cogito

Deprem Özel Sayısı

Deprem Özel Sayısı

Sayı: 20 Yıl: 1999

Cogito
Üç aylık düşünce dergisi
Sayı: 20 Yıl: 1999
ISSN 1300-2880

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. adına sahibi: Selçuk Altun

Editör: Vedat Çorlu

Bu Sayının Danışmanları
Nasuh Mahruki, Celâl Şengör, Tuncay Taymaz

Bu Sayının Yayın Kurulu
Cem Akaş, Ceyda Akaş, Enis Batur, Ayşe Erdem, Ayfer Tunç

Katkıda Bulunanlar
Evren Aydın, Ayşe Batur, Aslıhan Dinç, Seçil Doğuç, Süreyya Erdoğan, Gülçin Erol, Nedret İşli,
Alev Özgüner, Selahattin Özpalabıyıklar, Onur Tan, Korkut Tankuter, Şengül Yüksel

Fotoğraflar
Uğur Ataç, Aydın Coşkun

Tasarım
Faruk Ulay, Tamer Kayaş

Baskı: Altan Matbaacılık Ltd. Şti.

Yapı Kredi Plaza E Blok Manolya Sokak 1. Levent 80620 İstanbul
Tel.: (0 212) 280 65 55 (pbx) Faks: (0 212) 279 59 64
http://www.ykykultur.com.tr

Hesap no: Yapı Kredi Beyoğlu Şubesi 56 00 87-9

Yurtiçi fiyatı: 2.500.000.- TL
Yurtiçi yıllık abone fiyatı: 10.000.000.-TL
Yurtdışı yıllık abone fiyatı (taahhütlü gönderi): 50 $ / 83 DM

Cogito'nun 20. sayısı 10.000 adet basılmıştır.

Cogito'da yayımlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarına aittir.
Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmek kaydıyla yayımlanabilir.
Yayın Kurulu, dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.
Gönderilen yazılar iade edilmez.

Bu Sayıda:

Editörden

5 • Vedat Çorlu

Önsöz

9 • A. M. Celâl Şengör

Küçük Deprem Tarihi

11 • Lucius Annaeus Seneca • Doğa Sorunları – VI. Kitap: Deprem
21 • Ahmet Cevdet Paşa • Tezâkir
25 • Gazi Ahmed Muhtarpaşa • Anılarım
27 • Hatıralarda Deprem • Hazırlayan: Mehmet Ö. Alkan
33 • Mehmet Ö. Alkan • Sansür, Jurnal ve Söylentiler Arasında "1894 İstanbul Depremi"
42 • Açıkoturum • "Muharrem Ayında Bir Salı Günü"
59 • Deprem Albümü • 1939 ve 1999

Deprem ve Bilim

72 • Deprem • Hazırlayan: Tuncay Taymaz
88 • Mustafa Aktar ile Söyleşi • "Deprem Konusu Türkiye'deki Akademik Ortamlarda Her Zaman İlgi Çekmiştir"
93 • Açıkoturum • "Türkiye, Deprem Araştırmaları için İdeal Bir Ülkedir"
115 • Kâzım Ergin ile Söyleşi• "Bir Gün Öğrendik ki, Richter'in Sıkıntıları Varmış..."
124 • Açıkoturum • "Hayatı Depremin Yasalarına Göre Kurmak Gerekir"
145 • Fazlı Yılmaz Oktay ile Söyleşi • "İstanbul ve Deprem"
156 • Ahmet Çakmak ile Söyleşi • "Ayasofya'yı Yapanlar Hem Mühendisliği Biliyorlardı Hem de Malzemeyi"
160 • İstanbul'da Zemin Durumu

Toplumsal Deprem

161 • Doğan Kuban • Depremsel Barbarlıklar
172 • Açıkoturum • Depremin Sosyal ve Siyasal Etkileri
193 • Nuray Mert • Depreme Dayanıklı Ülke
196 • Açıkoturum • "Deprem Fonunda Bir Milyon Lira Vardı"
215 • Atilla Soykan-Çiğdem Soykan • Psikolojik Deprem
225 • Açıkoturum • "Deprem Travmasına Devrimci Bir Ruhla, Seferberlik Mantığıyla Yaklaşmak Lazım"
251 • Açıkoturum • Toplum, Sivil Toplum Örgütlerini, Hoşuna Giden Bir Filmi Seyreder Gibi Seyretti!"
278 • Nasuh Mahruki • Bir Çocuğun Hayatını Kurtarırken...
284 • Artun Ünsal • Herkesin Depremi Kendine mi?

Deprem ve Medya

290 • Açıkoturum • "Biz Nerede Hata Yaptık?"

Türkiye ve Dünya Basınından Köşe Yazıları

337 • İsmet Berkan *Deprem ve Medya* • İsmet Berkan *Deprem ve Medya: İki Türkiye'nin Tescili* • Can Dündar *Derinleştikçe Batıyor* • İsmail Hekimoğlu *Felaket* • Engin Ardıç *Kenetlendik* • Bekir Coşkun *Serin Devlet...* • Türker Alkan *Fay Hattının Şortlusu* • Aydın Engin *Korkuya Tutsak Kentler* • Mümtaz Soysal *Kullanılmayan Enerji* • İzzettin Önder *"Daha Fazla Işık"* • Murat Belge *Toplum ve Devlet* • Hasan Cemal *Dayanışma ve Yardımlaşma Ruhu...* • Doğan Kuban *Türkiye'nin Tek Şansı: Yağma Ortaklığından Kurtulmak* • İhsan Bilgin *Bedelsiz Modernleşme* • Scott Peterson *Deprem Türkleri Dine Çağırıyor* • Eric Biegala *Türkler Yöneticilerin İşi Oluruna Bırakan Tutumuna Karşı Öfkesini Haykırıyor* • Christopher Lockwood *Beceriksizlikler İslamcı Muhalefetin İşine Yaradı* • Grégoire Baillod *"İzmit Afeti Tasarlanmıştı"* • Stephen Kinzer *Türkiye'deki Depremin Gizli İşbirlikçisi: Yolsuzluk* • Lee Hockstader *Kültürel Bir Fay Hattının Üstünde Yaşam*

Geçen Sayıdakiler

371 • Sayı 19: Osmanlılar Özel Sayısı

372 • Yazarlar Hakkında

Ek • Celâl Şengör • Akıl, Bilim, Deprem, İnsan

editör'den

VEDAT ÇORLU

Ağustos ayında yayımladığımız ve şu günlerde okurların eline dördüncü baskısı geçen "Osmanlılar Özel Sayısı"nın editör yazısını "Kasım ayında görüşmek dileğiyle..." bitirmiştim. Ancak, 17 Ağustos sabahı yaşadığımız ve bizi yasa boğan bir "doğa olayı"nın, toplumumuzun tarihsel-kültürel-antropolojik özelliklerine bağlı nedenlerle "toplumsal olay"a dönüşmesi karşısında, düşüncenin üretilmesine, ifade edilmesine ve yansıtılmasına platform oluşturan bir düşünce dergisi olarak sessiz kalamazdık. Bu nedenle, Kasım ayını beklemeden, Cogito*'nun olağan yayım periyodunu bölerek, Ekim'in 15'inde yeniden sizlerleyiz...*

17 Ağustos sabahı, yeryüzü tarihinin olmasa da, Türkiye'nin en büyük, en yıkıcı, sonuçları itibariyle en etkili deprem felaketlerinden birini yaşadık. Türkiye'nin bugüne değin yaşadığı hiçbir depremin ardından bizzat deprem ve bunun yol açtığı etki bu denli yoğun tartışılmadı. İlgili literatürde "Kocaeli Depremi" adıyla yerini alacak olan bu sıradan "doğa olayı", tarihte belki de ilk kez Türkiye'nin –ve dünyanın– gündemini uzun süre işgâl etti. Bunu, depremin, nüfusun ve sanayi tesislerinin yoğun olduğu bir bölgede ya da İstanbul gibi, Türkiye'nin pek çok anlamda merkezi sayılabilecek bir kentinin hemen yanı başında olmasına bağlamak, yanlış olmamakla birlikte yeterli değildir.

Devletin, demokrasinin, cumhuriyetin, sivil örgütlenmenin, düşünceyi ifade etme özgürlüğünün, insan haklarının, kimliğin, modernliğin hiç olmadığı kadar uluorta tartışıldığı bir dönemde böylesi bir felaket, hak ettiği ilgiyi toplumun hemen her kesiminden gördü. Bu ilginin temelinde, kuşku yok ki, depremden –en azından hissetme düzeyinde– doğrudan/dolaylı etkilenen insan

sayısının çok olmasının yanı sıra, toplumumuzun her kesiminin böylesi bir olayla belki de ilk kez yüzleşme, nedenlerini "bilme", etkilerini hafifletme, bir sonraki benzerine hazırlıklı olma, kısaca, bu olay ve sonuçlarından ders çıkarma gibi samimî bir isteğinin bulunması da yatıyor.

Cogito*'nun bu sayısı; rutin gündemimizi kırarak, bölerek ve "öteleyerek" gündemde kalmayı sürdüren bu büyük depremin ve etkilerinin hafızalarımızda uzun süreli kalması yönünde atılan adımlardan biri olabilme amacıyla, kendi gündemine yeni bir sayı ekleyerek, bir kere daha "özel sayı" olarak çıkıyor.*

Deprem özel sayısı yapma kararından dergi piyasaya çıkana değin geçen sürede yoğun bir tempoyla çalıştık.

Amacımız ve hareket noktamız; –Cogito*'nun üslubunu, ele aldığı konuya yaklaşımını ve zenginliğini koruyarak–, deprem sonrasında bireyin, bilimadamının, aydının tepkisini, düşüncesini ve beklentisini yansıtan; deprem ve depremin yol açtığı felaket(ler)le toplumsal ve bilimsel olarak nasıl başa çıkılabileceğini sorgulayan; 17 Ağustos'a tanıklık etmesini umduğumuz, belgesel nitelikli bir sayı yayımlamak oldu.*

Eldeki sayının çatısı, kurgusu ve ağırlığı, önceki sayılardan farklı olarak, açıkoturum ve söyleşilere dayanıyor. Sekiz açıkoturum ve dört söyleşinin yanı sıra, derginin çeşitli bölümlerinde yer alan imzalı yazılar, deprem albümü, Türkiye ve dünya basınından seçilmiş köşe yazıları; ayrıca, derginin eki olarak sunduğumuz, Celâl Şengör'ün 4 Ekim'de İstanbul Teknik Üniversitesi'nin 227. eğitim yılının başlangıcı vesilesiyle verdiği açış dersinin tam metni olan "Akıl, Bilim, Deprem, İnsan" başlıklı yazısı, bu sayının ana eksenini oluşturuyor.

Depremi ve yarattığı çok yönlü, çok boyutlu insansal-toplumsal etkiyi elden geldiğince ayrıntılı bir biçimde işleyebilmek için dört ana bölüm belirledik. "Küçük Deprem Tarihi", ağırlıklı olarak, geçmişte yaşanan depremlerin gündelik hayata etkilerini betimleyen tanıklık ve kurgulara ayrıldı. Bilimin deprem olgusuna yaklaşımı; Türkiye'deki deprem araştırmalarının geçmişi, bugünü ve geleceği; depremin yarattığı fiziksel etkisi "Deprem ve Bilim" başlığı altında incelemeye alındı. Deprem sonrasında yaşanan travmadan deprem felaketinin yarattığı siyasal ve toplumsal etkiye; deprem sonrası ekonomiden sivil inisiyatife ve medyaya uzanan konular "Toplumsal Deprem", "Deprem ve Medya", "Türkiye ve Dünya Basınından" başlıkları altında toplandı.

Bu sayının hazırlıklarını kısa sayılabilecek bir sürede tamamladık. Açıkoturum ve söyleşilerin takvimlerinin aksamaması için büyük özen gösteren bütün katılımcılara; bu sayının danışmanları sayın Celâl Şengör, Tuncay

Taymaz ve Nasuh Mahruki'ye; destek ve yardımlarından ötürü yayın kurulu üyelerine; sabırlı, özenli ve hızlı çalışarak derginin zamanında yayımlanmasını sağlayan teknik servisteki tüm arkadaşlara ve katkıda bulunan herkese; ayrıca, derginin eki olarak yayımladığımız metni yayımlamamıza izin veren İstanbul Teknik Üniversitesi rektörü sayın Gülsün Sağlamer'e bir kez daha teşekkür ederim.

"Üç aylık" düşünce dergisi Cogito*'nun "Deprem Özel Sayısı" takvim dışı, başka bir deyişle, ara sayı olduğundan, Kasım ayında yayımlayacağımız ve dosya konusu "Yerlilik" olacak 21. sayı ile birlikte, bu yıl içinde beş sayı yayımlamış olacağız.*

20. sayı olarak yayımladığımız "Deprem Özel Sayısı" ile Cogito *beş yılını geride bırakmış oluyor: Yayın hayatına 1994 yılında "Laiklik" dosyasıyla başlayan Cogito bugün tam beş yaşında.*

Cogito*'nun kurucularından ve ilk editörlerinden sevgili Turhan Ilgaz,* Cogito*'nun yayımlanma gereğini, amaç ve hedeflerini birinci sayıda:*

> *"Sorunlarımızı tartışmada, çözümler üretmede politik düzlem yetersiz kaldığı ölçüde ve çözümsüzlükler içinde debelenekoduğundan beri, düşünce üretimine, bilgiye ve bilmeye yönelik bir talep, giderek artan bir şekilde kendini duyuruyor. Hangi doktrin ya da ideolojiyi esinlendirmiş olurlarsa olsunlar; düşünsel yapıtlar, bilim ve felsefe kitapları, aranırlık ve okunurlukta yükselen bir eğri gösteriyorlar. Politika ve yönlendirdiği resmi kurumlar, çıkarsal hokkabazlıkların aymazlığında* Gelişimi *ıskalasalar da, insanlarımız, özellikle de gençler, dünyanın, (insanın insana vahşetinde somutlaşan en onulmaz akılsızlıklardaki kontrastını da bağrında taşıyarak)* akıl çağı *olmaktan başkaca umarı olmayan bir* bilgiyi-yaşama-sürecine *girdiğinin farkındalar. Bu bilinci beslemek, yaşatmak, sürdürmek gereklidir, ödevdir, borçtur!* Cogito*, bu gerekliliğin, ödevin, borcun platformu olma ereğindedir."*

sözleriyle belirtmişti. Bu tutumumuzu beş yıldır sürdürüyoruz.

"Kasım ayında görüşmek dileğiyle..."

26(?) Şubat 1755 İstanbul depremini betimleyen gravür, anonim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

Önsöz

A. M. CELÂL ŞENGÖR

Ünlü İngiliz antropoloğu Evans Pritchard 1940 yılında, Sudan'da yaşayan son derece ilkel bir topluluk olan Nuer'ler hakkında yayımladığı klasik kitabında *(The Nuer,* Oxford), yazıyı bilmeyen bu insanların toplumsal tarihlerinin tamamen kişisel hafızaya dayandığı için 50 yılı geçmediğini belgeliyor. Nuerler için 50 yıldan öncesi mitik, yani dinsel zaman, masal zamanı. 50 yıldan önce oluşmuş her şey "çok eskilerde" oluşmuş addediliyor – olay yüz yıl önce olmuşsa da bin yıl önce olmuşsa da fark etmiyor. Bunların hepsi mitik "çok eski" zaman. Nuerler ve benzeri okuması-yazması olmayan toplumlar için mitik zamanda olmuş olan olaylar da mitik olaylar. İnsanüstü güçlerin, insanüstü varlıkların neden olduğu, yer aldığı olaylar. Bu insanların hafızaları yalnızca olağanüstü olayları hatırlayabildiği için, zaman içinde gündelik "normal" olaylar hafızadan siliniyor, yalnızca "olağanüstü" olaylardan oluşan "sıkıştırılmış bir tarih popüler belleği oluşturuyor. Bu olağanüstü olaylar zinciri de dolayısıyla olağanüstü nedenler, olağanüstü kahramanlar, olağanüstü varlıklar gerektiriyor. Geçmiş, bu şekilde açıklanamaz, sorgulanamaz bir karakter kazanıyor. İnsanın kafasında olağanüstü olaylarla dolu bir kahramanlar, tanrılar geçmişiyle, gündelik, sıradan olaylardan oluşan bir şimdi ayrılığı beliriyor. İnsan geçmişinden korkar, onu açıklayamaz, daha da fenası geçmişi, günceli aydınlatmada kullanamaz hale geliyor.

Bunun tam tersi ise uygar toplumlardır. Bunlarda geçmişle şimdi arasında hiçbir kesinti yoktur. Geçmiş yazılı ve yazısız belgeleriyle kaydedilmiş, geçmişte olan olaylar şimdikilerle karşılaştırılarak açıklanmıştır. Geçmişten ne korkulur ne de geçmiş karşımıza sihirli bir perdeye bürünmüş olarak

çıkar. Geçmişte belge eksikliğinden ötürü bilinemeyen veya açıklanamayan pek çok olay ve nesne olabilir. Ama bunların günümüzdekilerden temelde farklı olmalarını gerektirecek hiçbir neden yoktur. Böyle bir neden olsa bile, değişiklik fiziksel ve toplumsal bilimler çerçevesinde açıklanabilecek türdendir. Yerçekimi sabitesinin değişmesi olasılığı bile bilenebilecek olayların çerçevesi içinde addedilir. Evrenin ilk saniyelerinde Planck sıcaklığının ötesinde olmuş olan olaylar ise, şimdilik tekrarlanamayan koşulları temsil ettiği için şimdilik ve açıkça bilinemez addedilirler. Yani bilinenle bilinmeyen açık ve seçiktir. Gizliye, esrarlıya yer yoktur.

Her toplum ya tam ilkel, ya da tam uygar kategorisinde değildir. Pek çok toplumda küçük bir grup uygarlığı tanır ve nimetlerinden yararlanır. Büyük bir kesim ise ilkel şartlarda yaşar, en azından ilkel bir kafa yapısına sahiptir. Bunlarda toplumsal belleği oluşturacak kütüphaneler, arşivler, müzeler gibi kurumlar kurulamaz, kurulanlar yaşatılamaz. Mevcut birkaç tane ise toplumdan kopuk faaliyet gösterir, toplum bunları kullanmaz. İşte bu durumlarda, toplum içinde uygarlığı tanıyan ve ondan yararlanan bir sürü birey olmasına karşılık bilimsel bir toplumsal bellek oluşamaz; geçmiş, halkın kafasında esrara, hurafeye bürünür. Halk şimdisini tartabilmek, anlayabilmek için geçmişin deneyiminden yararlanmak şöyle dursun, böyle bir olasılığı bile genellikle aklına getiremez. Buralarda, gelenekler yozlaşır, güçlü kişi veya kurumların oyuncağı olan dogma müsveddelerine dönüşür. Gerekli gelenekler oluşturulamaz. Toplumu bir arada tutan bağlar biyoloik ve gündelik ekonomik bağlara doğru çürür.

Elinizde tuttuğunuz özel sayı tüm toplumu etkileyen ve akılcı, bilgili bir şekilde ele alınabildiği takdirde pek ufak zararlarla atlatılabilecek bir doğa olayının bir felakete dönüşmesinin anlatımıdır. Bu anlatım benzer felaketlerin bazı kesimlerinin hikâyeleriyle süslenerek âfetin tüm cephelerini kapsar. Tek amacı bu felaketi, nedenlerini ve etkilerini unutturmamak, bu basit doğa olayının geçmişin karanlıklarında giderek metamorfoza uğrayan bir zebani şeklini almasına engel olmaktır. Toplum doğayı nesnel, akılcı bir şekilde ele alır, doğa içinde doğayı bilerek ve anlayarak yaşarsa doğa ile çatışmaya girmesine gerek kalmaz. Ama bunun tek şartı akılcı bilimsel düşünmektir. Bunu da yapabilmek için elimizde veri olmalıdır. Hafızamız ne denli güçlü olursa o denli çok veriyi kullanabiliriz.

Bu sayı hafızamızı güçlendirmek doğrultusunda atılmış ufak ama önemli bir adımdır.

Doğa Sorunları (Naturales Quaestiones)[1]
VI. Kitap: Deprem (Seçmeler)

LUCIUS ANNAEUS SENECA

(2.8) "Öleceksem eğer, gökyüzünden düşüp ölmeyi yeğlerim" der, dostum Vagellius, o çok ünlü şiirinde.

Aynı şeyi söyleyebilirim: öleceksem, dünya sallanırken öleyim; bunun nedeni, halkın felaketini istemenin doğru bir şey olmasından değil; yeryüzünün de ölümlü olduğunu görmenin, ölüme karşı büyük bir teselli olmasından.

(4.1-2) Yeryüzünü dipten hareket ettiren, böylesine büyük bir kütleyi çekip sürükleyen nedenin, ne olduğunu araştıralım; ondan başka daha sağlam ne olabilir ki, kendi gücüyle bunca büyük yükü sarsabilsin. Niçin yeryüzü bazen sallanır, bazen çöküp batar; kimi zaman parçalara bölünüp ayrılır ve bu ayrılışın yarattığı çatlak, kimi yerde uzun süre korunurken kimi yerde çabucak kapanır; kimi zaman, dikkat çekici derecede büyük nehirleri içeriye döndürür, kimi zaman da yenilerini ortaya çıkarır; zaman zaman sıcak su kaynaklarını açar, zaman zaman suları dondurur ve bazen önceden bilinmeyen bir dağın ya da kayanın aralığından ateşler salarken, bazen de bilinen ve yüzyıllardır tanınan ateşleri bastırır. Binlerce mucizevi olaylara neden olur ve yerin görünüşünü değiştirir, dağları yerlerinden eder, ovaları kaldırır, vadileri itekler, denizin derinlerinde yeni adalar yükseltir.

Bu araştırmanın ödülü ne olacak, diye soruyorsun. Doğayı tanımak; bundan daha büyük hiçbir ödül olamaz. Yarar sağlayacak birçok özellik içerdiği halde, bu konunun incelenmesinin en güzel yanı, insanı, muhteşemliğine kaptırıp yararlı oluşuna değil de, mucizevi oluşuna yöneltmesidir.

O halde, bu doğa olaylarını ortaya çıkaran sebebin ne olduğunu araştıralım...

(5.1) Bazıları, toprağı çalkalayan sebebin suda olduğunu varsaydılar; bazıları ateşte, bazıları toprağın kendi içinde, bazıları da havada olduğunu düşündüler. Bazıları ise, bu sebebin söz konusu elementlerin birkaçında olduğunu, bazılarıysa, bunların hepsinde bulunduğunu düşündüler. Bazıları, bu elementlerin depremin bir nedeni olmasının, kendileri için çok açık olmasına karşın, bu nedenin ne olduğunun açık olmadığını belirttiler...

(6.1) Depremin nedeninin suda olduğu, birden fazla kişi tarafından söylendi; ama farklı farklı şekillerde. Miletoslu Thales, bütün yeryüzünün nemli bir dayanakla desteklenip onun üzerinde yüzdüğünü iddia etti; sen buna ister okyanus de, ister koca bir deniz, istersen farklı doğası olan henüz element halindeki bir su, istersen nemli bir element. Thales, disk şeklindeki dünyanın bu suyla taşındığını söyler, tıpkı ağır bir geminin kütlesiyle ezdiği sularla taşınması gibi...

(6.2) Suların, bu diskin hareketine sebep olduğuna ilişkin şu savı ileri sürdü: Her büyük depremde genellikle yeni kaynaklar fışkırır; tıpkı gemilerde olduğu gibi. Gemiler de devrilip yana yatarsa, su alır; suyun taşıdığı her ağır cisimde olduğu gibi, gemi büyük ölçüde battığında, sular ya tamamen

26 Mart 1872 Lone Pine, Kaliforniya depremini betimleyen gravür, anonim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

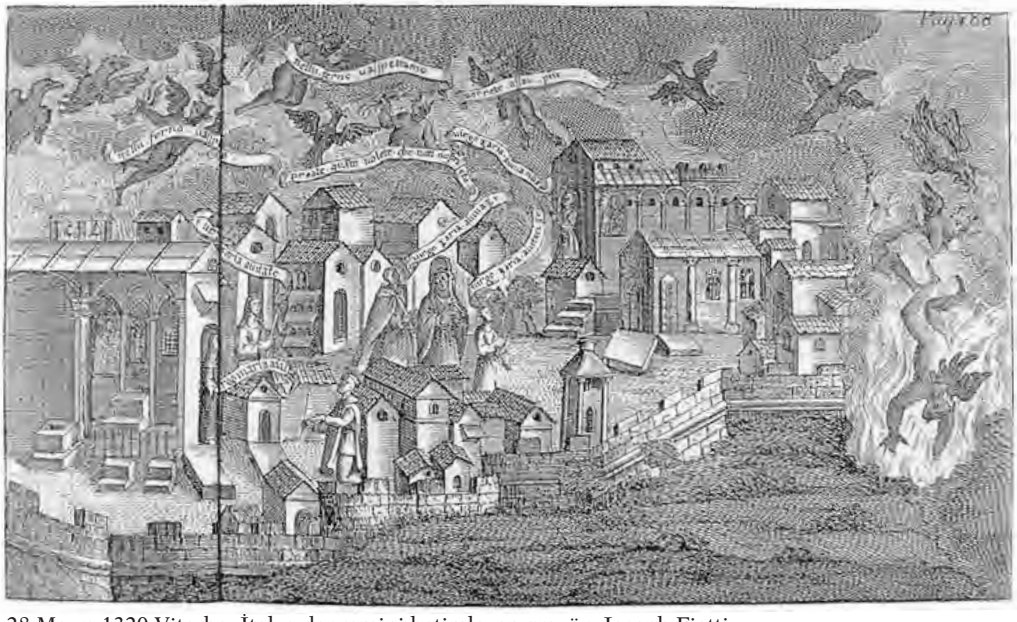
üstünü kaplar ya da, en azından, sağdan soldan olağandan fazla yükselir.

(6.3) Bu düşüncenin yanlış olduğu kanısına varmak için, daha uzun incelemeye gerek yok. Çünkü, yeryüzü suyla taşınsaydı, ara sıra sallanırdı, hep depremler olurdu ve onun sallanması değil, hareketsiz kalması şaşkınlık yaratırdı...

(9.1) Bazıları, gerçekten de ünlü olan bazı düşünürler, depremin sebe-

binin ateş olduğunu ileri sürdüler; özellikle, hem atmosferin hem de yeryüzünün, nerdeyse benzer bir sebeple sallandığını düşünen Anaxagoras [2] yeryüzünün aşağı kısımlarındaki hareketli hava, bulutlara doğru kalınlaşmış ve yoğunlaşmış atmosfere, bize de yakın olan [3] bulutların parçalanmasına sebep olan güçle çarptığında ve bulutların bu çarpışmasından ve zorlanan havanın ani hareketinden bir ateş çıktığında, bu ateş kendisine bir yol ararken karşısına çıkanlara saldırır ve dar geçitlerden gökyüzüne bir çıkış yolu bulana kadar ya da zorla ve zorbalıkla kendine bir yol açana kadar, kendisine direnç gösteren şeyleri yok eder...

(10.1-2) Anaximenes ise, toprağın kendisinin bir deprem nedeni olduğunu ve toprağın, kendi içinde olan ve kendinden olan dışında, kendisini sallamaya gücü yetecek başka bir dış etkiyle karşılaşmadığını vurgular. Toprağın bazı

28 Mayıs 1320 Viterbo, İtalya depremini betimleyen gravür, Joseph Fietti.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

kısımları göçer; bunları ya nem gevşetir, ya ateş kemirir, ya da hareketli hava şiddetle sarsar. Bütün bu sebepler hareketsiz olduğunda bile, yeryüzünün bazı kısımlarını yerinden oynatacak ya da yırtılmasına neden olacak başka etkenler de yok değildir. Öncelikle, her şey zamanla kayıp gider, yaşlılıktan payını almayan hiçbir şey yoktur; yaşlılık, katı ve çok sağlam nesneleri bile aşındırır. Bu nedenle, eski binalardaki bazı kısımlar parçalanmamış olsa bile,

üstüne kendi gücünün taşıyamayacağı kadar bir yük bindiğinde, yıkılır...

(12.1-2) Çok sayıda ve ünlü düşünür, depremin nedeninin, hareket eden hava olduğuna inanır. Eski zamanların saygıdeğer bir kişisi olan, Archaelaus [4] şöyle der: Rüzgârlar yeryüzünün oyuklarına iner; sonra, bütün boş alanlar dolunca ve hava kalınlaşacağı kadar kalınlaşınca, içeri giren hava, önceden orada olanın üstüne çıkıp ezer ve itiştirir; ilkin, kesintisiz esintilerle biraraya toplar, sonra da kovar. Bu arada, kendine bir yer arayan hava, bütün dar geçitleri dağıtıp açar ve sürgülerini parçalar. Hareketli hava böyle mücadele edip bir kaçış yolu ararken depreme neden olur...

(20.1) Depremlerin nedeninin, ya şu söz ettiğim bütün elementlerden ya da bunların birkaçından kaynaklandığını ileri sürenlere gelelim: Demokritos [5] birçok neden varsayar. Çünkü, bazen depreme hareket eden havanın neden olduğunu söyler, bazen suyun, bazen de her ikisinin; ve kuramını bu şekilde sürdürür. Yeryüzünün bir kısmı oyuktur; su bu oyuğu olanca gücüyle doldurur. Bu suyun birazı çok incedir ve kalanından daha akıcıdır. Bu, üzerine gelen ağırlıktan dolayı bastırılınca, şiddetle toprağa çarpar ve bu toprağı harekete geçirir. Su ile ilgili söylediğimizi, hava için de söyleyebiliriz...

(20.5) Epikür [6] ise, bütün bu elementlerin depreme neden olabileceğini söyler ve birkaç başka neden daha ileri sürer. Bu elementlerden sadece bir tekinin depreme neden olacağını kabul edenleri eleştirir; çünkü varsayım olarak ileri sürülen görüşlere ilişkin kesin bir ifade kullanmak zordur. Bu nedenle, onun söylediği gibi, eğer su toprağın bazı kısımlarını silip süpürmüşse ve aşındırmışsa, onun hareketine neden olabilir.

(20.6-7) Depreme, hareketli hava basıncı da neden olabilir; çünkü dıştaki hava, içteki havayla çalkalanır. Belki, yeryüzü, bir kısmı aniden çökünce, şiddetle sarsılır ve buradan sarsıntıya neden olur. Belki, toprağın bir kısmı, birkaç sütunla ya da direkle taşınmaktadır; bunlar, zarar görüp bel verdiklerinde, üzerindeki ağırlık sarsılır. Bazen hareket eden havanın hararetli yapısı, ateşe dönüşür ve yıldırım gibi, şiddetli bir yıkımla önlerine çıkanı sürükleyip götürür... Yine de, Epikür havadan daha büyük bir şeyin, depreme neden olmadığına inanır.

(21.1) Biz de, bu kadar büyük olayları, bu hareketli havanın gerçekleştirebildiğine inanıyoruz. Doğadaki elementler arasında, havadan daha güçlü ve daha canlı hiçbir şey yoktur; hava olmaksızın en şiddetli elementler bile güçsüz kalır. Ateşi hava yükseltir. Rüzgârı kesecek olsan, sular durağanlaşır; ancak hava üflediğinde, hareketlilik kazanır. Ayrıca, yeryüzünün büyük alan-

21 Ekim 1356 Basel, İsviçre depremini betimleyen gravür, anonim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

larını ancak hava yerle bir edebilir, diplerden yeni dağlar yükseltir, denizin ortasına daha önce hiç görülmemiş adalar kondurur. Thera ile Therasia'yı [7] ve Ege denizinde gözlerimizin tam önünde ortaya çıkan, şu bizim çağımızın adasını [8] gün ışığına çıkaranın, hava olduğundan kuşkusu olan var mı?

(21.2) Posidonius'un benimsediği görüşe göre, deprem iki şekilde oluşur. Her ikisinin de kendine özgü adı vardır: Birisi, toprak sarsıldığında ve yukarı aşağı çalkalandığında olan sarsıntıdır; ikincisi, toprağın, gemi gibi, bir sağa bir sola yalpalamasından kaynaklanan, eğilmesidir. Ben ise, bizim sözcük dağarcığımızda belirtilmiş olan üçüncü bir şeklin olduğunu düşünüyorum. Çünkü atalarımız boşuna toprağın "titremesi" dememişler; bu titreme, diğer ikisine de benzemez. Böyle bir anda, şeyler ne sarsılır ne de yana meyil verir; sadece titrer. Bu şekil bir olayda, nesneler çok az zarar görür.

5 Şubat İ.S.62(63?) Pompeii, İtalya depreminde Jüpiter Tapınağı'nın yıkılışını betimleyen bir rölyef, Lucius Caecilius Iucundus Evi, anonim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

Eğilme ise, sarsıntıdan daha çok zarara yol açar, çünkü eğilmiş olan nesnelerin diğer kısımlarından, bu eğimi hemen düzeltecek bir hareket olmadıkça, yıkıntı kaçınılmaz olur.

(32.1) Lucilius, [9] depremin nedenlerine ilişkin açıklamalar bu kadar çoktur; artık zihnin sağlıklı olmasına ilişkin açıklamalara gelelim: Deprem konusunda bilgili olmaktan çok cesur olmak bizi daha fazla ilgilendiriyor.

Ama, bunların biri, öteki olmadan olmuyor; çünkü, zihinsel güç sadece insani bilimlerle ve doğayı araştırma konusu yapmakla sağlanır. Campania'da meydana gelen bu son felaket herkesi, depreme karşı güçlendirip sebatkâr kılmadı mı? Niçin ben, bir insandan ya da vahşi bir hayvandan korkayım; niçin ben, bir oktan ya da mızraktan korkayım? Beni daha büyük tehlikeler bekliyor: Yıldırımlarla, depremlerle ve doğanın bütün donanımlarıyla karşı karşıyayız. Bundan dolayı, ölüme yüce gönüllülükle meydan okumalıyız; ister genel ve çok şiddetli bir hamleyle bize saldırsın, isterse gündelik ve sıradan bir nedenle. Ne kadar tehditkâr geldiğinin ya da bizi içine sürüklediği tehlikenin ne kadar büyük olduğunun hiç önemi yok. Bizden istediği çok ufak bir şey. Bunu, zaten yaşlılık bizden alıp götürecek, bir kulak ağrısı, hastalanan bedendeki aşırı ısı artışı ya da midemize ağır gelen bir yiyecek veya hafifçe incinen bir ayak.

İnsanın canının bir değeri yoktur. Ama, önemli olan bu canı küçümseyebilmektir. Canını küçümseyen kişi, denizin alabora oluşunu, bütün rüzgârları yerinden oynatsa da, serinkanlılıkla seyreder ve dünyanın bir nevi başkaldırısı olan gelgit olayını, bütün okyanusu karaya çevirse de, serinkanlılıkla seyreder; yıldırım yağdıran gökyüzünün vahşetine ve korkunç görüntüsüne, gök yarılsa ve şimşekler herkesi yok oluşa götürecek şekilde birbirine karışsa da, serinkanlılıkla bakar; esneyip ek yerlerinden ayrılan toprağı, yer altı krallıkları ortaya fırlasa da, serinkanlılıkla seyreder. Uçurumun kenarında korkusuzca durur ve düşeceği boşluğa kendisi atlar.

Sayelerinde öleceğim tehlikelerin büyüklüğünün ne önemi var. Ölmenin kendisi büyük bir şey değil. Bu yüzden, eğer mutlu olmak istiyorsak ve eğer insanların, tanrıların ve doğa olaylarının korkusuyla sarsılmak istemiyorsak, eğer bomboş şeyler vaat eden ve önemsiz şeylere gözdağı veren kadere aldırmamak istiyorsak ya da eğer dingin bir şekilde yaşam sürmek ve tanrıların kendileriyle mutluluk içinde rekabet etmek istiyorsak, ruhumuzu bu duruma hazırlıklı kılmalıyız. İster hilekârlıkların, isterse hastalıkların hışmına uğrasın, ister düşman kılıçlarının, isterse yıkılan apartmanların çatırtısının, isterse göçen toprağın kendisinin, ister şehirlerle tarlaları toptan enkaza çeviren muazzam güçlü yangınların; yaşam istediğini alsın...

(32.8) Ölüm önemsizdir; korktuğumuz şey önemli. Sürekli tehdit etmesindense, bir kere gelmesi daha iyi. Bu yüzden yeryüzü benden önce öleceğine göre, ben ölmekten mi korkacağım; sarsıntıya neden olan güçler bir gün sallanacakken ve bizim yok oluşumuz, kendimizi yok etmeksizin olmaya-

cakken? Bütünüyle yuttu deniz Helice ile Buris'i; [10] ben bu küçücük beden için mi kaygılanacağım?....

Başka yerlerde, ne kadar çok başkaları gömüldü, toprak ya da deniz ne kadar çok halkı altına aldı? Sonsuz olmadığımızı bile bile, kendi sonumu geri mi çevireyim? Gerçekten, her şeyin bir sonu olduğunu bile bile, ben en son nefesten mi korkayım?

11 Kasım 1855 Tokyo depremini betimleyen bir minyatür, anonim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

(32. 9-12) Öyleyse, Lucilius, ölüm korkusuna karşı kendini, elden geldiğince, hazır tut. Bizi yavaşlatan şey, bu korkudur. Esirgediği yaşamın ta kendisini tedirgin eden ve yok eden şey, bu korkudur. Bu korku, yer sarsıntısı ve yıldırım gibi, bütün o doğal olayları, olağandan fazla büyütendir. Ömrün kısası ile uzunu arasında bir fark olmadığını anlarsan, her şeye cesurca katlanabilirsin. Ömür kaybettiğimiz zamandır. Buna, günler de, aylar de ya da yıllar de; bir şekilde

yitip gidecek olanları kaybediyoruz. Sorarım sana, onlara ulaşsam ne olur, ulaşmasam ne olur? Zaman akıp gider ve kendisine çok özlem duyulanı arkasında bırakır. Ne gelecekte olan benimdir, ne de geçmişte olmuş olan. Kaçıp giden zamanın bir noktasında asılıyım; ölçülü olmak çok önemli. Altmış yaşındayım diyen birine, bilge Laelius, [11] nezaketle şöyle der, "sana ait olmayan altmış yıldan söz ediyorsun." Gerçekten de, kaybedilen yılları sayıp durduğumuzdan, akıl sır ermez bir yaşamın özünü ve hep yabancımız olan zamanın pay ettiği hissemizi anlayamıyoruz.

Bunu zihnimize işleyelim, bunu tekrar tekrar söyleyelim: Ölmek zorundayız. Ne zaman mı? Bunun seninle ne alakası mı var? Ölüm doğa yasasıdır. Ölüm, ölümlülerin hakkı ve boyun borcudur, bütün hastalıkların çaresidir. Her kim ondan korktuysa, özlem duymuş demektir. Bütün herşeyi bir kenara bırakıp, ölümün adından ürkmemek için, tek ona yönel, Lucilius. Zorunluluk hasıl olduğunda, ona sözünü geçirebilmek ve onunla karşılaşabilmek için, ölüme yoğunlaşarak sana çok tanıdık gelmesini sağla.

Latinceden çeviren: Çiğdem Dürüşken

Notlar

1 Seneca'nın doğa sorunlarını işlediği, *Naturales Quaestiones* adlı yapıtı, İ.S. 62 yılından sonra, Lucilius'a hitaben yazılmıştır. Bu yapıtta, Seneca'nın doğa olaylarını, ahlak yaşamıyla bağdaştırarak aktardığını gözlemleriz.
Bu çevirinin, Latince özgün metni için, Seneca, *Naturales Quaestiones*, tr. Thomas H. Corcoran, London, 1972, Loeb baskısı temel alınmıştır.
7 Kitaptan oluşan *Naturales Quaestiones*'in Latinceden çevirisi, 2000 yılında, Yapı Kredi Yayınları, Kâzım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi arasından çıkacaktır. Çevirenler: 1-4A. Bölüm, B. Demiriş; 4B-7. Bölüm, Ç. Dürüşken.
2 İ.Ö. c. 500- c. 428): Ionialı doğa düşünürü.
3 "Bizim dünyamıza daha yakın olan", anlamında kullanılıyor.
4 Anaksagoras ile özdeşleştirilir (Ammianus, 17.7.11).
5 İ.Ö. c. 460- c. 370): Atomcu öğretinin kurucularından, ünlü Yunanlı düşünür.
6 İ.Ö. 341- 271: Demokritos'un atomcu öğretisine dayalı bir öğreti geliştirmiştir.
7 Ege denizinde, Delos'un çevresindeki Cyclades (Kiklad adaları) arasında yer alır.
8 Thia'dan söz edilir. İ.S. 19'da ortaya çıkmıştır.
9 Bu yapıtın ithaf edildiği, Seneca'nın bir dostu. Lucilius, Seneca'nın başka yapıtlarında da (örn. De Providentia) Stoacı düşüncelere ilgi duyan kişiliğiyle tanınır.
10 Helice: Achaia'da denizin tamamen yuttuğu bir kıyı kenti. Buris: Achaia'da bir kent.
11 Roma'nın ünlü orator'larından.

10(?) Eylül 1509 İstanbul depremini betimleyen bir gravür, anonim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

Tezâkir *

AHMED CEVDET PAŞA

Mahmud Nedim Paşa'nın ber-vech-i bâlâ Sayda valisi olduğu gün tesadüfat-ı garibeden olarak bir hareket-i arz vuku' buldu. Şöyle ki ol gün Hariciye dâiresinden çıkıp huzur-ı Sadr-ı âlîye giderken gayet şiddetli bir zelzele vuku'a geldi. Küttabın kimi kağıd ve kalem ve kimi mıkraz ya kalemtraş ellerinde olduğu halde Bâbıâli meydanına uğradılar. Davud-paşa Camii'nin son cemaat yerinde iki kubbesi indi ve bir hayli kârgir binalar sakatlandı ve kârgir hanların bâzılarında birçok odalar yıkıldı. Kal'a divarlarının bâzı mahalleri ayrıldı. Herkes valih ve hayran kaldı.

Kırk elli dakika mürûrunda saniyen ve andan on beş dakika mürûrunda salisen birer hafifçe zelzele vuku' buldu. Ol günün gecesinde dahi arasıra zelzeleler vuku' bulduğu gibi ferdası perşenbe günü dahi iki def'a zelzele vaki' oldu. Bunlar eğerçi hep hafifce geçdiyse de tekerrür ve tevâlisi hasebiyle halka azîm havf ve dehşet geldi.

Meğer mesâibin büyüğü Bursa'da vuku' bulmuş. Buradaki hareketler oradaki zelâzil-i şedidenin serpintisi imiş. Şöyle ki Bursa'da mezkûr çarşanba günü saat yedi buçuk kararlarında hava gayet berrak iken birden bulutlar zuhur ile gökyüzü kararıp dört taraftan rüzgârlar eserek ve şimşekler çakıp yağmur yağarak misli görülmedik fırtınalar zuhur etmekle beraber batı tarafından bir kara bulut peyda olup on dakika kadar ol mertebe karanlık olmuş ki kâtibler yazı yazamaz olmuşlar ve bu arada öyle şiddetli bir saika düşmüş ki ahali memleket batıyor sanmışlar. On dakika sonra yâni

* Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir 1-12*. Yayına Hazırlayan: Prof. Cavid Baysun. Ankara, 1953. s. 32-35. Türk Tarih Kurumu Yayınlarından II. Seri. No: 22.

saat dokuzu çeyrek geçerek hareket-i arz başlayıp otuz saniye kadar sürmüş ol hâlde ahali bulundukları yerlerden çıkıp kaçmağa yüz tutmuşlar ise de yürürken yokuş yukarı çıkıyor gibi bir hâle gelerek ne yapacaklarını ve nereye gideceklerini şaşırmışlar. Sultan Osman ve Sultan Orhan türbeleri takımiyle ve Sultan Murad-ı sani ve Yıldırım Bayezid Han Cami-i şerfilerinin minareleri ve Ulu Cami'in yedi aded kubbesiyle iki minaresi ve sair cami'lerin dahi minareleri hep münhedim olmuş ve sultan Murad-ı evvelin inşhakerdesi olan Urganlı Köprüsü'nün bâzı mahalleri sakatlanmış ve subaşı köprüsü üzerinden mürur ve ubur mümkin olmıyacak mertebe yarılmış. Harir fabrikaları yıkılmış ve nice hanumanlar harab olmuş. Kal'anın bir tarafındaki divar göçüp altındaki yahudi hanelerini basdırmakla hayli nüfus telef olmuş ve altında kalan yıkıntılardan gece harik zuhur ile otuz kadar hane ve bir iki dükkan yanmış ve hareket-i arzın arkası kesilmeyip kaplıcalardan bâzılarının suları çekilmiş ve bâzılarının suları çoğalmış. Ahali çadırlar ile bahçelerde ve kırlarda ikamete mecbur olmuş. Recebin yirmi üçüne kadar lâ-yenkatı' ara-sıra haraz-ı arz vuku'a gelip eğerçi evvelki gibi şiddetli olmadığından ahali hanelerine avdet ve çarşı ve pazara giderek işlerine müdavemet eder olmuş iseler de sakat ve tehlükeli hanelere girmekten ictinab ederler imiş. Recebin yirmi üçüncü gününün akşamı yâni yirmi dördüncü perşenbe gecesi saat biri on dakika geçerek bir güherçile buharı peyda olup beş dakika sürmüş. Neden hâsıl olduğu ve olacağı bilinemeyip herkes havf-ü dehşet üzere iken birdenbire bir zelzele-i şedîde zuhura gelmiş. Memleket gûya bir şiddetli fırtınada iki büyük dalga arasında kalan gemi gibi sallanır ve binalar bir iki arşın ileri ve geri gidip gelir olmuş. Bu vechile hareket-i arz iki dakika kadar sürmüş. Artık herkes ne yapacağını şaşırmış. Ana evlâdını ve evlâd anasını gayb edip sersem ve ser-gerdan olarak sokaklara düşmüşler. Kârgir binalar harab olmuş Çarşı denilen Demirkapı ise bütün bütün yıkılmış. Nâsın emvâl ve eşyası yıkıntılar altında kalmış. Kimesne maline sahib olmak üzere yanına varamaz imiş ve bu yıkıntılardan gece harik zuhur ile üç dört kol olup eğerçi birkaçına yıkıntılar mani' ve hail olarak muntafi olmuş ise de Kayağan çarşısı'nda külliyetli kereste olduğundan oraya sirayet eden âteşin itfası kabil olamayıp Tatarlar denilen mahalleye kadar sirayet ile bin beş yüz kadar hane ve dükkan külliyetli emvâl ve eşyalariyle beraber muhterik olmuş. Dört yüz elli seneden beri kaim ve metanet ile meşhur olan Su-başı ve Urganlı köprüleri kâmilen yıkılmış. Gök-dere suyu vakt-i feyezanında Keşiş dağından yirmi otuz kıyyelik kayaları sürükliyerek getirip bu

köprülere çarpar olduğu halde bu kadar yüz yıllardan beri yerleri sakatlamamış iken iki dakika zarfında bu köprülerin bütün-bütün münhedim oluvermelerinden zelzelenin derece-i şiddeti istidlhal olunabilir. Bursa'da bu zelzele-i şedidenin zuhurunda Dersaadet'te dahi pek şiddetli bir hareket-i arz vuku' buldu ve herkese mucib-i dehşet oldu.

Bundan sonra dahi Bursa'da al'ed-devam hafice zelzeleler vukuiyle pek çok yerlerden sular çıkmakta ve arasıra derinden sanki büyük yıkıntı gürültüleri ve gûya on beş top birden patlıyor gibi dehşetli sadalar işitilmekte imiş. Bunların âsârından olarak Recebin yirmi altıncı cumartesi gecesi İstanbul'da dahi bir hareket-i arz vuku' buldu. Lâkin hafifce geçti.

Elhâsıl bunca yıllardan beri imarına çalışılan güzel Bursa şehiri kâmilen harab olmuş ve bu zelzelelerden Mihaliç'de dahi küllî zâyiât vuku' bulmuştur.

Devlet-i âliyenin pay-i taht-ı kadimi olan Bursa'nın böyle harab olması sahihen mucib-i teessüf-i azîm mevaddandır. Buna dair Fuad Efendi'nin bir şairane sözü vardır ki "Osmanlı tarihinin dibacesi zayi' oldu" deyu teessüf eylerdi. Lâkin garibdir ki lisanen böyle te'essüf edip dururken Bursa'nın ahvalini tahkik için bir memur gönderilemedi. Çünki biz Rusya muharebesiyle ve daha doğrusu Mehmed Ali Paşa tarafından Sarraf Mıgırdıç'a verilmiş senedlerin tatbik mührü mes'elesiyle meşgul idik. Ber-vech-i bâlâ Bursa'da ol zelzele-i şedide vuku' bulurken Gemlik vapuru kalkıp Dersaadet'e geldi ve açıktan Bursa üzerinde bir ateş gördüğünü haber verdi. Volkan zuhuruna haml olundu. Sonra yangın olduğu haber alındı. Yine kayd olunmayıp oradan tahrirat vüruduna intizar olundu. Bursa'daki halk ise can ve başları kaygısına düşerek vaktiyle İstanbul'a kâğıd yazamayıp dokuz gün sonra tahrirat-ı resmiyye gelebildi. Halbuki İngilizler Bursa ahalisine iâne için derhâl iki gemi ekmek ile bir hayli akçe göndermiş olduklarını on gün sonra Bursa vücuhundan Dersaadet'e gelen Tahir Ağa maâ-tessüf haber verdi. Artık ecnebilerden utanır olduk ve hele hilâl-i recebde Bursa'da zelzeleden musab olanlara iâne akçesi toplamak üzere beyn'el-vükelâ bir defter açıldı. Biz ne vakit hâb-ı gafletten uyanacağız. Rusya muharebelerinde atılan topların sadaları bizi uyandırmadı. Acaba Bursa'nın kudret topları da uyandırmıyacak mı. Hayır. Heman Cenab-ı Hak bizleri ikâz ve ıslâh eyleye.

10 Mayıs 1556 İstanbul depremini betimleyen gravür, anonim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

Anılarım
Sergüzeşt-i Hayatımın Cild-i Evveli *

GAZİ AHMED MUHTAR PAŞA

Rabbim tekrarından cümle bilâdı masun buyursun: 1270 senesinde Bursa'nın büyük zelzelesinde mektepte resim dersinde idik. Az daha koğuşun tavanı başımıza iniyor idi. Bütün minarelerin şerefelerinden yukarıları yıkıldı. Cami-i Kebir'in bazı kubbeleri indi. Kârgir binalarda hemen sağı kalmadı, çoğu yıkıldı. Çadırlara çıktık, mektep tamir edildi. Üç ay sonra Mart'ta bina altına tekrar girdik. Haftasında yine akşam ile yatsı arasında bir daha oldu. Hafazana Allah. O gece evde idim. Coğrafya derslerinden ezberlemek üzere elimde şamdan, koltuğumda kitap tenha bir odaya gitmek üzere iken evde kadınlar bir çeşme başında koyun başı ve ayağı temizlemekte idiler. Ben de onları seyreder idim. İşte o sırada hareket-i arz başladı. İki binanın arasında bulunuyorum. Önümde çeşme ve çeşme üzerinde kârgir yüksek bir duvar var; arkamda bahçe bulunuyor idi. Bahçeye doğru kaçmak istedim. Fakat yer ol kadar sıçrıyor hopluyor idi ki ayağıma vurdu, yere düştüm. Ancak yuvarlanarak bahçeyi buldum. Bir ağaca tutunarak kalktım, kaçtım. Paçaya göz dikmiş, türlü ahenk ile teganni eden on kadar kedi dahi ol kadar korkup kaçmışlar ki ertesi günü vakt-i zuhura kadar sahipsiz, yerde kalan baş, ayak bırakıldığı gibi bulundu. Bir hırs-ı azîm ile nasib-i ayn eden dehanı aç gözlü kediler hâlâ korkularını unutup da oraya dönememişler. Ancak ertesi günü vakt-i zuhurda biz daha evvel dönmüşüz. Bir de ne bakayım, çeşmenin arkasında bulunan duvar öte tarafa aynıyle yatmış, bir taş bile bozulmamış; öylece yerde yatıyor. Eğer benim tarafıma yatsa idi, bizler tek-

* Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Anılarım, Sergüzeşt-i Hayatımın Cid-i Evveli*. Çevrimyazı: Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz. İstanbul, 1996 Tarih Vakfı Yayını.

mil ağacın altında pastırma olacak idik. Yeryüzü sabaha kadar sallandı ve gayet şedid yağmurlar başladı. Sabaha kadar tekmil yağmur altında kaldık. Binaya girilmez. [Evimiz yıkılmadı, çünkü ahşap hane idi] Mahza aralıktan hane dahiline bir hücum eder girer, acele birer kilim milim çıkarır idik. İşte bu hal ile bahçemizin ağaçları arasında bir melce yaptık. Şehirde kol kol beş hat yangın başladı. Çünkü, havalar soğuk olduğundan her evde ateş var idi. Yangına kim bakar, can cana, baş başa!. Yıkılan yerlerde diri diri yananın hesabı meçhul. Bu defaki zelzele bir ay kadar sürdü. Her gün üç beş kerre arz sarsılır idi. Evvelki ve bu hareketlerde üçbin kadar nüfus zayi oldu. İşte bu ikinci zelzeleden sonra mektebin az vakitte kolayca tamiri kabil olmadığından mektep halkı bütün Namazgâh nâm mahalde çadıra çıktı. Beş altı ay orada tahsile devam edildi.

Hatıralarda Deprem

Ahmet Reşit Rey, Celal Esat Arseven,
Mehmet Tevfik Bey, Ahmet Rasim

Hazırlayan: Mehmet Ö. Alkan

Ahmet Reşit Rey, depreme Kitabet Dairesi'nde kâtip olarak çalışırken yakalanmıştır.

... 1310 Temmuzunda İstanbul'da büyükçe bir zelzele vuku bularak bir hayli binalarda rahneler peyda etmiş, nüfusça zaiyata da sebep olmuştu. Zelzele hissedildiği anda hemen herkes içinde bulunduğu binadan dışarı kaçmıştı. Biz kâtipler de daireden bahçeye fırlamıştık. Yani herkesin hissettiği zelzele inkâr edilemez bir vak'a idi. Hatta, Seccadecibaşı İzzet Efendi merhumun ifadesine göre Zatı Şahane de zemin katındaki odanın penceresinden bahçeye atlamıştı. Buna rağmen hadiseden bir iki gün sonra –ne cihetle bilmiyorum?– Padişah yine bir vehme taban zelzeleyi inka etti. Vukuundan bahsetmek cürüm sayıldı. Netekim Serasker kapısının tamiri lüzumunda ısrar eden inşaat dairesi reisi Abit Paşa bu masum cürümden dolayı Halep'te ikamete memur edildi. Fakat biraz sonra ciddi vukuf ehlinden mürekkeb bir komisyon marifetiyle camiler, saraylar, resmi daireler ve kışlalar gibi büyük binalar kamilen teftiş ve tamir olundu. Bütün şehzade ve sultanlarla Padişah nezdinde muteber olan devlet erkanı için ihtiyaç halinde sığınmak üzere ikametgâhlarına yakın ahşap birer daire inşa edildi. Demekki zelzelenin vukuu nihayet tastik edilmiş, tekrarı ihtimaline karşı tedbirler alınmıştı.

İkinci vak'a yine sarsıntıdan çıktı: İlk zelzeleden birkaç sene sonra bir kurban bayramı sabahı Dolmabahçe Sarayı'nın muayede salonunda tebrik resmi ifa olunurken birden bire saray sallandı. Ortadaki koca avizeyi tezyin eden billurların birbirlerine çarpıp dökülmesi tesirli bir şemaet husule getirdi. Saçağı öptükten sonra bermutat kenara çekilip dizilmiş olan aske-

ri erkanla ümeraya havf ve telaş müstevli oldu. Birkaç kişi camları kırarak bahçeye atladılar. Bu cam kırma gürültüsü de korkuyu artırdı. Padişah tahtından ayağa kalkarak iki üç adım attıktan sonra geri geldi, yine tahtına oturdu; biz tahtın arkasında bermutat bulunduğumuz yerde duruyorduk. Nihayet zelzele bitti, fazla korkuya tutulmuş olanlar nadimen avdet ettiler; fakat eski yerlerine gelemeyerek şaşkınlık gösterdiler. O zaman Hünkar "yerlerinize" emrini verdi; muayede resmi yeniden başladı. Fakat muayede tekrar başladıktan sonra Hünkar Müşir Ethem Paşayı yanına çağırarak uzunca emirler verdi. Paşa derhal muayede salonundan çıkıp gitti. Merasim bittikten sonra henüz Dolmabahçe sarayından ayrılmadan bana yazdırılan bir irade tezkeresinde (Sarayda hasıl olan sarsıntının "Zeytinburnu"ndaki barut havanlarından bazılarının infilakı eseri olması melhuz ve bu infilakın muayede resmi zamanına tesadüfü dikkati calip olduğundan seri ve amik tahkikat icrasıyla neticenin sarihan bildirilmesi) emrediliyordu.

Sonra günlerce bu işle uğraşıldı. Anlaşılıyordu ki zelzeleyi müteakip herkes gibi padişah da korkarak yerinden fırlamıştı. Fakat vehimesi derhal uyanmış, kendisine; "Otur, kımıldama bu zelzeleden maksat seni tahtından uzaklaştırıp yerine fırsat kollayan veliahtı oturtmak ve halkı hemen orada biat ettirmektir." demişti. Bu ihtarın zımnında zelzelenin sun'i olduğu fikri mündemiçti. Sonra günlerce muhtelif vasıtalarla bu vehmi teyid edecek deliller arandı lakin bulunamadı. ...

[Ahmet Reşit Rey (H. Nazım); *Gördüklerim-Yaptıklarım (1890-1922)* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1945) s. 12-13].

Celal Esat Arseven, Harbiye'de okurken Cumhuriyet döneminin Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile beraber yaşadığı depremdeki duygularını şöyle anlatıyor;

... Bir gün dershanede, ön sırada Feyzi Efendinin (Müşir Fevzi Çakmak) yanında oturuyordum. Tâbiye dersi vardı. Birdenbire yer sallandı, sıralar gıcırdamaya, duvarlar ve tavanlardan sıvalar dökülmeğe başladı. Bu; Kapalıçarşı'yı yıkan büyük zelzele idi. Talebeler kapıya hücum ettiler. Kapı önü kalabalıktan tıkanmıştı.

Zelzele devam ediyordu. Fevzi Paşa ile ben koridora bakan pencereye koşmuştuk. O bir tekme ile hemen pencerenin kanatlarını açtı ve beni kolumdan çekerek koridora fırlattı. Arkadan da kendi atladı. Mektebin ortadaki avlusuna kaçarak kurtulduk. Aradan birkaç saniye geçmişti

ki pencerenin üstündeki taş parçalanarak düştü. Biraz daha gecikmiş olsaydık altında kalıp ezilecektik. ...

[1901 yılı olmalı] ... Bir bayram Dolmabahçe Sarayı'nın büyük merasim salonunda muayede resmi yapılıyordu. Abdülhamid arkasında paltosu, elinde kılıcı ve ellerinde beyaz güderi eldivenleri ile salonun nihayetinde ortaya konulmuş kırmızı atlaslı ve altın yaldızlı bir taht'a oturmuştu. Sağ tarafında Gazi Osman Paşa, elinde tahtın sırmalı uzun saçağını tutmuş, ayakta duruyordu.

Arka tarafta şehzadeler, mabeyn erkanı, sağ tarafta vükela, ulema, askeri erkan ve paşalar teşrifat sırasıyla dizilmiş, muayede için sıralarını bekliyorlardı. Salonun deniz tarafından ve yukarı kısmında mahfelde Mabeyn-i Humayun Muzıkası garbın en klasik parçalarını çalıyor, sırası gelenler, tahta doğru ağır ağır yürüyor, bir kaç adımda bir yerden temenna ederek padişahın önüne gelince Osman Paşa'nın tuttuğu saçağı öpüp öbür tarafa geçiyorlardı. O esnada müthiş bir zelzele oldu. Muzıka birden bire durdu. Salonun ortasında asılı olan büyük avizenin billurları birbirine çarpıyor, yüzlerce çıngırak sesi salonu çınlatıyordu. Ortalık karıştı. Herkes kaçacak bir kapı arıyordu.

Abdülhamid hemen ayağa kalkarak yine bomba hadisesinde olduğu gibi o kalın sesiyle:

–Telaş Etmeyin; kimse yerinden kımıldamasın!

Diye bağırdı. Kubbe yıkılacak sanıyorduk. Pencerelerin camları kırıldı. Daha şiddetli ikinci bir sansıntı oldu. Abdülhamid "Allahü Ekber" diyerek ellerini kaldırıp duaya başladı. Salonun deniz tarafında bulunanlar büyük pencerelerin kırılan camları arasından rıhtıma atladılar. Harbiye mektebinde geçirdiğim zelzelenin korkunç hatırası ile ben de dışarı atladım.

Rıhtım boyunda bekleyen tüfekçiler ve maiyet bölüğü efradı zelzeleyi duymadıklarından içeride bir suikast olduğu zannıyla atlayanlara karşı tüfeklerini çevirmişlerdi.

Zelzele durunca yan kapıdan tekrar içeri girdik. Padişah muayede salonu yanındaki küçük odaya çekilmişti, tekrar salona girdi ve muayede devam etti. Abdülhamid bomba hadisesinde gösterdiği celadeti burada da göstermişti. ...

[Celal Esat Arseven; *Sanat ve Siyaset Hatıralarım,* Yayına Hazırlayan: Ekrem Işın, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1993) s. 92-93].

Mabeyn Başkâtipliğinde çalışan Mehmet Tevfik Bey'in Anıları ve Zelzelenin Kaynağı Hakkında Bir Jurnal.

... Büyük zelzele– 1894 senesi Temmuzunda büyük bir zelzele olmuştu. Biz dairede öğle yemeğinde idik. Bunu evvela İstanbul'da sık sık vuku bulan ve hepimizin bildiği adi sarsıntılardan zannettiğimizden "İşte gene küçük bir zelzele" diye gülerek birbirimizle şakalaşmakta iken, birdenbire sarsıntı şiddet kesbediverdi. Mütebessim çehreler allakbullak oldu. Hepimiz aynı zamanda yerimizden fırlayarak merdivene koşarken, arada uşaklar da dahil olduğu halde herkes birbirini çiğneyerek aşağıya kendimizi attık. O sırada birden bire peyda olan dehşetli bir uğultuyu ve bahçeden büyük kapıya kadar uzanan demir parmaklıkların zangır zangır titrerken çıkardığı mahuf iniltiyi duyuyorduk. Şehrin İstanbul tarafında gördüğümüz kesif dumanın, yıkılan yerlerden yükselen tozlardan teşekkül ettiğini, ancak aklımız biraz başımıza geldikten sonra tahmin edebilmiştik. Bu felaket bizi bir müddet bihuş bıraktı.

Kendimizi bir miktar topladıktan sonra, evlerimiz ve ailelerimizin ne halde olduklarını merak etmeye başladık. Hele o gün nöbetçi kalacak olanların telaşı çok fazla idi. Hiç kimse tekrar daireye girmeye cesaret edemiyor, izne çıkacak arkadaşlar ise gidip hazırlıklarını yapamıyorlardı.

Sarsıntı hafifleyince içeri girmekten başka çare olmadığını düşündük ve girdik. Lakin zelzele hâlâ devam etmekte idi. Zemin sağdan sola ve aşağıdan yukarıya gidip geldikçe dışarıya fırlayıp sonra yine geri dönüyorduk.

O sırada kimsenin Saray'dan çıkmaması ve nöbetleri olmayanların dahi bulundukları yerde beklemeleri için bize bir irade tebliğ olundu.

Aradan epey zaman geçmişti ki, nöbetçi olmayanların evlerine gitmelerine nihayet izin verildi.

Ben o gün nöbetçi olmadığımdan derhal yola çıktım. Boyacıköyü'nün yukarı kısmında o senelerde oturmakta olduğumuz evime gitmek için Beşiktaş'tan vapura bindim. Vapur ağzına kadar hınca hınç dolu idi. Boğaziçi sakinleri evlerine bir an evvel yetişmek için vapura doluyor ve zelzele esnasında başlarından geçenleri birbirlerine heyecanla hikâye ediyorlardı. O sırada yolculardan biri –herhalde bir kalp hastası– anlaşılan duyduğu büyük heyecana dayanamayarak, vapura adımını attığı dakikada ve kimse yardıma yetişemeden düşüp vefat etti.

Anlaşıldığına göre zelzelenin en şiddetli kısmı bir dakikaya yakın sürmüştü. O esnada birkaç kargir bina yıkılmış, resmi daireler ise çok zarar görmüştü. Birkaç bin kişi vefat etmiş ve yaralanmış deniyordu.

En şiddetli sarsıntıların muayyen bir hat üzerinde vuku bulduğu anlaşılıyordu. Zira en büyük hasar hep o istikamette idi.

Eve gittiğimde ailemin sağ ve salim olduğunu görerek sevindim. Lakin sarsıntılar tekrarlandıkça biz de herkes gibi yeniden sokağa fırlıyorduk.

Bu büyük zelzelenin muhatarası bertaraf olduktan sonra, Daireye imza yeri kopuk bir jurnal getirdiler. Altında (Tedkikat icrasıyla neticesinin bildirilmesi hakkında Babıâli'ye) diye bir ibare vardı. Bir de baktım ki, jurnalde, zelzeleden evvel Sarayburnu açıklarında büyük bir mauna ile bir takım kimselerin gelerek uzun bir zincire takılı makineye benzer bir nesneyi denizin dibine indirdiklerinden bahsediliyor ve bu zelzelenin mahsus tertip edilmiş olması ihtimali hasbessadaka ileri sürülüyordu. Bu iradeyi mübelliğ tezkire müsveddesini büyük bir ciddiyetle derhal kaleme almak mecburiyetinde kaldım. Hünkar'ın bu kabil jurnallere inanmaması lazım gelirdi. Ancak padişah bu meselenin altından belki birtakım başka şeylerin çıkacağına ihtimal vermiş olabilirdi. ...

"Bir Devlet Adamının" Mehmet Tevfik Bey'in (Biren) II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları (Yayına Hazırlayan: F. Ezzan Hürmen) (İstanbul: Arma Yayınları, 1993) s. 53-54.

Zelzele bile sansürcüleri durduramıyor. Bir gazetenin kapatılmasını engellemiyor. Osmanlı basın tarihinin en uzun süreli gazetelerinden olan İkdam *yeni çıkmaktadır.*

*... İkdam'*ın üçüncü günü de parlak geçmişti. Dördüncü gün matbaaya gelmiştim. Şinasi'yi pek ziyade suratsız gördüm. Zaten biraz deliliği! de vardı. Yine birine kızmış dedim ise de bir de gazeteyi gösterdiler ki fıkralardan birinde (Mösyö Cenab-ı Padişahileri) dizili değil mi! Eyvah!.. Dehşet!.. Baş mürettib, gece gelen sansür provalarındaki sansür tahsihlerinden (mösyö) kelimesini almış, fıkranın (Cenab-ı Padişahileri) ile başlayan satırlarından birinin başına yerleştirmiş değil mi?

Kurtuluş imkânı yok!.. Gazetenin kapatılmasından başka örfen, idareten, siyaseten tazyike uğramak ve tazyik manasının o devirde ifade ettiği bütün sonuçlarına uğramak.. Hepimizin birer tarafa ekilmek ihtimali yüzde yüz!..

Matbaa döndü döndü başıma geçti. Şaşaladım. Bu kadar emek, bu kadar birikmiş emel ile beraber biz de kaynayacaktık.

Yazı işleri odasında idik. Çenemizi de çok açamıyorduk. Cevdet Bey ellerini oğuşturuyor, Şinasi sert sert sigarasını çekip başını pencereye çevirmiş, hiçbirimizin yüzüne bakmıyor, bu endişe dakikalar geçtikçe yerini ıstıraba bırakıyordu.. Herkesin yüreğindeki (çare) çırpınıyor, fakat kanatları rahatımızı zedeliyordu. Bu kederli hal içinde iken dünyanın en müthiş sarsıntılarından bir sarsıntı matbaayı salladı. Asıl ölüm, son derece kuvvetli bir zelzele İstanbul'u yıkmaya başladı. Aman Allah!.. O ne feryad, o ne ağlamalar!.. O ne koşuşma.. O ne yardım istemeler!.. Acaba.

Geçiyor?.. Matbaanın duvarları açılıp kapanıyor, o müthiş velvele arasında kulakları sağır edecek patlayışlar işitiliyor, çoluk-çocuk sokaklara, caddelere fırlamış.. Ağlayan, deliren, düşen, yaralanan, koşan, divaneler gibi duvardan pencereden atlamak istiyor.. Evladım, anneciğim, kardeşim, babacığım, diye bağıran mı istersiniz!..

Herkes şehrin bir dakikadan bir dakikaya batıp yok olacağını bekliyor, herkes can kaygusuna düşmüş, şaşırmış, ağlamaklı ve perişan halde...

Siz şimdi buna ne dersiniz!.. Matbaa idaresinin bir memuru elinde bir (Kapatma talimatı) çıka gelmesin mi?.. Hıfzı Beyi şimdi anladınız mı? İstanbul'da kimsenin canı emin değil iken bile vazifesini (?) görüyordu. İkdam ilk çıkış gününün dördüncüsünde, o müdhiş zelzele arasında kapatılıyordu! ...

[Ahmed Rasim; "İkdam'ın 29'uncu Yıl Dönümü" İç. Münir Süleyman Çapanoğlu: *Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar* (İstanbul: Hür Türkiye Dergisi Yayınları, 1962) s. 53-54].

Not: Bu anıda iki yalnış bulunmaktadır.

1. *İkdam*'ın 4. gün kapatıldığı yazılır ki aslında *İkdam* 6. gün kapatılmıştır.

2. Anıda tashih hatalı cümle "Mösyö cenab-ı Padişahileri" olarak gelmektedir. Oysa gazetede "Mösyö cenab-ı şehriyarileri" cümlesi geçmektedir. [Bkz. *İkdam* no:6 10 Temmuz 1894/28 Haziran 1310/6 muharrem 1312, s.1].

Sansür, Jurnal ve Söylentiler Arasında "1894 İstanbul Depremi"

MEHMET Ö. ALKAN

17 Ağustos 1999 tarihinde yaşadığımız –ve yaşamakta olduğumuz– deprem "Yüzyılın Faciası" olarak adlandırıldı. Bu deprem, geçen yüzyıl, 10 Temmuz 1894 tarihinde olan depremi anımsattı. (Zaten bilim adamları hiç unutmamıştı.) O dönem neler yaşandığını merak edip 1894 İstanbul depremi üzerine çalışmaya başlayınca, her iki deprem arasındaki kimi benzerlikler beni gerçekten şaşırttı. Bu yazı, 1894 depremi ertesinde yayımlanan kitap, gazete ve dergilerde yer alan makale ve haberler ile o döneme ilişkin sonradan yazılan anılara ve bilimsel çalışmalara dayanmaktadır. Burada geçen olay ve bilgiler tamamen bu kaynaklardan alınmıştır.

Bin Kocadan Arta Kalan Bakire İstanbul'da Zelzele

Tevfik Fikret, *Sis* adlı şiirinde, İstanbul'un insanlar ve doğa tarafından hoyratça kullanımına işaret edercesine şehre, "Ey bin kocadan arta kalan bive-i bâkir" diye seslenmişti. Gerçekten de savaş, işgal, fetih, doğal afet, plansız sanayileşme ve yapılaşmaya karşın, "Bin kocadan arta kalan bakire" İstanbul, her defasında kendisini inanılmaz bir hızla toparlamıştı. İmparatorluk başkenti olmasının getirdiği bu ayrıcalık, "unutkanlığın" nedenlerinden biri oldu.

İstanbul'da 19. yüzyılın son büyük depremi 10 Temmuz 1894 salı günü yaşandı. Ama bu deprem halk arasında "1310 zelzelesi" diye anılır. Zira o tarihte üç ayrı takvim kullanılırdı. Deprem Hicri tarihle 6 Muharrem 1312'de, Mali takvimle 28 Haziran 1310'da ve Miladi takvimle de 10 Temmuz 1894'de olmuştu. Deprem günü takvimler Mali tarihle 28 Haziran 1310

gününü gösterdiği için, bu deprem de sonradan "1310 Zelzelesi" olarak anılacaktı.

İşte 10 Temmuz 1894 salı günü, bin kocadan arta kalan bâkire İstanbul şehri, öğle sıcağında kavruluyordu. Öğrenciler okullarda ders görmekte, öğretmenlerini büyük bir dikkatle dinlemekteydiler. Resmi daireler ise öğle tatiline yeni girmişti. Müezzinler minarelerin tahta merdivenlerini tırmanarak şerefeye çıkmışlar, öğle ezanını okuyorlar, ahaliyi namaza davet ediyorlardı. Müslümanlar ibadet için camilere doğru yola koyulmuşlardı. Kapalıçarşı alışveriş için gelenlerle olduğu kadar, Temmuz sıcağında serinlemek ve soluklanmak için de sığınanlarla "cıvıl cıvıl"dı.

Alaturka (Ezanî) saatler 4:45'i, günümüzde kullandığımız alafranga (zevalî) saatler ise 12:27'yi gösterirken, toprak adeta dile gelmiş, tüyleri diken diken eden büyük bir uğultu ile İstanbul sallanmaya başlamıştı. Hafifçe başlayan sallantıyı önce yandan, Güneyden Kuzeye doğru bir sarsıntı izlemişti. Ardından, aşağıdan yukarı doğru peş peşe gelen iki sert sallantı daha olmuştu.

Sarsıntıyla beraber ahşap binalar büyük gıcırtılar çıkartarak sarsılıyor, minareler devriliyor, kubbeler çöküyor, duvarlar yıkılıyordu. Okullarda, medreselerde, tekkelerde, resmi dairelerde, camilerde, hamamlarda ve dükkânlarda bulunan yüzlerce insan sarsıntı sürerken ve sonrasında kendilerini dışarıya zor atmıştı. Bir kısmı ise dışarı çıkmaya fırsat bulamadan enkaz altında kalmış, can vermişlerdi. Evlerden ve dükkânlardan can havliyle sokaklara fırlamış mahşerî bir kalabalık telaş içinde koşuşturuyordu. Yıkıntılar arasından feryatlar, sokaklarda ise çığlıklar yükseliyordu. Kozmopolit İstanbul'un sakinleri her dilden ve mensup oldukları din uyarınca Allah'ı anıyorlardı. Kargaşa ve şaşkınlığın ardından, canlarını kurtarabilenler, hasar görmüş veya enkaz halindeki evlerden yakınlarını kurtarmaya çalışıyorlardı. Evlerinden uzakta olanlar ise yakınlarının akıbetini bir an önce öğrenmek için yola koyulmuşlardı. Öğrenciler hemen evlerine gönderildi. Daireler tatil edildi, nöbetçiler dışında memurlara izin verildi. Şirket-i Hayriye'nin vapurları hıncahınç dolmuş, Boğaz kıyısında ücretsiz sefer yapmaya başlamıştı. Çöken evlerin kaldırdığı toz dumanına, yangın dumanları da eklenince İstanbul'un üzerini bir sis tabakası kaplamıştı. İstanbul bir dakika içinde neredeyse tanınmaz bir hale gelmişti.

Deprem sonrasında özellikle kâgir (yığma) binaların çoğu ya hasara uğramış ya da yıkılmıştı. Beyoğlu ve Boğaziçi kıyıları nisbeten daha az zarar görmüştü. Deprem adeta bir çizgi halinde ilerlemişti. Adapazarı'ndan baş-

layan zelzelenin izleri Maltepe'den itibaren ciddi şekilde devam ediyordu. Maltepe'deki İstasyon Binası ile Maltepe Camii ve Kilisesi; Pendik İstasyonu, Kartal'daki Rum Okulu tamamen yıkılmıştı. Haydarpaşa'daki Askeri Hastahane ve Üsküdar'daki karakol kısmen yıkılmış, üç asker enkaz altında kalarak can vermişti. Sirkeci Gar Binası, Sultanahmet'te ise iki caminin minareleri devrilmişti. Harbiye Nezareti'nin (bugünkü İstanbul Üniversitesi) bir kısmı yıkılmıştı. Kapalıçarşı'nın duvarlarının bir kısmı devrilmiş, kubbeleri ise çökmüştü. En çok ölü ve yaralı Kapalıçarşı'daydı. Mercan tarafından kükürtlü bir su fışkırmaya başlamıştı. Aksaray'daki Valide Sultan Camii ile Fatih Camii'nin iki minaresi yerle bir olmuştu. Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan, Azapkapı'daki Sokollu Mehmed Paşa Camiileri ciddi hasar gören yapılar arasındaydı. Bakırköy'deki (Makriköy) Ermeni Okulu ile Yeşilköy'deki (Ayastefanos) Katolik Kilisesi de yıkılan binalar arasındaydı. Adalar en ciddi hasarın olduğu yerlerdi. Heybeliada'daki Rum-Ortodoks Ruhban Okulu ile Mekteb-i Bahriye'de büyük hasar vardı. (Bu saydıklarımız yüzlerce hasarlı ya da yıkılan yapının sadece bazılarıdır.) İstanbul'u yıkan depremin merkezinin Yeşilköy'den 8 km. uzakta ve güneydoğu istikametinde Marmara Denizi'nde olduğu tahmin ediliyordu.

Ertesi gün yayımlanan *Saadet* gazetesi "harekât-ı arziyye-i müdhişe"nin bir dakika kadar sürdüğünü yazıyordu. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi de depremin bir dakika sürdüğünü yazarken, *Sabah* gazetesi ise süreyi 12 saniye olarak belirtiyordu.

Sarsıntılar dinmemiş, aralıklarla yoklamaya devam ediyordu. İkinci büyük sarsıntı, zelzeleden iki gün sonra perşembe akşamı yaşandı. Saat sekiz buçuktaki sarsıntı, cesaretlenip evlerine girmeye karar verenleri vazgeçirdi. İstanbullu o geceden itibaren uzun süre açık alanlarda, mezarlıklarda ve bahçelerde yatıp kalkacaktı. Küçüklü büyüklü sarsıntılar aylarca devam etti.

Zelzeleden üç gün sonra, cuma günü İstanbul'da 130'un üzerinde ölü ve 150'nin üzerinde yaralı olduğu açıklanıyordu. Ölü sayısının Adapazarı'ndan itibaren 500'e yakın olduğu tahmin ediliyordu. Ama halk ne hasar durumunu ne de ölü ve yaralı sayısını hiçbir vakit tam olarak bilemedi!

Söylentiler

Korku dolu bilinmezliğin imdadına, halk arasında hızla yayılan söylentiler yetişecekti. Başkasından duyanlar, görmüş gibi hararetli bir şekilde anlatıyorlardı:

"Marmara Denizi'nin ortasında büyük bir volkan varmış, o patlamış. Gazlar buharlar çıkmış, kor lavlar fışkırmış!"

"Marmara Denizi mürekkep gibi kararmış, binlerce palamut balığı helâk olmuş; su yüzüne, sahile vurmuş!"

"Hayırsız Ada batmış, kaybolmuş. Haritadan silinmiş!"

"Sarayburnu önünde bir toprak çökmesi olmuş. Boğazın suları korkunç bir gürültü ile denizin içinde açılan bu büyük oyuktan içeri akıp gidiyormuş!"

Depreme ilişkin söylentiler, "haberler" İstanbul dışına daha da abartılı yansıdı. Taşrada, İstanbul'da bir tek minare kalmadığı, binlerce insanın öldüğü, evlerin çoğunun yıkıldığı uzun uzun anlatılıyordu.

Bu arada birileri çıkıyor ve şu gün şu saatte yeniden büyük bir zelzele olacak diyordu. Televizyonun ve radyonun olmadığı bir ortamda, bu sözde öngörüler inanılmaz bir hızla mahalleden mahalleye yayılıyor, herkes korkulu bir bekleyiş içine giriyordu. Artçı sarsıntılar devam ettikçe, zelzele tahmincileri de günden güne çoğalıyor, bir kısmının da itibarı artıyordu. Halkı yatıştırmak için gazetelerde, bu tür haberlere ve tahminlere inanılmaması gerektiği yolunda uyarıcı yazılar çıkmaya başladı. Ama nafile, tahminler sürüp gittikçe, İstanbul halkı da yaklaşık bir ay kadar geceyi dışarıda geçirmek zorunda kaldı.

Bir Jurnal

Ama en can alıcı soru, zelzele "niçin oldu?" sorusuydu. Onun da yanıtları ağızdan ağıza yayılıyordu. Zelzele insan işiydi. "erbab-ı fesad" denilen ve II. Abdülhamid'in aleyhinde çalışan muhalifler tarafından tertiplenmişti. Amaçları padişahı devirmekti.

Birçok kişi kendi gözleriyle görmüştü: Zelzeleden evvel Sarayburnu açıklarına büyük bir mavna ile bir takım kimseler gelmişlerdi. Makinaya benzer büyük bir aleti kalın bir zincire bağlayarak denizin dibine indirmişler ve gitmişlerdi. Onlar gittikten bir süre sonra da o korkunç zelzele meydana gelmişti.

Bu söylenti ciddiyet kazanmakta gecikmedi. Hele zelzele ardından Saray'a bu olayı ballandıra ballandıra, ayrıntısıyla anlatan bir "Jurnal" verilince, bizzat padişahın emriyle inceleme başlatıldı. Zaten II. Abdülhamit, amansız vehim hastalığına yakalanmıştı. Deprem, hastalığını daha da ilerletti. Bu nedenle Sarayburnu'ndaki incelemeyle ilgili bir rapor hazırlanmasını istemiş, sonucunun bir an önce kendisine bildirilmesini buyurmuştu.

Depremden II. Abdülhamit'in muhalifleri de etkilenmişti. II. Abdülhamit'i tahttan indirmek için gizli faaliyet gösteren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucusu ve ilk üyesi İbrahim Temo depremden ilham alarak şu beyti yazmıştı:

Zelzele hiddet edip sarstı payıtahtını
(deprem, hiddetlenip başkentini sarstı)
Şeyh Ebülhüda'ya sormakta ne mana bahtını
(Şeyh Ebülhüda'ya bahtını sormanın anlamı yok)

* * *

Zulmü istibdada tevbe etmedikçe ey denî
(zülm ve baskıya tövbe etmedikçe ey alçak)
Kurtuluş yok, desti kudretle yıkar hak tahtını
(kurtuluş yok, hak tahtını kudreti eliyle yıkar)

Bir Kapatma (Murtaza) Öyküsü

Depremden önce, yoğun basın sansürünün altında inleyen ortamda, kendisine yer bulmaya çalışan yeni bir gazete *İkdam* adıyla yayımlanmaya başlamıştı. Deprem günü yayımlanan altıncı sayısında bir dizgi hatası sonucu olan olmuş, "Mösyö" kelimesi olması gereken yerden kalkıp, padişahtan söz edilen cümlenin başına gelmişti. Cümle "Mösyö Cenab-i Padişahileri" diye başlıyordu. Böyle bir hitab şekli asla olamazdı! Gazetenin yazı kurulu her an bir sansür memurunun gelip gazeteyi kapatmasını beklerken, o müthiş zelzele olmuş, İstanbul karışmıştı. Sevinsinler mi üzülsünler mi onlar da şaşırmıştı. Zira bu kargaşada hata fark edilmez, fark edilse bile sansür memuru gelemez, gazete çıkmaya devam edebilirdi. Zaten zelzele esnasında devlet dairelerinin bir çoğu da yıkılmış, hasar görmüş ve hemen tatil edilmişti. Ama o kargaşa arasında, gazetenin basıldığı matbaanın kapısından giren sansür memuru, her türlü afete karşın görevini yapmanın gururu(!) ile gazetenin kapandığına ilişkin yazıyı tebliğ ediyordu. Sansürü deprem bile engelleyememişti. *İkdam* yaklaşık bir ay boyunca kapalı kaldı.

Sansür ve Otosansür

Zelzeleye ilişkin haberler ertesi gün, zaten sınırlı sayıda çıkan birkaç gazetede yayımlanmaya başladı. Heyecan ve karmaşa içinde, zelzele haber-

leri birkaç gün de olsa yayımlanabilmiş, ama ardından haberler aniden azalmıştı. Zelzele haberlerine en geniş yer veren *Saadet* gazetesiydi. *Sabah* ihtiyatlı davranmamıştı! Ölü ve yaralı sayısı hakında abartılı rakamlar verdiği, ölmeyenleri ölmüş gibi gösterdiği, "hilaf-ı hakikat" yani gerçeğe aykırı yayın yaptığı gerekçesiyle bir gün süreyle kapatıldı. Aynı zamanda, asılsız ve doğrulamadan deprem haberleri verdiği için iki Rumca gazete de süresiz kapatıldı. *İkdam* ise zaten depremin olduğu gün kapatılmıştı. Geriye dönemin yarı-resmi gazetesi ve II. Abdülhamid Rejiminin sözcüsü durumunda olan Ahmet Midhat Efendi yönetimindeki *Tercüman-ı Hakikat* kalmıştı. Padişahın bu haberlere sıcak bakmayacağını en iyi bilen kişilerin başında da Ahmet Midhat Efendi geliyordu. O da istenilen dışında bir şey yazmazdı. Gazetelerdeki hasar haberleri, muhtemelen devleti küçük düşürdüğü; devleti, devlet görevlilerini ve padişahı zaaf içinde gösterdiği veya halkı paniğe sevk ettiği için yasaklanmıştı. Gazeteler kısa süre sonra padişahın başkanlığında kurulan ve en büyük yardımı yine padişahın yaptığı İane Komisyonu'nun (Yardım Komitesi'nin) topladığı paraları listeler halinde vermekten başka "haber" vermez oldu.

Ama asıl şaşırtıcı olan, bir yandan Atina Rasathanesi müdürü ve bir bilim adamı D. Eghinitis hemen getirtilip, zelzele konusunda bilimsel araştırma başlatılırken, öte yandan bu konuda bilimsel yazı dahi yayımlanmasına izin verilmemesiydi. Dönemin popüler bilim dergileri olan *Mekteb*, *Maarif*, *Hazine-i Fünun*, *Resimli Gazete*, *Fevaid* gibi dergiler, zelzele nedeniyle haftalarca geç yayımlandıkları halde, adeta o gizli emri almış gibi, zelzeleye ilişkin bilimsel bir yazıya tek satır bile yer vermemişlerdi. Belki gerçekten deprem haberlerine bir yasak gelmişti. Belki de oto-sansür devreye girmişti. Sonuçta dönemin dergileri zelzele olduğunu bile yazamadı. *Malumat* ve *Servet-i Fünun* dergileri istisna(!) bu konuda tek satır yazı çıkmadı. *Malumat* dergisindeki istisna, zelzele hakkında bilimsel bir yazı dizisiydi. İlki yayımlandı, ama arkası gelmedi. Bir süre sonra bu dergi de kapandı. *Servet-i Fünun*'da ise İstanbullularla alay edercesine, zelzele korkusunun bir kenara atılması, mehtaplı gecelerin, tatlı meltem esintilerinin ve boğaz gezintilerinin keyfinin çıkarılmasının gerektiğinden söz ediliyordu.

Rastlantı bu ya, depremden yaklaşık bir ay sonra 19 Ağustos'ta II. Abdülhamit'in tahta çıkış yıldönümü vardı. Hiçbir afet bu yıldönümünü gölgede bırakamazdı. Üstelik zelzele, tahta çıkış töreni öncesine rastladığı için II. Abdülhamit'in uğursuzluğu veya ona yönelik bir "ilâhi ceza" olduğu şek-

linde yorumlanabilirdi. Onun yönettiği ülkeden "felaket haberleri" vermek onu küçük düşürebilir, yalnızca muhaliflerin ve düşmanların işine yarayabilirdi. Sonuçta gazeteler, ilk günlerin karmaşasından yararlanarak verdikleri haberler dışında "haber" bile veremedi. Ama II. Abdülhamit'in tahta çıkış yıldönümünde en güzel methiyeyi yazmak için birbirleriyle yarıştılar. Bir yandan ölü ve yaralı sayısını abartmaktan gazete kapatılırken, diğer yandan padişaha olmadık ve inanılmaz övgülerin en güzelini yazan gazeteler ödüllendiriliyordu.

Günümüze Bir Örnek

İstibdad döneminin, sansüre rağmen şaşırtıcı bir şeffaflığı da oldu. Deprem ardından yaşanan karmaşa ortamında, daha ilk günü bir hasar tespit komisyonu kurulmuş, ayrıca "iane defterleri" adı altında yardım defterleri açılmıştı. Deprem haberleri kısa süre sonra gazetelerden kalktı, ama yardım haberleri aylarca devam etti. Bu yardım haberlerinin ilginç yanı, isim isim kimin (kişi veya kurum) ne miktarda yardım yaptığının belirtilmesiydi. İmparatorluğun dört bir yanında açılan yardım defterleri ve yurt dışından yapılan yardımlar başkente ulaştıkça, gazeteler aracılığı ile hem haber, hem de " resmî ilan" şeklinde halka duyuruldu. Öte yandan, hemen ertesi günden itibaren muhtaç olanların listeleri, yerinde incelenerek çıkarılmaya başlandı. Toplanan paralar, ihtiyaçları oranında muhtaç olanlara dağıtıldı. Yardımın üst sınırı 2.500 kuruş olarak belirlenmişti. Hangi ilçe belediyesinde, hangi mahallede, hangi hanede oturan, hangi kişiye, kaç para yardım yapıldığı, kuruşu kuruşuna listeler halinde gazetelerde yayımlandı.

Unutulan Bir Deprem: 1901 Zelzelesi

İstanbul'da yaşanan 20. Yüzyılın ilk büyük depremi, 1894 depreminden yaklaşık 7 yıl sonra, 31 Mart 1901 günü sabah saat 7.20'de yaşandı. Deprem, Kandilli Rasathanesi'nin kayıtlarına göre 7.2 büyüklüğünde ölçülmüştü. 20. Yüzyılın ilk depremi, İstanbul'da daha önce 22 Mayıs 1766'da olan deprem gibi, Kurban Bayramı'nın ikinci gününe rastlamıştı. O gün Dolmabahçe Sarayı'nda Muayede Salonu'nda bayramlaşma vardı. Askeri ve sivil bütün ileri gelen devlet görevlileri oradaydı ve sıraya girmişlerdi. II. Abdülhamit Türk sanat müziğinden, insanı uyuşturduğu, tevekküle sevk ettiği gerekçesiyle hoşlanmazdı. Bu nedenle, Mabeyn-i Hümayun Muzıkası, öncekilerde olduğu gibi, bu dini bayramda da Batı müziğinin klasik parçalarını çalıyor-

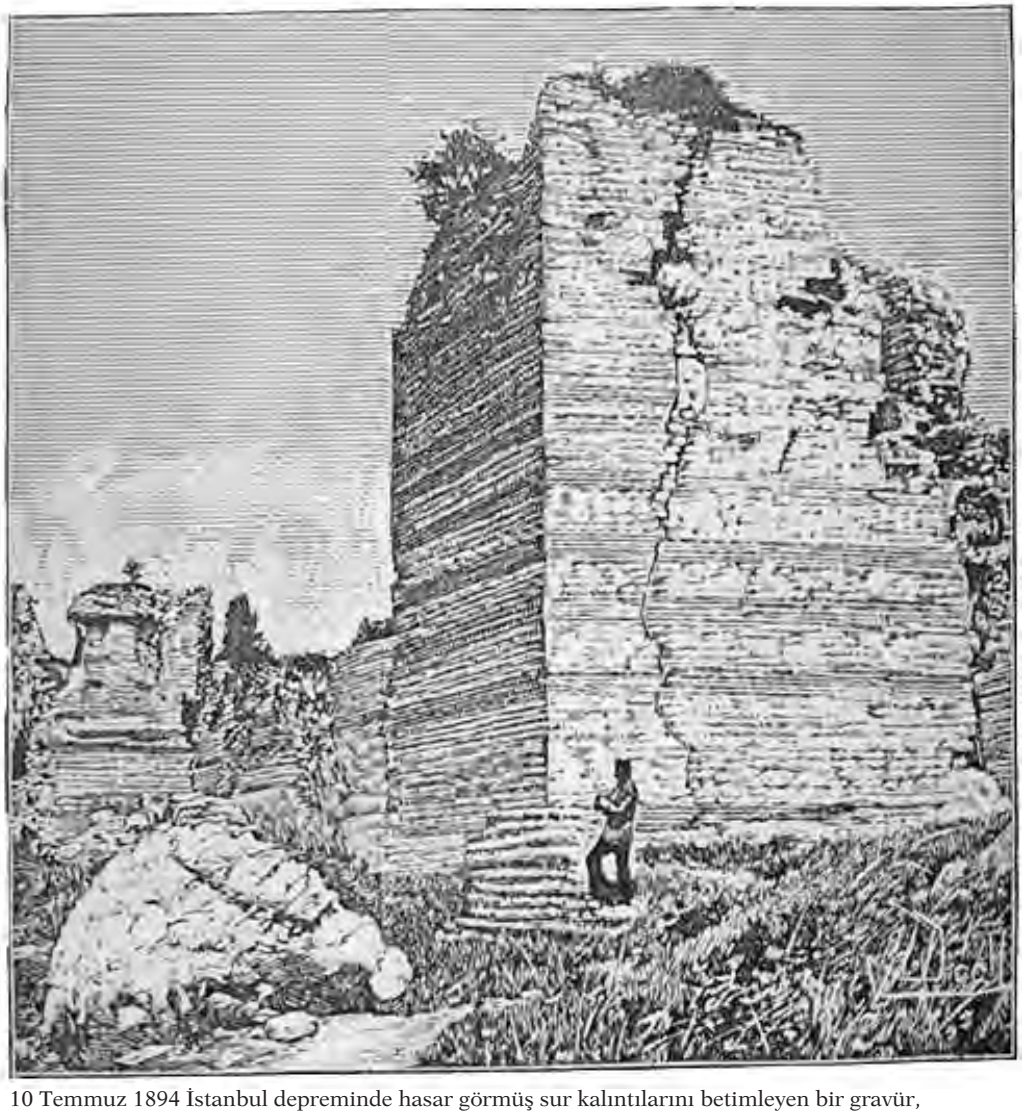
du. Pelevne kahramanı Müşir Gazi Osman Paşa tahtın sırmalı uzun saçağını tutmuş, ayakta duruyordu. Sırası gelenler birkaç adımda bir yerden temenna ederek padişahın önüne geliyorlar ve Osman Paşa'nın tuttuğu saçağı öpüyorlardı. Öpenler karşı tarafa geçip beklemeye başlıyorlardı.

Dolmabahçe, adı üstünde denizin doldurularak üzerine inşa edildiği modernleşme dönemi yapısıydı. Önceki depremde çok az hasar görmüştü. Ama bu kez deprem başlayınca Muayede Salonu'nun tavanına asılı görkemli avizenin kristalleri önce birbirine çılgınca çarpmaya başlayacak, ardından büyük bir gürültü ile yerinden kopacak ve yere çarpıp parçalanacaktı. Sarsıntıya pencere camları da dayanamamış, kırılıyorlardı. Devlet erkanı can havliyle sağa sola koşuşturuyordu. Bir kısmı kırılan camlardan, bir kısmı da camları kırarak kendilerini pencereden dışarı atmaya başlamıştı. Ama pencerelerden bahçeye atlayanlar karşılarında tüfekli muhafızların silahlarını kendilerine doğrulttuğunu ve ateş pozisyonuna geçtiklerini gördüklerinde donup kalmışlardı. Sonradan anlaşıldı ki dışarıdaki saray muhafızları sarsıntıyı deprem değil patlama zannetmişlerdi. Padişaha yönelik bir suikast olduğunu, pencerelerden atlayanların da suikastçiler olduğunu düşünüyorlardı. Deprem can almamıştı ama az daha "vehim" can alacaktı.

Depremin ardından, hiçbir şey olmamış gibi, II. Abdülhamit'in emriyle tören yeniden başladı. Padişaha "sadakat" herşeyden önce gelirdi. Devletin ileri gelenleri tekrar eski yerlerine geçtiler. El-etek öpmek, padişaha bağlılıklarını belirtmek için sıra beklemeye başladılar.

Derken, bu deprem için de bir istihbarat çalışması başlatıldı. Bu kez muhaliflerin Zeytinburnu'ndaki barut havanlarını ateşledikleri ve bunun Saray'daki bayramlaşma zamanına denk düşürüldüğü düşünülüyordu. Padişah bu konunun derhal ciddiyetle incelenmesi ve sonuçtan kendisinin haberdar edilmesi için Müşir Ethem Paşa'ya sözlü emir vermişti. Görevliler hemen Zeytinburnu'na doğru yola koyuldular.

İstanbullu bazen vehimler nedeniyle, bazen siyasal rant, bazen arazi rantı bazen de tamamen cahillik nedeniyle depremleri ve acı sonuçlarını bizzat yaşadı. Ama çabuk unutuldu. Söz edilmesi kimsenin hoşuna gitmedi. Her deprem, eski depremleri anımsattı, ama gelecekte olabileceği unutuldu, unutturuldu. Tevekkül, çıkar için teşvik edilince, ateş hep düştüğü yeri yaktı. Eskiler "hafıza-i beşer nisyan ile malûldür" der. Yani insan belleğinde unutma hastalığı vardır. Türkiye bu atasözünün bedelini çok ağır ödeyerek tekrarlamakta.

10 Temmuz 1894 İstanbul depreminde hasar görmüş sur kalıntılarını betimleyen bir gravür, anonim.

© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

“Muharrem Ayında Bir Salı Günü”

AÇIKOTURUM
Orhan Koloğlu, Osman Köker,
Afife Batur, Martha Ordaz Schroeder
Yöneten: Ayşe Erdem

Ayşe Erdem: Hoşgeldiniz. *Cogito*'nun deprem özel sayısı için, depremin fiziksel etkileri, deprem ve ekonomi, deprem travması, deprem ve basın gibi çeşitli bölümlerden oluşan bir tartışma dizisi hazırladık. Depremin tarihsel boyutunun konuşulacağı bu bölümü sizin katkılarınızla gerçekleştireceğiz. Her şeyden önce iletişimin ve ulaşımın bugünkü kadar gelişmemiş olduğu bir toplumda vuku bulan depremlerin tarihinin nasıl yapılabileceğine dair konuşabilir miyiz? Kaynaklarımız ne olabilir? Ve bu kaynaklar depremle ilgili olarak bize ne derece doğru bilgi verebilirler?

Orhan Koloğlu: Depremin sosyal tarihi bahis konusu olduğuna göre, toplumu nasıl etkiliyor, toplumun tepkisi nedir, bunu aramalıyız. Kabul edelim ki, 20. yüzyıla kadar deprem Allah tarafından gönderilmiş bir ceza şeklinde algılanıyor. Teknik tarafı çok zayıf, yok diyebiliriz. 20. yüzyılda yavaş yavaş gelişen bir olaydır. Halk nasıl tepki gösteriyor, konusuna geldiğimizde önce kaynaklara bakmalıyız. Osmanlı kaynaklarında, müverrihlerin hemen hepsi, yılları alt alta dizerler, olayları yazarlar; zaten fazla yorum da pek yoktur. Vezir tayini, vezir değişmeleri derken birden bakarsınız “şu tarihte de deprem oldu” kaydını bulursunuz ve genellikle daha çok yıkılan saraylar, camiler ve minarelerle ilgili

bilgi verirler. Bu bilgiler halka yönelik olmaktan çok, üst düzey yapıyı anlatır. Daha sonra İstanbul'un yapısını etkileyen bir olay da surların yıkılışıdır. Bütün İstanbul depremlerinde en çok bahsi geçen, surların yıkılışıdır. Çünkü İstanbul surları tarihî bir kavramdır; aşılamaz sayılan surların depremle yıkılması insanları ve hayallerini çok etkiliyor. Halkın depremden ne kadar etkilendiğine dair rakamlara ise pek az rastlanıyor, böyle bir istatistik çok nadir görülüyor. Önemli olan simgesel binalar; saray, cami ve surların yıkılışı; hemen her depremde bunlara rastlıyoruz. Kaynaklar genellikle iki tür oluyor; birincisi müverrihlerin yazdıkları klasik Osmanlı tarihleri. Müverrihlerimizin yazdıkları eserlerde deprem kısım kısım kısa pasajlar halinde, fazla ayrıntı verilmeden anlatılır. 1894 depremi ile ilgili ayrıntılı bilgiye sahi-

biz, çünkü gazetelere yansımış bir depremdir. Ondan evvel bizde bugünkü anlamda gazete yoktu. Şöyle düşünelim, bizim 1870'lerden önceki gazetelerimiz zaten A4 büyüklüğünde, 2-4 sayfadır, onun için depreme ayıracak fazla yerleri yoktur. Ancak büyük ölçekli gazeteler geldikten sonra basın depreme yer vermeye başlamıştır; onun için 1894 depremi ile bilgimiz çok ayrıntılıdır. İkinci kaynak da destanlardır; bu, çok enteresan; çok çeşitli yerlerde karşılaşılan bir kaynaktır. Mesela Ermeni destanları var, hem Ermenice hem de Türkçe. Ermeniler tarafından yazılmış Türkçe destanlar olduğu gibi

bizimkilerin yazdıkları destanlar da vardır. Destanların içeriğine baktığınız zaman o günküyle bugünkü deprem arasında hiçbir fark olmadığını, mesela "meydanlara ölüleri serdiler" gibi çok klasik, bugünküne benzeyen olayları anlattıklarını görüyoruz. Dolayısıyla deprem sosyal yankısını daha çok üst kademede, yani yönetici katında buluyor. Halka indiğiniz zaman "Allah baba cezalandırdı" olarak ifade ediliyor. Mesela *Solakzade Tarihi*'nde 1509'daki depremle ilgili, ilginç bir yorum bulunmaktadır. Halka eziyet ettikleri için vezirler Allah tarafından cezalandırılmaktadırlar: Padişah vezirlere hitaben "Sizler kötülük yapıyorsunuz, bu kötülüğü bana mâl ediyor, keyfinize göre yaşıyorsunuz, onun için sizleri cezalandırmak lazımdır", demektedir. Ama bu gene Allah'tan gelen bir cezalandırma olarak ifade edilmektedir.

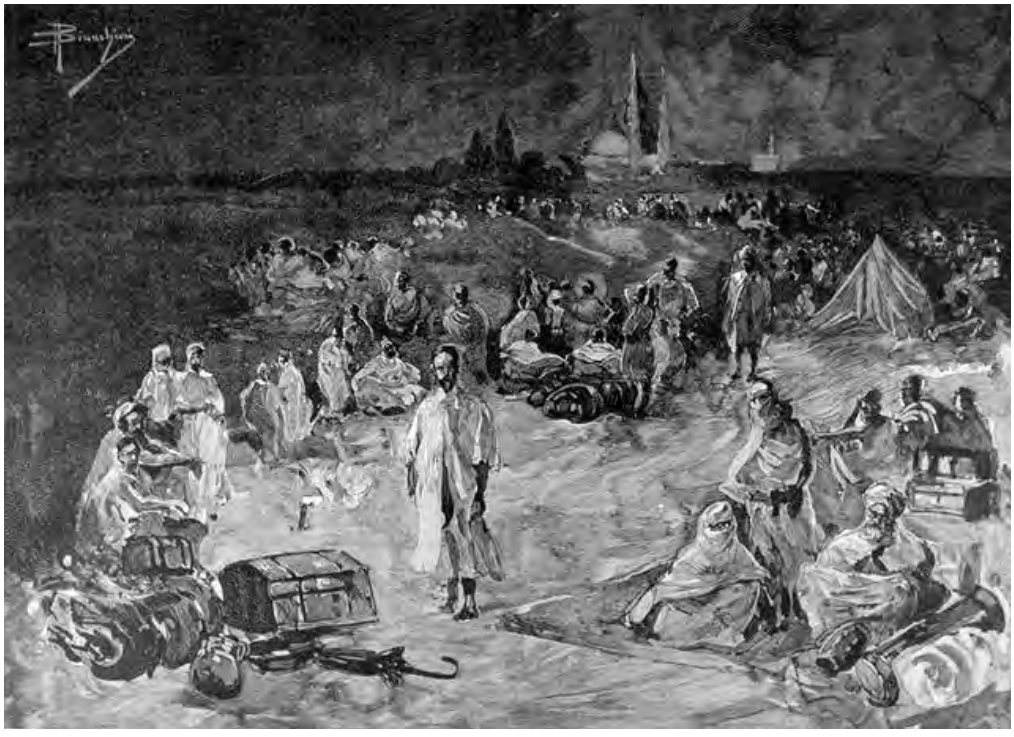
O dönemde de yönetimin suçlandığını görüyoruz. Burada bir de Osmanlı Devleti'nin yapısıyla ilgili bir durum söz konusudur. 1509'da Osmanlı artık cihan devleti aşamasına girmiş büyük bir imparatorluktur. Sultan, bey değil, bir padişahtır. Kutsal nitelik kazanmaya başlayan sultanların doğrudan doğruya Allah'ın ve peygamberin temsilcisi niteliği kabul ediliyor. Bu durumda bütün yönetici kadroların suçlu görülme anlayışı başlıyor, tüm kötülüklerin onlardan geldiği düşünülüyor. O dönemin kayıtlarının hiçbirinde "Binalar neden sağlam yapılmadı? İyi yapıldı ya da yapılmadı" diye şikâyetlere rastlamıyoruz. Bu tarz bir düşünce yok. Yalnız, depremlerin o dönemde başka bir noktada büyük bir etkisi görülüyor; genellikle taş binaların yıkılmayacağı düşünülüyordu; bu yüzden surların devrilmesi çok etkileyici oluyor. Deprem, aşılamayan o büyük İstanbul surları yıkınca, halk müthiş etkileniyor. O zaman da taş binadan ahşap binaya geçiş hızlanıyor çünkü ahşap bina daha elastiki oluyor, ancak bunun da zararı daha sonra görülmüştür, büyük yangınlar yüzünden İstanbul bir türlü belini doğrultamamıştır.

Osman Köker: Kaynaklar neler, ondan söz ediyorduk. Orhan Bey'in son döneme ilişkin olarak söylediklerine doğrudan belgeleri de ekleyebiliriz; Osmanlı arşivindeki belgeler. Temizlikle ilgili olarak, depremin 12. günü bir irade-i seniye yayımlanmıştır. Deprem korkusuyla halk günlerini

dışarda geçirmektedir ve bu da çeşitli temizlik sorunlarına ve salgın hastalıklara yol açmaktadır. Bu konuda alınması gereken tedbirlerle ilgili bir belge. Tepkiler bugünkülere benziyor. Depremde evi yıkılmayanlar bile 12. günde hâlâ bahçelerde, açıkta yatıyorlar. Bu belge hem o korkuyu açıklıyor, hem de ne tür tedbirler alınmış, ne sorunlar yaşanmış, bunları gösteriyor. Benzeri bir yığın belge bulunabilir, ama bunlar daha sonraki dönemlere ilişkindir.

Gazeteler önemli bir kaynak, tabiî gene son dönemler, özellikle 1870'lerden sonrası için; 1894 depreminde basında sansür olayı görüyoruz. Zaten Abdülhamit'in genel sansürü var ve 1908 öncesinde oldukça az sayıda gazete yaşayabiliyor. Depremden iki saat sonra *İkdam* gazetesi kapatılıyor, ama

17 Nisan 1878 İstanbul depremini betimleyen bir resim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

deprem nedeniyle değil, bir tashih hatası nedeniyle. İstanbul deprem görmüş, Bab-ı Âli'nin de bir kısmı yıkılmış ama sansür memurları hâlâ büyük bir dikkatle çalışıp, gazete kapatıyor, onun bildirimini yapıyorlar. Ben oradan, bugüne atlamak istiyorum. Devletlerin de refleksleri olduğunu düşünüyorum. O dönemdeki devletin refleksini bu sansür çok güzel gösteriyor. O dönemde

gazete okuyucusu çok az. Okuyucuların büyük bir kısmı İstanbul'da yaşıyor. Onlar da zaten depremi yaşamışlar, nerenin ne ölçüde zarar gördüğünü aşağı yukarı biliyorlar. Bu durumda sansür etmek çok saçma denilebilir, ama sansür kurumu depreme rağmen bir refleks gibi işliyor. Günümüzde de, çok ilginç, devletimiz depremin yıkıcı etkisinden halkı korumaya yönelik hiçbir refleks geliştirememiş; tedbir alması gereken kurumlar bile felç oldu. 1980 sonrası devlet bütün dikkatini "bölücülük" "komünizm" "irtica" başlıkları altında muhaliflerine karşı tedbir almaya yöneltmiş. Refleksleri tamamen bu yönde gelişmiş. Hatta Sivil Savunma ve Kızılay gibi kurumları da bu yöne sevk etmiş. O nedenle o kurumlar da deprem sonrası gereken refleksi gösteremedi.

Tekrar o dönemin kaynaklarının ne olduğu sorusuna dönersek; yabancı yazarlar var, yabancı gazeteler var. Örneğin *Cosmos* ve *La Nature* adlı dergilerde 1894 depremiyle ilgili makaleler çıkmış.

A. E.: 1894 öncesi, hatta Bizans dönemine ait depremler hakkında da bilgiye sahibiz. Bunların kaynakları nelerdir? Mesela seyahatnamelerde karşılaşıyor muyuz depremlerle?

O. Koloğlu: Evliya Çelebi'de var. Ama bunlar kısa pasajlardır.

Laf arasında geçer. Bir de halkın refleksinden bahsedildi – halkın refleksi yönetime karşı oluyor, çünkü kendisi hiçbir şey yapamıyor, izah da edemiyor; o zaman ister istemez yönetimin, ki özellikle dünya görüşünün tamamen dine bağlı olduğu dönemlerde deprem, yönetimin kötülüğü, iyiliği tartışması haline geliyor. Eğer müverrih o dönemin sadrazamının adamıysa, depremi ayrıntısız olarak yazıyor, değilse "yöneticilerin kötülüğü yüzünden deprem oluyor" diye ifade ediyor.

17 Nisan 1878 İstanbul depremini betimleyen bir resim, anonim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

A. E.: Basında devlete tepki görüyor muyuz?

O. Köker: Yok, öyle bir tepki zaten gösterilemez. Çeşitli yabancı yayınlarda depremle ilgili haber verilmesinin devlet tarafından yasaklandığı açıkça belirtiliyor. 1894 tarihli *Cosmos* dergisinden bir pasaj aktarayım "Avrupalıların anlamakta güçlük çekeceği geleneksel bir taktikle Türk hükümeti (övgüye değer bir amaçla ve kuşkusuz halkı korkutmamak için) depremle ilgili hiçbir bilginin verilmemesi konusunda basına kesin yasaklar getirdi. Böylece ülkenin yetkili insanlarına ellerinde bulunan gözlemlerini karşılıklı iletebilecekleri tek aracı ve bir çalışmanın ortak bileşkesini çıkarmayı da yasaklamış oldu". Bir de *Sabah* gazetesi deprem haberleri yüzünden kapatılıyor ve ondan sonra da diğer gazetelerde devamlı olarak *Sabah*'ta o gün yazılanları yalanlayarak "şurası şöyle yıkılmış denmişti, ama yıkılmadığı görülmüştür" gibi resmî açıkla-

malar yayımlanıyor. Ama yıkıldığına dair haber yayımlanmayan birçok yer, diyelim ki 2 yıl sonra onarıldıktan sonra törenlerle açılıyor. Oradan sonucunu öğrenebiliyoruz. 1894 depremiyle ilgili bilgi almamızda bir avantaj da bilimsel bir rapordur. Atina rasathanesi müdürü Eghinitis çağrılıyor, geliyor, buradaki rasathane yetkilileriyle beraber araştırma yapıyor, hatta bir vapur veriliyor emrine; her tarafa gidiyorlar, araştırıyorlar ve bilimsel bir rapor yazıyor. Bir ay içinde de yayımlanıyor. 1894 depremi hakkında bilgi toplarken böyle bir avantajımız da var.

Afife Batur: Benim sansür konusunda bazı tereddütlerim var, bu sansür acaba sadece Türkçe gazetelere mi geldi? Çünkü o tarihte Fransızca yayımlanan *Moniteur Oriental* her gün deprem hakkında satırlar dolusu yazı yazıyor ve bu yaklaşık 1-1.5 ay sürüyor, tam sayı vermese de yaralıların tıbbiyeye götürüldüğünü, tıbbiye koğuşlarının yaralıları almadığını, bahçede tedavi edildiğini, doktorların ve hattâ tıp talebelerinin de yaralıların tedavisi için seferber edildiğini, askerlerin bu tür kurtarma çalışmalarına katıldığını anlatıyor. Bu anlamda *Moniteur Oriental*'de bir sansür hissedilmiyor. Türkçe gazeteleri bilmiyorum, ama *Moniteur Oriental* hiç kapanmadı.

O. Koloğlu: Bizdeki sansürün çok garip bir işleyişi vardır, Türkçe gazetelere daha büyük sansür vardır. Osmanlı sansürü Ermenice, Rumca gazetelerde birçok şeyi kaçırabilir. Türkçe gazeteye uygulanan sansür daha büyüktür, çünkü "Türkçe gazeteyi herkes okuyor" mantığıyla hareket edilir. Bir de burada yasaklanan haberler, Avrupa'ya gönderiliyor ve Osmanlı gazeteleri bu haberleri Avrupa gazetelerinde yayımlanmış haliyle aktarıyorlar. Böylece sansürü delebiliyorlar, böyle garip bir oyun oynanıyor.

A. B.: 1894 depreminden önceki depremlerde gazete yoktu. Fakat 1894 depreminin haberleri *Moniteur Oriental*'den izlenebiliyor, hem de oldukça ayrıntılı bir şekilde. Halkın tepkisini de orada izleyebilirsiniz. Ben en çok, tıbbiye koğuşlarının yaralıları almayışı, bahçede sahra hastanesi tipinde yerler kurulduğu, doktorlar ve hattâ, bütün tıp öğrencileri, 1. sınıf öğrencilerinin bile yardımına ihtiyaç duyulduğu, hafif yaralıların ayakta tedavi edilip

gönderildiği, ağır hastaların yatırıldığı ve ameliyathanenin çalıştığını yazması bakımından önemli buldum.

A. E: Peki halkın tepkisi nasıl yansıyor bu yabancı gazete ve dergilere?

A. B.: Halkın tepkisini tabiî ki bu gazete daha çok "Pera" açısından yansıtıyor. Herkesin çok korktuğunu, hattâ bazılarının gereksiz korkulara kapıldığını, örneğin "Pera" bölgesinde hiçbir ciddi hasar olmadığı halde düşen bir taştan ötürü bir kadının bir mağazaya girip bayıldığı yazıyor. En önemli göstergelerden biri de Taksim bahçesinin korkanlar tarafından adeta işgal edilmesi ve açık piknik alanına dönüştüğüdür. 3 gün sonra Altıncı belediye orada gecelenmesini men ediyor, çünkü etrafta –anlaşılan o ki– tuvalet ihtiyacından ötürü müthiş bir kirlilik meydana geliyor ve uzun uzun orada çekilen sıkıntıları biraz eğlenceli bir dille, mizahî bir üslupla anlatıyor. Belediye oraya tuvalet sağlamak gibi geçici yardımlarda bulunuyor, ama tabiî Altıncı belediyenin olanakları hiç yeterli değil ve sonunda yasaklamak zorunda kalıyor.

O. Koloğlu: O günün koşullarını hesap etmek lazım, Beyoğlu ve altıncı dairenin çok özel bir durumu var. O bölgeye "Pera Cumhuriyeti" denir. O dönemde bütün elçiliklerin bulunduğu, dokunulmaz bir bölge, onun için orayla ilgili olarak ayrı bir anlatım var. Yoksa, mesela Anadolu'da olan bir depremden hiçbir bilgi alamıyoruz.

A. B.: 1894 depreminden yaklaşık bir ay önce Malatya bölgesinde bir deprem oluyor. Raimondo D'Aronco'nun İstanbul'a gelişiyle ilgili olarak 1894 gazetelerini satır satır tarıyordum ve bu depremle ilgili bilgilere rastladım. Eghinitis'in Büyük Ada'nın güneyinden geçen fay hattında olduğunu tahmin ettiği, 1894, 10 Temmuz depremi ile ilgili *Moniteur Oriental*'de İstanbul yarımadasıyla ilgili çıkan haberlerde şöyle ifadeler var; "tam ezan zamanı" 12.07'dir sanıyorum bu deprem, minareler düşüyor ve müezzinlerden telafat oluyor. Kapalıçarşı'nın çöküşünü de Ayasofya'daki hasarı da çok ayrıntılı anlatıyor, onun için tam anlamıyla bir sansür yok gibi geldi bana.

A. E.: Kapalıçarşı'da ve bu bölgede çok telefat olduğunu söylediniz. Bu depremi "İstanbul depremi" diye adlandırmamızın sebebi en fazla hasarın buralarda görülmesi mi? Yoksa merkez üssünün gerçekten İstanbul olması mı?

O. Koloğlu: Şimdi şöyle düşünün; İstanbul'da bir kar yağdığında bütün gazeteler manşet yazarlar. Erzurum'da 2 metre kar olsa kimse önemsemez. İstanbul'un nüfus yoğunluğu dolayısıyla bir özelliği var.

A. E.: Merkez üssü biliniyor mu o dönemde?

O. Köker: Heybeliada açıkları deniyor. En çok tahribat yönünden de İstanbul görünüyor; ama 1894'te depremin alanı sadece "İstanbul depremi" denecek bir alan değil, şimdiki depremle aynı alan.

A. B.: Eghinitis bir harita çiziyor, bugünkü fay hattını tarif ediyor, çok ilginç.

O. Köker: Elips şeklinde bir bölgeden bahsediyor. Elipsin uzun ekseni Adapazarı'ndan başlıyor, İzmit körfezinden ve Adalar'ın yakınından geçerek Çatalca'ya uzanıyor; kısa ekseni ise Yalova yakınlarında eski ismi Katırlı şimdi Esenköy ile İstanbul'un Anadolu yakasındaki Maltepe arasında. Elips biçimindeki bu bölgede en çok hasar meydana geliyor.

A. B.: O zaman İstanbul'un jeolojik haritası bilinmiyor, ama depremin etkilediği bölgeler adeta İstanbul'un bugünkü jeolojik haritasını tarif ediyor. Kocaeli taraflarından başlayarak Bostancı'ya kadar gelen sahil kesimi çok etkilenir. Hattâ sonra Adalar ve oradaki Rum okulu, kiliseler çok etkilenir, hattâ *Moniteur Oriental*, "Adalar yırtıldı" diye yazıyor. Sonra Bakırköy'den başlayarak Çatalca'ya uzanan sahil şeridi etkileniyor, bir de tarihi yarımadada hasar gören yapıları izlediğiniz zaman çok ilginç bir çizgi çıkıyor. Ayasofya kısmen, Beyazıt hayli ciddi hasar görüyor; Kapalıçarşı'nın bugün Nuruosmaniye'den girilip geçilen kesimi tamamen çöküyor. O dönemde

nerelerin çöktüğüne dair harita var. Fatih Karagümrük'te sivil yapılar yıkılıyor. Oradaki ahalinin ıstırabı anlatılıyor ve hayli etkili bir şekilde o bölge hasar görüyor; Saraçhane başından Edirnekapı'ya kadar olan bölge, olduğu gibi çöküyor. Fatih Medreseleri yıkılıyor, Edirnekapı Camii'nin minaresi kubbenin üzerine düşüyor, kubbesi ve son cemaat yeri yıkılıyor. Raimondo D'Aronco o dönemde onarım, restorasyon için Mihrimah Camii'nin komple rölövelerini yapıyor; bugün Udine'deki (İtalya) arşivde bu rölöveler mevcuttur. Raimondo D'Aronco'nun Ayasofya'daki hasar için yazdığı bir rapor ve ona ekli olan bir çizim de bulunmaktadır. Kapalıçarşı tamamen yıkıldığı için yeni bir proje yaptırılmak isteniyor. "Kapalıçarşı aynen restore mi edilmelidir, yoksa yeni bir çarşı mı yapılmalıdır?" diye uzun tartışmalar yapılıyor. D'-Aronco ve Vallaury yeni bir çarşı yapılmasını savunuyorlar. Sarkis Balyan'ın restorasyon tezi galip geliyor. D'Aronco İstanbul'a başka bir amaçla gelmiş olmasına rağmen evkaf nezaretine atanıyor. "Âli istillere vukufundan ötürü" evkaf mimarı yapıyorlar. Bir heyet kuruluyor, hasar tespiti için dolaşılıyor. 1894 depremiyle ilgili en iyi ve ayrıntılı bilgiyi *Moniteur Oriental* veriyor. O tespit komisyonunda Vallaury, D'Aronco, Sarkis Balyan, belediyenin mimarları var. Galland ve Berthier de yer alıyor ve bizim Mehmet Şakir Paşa. Bunlardan oluşan 12 kişilik bir hasar tespit ekibi kuruyorlar ve bunlar anıtlara gidiyorlar, halk yapılarına kimse gitmiyor. Beyoğlu bölgesinde çok az hasar var. Taşkışla Beyoğlu bölgesinde hasar gören nadir yapılardan biri. Boğaz'da bir miktar, Yeniköy civarında hasar görülüyor.

10(?) Eylül 1509 İstanbul depreminde minareleri yıkılmış Fatih Camii'ni betimleyen bir ağaç oyma, (1529 dolayları), anonim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

A. E.: Depremin saraydaki yansıması nasıl oluyor? Padişahın kişisel bir tepkisi var mı?

O. Koloğlu: Abdülhamit'in en korktuğu ve en çok engellediği şey sarayın içinden haber çıkmasıdır. Onun için çok dikkati çeker bir şeye rastlamak mümkün olmuyor. Abdülhamit'ten önce vuku bulmuş olaylar vardır, saray içi dedikoduları Avrupa basınına yansımıştır. Böyle bir duruma Abdülhamit izin vermezdi. Mesela *Moniteur Oriental* de sarayla ilgili bir bilgiye rastlamıyoruz. Ne saraya ne, devlet erkanına ilişkin haber yok, genel haberler var, eğer onun sınırının biraz dışına çıkılsa, gazeteyi kapatırlar.

A. B.: Bir tek Muayede salonunda hasar olduğunu, onu da arşiv belgelerinden biliyoruz, çünkü arşiv belgelerinde hasar listesi var. Depremde nerelerin hasar gördüğüne dair bir liste var elimizde. Bu liste deprem bölgelerini üçe ayırmış; Birinci bölge; Adapazarı, İzmit, Gebze, Kartal, Adalar, Üsküdar, İstanbul diyor; yani tarihi yorumda, Büyük ve Küçükçekmece, Marmara Denizi'nin bir kısmı, Bozburun, Yalova, Karamürsel, Sapanca. İkinci bölge; Akhisar, İznik, Lefke, Yenişehir, Marmara Denizi, Tekfur Dağı, Çorlu, Marmara Ereğlisi, Terkos, Beyoğlu, Büyükdere, Beykoz; bunlar ikinci derecede çok az hasarla atlatıyorlar, 3. bölgede hiçbir hasar olmuyor, ama deprem hissediliyor. Bursa, Bilecik, İnegöl, Vezirhan, Gölpazar, Taraklı, Hendek, İncirli, Sungurlu, Şile, Bahr-ı Siyah'ın bir kısmı, Istranca, Vize, Saray, Lüleburgaz, Tekirdağ, Aynacık, Marmara Denizi'nin bir kısmı, Marmara Adası ve Erdek.

O. Köker: Yalova konusunda yazılanlar çok ilginç; Yalova'da köy merkezinde fazla hasar olmamakla birlikte, kumluk arazideki çiftlikler tamamen tahrip olduğunu yazıyor ki; "kumluk arazideki çiftlik" yerine "kumluk arazideki tatil siteleri" diye düşünürseniz, şimdiki tablonun aynısı ortaya çıkar.

A. B.: Bir de depremi Yeşilköy'de yaşamış biri tarafından yazılmış Fransızca bir kitapta bir tsunami tarif ediliyor; "deniz önce depremden yaklaşık on dakika kadar önce, geriye çekildi" diyor "ve hava karardı, balkondaydım, havadaki ve denizdeki değişim niye böyle oldu diye ilgimi çekti. Ve çok geçmeden dev dalgalar sahile vurdu ve sahilde 3 sıra eve kadar ulaşan bu dalgalar ön sırayı alıp götürdü. Hiçbir şey kalmadı orada, gitti hepsi."

O. Köker: 1894 depreminin ertesi günü çıkan *Sabah* gazetesinde de şöyle bir haber var; Marmara sahilinde deniz evvela 200 m. kadar çekilmiş, sonra şiddetle karaya yürüyerek ne kadar sandal kayık vesair küçük gemiler varsa hepsini karaya atıp parçalamıştır.

A. E.: Deprem ölçümleriyle ilgili bir sorum olacak. Tarihteki depremlerin şiddeti hep ne kadar hasar verdiğiyle ifade ediliyor. Gerçek ölçümler var mı? Osmanlı'da depremle ilgili bilimsel çalışmalar ne zaman başlamıştır?

O. Köker: Sarayın tepkisi ne oldu sorusunu buraya bağlayabiliriz. Depremden birkaç ay sonra, iki sismograf getirtiliyor; biri Yıldız Sarayı'na yerleştiriliyor, diğeri de Kandilli Rasathanesine.

A. B.: Depremin hemen arkasından sismograflar isteniyor. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde *Yıldız Mütenevvi Maruzat* kataloğunda, gelen sismograf teklifleri var; bir tanesi İngiltere'den geliyor, öbürü İtalya'dan. Sanırım her birinden bir tane alıyorlar. Bu teklifler Başbakanlık Arşivi'nde var. Biz demek ki ilk sismografları depreme borçluyuz.

A. E.: Peki bu sismograflar gelmeden önce olan depremlerin merkez üssünü nasıl öğreniyoruz?

O. Koloğlu: En çok yıkılan yere göre.

A. E.: Yani hasara göre, başka bir sistem yok.

Zwo newe Zeitung.
Die erst:
Je der Allmächtige Gott / in der Türckey / gegen der Landschafft Amasia / zwo Türckische Städt / der eine schwartz Tauris / die ander Callisle genandt / sampt 6. Dörffern / vnd sechtzig tausent Personen / in diſem 1598. Jar zu ende deß Mertzens / durch einen Erdbidem jämmerlich verſenckt hat.
Erſtlich Gedruckt zu Augſpurg.

1598 Amasya depremi üzerine Almanca yazılmış bir metnin giriş sayfası.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

O. Koloğlu: Önemli bir nokta daha var tabiî, 1890'larda Osmanlı Devleti'nin nüfusu o büyük hudutları içinde 30 milyon, Anadolu'ya düşen nüfus 8-10 milyon civarında; yani yerleşim yerleri çok seyrek, bina diye bir şey yok. O bakımdan yerleşim yeri ve nüfus yoğunluğu sebebiyle İstanbul üzerinde duruluyor. Hatta bazı depremler de var, İstanbul'da çok tepki görüyor, ama telefat çok az aslında Anadolu'da olmuştur. 1939 Erzincan depreminde 30 bin kişi ölüyor. Ölümün sebebi de o bölgedeki inşaat tekniğidir. O bölgede köy evlerinin tavanlarına kalasları dizerler, üstüne kerpiç, daha üstüne hasır yığarlar. Erzincan depremindeki ölümlerin tek bir sebebi o tavanların aşağıya inmiş olmasıdır. Eskiden Malatya'da deprem olduğu söyleniyor, ama kimsenin orada ne olduğu hakkında bilgisi yok. Belki Başbakanlık Arşivi'nde, vilayetlerden

gelen belgeler araştırıldığı zaman bulunacaktır. Herhalde bölgenin gönderdiği bilgiler vardır. Ama o dönemin ilgi odağı İstanbul; sadece Türkiye için değil, uluslararası bir ilgi odağı.

A. B.: Belki olsa olsa ileride biraz İzmir olabilirdi.

O. Koloğlu: Nüfusun seyrekliği dolayısıyla başka bölgeler hakkında kesin bilgilere rastlayamıyoruz. 1939'da Erzincan depremi hakkında bilgimizin olmasının sebebi Cumhuriyetle birlikte vatandaş kavramının gelişmiş olmasıdır. Daha önceki depremlerde belki aynı miktarda insanlar ölmüştür, ama öğrenemiyoruz.

A. B.: Burada gerçekten vatandaş kavramının önemi var. Depremden zarar görenlerin tebaa değil de artık birer birey ve yurttaş olarak kabul görmeleri sonucu, hasar gazetelere yansımaya başlıyor.

O. Köker: 1894'te Adapazarı'nda, İstanbul merkezli diye konuşulan depremle ilgili olarak basının yazdığına göre 130 ev yıkılmış, 23 ölüm olmuş. Aynı dönemde *La Nature*'de çıkan bir makalede ise orada bulunan yabancı bir teknisyenin gözlemleri yayımlanıyor; "Bunlar sansür edilmiş rakamlardır, işin doğrusu 236 ev, 60 ölüdür, 600 ev de oturulamaz duruma gelmiştir" diyor ve Adapazarı'nın çamur üzerine kurulu bir kent olduğundan bahsediyor; can kaybının bu kadar az olmasının sebebinin, kadınların o saatte tarlada çalışıyor, erkeklerin de kahve önünde oturuyor olmasından kaynaklandığını söylüyor.

O. Koloğlu: Bu sefer depremde 'devlet var mı yok mu' diye çok fazla tartışma oldu. Kızılay, sivil girişim vs. kavgası çok oldu. Ben ona tamamen apayrı bir açıdan bakıyorum. Devlet olarak ve toplum olarak teknolojilerin peşinden gidiyoruz. 1894 deprem çok güzel bir örnek; deprem oluyor, bir hayli zarar veriyor, onun üzerine sismograf isteniyor, daha bizim depremi saptayacak aracımız yok; ilk defa bu vesile ile öğrenmiş oluyoruz. Osmanlı Devleti'nin Batı'dan geri kalışının temelinde çok büyük oranda, her alandaki teknolojide geri kalmamız var. Osmanlı sanayi devriminin gerisinde kalmış, her şeyi arkasından takip ediyor, kendisi de bir yenilik getiremiyor. O zaman teknolojiler bizi yönlendirmeye başlıyor, ki bunun en güzel örneklerinden biri II. Abdülhamit'in devrilişinde görülür; teknoloji burada rol oynar. Saraya telgraf hattı çektirmek Abdülhamit'ten önce başlar, ama onu gerçekten kullanan Abdülhamit'ti; daha önceki padişahlar ilgilenmez. Ama Abdülhamit ülkenin her yanından mesajları saraya getirtir. Kendisi kontrolden geçirir, bunun için de o büyük imparatorluğun içinde 50 bin km. telg-

raf hattı çekilmiştir. Her taraftan haber gelir. Ama imparatorluğun içinde bölgelere ulaşacak yolların uzunluğu 20 bin km.dir. Bu fark çok önemlidir. Halk saraya, Yıldız'a telgraf bağlandığını öğrenmiştir; bütün ayaklanmalarda, Anadolu'da ve Rumeli'nde halk, telgrafhaneyi basıyor, el koyuyorlar, memura "bağla Yıldız'ı" diyor, bağlattırıyorlar ve oradan Sultan'a doğrudan mesaj geçiyorlar. Bu kimi zaman bir yardım isteğidir, deprem olmuştur yardım istenmektedir veya ayaklanmadır, siyasidir. Her iki halde de devletin oraya ulaşması gerekmektedir. İletişim, teknoloji çok hızlı işliyor haber, Sultan'a kadar ulaşıyor. Ama yol yok, onun için yardım veya hizmet ulaşmıyor. İşte teknoloji toplumu böyle etkiliyor, değiştiriyor. Abdülhamit böyle devrildi, teknolojiler onu devirdi.

A. B.: Teknolojilerarası dengesizlik.

O. Koloğlu: Şimdi 20. yüzyılın tam son yılında da tersini yaşıyoruz; gene basın burada rol oynadı, bize ilk defa canlı olarak deprem seyrettirildi. Hep beraber seyrettik. Müthiş bir şey!

A. B.: Siz sordunuz ya halk ne yapıyordu diye, seyrediyorlardı, biz de seyrettik.

O. Koloğlu: Deprem bölgesine ulaşılması 2 gün geciktiği için yer yerinden oynadı, Türk toplumunun değişmesinin daha da hızlanması lazım. Teknolojileri 20. yüzyılın başında da, sonunda da hâlâ arkadan izlediğimiz için biraz sıkıntı yaşıyoruz. Ben daha eski depremlerde depremzedelere hemen yardım gittiğine hiç inanmıyorum; hatta bundan 10-15 sene önceki depremlerde de hemen yardım gitmedi. Fakat bu sefer neden gitmiyor diye ses çıkarılabildi. Demek ki değişim toplumsal boyutta.

O. Köker: 39'da Erzincan'a yardım ve kurtarma 3 gün sonra gidebilmişti.

A. B.: Depremde yıkıntıdan insan çıkarma olayı Adana depremiyle başladı, ondan önce hiç yoktu.

O. Koloğlu: Yavaş yavaş teknolojilere yanaşmaya başlıyoruz.

A. B.: Devleti idare etmek daha zorlaşıyor tabii. Teknoloji idareyi kolaylaştırıyormuş gibi görünüyor, aslında zorlaştırıyor. Abdülhamit'te bu durum söz konusuydu. Ama ben yine de 1894 depreminin Türkiye depremleri tarihinde bir dönüm noktası olduğunu düşünüyorum. İlk defa bir Osmanlı yöneticisi, depremin ilahi bir işaretten öte bir olay olduğunu fark ediyor; daha önce padişahlar kaçıyorlardı, Abdülhamit sismograf getirtiyor. Bir yığın insanın tutmadığı, kötülediği Abdülhamit'in olaya çok farklı olarak bakmaya başladığının bir işaretidir.

A. E.: Diğer padişahlar deprem olunca çadırda kalıyorlar ya da şehirden uzaklaşıyorlar. Abdülhamit sarayda kalmaya devam mı ediyor?

A. B.: Abdülhamit Yıldız'da da Dolmabahçe Sarayı'nda da hareket köşkleri yaptırdı. Yıldız'daki ortadan kalktı ama Dolmabahçe Sarayı'ndaki hareket köşkü duruyor, hâlâ kafe olarak kullanılıyor. Yıldız'daki saray kâgirdi, depremden çok zarar göreceği hesap ediliyordu ve padişah tek katlı ahşap bir yapıda oturmak istiyordu. Tek katlı ahşap yapı, depreme karşı dayanıklı sistemdir. Çünkü karkas bir sistemdir, iskeletli bir sistemdir, dolayısıyla emniyetlidir. Yıldız Sarayı'nda Küçük Mabeyn'in hemen önündeki noktada bir hareket köşkü yaptırdı kendine; sonra o yandı. Dolmabahçe Sarayı'nda da Resim Heykel Müzesi'nin bahçesinin arka tarafındaki bina hareket köşkü olarak yapıldı. Adı da hâlâ hareket köşküdür. Kendini öyle emniyete aldı, deprem korkusu yatışana kadar orada oturdu. Şimdi bir anlamda prefabrike yapıda oturmak gibi bir şey.

A. E.: Aramızda bulunan Martha Ordaz Schroeder ortaçağ depremleri üstüne çalışmış. Depremle ilgili varsayımlar ve sosyal gerçekliği üstüne doktora tezi bulunuyor.

A. B.: Hangi üniversiteden?

Martha O. Schroeder: Doktoramı İspanya'da Granada Üniversitesi'nde yaptım.

A. E.: Bize depremin ortaçağda yaptığı etkileri anlatabilir misiniz?

M. O. S.: Temelde her şey din temeline odaklanmıştı. İspanya kentlerinden, Meksika kentlerinden söz ediyorum, katolik kentlerden. Deprem olduğunda bundan kendilerini sorumlu tutup, kendilerini suçlarlardı. Belgelerden öğrendiğimize göre, çok büyük törenler, halk gösterileri yaparlardı. Bu suçluluk duygusu daha sonra neredeyse olduğu gibi Amerika'daki İspanyol sömürgelerine aktarılıyor. Mesela Meksika'da, İspanyolların fethinden önce Aztekler in belli bir ölçüm yöntemi vardı, tabiî ki bugünkü kadar gelişmiş yöntemler değildi. Elimizde Azteklerin depremin şiddetini ve boyutlarını nasıl çizdiklerini gösteren papirüslar var. Meksika İspanyollar tarafından fethedildiğinde, İspanyollar bu deprem ölçüm sistemlerini, deprem kavramıyla beraber aldı-

lar (Meksika da bir deprem bölgesidir). Fethinden sonra Meksika'da yerlilerin "depreme saldırmak" için çeşitli yöntemleri olduğunu görürüz. Günahları için Tanrı'dan bağışlanma, af diliyorlardı; törenlerle adaklar adıyorlardı; "Tanrım biz kötü insanlarız, bizi affet" diyorlardı. Bu adaklar neredeyse dönemin depremlerinin bir ölçümü oluyordu. Çünkü mesela depremde 3 kilise, 5 ev yıkıldıysa 10 insan öldüyse o zarara, yıkıma göre adak adıyor, dinsel tören yapılıyor, dua ediliyordu. Ispanya ve Meksika'da boğa güreşi, opera birbirine çok yakın şeyler, çünkü ikisi de günah. Türkiye'deki depremi İspanyol televizyonundan izlerken çok ilgimi çeken bir durum oldu; depremin çok fazla göbek dansı yüzünden olduğu söyleniyordu. Bu ilginç, çünkü bu söylenenler ortaçağdaki inanışın bir uzantısı.

Para kilisenin kontrolünde olduğu için yardımlar genellikle depremde yıkılmış kiliselerin tamiri için kullanılıyordu. İnsanların o dönemde hasarı ne kadar fazla abarttığı inanılmaz. Mesela –depremin büyüklüğünü tam olarak bilemiyoruz, ama aşağı yukarı tahmin edebiliyoruz– rahip, krala, depremde kilisenin neredeyse tamamen yıkıldığına dair mektup yazıyor. Hasarı gerçeğin üç katı fazla yazıyor ve üç katı fazla para topluyor. Bu da o dönemdeki sahtekârlık ve çürümüşlüğü gösteriyor.

A. E.: Depremlere tarih kitaplarında ve aynı zamanda halk edebiyatında, şarkılarda da rastlıyoruz. Bu durum İspanya ve Meksika'da da görünüyor mu? Depremin folklore yansıması nasıl olmuş?

M. O. S.: Özellikle Meksika'da sözlü tarih bize depremin tarihini yansıtıyor.

O. K.: Depremin şarkı ve şiirlere yansıması pek değişmemiş, neredeyse aynı kalmış. Sokaklarda insanlar nasıl öldü? Neler oldu? Dua etmeleri, hep aynı şekilde anlatılıyor. Bu sizde de aynı mı?

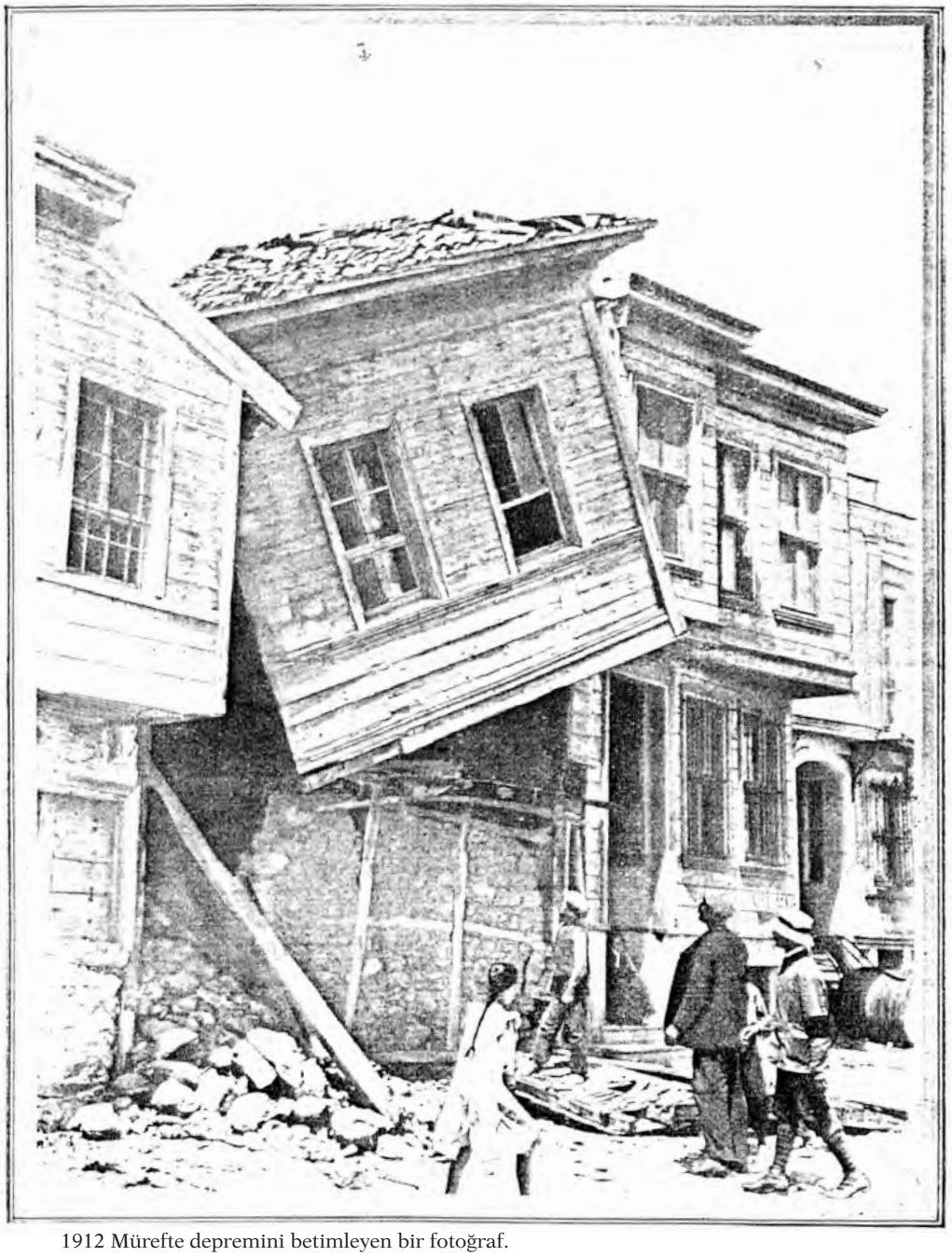
M. O. S.: Evet tamamen aynı. Bu konuyu incelerken İslamiyet üstüne de çalıştım, o yüzden insanların tepkilerinin aynı olduğunu gördüm. İnsanlık hali, insan tepkisi hep aynı. Protestan ülkelerde nasıl bilmiyorum.

O. Koloğlu: Ama Akdeniz ülkelerinde tepkiler hep aynı oluyor.

A. E.: İstanbul depremiyle, İspanya depremi arasında karşılaştırmalı bir araştırma oldukça ilginç olabilir.

M. O. S.: Evet kesinlikle, yapmak isterim.

A. E.: Efendim, bu toplantıya katıldığınız ve depremin tarihteki yeri hakkında bilgilerinizi bizle paylaştığınız için çok teşekkür ederim.

1912 Mürefte depremini betimleyen bir fotoğraf.

Deprem Albümü

1939 ve 1999

1939 Erzincan

Fotoğraflar: Selahattin Giz

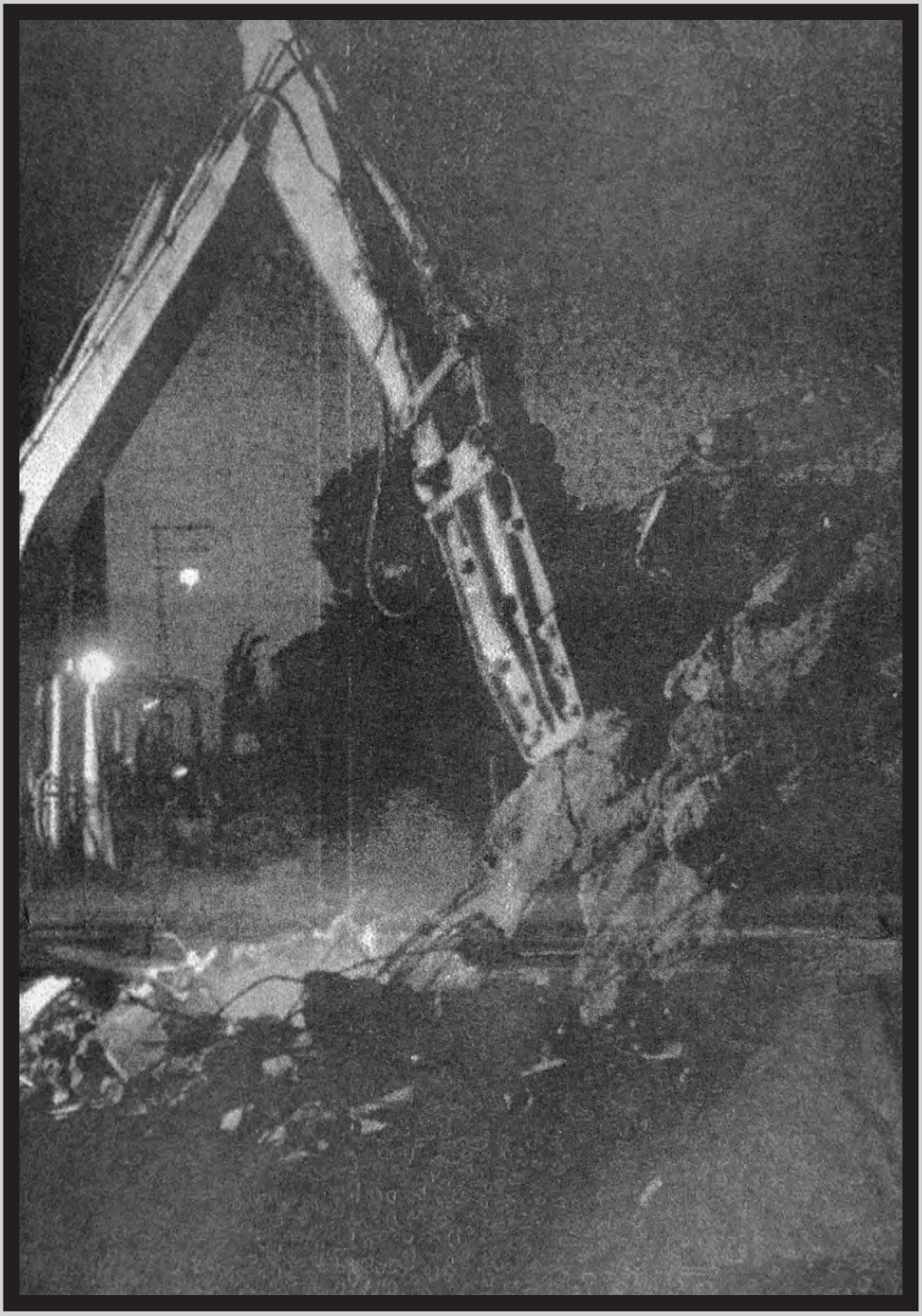
1999 Kocaeli

Fotoğraflar: Türkiye Basını

ÖLDÜ MÜ KALDI MI...
İstanbul dün gece tam dehşet yaşadı. Halkalı'da yıkılan 5 katlı binanın enkazı altında kalan Havva Yıldırım, saatlerce yardım bekledi. Beton blokun altındaki bir delikten yaşama bakan Havva Yıldırım, depremin korkunç yüzünün ifadesiydi. star yıldırım baskılarını sürdürürken Havva Yıldırım da ölümle hayat arasında gidip geliyordu.

Mehmetçik'in eliyle hayata dönüş

Yalova

DEPREM

Şarj kuyruğu

Kocaeli, Gölcük, Sakarya ve Yalova, Türkiye'yi ve dünyayı yasa boğan depremin en fazla vurduğu yerler. Susuzluk, açlık, korku ve salgın hastalık tehlikesi ile günlerdir yaşamaya çalışan vatandaşlar, karanlıktan da kurtulamıyor. İletişim ise yeni yeni kurulmaya başlandı. Ancak yine de zor. İşte afet bölgesinden bir sahne. Hâlâ ayakta kalabilmiş bir elektrik direği bulan onlarca kişi, pillerin karaborsa olduğu yerde cep telefonlarını şarj etmek için kuyruğa girmişler. *Soner Kılınç*

'Can dostum kitap'

İzmit, Türkiye'yi ve dünyayı yasa boğan depremin merkez üssü. Yıkılan binalar, enkaz altında kalan canlar, 40, 50, 60, 70 saat sonra kurtarılanlar. Alevleriyle günlerce Körfez'e korkulu anlar yaşatan TÜPRAŞ. Bütün bu acıların ortasında bir sahne. Faciadan eşini, çocuklarını ve babasını sağ çıkaran Mühendis Ayhan Kedikli, çok sevdiği kitaplarını da enkazdan kurtarıyor. *aa*

Komşusunun cenaze namazına giden Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Ankara Kocatepe Camii'nde depremzedelerin namazını kıldı...

16 büyük, 1 bebek... Yaşarken birbirlerini belki de hiç tanımayan 17 insa nımız yan yana... 17'sine birden tek mezar taşı... Kimsesizler... Bu yüzde Fatihaları, bu fotoğraf karelerini gören okurlar tarafından okunacak...

Deprem

Hazırlayan: TUNCAY TAYMAZ

Tanım

Depremler yer içinde birikmiş gerilme enerjisinin aniden boşalmasıdır. Bu enerji boşalması, 1906 San Fransisko depreminden sonra (H.F. Reid, 1911) öne sürülen elastik kırılma teorisine göre oluşur. Depremleri inceleyen bilim dalına Sismoloji denir. Yer içindeki enerji birikiminin nedeni dünyayı saran levhaların hareketleridir. Hareket eden levhalar birbirleri üzerine kuvvet uygulayarak belirli bölgelerde enerji birikmesine yol açar. Bu enerji kayacın kırılma sınırını geçtiği anda kırılma (faylanma) olur ve enerji boşalır. Yüzeye yakın depremlerde kırılma yer yüzünde görülebilir. Halk arasında, yer içindeki boşlukların çökmesinin depremleri oluşturduğuna ilişkin düşünce tam doğru değildir. Alman bilim adamı R. Hoernes (1878) depremlerin 3 çeşit olduğunu belirtmiştir:

TEM yolundaki çatlak, Sapanca.
© Kandilli Rasathanesi

1.Tektonik depremler

2.Volkanik depremler

3.Yer içindeki büyük boşlukların çökmesi ile oluşan depremler

Buradaki 2. ve 3. tipler geçmiste depremlerin ana nedeni olarak görülmekteydi. Ancak yapılan çalışmalar, depremlerin en önemli nedeninin tektonik işlevler (kıtaların kayması vb.) olduğunu ortaya koymuştur.

Tektonik depremlerde, biriken enerji çok büyük olduğundan ortaya çıkan enerji de büyük olur. Ülkemizdeki büyük depremlerden 17 Ağustos 1999 Kocaeli depremi sırasında çıkan enerji Hiroşima'ya atılan atom bombasının yaydığı enerjiden 400 kat daha

büyüktür. Deprem sırasında açığa çıkan enerji ses veya deniz dalgalarına benzeyen ve elastik dalgalar (sismik dalgalar) olarak adlandırılan deprem dalgaları ile yayılır.

Volkanik depremler çok küçük olup, kendilerine özgü yapıları vardır. Bu tip depremler günümüzde patlama tehlikesi olan (Vezüv, Fuji vb.) volkanların içinde olur. Volkanlar içindeki küçük patlamalar, kırılmalar küçük depremleri meydana getirir.

Yeryüzü Etkileri

Deprem sırasında çeşitli yeryüzü değişimleri gözlenmektedir. Birincil değişim, yeryüzündeki kırılmadır. Örneğin 1967 Adapazarı depremindeki kırık uzunluğu 65 km iken 1999 Kocaeli Depremi'nde kırık uzunluğu 100 km'den fazladır. İkincil etkiler ise şunlardır:

Heyelanlar, kopmalar, çökmeler: Zeminin sağlam olmadığı yamaçlarda deprem dalgalarının etkisiyle toprak harekete geçer. 1999 Kocaeli depreminde Körfez sahilindeki doldurulmuş kesimlerin denize çökmesi buna en uygun örnektir.

Tepetarla, Sapanca.
© Aykut Barka

Toprak ve çamur akmaları: Harekete geçen yeraltı suyunun etkisiyle olur.

Sıvılaşma: Özellikle kumlu zeminlerde görülür. Deprem dalgalarının etkisi ile kum bir sıvı gibi davranır. Kum zemin üzerinde bulunan yapılar fazla hasar görmeden zemin içine gömülür. Yine Kocaeli depreminde, sahil şeridindeki yazlıkların yıkılmasının en onemli nedenlerinden biri sıvılaşmadır. Ülkemizde kum zeminler üzerinde ve deprem bölgelerinde (Ege, Marmara) bu tipte birçok yazlık ve turistik tesis bulunmaktadır.

Sapanca Gölü-Kocaeli arası.
© Aykut Barka

Yangınlar, su basmaları: Şehirlerdeki alt yapının hasar görmesi sonucunda meydana gelirler.

Tsunami: Dev deniz dalgaları.

Depremin Parametreleri

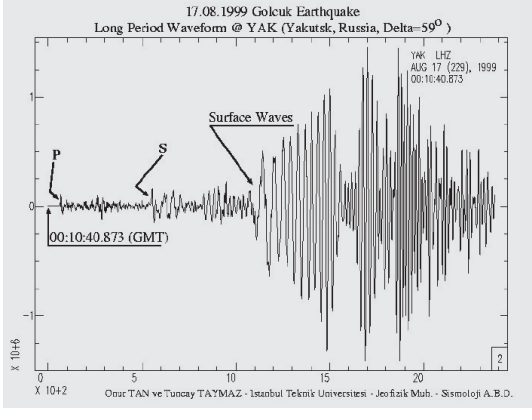
Oluş zamanı: Depremin oluş zamanının (saat: dakika: saniye) Greenwich (GMT) zamanına göre değeridir.

Episantir koordinatı: Depremin merkezinin (odak) yer yüzündeki izdüşümüdür.

Odak derinliği: Depremin merkezinin yer yüzünden olan derinliği.

Depremler derinliklerine göre 3'e ayrılır:

Sığ depremler: 0-60 km derinliklerde, genelde kıtasal alanlarda (Türkiye, Asya, Ege...) meydana gelir.

Orta derinlikli depremler: 60-300 km derinliklerde, dalma-batma bölgelerinde (Japonya, Şili, Filipinler...) görülürler.

Derin depremler: 300-700 km derinlikte meydana gelir. Dalma-batma bölgelerinde dalan okyanus levhasının en uç kesimlerinde görülürler..

Büyüklük: Belirli bir uzaklıkta (100 km) belirli bir büyütmeye sahip bir deprem kayıtçısına (Wood-Anderson Sismometresi) göre deprem kaydının maksimum genliğinin logaritmasıdır.. Büyüklük (magnitude) Richter Ölçeği (Charles Richter, 1935 ve 1953) denilen bir cetvele göre verilir. Büyüklük ve şiddet birbirine karıştırılmamalıdır. Şiddet deprem bölgesindeki hasar oranına bakılarak belirlenen göreceli bir değer iken, büyüklük sadece boşalan enerji ile ilişkili bir değerdir. Aynı enerji boşalımına sahip iki farklı depremin şiddetleri farklı olabilirken (yapıların özellikleri, yer altının yapısı gibi nedenlere bağlı olarak) büyüklükleri aynıdır.

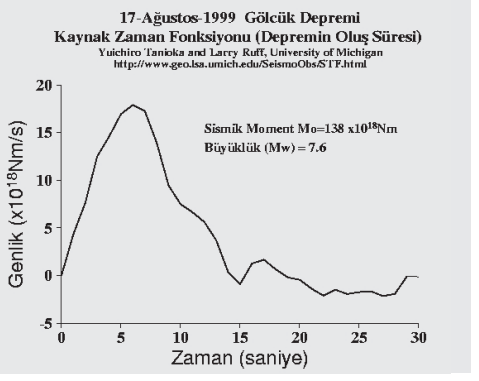
Bazı aletsel sınırlamalar nedeni ile ceşitli büyüklük değerleri üretilmiştir:

Mb (Cisim dalgası büyüklüğü): Cisim dalgalarının (P ve S) genliği kullanılarak hesaplanan değerdir.

Ms (Yüzey dalgası büyüklüğü): Yüzey dalgalarının genliği kullanılarak hesaplanan değerdir.

Mw (Moment büyüklüğü): Deprem sırasında ortaya çıkan enerjinin büyüklüğünü gösteren Sismik Moment (Mo, birimi Newton.metre veya dyne.cm'dir) kullanılarak hesaplanan değerdir.

Md (Süre büyüklüğü): Çok küçük ve yakın depremlerin süresi kullanılarak hesaplanan değerdir. Büyük depremler için kullanılması sakıncalıdır.

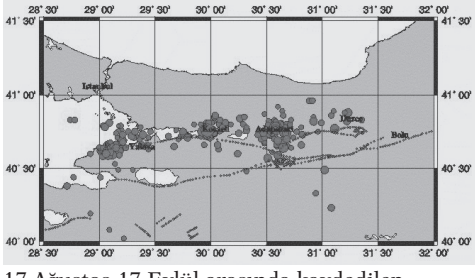

M_L *(Lokal büyüklük):* Sığ, yakın ve küçük depremler için kullanılan bir büyüklüktür.

Büyüklüklerine göre depremlerin sınıflandırılması

Büyüklük	Sınıf
M >= 7	Büyük deprem
5 <= M < 7	Orta büyüklükte deprem
3 <= M < 5	Küçük deprem
1<= M < 3	Mikro deprem
M < 1	Çok küçük mikro deprem

Büyüklük tipleri birbirlerine matematiksel formüller yardımıyla dönüştürülebilirler. Bu formüllerdeki katsayılar bölgeye göre küçük farklılıklar gösterebilir.

17 Ağustos-17 Eylül arasında kaydedilen önemli (3.5 veya üstü büyüklükte) artçı depremler.
© Kandilli Rasathanesi

Şiddet: Aletsel gözlemlerin olmadığı dönemlerde depremin yıkım gücüne göre verilen bir değerdir. Çevredeki yapıların hasarına göre belirlendiğinden göreceli bir değerdir. Şiddet Romen rakamları ile ifade edilir ve çeşitleri vardır:
Rossi-Forel (RF)
Mercalli-Sieberg (MS)
Omori-Cancani (OC)
Mercalli-Cancani (MC)
Değiştirilmiş Mercalli (MM)
Medvedev-Sponheur-Karnik (MSK)
Japon (JM)

Günümüzde en çok MSK, MM ve JM kullanılmaktadır. Birbirleriyle karşılaştırması ise şöyledir:

MSK (1964) = MM (1931)	RF (1874)	JM (1950)
I	I	0
II	II	1
III	III	2
IV	IV	2-3
V	V - VI	3
VI	VII	4
VII	VIII	4-5
VIII	IX	5
IX	X	6
X	X	6
XI	X	7
XII	X	7

Öncü ve Artçı Sarsıntılar

Ana sarsıntı öncesi olan küçük depremlere öncü sarsıntılar denir. Ancak, sonrasında büyük bir deprem olmadıktan sonra küçük depremlerin öncü olduğunu anlamak mümkün değildir. Ana deprem sonrasında aynı bölgede meydana gelen daha düşük büyüklüğe sahip depremlere artçı sarsıntı adı verilir. Depremden hemen sonraki artçı sarsıntıların büyüklükleri ve sayıları yüksektir. Zaman içinde hem sayı hem de büyüklük açısından azalma görülür. Büyük depremler sonrasındaki artçı deprem aktivitesi 3-4 ay sürebilir.

Deprem Dalgaları

Bir depremin ardından hissettiğimiz sarsıntı, depremin odağından boşalan enerjinin oluşturduğu ve küresel olarak yayılan elastik dalgaların (Sismik Dalgalar) nedenidir. Deprem sonrasında çok çeşitli dalgalar yayılır. Bunlardan en önemlileri:

Cisim Dalgaları

P dalgaları: (birincil, boyuna ya da basınç dalgaları olarak da adlandırı-

lır) Yayılma hızları en fazla olan ve bu nedenle kayıtçılarda ilk görünen dalgalardır. Yer içindeki taneciklerin titreşim hareketi yayılma doğrultusu (yönü) ile aynıdır.

S dalgaları: (ikincil ya da kesme dalgaları olarak da adlandırılır) Hızları P dalgalarından daha az olduğundan kayıtçılarda ikinci görülür. Titreşim hareketi yayılma doğrultusuna diktir. Bu dalgalar sıvı içinde yayılamazlar.

Büyük depremler sonucunda ortaya çıkar ve dünya çevresini birkaç defa dolaşabilirler. Bir tarafa giden G dalgaları G1, G3, G5... şeklinde adlandırılırken, ters istikamette gidenler G2, G4, G6... şeklinde adlandırılır.

R dalgaları: Dünya çevresini dolaşabilen bir tür Rayleigh dalgasıdır. Adlandırılmaları G dalgalarınınki gibidir (R1, R2, R3...).

Yapılar için yıkıcı etkisi olanlar S ve yüzey dalgalarıdır. Deprem sırasında, bir kuvvetin bizi yukarı doğru ittiği hissedilir. Bu kuvvet P dalgasıdır. P dalgasının bir yapıyı yıkması için yer çekim ivmesini ($g=9.81 cm/sn^2$) geçmesi gerekir ki bu mümkün değildir. S ve Yüzey dalgaları ise yanal salınım yaptıklarından yapılara yatay kuvvetler uygular.

Sapanca Gölü-İzmit Körfezi arası fayın arazide oluşturduğu açılma çatlağının izi.
© Aykut Barka

Yüzey Dalgaları

Cisim dalgalarına göre daha yavaş yayılırlar. Ancak genlikleri daha büyüktür. İki ceşidi vardır:

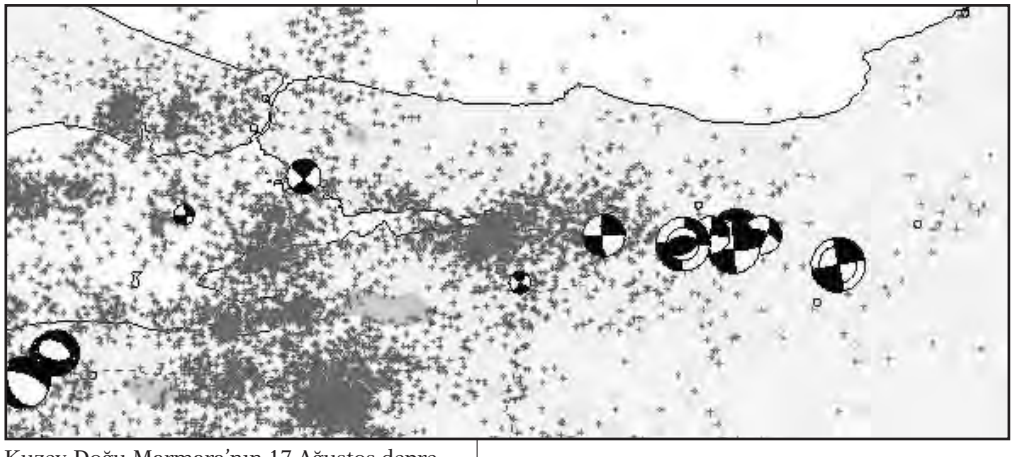
Love dalgaları

Rayleigh dalgaları

G dalgaları: Bir tür Love dalgasıdır.

Dev Deniz Dalgaları (Tsunami)

Deniz içinde oluşan depremlerle yayılan sismik dalgalar su içerisine girdiklerinde denizde dalgalar oluştururlar. Bu dalgalar depremin büyüklüğü, derinliği gibi etmenlere bağlı olarak büyük veya küçük olabilir. Dalga yüksekliği 30 m'ye ulaşabilir. Örneğin tarihteki büyük tsunamilerden biri, 15 Haziran 1896'da Japonya-Sanriku'da meydana gelmiştir. Oluşan dalgalar Pasifik Okyanusu'nu

Kuzey-Doğu Marmara'nın 17 Ağustos depremi öncesi deprem aktivitesi.
© Cornell Üniversitesi, ABD.

10.5 saatte (750 km/saat hızla) geçip Amerika'ya ulaşmıştır. 30 m yüksekliğindeki dalgalar kıyıdan 200 mil içeri girerek Miyako şehrini yok etmiş 27.000 kişiyi oldürmüştür. En yakın tsunami faciası Yeni Gine'de meydana gelmiştir.

Depremin Enerjisi

Depremlerle açığa çıkan enerji çok büyüktür. Bir depremden çıkan enerjiyi daha kolay anlamak için şu formülü yazmak yeterli olacaktır

Atom Bombası x 1000 = Büyüklüğü 8 olan deprem (Erzincan 1939, M=7.9).

Yani 8 büyüklüğünde bir deprem Hiroşima'ya atılan atom bombasının 1000 katı enerji açığa çıkarır. Depremlerden açığa çıkan enerji logaritmik bir artış gösterir. Büyüklükleri arasında 1 puanlık fark olan iki depremden büyük olanının çıkardığı enerji küçüğünün yaklaşık 31.5 katıdır. Aşağıdaki tabloda büyüklüklere göre ortalama enerji değerleri verilmiştir.

Büyüklük	Enerji (erg)
3	$2x10^{16}$
4	$6.3x10^{17}$
5	$2x10^{19}$
6	$6.3x10^{20}$
7	$2x10^{22}$
8	$6.23x10^{23}$

Yılda açığa çıkan enerji miktarı ise ortalama $4.5x10^{24}$ erg'dir. Bir deprem için yüzey dalgası büyüklüğü (Ms) kullanılarak çıkan enerji miktarı şu formülle hesaplanabilir:

$\text{Log (Enerji)} = 11.8 + 1.5\text{Ms}$

$\text{Enerji} = 10^{11.8 + 1.5\text{Ms}}$

Buradaki katsayılar dünyanın farklı bölgeleri için değişebilir.

17 Ağustos 1999 Kocaeli depreminden çıkan enerjinin yaklaşık değerini hesaplarsak,

Ms = 7.4 >>>> Enerji = $10^{11.8 + 1.5x7.4}$

Enerji = $8x10^{22}$ erg

Enerjiden farklı olarak, büyüklükteki 1 birimlik artış yer hareketinde 10 katlık fark yapmaktadır.

Sismoloji Nedir?

Sismoloji Jeofiziğin depremleri inceleyen koludur. Yunanca seismos (=deprem) ve logos (=bilim) kelimelerinden türemiştir. Markus Bath (1973) sismolojiyi şöyle tanımlamıştır:

Deprem özelliklerini, yer içinin fiziğini (sismik dalgaların yayılışını inceleyerek), deprem ve patlatma (nükleer) olaylarının oluşturduğu sismik dalgaların özelliklerini, sismik dalgaların yer içinde yayılışını, sismik dalgaların kayıt edilmesi ve yorumlanması konularını inceleyen bilim dalıdır.

Sismoloji ilk çağlardan beri uğraşılan bir konudur ve günümüzde çok büyük ilerlemeler kaydetmişir. Sismoloji sadece dünyamızla ilgilenmemektedir. Uzay çalışmalarının önemli bir unsurudur. Örneğin Ay'a indirilen ilk aletler arasında deprem kayıtçıları vardır. Öyle ki Ay depremleri incelenebilmektedir. Bir gezegenin iç yapısını anlamaktaki en önemli noktalardan biri sismolojik çalışmalardır. Günümüzde jeofizikçiler ve sismologlar Venüs'ün iç yapısına çözüm getirmek için çalışmaktadırlar.

Depremlerin Kaydedilmesi

Depremlerin ya da diğer enerji kaynaklarının yaydığı sismik dalgalar sismometre adı verilen aletlerle algılanır ve sismograf olarak isimlendirilen aletlerle kayıt edilir. Elde edilen kayda ise sismogram denir. Yerdeki titreşim nedeniyle sismometre içindeki bobin elektrik akımı üretir. Bu akım sismograf tarafından sayısal (bilgisayar ortamı) veya analog (kâğıt üzerine) olarak kayıt edilir. Günümüzde 3 tür kayıtçı kullanılmaktadır:

1. Yer değiştirme kayıtları
2. İvme kayıtları
3. Hız kayıtları

Yer değiştirme ve hız kayıtçıları depremin kaynak özelliklerini, yerin fiziksel yapısını ve sismik dalgaların yayınım karakteristiklerini araştırmakta kullanılırken, ivme kayıtcıları depremin yapılar ve toprak üzerindeki etkilerini ve deprem kaynaklarının mekanizmasını incelemekte kullanılır.

Depremlerin Önceden Belirlenmesi Mümkün mü ?

Bu büyük ilerlemelere rağmen depremlerin önceden bilinmesi bugünün koşullarında imkânsız gözükmektedir. Son 20 yıldır yapılan çalışmalarda bilimsel anlamda kesin sonuçlar alınamamıştır.

Bilimsel anlamda depremleri önceden haber verebilmek için dünyadaki her depremi onceden belirleyebilecek bir sistemin oluşturulması gerekmektedir. Bu tip bir sistem birçok farklı disiplini içermektedir. Bugün deprem öncesinde gözlenebilen degişimlerden bazıları şunlardır:

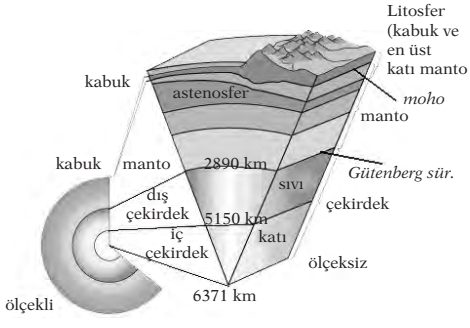
Yer elektrik ve manyetik alan özellikleri, yer deformasyon özellikleri, radon gazı değişimleri, sismik dalga hızları, yer içindeki su miktarı, ana sarsıntı öncesi küçük depremlerin izlenmesi.

Yer çinin Yapısı

Bileşim Açısından Sınıflama

Dünyamız ortalama yarıçapı 6371 km olan basık bir küreye benzer. Yer içi üç ana kısımdan oluşur. Her kısım kendi içinde de bolümlere ayrılır. Jeofizik açıdan her katman arasında fiziksel farklılıkları nedeniyle oluşmuş sınırlar (süreksizlikler) vardır.

Yer içindeki ana katmanlar:

Kabuk

Okyanuslarda 8-10 km karalarda ise 35-40 km kalınlığa sahip kırılgan kısımdır. Sığ ve orta derinlikteki depremler bu kesimde meydana gelir. Kabuk iki ana gruptaki kayaçları içerir.

1. grup: Granit, kumtaşı ve kireçtaşı gibi ortalama yoğunluğu 2.7 gr/cm^3 olan hafif kayaçlardır.

2. grup: Bazalt cinsi ortalama yoğunluğu 2.8-3.0 gr/cm^3 olan daha ağır kayaçlardır.

Kıtasal kabuk içinde hem granit hem de bazalt katmanları bulunurken, okyanuslar altında sadece bazalt bulunur. Granit ve bazalt arasındaki sınır Conrad Süreksizliği olarak adlandırılır. Okyanuslar altında bu sınır yoktur.

Moho Süreksizliği

Kabuk ile manto arasındaki sınırdır. 1909 yılında Mohorovicic tarafından saptanmıştır. Moho, Mohorovicic Süreksizliği veya M-süreksizliği olarak da adlandırılır. Moho'da yoğunluk 2.9 gr/cm^3'ten 3.3 gr/cm^3'e çıkarken, P dalga hızı 7.2 km/sn'den 8.1 km/sn'ye yükselir.

Manto

Kabuğun altında 2890 km'ye kadar uzanan yerin en kalın katmanıdır. Üç kısma ayrılır 370 km derinliğe kadar olan kesime Üst Manto, 370-650 km arasına Geçiş Zonu, 700-2890 km arasındaki kesime ise Alt Manto denir. Alt mantonun üst sınırında P dalga hızı 10.7-11 km/sn kadardır. Yoğunluk ise yaklaşık 4.3 gr/cm^3'tür. Alt Manto'nun alt sınırında (2890 km) yoğunluk 5.5 gr/cm^3 iken P dalga hızı 13.6 km/sn'dir.

Gütenberg Süreksizliği

Manto-Çekirdek ara sınırını oluşturur. Bu sınırda fiziksel parametreler çok değişiklik gösterir. Bu sınırın hemen altında P dalga hızı 13.6 km/sn'den 8.1 km/sn'ye düşer. Yoğunluk ise 5.5 gr/cm^3'ten 10.0gr/cm^3'e aniden yükselir.

Çekirdek

Yerin çekirdeği 2890 km derinlikten başlar. Dış ve iç olmak üzere ikiye ayrılır. Dış çekirdek, 2890 km ile 5150 km arasında bulunur. Burada P dalga hızı 8.1 km/sn den 11.0 km/sn'ye yükselir. S dalgaları ise yayılmaz. Bu da dış çekirdeğin yapısının sıvı olduğunu gösterir. Burada yoğunluk 10.0 gr/cm^3'ten 12.3 gr/cm^3'e doğru artar. İç çekirdekte P dalga hızı 11.2 km/sn'dir. Yoğunluk 13.3 gr/cm^3'ten başlayarak artar, yerin merkezinde değer 13.6 gr/cm^3'e ulaşır.

Reolojik Sınıflama

Litosfer (Taşküre)

Kabuk ve üst mantonun en üst kısmını içerir. Kalınlığı kıtasal alanlarda 100-150 km, okyanusal alanlarda 70-80 km'dir. Kırılgan bir yapıya sahip olduğundan depremler litosfer içinde meydana gelir. Yeryüzünü oluşturan levhalar bu katmandan meydana gelirler. Kıtasal litosfer okyanusal litosfere oranla daha az dayanıklı ve daha hafiftir. Okyanus-kıta çarpışmasında astenosfer üzerinde daha iyi yüzebilen kıtasal litosfer iç deformasyon geçirirken okyanusal litosfer kıtasal litosfer altına dalar. Dalan levhanın inebileceği maksimum derinlik 700 km'dir. Bu derinlikten sonra litosfer ergiyerek astenosfere karışır.

Astenosfer

Litosfere oranla akışkan bir yapıya sahiptir. Litosferin üzerinde yüzmesini sağlar. Alt sınırı 700 km'ye kadar uzanır.

Mezosfer

Astenosfer ile çekirdek arasındaki (700-2890 km) manto kesimidir.

Çekirdek

Yukarıda anlatılmıştır.

Kıtaların Ayrılması Teorisi

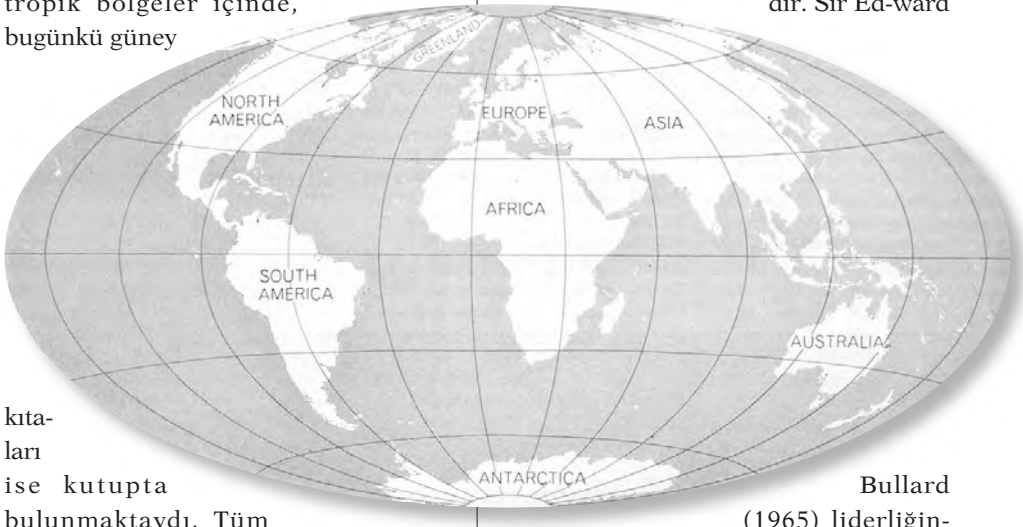
Kıtaların birbirleriyle uyum içinde olduğunu ilk kez Francis Bacon, *Novum Organum* (1620) adlı eserinde yazmıştı. Fransız kesiş Francois Placet (1666), Alman ilahiyatcı Th. Christoph Lilient (1756), Alman kaşif A. von Humboldt (1801 ve 1845) Kuzey Amerika ile Avrupa'nın ve Güney Amerika ile Afrika'nın önceleri birleşik olduklarını ve daha sonra ayrıldıklarını öne sürmüşler ve bunu ilahi bir olaya bağlamışlardı. Antonio Snider (1858) yayımladığı kitabında kıtaların 300 milyon yıl önceki halini temsil eden bir harita yayımladı. Oswald Fisher (1882) ayrılmaların nedeninin Ay olduğunu öne sürmüş ve bu fikri 20. yüzyıla kadar kabul görmüştü.

Teoriyle ilgili ilk bilimsel teoriler F.B. Taylor (1910) ve A. Wegener (1912) tarafından geliştirildi. Açılmanın 100-200 m.y. önce başladığını ve günümüzde de devam ettiğini belirttiler. Taylor (1910), kıtaların kutup-

lardan dışa doğru hareket ettiğini öne sürmüş ancak fikirleri akademisyenler tarafından kabul görmemişti. Alman jeofizikçi, astronom ve meteorolog Alfred Wegener *Die Entstehung der Kontinente und Ozeane-The Origin of Continents and Oceans* (1915) adlı kitabında bugünkü tropikal bölgelerin 300 m.y. önce nasıl buzullaşma geçirdiğini, kıtaları güney kutbu etrafında birleştirerek açıklamaktaydı. Wegener'e göre Permo-Karboniferde Avrupa ve Grönland tropik bölgeler içinde, bugünkü güney kıtaları ise kutupta bulunmaktaydı. Tüm kıtaları tek bir kara parçası olarak düşünen Wegener bu süper kıtaya tüm yer anlamına gelen *Pangea* adını vermişti [Wegener'e göre kıtaların durumu]. Du Toit (1937) dünyanın iki süper kıtadan ve aralarında Tetis Okyanusu (Tetis=Yunanca'da deniz tanrıçası) olarak adlandırdığı kıtalararası (mediterranean) bir denizden oluştuğunu ileri sürdü. Kuzey Amerika, Grönland, Avrupa ve Asya'yı içeren kuzey kıtasına *Laurasia;* Güney Amerika, Antartika, Afrika, Madagaskar, Hindistan ve Avustralya'yı içine alan güney kıtasına *Gondwanaland* adını verdi. İki süper kıta ve Tetis'i çevreleyen dev okyanusu ise tüm okyanuslar anlamına gelen *Panthalassa* olarak adlandırdı.

Kıtaların bilgisayar yardımıyla birleştirilmesi sonucunda, sürüklenmenin oluşturduğu deformasyonlar (çakışmalar ve boşluklar) hariç, kıta kenarlarının çok iyi uyum gösterdiği ortaya konmuştur. Günümüzde kıtaların birleştirilmesi, kıyı çizgileri yerine self çizgisi göz önünde tutularak yapılmaktadır. Öyle ki selfler kıtaların gerçek sınırlarıdır. Sir Ed-ward Bullard (1965) liderliğindeki Cambridge Üniversitesi'nden bir grup bilim adamı, bilgisayar yardımıyla Amerika, Avrupa ve Afrika'yı birleştirmişler ve genelde iyi bir uyum gözükmesine rağmen bazı bölgelerde boşluklar ve çakışmalar gözlemişlerdir. Ancak bu uyumsuzluklar kayma sonucu oluşan deformasyonlarla açıklanabilmektedir.

Deniz Tabanının Yayılması Teorisi

1940'larda yapılan çalışmalarda okyanus tabanlarında üç tür topogra-

fik yapı olduğu anlaşılmıştır: Ortalama 3 km yüksekliğe sahip okyanus ortası sırtlar, bu sırtları birbirine göre ötelemiş olan transform faylar, ada yaylarına ve bazı kıta kıyılarına paralel olan hendekler. Sırtlar üzerinde sığ odaklı depremler oluşmakta ve aktif volkanizma görülmektedir. Isı akışı, sırtın her iki yanında önce hızlı sonra yavaşça azalma gösterir. Tortullar neredeyse hiç görülmez. Hendeklerde, sırtların aksine, kalın tortullar ve çok düşük ısı akışı görülmektedir. Bu kesimlerde, deprem odak derinlikleri 700 km'ye kadar inmektedir. 1940'ların sonunda Amerikalı jeofizikçi Hugo Bennioff depremleri inceleyerek okyanus tabanının kıtalar altına daldığını ve depremlerin burada bir zon boyunca (Bennioff Zonu) oluştuğunu gözlemişti. Alman tektonikçi Hans Stille (1952), Pasifik çevresindeki volkanizmayla deprem zonları arasında ilişki olduğunu belirtmişti.

Princeton Üniversitesi'nden H.H. Hess (1962), Sir Arthur Holmes'un (1928) konveksiyon hareketi fikrini ileriye götürerek sırtlarda yeni bir kabuğun oluştuğunu ve eskisinin hendeklere doğru ilerlediğini belirtti. Kabuğun ve volkanik adaların sırtlardan uzaklaştıkça yaslanması (volkanik ada zinciri), manyetik anomalilerin sırtların her iki tarafında da simetrik olması Hess'in (1962) teorisini destekliyordu. Bu mekanizma aynı yıllarda Dietz (1961) tarafından Deniz Tabanının Yayılması olarak adlandırıldı.

Levha Sınırları

Üç Tür Levha Sınırı Mevcuttur:

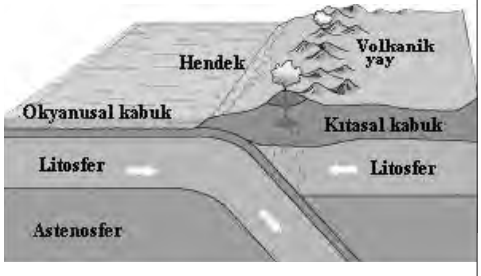
1. Uzaklaşan levha sınırları: Okyanus ortası sırtlarda görülen ve yeni okyanusal kabuğun sürekli oluştuğu levha sınırlarıdır. Buralarda kabuk kalınlığı oldukça incedir. Yüksek ısı akışı değerlerinin görülmesine neden olan alttan gelen sıcak ve akışkan manto malzemesi yüzeye çıkarak sırtın her iki tarafına yayılır. Sırt parçaları en fazla 20 km kadardır ve yayılım hızı 1-9 cm/yıl arasındadır. Yayılma hızı, sırtın üzerinde bulunan rift vadisinin derinliğini etkiler. Yavaş yayılmalarda 1.5-3 km olan rift derinliği hızlı yayılan sırtlarda hiç görülmez. Okyanus ortası sırtların her iki tarafı özellikle yaş ve manyetik polarite açısından simetriktir. Sırtın iki tarafında sırttan eşit uzaklıktaki iki noktanın yaşları dolayısıyla manyetik polariteleri aynıdır. Birbirinden ayrı iki sırt arasında öteleme görülmektedir. Bu öteleme yanal atımlı faylanma (transform fay) ile karşılanır. Orta Atlantik Sırtı ve Pasifik Sırtı diverjan levha sınırlarıdır.

2. Transform levha sınırları: İki levhanın bir kırık boyunca yanal hareketleriyle oluşan levha sınırlarıdır. Uzunlukları küresel ölçekte çok büyük olduğundan doğrultu atımlı faylardan ayrılırlar. Levhalar birbirlerine teğettirler ve aralarında bir dalma-batma (yitim) zonu yoktur. Transform (dönüşüm) kelimesi, yeryüzündeki jeolojik yapının aniden başka bir yapıya geçmesinden (dönüşmesinden) dolayı verilmiştir. Diğerlerinin aksine, bu tür sınırlarda levha boylarında bir kısalma mevcut değildir.

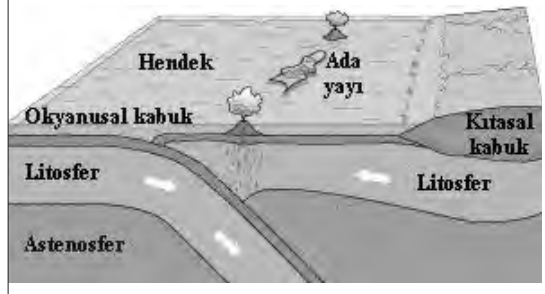
3. Yakınlaşan levha sınırları: İki levhanın birbirlerine yaklaşarak çarpıştık-

ları levha sınırlarıdır. Yer kabuğundaki en büyük deformasyonlar bu tip sınırlarda görülür. Kıtasal ve okyanusal levhaların birbirleriyle çarpışması üç tür yakınlaşan (konverjan) sınır oluşturur:

Kıta-okyanus çarpışması: Kıtasal ve okyanusal litosferlerin karşı karşıya gelmesi sonucunda oluşur. Okyanusal litosfere göre astenosfer üzerinde çok daha iyi yüzebilen kıtasal litosfer daha dayanıksız olmasına karşın çarpışma sırasında üstte kalır. Altta dalan okyanusal litosfer maksimum 700 km'ye kadar ilerler. Bu kesimde aşırı ısı nedeniyle ergiyerek magma malzemesi ile karışır. Dalma-batma kıtasal kabukta yay volkanizması ile volkanik dağların oluşmasını sağlar. Dalan levhanın üst kısmındaki (Bennioff Zonu) sürtünme derin odaklı büyük depremleri oluşturur. Güney Amerika'nın Peru-Şili kıyıları bu tipte bir çarpışma bölgesidir.

Okyanus-okyanus çarpışması: İki okyanusal litosfer parçasının karşılaşması sonucu oluşur. Açılma merkezine bağlı olarak ilerleyen aktif okyanusal malzeme karşısındaki pasif malzemenin altına dalar. Kıta-okyanus tipi çarpışmalarda olduğu gibi burada da derin depremler ve magmatizmaya bağlı volkanizma oluşur. Deniz içinde oluşan bu volkanizma volkanik adaları oluşturur. Kuzey Pasifik'teki Aleutian Takım Adaları, Mariana Adaları gibi ada yayları bu tip çarpışmalarla oluşmuştur.

Kıta-kıta çarpışması: Wilson Döngüsü'nün son evresinde, okyanusal kabuğun dalarak tamamen yok olmasıyla iki kıtasal kabuk birbirleriyle çarpışırlar. Sıkışma rejimi, düşük yoğunluk nedeniyle batamayan kıtasal kabuğu kalınlaştırır. Kalınlaşan kabuk orojenik dağ sıralarını oluşturur. Himalayalar ve Kafkaslar sıkışma bölgelerinin en tipik örnekleridir. Bu tip çarpışmalardaki tektonik olaylar diğerlerine göre daha karışıktır. Doğu Anadolu ve çevresinde olduğu gibi, sıkışma rejimine bağlı gelişen kıtasal kalınlaşma, litosfer bloklarının doğrultu atımlı fayların kontrolünde yanal kaçmaları gibi olaylar meydana gelebilmektedir.

Terimler Sözlüğü

Artçı deprem (aftershock): Ana sarsıntıdan sonra, yerkabuğunda bozulan dengenin sağlanması için meydana gelen küçük deprem.

Aktif sismik kuşak (Seismic Belt): Uzunlamasına uzanan deprem kuşağı. Dünya depremlerinin %60'ı Pasifik-çevrimi kuşağında ortaya çıkar.

Asismik (Aseismic): Sismik olmayan; depremle ilgisiz.

Büyük deprem (Great earthquake): Richter ölçeğinde 8 ve üstünde büyüklüğü olan deprem.

Büyüklük (Magnitude): Bir depremin kuvvetinin ya da ortaya çıkarttığı gerilim enerjisinin sismografik gözlemlere dayanarak ölçümü. 1935'te Charles Richter tarafından geliştirilen logaritmik bir ölçeği temel alır.

Cisim dalgası (Body wave): Dünyanın içinden geçme özelliğine sahip sismik dalga. P- ve S-dalgaları cisim dalgalarıdır.

Çekirdek (Core): Dünyanın en içteki katmanı. İç çekirdek katıdır ve 1300 kilometrelik bir yarıçapa sahiptir. (Dünyanın yarıçapı 6371 kilometredir). Dış çekirdek sıvıdır ve yaklaşık olarak 2300 kilometre kalınlığındadır. S-dalgaları dış çekirdekten geçemez.

Deniz dalgaları (Tsunami): Okyanus tabanında meydana gelen büyük çaplı hareketlenme sonucu ortaya çıkan dev deniz dalgaları.

Deprem (Earthquake): Yerin, yüzeyin altındaki kayaların ani hareketi sonucunda silkinmesi.

Deprem fırtınası (Earthquake swarm): Sınırlı bir alanda ve sürede gerçekleşen, ana şoktan ayrı, bir dizi küçük deprem.

Elastik dalga (Elastic wave): Bir tür elastik deformasyon (etki eden güçler ortadan kalktığında yok olan bir şekil değişikliği) sonucu ilerleyen dalga. Sismik dalgalar buna örnektir.

Episantır, merkezüstü (epicenter): Yerkabuğu içinde bulunan odak noktasının yeryüzündeki izdüşümü.

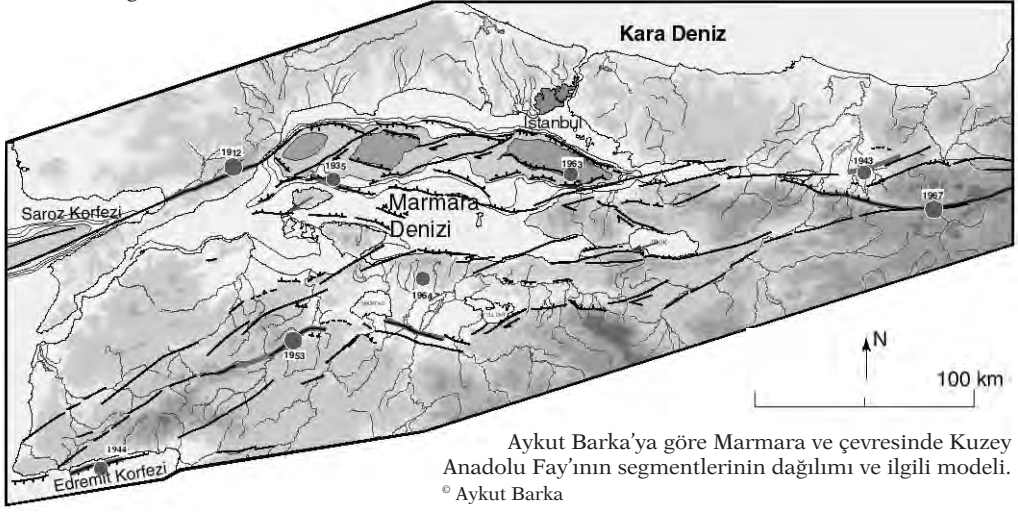
Episantır uzaklığı: Yeryüzündeki bir noktadan episantıra olan uzaklık.

Fay [kırık] (Fault): Yerkabuğu ve üst mantoda kaya tabakalarının koptuğu ve kaydığı yerdeki zayıf nokta. Başka bir deyişle yerkabuğundaki deformasyon enerjisinin artması sonucunda, kayaç kütlelerinin bir kırılma düzlemi boyunca yerlerinden kayması ile ortaya çıkan kırık. Faylar depremler sonucunda ortaya çıkar, depremler de daha önceden var olan faylar boyunca ortaya çıkar.

Faz (Phase): Farklı bir tür sismik dalganın gelişini belirten ve sismogramda görülen bir hareket ya da osilasyon.

Geometrik parametre: Sismik kaynakların konumlarına ve geometrik özelliklerine ilişkin parametre.

İlk varış (First arrival): Bir kaynaktan gelen sismik dalgaya atfedilen ilk kayıtlı sinyal.

Aykut Barka'ya göre Marmara ve çevresinde Kuzey Anadolu Fay'ının segmentlerinin dağılımı ve ilgili modeli.
© Aykut Barka

İzoseist (isoseimal): Yeryüzünde deprem şiddetinin aynı olduğu noktları birbirine bağlayan eğri.

Kabuk (Crust): Dünya yüzeyindeki ince kabuk; okyanusların altında 10 kilometre, kıtaların altındaysa 50 kilometre kalınlığındadır. İnsanların gördüğü tek yer katmanı budur.

Kırılma (Refract): Bükülme ya da yön değiştirme.

Kıtasal kayma (Continental drift): İlk kez Alfred Wegener tarafından öne sürülen ve dünya kıtalarının başta tek bir parça olduğunu söyleyen kuram. Kara parçaları buradan koparak uzaklaştı ve kıtaları oluşturdu.

Levha (Plate): Yeryüzü kabuğunu meydana getiren dev bölümlerden her biri. Levhalar sürekli hareket halindedir.

Levha sınırı (Plate Boundary): İki ya da daha fazla levhanın birleştiği hat.

Levha tektoniği (Plate Tectonics): Yeryüzü kabuğunun ve üst mantonun (litosfer) belli sayıda katı ama sürekli hareket eden parçalara ya da levhalara ayrıldığını söyleyen kuram.

Büyük deprem (Major earthquake): Richter ölçeğinde büyüklüğü 7-7.99 arasında olan deprem.

Manto (Mantle): Yeryüzü kabuğuyla dış çekirdek arasındaki kaya tabakası. Yaklaşık olarak 2900 kilometre kalınlığındadır ve dünyanın başlıca tabakalarının en büyüğüdür.

Merkezi varış açısı (central angle): Merkez üssü, yerin merkezi ve kayıt istasyonu arasındaki açı.

Mikro deprem (Microearthquake): Richter ölçeğinde büyüklüğü 2 ya da daha düşük olan deprem.

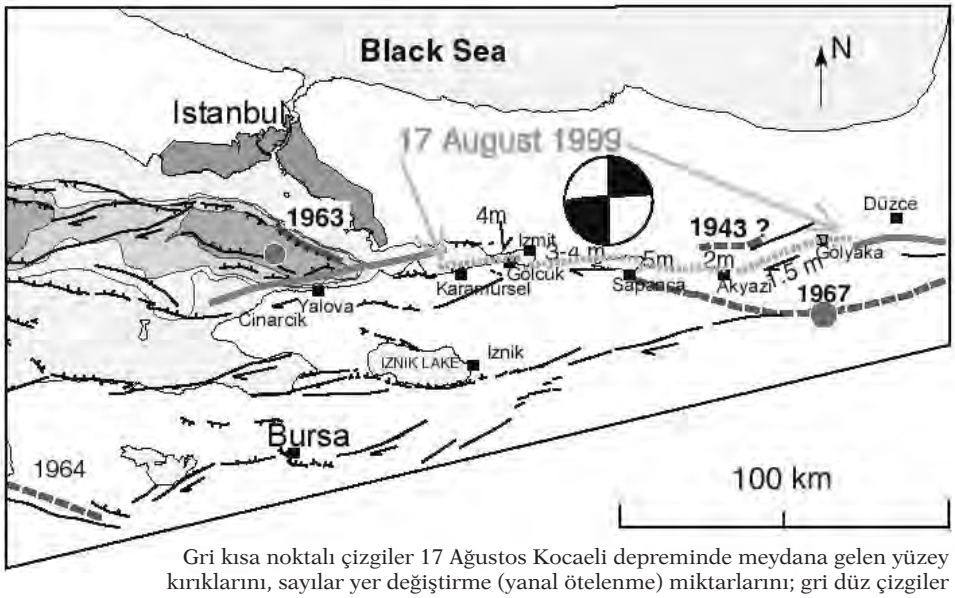
Odak (focus, hypocenter): Depremin yer kabuğu içinde başladığı ve enerjinin açığa çıktığı nokta.

Odak (Focus): Bir depremin ilk hareketinin ve elastik dalgalarının kaynağı olan yerin içindeki nokta.

Odak uzaklığı: Yeryüzündeki bir noktadan odağa olan uzaklık.

Öncü deprem (Foreshock): Daha büyük bir depremden ya da ana şoktan birkaç saniye ya da birkaç hafta önce gelen ve büyük depremin kırılma alanının içinde ya da yakınında ortaya çıkan küçük titreme.

P dalgası (P-Wave): Birincil, döngüsüz,

Gri kısa noktalı çizgiler 17 Ağustos Kocaeli depreminde meydana gelen yüzey kırıklarını, sayılar yer değiştirme (yanal ötelenme) miktarlarını; gri düz çizgiler gelecekte olacak depremleri oluşturacak fay segmentlerini (–ki bunların üzerinde, bu deprem sonucunda riskler artmış durumda); gri kesik çizgiler bu yüzyılda başka depremlerde meydana gelmiş fay segmentlerini göstermektedir.

© Aykut Barka

itiş basınç dalgası. P dalgaları en hızlı cisim dalgalarıdır, ikincil S dalgalarından önce varırlar. Bu dalgalar cisimleri dalga yönünde taşır. P dalgaları dünyanın bütün katmanlarından geçebilir. P dalgaları insanlar tarafından genelde vurma olarak hissedilir.

Paleomanyetizm (Paleomagnetism): Dünyanın jeolojik dönemlerdeki manyetik alanının yoğunluğunu ve yönünü gösteren doğal manyetik izler. Aynı zamanda bu izleri inceleyen bilim dalı.

Paleosismoloji (Paleoseismology): Tarih öncesi depremleri inceleyen bilim dalı.

S dalgası (S-Wave): İkincil, döngüsel, tansvers, sallama dalgası. Bu dalgalar enerjiyi yerkürenin içinde çok karmaşık şekillerde taşır. P dalgalarından daha yavaştırlar, ama depremlerde genellikle daha büyük olurlar. S dalgaları dış çekirdekten geçemez çünkü sıvı ve gazlarda var olamazlar.

Richter ölçeği (Richter Scale): Bir depremin kuvvetini ölçmeye yarayan sistem. 1935'te Charles Richter tarafından geliştirilmiştir. Matematiksel formüllerden oluşur; fiziksel bir araç değildir.

Sismik (Seismic): Depremle ilgili olan.

Sismik deniz dalgası (Seismic Sea Wave): Deniz altı depremi sonucu ortaya çıkan tsunami.

Adapazarı, Arifiye'nin doğusunda bir tali yoldaki 4,70-5 m'lik ötelenme.
© Aykut Barka

Periyod (Period): İki dalga tepesi arasındaki zaman.

Rayleigh dalgası (Rayleigh Wave): Bir taşın suya atıldığında oluşturduğuna benzer yüzey dalgası. Bunlar depremler tarafından yaratılan en yavaş fakat en büyük ve yıkıcı dalgalardır. Büyük depremlerde gelişlerini görmek mümkündür. İngiliz fizikçi Lord Rayleigh'nin adıyla anılır.

Sismik kaynak (seismic source): Deprem tehlikesi yaratabilecek bölgeler. Bu bölgeler, uygulamada nokta, çizgi ve alan biçiminde dönüştürülmüşlerdir.

Sismik sabit (Seismic Constant): Deprem riskleriyle ilgili yapı kodlarında, bir binanın dayanması gereken hızlanma değeri.

Sismik zon (Seismic Zone): Depremlerin olduğunun bilindiği bölge.

Sismisite (Seismicitiy): Depremsellik. Deprem etkinliği.

Sismograf (Seismograph): Yerin hareketlerini, özellikle de depremleri kaydeden cihaz.

Sismograh istasyonu (Seismograph station): Bir ya da birden çok sismografın kurulup düzenli olarak okunduğu yer.

Sismogram (Seismogram): Depremin bir sismograf tarafından kaydedilen yazılı kaydı.

Sismotektonik bölge (seismotectonic provience): Sınırları içinde jeolojik yapı ve deprem özellikleri bakımından benzerlik gösteren yöre.

Sismolog (Seismologist): Deprembilimci.

ODTÜ'nün denetimindeki ANTO kod adlı, SRO (Seismic Research Observatories) tipi Sayısal Ölçüm İstasyonu.

Sismometri (Seismometry): Depremle ilgili ölçümleri konu alan dal.

Şiddet (intensity): Herhangi bir derinlikte olan bir depremin yeryüzünde hissedildiği bir noktadaki gücünün ölçüsü. Deprem şiddetini belirlemek için yapılan ve depremin insan, eşya, yapı ve yere yaptığı etkilerin derecesine dayanan ölçek.

Şiddet (Intensity): Belirli bir yerdeki depremin insanlar, yapılar ve toprak üzerindeki etkisinin ölçüsü. Şiddet yalnızca depremin büyüklüğüne değil, merkez üssünden uzaklığa ve o yerin yapısına bağlıdır.

Tektonik (tektonic): Yerkabuğunun biçim değiştirmesi sonucunda ortaya çıkan yapıya ilişkin (Yapı: Kayaç kütlelerinin kıvrılma, kırılma gibi biçim değiştirme olayları sonucu birbirleriyle ilgili durumları).

Tekrarlanma aralığı (Recurrence Interval): Sismik olarak aktif bir bölgede depremler arasındaki ortalama süre.

Yansıma (Reflect): Bir yüzeyden sekme.

Yırtılma zonu (Rupture zone): Bir deprem sırasında faylanmanın meydana geldiği yeryüzü alanı. Toplu iğne başından, yüzlerce km²'lik bir alana kadar değişebilir.

Zemin ivmesi (ground acceleration): Zemin üzerindeki bir birim kütlenin üzerine deprem nedeniyle gelen kuvvetin ölçüsü olan zemin hareket parametresi. Deprem sırasında yapıyı etkileyen yanal yükler zemin ivmesinin sonucu olarak ortaya çıktıktan, yapı mühendisliğinde en yaygın kullanılan parametre en büyük zemin ivmesidir.

“Deprem Konusu Türkiye’deki Akademik Ortamlarda Her Zaman İlgi Çekmiştir”

MUSTAFA AKTAR İLE SÖYLEŞİ

Söyleşiyi yapan: Vedat Çorlu

Vedat Çorlu: Sayın Mustafa Aktar, siz hem Boğaziçi Üniversitesi Deprem Araştırmaları Enstütüsü’nde hem de TÜBİTAK Gebze’de jeofizik ve deprem araştırmaları alanında çalışıyorsunuz, TÜBİTAK bünyesinde deprem araştırmalarına ne oranda yer veriliyor; bu alanda ne tür araştırmalar yapılıyor, kısaca bahsedebilir misiniz?

Mustafa Aktar: TÜBİTAK, yapısı gereği, bilimsel araştırmalara iki tür destek sağlar. birinci ve önemli destek TÜBİTAK’ın kendi dışındaki kuruluşlara, özellikle üniversitelere, bu yönde aktardığı maddi destek çerçevesinde yapılır. İkincisi ise TÜBİTAK’ın kendi bünyesindeki kurumlarda yürütülen çalışmalardır. Son yıllarda TÜBİTAK desteğinin ağırlığı birinci türe, yani kurum dışına ve üniversitelere yönelik olmuştur. Bu çalışmalar, bir veya iki sene süreli projeler şeklindedir. Öğretim üyeleri bu çalışmaları kendi üniversitelerinde, bu kurumuların elemanları ile yürütür, TÜBİTAK ise alet alımı veya seyahat giderleri gibi masrafları karşılar. Projenin gelişimi, desteğin devam edip etmemesi gibi konular, bağımsız hakemler tarafından değerlendirilir. Bu çerçevede, TÜBİTAK’a deprem ile ilgili çok sayıda başvuru yapılmış ve bunların büyük bölümü destek görmüştür. Ancak TÜBİTAK’ın proje desteklerinde, bu çalışmaları belli bir tema veya amaç doğrultusunda yönlendirme veya koordine etme gibi eğilim yoktur. Daha doğru bir terimle, tüm projelerin bir bütün olarak teşvik edildiği ve değerlendirildiği bir deprem araştırma programı oluşmamıştır.

TÜBİTAK’ın yaptığı ikinci tür destek, kendi kuruluşlarında yürütülen çalışmalarla ilgilidir. Bu anlamdaki tek kuruluş, Gebze’de, TÜBİTAK Mar-

mara Araştırma Merkezi'nde (MAM) bulunan Yerbilimleri Araştırma Entitüsü'dür. Bu enstitü oldukça sınırlı bir kadro ve bütçe ile çalışmalarını sürdürmektedir. Son yıllarda, enstitü yatırımlarının çok büyük bir bölümü, MAM'daki genel trende uyarak, TÜBİTAK dışı kaynaklardan sağlanmıştır. Bu kurumda yapılmakta olan çalışmalar benim kanaatımca Türkiye'de sismolji alanında yapılan en önemli çalışmalar arasındadır. Özellikle aletsel sismoloji konusunda bu kurumda günün teknolojik düzeyine ulaşılmış durumda. Örneğin son depremin ardından, artçıları izlemek üzere bu kurum tarafından bir günde kurulmuş bir gözlem ağı var, belki de ABD ve Japonya dışında bu amaçla oluşturulan en yetkin ağlardan sayılabilir.

V. Ç.: Yüzyıllardır depreme maruz kalan topraklar üzerinde yaşıyoruz; bu durum bize deprem konusunda uzmanlaşma, bu alanda ilerleme fırsatı tanıdı diyebilir miyiz?

M. A.: Deprem konusu, Türkiye'deki akademik ortamlarda her zaman ilgi çekmiştir. Bu ilginin bir nedeni, deprem araştırmalarına kamunun duyarlı olması ve bu duyarlılığın bilim dünyası için zaman zaman ek olanaklar yaratmasıdır. Bir anımı anlatmak isterim. Yıllar önce, bir doğa tutkunu olarak yerbilimlerine yöneldiğimde, benim sismoloji alanına yönelmem için ikna etmeye çalışanlar vardı. Ancak yine bu çevreden bir başka arkadaşım "sakın depremle ilgili alanlara girme, bu konu yedi kocalı hürmüzdür!" diye uyarmıştı. Şu anda bu saptamanın büyük ölçüde gerçek olduğunu görüyorum. Ancak yine de, Türkiye'nin bilimsel açıdan ulaştığı düzeyi çok yetersiz buluyorum. Özellikle, modern yerbilimlerinin özünü oluşturan, fizik ağırlıklı anlayışını, ölçmeye, matematiksel temellere dayalı yaklaşımların hiç gelişmediğini düşünüyorum.

V. Ç.: Sayın Aktar, bu koşullar altında, 17 Ağustos'ta meydana gelen Kocaeli depreminin ayrıntılı bilimsel çözümlemesi en erken ne zaman yapılabilir?

M. A.: Konuyu yerbilimleri araştırmaları ile sınırlayarak yanıt veriyorum. Depremle ilgili üretilen en hızlı sonuçlar, arazide doğrudan çıplak gözle yapılan çalışmalara dayanır. Nitekim, depremi izleyen bir ay içerisinde bu tür çalışmaların sonuçları hemen ortaya çıkar. Jeofizik ve jeodezi gibi aletsel ağırlıklı çalışmaların ilk sonuçları 2-3 ay içinde belirmeye başlar. Bu bilim dallarında, büyük bir deprem ile ilgili yapılacak standart analizlerin tamamlanması ise yaklaşık bir yıl sürer. Bu sonuçların bilimsel toplantılarda sunulması bu bir yılın sonunda olur ve yayımlanması ise iki yıl. Bundan

sonra verilere tekrar dönerek ayrıntılar ele alınır. Bu süreç ise yıllar sürebilir, belki de hiç bitmez.

V. Ç.: Son depremle birlikte, jeoloji alanındaki bilimadamlarımızın basında yaptıkları çeşitli açıklama ve yorumların ardından toplumda, İstanbul'da büyük bir depremin olacağı söylentisi ağırlık kazandı. Bu konuda sizin öngörüleriniz nelerdir?

M. A.: Dikkat edersiniz siz de söylenti olarak adlandırıyorsunuz. Büyük ölçüde haklısınız. Bilimsel verilerin yetersizliği gözönüne alınırsa, söylenti sözcüğü haklılık kazanıyor. Bugün İstanbul'da deprem olması gerektiği yönündeki sav, üç temel gözleme dayanıyor:

a. Marmara Denizi boyunca etkin bir deprem aktivitesinin gözleniyor olması,

b. GPS ölçülerinden, Trakya'nın, Marmara'nın güneyine oranla doğuya kaydığının kesinleşmesi,

c. tarihte büyük depremlerin yaşanmış olması.

Bu üç veri dışında İstanbul depremine yönelik fazla bilgi yok. Bu üç veri de, İstanbul çevresinde mutlaka bir deprem olacağını gösteriyor. Ancak bu depremin büyüklüğü veya oluş zamanına ilişkin ileri sürülenler son derece spekülatif.

V. Ç.: 17 Ağustos Kocaeli depreminin sonrasında pek çok bilimadamı bu konuda ve muhtemel İstanbul depremi konusunda, birbirleriyle çelişecek düzeyde pek çok görüş ileri sürdüler; bu çelişkilerin kaynağını neye bağlıyorsunuz?

M. A.: Bu çelişkileri iki nedene bağlayabiliriz.

Bence en önemli neden veri eksikliğidir. Bugün ileri sürülen görüşlerin hepsi çok zayıf verilerden yola çıkarak yapılmaktadır. Kanımca, kurulan modellerin kurgusal bileşeni biraz fazladır. Bu durum, doğal olaral, çok çeşitli görüşlerin üretilebileceği bir ortam yaratıyor.

İkinci neden ise, görüşlerin çelişmesinin bazı bilim dallarının gelişme sürecinin doğal bir parçası olduğudur. Görüşlerin birbirleriyle çatışmasını özellikle bir alanda yoğun olarak yaşıyoruz, o da jeoloji ve tektonik ağırlıklı görüşlerdir. Bu bilim dallarının kökeninde modeller önermek, ve modellerin doğrulanma veya yanlışlanma sürecini teşvik etmek vardır. Dolayısıyla bu çelişkiler doğaldır. Jeofizik ve jeodezi gibi daha fazla ölçmeye ve hesaplamaya dayalı alanlarda ise bu tartışmaların oranı daha azdır. Ancak bu tür bilim dallarında da aşırı bır tutuculuk hâkimdir.

V. Ç.: Sizce Kandilli Rasathanesi üzerine düşen görevi yeterince yerine getirebiliyor mu?

M. A.: Bu soruyu yanıtlamak için önce BÜ Kandilli Rasathanesi'nin görevinin ne olduğunu saptamış olmak gerekir. Böyle bir görev tanımı yapılmış mıdır, ben emin değilim. Bildiğim kadarıyla, Türkiye'de deprem verilerinin toplanması görevi yasal olarak, Kandilli dışındaki bir kuruluşa verilmiştir. Kandilli ise bu işe kendiliğinden talip olmuş, tarihsel konumu nedeniyle bu işi üstlenmiş ve şimdilik götürmektedir. Kandilli'nin üzerine düşen görevi götürüp götüremediğini belirlemek için, önce bu görev tanımında anlaşmak lazım ki, bence bu konu çok belirsiz. Ancak, genel olarak değerlendirecek olursak, Türkiye'deki depremlerin yeterince izlenemediğini kesinlikle söyleyebilirim. Bu eksikliğin faturası, başta Kandilli olmak üzere, Boğaziçi Üniversitesi, YÖK sistemi, ve giderek devlet içerisindeki tüm bilim örgütlenmesine çıkarılmalıdır.

V. Ç.: Depremi sonrasında, özellikle İTÜ kökenli bilimadamları arasında diğer üniversitelerimizde görevli bilimadamlarına karşı bir kamplaşma gözlemliyoruz. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

M. A.: İTÜ bilimadamlarının diğer üniversitelerdeki bilimadamlarına karşı bir kamplaşma başlattıklarından bahsediyorsunuz. Önce şunu belirtmek gerekir, tartışma ve eleştiri bilimin özünde vardır, bilim bu şekilde gelişir. Doğru ve yapıcı eleştiriler hiçbir zaman kamplaşma olarak algılanmamalıdır. İTÜ kökenli eleştirilerin içerisinde bu tür olanlar da olabilir, olmayanlar da. Ayrıca, unutmayalım ki, İTÜ içerisinde bu tür tartışmalara katılmayan çok fazla bilimadamı da vardır. Dolayısıyla bu konuyu genellemekte yarar görüyorum. Ancak, bir gözlemimi de eklemeden edemeyeceğim. İTÜ içerisinde "kurum şovenliği" izlenimi veren bir söylemin, belli bir kesimde varolduğu herkesçe bilinirdi. Belki de son zamanlarda bu tavır, medya yoluyla daha açık bir biçimde sergilendi. Ya da, daha kötümser bir görüşle, bu söylemi benimseyelerin sayısı arttı.

V. Ç.: Deprem araştırmaları konusunda Türkiye'de nasıl bir kurumlaşma mevcut ve size göre nasıl bir kurumlaşmaya gidilmelidir?

M. A.: Deprem konusu çok geniş. Yerbilimlerinden inşaat mühendisliğine, tarihten sosyal psikilojiye birçok disiplini kapsıyor. Bu kadar geniş alanlara yayılan tüm deprem araştırmalarını, birlikte ele almak kolay değil. Disiplinlerarası çalışmalar yapmaya, ne bugün varolan kurum yapıları, ne de YÖK dahil geçerlikteki yasalar müsait. Çok kötümser izlenim vermemek

için, deprem araştırmalarını sadece yerbilimleri ile sınırlayarak bir yanıt verebilirim.

Kanımca, bugün varolan kurumların, bir kısmının kapatılması, veya başkaları ile birleştirilmesi, yenilerinin açılması, hiçbirşeyi değiştirmiyor. Öncelikle nelerin yapılması gerektiği konusunda birleşilmeli ve genel bir konsensüs oluşmalı. Bunun için de kâhin olmaya gerek yok, Kaliforniya'yı örnek almak yeterli. İkinci aşamada, belirlenen öncelikli araştırma konularını teşvik etmek yönünde bir program (projeler topluluğu anlamında) oluşturulmalı. Bu işin sekretaryası TÜBİTAK gibi bir kuruluş tarafından üstlenilmeli, ancak sonuçların değerlendirilmesi uluslararası hakemlik sistemi ile yürütülmeli. Ve bence, sistemin en can alıcı yönü, verilen araştırma desteklerinin hesabının sorulmasıdır. Projelerin öngörülenleri ne ölçüde gerçekleştirdiği açıkça tartışılmalı ve sonraki destekler bu başarı oranına göre verilmeli. Bence bugün varolan sistemin en fazla aksayan yanı bu son madde ile özetleniyor. Sanırım hesap sorulan bir proje destekleme mekanizması sorunun geri tarafını çözecektir. Biraraya gelemeyen kurumlar şartlar gerektirdiği için işbirliğine gidecek veya yurtdışı partner arayışına gireceklerdir. Bir de şunu eklemek isterim, Türkiye'de, bu kadar kapsamlı araştırmaları hakkıyla yapacak elemanların ne sayısı, ne de kalitesi yeterlidir. Bu özellikle yüksek teknoloji gerektiren jeofizik ve jeodezi gibi konular için çok kritiktir. Bu nedenle, bence yapılması gerektiğini düşündüğümüz araştırmaların büyük bölümünü yurtdışından alınacak uzmanlık desteğiyle yapmalıyız. Türkiye'nin her alanda uzmanlaşması ne mümkün, ne de gerekli.

V. Ç.: Türk deprembilimcileri Türkiye dışındaki depremler konusunda araştırmalar yapıyorlar mı?

M. A.: Tabii ki bu tür araştırmalar var. Ancak, deprem konusunda Türkiye, dünyadaki birçok araştırıcıyı cezbeden ilginç bir laboratuar. Bu durumda, Türk araştırıcılarının da, en fazla, arka bahçelerindeki bu laboratuvardan yararlanmayı tercih etmeleri doğaldır.

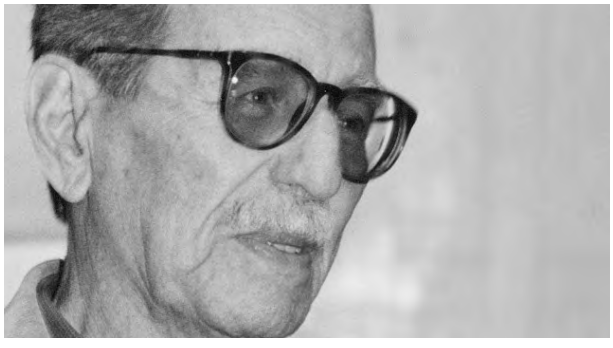
"Türkiye, Deprem Araştırmaları için İdeal Bir Ülkedir"

AÇIKOTURUM

Sırrı Erinç, Celâl Şengör, Yücel Yılmaz

Yöneten: Vedat Çorlu

Vedat Çorlu: Hoş geldiniz. Bu açıkoturumu, Türkiye'de jeolojinin tarihçesini, gelişimini, bugünkü durumunu, jeoloji-deprem ilişkisini ve Türkiye'deki deprem araştırmaları konusunda nelerin yapıldığını ortaya koymak üzere düzenledik. Sözü önce Sırrı Erinç'e vermek istiyorum. Türkiye'de jeoloji bilimi nasıl kuruldu ve nasıl bir gelişim gösterdi, bize bu konudaki gözlemlerinizi aktarabilir misiniz?

Sırrı Erinç: Türkiye'de jeoloji eğitimi 18. yüzyılda Mühendishane'de coğrafya ile başlamış olmakla birlikte ilk muntazam eğitim ve araştırma Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul Darülfünununda iki Alman hocanın başkanlığında başladı. Walter Penck Jeoloji Enstitüsü'nü Erich Obst da Coğrafya Enstitüsü'nü teşkilâtlandırdılar. 1933'teki üniversite reformundan sonra jeoloji Hâmit Nafiz Pamir'in (kendisi Penck'in asistanıydı) coğrafya da İbrahim Hakkı Akyol'un başkanlığında kuruldu. Başlangıçta jeoloji yalnızca Hâmit Bey ile asistanı Suat Erk'ten oluşuyordu. 1933 yılında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü kuruldu Ankara'da. Modern jeoloji eğitimi İsviçre'den gelen Eduard Paréjas ile başladı denebilir. Ama daha önce de Hâmit Bey'in Emmanuel Kayser'den adapte ettiği "Umumî Jeoloji" güzel

bir eserdi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Alman Alfred Merz Boğazların ilk hidrolojik-oşinografik etüdlerini yaptı.

Jeolojinin gelişimi öncelikle veri toplamaya yönelikti, zira ülkede daha önceden yapılanlar yok gibiydi. Türk jeologların en büyük eforu bu yönde olmuştur. Teorik çalışmalar hemen hemen hiç yoktu bu ilk dönemlerde.

V. Ç.: Türkiye'de jeolojinin kurulmasını izleyen yıllarda ülkemizde meydana gelen depremlerle ilgili olarak ne türden araştırmalar yapıldı? Bu konuda hangi kaynaklar üretildi? Devlet o dönemde jeoloji araştırmalarına ne oranda destek veriyordu?

S. E.: Yerli ve yabancı jeologlar her seferinde deprem bölgesine giderek oluşan kırıkların, olan heyelânların ve hasarın haritalarını çıkardılar ve bunları yayımladılar. O dönemde güçlü bir deprem teorisi olmadığından daha fazlası da yapılamazdı. Bu çalışmalar belki de devlet görevlilerine jeologların depreme o kadar da çare olmadığı gibi bir imaj vermiş olabilir. Deprem teorisi, hele levha tektoniğinden sonra büyük tekâmül gösterdi, ama bizim devletin depreme bakışı otuzlu yıllarda kaldı galiba. Uluslararası Jeoloji ve Jeofizik Birliği şemsiyesi altında başta Nezihi Canıtez'in sismik etüdleri olmak üzere jeofizikçiler ve inşaat mühendisleri pek çok çalışmalar yaptılar. Bilim adamları görevlerini yapmıştır. Jeolojinin 1960'lardan sonraki devrimi depremden sorumlu devlet erkânına yansımadı. Ben bunu ilkokul coğrafya kitaplarımda yazdığım halde yansımadı. Hükümetler bu konuda görevlerini yapmadılar.

V. Ç.: Bu dönemde yapılmış bilimsel yayınları hatırlayabiliyor musunuz?

S. E.: Türkiye'de bu konuyla ilgili belli başlı –benim bildiğim– kaynakları hatırlatayım izin verirseniz: Kazım Ergin'in, yaklaşık 2000 seneyi kapsayan bir çalışması var sanıyorum bu alanda. (Kâzım Ergin-Uğur Güçlü-Zeki *Türkiye ve Civarının Deprem Kataloğu,* 1967 Maden Fakültesi Ofset Baskı Atölyesi –e.n.) Bu çalışmanın bir bölümü Türkiye'deki depremlerin tarihine ayrılmıştır, bir bölümü de Türkiye deprem kataloğudur. Bunun dışında Emin İlhan'ın (Ervin Lahn sonradan müslüman olarak Emin İlhan adını almıştır

–e.n.) *Türkiye Zelzeleleri* adlı çalışmasıyla yine Emin İlhan'ın Nuriye hanımla birlikte yaptığı bir katalog var, (Nuriye Pınar-Ervin Lahn *Türkiye Depremleri İzahlı Kataloğu*, Ankara 1952 –e.n.) onu hatırlatmak isterim. Ve Selçuk Sipahioğlu'nun Hüseyin Soysal ile birlikte, Kuzey Anadolu Fayı'nın tarihini incelediği bir çalışması var. (H.Soysal-S. Sipahioğlu-D. Kolçak-Y.Altınok, *Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğu*, İstanbul 1981. –e.n.)

Celâl Şengör: Hocam bu tarihsel depremler üzerinde en güvenilir kaynaklar bunlar değilmiş. Şu bakımdan değilmiş; bütün bu kataloglar ne yazık ki tam birincil kaynaklara inmemişler; ya inememişler ya inmemişler. Imperial College'den N. N. Ambraseys ve onun öğrencisi Caroline Finkel 1500-1800 arasındaki depremleri ihtiva eden bir kitap yayımladılar (*The Seismicity of Turkey, A Historical Review, 1500-1800*, Eren Yay., İstanbul –e.n.). Ondan sonra bazı makaleler çıktı bununla ilgili, daha başka depremleri de inceleyen. Bir de bunların büyük bir makalesi çıktı, 1899-1915 arasındaki depremler, ki Mürefte depremini de içine alıyor. 19. asrı yayımlayamamışlar. Çünkü çok fazla malzeme var diyor Caroline, muazzam diyor; bütün gazeteler, hükümet raporları, salnameler vs., onu yayımlayamadık, yayımlayacak yer arıyoruz çok hacimli bir kitap olacağı için diyor. Dolayısıyla şu anda elimizdeki en güvenilir deprem tarihçesini gösteren kaynak Caroline ile Ambraseys'in yaptığı çalışmalar.

Bir de ondan önceki bazı depremler hakkında münferit şeyler var yayımlanmış.

S. E.: Tarihi depremler hakkında, koordinatları hakkında kesin bir veri elde etmeye imkân yok zaten. Özellikle memleketin batı kısmında, kültürel bakımdan daha gelişmiş, daha ileri olan bölgelerinde bu kayıtlar bulunabilir, ama memleketin doğusunda nelerin olup bittiğini öğrenmek zor.

Ancak şunun bilinmesi gerekiyor ki, Türkiye gerçekten Kayseri'si, Erzurum'u, Malatya'sı dahil hepsi zaman zaman, antikçağdan başlayarak çok şiddetli depremlere uğrayan ve tahribe maruz kalan bir ülke. Bunu biliyoruz. Ve bu ülkenin özellikle Kuzey Anadolu fay zonu boyunca olan kısmı en çok sarsılan yerlerden biri.

C. Ş.: Şimdi, Kuzey Anadolu fayına gelmişken; isterseniz Hocam siz öğrenciliğinizden itibaren alın, bize hızla Yücel'in öğrenciliğine kadar ne yapıldı Türkiye jeolojisinde, ne tür fikirler ortadaydı, hem paleotektonik hem neotektonik açıdan.

S. E.: Ege bölgesi hakkındaki ilk bilgimiz MS 17 yılında Efes'i, İzmir'i, Tralia'yı, Magnesia'yı yerle bir eden deprem. Ama ilk Türkçe ve yeni harflerle benim bildiğim ilk yayın, İzmir-Torbalı depremi diye 1928, zannediyorum Hâmit Nafiz Bey'in yaptığı çalışmadır. Bildiğim kadarıyla Türkiye'deki, Türkçe yapılmış ilk deprem araştırması budur. Ondan sonra ben üniversitenin son sınıfındayken hem coğrafya hem jeoloji okudum. 1939'da meşhur Erzincan depremi oldu. Bizim hocalarımız Hâmit Nafiz Bey, İbrahim Hakkı Bey, ikisi birlikte çalışıyorlardı ve zannediyorum İhsan Ketin de onların yanındaydı. Paréjas, Enver Bey, Fuat Bey katıldı mı gruba bilmiyorum; Bunlar Erzincan'a gittiler ilmî bir çalışma. İşte ilmî çalışmalar ilk kez o zaman başladı.

C. Ş.: Şimdi hocam isterseniz biz şimdi depremi bırakalım da, jeolojisine, genel jeodoljiye bakalım. Depremi yaratan yapı nasıl çıktı ortaya, o konudaki fikirler neydi, ona bakmak daha faydalı olur. Siz öğrenciyken, size nasıl öğrettiler Türkiye'yi, Türkiye jeolojik açıdan neydi sizin için?

S. E.: Bizim zamanımızda, aşağı yukarı, gerek hocalarımda, gerek okuduğum daha ziyade Almanca yayınlarda, Kober'in tasavvuruna yakın görüşler etkiliydi. Neydi bu görüş? Pontitler, Anatolidler vs. İşte bu iki yapı arasındaki bir temas, nedbe, "yara izi" bulunuyor. Daha önce, Nowack zamanında, altüst olmuş Gerede civarında, onları görüyor adam, önemli bir hat diyor. "Paflagonische Narbe", "Paflagonya Yara İzi" olarak adlandırıyor burayı. Daha sonra Salomon-Calvi ona sünafi adını verdi buna. Dinaridlerle Alpidler arasındaki sınırın Türkiye'ye doğru uzanan Tonale hattı olarak yorumladı. Daha sonra bu hat yavaş yavaş büyüdü depremlerle beraber, batıya doğru uzandı. Ve Hâmit Nafiz Bey de ondan yine "yara izi" olarak bahsetti. Böylece yavaş yavaş İhsan Bey'in dönemine gelindi. İhsan Ketin Bey'in en büyük katkısı, bundan sonra meydana gelen depremleri de incelemek suretiyle bunun tabiatı bakımından bambaşka bir hat olduğunu ortaya koyması ve bu hattın iki tarafındaki bloğun birbirine nazaran yatay olarak yer değiştirdiğini bulması.

C. Ş.: Hocam, sizin hocalarınıza bakıyorum; İbrahim Hakkı Bey, Hâmit Nafiz Bey, o zaman Türkiye'de faal olan jeologlara bakıyorum, bir tek Salo-

mon-Calvi hariç diğerlerinin hiçbirinde araziye bakıp orijinal bir fikir üretme çabası göremiyorum ben. Hepsi, dediğiniz gibi Kober'in çalışmasını alıp buraya adapte etmek; efendim, epilojenik kırık demekten ve laf üretmekten öteye geçmemişler hakikaten. İlk kez İhsan Ketin, benim bildiğim, araziye bakıp, arazinin söylediklerinden bambaşka bir teori ortaya çıkarmış.

S. E.: Evet, İhsan Ketin'in katkısı o, ama madem ki İhsan Bey'in adı geçti, onun ilk çalışmalarını anayım, İhsan Ketin, hocası Hans Cloos'un izinden giderek evvelâ Alemdağ granit batolitinin iç yapısını incelemesi –bu tamamıyla yabancıydı bize, hiç kimse öğretmedi bunları bize–, derken Uludağ'a, Kapıdağı Yarımadası'na uygulaması aynı şeyi. Bir ölçüde de Marmara'da çok sathi bir çalışma yapmıştı, zamanı olmadığı için. İhsan Ketin'in ilk çalışmaları bunlardı. Bunun dışında, bizim hocaların hiçbirinin Kober'in görüşü vs. dışında başka birşey söylediği yoktu.

C. Ş.: Burada çok önemli bir noktaya parmak bastınız siz, Hans Cloos dediniz. Benim kanaatim, İhsan Bey'in Kuzey Anadolu fayının ne olduğunu farkına varmasında Cloos'un büyük etkisi var. Çünkü Cloos, ilk defa 1930'lu yıllarda San Andreas'ta çalışıp "yahu bu yanal atımlıdır" diye, Amerikalılar'ın dahi o zaman bir türlü söylemek istemediklerini söyleyen bir adam. Yazdığı ders kitabında, *Einführung in die Geologie*'de, San Andreas'ı yanal atımlı fay olarak çizmiş, anlatıyor da: "40 km'yi geçen büyük bir yanal atım görülmüştür bunun üzerinde" diyor. Ve bundan sonra onun, gerçi İhsan Ketin ile aynı yılda yayımlanmış bir makalesi var: *Grundschollen und Erdhähte*. Hans Cloos bu makalesinde bütün dünyayı bloklara ayırmış ve bu bloklar arasında diyor, sürekli hareket üreten narbeler, yara izleri var diyor. Benim kanaatim, herhalde Cloos bunları derste de anlatıyordu.

S. E.: İhsan Bey bundan ilham almış olabilir. En büyük katkısı İhsan beyin bu yeni görüşü ortaya koymasıdır.

C. Ş.: Şimdi Yücel'in dönemine doğru geliyoruz; orada sizin ilginç bir katkınız var 60'lı yıllarda, 1960'ta galiba: Gerede civarındaki akarsu şebekesinin incelenmesi. O zamana kadar hiç kimse "Kuzey Anadolu fayı diye bir yapı var; bunun bir yaşı olmalı, bunun bir atımı olmalı" demiyor. Zavallı İhsan Bey'in, 57'de kendi kendine yaptığı bir yayın var gene, o kadar. Siz birdenbire ortaya çıkıyorsunuz ve öğrencilerinizi alıyorsunuz, diyorsunuz ki, "Böyle bir yapı var burada, bir yaş verelim buna" diyorsunuz. Hocam, isterseniz, bu nasıl oldu, bunu anlatın bize.

S. E.: Ben iki depremi inceledim. Gediz depremiyle Burdur depremini,

yayın da yaptım. Ama esas Kuzey Anadolu fay zonuyla –dikkat ederseniz, hep fay zonu diyorum, çünkü tek bir fay değil bu– ilgilenmem esas itibariyle morfolojik olarak, yani jeomorfolojik açıdan olmuştur. Hakikaten orası birçok yerde akarsudan mahrum bir koridor. Güneyinde ve kuzeyinde iki esas fay dikliği, arada enine veyahut boyuna birtakım dilimlenmiş tali faylar; bunlar böyle uzayıp gidiyor. Erzincan'a kadar. Erzincan'ın önünde, fayın önünde birtakım piroklastik –başka yerde olduğunu da zannetmiyorum, yanılıyorsam söyleyin– yeni volkan konicikleri var, diye biliyorum. İkinci müşahadem; bu bir koridor gibi, hatta bazen içinde hiç akarsu yok. Hendek'ten çıkın, Düzce'ye gitmek için Adapazarı ovasından sonra bir koridordan geçersiniz. İşte o zon odur. Osmancık'tan sonra, Kızılırmak'tan sonra içinde akarsu olmayan başka bir koridora girersiniz, öylece gidersiniz Erzincan'a kadar. Dikkatimi çeken şey, bu koridorun üzerinde ovalar tespih taneleri gibi sıralanmış; bazı yerler genişliyor. Ve bunların tabanları da giderek yüksekten alçalıyor. Erzincan 1400 civarında, Erzurum 1900, derken bu tarafa geliyorsunuz, Bolu 400-800 metre, –doğudan batıya doğru alçalıyor– Adapazarı'na iniyorsunuz 30 metre. Sapanca Gölü'nün tabanı çatallanıyor ve hem açılıyor, hem çukurlaşıyor. Çöken yerler Sakarya'nın bulunduğu Adapazarı ovasında en azından eksi 20 metre, çünkü ben Sapanca Gölü'nün derinlik haritasını yaptım, eksi 51 metredir. Demek aşağı yukarı 31 metre olduğuna göre yüzeyi, 20 metre kadar bugünkü seviyenin altında. Sonra "pat" diye ilk çukura giriyorsunuz, Marmara'da 1276 metre, ortada 1256 metre Silivri çukuru. Saroz Körfezi'ni aştıktan sonra –ki bunu "Anatolian Trough" diye isimlendirdim– açılıyor. Bir ara deniz altı topoğrafya şekillerini inceliyordum, giderek ötelenmeler suretiyle ışınsal olarak açılan bir yapı gördüm. Bu yapı Eğriboz'a kadar devam ediyor, burada biçiliyor, burada bambaşka bir fay sistemi giriyor devreye. Söylemek istediğim son bir şey var, Adapazarı ovası bu genişleyen çöküntü alanlarından biridir. Ve bu sistem akarsuları etkiliyor. Benim kanımca, bizdeki akarsu –o bölgedeki hiç değilse– şebekesinin son kuruluşu Pliyosen sonları falan olması lazım. Yani yanılmıyorsam bundan 5 milyon yıl kadar önce. Ama karsular geliyor böyle, burdayken devam edecek, hayır burdan devam ediyor.

C. Ş.: İlk defa bu şekilde bir yaş verildi bu faya.

S. E. : Ortalama ötelenme hızı çıktı ortaya, çünkü bazen 2-4 km. kadar gidiyor bu ötelenmeler. 5 milyon senede bu kadar olursa 1 senede ne kadar olur diye; buradan ancak ortalama harek hızı çıkar ortaya, başka birşey ifa-

de etmez. Adapazarı ovasına gelince: Orada eski bir akarsu şebekesi kopuyor, biçiliyor; orası çökmekte hâlâ. Adapazarı ovası, Sakarya'nın deltasıdır. Orası eskiden bir denizdi. Sapanca Gölü'nün, daha doğrusu Sapanca koyunun bir tür devamı olan bir deniz. Onun kuzeyinde Karasu ile Adapazarı ovası arasında gayet muhteşem menderesler çizen, bir kısmı kopmuş, kocaman bir akarsu Kocaeli platosunun içinde gömülmüş. Ve Sakarya'nın ağzında, denize döküldüğü yerde delta yok; nerede olabilir bu nehrin deltası? Yeşilırmak'ın var, Kızılırmak'ın var, Tuna'nın var. Ama Sakarya'nın yok; işte Adapazarı ovası eskiden denizden kazanılmış bir yer. Özellikle 93 harbinden sonra gelen göçmenler yerleştirilmiştir buraya. Bütün sonu "iye" ile biten yerleşim yerleri, mesela Aşıkiye, Maşukiye, Sultaniye, Hamidiye vs., onlar hep yeni iskân yerleridir; bir zamanların ağaç denizi olan yerler. İki karış altında su var buraların; delta orası. Bu hareketli zeminde sen kalkıp şehir kuruyorsun. Buralara Leningrad'da (ya da St. Petersburg)daki gibi kazıklar çakmazsan, binalarınız yıkılır tabii.

V. Ç.: Sayın Yılmaz sözü size vermek istiyorum. Siz bize öğrenciliğiniz ya da mezuniyetinizden hemen sonra Türkiye'deki jeoloji dünyası ile ilgili gözlemlerinizi aktarabilir misiniz?

Yücel Yılmaz: 1966 yılında genç bir jeolog olarak Maden Tetkik Arama Enstitüsü'ne katıldığım ilk ay, Türkiye Jeoloji Kurumu'nun yıllık kongresi yapıldı. Kongrede Varto depremi vesilesiyle üç ayrı grup Varto depremini inceleyen birer bildiri sundular. Ben, yeni mezun bir jeolog, tecrübesizim. Önemli bir deprem olmuş, değişik kurumlardan pek çok insan gelmiş, bu deprem nasıl oldu diye anlatıyorlar. Şimdi; fayları bilirsiniz, üç çeşit olabilirler: yani fay düzlemine göre bloklar ya aşağı gitmiştir, ya yukarı gitmiştir, ya da yana gitmiştir. Kongrede, Varto depremi ile ilgili olarak bu üç alternatif birden sunuldu. Ben buna akıl erdiremedim: Varto'ya ne olduğunu anlayamadım. Hatta ilginç bir örnek vereyim: konuşmacılardan biri, adını hatırlamıyorum, rahmetli oldu. Adam olaya çok daha bilimsel yaklaşıyor: Varto'nun belediye meydanında bulunan bir direğin yıkılışından yola çıkarak: "Stres, şu yönden gelmiştir, şu

kadar büyüklüktedir, bu tarafa devrilmiştir" derken, oradakilerden biri şöyle dedi: "O direğe falancanın cipi çarptı, o yüzden devrildi."

Ben bu kongreyi İhsan Ketin Hoca'nın yanında dinledim. Bir yanında bir doktora öğrencisi, diğer yanında da ben oturuyorduk. Dedim ki, "Hocam, kusura bakmayın ama, ben hiçbir şey anlamadım." İhsan Hoca bana "Oğlum, bunlardan zaten bir şey anlayamazsın" dedi. Ertesi yıl ben doktora çalışmalarıma başladım, Gümüşhane çevresinde. İhsan Hoca'yla mesleki benzerliklerimiz var; ben de ilkin granitler üzerine çalıştım.

1968 yılında, Türkiye'de çok uzun süreler çalışmış olan ve çok tanınmış bilimadamı Brinkman'ın *Türkiye Jeolojisi* adlı kitabı yayımlandı. O kitap bizlerin hangi bilgilerle yetiştiğimizin iyi bir göstergesidir. O zamana kadar amaç şuydu: bir yere gidin, bir harita yapın, stratigrafiyi iyi kurun, çökel kayaların oluşum dönemlerindeki kesiklikleri iyi saptayın, jeolojiyi anlarsınız. Sözünü ettiğim kitap bu yaklaşımın çok iyi örneğidir. Doktoram sırasında o kitapta okuyup da aklımın ermediği çok garip şeyler vardı. Bunlardan bir tanesi; bütün kuzey Türkiye'de İkinci Zaman'ın bir döneminde derin denizsel çukurun varlığı anlatılıyor. Bu çanak dediğimiz yer, bugün eni 10 km. kadar bir yerdir. O yer, o günün görüşüyle çok derin bir deniz haline gelmiş, sonra kapanmış, tekrar derin bir deniz haline gelmiş. Bu kitap çok uzun süreler, batılı bilimadamlarının sıkça atıfta bulunduğu bir kitap olmuştur. O kitapla Türkiye'yi anlamaya çalışırken kafamda asansör gibi bir şey canlanıyordu: asansör bir aşağı iniyor, çukur oluşuyor; sonra her nasılsa, tekrar yukarı çıkıyor, kara oluşuyor. Şimdi siz genç bir jeoloğun durumunu düşünün! Şimdi size jeolog olarak derin denizden söz etsem aklınıza okyanus gelir, Akdeniz gelir; ve bunlar da 3-5 kilometrelik alanlar değildir. Bizim neslin, yerkabuğunun evrimini anlarken, önündeki model işte buydu.

O güne kadarki bilgilerin dayandığı sistem şuydu: yerkabuğu soğuma nedeniyle büzüşüyor, arada bir, belirli yerlerde bu büzüşme sonucunda dağlar oluşuyor.

Bakın burada çok ilginç bir noktaya değinmek istiyorum: bizlerin genç nesli temsil ettiğimiz o günler aklımızı kurcalayan çok önemli sorunlar vardı. Mesela: benzeri yaşta yanyana iki kayadan birisi çok büyük deformasyon geçirmiş, ısınmış, çökmüş vs., yanındakine hiçbir şey olmamış. O günlerde elimizde bu tür çelişkileri çözebilecek hazır modeller ve bilgi birikimi yoktu.

Bizim nesil jeolojide, başka hiçbir neslin hiçbir disiplinde yaşayamayacağı kadar hızlı bir değişim yaşayan bir nesildir. Neredeyse jeolojide ortaçağ

gibi bir yerden başlayıp, görüşler zinciri içinde bugüne geldik. Üstelik de bunu içinde yaşayarak geldik; bir trenin içinde olup, trenin hızını fark edemeyen insanlar gibi.

V. Ç.: Bu değişimi biraz açar mısınız?

Y. Y.: Bu yeni sistemin temeline bir göz atmak gerekir. Bu sistemin temelini oluşturan, jeolojiyi temelden değiştiren, dünyanın nasıl işlediği, nasıl geliştiği görüşlerinin açıklığa kavuştuğu, anlaşılmaya başlandığı dönemdir sözünü ettiğim dönem; yani 1960'ların başından 70'lerin ortala-

rına kadarki dönem. Benim üniversiteyi bitirip doktoraya başladığım yıllar. Londra'da doktoramı yaparken bir bilimadamının gelip o günün kritik bulgularını anlattığı, bizlerin de böylesi çarpıcı konuşmaları sıradan bir konuşma gibi dinlediğimiz dönemdir. Bunların hangisi önemlidir, hangisi değildir, fark edemediğimiz dönem. Tıpkı Bohr'un atom kuramını ortaya koyarak fiziği değiştirmesi, Kepler'in, güneş sistemini anlatarak astronomiyi değiştirmesi gibi büyük olayların yaşandığı yıllar.

Burada bir anımı anlatmak istiyorum: Ben yurtdışından dönüp de konferanslarla, seminerlerle levha tektoniği kuramını anlatmaya çalıştım. Bazı hocalarımız bu kurama açık ya da kapalı tepki gösteriyorlardı. Onlara göre bu moda görüşler gelip geçici olduklarından, bu görüşlere fazla itibar etmemek gerekiyordu. Ben ise bu kuramın çok önemli olduğunu söyleyip duru-

yordum, fakat bunun önemini ne yaptıysam anlatamadım. Derken günün birinde bir hocamız sabahın erken saatinde beni arayıp ve bir an önce okula gelmemi istemişti. Onu görmeye gittim. Bana: "Bakın sizin anlattığınız görüşle ilgili bir makale yayımlanmış, Amerikalıların çıkardığı "Jeoloji Eğitimi" adlı bir dergide. Diyor ki, levha tektoniği kuramını anaokullarından itibaren mi başlayıp öğretelim?" dedi. Hoca konunun önemini aniden kavramıştı; ben aylardır uğraşıyorum anlatamıyordum, bir yazı bazılarına olayı anlatmaya yetmişti.

V. Ç.: Peki hocam, sizce Türkiye'nin jeoloji alanındaki bugünkü durumu nedir?

Y. Y.: Ben, jeolojiyi tıbba benzetirim. Çünkü o da tıpkı tababet gibi, çok geniş bir yelpaze oluşturur. Tabanda çok geniş ve güçlü bir temel bilime dayanır. Onun üzerinde gelişmiş çok güçlü ve yaygın bir uygulama alanı vardır. Bu nedenle jeolojinin bir ucu ile öteki ucu birbirlerini neredeyse anlamazlar.

NATO'nun Advance Study Institute Panel'inde uzun süre, NATO ülkelerini jeoloji dalında temsil ettim. Bu panelin görevi, NATO ülkelerinin bilimcilerine yaz okulu ve workshop yapımında maddi destek sağlamaktı. Bu görevim sırasında Türkiye'de hemen her disiplinde yapılan çalışmaları bilimin cephesine ne denli yakın ya da uzak olduğunu tanıma fırsatım oldu. Çünkü, NATO'nun bir bilimsel öneriyi desteklemesi için iki temel koşulu var; birincisi önerilen konunun bilimin cephesinde olması, ikincisi de bu konu ile uğraşan öneri sahiplerinin bilimsel yayın ve çalışmalarıyla bilim dünyasınca tanınmış olmaları. Bu deneyimimle şunu rahatlıkla söyleyebilirim; jeolojinin bazı konularında, ülkemizdeki bazı bilimciler, bilimin cephesinde araştırma yapmaktadır ve kendi konularında bilimin cephesine olan yakınlıkları diğer disiplinlere göre daha öndedir. Ancak bütünü ile değerlendirildiğinde, jeolojinin durumu da diğer disiplinlerin durumu gibidir. Yani pek de iç açıcı durumda değildirler. Ancak son yıllarda pek çok genç araştırmacı dünyanın ileri ülkelerinde doktora yaparak yurda döndüler. Bunların ortak çabaları ile Türk jeolojisi gelecek 10 yıl içinde sesini daha güçlü duyuracaktır sanırım.

V. Ç.: Siz bugüne değin Türkiye'de meydana gelmiş hangi depremleri incelediniz? Bu konuda gözlemleriniz ve bulgularınız ne oldu?

Y. Y.: Türkiye'de deprem olmayan yöre çok az. Çünkü ülkemizin yaklaşık % 80'i günümüzde aktif olarak biçim değiştirmeye zorlanıyor. Yani bazı

kuvvetlerin etkisi altında. Ya sıkıştırılıyor, ya geriliyor, ya da yanal yönde harekete zorlanıyor. Ben meslek yaşamı sahada geçen birisi olarak her türlü alanda çalıştım. Mesela Kuzey Anadolu Fayı çevresinde hem onun Doğu Anadolu'daki kısmında hem orta kesimde hem de batı kesimde uzun yıllar araştırmalar yaptım. Bunların ışığında hemen bütün çıplaklığı ile şunu söyleyebilirim: Ülkemiz depremi bol bir yörede yer alıyor. Anadolu'nun hem doğusu hem batısı hem de KAF zonu gelecekte şiddetli pek çok depremi yaşayacaktır. Bundan kaçınmak ya da buna mani olmak mümkün değildir. Çünkü depreme yol açan tektonik hareketler bizim denetimimiz dışındadır ve etkilerini sürdürmektedir. O halde en başta gerekli olan şey gelecek nesilleri, depremle yaşayacak bilgi donanımı ile donatmak, depreme hazırlıklı yetiştirmektir; bunu da ancak ilkokul birinci sınıftan başlayarak, depremi ve sorunlarını her düzeyde öğretmekle gerçekleştirebileceğimize inanıyorum. Çok önemli bir diğer konu ise toplumu depreme karşı örgütlemektir. Bunu da hızla gerçekleştirmemiz gerekir.

V. Ç.: Peki şu anda jeoloji alanında sahip olduğumuz bilgi ve donanım sizce ülkemizin jeolojisini/sismisitesini anlamaya ne oranda yeterli?

Y. Y.: Jeoloji alanında sahip olduğumuz bilgi ve donanım ülkemizin jeolojisini anlamaya kısmen yeterli. Üniversitelerimizin jeoloji ile uğraşan bölümlerinin sayısı otuza yakın. Ancak bunların insan ve altyapı donanımları arasında çok büyük farklar var. Örneğin bizim İTÜ Jeoloji bölümü her yıl bir sınıfına kırk yeni öğrenci alır. Toplam öğretim elemanı sayısı ise yaklaşık yüz kişidir. Yani öğrenci başına iki buçuk kişi düşer. Bu rakam dünya ortalamasının bile üstündedir. Anadolu'nun üniversitesi yeni kurulmuş bir A ve B şehrinde ise jeoloji bölümleri açıldı. O bölümlerde toplam üç ile dört öğretim elemanı var. Altmış-seksen öğrenci alıyorlar. Yani yaklaşık on beş ile yirmi öğrenciye bir hoca düşüyor. Kitaplık, bilgisayar, laboratuar gibi altyapıları ise yok gibi. Şimdi ülkemizin jeolojideki bilgi ve donanımını bunlara eşit olarak dağıtmak çözüm değildir. Çünkü kaliteyi aşağı çekmenin çözüm olmadığını Türkiye açıklıkla gördü anladı. O halde tıpkı İngiltere'nin Fransa'nın yaptığı gibi, bazı merkezleri giderek artan kalitede eleman yetiştirecek şekilde desteklememiz gerekir ki dünyanın bilim trendinden kopmayalım; bilgiyi, teknolojiyi, onlarla ortak ve birlikte kullanabilelim.

V. Ç.: Az önce ülkemizin % 80'inin biçim değiştirmeye zorlandığını belirttiniz. Bu, depremle iç içe yaşadığımız görünüşe bakılırsa böyle de yaşayacağız anlamına geliyor. Buna Türkiye depremle bu kadar iç içe yaşayan

bir ülke olduğuna göre sizce Türkiye'nin, örneğin bir Kaliforniya gibi, dünya çapında önemli bir deprem araştırma merkezi olduğu söylenebilir mi?

Y. Y.: Hayır. Türkiye deprem araştırılacak ideal bir ülkedir. Ancak, değil dünya çapında, kendi çapında bile önemli bir deprem araştırma merkezi olduğu söylenemez. Çünkü bu konuda altyapısı henüz istenilen düzeyde değil. Altyapı ile iki şeyi kastediyorum. Birincisi, yetişmiş eleman sayısını, ikincisi ise alet vs. donanımını. Yetişmiş birkaç iyi elemanımız var. Ancak bunlar depremlerin hangi birinle uğraşsınlar. Nerede deprem olursa oraya koşuşturuyorlar. Yurtdışı bilimcilerle ortak projeler yapıyorlar. Ancak bu sayımız ve alet donanımımız ise çok yetersiz.

V. Ç.: Peki, 17 Ağustos'ta Kocaeli'nde meydana gelen deprem devletin jeoloji araştırmalarına daha büyük destek vermesine neden olacak mı?

Y. Y.: Olmak mecburiyetinde. Son depremin İstanbul'a yakın olması, İstanbul'u da bir nebze sarsması yönünden Türkiye ilk kez bir depreme konsantre oldu. Gerçekten de bu deprem dünyanın yaşadığı en büyük depremlerden birisi idi. 20 bine yaklaşan insan kaybımıza, 100 binleri aşan yaralıya, 3 kentin ve bir çok kasabanın yıkılmasına neden oldu. Yine de İstanbul bu depremden hemen hemen hiç etkilenmedi sayılır. 7.4 büyüklüğündeki depremin İstanbul'u vurduğu lafları doğru değil. İstanbul'da topu topu 40-50 ev yıkıldı. Buna rağmen şehir halkı panik yaşadı. Atina'nın 5.9 büyüklüğündeki bir depremden ne kadar etkilendiğini düşünürsek, depremin İstanbul'a ulaşan etkilerinin derecesini daha iyi anlayabiliriz.

Benim büyükçe bir depreme uğrayacak bir İstanbul konusunda çok ciddi endişelerim var. Kanımca, Allah esirgesin, bu olursa, bu deprem sadece İstanbul'u vurup yok etmekle kalmaz, bu Türkiye'nin de sonu olur. Çünkü İstanbul, Batı'nın benzeri büyüklükteki büyük kentleri gibi bir yerleşim değil. Çok sağlıksız büyümüş. Gecekondu yöreleri ile çevrili. Eski gecekondu semtleri daha sonra şehre eklenmiş. Alt yapısı çarpık bir kent. İçinde 10 milyon insan yaşıyor, bunların %65'i kaçak yapı. Ama yine bu İstanbul, Türkiye'nin merkezi; ticaretin sanayinin, ulaşımın merkezi; medyanın, yetişmiş insan gücünün merkezi. Kapitali ile merkez. Başkent değil ama gerçek bir merkez. Bu özellikleri ile Türkiye'nin herhangi bir yöresinde, bugünkü gibi bir deprem olursa, İstanbul bu yöreyi ve ülkeyi kurtaracak yeterli potansiyele sahiptir. Ancak, tersi olursa, Türkiye'nin geri kalanı birlikte bir İstanbul'u kurtarabileceğini sanmıyorum. Geçen depremden hemen hiç etkilenmemesine rağmen şehir gerçek bir panik yaşadı. Yolları tıkandı, elektrik, su, gaz,

telefon sistemleri kesildi. Bilgi iletişiminde yönetim apışıp kaldı. Halk ne edeceğini şaşırdı. Bu nedenle, yapılarının yaklaşık %10'unun yıkıldığı bir İstanbul'u tasarlamak bile istemiyorum. Çünkü şehirde birkaç ana arteri yıkılmış, ulaşımı aksamış, doğalgaz yangınları çıkmış, su, elektirik şebekesi kesilmiş olan bu kent panikten kendi kendini yok eder korkarım.

Yöneticilerin bu durumu geç olmadan fark edip öncelikle jeoloji araştırmalarına daha büyük destekler vermesi bir görevdir. Aksi takdirde bu ihmallerinin sonuçları çok kötü olur.

V. Ç.: Türkiye jeolojisinin anlaşılmasında sizin çok önemli araştırmalarınızın olduğunu biliyoruz; bugün üzerinde çalıştığınız konular nelerdir?

Y. Y.: Son 10 yıla yakın sürede Batı Anadolu'nun jeolojisini bir ekip halinde araştırmaktayız. Bu bölgede de deprem riski vardır. Bir çok aktif fayı tanıdık, haritaladık, konumlarını saptadık. Gelişme nedenlerini anlamaya çalıştık.

C. Ş.: Tekrar geriye dönecek olursak; biraz önce Sırrı Hoca'nın söylediği bu çift kanatlı, kuzeyinde Pontid sıradağları, ortada kristalin masifler, güneyde de Toroslar olan bir sistem. Bu sistemin genç kısımlarını İhsan Bey gayet iyi anlamıştı. Kuzey Anadolu fayını keşfetmesi nedeniyle. Kuzey Anadolu fayı ve o zaman kendisinin bilmediği (fakat tahmin ettiği), 1971 Bingöl depreminde iki öğrencisinin (Prof. Dr. İhsan Seymen ile Dr. Atillâ Aydın) keşfettiği Doğu Anadolu fayı ortaya çıkmıştı. Anadolu bütünüyle batıya doğru kayıyordu, İhsan Bey'in kafasında. Ama niçin kayıyor belli değil, gözlemler yapılmış, İhsan Bey o sıralarda bir de Türkiye'nin eski tektonik birlikleri dediğimiz birlikleri de derleyip toparlamıştı. O eski tektonik birlikler nasıl oluştu, bu konuda hiçbir fikri yoktu. Sadece Yücel'in biraz önce aynen dediği gibi, şu tarihlerde deformasyon olmuştur, belirli tarihlerde burası suyun üzerine çıkmıştır, işte şu tarihlerde da kayaçlar metamorfize olmuştur, başkalaşıma uğramıştır. Bundan başka bir şey bilinmiyordu.

S. E.: Şimdi benim sormak ve öğrenmek istediğim, burada tartışılmasından ve çıkan sonuçtan memnun olacağım bir şey var; Paréjas gelene kadar biz Kayzer'in Türkçe kopyasından başka bir şey bilmiyorduk, okutmadılar daha doğrusu bize, biz kendimiz okuduk. Fakat Paréjas, Argand teroisini Arap platformunun bir demir burnu gibi Anadolu'ya sokulduğu doğru falan Argand'ın bu hareketli görüşüyle levha tektoniği arasında bir ilişki var mı yok mu, yani bir tedrici geçiş midir bu Argon ekolünün görüşü, yoksa tamamıyla ayrı iki şey mi?

C. Ş.: Şimdi Hocam, levha tektoniğinin en büyük marifeti, levhaları tanımlamaktadır. Argand'da levha yok, kıtalar yüzüyorlar. Halbuki levha tektoniğinde kıta ve derin deniz tabanı birarada giden bir kütlenin parçası. Şimdi, Argand'da çok benzer hale geldiği, levha tektoniğinde de okyanuslar çabuk yutulup gidiyorlar. Halbuki kıtalar yüzdükleri için, özgül ağırlıkları düşük olduğu için, dalamıyorlar. İki kıta birbiriyle çarpıştığı andan itibaren herşey Argand'ın dediği gibi oluyor. Bütün farklılık dalma-batma tektoniği dediğimiz subduction tektoniği, bir okyanus tabanının manto içine dönmesi, oralarda meydana gelen volkanizma, depremler, deformosyon vs... Argand'da bu hiç yok. Bir de okyanus tabanlarının yayılması olayı, ki bu okyanus tabanı yayılması olayını Gustav Molengraf 1928'de, Otto Ampfrer 1943'te tahmin etmişler. Ama bunlar eski teorilerde hiç yok.

S. E.: Bakın Robert Schwinner mantoda birtakım termik sebepli akıntıları varsayıyor ve bunların levhaları birbirine yaklaştırdığını söylüyor.

C. Ş.: Hocam, Schwinner'in volkanizma hakkında yazdığı meşhur makalesinde hakikaten pasifik levhasının tabanını, tek bir paça olarak yorumluyor. Ve pasifik olduğu gibi hareket ediyor diyor. Ve bunu konveksiyon akımlarına bağlıyor. Schwinner'in gerek fikirlerinin yayılamaması gerekse kendisinin daha sonra bunun üzerine inşa edememesinin nedeni Schwinner'in Nazi olması. Nazi olduğu için hiçbir zaman asistanlıktan ileriye götürmemişler adamı ve asistanlıktan emekli olmuş, Graz'da.

Y. Y.: Şimdi başka bir noktaya geleceğim. Bakın bu çelişkilerden bir tanesi de şudur: 1960'ın sonları, bizim bugün mavi şistler dediğimiz, içinde mavi renkli amfibollerin bulunduğu birtakım kayalıkların laboratuar verileriyle, çok büyük basınçlar altında oluştuğunun anlaşıldığı yıllardı. Bunların minimum 15-20 km. derinde geliştiği anlaşılmıştır. Şimdi biz onları yüzeyde görüyoruz; bu kayalar ne zaman derine indi, ne zaman bu kadar yükseğe çıktı, nasıl indi bunları anlayacak bilgiler elimizde yoktu. İkinci sorun, çok derinden kaynaklandığını bildiğimiz bugün ofiyolit denilen kayalarla ilgili. Onlar çok sıcak olması gerektiğini düşündüğümüz mağmadan oluşurlar. Ancak dokundukları komşu kayaları pişirmemişlerdir. Tıpkı kızgın bir soba gibi. Ancak çevresini sıcaklığıyla hiç etkilemiyor. Bunlara da hiç aklımız ermemişti. Derken o yıllar, 1960'ın sonlarında ilk defa Dr. Ken Hsü adlı bir Çinli bu tür kayaların nasıl oluştuğuna dair bir konferans verdi ve bu kayaların oluşumunu açıkladı. Bu kayalar bakın ne tür kayalardır size anlatayım; belki dünyada en fazla Anadolu'da var. Bunlar tıpkı bizim türlü

yemeğini andırırlar. Bir saçla içinde yer alan sebzeler gibidirler. Değişik tür kayalar bir düzen göstermeden iç içe dizilidirler. Ankara dolayında çalışan İngilizler bunlara isim verirken Türkiye'deki türlü yemeğinin ismini vermiştir. Türk jeologlar buna türlü diyorlar, bu da güzel bir benzetmedir, bizim İngiliz yemeklerinden Lancashire Hot Pot benzeridir demiştir. Ken Hsü'ya göre bu kayalar bir okyanusun yok oluşundan türeyen kaya gurubudur; okyanus dalıp-batıp yok olurken dalan levhanın önünde dilimlenen kayaların paketlenmesinin ürünüdür. Bu kayaların dizildiği zonlar okyanusların yok olup bittiği zonlardır.... Şimdi Anadolu'nun birçok yerinde bu tür zonları görüyoruz. Şimdi diyebiliyoruz ki buralarda okyanuslar yok olmuş. Şimdi bakın eski görüşten nerelere geldik. Eskiden burada dar, ince hendekler var sanılıyordu. Şimdi biliyoruz ki buralarda okyanuslar kayboldu. Okyanus yok olunca onu çevreleyen iki kıta birbirlerine çarpıyor. Arada kalan bu kaya grupları, yokolan o okyanusun şahitleri olarak orada kalıyor.

V. Ç.: Bir hayli derinlere daldık; burada sözü Celâl Şengör'e vermek istiyorum, yeniden jeolojide nelerin yapılıp edildiğine dönmek için. Hocam, uluslararası alanda n çok yayını olan jeologlarımızdan birisiniz. Sizce günümüzde –dünya ile kıyasladığımızda– Türk jeoloji araştırmalarının durumunu bize anlatabilir misiniz?

C. Ş.: Yürekler acısıdır. Elle tutulabilecek tüm çalışmalar tamamen bireyseldir, çalışmayı yapanın kişisel gayretiyle finanse edilen veya yurt dışında ortak dilenerek yapılan çalışmalardır. Buna tek istisna Naci Görür'ün liderliğini yaptığı deniz araştırmalarıdır. Üniversiteler dışındaki devlet kurumları modern araştırma yarışında hemen tamamen çekilmişlerdir. Üniversiteler arasında da başta İTÜ, ODTÜ ve Sivas Cumhuriyet Üniversitesi dışındakiler yok gibi. Boğaziçi, Kandilli sayesinde adını duyuruyor, ama oradaki kaliteli araştırma Deprem Mühendisliğine münhasırdır. Belki şimdi Cornell işbirliği sayesinde bir kıpırdanma olacak. TÜBİTAK'ın MAM Yerbilimleri Enstitüsü ciddi bir çaba içinde ama henüz arzu edilen verimi gösteremedi. Bayındırlık Bakanlığı Âfet İşleri de giderek kayboldu araştırma sahnesinden. Bu feci durumun tek sorumlusu, Yücel'in dediği, gibi Türkiye'nin nitelikle niceliği karıştırmasıdır. Binlerce kişinin çalıştığı koca MTA nerdeyse hiçbir işe yaramaz hale getirilmişken Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nde iki-üç kaliteli ve fedakâr insan üstün düzeyli bilim üretmektedirler. Çünkü Sayın Prof. Dr. Ali Öztürk orada gençleri kollamayı kendine görev edinmiştir. İTÜ'de İhsan Ketin ve Kâzım Ergin yıllar önce aynı misyonu üst-

lenmemiş olsalardı, bu üniversitedeki kaliteli ekip ortaya çıkabilir miydi? İşte Türkiye ne yapıp ne edip kaliteli adama ayrıcalık tanımayı öğrenmelidir; Ketin'lerin Ergin'lerin, Öztürk'lerin yolunu benimsemelidir.

V. Ç.: Jeoloji alanında 1960'lı yılların başlarında ortaya atılan ve jeolojide devrim sayılan "levha tektoniği" kuramı Türkiye'de nasıl anlaşıldı ve yorumlandı? Türk bilimadamlarının bu kurama ne türden katkıları oldu?

C. Ş.: Levha tektoniği Türkiye'de ilk duyulduğunda ben lisedeydim. Galiba bu konuda ilk "cesur" atılımı merhum Gürol Ataman ve O'nun Hacettepe'deki ekibi yaptı. 1972 yılında bu konuda hem Kuzey Anadolu Fayı'nın eski bir kenet kuşağı üzerinde yuvalandığı konusunda bir yayın yaptılar,

13 Şubat 1902 Şemaka, Azerbaycan (Kafkasya) depreminde yıkıntılar arasında ölülerin aranmasını betimleyen resim, anonim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

hem de daha genel bir tanıtma makalesi yazdılar. Esen Arpat ve arkadaşları da MTA bünyesinde bu konuda ilk çalışmaları yaptılar. Yurt dışında yapılan doktoralarda levha tektoniği ile en kapsamlı uğraşan Fazlı Y. Oktay olmuştur. Zaten İTÜ'ye levha tektoniğini jeofizik ekibi ve Fazlı Bey getirmiştir. İhsan Hoca bu konuda çok şüpheci davranmıştır. Nedeni, levha tektoniği teorisinin dayandığı verilerin hemen tamamen jeofizik, yani dolaylı

veriler olması, bir de İhsan Bey'in Almanya'da Wegener teorisine gösterilen reaksiyondan ürkmüş olmasaydı. Fazlı Bey'in, daha sonra İhsan Seymen'in tüm gayretlerine rağmen İhsan Bey levha tektoniğine bir türlü ısınamadı. 1976'da A.B.D'de önce Stanford'da sonra da M.I.T'de bir yıllık bir süreden sonra nihayet fikri değişti. Ama ondan sonra da Türkiye jeolojisine bu teori çerçevesinde çok önemli katkılarda bulundu.

Teorinin kendisine orijinal katkı Türkiye'den galiba bir tek ben yaptım. Aral Okay'ın Çin'de keşfettiği aşırı yüksek basınç minerallerini içeren bir dağ kuşağı teoriye bir katkı değildi, ama günün birinde dalma-batma mekaniği anlaşılırsa, bunda Aral'ın gözlemlerinin çok önemli rol oynayacağı kesindir. Yücel Yılmaz, Naci Görür, Aykut Barka, Tuncay Taymaz, Demir Altıner gibi arkadaşlar teoriyi kullanarak uluslararası ses getiren bölgesel incelemeler yapmışlardır. Bir tek Yücel teoriyi kullanarak magnatizma teorisine katkı yapmıştır. Tabiî İhsan Ketin'in 1948 makalesini de levha tektoniği teorisinin 'habercileri' arasında saymak gerek.

Ben Amerika'da bu teori hakkında bilgi sahibi oldum, bazı çalışmalara da başladım. ABD'de okurken rahmetli İhsan Ketin ve Sırrı Erinç ile her ikisiyle de temastayım, konuşuyoruz karşılıklı. 1979 yılında bir makale yayınladım. Bu makale Doğu Anadolu'nun evrimiyle ilgili... O makale hakkında Sırrı Bey'le konuşmuştuk; hiç unutmuyorum, o zaman da Sırrı Bey"in *Jeomorfoloji* kitabının I. cildinin üçüncü baskısı yapılıyor. Sırrı Hoca, bana, senin Doğu Anadolu hakkında anlattıklarında iki resim vardı, birisi Türkiye'nin neotektoniğinin genel durumunu gösteriyor, birisi doğu Anadolu'nun sıkışmasını gösteriyor, onları derhal gönder, ders kitabıma koyacağım, dedi, ve koydu da onları, hatta bizim makaleye orada tam referans yoktur. Çünkü makale daha çıkmamıştı, Hoca o zaman sıcağı sıcağına istemişti şekilleri.

O tarihte İzmir'de bir kongre yapıldı, 77'de; o kongrede ilk konuşmayı da bana yaptırmışlardı. Türkiye'nin tektoniğini, deprem üreten yapıları anlattım. Oradaki genel hava şöyleydi, yabancıların hemen hepsi ne dediğimi anladı. Çok da memnun oldular, Türklerden ise anlayan çok azdı tahmin ediyorum. Benim de Türklerden çok fazla tanıdığım yoktu. Biz araziye gitmiştik daha önce, orada da içim kapanmıştı. Türk jeologların, bir Necdet Özgül hariç oradaki performansı çok üzmüştü beni, çok kalitesizdiler hepsi. Bir gün, hiç unutmuyorum, kongre esnasında koridorda yürüyorum, Yücel Yılmaz bir kürsünün arkasındaki bir sandalyede oturuyor. Ben önünden geçerken "Sen, gel gel" dedi bana. Ben gittim, meğer Yücel beni kısa pan-

tolonluyken tanırmış. "Bize gelir giderken ben asistandım, sen gelir-gider sorardın, ne kadar meraklı çocuk derdik" dedi bana. Ondan sonra biraz oturduk konuştuk; kendisi pelur kâğıdına daktio edilmiş Sakarya hakkındaki çalışmasını çıkardı. Onun üzerinde biraz konuştuk; ve ben baktım, ilk defa o nesilde bir Türk jeoloğu yalnız meraklı değil, anlıyor da ne söylediğimi. Hayret ettim, kimdir bu adam diye, orada ahbab olduk. Ben ABD'ye döndüm, orada bir kongre var dediler Londra Jeoloji Cemiyeti'nde transform faylar hakkında. Ben de gittim, kongreyi düzenleyen Brian Windley diye bir adamdı. Brian bana dedi ki, "Sen Kuzey Anadolu Fayı hakkında birşey yazmak ister misin" dedi, çıkacak kitap için. Memnuniyetle yazarım dedim. Bu çok ilginç; Kuzey Anadolu Fayı hakkında yazı yazacağım, literatür lazım, Amerika'da. Elimde olan bütün literatürü elden geçirdim. Bu literatürde benim işime yarayan iki adamın eserleri çıktı. Bu hakikaten çok çarpıcıdır; bir tanesi rahmetli İhsan Ketin ve öğrencilerinin yaptıkları, özellikle İhsan Seymen'in o şahane doktorası, bir de Sırrı Bey grubunun eserleri. Sırrı Bey ve öğrencileri yalnız Kuzey Anadolu Fayı boyunda değil, bütün Türkiye'de yer şekilleri bugünkü hareketlerle nasıl oluşuyorlar, bugünkü hareketler nedir, yerşekillerni nasıl oluşturuyorlar ve diğer olaylarla aşınma, sedimentasyon, çökelme gibi olaylarla ilişkileri nedir, gibi soruların peşinden gitmişler. Bunların çok güzel kurulduğu yayınlar vardı Sırrı Hoca'nın. Ve o yayınları okuyarak bir model ortaya çıkardım. Fakat o modeli oluşturmak için, Türkiye nasıl gelişti son 30 milyon yılda, bunu bir türlü toparlayamıyorum.

Yücel Yılmaz'ın az önce dediği, Kuzey Anadolu'da okyanus olduğu varsayımı biliniyor, o hattı çizmek mümkün. Güney Anadolu'yu, benim hocam olan John F. Dewey 1973'te yorumlamış. diyor ki, Arabistan aşağı yukarı 15 milyon yıl önce geldi çarptı Anadolu'ya, Anadolu bunun için Batı'ya kaçmaya başladı. Bu kaba hatlarıyla iyi ama detaylarını bir türlü çözemiyoruz. O yıl, yani 1979'da Dewey Türkiye'de bazı öğrencileri doktora alanları seçip yerleştirmeye kalktı. Bu öğrencilerin hazırlanabilmeleri için birisinin Türkiye Jeolojisi dersi vermesi lazım. Bana dediler ki, sen verir misin? Ben veririm dedim. Bir başka hocanın isminde gözüktü ders, fakat ben verdim dersi. O ders esnasında Kuzey Türkiye'yi anlatacak yayın arıyorum yok. En iyi yayınlar da İhsan Bey'inkiler, onlar da bayatlamış vaziyette. Ben kendim bu işi yapayım dedim. O arada yayınları elden geçirirken, o zamana kadar kafamızı yoran çok önemli bir problemin çözülebileceği çıktı ortaya. Bu problem şuydu; bütün kıtaları; Afrika, Amerika, Avrupa'yı Atlantik etrafın-

da toparlayınca bugünkü Alp-Himalaya sistemi denilen dağ kuşağı boyunca koskoca bir okyanus çıkıyor ortaya; doğuya doğru açılan üçgen şeklinde büyük bir okyanus çıkıyor. İşte bu eski Tetis Alp-Himalaya sistemini oluşturan okyanustur, bu kapandı, kıtalar da açıldı yerlerine geldiler. Fakat o okyanusun ürünlerinin, kalıntılarının yaşlarına baktığınız zaman tutmuyor. Kalıntıların yaşları çok genç, daha yaşlı bir okyanus tam ortada. Bu nasıl oluyor derken, Kuzey Anadolu'da bizler, ben, litertürü okuyarak, burada bazı kalıntılar var dedim. Derken küçük bir makale yazdım *Nature*'a gönderilmek üzere; bu problem çözüldü dedim. Fakat çözüldü ama, bir kere kullandığım verilerden emin değilim, çünkü çok eski veriler. Makaleyi hemen dergiye gönderdim, bir nüsha da Yücel'e gönderdim ve bir mektup yazdım Yücel'e, dedim ki, Yücel buralarda hiçbir şey bulamıyorum Kuzey Anadolu'da, eli öpülecek bir Jura öncesi deformasyon var mı, yok mu buralarda. Aynen bu tabirle. Yücel bana uzun bir mektup yazdı. Orada biraz önce anlattıklarını anlatmış. Mektupta Trabzon paftasını açıp okumamı istiyor, açtım önüme; Yücel burada kendi gözlemlerini anlatıyor. Ama orta Pontidlerde bir şey bilmiyoruz, adam gibi bir yayın yok... Hakikaten yok. Ben bunları aldım, çok heyecanlandım, Türkiye'ye geldim ve Yücel'i gördüm. Biz dedik ki, ne yapalım bunu, arayı nasıl kapatalım; rahmetli İhsan Bey'e gittik. Yücel anlattı bunları İhsan Bey'e; hocam bunun ortası boş dedi, ortaya veri bulamıyoruz, dedi. İhsan Bey, kalktı, dolabından sararmış bir kâğıt çıkardı. Biz kâğıdı açtık, tam da bizim veri yok dediğimiz yerin haritaları. Hoca, alın kullanın bunları, dedi. Biz de, hocam siz de katılın bize yazar olarak bu makaleye, dedik. Hayır, dedi İhsan Hoca. Yücel, "Bakın Hocam, eğer siz katılmazsanız, kimse inanmaz bize." Onun üzerine hoca kabul etti. Bu makale Amerika Jeoloji Cemiyeti Bülteninde bülteninde 1981'de yayımlandı. (A.M.C. Şengör-Y. Yılmaz, Tethyan evolution of Turkey: a plate tectonic approach: *Tectonophysics*, 1981 –e.n.) Bu makale Türkiye'nin eski yapısının, modern anlamda izahının ilk adamıdır...

Paris'te uluslararası Jeologlar Kongresi'nde Jacques Debelmas beni aradı, Türkiye'yi anlatır mısın dedi. Ben de, "Anlatırım ama ben Türkiye'nin her tarafını bilmiyorum, arkadaşım var, onunla anlatalım" dedim ve Yücel'i aradım; ne dersin, dedim, tamam, dedi. Ve Yücel ABD'ye geldi... 1991'de Eugene Garfield Türkiye'ye geldi, Bilim Atıf Endeksi'ni yayımlayan enstitütünün başındaki adam... Ondan rica ettiler, Türkiye'deki bilim hakkında bilgi vermesi için. Garfield da Türkiye'de en çok atıf alan bütün makaleleri

altalta dizmiş. Yücel'le benim yazdığım makale, tıp dahil hepsinden çok atıf almış! Yücel ile yaptığımız o makale müthiş bir tesir yaptı ve benim kanaatim, Türkiye jeolojisinde bir çizgi çizdi. Yücel'in dediği gibi bu devrimin anlaşılabilmesi için Türkiye jeolojisi tarihinin bizim makalenin öncesi ve sonrası olarak ek alınması lazım.

Y. Y.: Bu makale modern levha tektoniği görüşü içinde Türkiye'nin sentezini yapan ilk makaledir. Bu makalenin önemi şudur; bundan sonra herhangi bir yerde çalışacak kişinin önüne bir çalışma modeli koymuştur.

V. Ç.: Tekrar günümüze dönecek olursak; Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana irili ufaklı pek çok deprem oldu Türkiye'de. Ama ilk kez jeoloji ve sismoloji bu depremle birlikte bu denli yoğun katıldı. Sadece büyüklüğü ve etki alanının genişliği mi buna neden oldu, yoksa jeologlar, sismologlar, bu işe bu kez *biz* el atalım mı dediler?

S. E.: Kanımca, bunun nedeni, depremin uzakta ve mahalli bir deprem olmamasıdır. Bunun çok etkisi var, yoksa 30 bin-40 bin kişinin öldüğü birkaç tane deprem var. Eskileri bir tarafa bırakalım, Erzincan depreminde 30 bin, kimine göre 40 bin kişi öldü. Ama kısa bir süre tartışması ve harareti sürdü, ondan sonra unutuldu gitti. Yaygınlığı ve ilmin daha da gelişmesi buna sebep olmuştur kanaatimce.

C. Ş.: Bunun esası şu; Türkiye'nin kalbine çok yakın geldi bu, ödü patladı Türkiye'nin. İstabul'un, sanayinin bu kadar yakınında olması.... İkincisi de 1970'ten önce Türkiye'de jeoloji modern anlamda iki adamdan oluşuyordu; biri Sırrı Bey'di, biri İhsan Bey'di, onlar depremlere koşuyorlardı. Şimdi ise çok küçük de olsa daha kalabalık bir grup var. Yani ettiği lafı dinleten, dünya ile ilişkisi olan...

V. Ç.: Peki bu depremle birilket jeologların, sismologların etkisini ve tepkisini gördük. İlk kez televizyonlarda, gazetelerde, dergilerde deprembilimcilerin boygösterdiğine tanık olduk. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

C. Ş.: Deprembilimci dediğin Işıkara konuştu, konuşmasaydı daha iyi olurdu bence, Ahmet Ercan konuştu, o da konuşmasıydı daha iyiydi. Daha başka da bir takım zevat çıktı bir sürü zırvalık söylediler. Benim bildiğim iki tane adam gibi program oldu; bir tanesi NTV'de TÜBİTAK başkanı Namık, Kemâl Pak rica etti onu. Bir tane de BRT'de Nezih Başgelen'in düzenledii, o da bizleri tanıdığı için... Bunların dışında Aykut'un, Tuncay'ın ve diğer bazılarının münferit röportajları dışında adam gibi bir program olmadı. Türkiye'de halen oturmuş adam gibi bir jeofizik yok. Üç tane üstün düzeyli sismo-

log var. Birisi Mustafa Aktar, kendisi aslen elektronikçi, bir tanesi Tuncay Taymaz, bir tanesi de Haluk Eyidoğan. Bilebildiğim dördüncü yok.

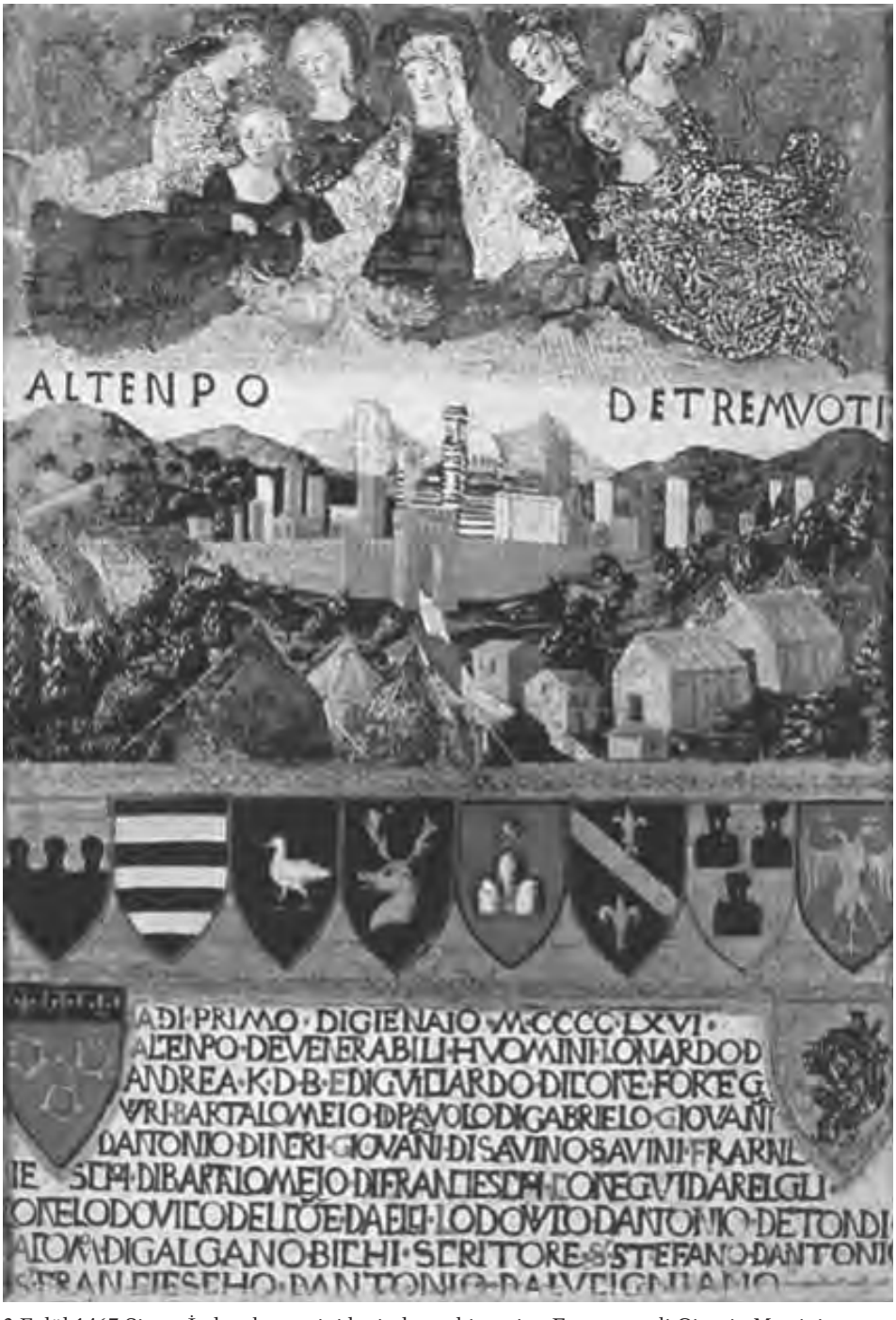
Bu kadar depremden muzdarip olan bir ülkede bir dördüncü adam çıkaramıyorum.

V. Ç. : Bunu neye bağlıyorsunuz?

C. Ş.: Kemal Gürüz diyor ki, "Üniversiteye giriş imtihanım değiştirdim, daha iyi çocuk eleyerek alalım diye? Bütün basın bunun karşısında. Çünkü Türkiye her zaman aptalın ve beceriksizin yanında olmuştur, kabiliyetli bir adam sivrildiği an biçmiştir. Türkiye, beceriksizlerin idareyi elinde tuttuğu bir kütle. Bunun içinden sıyrılabilmemiz de son derece zor. Bizim bu kadar bile olabilmemizin tek sebebi Atatürk'tür. Çünkü Atatürk herşeyi bir tarafa silmiş atmış. Harp kahramanlığının verdiği güç ve zekâsıyla bir şeyler yapabilmiş. Ondan sonra gelenler hiçbirşey yapmamış.

V. Ç.: Peki Hocam, son bir soruyla, izin verirseniz oturumu kapatmak istiyorum. Sizce devleti yönetenlerimiz, bilimadamlarımız ve halkımız Kocaeli depreminden bir ders çıkarabildi mi, çıkarabilecek mi?

C. Ş.: Bu soruya sırayla hayır, evet, hayır diye cevap verilmelidir. Bilim adamları İzmit Depreminden çok şey öğrenmişlrdir. Devlt ve halk daha depremin ne olduğunu öğrenemediklerinden, bilmedikleri birşeyden ders edinmeleri beklenemez. Devleti her kadamede yönetenlerin bu konudaki cehaletlerinin düzeyini ben ilk defa bu kadar açık bir şekilde gördüm. Çok ürkütücü. Halkın ezici çoğunluğu ise depremi üfürükçü düzeyinde biliyor.

3 Eylül 1467 Siena, İtalya depremini betimleyen bir resim, Francesco di Giorgio Martini.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

“Bir Gün Öğrendik ki, Richter’in Sıkıntıları Varmış…”

KÂZIM ERGİN İLE SÖYLEŞİ

Söyleşiyi yapanlar: Tuncay Taymaz, Vedat Çorlu

Vedat Çorlu: Hocam, Türkiye’de genel olarak jeolojinin, özel olarak da jeofiziğin gelişmesine ve ülkemizde yerleşmesine hem bilimadamı hem de yönetici olarak çok önemli katkılarda bulunduğunuzu biliyoruz. Nasıl bir eğitimden geçtiniz, neden bu bilim dalını seçtiniz, gerilere uzanıp bize o günleri anlatabilir misiniz?

Kâzım Ergin: 1916 yılında Gaziantep’te doğdum. O zaman adı Antep’ti tabii, sonra gazilik ünvanı aldı. Çocukluğumda Fransız savaşını hatırlıyorum. Epey bir kargaşa yaşandı. Nihayet sekiz yaşındayken ilkokula başlayabildim. Sonra ortaokula kadar bir sorunumuz olmadı. Ortaokuldan sonra liseye gidemedim, Gaziantep’te yoktu lise. Üç buçuk sene bekledikten sonra lise açıldı, 9. sınıfa girdim. 1935’te liseyi bitirdim. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi’ne matematik okumak üzere girdim. Yatılı kısmı vardı, yüksek öğretmen okulunun, oraya girdim. Matematik okudum. İkinci senenin sonunda Maden Tetkik Arama Enstitüsü’nün ilanı çıktı gazetede, yurtdışına öğrenci gönderilecek diye. Ankara’da sınava girdim ve kazandım. Maden mühendisi olmak üzere Almanya’ya gittim. Başladım, zamanımın çoğu maden ocaklarında, yer altı ve yer üstünde staj yapmak-

la geçti. 1939'da, Ağustos ayında, Türkiye'ye geldim ailemi göreyim diye. 1 Eylül'de II. Dünya Savaşı başladı, bir telaş vardı tabii her tarafta. MTA düşündü taşındı, Almanya'da, Fransa'da, Belçika'da okuyan burslu öğrencilerini Amerika'ya göndermeye karar verdi. Biz bunun üzerine 1939'un sonunda adlı uzun bir vapur yolculuğuyla Amerika'ya gittik. Her birimiz bir tarafa dağıldık. Harvard Üniversitesi'nde maden ekonomisi okumam için talimat verilmişti bana. O sırada MIT'de (Massachussetts Institute of Technology) Türk öğrenciler vardı. 58 kişi elektrik mühendisliği, bir jeoloji öğrencisi vardı, bir de jeofizik okuyan Hilmi vardı. "Sen" dedi, "matematik okumuşsun, ne yapacaksın madenciliği" dedi. "Jeofizik var, onu oku" dedi. Aklıma yattı tabii bu iş. MIT'de jeofizik matematik okumaktan daha faydalı, dedim. 1942'de mezun oldum. Amerika'ya ilk gittiğim günlerde, otobüsle Washington'a giderken, gazetede Erzincan depremini (1939) okudum. Depreme ilgi duymaya başladım. MIT'yi bitirdikten sonra, Kaliforniya Teknoloji Üniversitesi'nde (CalTech) bir profesör vardı, sismolog. Adamın yazdıklarına imrendim; bir süre sonra, yanında master yapmak için kendisine başvurdum. Kabul etti. Master için gerekli dersleri aldım. 1943'te masterimi aldım. 1944'te Profesör Gutenberg tarafından doktora yapmaya kabul edildim. Ders almaya ve doktora tezime başladım. Doktoramı iki senede tamamlayınca MTA beni Türkiye'ye çağırdı. CalTech orada kalabilmem için MTA'ya resmi bir mektup yazdı, ama kimse dinlemedi. MTA'ya geri geldim. MTA'da o zamanlar jeofizik diye bir bölüm var, yeni başlamış. İsveçli ve bir Fransız gelmiş. Bir şeyler yapmaya çalışıyorlar, alet edevat yok tabiî. Neyse birtakım alet temin edilince biz jeofizik mühendisi olarak biz arazide çalışmaya başladık. Cizre'de uzun süre arazide çalıştım, birkaç defa. Orada petrol aradık. Sonra üç arkadaş daha geldi, ABD'de jeofizik okumuş. Onların birinin doktorası vardı MIT'den, ikisi de arazide çalışmışlardı, tecrübeliydiler. Bir tesadüf, üçü de Amerikalıyla evlenmişti. Üç arkadaş bir müddet Türkiye'de çalıştıktan sonra, 1951 ya da 1952'de yavaş yavaş üçü de ABD'den teklif aldı ve gitti, ben tek kaldım.

Bu arada Türkiye'deki jeoloji alanında ilk önemli faaliyet olarak 1947'de Jeofizik Kurumu kuruldu, adı böyleydi. Hepimiz üye olduk ona. İhsan (Ketin) Bey'i o sıralarda tanıdım. Ve kısa sürede arkadaş olduk. Sonra MTA'nın jeoloji şubesi müdürü oldum 1953'te. Bir jeoloji haritası programımız vardı; Türkiye'nin 1/800.000 ölçekli haritasını çıkardık. Ardından, 1/500.000 ölçekli, daha detaylı bir jeoloji haritası yapmaya karar verdik. Bu iş için

Amerikan yardımı da almıştık. 25 jeolog getirttik. Almanya'dan, Hollanda'dan ve Fransa'dan 25 yabancı jeolog geldi. Türkiye'deki üniversitelerden, ki o zaman iki üniversite vardı. Jeoloji profesörlerini, doçentlerini seferber ederek, kısa zamanda arazi çalışmalarını bitirdik. Ben 1956'da ayrıldım MTA'dan. O sırada arazi çalışmaları hemen hemen bitmişti. Üzerinde çalıştığımız 1/500.000 ölçekli harita daha sonra yayımlandı.

V. Ç.: İhsan Ketin ile arkadaşlığınızdan söz ettiniz; beraber çalıştınız mı?

K. E.: Biz hep beraberdik, ben MTA'da, Jeoloji Şubesi müdürüydüm, o İstanbul Üniversitesi'nde doçentti.

MTA'daki görevimin yanı sıra, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde, 1953'te kurulan Maden Fakültesi'nde jeofizik dersi vermeye başladım, yaklaşık iki sene. 1956'da profesör oldum Maden Fakültesi'ne. 1965'te dekan oldum. 1969'da rektör seçildim.

Şimdi geri dönecek olursak, 1963'te TÜBİTAK kuruldu. Aynı yıl TÜBİTAK, araştırma grupları kurmak üzere harekete geçti. Cahit Arf, rahmetli, başkanımızdı. Bizim üniversiteden Profesör Nimet Özdaş'ta genel sekreterdi. Prof. Özdaş olağanüstü gayretli bir insandı. Nimet'i Teknik Üniversite'de bil-

gisayar merkezi kurmakla da görevlendirmiştik. Önce istememişti, ama ikna ettik, çok da iyi yaptı üzerine düşeni. 1960 başlarında, TÜBİTAK Gebze'de bir araştırma enstitüsü kurmaya karar verdi. Nimet Özdaş da kurucu müdür olarak görev yaptı. O arada ben de TÜBİTAK genel sekreterliği görevine getirildim. Rektörlüğüm sırasında TÜBİTAK Bilim Kurulu üyeliğine seçildim. Dört senelik bir üyelikti. Sonra da bilim kurulu başkan yardımcısı olarak seçildim. Ardından TÜBİTAK Bilim Kurulu başkanlığı yaptım dört sene. Bu devrede TÜBİTAK'ı geliştirdik. Bir defa Gebze'deki enstitü kuruldu, faaliyete geçti. Birçok araştırma projeleri de desteklenmeye başladı o sıralardı. TÜBİTAK'taki görevim sırasında Türkiye olarak Avrupa Bilim Vakfı'na üye olduk. TÜBİTAK'taki görevim 1979'da bitti. 1982'de de emekli oldum zaten. Bu arada depremle ilgili olarak 1967'de bir Türkiye Deprem Kataloğu yayımladım maden Fakültesi'nde. Bu katalog M.S. 11. yüzyıl ile sanırım 1964'ün sonuna kadarki dönemi içeriyor. Katalog sonra daha da gelişti, ilaveler yapıldı.

Tuncay Taymaz: Beno Gutenberg, Hugo Bennioff'un ve Richter'in öğrencisi oldunuz. Bu bilimadamları nasıl çalışıyordu, yöntemleri neydi, ne tür sorunlarla uğraşıyorlardı ve sizin üzerinizde nasıl bir etki yarattılar, bunu biraz detaylı anlatabilir misiniz?

K. E.: Bunlardan Gutenberg Almanya'dan gelmişti. Güney Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü bir sismoloji laboratuarı kurmuş, buna bir başkan arıyorlarmış. Dünyadan belli başlı sismologları da çağırmışlar, bunlara Gutenberg de dahil. Bunların arasında Jeffreys de var İngiltere'den. 30'lu yılların başlarında oluyor bunlar. Bunlar birkaç gün oturmuşlar, tartışmışlar sonra aralarından Gutenberg'i tavsiye etmeye karar vermişler. Böylece sismoloji laboratuarı, dünyaca tanınmış bir sismoloğa kavuşmuş. Çünkü Gutenberg 1912'de dünyanın 2900 km. derinliğinde bir çekirdek olduğunu hesaplamıştı, daha doğrusu o zaman dünyanın bir çekirdeği olduğu düşünülüyordu, o bu sismik kayıtlar sayesinde bunun 2900 km. derinde olduğunu bulmuştu. Yıllarca yapılan düzeltmelerden sonra bunun 2898 km olduğu, yani sadece 2 km'lik bir hatasının olduğu ortaya çıktı. Ben Gutenberg'in

adını MIT'deyken kitaplarda gördüm. MIT'yi bitirince, buradaki profesörümü Washington'a çağırdılar, savaş esnasında. O olmayınca ben de bir yere gitmek istedim. Gutenberg'e bir mektup yazdım, "gel" deyince ben de kalkıp Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü'ne gittim. Bu üniversitelerde her zaman en azından 3-4 tane, Nobel kazanmış profesör bulunurdu. Gutenberg'le çok anlaştık, daha doğurusu ben onun ismini biliyordum, onda iyi bir intiba yarattım, master'ımı yaptım, doktoraya başladım. O sırada, yine orada profesör olan Richter vardı. Depremin büyüklüğünün ölçümünü Richter ortaya koydu. Eskiden hasara göre nitelendirmeye yarayan şiddet diye bir kelime vardı. Richter'in buluşu ben oraya gitmeden önce gerçekleşmişti. Kaliforniya'da sık sık küçük depremler olur. Onun için bir ölçek bulmaya çalışmış Richter. O zaman Anderson diye bir sismloji profesörü var. Richter'le birlikte, kaydedilen bir depremin 100 km. uzaklıktaki bir depremin etkisi şu kadar cm. olursa ona şu büyüklüğü verelim, diye düşünmüşler. Sonra Richter bunu geliştirmiş. Aletlerle nerede kaydedilirse edilsin, ölçüler, genlik, dalganın boyu, uzunluğu ve onun periyodu arasında bir ilişki kurmaya çalışmış. İlk gelen dalgalardan başlayarak, geç gelen büyük periyodlu yüzey dalgalarına uygulayıp formüller bulmuşlar.

V. Ç.: Richter, sizin tanıyabildiğiniz kadarıyla, nasıl bir bilimadamıydı?

K. E.: Richter çok hoş bir adamdı, gayet mütevazı. Sabahları gelince bir deprem olmuş diye heyecanlanır, oraya buraya koşardı; aşağıdaki aletlere bakar, saçını başını yolardı. Çok derbederdi, derse yeleğini ters giyerek geldiğini hatırlıyorum. Gutenberg ise kısa boylu, anormal hiçbir yanı olmayan bir adamdı. Bir gün öğrendik ki, Richter'in sıkıntıları varmış, piskiyatriste gidermiş. Oraya bir de bir kadın gelirmiş onun gibi ve her defasında karşılaşırlarmış, sonra bunlar evlenmişler. Richter hanımına yeni bir araba almış, 1950'lerde. Bir telefon geldi. Richter başını sallıyor "acayip bir şey, acayip bir şey " diyerek. Hanımı "Charles", demiş "senin aldığın bu araba air condition'lı mı? Temmuz sıcağında yangın yerinde gibiyim". "Hangi düğmeyi çevirdin?" diye sormuş Richter. "Şu düğmeyi," diye yanıtlamış. "Ama o kalorifer", demiş Richter de. Böyle derbeder insanlardı.

Gutenberg araştırıcıydı, daha o tarihte ansiklopedide büyük bölümler yazmıştı; daha çok teoriyle ilgili kitapları vardı. Teoriyi uygulama anlamında tüm pratik bilgileri de vardı. Richter'se uygulamacıydı, sismogramları o yorumlardı, broşürler çıkarırdı. Gutenberg'le birlikte de ders verirlerdi. Mesela Gutenberg'ten teorik sismoloji dersi aldım, Richter'den de sismoloji dersi aldım; daha çok pratik ağırlıklı; şiddetler, depremde olup bitenler vs. Gerek Richter gerekse Gutenberg, üniversitenin dışında, kayalık bir yerde, aletlerin kurulduğu bir enstitüde de çalışıyorlardı. Biz de tatbikatı orada yapardık. Bennioff geldikten sonra yeni bir alet keşfetmişti. O tarihte dünyada mevcut olan aletlerin en iyisi. Üç uzun üç kısa periyodlu bir alet. Uzun aletler uzaktaki depremleri, kısa periyodlular yakındaki depremleri inceliyordu. Her şey vardı orada, her birinin üst bileşeni vardı, doğu, batı kuzey güney şeklinde ve hangi doğrultudan geldiğini ispatlıyordu.

V. Ç.: Peki ne kadar uzaklılığa kadar ölçülebiliyordu?

K. E.: Çok büyük bir deprem dünyanın her yerinde kaydedilebilir. Bu şekilde aletler bütün büyük depremleri kaydeder. Bazı çok büyük depremlerde, yüzeyden oluşan dalgalar dünyayı birkaç defa dolaşır. Bizim aletlerimize, biri bir taraftan öbürü diğer taraftan gelir. Bir tanesini biz kayıtlara girdik örneğin, 1964'te Alaska'da büyük bir deprem oldu, biz bunu İstanbul'dan 26 saat boyunca kaydettik. Çok şiddetli olduğu için dönüp dolaşıp gelen dalgalardı bunlar.

Ben CalTech'e gittiğim zaman bu bilimadamlarını isimlerinden tanıyordum. Dersler alınca, beraber çalışınca ikisine de hayran oldum. Ben mezun oluncaya kadar, yani 50'lerin sonuna kadar Cambridge'de Jeffreys diye bir sismolog vardı; o matematikçiydi, teorisiyle uğraşırdı. Dünyanın bir de iç çekirdeği vardır, çekirdeğin içinde. Bu iç çekirdeği Danimarkalı bir bayan sismolog bulmuştur. Miss Leeman. Jeffreys 98 yaşında öldü, Miss Leeman 34 yaşında öldü. Sansasyonel bir şey bu. Zamanla dünyadaki birçok şeyler yavaş yavaş ortaya çıktı. Tabii o sırada Japonya'da bilimadamları var. Mesela Baddati isminde bir sismolog dünyanın derin depremlerinin de olduğunu

ilk defa keşfetmiştir. Çünkü hesaplar tutmamıştır, bu geliş gidiş zamanlarını birkaç istasyon kullanarak inceleyip derin deprem olduğunu ortaya çıkarmıştır; dünyanın iç kısmında 700 km. derinliğe kadar deprem olmaktadır. Ama onları biz hissetmiyoruz.

T. T: Peki hocam, şu anda biz veya bizden sonraki kuşaklar çok daha şanslı yetişiyorlar, ama hepimiz yaşantımızın belirli dönemlerinde büyük zorluklar ve güçlüklerle karşılaştık. Sizin öğrenciliğiniz de II. Dünya Savaşı'nın verdiği güçlüklerle geçti, sonra Türkiye'ye döndünüz, profesörlük yaşantınızda, yöneticilikte bulunduğunuz dönemlerdeki öğrenci hareketleri vb. dönemlerde bilime yönelirken, Avrupa Bilim Vakfı'na, UNESCO gibi kuruluşlara üyelik hakkında girişimlerde bulunurken, merkezi otoriteden, politikacılardan bir teşvik veya bir köstek türünden ne tür yaklaşımlarla karşılaştınız? Teşvik mi gördünüz, engellendiniz mi, veya çok daha iyisi olabilir miydi?

K. E: Engellendik diyemem. Fakat, iyi bir şey olursa takdir ediyorlardı. Böyle şeyleri teşvik edecek bir mekanizma TÜBİTAK'ta vardı. Bunu proje desteklemek şeklinde başlattı. Sonra güdümlü proje diye bir kavram vardı, daha geniş kapsamlı ve yapılacak işlerin belli olduğu bir alan. TÜBİTAK'ın daha fazla desteklenmesi gerekir.

T. T.: Ö kuruluşlardan destek gördünüz mü?

K. E.: Endüstriden yoğun iş geliyordu. Bunun avantajları olduğu gibi dezavantajları da var. Endüstri, Avrupa'daki gibi yeni bir şey bulmaya çalışmıyor. Hep lisans transfer ediliyor ve böylesi daha kolay geliyor ve daha kârlı. Avrupa'daki büyük endüstrilerin kendi içindeki araştırma bizde yok.

T. T.: Dolayısıyla, bilimi biraz da olsa köstekliyor diyebilir miyiz, belki faydaları var ama...

K. E.: Köstekliyor diyemeyiz, ama yeteri kadar destek olmuyor.

T. T.: Bütün bu gelişmelere rağmen bir ulusal deprem ağı hâlâ kurulamadı. Bu, yöneticilerin, merkezi otoritenin, idarenin hatası olabilir mi?

K. E.: Şöyle söyleyelim; bugün Türkiye'de etkili bir deprem ağı kurulabilmesi için iyi bir zaman. Depremin etkisi geçtikçe bu iş zayıflar. Bazı üniversitede belirli kalitede aletlerin kurulması, bu aletler arasında işbirliğinin sağlanması, bütün verilerin belirli bir yerde toplanması gibi bir teşkilat oluşturulmalı.

T. T.: Bunun üzerinde çalışıyoruz, umarım bu kez sesimizi duyarlar, ama pek umutlu değilim maalesef; Türkiye'ye döndükten sonra karamsar oldum.

K. E.: Karamsar olmak iyidir, daha çok istersin. Böyle bir şey yapılırsa kârdır. Çeşitli üniversitelerde, merkezlerde kuracağınız enstitülerin içinden geçecek birtakım gençler, bunlara sahip çıkacaktır. Bu iş gittikçe büyüyecektir. Asıl o silahşörleri seçmek lazım.

T. T.: Hocam, bu Gölcük depremi de gösterdi ki, mezun olan, özel veya kamu sektöründe çalışıp imza yetkisi olan mühendis arkadaşların görevlerini gereği gibi yerine getirmedikleri ortaya çıktı.

K. E.: Bu kişisel ahlak meselesi bence. Bazıları yapmıyor diye hepsi öyle demek de değildir.

V. Ç.: Üniversitelerimizin, deprem konusunda devleti ve toplumu yeterince aydınlattığını düşünüyor musunuz? Üniversitelerin böyle bir misyonu var mı, ya da olması gerekir mi?

K. E.: Bizim üniversitenin (İTÜ) çok oldu. Dikkat ettiyseniz Celâl Şengör, Aykut Barka, Haluk Eyidoğan, Naci Görür yazdı, konuştu. Bizde büyük bir potansiyel var. Bizim bölümde geliştirdiğimiz bir jeofizik var, benim ilk asistanım profesörlüğe kadar yükseldi, çok yayınlar yaptı. Türkiye'nin depemselliği üstünde çalıştı, maalesef onu 6-7 sene önce kaybettik, çok verimli çalışıyordu.

Ocak-Şubat 1703 Tolentino, İtalya depreminden sonra Palazzo Comunale önünde paniğe kapılmış insanlar, anonim.

© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

“Hayatı Depremin Yasalarına Göre Kurmak Gerekir”

AÇIKOTURUM
Esen Arpat, Mustafa Aktar,Tuncay Taymaz
Yöneten: Vedat Çorlu

Vedat Çorlu: Hoşgeldiniz! 17 Ağustos’ta meydana gelen depremin ardından toplumumuzun büyük bir kesimi, belki de ilk kez, –basın aracılığıyla da olsa– jeolog, jeofizikçi ve sismologlarla tanışma fırsatı buldu.

Bu disiplinlerin neler olduklarını, nelerle ilgilendiklerini, yeryüzünü nasıl yorumladıklarını ve sorunlarını konuşmak üzere toplandık. İlk sözü Esen Arpat’a vermek istiyorum. Hocam, bize genel olarak Türkiye’nin ve özel olarak da İstanbul’un jeolojik ya da sismolojik açıdan nasıl bir yerde olduğunu anlatabilir misiniz?

Esen Arpat: Bilindiği üzere, yeryuvarının en dış kesimi kabaca söylersek, kabuk ve kabuğun altındaki mantoya ait bir bölümden –ki buna levha diyoruz– oluşmaktadır. Levhaların kalınlığı 200-250 km. gibi kabul edilebilir. Levhalar kendi içlerinde oldukça duraylı denebilirler, ama birbirlerine göre hareket içindedirler. Bu hareket dünyanın oluşumu aşamalarında başlamış ve günümüzde de devam etmektedir; günümüzün tekniğiyle bu levhaların hareket miktarlarını da ölçebiliyoruz. Eskiden tahmin edebiliyorduk, şimdi elimizde sağlıklı rakamlar var. Levhaların birbirine göre bu hareketleri, özellikle levhaların birbirlerini sıkıştırdıkları bölgede sürekli ve sakin

bir biçimde olmuyor. Levhaların büyük bir kısmı hareket etmesine rağmen, birbirlerine değen kısımları, deyim yerindeyse kilitleniyor. Ve bu kilitlenme buradaki sürtünmeden kaynaklanıyor. Sürtünme direnci dediğimiz bir direnç var. Bu direncin yerinmesi durumunda ani sıçramalar şeklinde bir hareket söz konusu; buradan çıkan enerji deprem dalgaları şeklinde yayılıyor ve yeryuvarının yüzeyinde yer alan her şeyi etkiliyor. Bu açıdan baktığımız zaman Türkiye, iki büyük levhanın birbirini sıkıştırdığı bir bölgede yer almakta. Avrasya levhası dediğimiz, Avrupa ve Asya'yı içine alan bir levha ile Arap levhası dediğimiz, aslında Afrika levhasının bir parçası olan, ancak ondan ayrılmaya başlamış ve nispeten bağımsız hareket eden levhanın sıkıştırdığı bir bölgedeyiz. Aslında Afrika levhası da Avrasya levhasıyla başka bir ilişki içinde, bu da Ege Bölgesi'nin güneyinde, Akdeniz'de. Fakat, Doğu Anadolu'da veya Güneydoğu Anadolu'da Arap levhası doğrudan doğruya kara bölgesinde, yani arada deniz olmadan Avrasya levhasıyla karşı karşıya. Ancak burada, levhaların sınırında yaygın olmayan bir özellik var; okyanuslarda veya kıtaların nispeten sade olan kısımlarında bu levha sınırlarını çok dar bir alanda görebilirsiniz. Yani hareketli bir levhadan diğerine birkaç km. ile geçebilirsiniz. Fakat Türkiye'nin de içinde yer aldığı bir kuşakta bir levhadan diğerine böyle kısa mesafede geçemezsiniz, çok geniş bir alanda levhaların hareketlerini birbirlerine aktardıkları –geçiş bölgesi diyelim– yaygın hareketlerin olduğu bir bölge söz konusu. Burada çeşitli hareketler olabilir; birbirlerini sıkıştırabilirler, geniş bir zonda dağ sıraları oluşmaya başlayabilir veyahut bu sıkışmayla birlikte yanal hareketlerin olduğu, yani sıkışan bölgeden başka taraflara doğru hareket eden kamaların olduğu bir model ortaya çıkabilir; ki bu ikinci söylediğim Türkiye için geçerlidir. Yani Arap levhasının Avrasya levhasını sıkıştırdığı bir bölgedeyiz ama, bir sınırda değiliz, genişçe bir bölgedeyiz ve Türkiye, neredeyse, tümüyle bunun içinde yer alıyor. Bu bölgede çeşitli deformasyonlar var; Güneydoğu Anadolu'da sıkışmadan dolayı daralma ve yükselmeler söz konusu, ancak Batı'ya doğru geldiğimizde, Afrika levhası ile Avrasya levhasının ilişkisinin özelliğinden kaynaklanan bir genişleme söz konusu. Yani Türkiye'nin batısında ve Ege Bölgesi'nde, alan bakımından, hacim bakımından genişleyen bir bölgemiz var, oysa Doğu'da sıkışan bir kısmımız var. Bunun doğal sonucu olarak, Türkiye'nin doğudan batıya doğru genel bir hareketi var. Bu hareketi ölçebiliyoruz; GPS denen sistemlerle rakamsal olarak, ufak hata paylarıyla Türkiye'nin bu hareketini görebiliyoruz. İşte bu hareket sakin, sürekli bir hareket

değil. Birleşme noktalarında yani bu yaygın hareketin olduğunu söylediğim geniş kuşağın içindeki pek çok süreksizlik düzleminde çeşitli sıkışmalar, hareketi engelleyen kilitlenmelerin olduğu karmaşık bir bölgedeyiz. Ve Batı Anadolu'ya geldiğimiz zaman da genişleme bölgesindeyiz. Dolayısıyla bizim Doğu Anadolu ve yaklaşık Adapazarı hattına kadar olan kısımdaki yer hareketlerini ve depremleri oluşturan sistem başka, bunun batısında kalan Ege Bölge'siyle birleşen kesimimizde olan sistem başka. İstanbul ve Marmara Denizi bu geçiş bölgesinde yer alıyor. İşte durum burada karmaşık hale geliyor. Kuzey Anadolu Fayı dediğimiz, aşağı yukarı Erzincan'dan, Karlıova'dan yani Bingöl'ün kuzeyinden başlayıp Adapazarı'na kadar oldukça yalın bir çizgi gibi izleyebildiğimiz hat, buradan sonra iyice karmaşık bir şekle dönüşüyor. Bu karmaşıklığı şunun için vurgulamak gerekiyor; bu bölgede depremlerin kaynağı olarak düşündüğümüz faylar basit bir çalışmayla ortaya konabilecek şeyler değil, oldukça karmaşık geometrileri var ve benim kanımca biz bunları pek bilmiyoruz, hatta bir kısmını yanlış biliyoruz. Bundan dolayıdır ki, bu kısma geldiğimizde, ki İstanbul'un depremselliğini de kaynaklara dayanarak incelemeye başladığımız zaman bu bölgenin tektoniğinin oldukça karışık olduğunu ve bilinenlerin oldukça sınırlı olduğunu kabul edip o noktadan başlamak zorundayız. Kocaeli depremi, Kuzey Anadolu Fayı olarak düşündüğümüz ve basit olarak ifade edebildiğimiz sistemin artık karmaşık bir bölgeye girdiği bir yerdedir. Bu depreme yol açan fay parçasını Kuzey Anadolu Fayı olarak adlandırmamak doğru olur. Burada şunu ifade etmek istiyorum; artık Kuzey Anadolu Fayı dediğimiz sistemden uzaklaştığımız bir geçiş bölgesindeyiz. Ancak son deprem, Kuzey Anadolu Fayı'nın bu yalın bölgesinde izlediğimiz özellikleri gösterdi. Yani hemen hemen düşey hareketin, yer değiştirmenin son derece sınırlı olduğu, yatay hareketin, yani birbirlerine göre levhaların yatay hareketlerinin doğrudan doğruya oradaki faylara ve depreme yansıdığı bir deprem şeklinde meydana geldi. Fay düzlemi çözümleri ve yüzey kırığı bunları gösteriyor. Biz buna neredeyse salt yanal atım meydana getirdi diyebiliriz. Ama bunun Kuzey Anadolu Fayı'nın bir devamı gibi gözükmesi için bence yeterli değil. Bunu tali bir konu olarak düşünüyorum, daha fazla üzerinde durmayayım. Bundan sonra daha batıya nasıl devam ettiği konusu önem taşıyor, çünkü İstanbul'u daha yakından etkileyeceği düşünülen bir deprem öyle bir bölgede yer almak durumunda. Dolayısıyla, her şeyden önce kaynağı bilmek zorundayız. Yani depremlere neden olan kaynağın yerini ve özelliklerini bilmek zorundayız.

Bilmemiz gereken bir başka şey de bu fayların aşağı yukarı hangi aralıklarla hareket ettikleridir. İşte tarihsel depremlere bakmamız, bu faylar üzerinde levhaların hareketinden dolayı biriken stresin bir ölçüsünü düşünmemiz ve bu faylar oynadığı zaman buradan şu büyüklükte bir deprem meydana gelebilir diyebilmemiz ve fay parçalarının bir tanesinin değil de birkaç tanesinin beraber oynayabileceğini de düşünmemiz veyahut geçmişte bu şekilde davrandılar mı, davranmadılar mı, bu sorunun cevabını da olabildiğince doğru verebilmemiz lazım. Bunları bilirsek şayet, bir bölgenin deprem riskini daha iyi belirleyebiliriz.

Bu konudaki ayrıntı söyleşimizin, anladığım kadarıyla dışında kalıyor, ama önce depremlere neden olan kaynağı, tarif edebiliyor muyuz, ne kadar biliyoruz, açıklamaya çalıştım. Umarım başarılı olmuşumdur. Çünkü bunu bilmezsek deprem riskini ciddi olarak söyleyemeyiz. Ne büyüklüğünü ne de oluş sıklığını; dolayısıyla ne zaman meydana geleceği konusundaki soruları doğru yanıtlama şansımız yok; en azından yeterince bilimsel olarak, bilimsel çerçeve içinde yanıtlama şansımız yok. Bilimsel çerçeve içinde kaldığımız zaman da, bu fay 30 sene içinde oynar, bana kalırsa 3 sene içinde oynar diyemeyiz. Ancak kaynağın hem yerini, hem de, büyüklük, tekrarlanma süresi, açığa çıkacak enerjinin yayılma özellikleri vb gibi deprmyaratma özelliklerini güvenilir olarak bilirsek beklenen deprem için büyüklük ve zaman verebiliriz. Ama gerçekten bu aşamada mıyız? Yani fayları, depremleri öyle deterministik olarak bilebiliyor muyuz? sorusunu, bu konuda kapsamlı çalışmaların yapıldığı, Amerika Bireşik Devletleri, Japony gibi ülkelerdeki

yaklaşımları benimseyerek yanıtlamaya çalışırsak; 'hiçbir zaman bu aşamada değiliz' dememiz gerekir. Saydığım bu ülkelerde –ki onlara, aynı düzeyde olmasa da başkalarını da ekleyebiliriz– yapılmış olan ayrıntılı çalışmalar, zaman içinde çok düzenli hareket etmiş, özgün depremler üretmiş fayların bile deprem bakımından yarattıkları riskleri deterministik yaklaşımla ortaya koymanın çoğu zaman doğru olmadığını göstermiştir. Konu böyle olunca, konuya olasılıklarla yaklaşmanız lazım. Olasılıklarla yaklaştığınız zaman da bunun kendisine göre bir cümle yapısı var. O da şu "önümüzdeki 30 yıl içerisinde, şu bölgenin, şu büyüklükte bir deprem üretme olasılığı % 30'dur, % 40'dır" şeklinde olması lazım. Bunun herhangi bir tanesinin eksik olması, bilimsellikten uzaklaştığımız anlamına gelir. Yani siz "önümüzdeki 30 yıl içinde bu fay 8 büyüklüğünde bir deprem oluşturabilir" derseniz, benim söylediğim formüle uymuyor. Söylenmemesi gereken, bilimsel çerçeve içinde söylenmesine imkan olmayan bir söz. Ben İstanbul'un ciddi bir deprm riski altında olmadığı şeklinde bir izlenim veermek istemiyorum. Ancak, yukarıdaki örnekteki gibi bir ifadenin bilimsel kapsamda söylenmemesi gerektiği, açıkladıklarınıza ek bilgilere sahip olmanız durumunda bile bu bilgileri açıklamadan, olasılıklar dışında konuşmaya hakkınız olmadığı kanısındayım. Buradan tekrar geri dönmek istiyorum. Biz neler biliyoruz. Marmara'daki bu kaynak bakımından, fayların yerini yeterince biliyor muyuz? Bundan sonraki soru, bu fayların özelliğini yeterince biliyor muyuz? Daha başka sorular bunu izleyecek. Şimdi bu soruların yanıtlarını, 17 Ağustos depremini bir örnek olarak kullanıp araştıralım. 17 Ağustos depreminin beklenen yerde ve randevusuna geç kalmadan meydana geldiği dile getirilmeektdir. Kuzey Anadolu Fayı 1939 da doğudan kırılmaya başladı. Deprem etkinliği zaman içinde batıya göç etti. İzmit bölgesinde büyük stres birkmesi de vardı. Bu bölgede büyük bir deprem kaçınılmazdı. Deprem etkinliğinin zaman içinde batıya sistematik göçünü ilimsel açıdan yeterince açıklayamasanız da, madem ki böyle bir şey gözlüyorsunuz, hiç değilse sınırlı ölçüde, bu gözlemi kullanma hakkınız var. Bu durumda, büyük bir depremi beklediğiniz yerde ne yapmış olmanız gerekirdi? Öncelikl, bu depremi beklemekte olduğunuz yerde deprem kaynağını, yani fayları doğru olarak bilmiş olmanız gerekirdi. Bunun için çalışmış, belirli bir çabayı harcayarak, beklenen depremde kırılacak fayları ayrıntılı olarak yerine koymuş olmanız gerekirdi. Şimdi dönüp bakalım, duvarlara asılmış, yurt içinde veya yurt dışında yayımlanmış olan haritalar dahil, hiçbir haritada 17 Ağustos depreminde oynamış olan fay

doğru yerinde değil. Kaba bir yaklaşım ile faylar 17 Ağustos kırığı ile yer yer çok yakın yerlerde denebilir. Ancak deprem hasarının fayın çok yakın çevresinde çok arttığı göz önüne alınır ise fayların yerlerinin çok doğru belirlenmiş olmasının gereği kolaylıkla anlaşılır. Kaldı ki düşünülmüş olan faylar pek çok yerde meydana gelmiş olandan çok farklı yerlerdedir ve daha da önemlisi o faylar için düşünülmüş olan model depremle ortaya çıkmış olan modelden temelde farklıdır. Ancak fayların yerlerini ve şekillerini doğru olarak bildikten sonra, bu fay veya fay gurubu oynar ise şu şekilde eneji boşalabilir, bu enerji şu, şu bölgeleri şu şekilde etkiler diyebilirsiniz. Kısacası bir bölgedeki deprem tehlikesini boyutlandırırken o bölgeyi etkileyecek kaynağı, yani fay veya fayları, o faylarda birikmiş olan stress konusunda da fikir sahibi olarak, belirtmek gerekir.

Bu açıklamalardan çıkan sonuç şu: beklediğimizi ifade ettiğimiz depremin kaynağı olarak düşündüğümüz, üstelik büyük bölümü ile karada yer alan bir fayın yerini bile doğru olarak saptayamamıştık. Şu halde kaynakla ilgili ki, işin temeli, verilerimiz çok eksik. Karayı bıraktık şimdi, bir kademe daha atladık, buranın depremi 17 Ağustos'ta oldu. Bundan sonra denizin altındaki faylarda hareket bekliyoruz. Buraları çok daha az biliyoruz. Buralar hakkındaki görüşlerimiz büyük ölçüde spekülatif. Nelere bakıyoruz? Deniz derinliği haritasına bakıyoruz. Batıda diklikler var, onların birer fay olduğunu kabul edebiliriz. Bir diyeceğimiz yok. Ama bunların ne boyutta olduklarını, nasıl bir deprem üretebileceklerini, birbirleriyle beraber mi? ayrı ayrı mı? hareket edeceklerini söylemek için elimizde veri yok. Veya yeterince veri yok. Bu çelişkidir ki, son derecede birbirinden farklı modellerin ortaya çıkmasına yol açmıştır ve her an belki sizler de tanık oluyorsunuz, bir konuşmada birisi çıkıp, "aslında hepsi beraber, bir kerede kırılır" diyor veya bir kerede kırılacak tek parça uzun bir faydan söz edebiliyor. Bu modellerden herhangibirisi doğru olabilir veya tümü de yanlış olabilir Ben veri eksikliğinin doğurduğu boşluğun tehlikei boyutuna dikkat çekmek istiyorum. Bunu vurgulamak istiyorum. Yoksa, nihayet hangi konuda yeterli bir düzeydeyiz ki, bu konuda da sorunlarımızı halletmiş veya en azından temel sorunlarımızı halletmiş durumda olalım. Öyle olmadığımız kesin. Ama konumuzla sınırlı kalırsak, kaynak olarak düşündüğümüz fayların yerlerini, bunların boyutlarını ve olası bir depremde hangilerinin beraber oynayabileceği, ne ölçüde bir deprem yaratabileceklerini bilmiyoruz.

V. Ç.: Peki, araya girip soru sorabilir miyim? Şu halde, yanlış anlama-

dıysam, Kuzey Anadolu Fay zonu denilen ve bugünlerde adı çok duyulan bu fayın özellikleri konusunda yeterli veri yok demek ki. Yani nerede başladığını biliyoruz; fakat tam olarak nerede bittiğini bilmiyoruz?

E. A.: Hayır. Ona getirmek istemiyorum. Çünkü o zaman bir fayın tarifi sorun haline gelir. Öyle bir şey söz konusu değil. Yani fayın sade olduğu ve geçmişte de oynadığı için artık iyi bilinen bir kısmı var. Bu, aşağı yukarı Adapazarı'nın orda sona erer, eski çalışmalara baktığınız zaman. Şimdi batıdan Marmara'ya gelindiğinde bu fayı anlamak zorlaşıyor. Onu söylemeye çalıştım. Bu karmaşık bölgenin fayları da karmaşık. Buralarda öyle basit yaklaşımlarla fayımızın yerlerine koyamayız. Ve üstelikte denizin altında, genişleme ile yanal atılımın beraber meydana gelebileceği, hangisinin ne kadar baskın olacağını fazla bilemediğimiz bir bölgeye geliyoruz. Örneğin şimdi denizin altında büyük sarp yamaçlar diyebileceğimiz yüzeyler var. Marmara'da üç büyük çukur var. Bunları sınırlayan büyük faylar var. Ama bu faylar karada da var. Sapanca Gölü'nün güneyinden büyük bir diklik geçer. Otoyolun güneyinde bayağı sarp bir yamaç vardır. Keltepe ve Kartepe yükselir, buraları fazla incelenmediğinden, pek çok haritada hemen bunların eteğinde bir fay konmuştur. Veya kaba bir yaklaşımla, bütün faylar oraya konuyordu. Ancak son depremde bu fayların, genel kanının tersine diri olamadığı, yani önemli depremlere yol açmadığı ortaya çıktı. Bu durumda, tıpa tıp aynı özelliklerde olmasalar bile, Marmara'daki dikliklerin diri olup olmadıkları konusunda çok ayrıntılı çalışmış olmak gerekir.

V. Ç.: Peki, burada sözü Mustafa Aktar'a vermek istiyorum; sizce Türkiye'de sismoloji alanında bugün ne durumdayız?

Mustafa Aktar: Sadece sismoloji demeyelim de, bu depremle ilgili daha fazla aletsel verilere, matematiksel modellere dayanan, daha nümerik yaklaşımları benimseyen bilim dalları diyelim, belki de jeofizik, jeodezi gibi terimleri kullanarak alanı biraz daha geniş tutalım. Bu bilim dallarının ne tür bir katkıyı amaçladıklarını açıklaya çalışalım.

Biraz önce, Esen Bey deprem meselesinin temelini açıkladı. Bir kez

daha Gölcük depreminin çok yalın bir tarifini yapalım. Varsayalım ki, İzmit Körfezi'nden Sapanca'ya doğru bir çizgi çizilmiş ve burada bir fay oluşmuş. Bu fayın kuzeyi doğuya doğru, güneyi de batıya doğru gitti diyoruz. Levhaların bu şekilde doğuya ve batıya gitmesine yol açan, onları harekete zorlayan nedenler aslında çok derinlerde, mantoda, yani dünyanın temelinde yeralan birtakım süreçler. Şimdilik bu konulara hiç girmeyelim. Varsayıyoruz ki, İstanbul'un bulunduğu yarımada, Şile, Kandıra vb., bunlar doğuya doğru, yeraltındaki bir takım güçler tarafından sürekli itiliyor. Aynı şekilde Çınarcık, İznik, Orhangazi'nin bulunduğu blok da batıya doğru sürekli itiliyor. Depremler olsa da, olmasa da Kandıra her yıl, belli bir santim doğuya doğru gidiyor. Eğer hiç deprem olmasa, bu hareket giderek İstanbul'un bulunduğu yarımadayı yamultmaya başlayacak, şeklini değiştirecek. Çünkü iki tarafı sürekli itiyorsunuz, ve arada bir sürtünme yeri de var, yer kabuğu burada ya yamulacak, ya da kırılacak. Diyelim ki, elinizde dev bir yağdanlık var ve İzmit Körfezi'nin kabuğunda sürtünme yerini yağladınız. Böyle bir durumda, kaygan bir hale gelen yerde hiç deprem olmayacak. İki blok birbirine rahat bir şekilde sürtünerek kayacak. Ancak bu iki ekstrem durum da geçerli değil. Yani ne tam bir kayma oluyor, ne de tam bir yamulma oluyor. Ama ikisi de bir arada, belli bir miktar oluyor. Bütün deprem süreci özünde bu kadar basit. İşte bu basitliğin haritasının çıkarılması lazım. Yani bu yamulma, bu kayma veya sıçrama süreçleri nerelerde, hangi hatları izliyor? Bunun depremden önce, sonra ve hatta deprem anında bile çok detaylı bir şekilde bilinmesi gerekir. Aslında amaç bu kadar yalın. Tabiî uygulamada bu iş o kadar basit değil. İncelenen süreç o kadar geniş bir alana yayılir ki sağlıklı öiçümler yapmak başlıbaşına bir bilim dalını oluşturur. İşte jeofizik ve jeodezi bu bilim dallarına verilen isimdir

İlk araştırılacak konular, o blokların kaç santim kaydığını bulmak ve kırığın nerelerde yer aldığını, kaç kilometre derinliğe gittiğini belirlemektir. Ardından kaymaların ne tür mekanizmalara sahip olduğunu bulmak gerekir. Jeofizikte, sismolojide ölçerek, modeller oluşturularak yapılan tüm çalışmaların temelini bu amaçlar oluşturur. Bundan 50 yıl öncesinde, levha tektoniği gibi bir kavramın olmadığı dönemlerde, bu tür süreçler sağlıklı bir şekilde açıklanamıyordu. Depremlerin mekanizması tam olarak bilinemiyordu. Levha tektoniğine dayanan açıklamaların peşpeşe yapıldığı zaman, her şey birden çok basit görünmeye başladı. Bilim dünyasında iyimser bir kanı oluştu: "Çok güzel, biz plakaların nasıl hareket ettiğini ölçelim, bunla-

rında aralarındaki gerilme noktalarını bulalım ve haritalayalım. Ondan sonra mesele sadece depremi beklemek olacaktır. Depremin ne büyüklükte olacağını, ne zaman olacağını bile bilebiliriz" türünden bir hevese kapıldılar. Hatta 60'lı yıllarda, bazı ünlü sismologlar ki, "bu kuram öyle bir zamanda imdadımıza yetişti ki, biz herşeyi artık çok iyi açıklayacağız. Yeter ki gerektiği kadar gözlem yapalım, ardından depremi de kestirebileceğiz" şeklinde açıklamalar yaptılar. Tabii sonradan deprem sürecinin o kadar da basit olmadığı ortaya çıktı. Bir başka deyişle, kuram bu kadar yalın ama doğa bu kadar yalın değil. Benzer şekilde siz bir tahtayı bükerseniz, onun eninde sonunda kırılacağını bilirsiniz. Bu sürecin basit tarafı. Ama kırılırken hangi parçasının nerede olacağını, kırılmanın hangi uçtan başlayacağını bilemezsiniz. Bu ayrıntıları bilmek çok daha zor. Tabii süreç bu kadar karmaşık olunca çok daha detaylı bir çalışmalar yapmak gerekir. Şimdilerde bilim, özellikle jeofizik ve jeodezi bu alanlarda çok daha fazla devreye giriyor. Çok detaylı, hassas ölçümlerle olası bir kırılmanın ayrıntıları, fiziği, veya kırılma olduktan sonra, nereden ve nasıl kırıldığı anlaşılmaya çalışılıyor.

Jeofizik veya jeodezi, deprem araştırmalarına en fazla katkıyı sağlayan iki bilim dalı. Jeodezi biraz önce sözünü ettiğim yamulmayı ölçen bilim dalı, yani Kandıra veya Şile kaç santim batıya kaydı, veya Gölcük yerinde mi kaldı sorularına yanıt arar. Yer kabuğu her sene belirli bir miktar yamuluyor ise, o yamulmayı ölçen bilim dalı. Bu ölçümlerin uzay teknolojisinin yardımı (GPS sistemi) ile çok daha yaygın ve ucuz bir şekilde yapılması imkanı var. Bu şekilde kabuğun nasıl yamulduğunu en azından yüzeyden ölçebiliyoruz. Jeodezi bize bunu sağlıyor. Ancak dediğim gibi bu sadece yüzeyden yapılabiliyor. Yani Şile'nin ne kadar kaydığını ölçebiliyoruz. Ama Şile'nin 5 km altında ne olduğunu bilemiyoruz.

Yerin derinliklerini bilmek için de sismoloji gerek. Sismoloji nasıl bir çözüm getiriyor? Şöyle bir örnek verelim. Bir doktor nasıl bir hastasının ciğerini dinler, yansımalardan, parmak vuruşlarından içeride neler olduğunu tahmin ederse, sismoloji de böyle bir şey yapıyor. Küçük veya büyük depremlerden yola çıkarak aşağıda nasıl bir yapı var, nasıl bir mekanizma var onları bulmaya çalışıyor. Bu anlamda, dünyada da, Türkiye'de, sismoloji genç bir bilim dalı. Bir kere bunu vurgulamak lazım. Zaten sismometrelerin teknolojisi bile, bu yüzyılın ortalarında doğdu ve gelişmeye başladı. Hatta son 10 yıl içinde çok büyük gelişmeler yaptı. Dolayısıyla bu bilimi çok eskiye götürmek mümkün değil. Matematiksel temel açısından mümkün tabii.

17., 18. yüzyıldaki gelişen elastisite teorilerinin temelleri burada kullanılıyor, ancak özellikle sismoloji alanında uygulanması, bana sorarsanız ancak 1960'lardan sonra yaygın bir şekilde devreye girdi.

Jeofiziğin bu anlamda Türkiye'de ve dünyada ne yaptıklarına gelirsek: bu bilimin en yoğun şekilde kullanıldığı yerler ABD ve Japonya. Özellikle California'yı vurgulamak isterim, çünkü gerçekten çok farklı bir düzeyde yapılıyor bu çalışmalar. Orada, bugün, Kuzey Anadolu'nun karşıtı olarak gösterilen San Andreas Fayı'nın neredeyse tüm ayrıntılı haritası yapılmış durumda. Yani üç boyutta, nerede, ne kadar derine gidiyor, nerede atlama gösteriyor, en son kırılma tarihçesi gibi çok detaylı konular artık biliniyor. Hatta her 20 km'lik parçasının bile ayrı bir ismi var. Bizde bakın 1000 km den uzun dev faya bile tek bir isim veriyor ve Kuzey Anadolu Fayı diyoruz. Bu, yapılması gereken çalışmalarındaha ne kadara başlarında olduğumuzu gösterir. Orada en ufak parçasının bir ayrı ismi var, ve her birinin davranışı ayrı bir şekilde incelenmiş ve biliniyor. Bizler ise bu aşamaların daha çok uzağındayız.

Kaliforniya'da bu noktaya gelebilmek için, neler yapılmış? Tabiî orada, çok yoğun bir şekilde bu fayların üzerindeki sismik aktivite incelenmiş. Deprem öncesinde ya da sonrasında ne olduysa adım adım izlenmiş, küçük depremler çok hassas ağlarla ölçülmüş. Ve bunlar üç boyutta haritalanmış. Dolayısıyla depremlerin yer altındaki görüntüsünü bir kere ortaya çıkarmışlar. Ayrıca bu fayın üzerinde olmuş çok eski depremlerin izleri paleosismik dediğimiz yöntemlerle araştırılmış. Fayın çevresindeki kabuğun özellikleri gene sismolojik yöntemlerle araştırılmış. Fayın etrafına, 200-300 m derinliklere, yerin yamulmasını ölçen çok hassas aletler konulmuş. Hatta günümüzde, bütün bu gözlemler o fayın bütün özelliklerini anında izleyecek şekilde gerçek zamanda sürdürürlüyor. Yani siz aleti fayın etrafına koyuyorsunuz, toplanan bilgi telsizle geliyor ve her gün fayın ne kadar değiştiğini nabzını tutar gibi izleyebiliyorsunuz.

Türkiyede durum nedir? Bir kere Türkiye'de bu kadar yoğun bir gözlem ağı yok. Dolayısıyla, kabaca bildiğimiz fayların gündelik davranışını izlemek bir yana, sabit bir görüntüsünü bile ortaya çıkardığımış sayılmayız. Kaliforniya ile basit bir karşılaştırma yapayım. Kaliforniya'da yaklaşık her 10 km'ye bir istasyon yerleştirilmiştir. Marmara Bölgesi'ni, diyelim ki aynı ayrıntıda ele almayı düşünecek olursak, bini aşkın gözlem noktasından izliyor olmamız gerekirdi. Bugün Marmara Bölgesi'ndeki gözlem noktalarınını

sayısı 50'ye ulaşmıyor. Türkiye genelinde ise durum daha da ümitsiz. Türkiye'de gözlemlerin % 80'i Marmara'ya odaklanmıştır. Doğuda o anlamda zaten çok fazla gözlem yapılmıyor. Ama bu kadar odaklandığımızı sandığımız Marmara yöresinde dahi gözlem sayımız bu denli az. Dolayısıyla, Marmara'nın altında neler dönüyor çok farkında değiliz.

Bir de jeodezik açıdan bakalım ve GPS sistemlerini düşünelim. Durum yine parlak değil. Japonya'da bildiğim kadarıyla her 15-25 km aralıkta bir GPS istasyonu var ve yerin ne kadar yamulduğunu saat mertebesinde size aktaran bir ölçü sistemi yerleştirilmiş durumda. Toplam gözlem noktası sayısı 1000'in ötesinde. Marmara'da ise bunu yapan istasyon sayısı şu anda 4 ya da 5. 10 taneye çıkarılması için bir proje var ve çalışmalar devam ediyor. Gördüğünüz gibi karşılaştırmak söz konusu değil. Dolayısıyla, Esen Bey'in dediğine tamamen katılıyorum; biz şu anda çok az şey biliyoruz. Çok az şey bildiğimizi ve belki de zaman zaman yanıldığımızı da, bu son deprem çok güzel kanıtladı., Esen Bey'in dediği gibi: fay, daha önce çizilmiş olan hatlardan değil başka yerlerden kırıldı. Bunlar tabii tartışılacak, konuşulacak. Bu aşamada lokal nitelikli ayrıntları, mikro depremleri, yamulmaları, bu tür süreçleri izlemediğimizi, dolayısıyla da Marmara'daki kabuk davranışı ile ilgili kaba hatlar dışında çok fazla birşey bilmediğimizi söylemek istiyorum. Büyük depremler olduğunda ise durum biraz farklı. Özellikle büyüklüğü beşin üzerinde olan depremleri, sadece lokal ağlar değil, dünyadaki diğer istasyonlar da algılayabiliyor. Bu durumda uluslararası gözlem verilerinden yararlanıp bir takım sonuçlara gitmek mümkün oluyor. Bu konunun ayrıntılarını, uzmanı olan Tuncay Bey'e bırakmayı tercih ediyorum. Özet olarak, lokal olarak pek fazla ayrıntılar bilmediğimizi vurgulamak istiyorum

Bu aşamada yapılması gereken şeyleri sıralayacak olursak:, bir kere yeraltında tehlikeli dediğimiz bölgenin bir fotoğrafının çekilmesi gerekir. Yani sismolojik, jeodezik yöntemlerle fay nerede var, bu faylardan hangileri aktif falan gibi konulara eğilmek gerekir. Bir araştırma kampanyası başlatmamız kaçınılmaz. Bu kampanya tabiî birkaç yıla yayılması gereken bir kampanya olacaktır ve ayrıca ucuz da değil. Ben Türkiye'de, devletin bu konuya yeteri kadar maddi kaynak ayırdığı kanısındayım. Bakarsanız görürüsünüz, bugünkü devlet bütçesinde bile bu işlerin araştırılması için az para harcanmıyor. Ama bu para nedense amacına yönelik kullanılmıyor. Nasıl eleştiri getirmek gerekir bilmiyorum. Ama sonuçta çok fazla netice almadığımız ortaya çıkıyor. Tekrar yapılması gerekenlere dönelim. Dediğim gibi birinci aşamada bir

fotoğraf görüntüsü çıkartacağız, ikinci yapılacak şey ise artık iyi tanıdığımız bu süreçleri gün be gün izlemek. Yani rasat almak lazım. Bu depremler artıyor mu, azalıyor mu? Yamulmada bir anormallik hissediyor muyuz? Önce normal durumu bir görmeliyiz ki, ondan sonra anormal durumun ne olduğunu saptayalım.. Çok fazla detayına girmeyeyim, ama bugün için Marmara'nın altında İstanbul'u tehdit edebilecek hangi faylar var denildiğinde, öne sürülen düşünceler aslında çok az veriye dayanarak öne sürülen modellerdir. Dolayısıyla, bu son depremde olduğu gibi bu kadar çelişkili savlar ortaya çıkabiliyor. Bu bilimadamlarının hepsi, uluslararası platformlarda çok sözü geçen yetkin insanlardır, yine de birbirlerine tam zıt savlarla ortaya çıkıyorlar. Bu olgu, tek bir şeye işaret eder: demek ki elimizde fazla bir veri yok.

27 Nisan 1931 Zangezur, Ermenistan depremi sırasında yıkılan Tatev manastırı, anonim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

Belki daha

sonra geleceğiz ama biraz da depremlerin önceden kestirilmesiyle ilgili çalışmalardan söz etmek gerekir. Özellikle 60'lı yıllarda çok iyimserdi herkes, depremlerin kestirebileceği kanısı yaygındı 70'li, 80'li yıllarda depremleri önceden kestirme yönünde çok sayıda bilimsel araştırmalar başlatıldı. Bunlar ABD'de, Japonya'da ve Türkiye'de de uygulandı. Türkiye'de halen Almanların yürüttükleri bir çalışma var. Bir tane de Japonya ve Türkiye'nin ortak bir çalışması var. Bunlardan biri Mudurnu vadisinde, diğeri de İznik-Geyve hattında. Bu çalışmalar daha henüz kırılmamış olduğu varsayılan alanlarda yoğunlaştırılmış. O yıllarda, bu hatların çok önemli bir deprem potansiyeli olduğu, ilk kırılmaların orada oluşacağı, dolayısıyla gözlemlerin oralarda yoğunlaşması gerektiği düşünülürken, bir sürpriz oldu onlar kırılmadı tam onların ötesindeki alternatif kuzey kol kırıldı. Bu da, bence, deprem kestirimi konusunda henüz fazla başarı sağlanamadığının bir işareti. Ancak bu konuda bir parantez açayım, son 4-5 yıldır, uzay jeodezisi ölçümlerinden yola çıkarak, asıl gerilimin bu güneydeki kollarda değil, gerçekten kuzeydeki İzmit Körfezi'nde biriktiğini anlaşılmıştı. Büyük deprem, kuvvetli olasılıkla, güneydeki İznik kolunda değil, kuzeydeki İzmit kolunda olacağı bekleniyordu.

V. Ç.: Araya girip bir soru sormak istiyorum. Şu an en son 17 Ağustos'ta olan depreme dair öncü bir takım veriler ya da gözlemler var mıydı?

M. A.: Öncü verileri sismolojik olarak sınırlamayalım. Sismolojinin dışında da öncü olarak kabul edilebilecek jeofiziksel veriler olabilir. Deprem olmadan yaklaşık birkaç dakika önce hemen hemen aynı yerde sanıyorum çok ufak bir deprem olmuş. Ama bunu baştan öncü diye belirlemek çok zor. Çünkü bu depremler her dakika, her yerde olur. Dolayısıyla büyük bir deprem olduktan sonra öncekilere öncü diyorsunuz, ama olmadan öncü olduğunu belirten hiçbir şey yok. Bu yüzden küçük öncü depremleri, büyüklerin habercisi olarak kullanmak çok zor. Fakat başka süreçler var. Depremin öncesinde, yörede gözlenmiş başka anormallikler var: Yalova'da termal sularda gözlenen çeşitli değişimler buna bir örnek. Bu anormallikler, büyük depremden hemen 1-2 gün önce olmuş değil, sanıyorum 15-20 gün önce gözlenmiş. Termal su kaynakları, depremlerle ilişkili olduğu bilinen bir süreç. Dünyanın birçok yerinde deprem olma olasılığı olan yerlerde, termal su süreçleri gözlenir, ve bunlar o anlamda yorumlanır. Eğer bunlar sistematik bir değişim gösteriyorsa, olası bir depremin işareti midir diye sorgulanabilir. Bunun bir benzeri Erzincan'da da yaşandı. 1992 Erzincan depre-

minde, hemen Erzincan yakınında Acısu diye bir memba vardır, ve deprem öncesinde bu memba kurumuş. Bunlar bir çeşit öncü işaret. Dediğim gibi, bunları deprem olduktan sonra kolayca yorumluyoruz. Deprem öncesinde yorumlama işi ise, çok ayrı uzmanlar tarafından yapılması gereken karmaşık bir değerlendirme gerektirir.

Bugün bilimin ortaya çıkardığı aşağı yukarı kesin gibi bakılan şey deprem öncesinde fayın civarında kayaçlarda önemli bir fiziksel değişikliklerin olması. Ancak bunlar çok derinlerde, 15 km derinlikte oluşuyor. Gerilmelerin değişmesi ile, kayaçların içindeki küçük gözeneklerde biriken sularda bir göç olayı yaşanıyor. Ama bunlar gerçekten çok ufak ve ölçmesi son derece güç olan şeyler. Eğer ölçülebilirse, bu değişimlerin yeraltı suyunun göçüne ve dolayısıyla sismik sinyallerin hızına etkisi olması bekleniyor Ancak çoğu zaman ölçülemiyor. Bu konular biraz teknik oluyor isterseniz girmeyeyim. Ancak bugün bilimin depremleri önceden haber vermek amacıyla uğraştığı önemli konulardan birisi bu etkiyi belirlemektir., Sismik hızların değişimi öncü işaret olarak kullanılabilir mi diye araştırılıyor ama çok fazla da başarı sağlanamadı. Gözlemlendiği noktalar oldu. Sonuç olarak bugün için depremi tahmin etme yönünde sistematik olarak kullanılan bir yöntem değil

V. Ç.: Geçmişte meydana gelmiş çok sayıda deprem var. Örneğin, 1509 İstanbul depremi deniyor. Bu lokasyona güvenebilir miyiz? Ya da ne kadar güvenebiliriz? Çünkü 300 yıl 500 yıl öncesine dayanan şeyler bunlar. Sadece şiddetinin meydana geldiği yerle mi sınırlamak gerekiyor? İstanbul'daki deprem İstanbul'u yıktığı için mi İstanbul depremi diyoruz?

M. A.: Aslında bu önemli bir konu. Burada kullanılan kaynaklar, sadece ve sadece o gün tutulan kayıtlardan elde edilenler. O gün İstanbul'da, veya çevresinde meydana gelen hasarın mutlaka bir yerlere kaydedilmiş olduğu varsayılıyor. Gebze'de tutulan kayıtlar veya İzmit'tekiler bu amaçla derleniyor ve değerlendiriliyorHer bir yöre için belirlenen hasar miktarından deprem merkezinin burada yada şurada olması gerekir diye bir sonuca varılıyor. Ama diyelim ki Kandıra'da o sıralarda kayıt tutan veya yaşayan bir insan yoksa –örnek olsun diye söylüyorum– orada yıkım çok fazla olmuş da olsa, merkezi orası olmuş da olsa , o bilgi bize ulaşmamış oluyor, dolayısıyla yanıltıcı olabiliyor. Dikkat ediyorum yayınlarda, tarihsel depremler, episantrı haritalarında bir nokta olarak gösteriliyor. Bu mümkün değil. Biz bugün gözümüzün önünde olmuş olan bir depremi bile bir nokta olarak gösteremiyoruz. 500 sene önceki bir deprem için bu ayrıntının belirlenebilmesi

söz konusu bile olmamalı. Dolayısıyla tarihsel depremlere yönelik değerlendirmelerde çok büyük belirsizlik payı olduğunu göz önünde bulundurmak lazım. Ayrıca yanıltıcı etkiler de oluyor Mesela, 31Ağustos'ta meydana gelen 4,9'luk artçı depremi örnek olarak ele alalım ve bir an için bu depremin tarihsel dönemde meydana geldiğini varsayalım . Bu depremde İzmit'in yıkıldığını biliyoruz. Aynı zamanda Avcılar'da da bir hasar olduğunu biliyoruz. Eğer bu depremi sadece tarihsel kayıtlardan yola çıkarak inceleyecek olsak, ikisinin arasına bir çizgi çeker ve ortaya da episantr koyar ve merkezi büyük olasılıkla Pendik'e yerleştirirdik. Bu yaklaşım doğru değil. Burada Esen Bey'in bahsettiği yönelim etkileri var. Biz, bugün deprem merkezinin İzmit'in bile doğusunda yeraldığını biliyoruz.

V. Ç.: Sözü Tuncay Taymaz'a vermek istiyorum. Bize son depremin özelliklerinden söz edebilir misiniz?

Tuncay Taymaz: Türkiye bir deprem ülkesi, artık bunu hemen hemen herkes ezbere biliyor. Fakat depremle iç içe yaşamamıza rağmen, depreme göre hayatımızı kurmadığımız maalesef son 10 yılda birçok depremle açığa çıktı. Sismoloji ve jeofizik açısından baktığımızda şunu söylemek gerekir ki, –her ne kadar sınırlı sayıda bir takım deprem ölçme istasyonuna sahip olsak da– ülkemizde ulusal deprem ağı eksiği var. ABD veya Japonya'dakine benzer ulusal deprem ağımız yok halen. Bu hizmeti Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Deprem Araştırma Dairesi Başkanlığı üretmek zorunda. Orda 1963 yılında kurulan Deprem Araştırma Enstitüsü var. Sağlıklı bir şekilde işlemiyor. Örneğin Metoroloji Genel Müdürlüğü gibi veri üretmiyor. Üretilen veriler açık değil. Ben şahsen kullanamıyorum. Ben kendi çalışmalarımda dünya bilimadamlarına açık istasyon verilerini kullanıyorum. Mustafa Bey'in anlattığı gibi, depremin büyüklüğü biraz büyük olduğu zaman, dünyanın her noktasındaki standart istasyonların verileri kullanılarak, depremin oluşu, mekanizması, yeri, özellikleri ve davranışları hakkında birçok bilgiye ulaşmak mümkün. Ancak bu konuda yurtdışındaki verilere muhtaçsınız. Mustafa Bey örneğini verdi;, A.B.D. Japonya'da 10-15 km'de bir istasyon kuruluyor. Her kırık zonunun (fayın) soluk alışını

çok iyi izliyorlar. Deprem gözlem istasyon sayısı 2000'den fazla Japonya'da. Bizde maalesef bilimsel standartlara haiz bir deprem ağı yok. Türkiye'de standart 3 istasyon var. İlk istasyon IST koduyla ve WWSSN (World Wide Standartised Seismograph Network)'a bağlı olarak İTÜ'de 1960'larda kuruldu Amerikalılar tarafından ve halen çalışmaktadır. Ama bu o günkü teknolojiyle kuruldu. Bunun haricinde, 80'li yıllarda Ankara'da ODTÜ'de ANTO kod adıyla ve SRO (Seismic Research Observatories) tipi dediğimiz sayısal bir istasyonumuz var. Ve son yıllarda da Alman GEOFON (GeoForschung-Netz)'in Isparta ISP koduyla kurduğu istasyon var. Bu üç istasyonun ölçümleri anında uluslararası deprem ağlarına aktarılıyor. İsteyen herkes anında bu verilere ulaşabiliyor.

Verimiz yoksa, veri toplayamıyorsak, eldeki yetersiz veriyle çok fazla spekülatif yorumlara gitmemek lazım.

V. Ç.: Kandilli Rasathanesi güvenilir veri toplayamıyor mu?

T. T.: Sensör ve kayıtçılar olarak belli bir kayıtları var, ama uluslararası standartlarda değiller.

V. Ç.: Depremle ilginen bilimadamlarımız bir depremin hemen sonrasında ne yapıyorlar?

Şunu anlatmak istiyorum, bir deprem anında, üç beş bilim dalındaki uzmanlar hemen araziye koşuyor. İlk koşanlar her zaman jeologlar, onlara saha jeologları diyorum ve neotektonik çalışma yapıyorlar. Arazide oluşan kırıkların gözlemlenmesi lazım. Biz halen Gölcük depreminin tam mevkiini bilemiyoruz, hiposantrını ve episantrını bilmiyoruz. Daha doğrusu, bunları uluslararası istasyonlardan alıyoruz. Türkiye olarak biz bu depremi kaçırdık, elimizde güvenilir bilgi yok. Dolayısıyla ulusal lokal ağların önemi çok büyük. Mutlaka olmalı. Tarihin ya da yüzyılın en büyük depremi denen depremi kaçırdık. Belki Mustafa bize anlatacaktır, TÜBİTAK'ın, bu depremin öncesini yakaladığına inanıyorum; depremin öncesini, oluşumunu ve sonrasını.

Tekrar fayımıza dönecek olursak; Gölcük depreminde, kırığın odak derinliği aşağı yukarı 12 km. olarak doğrulandı, daha doğrusu 9-12 km. arasında, buna biz hiposantr diyoruz. Derindeki kısmı ve yeryüzüne kadar olan fay düzlemini kırarak yüzeye ulaştı. Şimdi bu kırığın sahadaki izlerini jeologlar haritalandırıyorlar. Peki jeodezistler ne yapabilir? Jeodezistler de hazırlıklı olmuş olsaydı, biraz önce bahsettiğin uydu teknolojisiyle, GPS veya Satelite Laser Ranging (SLR) yöntemleriyle o kırığın mirengi ağı oluşturup davranışı kısa sürede incelenebilirdi. Yani, öncesi, oluş anı ve sonra-

sı. Bu iki veri grubu çok önemli. Sismolojide, çok sağlıklı bir ağınız varsa o depremin öncesini ve sonrasını, bu üç bilim dalının (sismoloji, jeofizik, jeodezi) bulduğu manyetik tanımını çok kullanıyoruz. Bir fayın açığa çıkardığı sismik moment, enerji, bu üç bilim dalının aşağı yukarı belli bir hata oranında birbirlerini doğrulamaları gerekiyor. Dolayısıyla bu üç bilim dalının beraber çalışması gerekiyor. GPSlerle şu anda neler yapılıyor bilemiyorum, askeri açıdan Harita Genel Komutanlığı kontrol altında tutuyor, bir takım izin sorunları var. Her ne kadar bilimsel çalışmalar da yapsanız, çok detaylı jeolojik, topografik ya da batimetrik haritalara ulaşamıyorsunuz. Uydu verilerini ancak yurtdışı kaynaklardan alıyoruz.

Dolayısıyla ben bu son depremi en az 3-4 kaynaktan teyit ederek, yerlerine, çözümlerine, eldeki mevcut haritalara, dağılımlarına ve daha önceki bilinen, çalışılan büyük depremlerin çözümleriyle ilişkilerine bakarak sonuç çıkartmaya çalışıyorum. Ama bunlar da yetmez. Tamam, kabaca bir istatistiki bir tahmin yapabiliriz. Tamam, İstanbul'da en büyük depremimiz 1509'da, sonra 1766 oldu. 1894'te de deprem oldu, ama büyük bir deprem değildi.

Kuzey Anadolu'nun Sapanca ile İzmit Körfezi arasındaki konumu yaklaşık 20 mm bölü yıllık bir birikimi, yamulma eğrisi biriktirdiğini biliyoruz. Artık bugünkü Gölcük depreminde de en büyük atımın ortalama 4,7 m olduğunu düşünürseniz ve bunu 20 mm. ile oranlarsanız, size 250 yıllık bir tekrarlanma süresi verir. Bu bugünlerde dolmakta, yani 2010 ile 2023 arasında bir tarihte İstanbul'u büyük bir depremin beklediği söylenebilir. Bu tümüyle istatistiki bir ifade.

V. Ç.: Peki sözünüze başlarken, deprem ülkesinde yaşıyoruz, ama bunun yasalarına uymuyoruz dediniz. Diyelim ki bu yasalara uyuyoruz, ulusal deprem ağı kuruldu ve buradan ihtiyaç duyduğumuz verileri alıyoruz. Bunun bizim gibi deprem ülkesi olan bir ülkeye ne gibi bir yararı olacak, depremin bilimsel olarak saptanması dışında.

23 Haziran 1308 Rimini, İtalya depreminde Aziz Augustinus kilisesinin yıkılışını betimleyen bir fresk, anonim.

© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

T. T.: Biz depremi tahmin edebilmiş olsaydık, ilgilileri uyarabilecektik, gerçi bu ne derece ciddiye alınacaktı, orası da meçhul. Hangi önlemler alınacaktı, alınsa bile ne olacaktı? Çünkü yerleşim birimlerimiz belli, yapı stoğumuz belli. Ben bu konuyu şöyle açayım, İhsan Ketin Hoca 1939 yılında Erzincan depreminden sonra, İsmet İnönü tarafından görevlendirmiş: "Gidiniz, ölçünüz ve rapor hazırlayınız." demiş. Bunu herkes biliyor. İhsan Hoca, daha sonra Erzincan'ın yanlış yere kurulduğunu, zemin açısından problemler olduğunu, doğru yerin Kemah civarı olması gerektiğini söylemişti. Oraya yapılmadı, mevcut yerine yapıldı, belli zaman dilimlerinde birkaç kez yıkıldı Erzincan ve çevresi. Benzeri Tüpraş için de geçerli; rafinerinin şu andaki yerine kurulmamasına dair rapor verilmiş olmasına rağmen dinlenilmemiş. Erzincan'da 1992'de, 1995'te Dinar depreminde ve 1998'de Adana Ceyhan depreminde bu uyarılara kulak asılmamasının sonuçlarını. Biz kimi öngörülerimizi bilimsel camiada, yurtdışında yayımlıyoruz; bilimsel olarak tatmin oluyoruz. Ben, zaman zaman Türkiye basınında da bunu dile getiriyorum. Kaldı ki, Dinar depreminin olacağına, spekülatif de olsa, 1992 yılında söylemiştim. Ben kendi yayınımda söylemiştim, daha sonra uyarı açısından *Cumhuriyet* gazetesi *Bilim-Teknik* ekinde birkaç kez yayımlandı. Yani bizi, toplum veya politikacılar suçlayamaz, bilgilendirmedik diye.

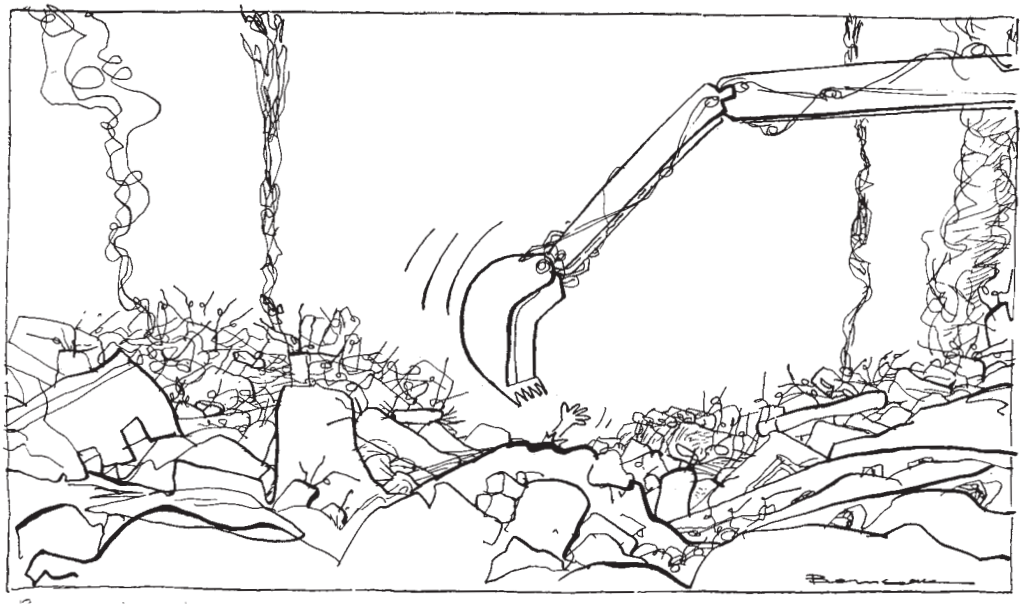
Ne yapabiliriz? Yerleşim yerlerimizi ve sanayi tesislerimizi faylarımızın dağılımına göre, organize edebiliriz. Fakat inşaatçıya sorduğunuzda, biz her zemin üzerine inşaat yaparız, derler. Ama Kobe örneğinde görüldüğü gibi, ne kadar gelişmiş teknoloji kullanılırsa kullanılsın hiç ummadığınız bir anda, daha büyük bir enerji açığa çıkaran bir deprem her şeyi mahvedebiliyor. Zeminin jeolojik yapısı birkaç yüz metrekarede bile değişik yapıda olduğunu biliyoruz. Belki burada depremin fazla bir suçu yok. Oradaki zeminden veya inşaat hatalarından dolayı da yıkımlar var. Ama deprem olayını, yerkabuğunun anatomisini, en azından üst kabuktaki, o kırılgan tabakadaki on beş km'lik bölümdeki fayların dağılımını çok iyi incelememiz gerekiyor. İlle de fayın yüzeyde bölünmesi gerekmiyor, yüzeye erişmemiş gizli faylarımız da var. Zaten sismisite de her nokta bir aktiviteyi gösteriyor. O bir fay düzlemi boyunca gizli de kalmış olsa derinlerdeki bir aktiviteyi gösteriyor. Onlar da çok önemli. Yani hiç ummadığımız bir yerde Konya Ovası'nın ortasında bir deprem olursa, orada fay yok diye şaşırmaya hiç hakkımız yok, çünkü orası hakkında yeterince bilgimiz yok.

V. Ç.: Peki jeolojinin alternatif bir yerleşim haritası var mı?

T. T.: Benim bildiğim kadarıyla yok. Olmalı aslında, yani buna şehir planlamacıları, mimarlar, inşaatçılar, sivil toplum örgütleri, üniversiteler, müşteri olarak biz toplum bunu talep etmeliyiz. Ev aldığımız zaman bunun dayanıklılığını, sertifikasını sormalıyız.

M. A.: Aslında bir yerleşim bölgesinin belirlenmesinde tek faktör jeolojik yapı olamaz tabii, tarihsel, kültürel nedenler de var. Dolayısıyla öyle bir haritayı yapmak ne kadar pratik olur bilmiyorum. Ama en azından varolan yerleşim birimlerinin gelişiminin planlanmasında jeolojinin bu anlamda bir katkısı olabilir.

E. A.: Bir noktaya tekrar dönmek istiyorum. Bir ölçüde değindim ama. O da beklenen Marmara depremi ile ilgili öngörülerin dayanağı. Olası bir Marmara depremini yeterli veri tartışmadan, çok genel bir yaklaşım ile, Marmara'nın fayları 1509 depreminde hep birlikte oynadı. Şu sırada bölgede yeterli stres birikimi var. Marmara fayları yine böyle birlikte oynayacaktır demek yanlış olur. Hele, Marmara faylarının geometrilerini bilmeden, olası depremin büyüklüğü ile ilgili tahminlerde bulunmak bilimsl çerçevenin dışına çıkmak olur.. Burada söylenebilecek olan şey bence şudur: Marmara'da deprem riski yüksektir. Son deprem ile bu risk biraz daha artmıştır. Bilimsel çerçeve içinde kalarak, Marmara'da deprem riski vardır. Çünkü bir kısmının diri olması beklenn çok sayıda fay ve önemli ölçüde stres birikimi vardır. İstanbul'un yakınında. Ama, 'işte geldi artık zamanı' veya 'olursa şu büyüklükte olacak' demek benim görüşüme göre, eldeki verilerin yetersizliği göz önüne alınırsa, bu öngürüleri bilimselliğin dışına çıkartır. Hele önümüzdeki 30 yıl içinde çok büyük bir deprem olacak demenin bilimsel bir çerçevesi yoktur. Eğer önümüzdeki otuz yıl içinde çok büyük bir depreemin olma olasılığı % şu kadardır denebiliyor ise, bu yaklaşım şekilsel olarak bilimseldir. Yeterince veriye dayanması durumunda çok yararlıdır. Bilimsel çerçeve içinde kalarak, tanımladığım bu bilimsel şeklin dışına da çıkılabilir. Ancak bu duruma başvuranların gerekçelerini öngörüleri ile birlikte açıklamaları zorunludur. Eğer böyle bir gerkçeleri yoksa, katı bilimsel çerçeve içinde kalmak zorunluluğu vardır. Bilimsel olmayan öngörüler söylenemez mi? Söylenebilir. Herkesin böyle bir hakkı var. Fakat bunu, bilimsel çerçevenin dışında olduğunu vurgulayarak, söylemek gerekir.

"İstanbul ve Deprem"

FAZLI YILMAZ OKTAY İLE SÖYLEŞİ

Söyleşiyi yapan: Ayfer Tunç

Ayfer Tunç: Hocam siz İstanbul Teknik Üniversitesi, Jeoloji Bölümü, Genel Jeoloji Anabilim Dalı başkanısınız. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile ilgili görevinizin tanımı nedir?

Fazlı Yılmaz Oktay: Kamu kurumlarının üniversitelerden, üniversite hocalarından belirli bir kanuni yolla danışman olarak yararlanma imkânları vardır. Üniversitenin izniyle Büyükşehir Belediyesi'ne danışmanlık hizmeti veriyoruz.

A. T.: Belediyenin hangi kurumudur bu işi organize eden?

F. Y. O.: Büyükşehir Belediyesi Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü. Şimdi onun hikâyesini anlatayım. Ben öğrenciliğimden bu yana, 37 senedir çeşitli jeolojik haritalar hazırladım, jeolojik çalışmalarda bulundum. Bu 1973'ten itibaren sürekli oldu ve İstanbul'u çok iyi bilen hocalarımızın yanında, onların bilgilerinden de istifade ederek İstanbul'u öğrendim. İstanbul'un taşını toprağını, jeolojik gelişimini çok iyi biliyoruz. Bu çalışmalarımız sırasında gazetelerde gündeme getirilen fayları, çeşitli nitelikli fayları biz haritaladık. Jeolojik haritalar yaparız, jeoloğun en önemli işlerinden bir tanesi, bir yerde çalışırken jeolojik harita yapmaktır. Yani farklı kaya cinslerini, birbirleriyle sınır bölgelerini haritalamaktır. Oradaki kabuk bölgesi nasıl oluşmuş, bunu ortaya koymaktır.

A. T.: İstanbul'un jeolojik tarihinden başlayalım mı o zaman?

F. Y. O.: Tabii. İstanbul ve çevresine ilişkin bizim 25 yıldır sürdürdüğümüz çalışmalar var. Master tezleri, doktora tezleri, bitirme ödevleri... 80'lerin başında en çok ilgilendiğimiz konu İstanbul Boğazı nasıl meydana

gelmiş sorusuydu. Bununla ilgili de 200-300 yıllık çalışmalar vardır. Vaktiyle coğrafyacılar konuya egemen olmuşlar, demişler ki, 'efendim İstanbul Boğazı bir akarsu vadisidir. Esas buzul devrinde deniz seviyemiz 100 metre aşağıya indi. O nedenle bu bölge yükseldi, akarsular kendi vadilerini daha derinleştirerek Boğazı oluşturdular. Sonradan buzul devri bitince deniz seviyesi tekrar yükseldi ve Marmara'dan Karadeniz'e su geçişi böylece sağlandı. Bu tabii bir görüş. Sonradan yerbilimciler, 1800'lerin sonlarında, 1900'lerin başlarında çalışmalar yapıyorlar, bakıyorlar, diyorlar ki bu sadece böyle değil. Bunun bir kısmı faylanmalarla oluştu diyorlar. Faylanmalarla bölgenin bir kısmı çöktü, yine bir akarsu vardı, ama o da yardımcıydı buna. Boğaz daha ziyade tektonik olarak yani kırılmalarla, faylanmalarla gelişti. Bu fikir ortaya atılıyor. Rahmetli hocamız Ordinaryus Profesör Hamit Nafiz Pamir benim çocukluğumda Çanakkale'ye gelmişti, orda bir konferans verdiler, İstanbul Boğazı nasıl oluştu diye. Oradan hâlâ benim hatırımdadır rahmetli hocamın söyledikleri. Tesadüf, ben de jeoloji mesleğine intisab ettim. Hocamın söyledikleri aklımdan çıkmadı. Bulgular, genelde buranın kırılma tektoniğiyle ortaya çıkan faylanmayla meydana geldiğini her gün bize daha çok ispatladı. Bu görüşü destekledi. Boğaziçi'nin denizaltı yapısını ve bir de içerde çökelmiş olan sedimanların yapılarını inceledik ve gördük ki, Boğaz büyük ölçüde faylanmalarla gelişmiş bir çukur. Zaten dikkat edildiği zaman Boğaz'ın belli istikametleri vardır. İlk önce düz girer, sonra döner, sonra tekrar döner. Zikzak çizerek gider. Bu zikzaklar tesadüfi değil. Bunlar hep faylı olan sınırlar.

A. T.: Peki aynı zamanda bir akarsu yatağı mı? İkisi bir arada mı?

F. Y. O.: Değil. Var ufak tefek akarsu akışları. Ama onların Boğaz'ı oluşturabilecek nitelikleri yok. Sonunda biz anladık ki Boğaz tamamen tektoniğin kontrolünde, yani kırılmaların, deformasyonların, deformasyonlarla kayaların kırıklanarak o bölgenin çökmesiyle meydana gelmiş bir yapı. Tabii bu tür yapılar sadece bir bölgede cereyan etmez. Çok geniş bir alanda cereyan eder. Onun için Boğaz'da gördüğümüz bu yapı, bizi farklı düşünmeye itti. Yeni yapılan araştırmalar en son çökelmelerle Boğaz'dan su geçişinin 7200 sene gibi bir zaman olduğunu söylüyor. İstanbul'un yayıldığı anakarada da büyük hareketlerin olabileceğini düşünerek bilim adamı olarak araştırmalara başladık. Bu araştırmalarımızda da görmeye başladık ki son 15 bin sene içerisinde İstanbul çevresinde çok yoğun bir faylanma hareketi var. Bu deprem demektir ve bu faylanma hareketi değişik bölgeler-

de değişik şeyler karşımıza çıkardı. İstanbul'da yersel olarak bölgeler çöküyor, kalkıyor yani 10-15 bin yıllık bir zaman içerisinde, İstanbul'da, hem Boğaz'daki bu su geçişi sağlanıyor, hem de bölgede bir sürü yerler kırılıyor, çıkıyor. Her kırılma çıkma bir depremdir. Şimdi bütün bilim adamlarımız yoğun olarak diyorlar ki, İstanbul sismik bakımdan özellikle kuzeye doğru son derece sakin bir bölge. Yani oralarda pek bir şey olmaz. İstanbul'un kuzeyi iyi. Gördüğümüz şeylerden İstanbul'un anakarasında da önemli depremlerin cereyan ettiğini biliyoruz. Beklenen, Marmara'dan gelecek olan bir deprem, ben diğer arkadaşlarımın yalancısıyım, onun üzerinde bir hesabım yok. Bu 6-6.5 magnitütlü olarak İstanbul'u etkiler. Tabii kuzeye doğru giderse çok büyük bir deprem değil.

A. T.: Yani Adaların güneyinden geçen hat.

F. Y. O.: Evet.

A. T.: Önce şunu tespit edelim hocam, İstanbul'u tehdit eden, gündemde olan, İstanbul'da deprem olacak beklentisini yaratan fay hattı, Adalar'ın güneyinden geçen midir?

F. Y. O.: Evet.

A. T.: Burada bekleniyor değil mi öncelikle?

F. Y. O.: Bütün bilim adamlarının üzerinde birleştiği nokta burası. Tabii aktif bir kırık sistemi o. Oradan gelebilecek.

A. T.: Başka bir ihtimal var mıdır İstanbul için?

F. Y. O.: İşte onu ben söylüyorum. Üzerinde de çalışmalarımız devam ediyor. İstanbul'da, İstanbul'u belki 7-7.5 magnitute etkileyebilecek bir başka kaynaktan, başka oynamalardan yahut kırılmalardan ben artık deprem beklemeye başladım. Bazı önemli bulgular var. Ama araştırmalarımızı henüz bitirmiş değiliz. *Cumhuriyet* gazetesinde de aynı şeyi söyledim. Onun için onu telaffuz etmek istemiyorum, yalnız bunu göz ardı etmeyelim.

A. T.: Ama şimdi bazı şeyleri bilmemek daha kötü sonuçlara yol açmıyor mu insanlar için?

F. Y. O.: Onun için şimdiden, şimdiden biz uyarıyoruz. Çalışmalarımız tamamlandığında, daha ayrıntılı bilgi elbette vereceğiz.

A. T.: Sizin ihtimal dahilinde olduğunu söylediğiniz yer kuzey midir?

F. Y. O.: Anakaradır.

A. T.: Anakaradan kastınız neresi?

F. Y. O.: Yani İstanbul yarımadası. Avrupa yakası. Anakara üzerinde de depremlerin, büyük magnitute'de depremlerin olabileceğini hatırdan çıkar-

mamak lazım. İşi bu yönüyle de düşünmek lazım. İnsanları korkutmak açısından demiyorum. Tedbiri bu yönde de almak gerekiyor.

A. T: Peki İstanbul'un zeminiyle ilgili çok şey söyleniyor. Homojen bir zemin değil sanırım İstanbul'un zemini...

F. Y. O.: Hayır, değil.

A. T.: Neler oluşturuyor İstanbul'un zeminini?

F. Y. O.: İstanbul'da değişik zaman dilimleri içinde meydana gelmiş paleozoik kaya grupları var. 300 milyon senelik bir zaman diliminde gelişmiş bunlar. 525 milyon seneden, 200 milyon seneye kadar. İstanbul'un zemininde 525 milyon seneden günümüze kadar geçen periyod içinde, değişik dönemlerde çöküntü havzaları oluşmuştur ve sedimantasyon birikmesi olmuştur. Çöküntü havzası okyanus mertebesinden, bizim Ayamama Deresi mertebesine kadar inebiliyor. Değişik ölçeklerde. Ve önce Paleozoik dönemde oluşmuştur, bunlar gayet sağlam zeminlerdir genel olarak. Yalnız ayrıntıda, bunların üzerlerinde atmosferik şartlarla ayrışma bölgeleri olabilir veya diğer bilemediğimiz bazı şartlarla inşaata elverişli olmayan zemin şekline gelmiş olabilir. Bunların da araştırılması gerekir. Doğunun, yani Boğaz'ın doğusunun büyük kısmı paleozoik arazidir. Batının da Sarıyer'den başlayıp Şamlar Bölgesine kadar giden ve altta da Gaziosmanpaşa'ya oradan Eminönü'ne kadar olan bölgesi, genelde bunlardan meydana gelir. Üzerlerinde bulunan daha gevşek sedimanlardan yapılmış bir örtünün parçaları, haritadaki lekeler gibi görünüyor. Bunun yanında bizim Trias Dönemi dediğimiz 160-170-180 milyon senede, belirli bir periyod içinde oluşmuş bir başka sediman grubumuz var. Bunlar doğuya doğru Kocaeli'ne doğru daha geniş alanlar şeklinde karşımıza çıkıyor. Ondan sonra Üst Kretase dediğimiz yaklaşık 80 milyon seneden 50-55 milyon seneye kadar gelen bir zaman periyodu içinde oluşmuş kuzeyde bölgeler var. Bunlar da genelde sağlam volkaniktir. Yalnız Şile Bölgesi'ne doğru devam ettiğimizde bunların içine şevliler karışır, çamur taşları karışır. Yani zayıf zeminlerdir. Bundan sonra Eosen döneminde özellikle Halkalı, yine Şamlar, İkitelli, bu bölgelerde mostra denen genelde kireçtaşlarından yapılmış bir zeminimiz var. Bunların bir de havza içi yani biraz derin çökelleri mevcut. Gürpınar formasyonunun çökeldiği bölgeler var. Yaklaşık 30-35 milyon seneyle 20 milyon sene arasında bir çökelim meydana gelmiş. Bu İstanbul'un en kötü zeminlerinden birisi. Çoğunlukla volkanik kökenli killerden oluştuğu için bunlar şişme özelliğindeler, su alınca şişme özelliğinden dolayı hemen heyelan etme eğilimi

var. Yani dirençleri hiç yok. Bu nedenle İstanbul'un bu zemin üzerindeki bölgelerinde çok büyük tahribat olabilir. Üstelik buralarda büyük bir yapılaşma var. Hadımköy çevresi de yine zayıf zemin. En son bir bölgemiz var, o da Sirkeci'den başlayıp Zeytinburnu ve giderek Bakırköy ve Küçükçekmece Gölü çevresine uzanan bölgedir. Bu da bizim Miosen devrimizdir. Yani günümüzden 12-13 milyon sene evvel oluşmuş bir dönem. Bunda altta bir kum çakılı vardır, su taşır. Üzerinde bir kil vardır. İstanbul'un yine Gürpınar formasyonu gibi en kötü zeminlerinden birisidir. Çok yoğun yapılaşmıştır. Çok dikkatli olarak bina yapılması, her şeyin düşünülerek yapılması lazım olan bir bölgedir. Ama hiç böyle yapılmamıştır. Her türlü bina vardır.

A. T.: Sanıyorum televizyonlarda gösterilen haritalar, anlattığınız bölge yapılarını gösteren haritalardı.

F. Y. O: Evet, zeminin jeolojik haritasını biz televizyonlarda da gösterdik. 1/50 binlik nazım planın oluşturulmasında bu harita çok büyük yarar sağlamıştır. Tabii biz bu haritayla birlikte bir jeoloji raporu da yazdık. Burada meydana gelen kaya gruplarının çeşitli özelliklerini verdik. Bunların zemin testlerini. Planlamayla bunların üzerine oturtulacak olan hedefler, hem oturtuldukları zeminde nasıl bir davranışla karşılaşacaklar, hem de burada bir deprem olursa bu zeminler bu binalara nasıl etkide bulunacak, bunlarla ilgili biz sadece bir rapor değil, bir çalışma yaptık. Yerbilimleri 1/50 binlik planlarda, İstanbul'un planlı hayatında ilk defa gündeme geldi.

A. T.: Gündeme geliş tarihi 98 mi?

F. Y. O.: Hayır efendim. 94 senesi.

A. T.: Şöyle ifade etmemiz doğru olur mu? 1994 yılından itibaren İstanbul bulunduğu kabuğun, yerkabuğunun cinsini merak etmeye başladı ve bununla ilgili haritayı...

F. Y. O.: Yo, o değil. İstanbul'da jeolojik çalışmalar 100-150 senedir yapılıyor. Bunlar yapılmıştır. Ama derli toplu, bunun sadece İstanbul'un planlamasına yönelik bir şekilde yapıldığı ilk çalışmalardır bunlar.

A. T.: Yani şehrin kurulmasına yönelik olarak kullanılması yeni.

F. Y. O.: Evet. Bundan önceki dönemdeki belediye başkanı olan sayın profesör hocamız bizimle temasa geçmişti. İstanbul'da Yeşilköy açıklarında bir deprem olmuştu. O deprem nedeniyle bizlerle temasa geçtiler. Ama altı ay boyunca hiç yol alamadık. Yeni bir dönem geldi, biz bu sefer belediyeye bir öneride bulunduk. Yazdık. Dedik bu böyledir. Siz de İstanbul'u biz planlıyoruz diyorsunuz, gelin bu işi bilinçli ve bilimin gösterdiği doğrultuda

yapalım, bizler bu işi bir taraftan tutalım, dedik. Söylediklerimizi dinlediler. Bir yerbilimleri grubu oluşturuldu İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde. Bu yerbilimleri grubu içinde bulunan hem jeoloji mühendisleri, hem jeofizik mühendisleriyle bir çalışma başlatıldı. Bu çalışmaların ışığında, İstanbul'da birçok yerde on kattan daha fazlası verilmedi, kat sınırlaması getirildi yerbilimi çalışmalarının ışığında.

A. T.: Peki yapılmış olanlar ne olacak?

F. Y. O.: Yapılmış olanlara bir şey yapmanın imkânı yok. Çünkü onlar eskiden ruhsatla bağlanmış. Bu hukuki bir süreçtir. O hukuki sürecin içinde siz bir şeyleri kolay değiştiremezsiniz. O hukuki süreç işler, insanlarımız da maalesef hep kendilerine müslüman oldukları için ortaya böyle ucubeler çıkar. Bir gecekondu yapılır, onu yıkarsınız, bir daha yapılır, onu yıkamazsınız. Neden? Tabancayla, bıçakla karşınıza çıkar. Onu da yıkarsınız bir üçüncü kez yapıldığı zaman, artık oraya askeri birlik getirmek lazım. Bu böyle bir, iki, üç, beş olunca yıkılmaz.

A. T.: O zaman adım adım gidelim. Şimdi bu durumda İstanbullu olarak biz geleceğe, en azından bu konunun düşünüldüğünü bilerek rahat bakabilir miyiz?

F. Y. O.: Evet, İstanbul'da bu çalışmalar başlamıştır. Bir yandan da biz bir sismograf ağı oluşturduk. İstanbul'da halen 8 istasyon var. Kandilli'nin iki istasyonu var, bir tane de TÜBİTAK'ın var, üç. Bizim şimdi 8 istasyonumuz var.

A. T.: Deprem ve Zemin Araştırma Müdürlüğü kurulması ihtiyacı nasıl doğdu?

F. Y. O.: Bizim yaptığımız bu çalışmalar sonucunda bütün belediye camiası, başkandan en ufak birimine kadar herkes anlamıştır ki yerbilimleri olmadan yerbilimlerinin bu işe bakış açısı sorulmadan bilinmeden İstanbul planlanamaz, İstanbul'da inşaat yapılamaz. Bunu biz yerleştirdik. Öyle olunca dediler ki, bu yerbilimleri grubu gayriresmi kuruluş. Biz bunu resmileştirelim. Bu sefer Bakanlar Kurulu kararıyla Büyükşehir bünyesinde bir müdürlük oluşturuldu. İşte Deprem ve Zemin İnceleme, Araştırma Müdürlüğü budur. Bunu biz oluşturduk. Ve şimdi artık işin sahibi odur. Bir yandan jeoloji çalışmaları ve zemin araştırmalarını yürütüyor, 1/25 binlik ve 1/5 binlik planların yapılması için altlıklar hazırlanıyor –bu da büyük ölçüde tamamlandı– bir yandan da İstanbul'un depremselliği inceleniyor. Mikrosismik aktivitesi. Bunun için de dediğim gibi halen 8 istasyon çalışıyor. Ve

bunlardan bilgi toplanıyor. Biz mesela 7.3, 7.4 magnitütü saptadık. Ama ondan hiçbir yerde bir bahis yok.

A. T.: Yani İzmit'te olan depremi mi saptadınız?

F. Y. O.: Evet. Onun büyüklüğünü tespit ettik.

A. T.: Anladım.

F. Y. O.: Büyükşehir'de herkes bihaberdi zemin etkilerinden. İstanbul'un büyük bölümü, eskiden ikinci dereceden deprem bölgesiydi biliyorsunuz. Bir kısmı üçüncü derece deprem bölgesiydi. Şimdi birinci dereceye alındı.

A. T.: Bu çalışmadan sonra İstanbul tamamıyla birinci dereceye alındı değil mi?

F. Y. O.: Bundan değil de, şimdi tümü birinci dereceye alındı.

A. T.: Yani depremden sonra mı?

F. Y. O.: Bu aralar oldu bu iş.

A. T.: Şunu mutlaka söyleyelim o zaman, İstanbul'un tamamı birinci derece deprem bölgesi, dolayısıyla inşaat kalitesi de ona göre olmak zorundadır.

F. Y. O.: Hepsi, bütün inşaatlar birinci dereceye göre yapılmak zorundadır. Binaların son derece titiz bir şekilde, her şeyiyle kontrol edilerek yapılması gerekir. Yani sadece beton kalitesi değil, içine konan ne varsa. Bir kere çıkmalardan tümüyle vazgeçilmesi gerekir. Temel sistemlerinde neresi olursa olsun radye ve hatta bazı yerlerde radye artı kazıklı temele geçilmesi lazım. Kaya zeminleri üzerinde dahi olsa radye sistemi yine yapmak gerekir. Çünkü büyük deprem geldiği zaman eğer temeller, ayrı temeller şeklindeyse, bina farklı çalışacaktır dalgayla ve yıkılacaktır.

A. T.: Belediye mevcut binaların bu olaydan sonra incelenmesi gibi bir eğilim içerisinde mi yoksa insanlar kendi evlerine kendileri mi baktıracaklar?

F. Y. O.: Şimdi bakın İstanbul öyle bir aysberg ki, bunun ancak onda biri görünüyor. İstanbul nereden başlıyor, nerde bitiyor belli değil. Biz ancak Belediye'ye danışman olduktan sonra İstanbul hakkında bir fikrimiz olmaya başladı. Bir taraftan bakıyorsunuz Kocaeli'ne yaklaşıyor. Öbür taraftan Tekirdağ'a yaklaşıyor. Bu kadar büyük bir alanda bir zavallı belediye, kaç tane adamı var ki... Bir milyon bina var İstanbul'da. Ortalama. Bazıları 860 bin diyor, kimisi 1,5 milyon diyor ama ortalama 1 milyon bina. Bir milyon binayı hangi uzmanımıza, ne kadar zamanda baktıracağız? Bu hemen hemen imkânsız.

A. T.: Aslında çalışmalar tamamen bundan sonra yapılacak binalara yönelik herhalde.

F. Y. O.: Evet. Zaten bütün bunların esas amacı da İstanbul'un yapılmış, imar edilmiş bölgeleri değil, gecekondu bölgelerinin nasıl planlanması lazım geldiği ve bir de eğer varsa yeni bölgelerin imara doğru düzgün açılması. Gerçekten o zemin üzerinde, o bölgelerde olabilecek depremlerin büyüklüklerine göre emniyete alınmış binaların yapılması. Veya plan hedeflerinin yapılması. Yoldur, köprüdür... Esasında bu deprem bize hemen şunu öğretti. İstanbul'da bizim öncelikle bakmak zorunda olduğumuz birinci konu, bütün kamu binalarının, hastaneler, okullar, güvenlik kuvvetlerinin yerleştiği binalar, askeri binalar gibi, bütün bu tür kamu binalarının süratle kontrol edilip bunların oturdukları zemin incelenerek en az 7,5 magnitute'lü bir depreme dayanabilir mi dayanamaz mı olduğu konusudur. Bunların dayanabilir hale getirilmesi lazımdır.

A. T.: Nasıl getirilecek?

F. Y. O.: Nasıl diye bir şey yok. Eğer getirilemiyorsa yıkılıp yeniden yapılması lazım. Eğer bir bölgede böyle bir hastane yapılacaksa, bunun bu şartlar göz önünde tutularak yapılması lazım. Bu bakımdan evvel emirde kamu binaları için bu geçerlidir.

A. T.: Herhangi bir çalışma yapıldı mı bununla ilgili?

F. Y. O.: Hayır, henüz yapılmamıştır.

A. T.: Bundan sonra başlanacak mı?

F. Y. O.: Eminim başlanacaktır. Bütün kamu binaları sağlam olmalıdır. Doğalgazla ilgili binalar. İtfaiye. Böyle bir deprem olduğunda her yere organize olarak müdahale edebilecek sistemler. Enerji sistemleri. İSKİ'nin bütün binalarının çok sağlam olması lazım, çünkü İSKİ bir giderse İstanbul susuz kalır. Ayrıca elektrik verilemez, mesela enerji hatları önemli, doğalgaz verilemez. Şimdi tabii bir sorun hemen ortaya çıktı. Allahtan İstanbul'u düşük magnitute'te etkiledi bu deprem. Eğer daha büyük olsaydı, muhakkak, doğalgaz sisteminde büyük kırıklar, çok fazla sayıda kırık meydana gelecekti. Ve çok büyük yangınlar olacaktı. Örneğin Kobe'yle ilgili bir toplantı yapıldı. Burada 6000 küsur doğalgaz yangınının çıktığı söylendi Kobe'de. İstanbul'da böyle bir şey olmadı. Allahtan olmadı. Eğer olsaydı, hepimiz yanmıştık.

A. T.: Ama bu deprem İstanbul'u fazla etkilemedi...

F. Y. O.: Hayır. Etkileyecek bir deprem olsaydı, İstanbul yerle bir olur-

du. Evvel emirde yapılacak şey, bütün şebekelerin, doğalgaz şebekesinin 7,5 magnitüt şiddetinde bir depreme dayanıklı hale getirilmesidir.

A. T.: Dayanıklı bir hale getirilmemiş midir, yapılışında bu dikkate alınmamış mıdır?

F. Y. O.: Bir fikrim yok. Ama zannetmiyorum. Bazı şeyler mutlaka düşünülmüştür ama gerçekten depreme dayanıklı hale getirilmiş mi, getirilmemiş mi, onu ilgililer bilir. Yalnız getirilmesi lazımdır. Su isale hatları mesela, bir senaryoya göre böyle büyük bir depremde en az yüz yerden kırılacağı hesaplanmıştır. O zaman ana isale hatlarına paralel, kırılmayacak isale hatlarının yapılması, bunların depreme dayanıklı hale getirilmesi lazımdır. Nası getirilir? O, teknoloji işidir.

A. T.: Ana isale hatları, bayağı eski hatlar mı?

F. Y. O.: Yok, yeni hatlar da döşendi, son 5-6 senedir bayağı önemli hatlar döşendi.

A. T.: Peki bunlar da deprem dayanıklılığı düşünülmeden yapılmış olabilir mi?

F. Y. O.: Düşünülmedi demiyoruz. Düşünülmüş olabilir, bilmiyoruz onları. Ama 100 tane kırık olursa isale hatlarında, İstanbul susuz kalır ve bunların tamiri ve İstanbul'a su verilmesi herhalde bir seneyi bulur. Böyle bir durumda bavulumuzu alıp İstanbul'dan gitmek düşer bize. Tabii sağ kalırsak. Sonra İstanbul'da hangi viyadükler ayakta kalacaktır? Bunların hesaplanması lazımdır. Daha doğrusu stratejik viyadükler hangileridir? Bunların kuvvetlendirilip bu depremlere dayanıklı hale getirilmesi lazım. Bir de olabilecek depremin titreşim yönleri tahmin edilerek, ki biz buna deprem senaryosu diyoruz, bu titreşim yönüne dayanabilecek viyadükleri inşa etmemiz lazımdır, yolları inşa etmemiz lazımdır, etrafındaki binaları ona göre çok iyi kontrol etmemiz lazımdır, çünkü bina yola yıkılır, yol tıkanır. Onun açılması ve hizmetin götürülmesi uzun bir zaman alır.

A. T.: Köprülerin durumu ne şu anda? İki Boğaz Köprüsü...

F. Y. O.: Ben yüzde yüz eminim ki, bölgede olabilecek büyük bir depreme dayanıklı inşa edilmiştir. Çünkü bunlar çok büyük yatırımlar. Sağlam zemin üzerine oturmuştur ve bunlar asma köprüdür. Eminim birinci derece deprem risklerine uygun şekilde inşa edilmiştir.

A. T.: Gelelim Adalar'a. İnsanlar Adalar'a gitmeye korkuyor.

F. Y. O.: Hayır, efendim. Adalar'da ne risk varsa, burada da aynı risk var. Anakarada da aynı risk var. Adalar yıkılıp deniz altına göçmez. Korkmayın.

A. T.: Ama deprem Ada'ya çok yakın olacağı için, insanlar orada daha derin hissedileceği endişesi içinde.

F. Y. O.: Şimdi, Bostancı'yla Adalar arasında bir fark yok. Arada 5 kilometre fark var. Eğer bakarsanız 5 kilometrede bir saniyedir deprem dalgasının gelişi. Bir saniyede Adalar'dan Bostancı'ya gelir.

A. T.: Yani orada olan burada da olur, bir saniye geç olur sadece.

F. Y. O.: Şiddetinden de çok çok küçük bir miktar kaybeder. Adalar yapısal olarak gayet sağlam zemindedirler. Ama yine de her binanın oturacağı zeminin ayrı ayrı bakılması lazım. Yani o yönden de lokal çalışmaların mutlaka yapılması lazım. Depreme dayanıklı mı yapılmıştır binalar, bir bilgimiz yok.

A. T.: Tedbirlere geçelim isterseniz...

F. Y. O.: Şimdi bizim burada düşündüğümüz üç aşamalı tedbirlerdir. Bunların birinci aşaması, hemen yapılması lazım gelen ilk şey, insanlarımızın eğitilmesidir. Bu medya kanalından yani hem görsel hem yazılı basın yoluyla, insanlarımızın deprem nedir, zemin nedir, kaya nedir, eğitilmesidir. Biraz jeoloji bilgisiyle, bunlar ampirik bilgiler, çok yüzeysel bilgiler olacak ama, eğitilecekler. Bir kere depremden korkmayacaklar. Çünkü deprem esasında korkulacak bir şey değildir. Tedbirinizi alırsanız, deprem oluyor dersiniz, otursunuz, uyursunuz evinizde. Bu kadar basit. Ama bunu biz biliyoruz. Şimdi bizim bildiğimiz kadar değil de, yine belirli ölçüde halka bu bilginin verilmesi lazım. Depremi iyice öğretip, depremde tedbirler alındığında hayatımızın aşağı yukarı garantiye yakın olduğunu söylememiz lazım. O zaman halk ev alırken de karosu, seramiği İtalyan mı diye bakmaz, sağlam mı, hangi zemine, hangi temeller üzerine oturuyor diye bakar. Kötü yapılan binalar satılamaz. Böyle binalar varsa ekspertizlerle bunlar ortaya çıkar, müteahhit satamaz, iş hayatı biter. Bunlar otokontroldür, birinci tedbirdir. Deprem adam öldürmez, bina öldürür. Açık arazide olsanız, deprem hiçbir şey yapmaz. En büyük deprem de olsa sadece biraz hoplarsınız o kadar. Uzun vadeli tedbirlere gelirsek... İstanbul'un ve hatta Marmara Bölgesi'nin bölgesel planlaması yeniden gözden geçirilmeli, özellikle İstanbul çevresinden tüm sanayi kuruluşlarını, tekstil de dahil olmak üzere İstanbul'un yerleşim alanlarının dışına çıkarmak lazım. İstanbul Bölgesi'nin dışına. Hatta Marmara Bölgesi'nin dışına. Bunları yayacaksınız Türkiye sathına. Marmara Bölgesi Türkiye sanayisinin yüzde 50'sini barındıran bir bölge. Üretim kaybından Türkiye'nin bugün günlük 250 milyon dolar kaybı

olduğu söyleniyor. Benim bilgim değil. Eğer böyleyse 15 günde biz 7,5 milyar dolar kaybettik. Yapalım, iyi yapalım yıkılmasın. Şimdi bu sanayinin burada olmasının tehlikesi kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bunun bölgeden süratle tahliye edilmesi lazımdır.

A. T.: Tüpraş gösterdi zaten bunu.

F. Y. O.: Sadece Tüpraş değil. Bütün sanayi kuruluşları felç. O zaman bunları alalım deprem riskinin daha az, daha küçük depremlerin olduğu bölgelere kaydıralım. İstanbul'a gelince, bugün 12 milyon nüfusu var, bunu herkes biliyor. Türkiye nüfusunun beşte biri İstanbul'da yaşıyor. İstanbul'da katma değerin yüzde 40-45'i üretiliyor. Dolayısıyla şimdi o katma değer üretilmiyor artık. Çok düştü. O zaman İstanbul'dan sanayinin soyutlanması şart. Buranın tamamen bir kültür şehri haline gelmesi lazım. İstanbul'un turistik bir bölge olması, bir üniversite şehri haline gelmesi lazım. O zaman İstanbul'un nüfusu zaten azalacaktır. Problemimiz şehrin yüzde 70'inin gecekondu oluşudur. Yapılan gecekonduların birçoğu hiçbir tedbir alınmadan yapılmış, temelsiz, programsız, toprak üzerine hemen konulmuş şeylerdir. Apartmankondu olanların da hiçbir emniyet tedbiri yoktur. Sadece kalfalar yapar, bir seçim döneminde bir kat, ertesi seçim döneminde bir kat daha. Bunlar insanlarımıza mezar olacaktır. İstanbul'da binlerce Veli Göçer var. Bunlardan kurtulmamız lazım. Nasıl kurtulacağız? Biraz kaba olacak söylediğim ama, insanların ekmeğini, suyunu keseceksiniz İstanbul'dan. Onları yollayacaksınız. Nasıl gider insanlar? Polis kuvvetiyle değil. Sanayiyi kaydırdığınız zaman, iş imkânları kalmayınca o bölgede kimse kalmaz. Bu uzun vadeli bir tedbirdir. Orta vadeli tedbir, mecliste ilgili yasal düzenlemeler yapıldıktan sonra kurulacak olan uzman, yeminli büroların, İstanbul'daki binaları kontrol etmeye başlamasıdır. Bölge bölge başlayacaklar. Ve kötü olan binalar, İstanbul'da depreme dayanamayacak olan binalar yıkılacak yavaş yavaş. Ama evvel emirde kamu binalarının, böyle bir felakette işe müdahale edecek olan kurumların binalarının ve her türlü alt yapı sisteminin ayakta kalabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması, bunların kontrol edilip iyileştirilmesi gerekir. Bu tedbirler alındığı takdirde, İstanbul'da depremden korkmak için bir sebep kalmaz. Söyleyeceklerim bu kadar.

A. T.: Sözünü ettiğiniz tedbirlerin alındığını görmek hepimizi sevindirecektir.

"Ayasofya'yı Yapanlar Hem Mühendisliği Biliyorlardı Hem de Malzemeyi"

AHMET ÇAKMAK İLE SÖYLEŞİ

Söyleşiyi yapan: Ayşe Erdem

Ayşe Erdem : Sayın Çakmak, siz Princeton Üniversitesi İnşaat Mühendisliği bölümünde profesörsünüz ve bu bölümde Ayasofya'nın deprem koşullarında ki yapısal analizini yapıyorsunuz. Bize bu çalışmanız hakkında bilgi verir misiniz?

Ahmet Çakmak : 15 senedir İstanbul'daki Bizans eserleri ve esas olarak Ayasofya üstünde çalışıyorum. Bu çalışmada ilgilendiğim mevzular şunlar; Ayasofya'yı yapan mimar ve mühendislerin yapı bilgileri ne kadardı? Ayasofya'nın diğer binalardan farkı nedir? 1500 senedir varolan bir bina istanbul gibi depremi çok olan bir şehirde nasıl yıkılmadan 1500 sene ayakta kalmıştır? Bunlara bakmak üzere çalışmaya başladık. Tarihî bir bina üstüne çalışmaya başlanırken sorulması gereken sualler vardır. Birincisi bu bina üstüne tarihî olarak ne biliniyor? Yazılı olarak ne vardır? Planını biliyor muyuz? Kim yapmış, nasıl yapmış? İkincisi bu bina üstüne kimler çalışmış? Şimdiye kadar hangi arkeologlar, hangi tarihçiler neler yazmış? Ve daha sonra da modern mühendislik tekniklerini kullanarak bu binanın malzemesini, kuvvetini ve depreme dayanıklı olup olmadığına bakmak için bir takım modeller yapmayı düşündük.

A. E. : Bu çalışmayı hangi kurum veya kuruluşlar desteklemektedir?

A. Ç. : Bu çalışmaya Princeton'daki mühendislik öğrencileriyle başladım. Mimarlıkta profesör olan Robert Mark eski gotik binalar üstüne çalışıyordu, o da bize katıldı. Daha sonra bu çalışmaya üç ayrı kurum dahil oldu; Princeton Üniversitesi, BÜ Kandilli Rasathanesi'ndeki deprem araştırma bölümü ve Atina Üniversitesi'nin kimya fakültesindeki malzeme bölümü.

A. E.: Ahmet Bey, 17 Ağustos'taki depremde İstanbulda mıydınız?

A. Ç.: Evet buradaydım, sabah hemen ayasofyaya baktım. Daha önce de söylediğim gibi hiç zarar görmemişti.

A. E.: İstanbul'da hangi tarihi binalar deprem tehditi altındadır?

A. Ç.: Benim bildiğim bu depremden zarar görmüş bir tane tarihi bina var; Sinan'ın yaptığı Edirnekapı tarafındaki Mihrimah Sultan camii. Depremden sonra oraya da gittim, kıble tarafındaki kemeri çok fazla hasar görmüş, öteki kemer de hasar görmüş, ama o camiin eskiden de hasarları vardı. Bu depremden mi olmuş, yoksa daha önca çökme mi olmuş, onu bilmiyorum. Bunu çalışmak üzere, Kandillideki arkadaşlarla beraber bir proje hazırlamıştım, ama şimdiye kadar bunu uygulayacak kimseyi bulamadık. Muhakkak tamir edilmesi gereken tarihî bina Mihrimah Sultan camiidir. Bir de Fatih camiin hasar gördüğü söyleniyor, ben görmedim ama duyduğum ağırlık kulelerinin hasar gördüğüdür.

3 Mayıs 1481 Rodos depremini betimleyen bir ağaç oyma, anonim.
© Kozak Collection, Earthquake Engineering Research Center, University of California, Berkeley.

A. E.: Bunun dışında depreme karşı kuvvetlendirilmesi gereken tarihi binalar nelerdir?

A. Ç.: Ben iki binaya baktım; Ayasofya ve Süleymaniye. Bizim ölçümlerimize göre bu ikisinin de 7–7,5 büyüklüğünde bir depremde zarar görmemesi lazım.

Princeton'da çalıştığım iki konu var; birincisi Ayasofya'nın depreme karşı dayanma gücü. Bir de İstanbuldaki Bizans eserlerinin bilgisayar modellerini yapıyor, tarihçelerine bakıyorum. Kariye Camiin modelini yaptım. Fakat bilgisayar modeli üzerinde depreme dayanıklılığı üzerine çalıştığım yegâne bina Ayasofya'dır.

Ayasofya'yı yapanlar; Anthemlus ve İsidorus. Bunlar o tarihin en meşhur, en bilinen matematikçileri ve mühendisleridir. Anthemius matematikçi ve mühendis, İsidorus da matematikçidir. Bunlar bugünün bilgili adamları gibi, makale yazıp, mekteplerde hocalık yapıyorlardı. İsidorus, Atina'da Justinianus'un kapatmış olduğu okulun en son müdürüdür. Anthemius askeri mühendis olarak çalışmış, justinien'in İran harbine gitmiştir. Dünyadaki tüm binalar üstüne fikri var. O döneme göre çok ilginç yenilikler getirmiş; Ayasofya'yı yaparken gayet hafif harç ve tuğla kullanıyor. Bugünkü beton kuvvetinde, kırık tuğla, kireç, kum kullanılarak yapılan horasan harcı kullanıyor. Tuğlalarını hususi olarak ısmarlıyor, bu tuğlaların yoğunluğu 1.4; suya atılsa batmadan yüzebilecek hafiflikteler. O günkü fizik bilgilerine göre, kuvvet yükün ağırlığına bağlıdır. Kemerleri hafif yaparak kemerlerin uzunluğunu arttırabiliyor. Önemli olan kemerlerin hafif olması. Böylece kemerleri hem daha büyük hem de depreme karşı daha dayanıklı yapabiliyor. Bugün mühendislikte bildiğimiz gibi deprem yükü, ivmenin yükle çarpımına eşittir. Depremin ivmesini yükün ağırlığıyla çarptığınızda ortaya binayı sallayan kuvvet çıkar. Tabii ivmeyi azaltamıyoruz, çünkü depremden geliyor, ama yükün ağırlığını azaltırsak binaya gelen kuvvet azalmış oluyor. 6. asırda bu mühendisler bu bilgiye sahipler ve yaptıkları binayı depreme dayanıklı, kemerleri de 31 metre uzunluğunda inşa edebiliyorlar. Romalılar bunlardan daha büyük kemer yapmamışlar, bundan daha büyük kemer ancak 1800'lerde yapılmış.

A. E.: Bu kemerler bizans döneminde ki depremlerde hiç zarar görmemişler mi?

A. Ç.: 10. asırda batı kemer, doğu kemer de 14. asırda bir kez yıkılıyorlar, ama tamir ediliyorlar. Kuzey ve güney kemerler ise hiç yıkılmıyor. Eğer diğer binalarla, mesela Sinan'ın yapılarıyla mukayase edersek, Sinan'ın binalarının taş kullanıldığı için çok daha ağır olduğunu görürüz. Sinan'ın

binaları statik yüklere karşı gayet kuvvetli nitekim, dinamik yüklere karşı dayanıklı olamıyor. Sinan hiçbir vakit kemerlerini Ayasofya kemerleri kadar büyük yapamıyor. En büyük kubbeyi Selimiye'ye yapıyor çünkü Edirne'de pek deprem olmuyor. Selimiye'yi İstanbul'a değil de Edirne'ye yapmış olmasının sebebini böyle açıklıyabiliriz.

Ayasofya'yı yapan adamlar hem mühendisliği biliyorlar, hem malzemeyi hem de geometriyi biliyorlar. Bu üçünü de bilip, bu konularda yazmak, ilim yapmak çok mühim bir şey. Sonraki asırlarda, mesela Sinan'ın döneminde yazılı hiç bir bilgi yok. Mimarların nasıl inşaat yaptıkları, ne prensip ve kaideleri kullandıkları hiç yazılmamış. Bu durum ortaçağda yavaş yavaş sona eriyor ve Romalıların devamı olarak, bildiğini yazmak, birbirine öğretmek, münakaşa etmek Rönesans ile tekrar başlıyor. Anthemius'un depremlerin, nasıl meydana geldiği üzerine teorileri var.

A. E.: İstanbulda 7-7.5 büyüklüğünde deprem olursa nereleri zarar görecektir?

A. Ç.: Ben size hangi binaların hasar görmeyeceğini söyleyebilirim. Ayasofya, 7.5 büyüklüğünde bir depremde hasar görebilir ama yıkılmayacaktır. İki boğaz köprüsü ve gökdelenler dinamik olarak depreme karşı dizayn edilmişlerdir. Bunların yıkılma şansı azdır. Bu demek değildir ki öteki binaların hepsi yıkılacaktır.

A. E.: İstanbul Surları'nın depreme dayanıklılığı ne boyuttadır?

A. Ç.: Bu depremden sonra surlara da baktım. Üç dört yerde taşlar düşmüş, Edirnekapı tarafında tamir edilmiş bir bölüm vardı, yıkılmış, iyi tamir etmemişler. 6. ve 7. asırlarda surların yıkıldığını biliyoruz, hemen tamir ediyorlar.

Depremler tarihi kavramlardır. Depremin nerede olacağını biliriz. Çünkü deprem olan yerde deprem tekrar eder. Fakat ne zaman olacağını bilemiyoruz. Bir deprem olacak ama bu deprem yarın mı, gelecek hafta mı olacak, bilemiyoruz. İstanbul'a yakın fay hattında 30 ile 80 sene arasında deprem olması bekleniyor.

İstanbul'da Zemin Durumu

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zemin ve Deprem İnceleme Müdürlüğü'nün hazırladığı jeoloji haritasına göre İstanbul'un zemin durumu:

1- *Alüvyon:* Yapılaşma için sakıncalı ve depreme dayanıklı değil. Genel olarak taşıma kapasitesi çok düşük. Ama Beykoz ve Riva civarında alüvyon zemin sıkışarak katılaştığı için bir ya da iki katlı bina yapılabilir.

2- *Kuşdili formasyonu:* Taşıma kapasitesi zayıf ama önlem alınarak bina yapılabilir. Ataköy'ün bulunduğu yer bu zemine sahip. Ataköy'ün altında genç yani halen faaliyette olan faylar da var. Bu tehlikeyi daha da arttırıyor.

3- *Alüvyon yelpazeleri:* Depreme dayanıklılığı zayıf. Yüksek katlı ve yoğun yapılaşma için sakıncalı. Ancak düşük katlı binalar yapılabilir. Sultanbeyli bu zemine sahip.

4- *Bakırköy formasyonu:* İyi zemin olarak kabul ediliyor. Yapılaşmaya müsait ama zeminde lokal sorunlar olabiliyor. Bina sorunlu bölgeye denk gelmişse depreme dayanıklılığı çok azalıyor.

5- *Güngören formasyonu:* Depreme karşı zayıf. Yapılaşma için kötü bir zemin. Zemin, 14-15 derecelik bir eğim kazandığında heyelan meydana gelebiliyor.

6- *Çukurçeşme formasyonu:* Taşıma kapasitesi iyi. Bina yapılabilir. Ama kötü bir huyu var. Yamaç olan bölgelerde su tutuyor ve bu yüzden akışkanlık kazanıyor. Yani heyelan yapıyor. Eğimli bölgelerde tehlikeli. Büyükçekmece ve Küçükçekmece gölleri arasında görülüyor.

7- *Gürpınar, Karaburun ve Ceylan formasyonları:* Üçü de aynı özellikleri gösteriyor. Depreme dayanıklı değiller. Avrupa yakasının büyük bir bölümünde bu üç zemin türü var. Üç zemin de binaların depremde daha çok hasar görmesine neden oluyor.

Kaynak: http://www.geop.itu.edu.tr

KARA DENİZ
MARMARA DENİZİ
ARNAVUTKÖY
HADIMKÖY
GAZİOSMANPAŞA
SARIYER
BEYKOZ
SİSLİ
KAĞITHANE
EYÜP
BEŞİKTAŞ
ESENLER
BAYRAMPAŞA
BEYOĞLU
BAĞCILAR
GÜNGÖREN
FATİH
EMİNÖNÜ
BAHÇELİEVLER
ZEYTİNBURNU
KÜÇÜKÇEKMECE
AVCILAR
ADALAR
TUZLA

8- Soğucak formasyonu: Sağlam zemin olarak nitelendiriliyor. Taşıma kapasitesi yüksek. Depreme dayanıklı. En önemli kusuru suyun asitik özelliğinden etkilenerek erimesi ve yeraltında mağaralar oluşması. Mağara yüzeye yakın olduğunda tehlikeli oluyor. Küçükçekmece ve kuzeyi ile Sazlıbosna civarında görülüyor.

9- Hamamdere formasyonu: Genel olarak Soğucak formasyonuyla aynı özellikleri gösteriyor ama taşıma kapasitesi daha az.

10- Sarıyer formasyonu: Volkanik kayalardan oluşuyor. Yapılaşmaya müsait. Depreme dayanıklı. Ama bu zeminde de ayrışmış yani depreme karşı zayıflamış bölgeler olabiliyor. Bina bu bölgeye denk gelirse taşıma kapasitesi düşük olduğu ve heyelan yaptığı için tehlikeli.

11- Kutluca, Hereke, Tepecik, Erikli, Kapaklı, Kocatarla formasyonları ve Tavşantepe Kuvarslı diyoriti: Aynı özellikleri gösteriyorlar. Taşıma kapasiteleri yüksek olduğu için yapılaşmaya uygunlar. Depreme dayanıklılar. Kusurları ise, yer yer erimeyle oluşmuş boşluklarının olması. Gebze ve İzmit'e yakın bölgelerde görülüyor.

12- Çavuşbaşı giyandoriti: Magmanın yüzeye çıkmasıyla oluşmuş sağlam bir kayadan oluşuyor. Yapılaşmaya uygun ve depreme son derece dayanıklı. Ama kayanın çevresinde ayrışmış yani sağlamlığını kaybetmiş bölgeler var. Bu bölgeler yapılaşmaya uygun değil. Bina kayanın etrafını çevreleyen bu bölgeye denk gelirse tehlikeli oluyor. Çavuşbaşı ve civarında görülüyor.

13- Trakya formasyonu: Genel olarak sağlam bir zemin. Ama kırılma, çatlama ve faylanma gibi özelliklere sahip. Bu nedenle düzlük bölgeleri yapılaşmaya uygun ve depreme dayanıklıyken eğimli bölgelerde endişelenmek gerekiyor. Sarıyer, Şişli, Beyoğlu, Beşiktaş, Gaziosmanpaşa, Eyüp, İkitelli, Esenler ve Kâğıthane'de görülüyor.

14- Baltalimanı ve Tuzla formasyonları: Taşıma kapasitesi yüksek. Yapılaşmaya müsait ve depreme dayanıklı bir kayadan oluşuyor.

15- Kartal formasyonu: Trakya formasyonuyla benzer özelliklere sahip. Yapılaşmaya uygun bir zemin. Daha yaşlı olduğu yani kayalaşma sürecini tamamladığı için bilim adamlarınca depreme karşı daha güvenli kabul ediliyor.

16- Dolayoba, Göldağı, Aydost ve Kurtköy formasyonları: Anadolu yakasının önemli bir bölümü bu zemine sahip. Taşıma kapasitesi çok yüksek, stabil ve deprem açısından sağlam bir zemin. Tek kusuru, tektonik olaylarla meydana gelmiş yeraltındaki kırıklar birbirinin üstüne biniyor. İki kırık arasındaki bölgeye rastlayan binalar için tehlike olabiliyor.

17- Karaburun-Çukurçeşme formasyonu (ayrılmamış): Ortak özellik gösteriyor.

18- Kartal-Tuzla-Baltalimanı formasyonu (ayrılmamış): Ortak özellik gösteriyor. Kırmızı çizgi: İstanbul'un altından geçen ve kırmızı çizgiyle gösterilen fay hatları, bilim adamlarınca "ölü fay hattı" olarak adlandırılıyor. Bu fay hatları, depremlerde harekete geçmiyor. Şehrin altından geçen aktif bir fay hattı yok.

Depremsel Barbarlıklar

DOĞAN KUBAN

Geleceği en az otuz yıldır vurgulanan doğal ve toplumsal depremlerden birini yaşıyoruz. Dünya kabuğu depreşti. Ve üstünde oraya buraya koşuşan sorumlu sorumsuz kargaşa bekçilerini çaresiz yüzbinlerin arasına saldı. Kuşkusuz Türkiye, bu enkaz yığınlarını kaldıracak. İnsanları günlük yaşamlarına dönecekler. Ama kargaşa bekçilerinin kontrolunda bu sahnelere neden olan düzen Türkiye'yi sallamakta devam edecek.

Depremin sayısal boyutunun olağanüstülüğü, tasavvur edilemeyecek dramatik sahneler, kırdan kopup gelmiş insanların doğal bir olayla karşılaştıklarının bilincine bile zor varmaları, kamu idaresinin ve hükümetin, gerçeklerin boyutundan korkarak, halka anlatmakta zorlandığı, hatta belki kendisinin de doğru bilinçlendiremediği karmaşık olgular Türkiye'yi bir psikolojik travma'ya soktu. Toplum ilk günlerde ilkel toplumların doğa karşısındaki tavrını sergiledi. Milyonlarca insan günlerce sokaklarda sabahladı. Neden? Çünkü, önce oturduğu evin sağlam olduğundan emin değil. İnşaatların çarpık yapıldığını günlük kültürünün parçası olarak, bilinç altına yerleştirmiş. Depremi tanrısal bir olgu diye algıladığı için Tanrı'nın gazabının nereye kadar varacağını da bilemiyor. İdareciler, bilim adamları da 'aman evlere girmeyin' diyorlar. Peki, bu deprem kışın olsaydı, milyonlarca insan nerede barınacaktı? Muhterem, herşeyi düşünen büyük adamlarımız, böyle bir olasılığa karşı en ufak bir endişeyi dile getiriyorlar mı? Onca yıl getirdiler mi? Türkiye'nin her karış toprağını yağma edenleri hoş tutmak için af yasası üzerine af yasası çıkaranlar, İstanbul'u orta boy bir deprem vurduğu zaman insanları nerede barındıracaklarını düşündüler mi? Bunu örgütledi-

ler mi? Ne yapacaklarını halka duyurdular mı? Şu sivil savunma örgütlerini kuramayan, sivil toplum örgütlerine karşı çıkan, yabancıların yardım isteklerine vize vermeyen birtakım adamlar, kendi evleri yıkılırsa ne yapacaklarını düşündüler mi? Eğer bu sorular yanıtsız kalmakta devam ediyorsa, başka bir deyişle, bugün Kadıköy'ün bir köşesinde beş yıllık bir apartmanın dördüncü katındaki vatandaş, fazla derine gitmeden, 'bana evimin duvarları çatlarsa, ve dışarıda da sıfırın altında beş derece soğuk varsa, elektrik ve su kesilirse, küçük çocuklarımı nereye götüreceğimi lütfen bildirir misiniz?' diye sorduğu zaman bunun yanıtı olmayan bir toplumda yaşıyorsak, park edemediği arabasını, çöpten arınmayan yolunu, işine giderken çektiği zorlukları bir kenara bırakarak, bir çağdaş barbarlıktan söz edebiliriz. Kendimizin, bilinçsizce, bu partileşmiş menfaat gruplarını iş başına getirdiğimizi, onlarla bütünleştiğimizi, eğer böyle kuşkulu gelecek perspektifleri dile getiriyorsak bunun ortak bir toplumsal tavrın göstergesi olduğunu bilmemiz gerek. Bu barbarlık gösterileri herkese aittir. Millet Meclisi'ndekilerin kaygısızlığı da ondan ileri geliyor. Şairinden müteahhitine, gazetecisinden toprak ağasına kadar bütün temsilcilerimiz, 'devlet deniz, yemiyen domuz' olduğunu biliyorlar. Her yaptıkları hareketi tasvip eden bir toplumu temsil ediyorlar. Temsil demokratiktir. Halk ve memur işlerini nasıl yürüteceklerini, karşılıklı olarak, biliyorlar. Anayasanın arasıra, yasaların her zaman delinebileceğini avukatlarından öğreniyorlar. Ölen ölüyor, kalan kalıyor. Çark dönüyor. Bütün tarih boyunca, en ilkel koşullarda da, biraz daha fazla kayıp vererek, toplumlar yaşadılar. Günümüz dünyası çeşitli düzeylerde bir teknoloji barbarlığını karşılamaya hazırlanıyor. Bizimkinin niteliksel bir farkı var. Biz teknoloji barbarlığı ile ilkel toplum barbarlığını birlikte yaşıyoruz. Bu ilginç sinkretizmin katlanmış etkilerini de televizyonlarımızdan seyrediyor; ve onların Türkçeyi iyi bilmeyen muhabir ve spikerlerinden; ve diğer anlı şanlı ünlülerimizin yorumlarından öğreniyoruz.

Dünya kabuğunun milyonlarca yıllık hareketleriyle karşılaşan bir cahil toplumun deprem olgusunun doğal mı, tanrısal mı olduğu konusunda şizofrenik tartışmaları, ilkokul öğrencilerinin bile bilmeleri gereken bilgileri ve çoktan yasalara girmiş ve uygulanan inşaat ilkelerini halka tekrar tekrar televziyonlarda anlatmak tüyler ürpertici bir ilkellik boyutunu açığa çıkardı. Bütün bunlara tüy dikmek için, Büyük Millet Meclisi'nin, yirmi milyon insanın acılarını ve maruz kaldıkları zararları hiçe sayarak, insanı canlı gömen inşaatları yapanlara af çıkarması, toplumun kendisini yok edecek felaketler

karşısında bile uyanmadığını ve örgütlenemediğini gösterdiği için, fiziksel depreme göre kıyaslanamayacak kadar daha büyük bir düşünsel ve duygusal depremin içinde yaşadığımızı sergileyen olaylarla karşılaşır olduk. Ve bundan da daha korkunç olan, çok insan tarafından söylenmesine ve yazılmasına karşın, hükümet ve idare edenler, yani toplumu bu felaketin pençesinden çıkaracak olanlar, uğradığımız felaketin boyutlarını, nedenlerini anlamış görünmüyorlar. Ülkeyi kargaşaya sürükleyebilecek bir durumun ne fiziksel, ne psikolojik ne de kültürel boyutlarından haberdarlar. Bunu da sürekli sahneledikleri politik söylem oyunu içine kattılar. Onbinlerce insanın yaşamıyla oynayan sorumlularla öylesine eşdeş olmuşlar ki, hiçbir hükümet adamı yere bir toprak yığını gibi yığılan kat kat apartmanların ne belediyeler, ne profesyoneller ve yapıları taahhüt edenler, ne de politikacılar arasındaki suçluları hakkında bir çift söz söylemedi. Üstelik, açık suç delilleri olan harabeleri ortadan kaldırmak için bayağı gayret sarfettiler. Toplum bunları anlamayacak kadar duyarsız değil. Pokitikacılar için iyi düşündüğünü söylemek de olanaksız. Cahil ama, saf değil. Kaldı ki kentlere göç edeli, dünyadan biraz daha haberi var. Ne var ki bu kültür düzeyi, düşünceyi örgütleyip o örgütlenmenin içinde yerine oturmayan düzenleri temizleyecek kadar güçlü değil. Bu hükümete kızıyor. Bir öncekine kızmıyor. Bugün Ahmet'e, yarın Mehmet'e kızıyor. Kızarsa her partiye karşı. Kızmazsa sapına kadar Fenerbahçeli. Ak ve Kara görüyor. Ve her seçimde kendine uygun güzel temsilcilerini bulup Meclis'e yolluyor. Seçim alanlarında hipnotize olmuş gibi onları dinliyor. İpe sapa gelmez sözleri, kahvede ve televizyonda dinlediklerine uygun olduğu için tasvip ediyor. Başına evi yıkıldığı zaman, süreç yineleniyor. Kahve ve televizyon söylemine de devam ediliyor.

Bugün yakınlarını, evlerini, işlerini yitiren ve anlaşılması olanaksız acılar ve endişeler içinde kıvranan yüzbinlerce insan bu felakette Tanrı'nın değil, inşaatları yapan ve kontrol edenlerin suçlu olduğunu kuşkusuz biliyorlardır. Tanrı'nın kendi apartmanlarını yıkıp, yandakini neden yıkmadığını da düşünüyorlardır. Eğer düşünceleri ve gözlemleri, ve yaşadıkları süreç içinde, bu bilinç aşamasına varmışlarsa, bundan bir sonraki aşama böyle bir gelişmeye kendilerinin nasıl alet olduğunu düşünmek olmalı. Evlerini yapmak için rüşvet isteyen biri ile anlaştılar mı? İmar durum beş kat olan yere yedi kat yapmak için uğraştılar mı? Apartmanı yapan müteahhitin daha önce yaptığı işlerin kalitesini bir mühendise kontrol ettirdiler mi? Bir apartmanın, bir müteahhitten önce bir mimar tarafından planlanması, bir inşaat mühendi-

si tarafından hesaplarının yapılması, ayrıntılı bir projesi olması gerekliliğini biliyorlar mı? Biliyorlarsa bunu kontrol etmişler mi? Bunlar, kentlilik düzeyine erişmiş toplumlarda neredeyse otomatik olarak yapılan kontrollardır. Aslında bu soruları sormaya gerek yotur. Bunların hiçbirinin, genelde yapılmadığını biliyoruz. Biz Türkiye'de inşaat alanlarını uzmanların değil, politikacıların seçtiklerini, daha doğrusu hasbelkader işgal edilmiş alanları inşaata tahsis ettiklerini sayısız gecekondu yasası ile biliyoruz. Biz kat yükseklikllerinin belediye meclisi kararlarıyla verildiğini ve bu meclislerin müteahhitler, arsa spekülatörleriyle dolu olduğunu da biliyoruz. Biz belediyelerin bağış karşılığı inşaat izni verdiklerini de biliyoruz. Biz nazım planların yapılmadığını, planların uygulanmadığını, isteyenin istediği yere, gerekli politik ilişkileri kurduğu takdirde, istediği gökdeleni yaptığını da görüyoruz. Biz her yıl, orman yangını, kıyı yağması, sel, deprem, erozyon gibi nedenlerle Türkiye'nin insanlarının başına neler geldiğini de biliyoruz. Biz izinli yapının inşaatların ancak %40'ı olduğunu da kontrolla görevli (!) belediyelerden öğreniyoruz. Biz Türkiye'de toprağın yağma edildiğini, yapı alanında suç diye bir şey kalmadığını da bliyoruz. Biz af yasasını da okuyoruz. Biz kentte ulaşımın çorbaya döndüğünü görüyor, trafikte ölenlerin savaşta ölenlerden fazla olduğunu da biliyoruz. Biz kentlerin giderek daha fazla koktuklarını, çöplerini kaldırmakta güçlük çektiklerini, kadastroları olmadığını, kanalizasyonlarını bitiremediklerini, sularının kısıtlı, havalarının kirli olduğunu da biliyoruz. Bunlara karşın bu kentlerde yaşandığına ve zaman zaman mutlu da olunduğuna göre, mutlu olmayanları düşünmenin bir toplum düşmanlığı olduğunu da, öyle söyledikleri için, biliyoruz. Ağzımızı usturuplu açıyoruz. Kentlerin fizyonomisi çok gerçekçi bir tablo çiziyor, anlayanlara. Bu tablo, fotoğrafı çektiğiniz noktaya göre değişiyor. Topkapı Sarayı'nın resmini, Boğaziçi'nin havadan resmini, Rumelihisarı'nı, Vaniköyü'nü, Akmerkez'i, Sabancı Center'ı ya da Bağdat Caddesi'ni çekip, işte İstanbul bu denebileceği gibi; Ümraniye, Bağcılar, Süleymaniye, Armutlu, Paşabahçe sırtlarını göstererek işte İstanbul bu da denebilir. Artık yaza yaza bıktığımız, ilgi düşkünü, bakım düşkünü, estetik düşkünü, fiziksel ortamı anlatmanın bir anlamı kalmadı. Toplum bu Meclisi, bu belediyeyi ve kent olamayan kenti tanımlayan toplumdur. Toplum 10 milyonluk bağış kâğıdını, imar izni sanan ve bunda da haklı çıkan, okuması yazması olmayanlarla doludur. Depremin doğal nedenini öğrenmemiş, ağzı köpüklü adamların gazete sayfalarında köşe yazısı yazdıklarını, ya da bir doğal felaketi bir siyasi felakete çevirme talimi yaptıklarını görüyoruz.

Toplumun sorunu bu deprem değildir. Türkiye'nin insanları, sayısız depremi günübirlik yaşıyorlar. Bu depremin farkı, farkına varılmadan, hatta kayıt edilmeden geçen günlük yaşamsal depremlerin, doğal bir afetle eşdeşleşerek, toplumun büyük bir zaafını ortaya çıkarması olmuştur. Ve daha on gün geçmeden, bu toplumdaki ilkel yapı, bunu da absorbe edecek davranışlara sahne olmaktadır. Oysa Türkiye'yi yıkıntıya çeviren bu doğal felaket bizi hazırlıksız yakalayan, yağmurlu havada şemsiyesiz sokağa çıkma gibi bir olay değildir. Depremin sonuçları, bizim doğanın sabrını suiistimal ettiğimizi gösteriyor. Daha da öteye, bizim barbarlaştığımızı gösteriyor. Kuşkusuz böylesine büyük, binlerce kollu bir toplumsal afette, çalışkan, fedakâr, yardımsever insanlar, yardım edecek örgütler ve bütün eleştirilere karşın yine de büyük bir devlet var. Fakat bunlara aldanmamalı! Bütün dünya ile paralel, fakat onların birçoğunun çok ötesinde, teknolojiyi yanlış yorumlamanın insanı ucuzlatan tavırlarını sergileyen, ilkel bir kapitalizmin aşırılıklarının ve düpedüz kurumlaşmış hırsızlığın teşvikini açıkça yapan bir barbarlık var. İyilerin ağırlığı kötüleri ve cahilleri dengelemiyor.

Ülke barbarlaşıyor. Çağdaş barbar pahalı bir barbardır. Yani bir hata yaptığı zaman topluma pahalıya mal oluyor. Aradaki fark iki katlı küçük bir evle gökdelen arasındaki fark gibidir. Barbar dendiği zaman akla gelen bütün özellikler bu topluma musallat. Barbar cahildir. Bu toplum cahil. Okumuş, okumamış, yüzde otuzu depremi Tanrı'dan bilirse o toplum cahildir. Bu yaygın cehalet mürekkep yalamışlıkla ilgili değildir. Cehalet, insanımızın çağdaş dünya içindeki yerini belirleyememesinden kaynaklanıyor. Nerede yaşayacağına karar veremediği gibi, nasıl yaşayacağına da karar vermiş değil. Bu kararı verecek bilgi yoğunluğuna da sahip değil. Bu tür iletişimsizlikler gelişmiş ülkelerde de olabilir. Fakat bizimkinde büyük bir faz farkı var. Bu Avrupacı, Amerikancı ya da İslamcı olmakla da ilgili değil. Bu yirmibirinci yüzyılda toplumun ve insanın, başını taşa vurmadan nasıl yaşacağı konusunda aydınlanmış olması demek. Ya da bunun tartışmasını yapabilmesi demek. Seçilen politikacılar da aynı saflardan geldikleri için yol göstermeleri söz konusu değil. Onun için günü gününe yaşamak zorunda kalan ve evi başına yıkıldığı zaman geleceğe ilişkin hiçbir umudu kalmayan insanların varlığı şaşılacak bir şey değil. Deprem bu çaresizliği gözler önüne serdi. Hayali bir parça geniş olan, bu depremden akıl almaz dehşet senaryoları üretebilir. Tabii hükümet sansür eder. Başını kuma gömmek barbar insanın özelliğidir. Tanrıların gazabı geçince çıkarırsın. O sırada fırtına seni

sürüyüp götürürse, şansına küsersin. Son depremde sorun, afetin büyüklüğü değildi. Bilinç seviyesinin düşüklüğü ve politikanın yıvışık söylemi idi. Devlet işinin başında. "Nerede olacak be adam?" Sorun hükümet ve idarenin işin başında olması değil. Onlar her zaman başımızda değiller mi? Halka gelecek için ne umut veriyorlar? Onlara doğruları söylüyorlar mı? Canı yananlar onlara inanıyor mu? Bunu halkın ağzından da anlamak oldukça zor. Gölcük'te evi yıkılmış bir adam. Aileden birkaç kişi ölmüş. Değerli malları, belki de bütün malları evde kalmış. Fakat artçı depremlerden ötürü eve giremiyor. Evinin karşısında 'Godot'yu bekliyor:

– Herşeyimiz yok oldu. Değerli mallarımız içerde. Kimse bir şey söylemiyor. Ne olacağını bilmiyoruz!

– Allah sabır versin!

– Sabretmekten başka çaremiz yok. Allah'a şükür; Allah devletimizi başımızdan eksik etmesin.

Bu garip şikâyet ve şükretmekte birbirlerinden faklı iki söylem var. Aralarındaki ilişki kopuk. Adamı söylettiğin zaman, herşey şikâyet konusu. Geleceğini bilmiyor. Ne yapacağını bilmiyor. Çaresizlik içinde. Fakat Allah'a şükrediyor. Ölmediği için olsa gerek. Onu daha büyük bir felaketle karşıkarşıya bırakmadığı için. Bu geleneksel kültürün kemikleşmiş yönü. Devlet'e de bir dediği yok. O da başımızın tacı. Burada şikâyetin muhatabı yok. Halinden şikâyet ediyor. Bu vatandaşın yakınmasının sosyal içeriği, klasik bir örnek oluşturmaktan öteye, bir nedensellik bilincinden yoksun oluşu. Sorgulamıyor dünyadaki yerini. Başına gelenler de kader. 'Allah beterinden saklasın'la geçiştirecek. Devlet ise zaten erişilmez bir düzeyde. Devletin soyut bir kavram olduğunu ve içeriğini, zamanla sınırlı olarak, kendisinin saptadığını da bilinçlendiremiyor. Daha doğrusu belki bilinçlendiriyor, fakat aktif, onu harekete, soru sormaya götürecek bir bilinç değil. Üstünkörü bir haberi olma. Bu tipik vatandaş kader ve devlet kavramları açısından bir esir. Henüz sorgulayan ve eleştiren bir kentli değil. Belki kentte oturuyor ama kentli olmamış. Fakat bu bilinç düzeyindeki insanlar, Türkiye'deki sayısal demokrasi sürecinin temelini oluşturuyorlar. Dünyayı sorgulamadıkları gibi, demokrasiyi de, devletle karıştırdıkları hükümeti de sorgulamıyorlar. Bir hükümet yetkilisinden 'ne olacak bizim halimiz?' diye belki sorar. Sorduğu kişi de herhangi bir palyatif yanıttan ötesini zaten bilmiyor. Ne var ki bu tür kişi hükümet nezdinde sorumlu bir vatandaştır. Sorumluluğunu biliyor, yani bu durumda soru sormuyor. Bu ülkede soru sormayan sorumlulu-

ğunu bilen bir vatandaştır. Çünkü karşısında yanıt verecek kimse yok. Eğer bir toplumun fertleri, bütün yaşamlarını parça parça eden bir felakette bir nedensellik aramayıp, kendi kişisel sorunlarına yanıt ararlarsa, bugün çadır, yarın ekmek, öbürgün borç gibi –ki bu ekstrem durumlarda insanların çoğunluğu da ancak böyle yapar– bu nedensellik bağının nasıl kurulacağı bu düşün ve davranış mekanizmasının gelecekte ne hazırlayacağı kestirilemez. Bu durumun bir komşu kabilenin baskınına uğrayıp kadınları, çocukları kaçırılmış, bir kenara büzülüp vahşi hayvanlara karşı yaşama savaşı veren bir ilkel kabileden farkı, etrafta gürültü ile dolaşan araçlar ve yaşamını doğrudan tehdit eden vahşi hayvanların olmayışıdır. Apartman hırsızlarını daha aşağı düzeyde bir tehlike olarak kabul edebiliriz. Parasız, evsiz, işsiz kalan yüzbinlerce insanın karaltısını hissettikleri gelecek ise henüz kapıların önüne yuvarlanmamıştır. Bu durumda o insanların beklediği şey, bir program ve bunu açıklayan güvenilir bir devlet söylemidir. Bu söylemi hükümet üretecek ve mahalle kabadayısı olmayan güler yüzlü sorumlular, sevecen davranışlarla uygulayacaklardır. Devletin üst kademelerindeki sorumlular ise bu şefkatin sürekli varlığını sağlayacaklardır.

Eğer bu koşullar yoksa –ki şu anda yok– depremden sonra o yörelerin halkı, elbiseleri ve zor çalışan cep telefonları dışında, ilkel kabileler gibi, günlük yaşamlarını savunmaktan öteye gidememektedirler. Ve Gölcük'te konuşan vatandaş gibi, gelecek için hiçbir programları yoktur. Elinden ancak bu kadar gelebilen ve bir bakıma, yüzyıllarının geri kalmışlığını ve yarım yüzyıllık yağmanın yükünü taşıyan zavallı hükümet de, iktidarın bütün celadeti ile, kendini herşeyin sahibi ve her eleştirinin hedefi olarak görmektedir. Oysa birkaç aylık bir hükümeti eleştirmek kanımca doğru değildir. Çünkü eğer bugünkü hükümetin eli kolu bağlı ise bu; geçmişteki hükümetlerin yığılmış ihmallerinden, partizanlıklarından, bilim dışı davranışlarından, yağmayı baş tacı etmelerinden kaynaklanmaktadır. Gerçi yenisi de aynı kızaktan denize indirilmiştir. Fakat çok üzerine varmanın bir anlamı yok.

Toplum geçmişini ve geleceğini sorgulayan bir bilinç düzeyine erişmediği zaman bütün enerjisini günlük yaşamın sorunlarına sarf eder. Ekonomik gelirin düşük olduğu toplumlarda, tüketim delisi olmak için sürekli beyni yıkanan ve ancak günü gününe yaşayan insanların vizyonu kısa vadeli gelecek içinde hapsedilmiştir. Bu toplumlar uygar olamaz. Uygarlık olgusunu uzun tarih içinde süzülmüş, geçmişin insanlık deneylerini, evrensel davranışlarını içeren boyutlarda tanımlayabiliriz. Günü gününe yaşayan bir top-

lum uygar olamaz. Kuşksuz bugünkü yarı kentli toplum da, uygarlık unsurları içeriyor. Fakat toplum bugünkü kurgusu, egemenlik unsurları ve genel davranışlarıyla uygar olmak bir yana, ilkel toplumların birçok özelliğini taşıyor. İnsan varlığına saygı, ortak yaşam kurallarına uyma, bilimsel düşünce, estetik kaygı, şiddeti kınama, gerçek sevgisi, hoşgörü uygar toplumu tanımlayan özelliklerse, insanı horlama, toplumsal kurallara saygısızlık, bilim düşmanlığı, çirkinlik, şiddet, yalan tahammülsüzlük bir barbar toplumu tanımlamaktadır. Bunların tümü Türkiye kentlerinde kol geziyor. Bilime karşı olmak, yirminci yüzyılda bir toplmun esaretini hazırlayan en önemli özelliktir. Deprem egemen güçlerin yarım yüzyıldır devleti bilimsel düşünceden uzaklaştırmak için ne kabilse yaptığını gösteriyor. Depremin suçüstü yakaladığı en önemli olgu sorumlular katında bilimsel tavır yokluğudur. Sonunda iş Allah'ın sırrına vakıf olunamayan gazabına kadar indi. Fay hattı kırılmadı. Fay hattı bilinmiyordu. Fay hattı diye birşey de yoktur. Var olsa bile önemi yoktur. Bu Tanrı'nın hazırladığı ve küçük süt bebelerini cezalandıran, fakat hırsız müeahhitleri yasa da çıkartarak kurtaran bir takdirdir. Tanrı'nın sözcülüğünü yapan politikacılarımız da vardır. Bunların varlığı da takdiri ilahidir. Bu ortaçağ panoramasının varolduğu ülkelerde sorun din değildir. Dünyanın en ileri sayılan ülkelerinde de yüz milyonlarca insan din ve Tanrı düşüncesiyle haşır neşir olmaktadır. Bizim sorunumuz cehalet ve damokrasi adı altında yapılan cehalet sömürüsüdür. Yirminci yüzyılı bu performansla bitiren toplumlar çifte barbarlık namzetleridir. Birincisi teknolojinin egemen olduğu ve kişiyi robotlaştıran barbarlık, ikincisi bir yandan birincisine özenen, öte yandan bilimsel ve rasyonel düşüncenin getirdiği etkinliğe erişememiş, günü gününe yaşayan toplumların barbarlığıdır. Türkiye bu ikinci kategoride özel bir yer işgal eder.

Türkiye, tarihi potansiyeli ve jeopolitik konumunun özelliği ile teknoloji barbarlığına ortak olmak zorunda olsa bile, cehaletin ve kentilileşmemenin getirdiği ikinci tür barbarlıktan kurtulacak potansiyele sahiptir. Bunu engelleyen tarihi olgu İkinci Dünya Savaşı sonrasının soğuk savaşı, kent-köylü'nün politik egemenliği ve kentlerde toprak yağmasının akıl almaz rantı olmuştur. Bu ekonomik baz, kırsal kültürün devleti ele geçirmesine, entelektüel potansiyeli saf dışı etmesine yaramış, yeni barbarlığın temellerini atmıştır. Bilimi saf dışı eden kırsal kültür temsilcileri, büyük kentleşmenin getirdiği karmaşık sorunları köy muhtarı gibi çözmeye kalkışınca Türkiye büyük felaketler için seçilmiş bir ortam oluşturmuştur.

Bugün hiçbir etkinlik alanında başarısızlık, olumsuzluk nedeni aramaya hacet yoktur. 'Bu olur mu? Bu yasa çıkar mı? Bu kadar yapı yıkılır mı? Böyle bir hırsızlık tasavvur edilebilir mi?' türünden sorular artık anlamını yitirmiş, içeriksiz sorulardır. Bütün olumsuzlukların anası olan bir toplumsal strüktür, yarım yüzyıl içinde, kurulmuştur. Bu, sanayileşme aşamasında, kırdan kentlere akan topraksız, fakir, okumamış insan gücünün harekete getirdiği dinamik değişmelerin neden olduğu, kaçınılmaz bir sonuçtur. Depremde kötü yapılan binalar çökecek, bunları yapanlar da affedilecektir. Bin bir suç, cehalet, bilinçsizlik, uzağı görememe, her türlü riski alma sonucu her suç, ilkel toplum yasaları içinde, affedilmese bile, uygar bir toplumun gerektirdiği cezaları almadan, unutulacak ve yenilerine yol açacaktır. Bu demokrasi olamayan demokratik rejimin ilkel güçlere sağladığı bir avantajdır. Bunun çözümünün kendimizde olduğunu düşünsek bile, Türkiye'yi ilkel bir düşünce yapısından çıkaracak güçler marjinalize olmuşlardır. Çünkü, Türkiye tarihinin hiçbir döneminde, bu kadar kolay, bu kadar ucuz, iktidar ele geçmemiştir. Tarihte de örneği yoktur. Yağma ile bu kadar servet ve politik güç ele geçiren kırsal kültür temsilcilerinin bu gücü marjinal gruplara, bilim adamlarına, profesyonellere teslim etmeleri olasılığı yoktur. Bu tarihi gerçeklere aykırı olur. Bu iktidar sahiplerinin, gerçekten halkın temsilcisi olan bu kültür fakiri iktidarların bugünden yarına bilimsel düşünceye ödün vermeye de istekleri olamaz. Deprem de olsa, onbinlerce adam da ölse, yüzbinlerce ocak da sönse, bütün fay hatları kırılsa da bir düşünce değişikliğinin gerekliliğini anlayacak kadrolar Türkiye'de iktidarda değildir. Bu durum az gelişmiş ülkelerin 21. yüzyıl panoraması olacaktır. Yüsek teknoloji hamalları, ve ekonomi paryaları. Fakat sürekli uyuşturucu alan insanlar gibi, kendi durumlarının hiç de kötü olmadığını onlara sabahtan akşama kadar anlatan bir medya ve propaganda ortamında yaşayacaklardır. Bu Batılı teknoloji barbarlığının ve ekonomik sultasının hazırladığı bir tuzak olarak, bizim gibi ülkeleri daha ilkel bir barbarlığın koynuna iten tarihi bir fenomendir. Buna globalizasyon filan değil, yeni barbarlık demek daha doğru olur. Üstelik iki taraflı kesmektedir. Bir tarafı ileri ülkeler adına, diğeri kendi adımıza geleceğimizi doğruyan bir kasap satırı.

Kuşkusuz birçok bilim adamı, iyi niyetli aydınlar, hayalciler, kendilerini gelenekçi, milliyetçi sanan yağma ortakları ve zaten bu tartışmanın birçok boyutunu hiçbir zaman anlayamayacak olan çok insan böyle bir düşüncenin dile getirilmesine karşı çıkacaktır. Biz barbar değiliz. Biz büyük bir uygarlık

yarattık. Biz Süleymaniye'yi, Selimiye'yi yaptık. Biz Avrupa tarihine egemen olduk. Biz İslamiyet'i Avrupa'ya karşı koruduk. Biz dünya tarihinin kaderini Çin'den Avrupa'ya kadar değiştirdik. Biz İslam tarihinde ilk laik cumhuriyeti kurduk. Biz İslam dünyasının en ileri ülkesiyiz. Bizim büyük bir tarihimiz var. Bütün bunların hepsi doğru. Ancak bir şey daha doğru; ve bütün şanlar ve şerefler geçmiş yaftası taşırken, bu çağımızın tabelası: Biz kendi insanımıza gereken saygıyı göstermedik. Onu kendi yaptığı yapının altına gömdük. Sonra onu oradan çıkaracak örgütü yarım yüzyılda kuramadık. Biz yasasızlığı, yasal yollarla toplum yaşamına egemen kıldık. Burada kişisel hataların anlamı yok. Halk bu iktidarları kaç kez değiştirdi. Bir köylü ülkesinden bir büyük kentler ülkesine terfi ettik. Ama o kentleri kent gibi yaşanır hale getiremedik. Türkiye'nin çoğunluğu bilimsel ve rasyonel düşüncenin toplum yaşamına egemen olması dediğimiz olgunun farkında değil. Ve kendisi gibi olanları da iş başına getiriyor. Gelecek yüzyıla depremin yaraladığı bir bilinç ve ekonomi ile giriliyor. Kendimize çeki düzen vermek için, her şokta yeniden daha rasyonel ve bilimsel olmaya çalışacağına söz veren, Sayın Ecevit gibi, başbakanlarımız olacak. Düşünenler onu nereye koyacaklarını bilemeyecekler. Aslında onun konumu, toplumun kalburüstü adamlarının konumu gibi. Yağmur yağdığı zaman, eğri büğrü yolda ayağını ıslatmak istemeyen adam gibi davranıyor. Neresi kuru ise oraya ayağını basıyor. Gittiği yön yok. Sadece göllenmemiş kuru topraklarda ayakkabısının boyalarının bozulmamasına çalışıyor. Toplumun gerçek temsilcisi. Eğer kendi kendimize yalan söylemezsek, hepimiz buna benzer davranıyoruz. Yolları seller istila etmiş. Ayaklarımızı ıslatmamak tek temel sorun. Halk ise zaten çıplak ayak. Bu hem gerçek, hem metafor.

Türkiye'yi örgütlü yağmanın elinden kurtaracak bir yol tanımlanamadığı sürece, bu yola baş koyacak insanlar yeterince çoğalmadığı ve hiç kimse ayakkabısını çamura bulaştırmak istemediği sürece, gelecek bütün depremler, yangınlar, su baskınları, atmosferik olayların en hafifleri, durumunun gerçek boyutlarını değerlendiremeyen bütün toplumlar gibi bizi de her gün sallamaya devam edecektir. Onbinlerce adam öldüğü sırada af yasası çıkaran meclisler ancak böyle toplumlarda olur. Tüfeğini sırtına asıp dağa çıkmak çağı da geçmiştir. Onsekizinci yüzyıldan bu yana dünyanın zenginliklerini kendi ülkelerine yığmış olan birkaç ülke dışında, dünyanın insanları sürekli deprem içinde yaşıyorlar. Bunun nedenini de anlamıyorlar. Güneş biraz ortalığı ısıtıp, yollar kuruduğu zaman mutlu oluyorlar. Bizim ünlü

politikacılarımızın gözlediği gibi kolay unutuyorlar. Günü gününü ardarda ancak getiren adamın belleği ne ola ki? Bazı imgeleri anımsıyordur: Beyaz güvercin ve mavi gömlek gibi. Fakat onların neye yaradığını unutmuştur. Ayaklarının ıslanmadığı güneşli bir günden kalan hayal.

Türkiye'de ahlaksal çürüme enkaz altındaki cesetler gibi, Haliç gibi, lağım akan dereler gibi kokuyor. Bunlar metafor değil, gerçek. Gecekondu ile gökdelenin yanyana yaşaması gerçek. Belediye ve devlet topraklarının yağması gerçek. Rüşvet leblebi çekirdek gibi yeniyor. Politikacı yalanı gerçek. Toplumun saflığı gerçek. Bir doların 450.000 TL. olduğu gerçek. Bundan utanmadığımız gerçek. Ama çamurlu ayakkabı ile gezenler de var. Çoğunun sesi korkudan çıkmasa da namuslu adamlarımız var. Hisseden, düşünen, tepkisi körelmemiş insanlar her köşede yaşıyor. Hatta politika ile yoğrulmuş, ilkel bir bürokrasinin içinde bile var. Ayağı zaten kuru görmeyen insan ise çoğunlukta. Ama bir hasta adamın damarları gibi iletişim, namuslu ve rasyonel düşünce iletişimi, yani hastayı canlandıracak kan zor dolaşıyor. Gerçekleri öğretecek, bilinci bileyecek söylem, marjinal aydından çıplak ayağa uzanmıyor. Bunun patentini, doğru dürüst hiçbir şey olmadığı için, politikacı olmuş, söylemsiz, kekeme birtakım adamlar almış. Adam doğal bir olay olan depremi bile yamultıp politik söylem haline getiriyor. Doğal deprem sonucu hasar tamir edilir. Cahil bir toplumda yalanın hasarının tamir edilemediğini deneye deneye ömrümüzü tükettik.

Depremin Sosyal ve Siyasal Etkileri

AÇIKOTURUM
Doğan Kuban, Aykut Köksal, Bakır Çağlar,
İhsan Bilgin, Ergin Cinmen, Nasuh Mahruki

Yöneten: Ayfer Tunç

Ayfer Tunç: 17 Ağustos Gölcük depremi, yerkabuğunu kırdı. Bununla kalmadı, toplumsal hayatımızın kırılma noktalarına da etki etti. O kırılma noktalarından parçalandık mı? Önce bu deprem bize neyi gösterdi, onu konuşalım isterseniz.

Doğan Kuban: Şöyle bir sorun var bence. Ben şaşıyorum toplumun bilinçsizliğine. Mesela bir profesör çıkıyor ve "Deprem nasıl olur?" sorusunu yanıtlıyor: İşte mağmanın üstünde yüzen kıtalar birbiriyle çarpışır yahut sürtünür, aralarında çatlaklar peyda olur, bunlar giderek sıkışa sıkışa senede şu kadar hareket ederler ve bu sıkışmanın arttığı noktada kırılma olur... vs. Bunu herkes mektepte kaba haliyle öğreniyor. Ama bizim toplumumuz normalde okumamış bir toplum olduğu için, her seferinde daha ilkokul sıralarında öğrenilmiş olması lazım gelen bir bilgiyi bir profesörün ağzından mütemadiyen öğreniyoruz. Bu benim tuhafıma gidiyor nedense. Diyeceksiniz ki, toplumu eğitmek için bunlar da lazımdır. Çünkü bu toplumun yüzde otuzu da hâlâ yer altındaki meleklerin bu çatlakları üfleyerek deprem yaptığını konuşuyor.

Mühendisler ise, demirleri şöyle koyarsan, deprem yönetmeliklerine

uyarsan, projesini şöyle yaparsan hiçbir şey olmaz yahut kolaylıkla atlatabilirsiniz, diyorlar... Bütün bunlar mekteplerde okutuluyor, yönetmeliklerde yazıyor, yasalarda yazıyor... Bu süreç yasalarda zaten var ve bunun hiç çalışmadığını Türkiye'de herkes biliyor.

Böyle bir toplumu ben "kaotik bir toplum" olarak tanımlıyorum. Yani bilgiyle yaşam arasındaki ilişki kurulmamış. 21. yüzyılda da böyle yaşanır elbet, Eskimolar nasıl yaşıyorsa... Fakat konu depremin kendisi değil. Gerçekten yasalara uyulsaydı daha kolay atlatabilirdik bu depremi. Depremi "depremsel" hale getiren başka faktörler var; sosyal, kültürel, politik faktörler...

A. T.: Demek ki böyle bir toplantı yapmamız çok anlamlı.

D. K.: Buradan çıkan sonuçlar anlamlı olursa "anlamlı" olur!

Bu konuyu yaza yaza bir hal oldum... Bu toplum, 21. yüzyılda bugünkü birikimiye ve bugünkü politik ve sosyal kentleşme yapısı içinde giderek daha kötü felaketlere maruz kalması muhtemel bir toplumdur. Maalesef... Böyle söyleyince "bozguncu" bir adam oluyoruz ama, belki yaşımla da ilgili, acaba iyi bir şey yazabilir miyim, diye ne kadar gayret etsem yazamıyorum ve düşünemiyorum. Sebebi de çok basit ve sayısal... Biz kentlere aktık, şehri elli yılda on milyon yaptık. Bu kentte yaşayan insanların büyük bir çoğunluğunun yarattığı sorunlar sayısal olarak (A) ise bu sorunlara yanıt verecek yetişmiş ve iktidarda olan insan sayısı onun yüzde biri bile değil. Bu insanlar bir de, iktidar elinde olmadığı için işe yaramaz ve marjinal bir şekilde kenara atılmış bir durumda.

Hükümet diyor ki "elimizden geleni yapıyoruz." Doğru, inanıyorum, yapıyorlar... Ama yapamazlar, yapamıyorlar, ellerinden gelen bu. Çünkü toplumun bilimsel düşünce düzeyine gelmemiş insanlarının verdiği oylarla oradalar. Dolayısıyla deprem, yangın, su baskını, kar, susuzluk, sıcaklık, erozyon vs., akla gelebilecek ne kadar maddi, doğal felaket varsa, onun yanı sıra şiddet, düzensizlik, yasasızlık vs. bütün bunlar adeta determinist bir tarihi gelişmenin sonucu. Bunun arkasında Osmanlı tarihi var ki garip bir tarih... İçi boş. Cumhuriyete gelene kadar ne okumuş yazmış insan var, ne fabrika var... İmparatorluk diye bir şey var ama içi boş. Bu Cumhuriyete intikal etmiş... İşte Atatürk bir harpten çıkmış, öldüğü zaman öbür harp başlamış... İkinci Dünya Savaşı bittiğinde de zaten dünya Türkiye'nin politikasına el koymuş ve soğuk harp patırtısı içinde Türkiye'ye yeşil kuşak görevi verilmiş. Yeşil kuşak görevi Türkiye'yi Suudi Arabistan gibi bir ülke yerine

koymak demektir. Dolayısıyla Türkiye, bilimsel olmaya çalıştığı o 15 yıldan sonra tekrar bilimsel olmayan bir ortama, Ortaçağ baskısıyla itilmiş. Buna paralel olarak dışarıdan gelen baskılarla köylü birdenbire büyük kentlere akın etmiş. Yine dışarıdan gelen baskılarla biz demokrat olmuşuz. Dolayısıyla kentli olmayan, okuma-yazması olmayan bir toplum, sözde demokrat bir süreç içinde politik egemenliği ele geçirmiş. Cumhurbaşkanından aşağıya kadar hiç kimse kentli değil. Kentlilik bir marifet...

Adı kent olan bir yerde, köy de olmayan, kent de olmayan, bir yandan sanayileşen, öte yandan demokratlaşan ve bunların hiç birinin kavramsal içeriğini bilmeyen toplumun elinde şekillendi. Bunlar iktidara total olarak geçtiler. Meclis belli, belediyeler, başkanlar belli, konuştukları belli, konuşamadıkları Türkçe belli... Her şey belli.

Bu yapı bir depremle de karşılaşsa ezilir, yağmurla da karşılaşsa ezilir, her şeyle ezilir... Bir tek şans var: O da, Atatürk zamanında olduğu gibi, bilime inanan grubun şu ya da bu şekilde iktidara geçmesidir. Ee bu süreçte o şansı da ben görmüyorum. Nasıl olur bu bilemiyorum. Olsa olsa, herkesin sarıldığı bir şeyle, bir felaketle olur.

Bir çok düşünür bu kanıda. Türkiye'nin marjinalize olmuş olan aydını kendi içinde pozmodernist tartışması yapar falan, ama bunların hepsi Türk toplumunun dışında olan şeyler. Bu aydınların ağırlığı yok. Eskiden bizim gibi ülkelerde sadece dış konjonktürün ağırlığı vardı. Bir de bizim bazı aydınların sarıldığı felaketin ağırlığı. "Bir deprem daha olur da bu kentin yarısı giderse belki iktidarı akıllı adımlara verirler" gibi... Bunlar ütopya...

A. T.: Avrupa bu felakete nasıl bakıyor sizce?

D. K.: Bakın birdenbire Avrupa Birliği'ne girmek hikâyesi birdenbire patladı. Avrupalılar, bizim başımıza felaket geldiği için bize acıdılar da "hadi ya yazıktır bu çocuğa..." demediler. Şimdi büyük bir potansiyeli olan bir ülkede trilyonluk işler çıkacak. Milyar dolarlık rekonstrüksiyon işi var. Sanayinin taşınması, büyük kentlerin imarı, yeniden toprağa para yatırmaya başlayacağız... Şimdiden Türkiye'deki üç kâğıtçılar çalışmaya başladılar. Korkunç işler var.

Sanayinin altı çatlamış, milyonlarca insan sokakta... Bu hareket, önümüzdeki on onbeş senede Türkiye'nin her şeyini etkileyecek. Dış dünya da bundan yararlanmak için bizi aralarına almak istiyorlar. Dış konjonktürle Türkiye'nin içinde bulunduğu zavallı durumun ara kesitinde olup biten şeyler bunlar.

Bilemiyorum, biz bu memleketi seviyoruz. Bütün pisliğine rağmen ben İstanbullu kalmakta ısrar eden bir adamım. Demek ki insan, buna razı olarak yaşayabiliyor ve umut da besliyor. Tıpkı karımın şimdi bir gün ateşi çıkmasa "oh ne güzel bir gün" dememiz gibi. Ölümcül bir hastalıkta ne zaman ölecek diye korkuyla beklerken beş gram yemek yedi diye seviniyoruz... Bizim halimiz buna benziyor.

Türkiye o kadar ilkel bir toplum ki, Ecevit gibi bir adam (bir zamanlar kurtarıcı olarak gözüküyordu) ölü sayısını gizliyor. Bundan ne kazanacaksak... Halkla politikacı arasında inançsızlık ve güvensizlik var. Ne halk edilen sözlere güvenip evine girebiliyor, ne de hükümet gerçek ölü sayısını açıklayabiliyor. Şizofren bir toplum bu. Kimse yatağında yatamıyor, herkes halüsinasyonlar geçiriyor, uykuları kaçıyor... Ben depremi işittim, aşağı indim, sonra yukarı çıkıp yattım. Çünkü ben evimi depreme göre yaptırmıştım. Evime bir şey olursa zaten kurtuluş olmaz diye düşünüp uyudum. Aklıma başka bir şey gelmedi. Evlerinde küçük çatlaklar olanlar hastalık geçiriyorlar, psikoza giriyorlar... İkiyüzelli yıl evvel Avrupa'da geleneksel-modern kavgası olduğu zaman kesinlikle sonunda egemen olan bilim oldu. Bu memlekette hâlâ bu yok!

A. T.: Aykut Bey neden yıllardır hep aynı şeyleri, hâlâ 21. yüzyıla uygun bir toplum olamadığımızı konuşuyoruz? Deprem, bu sorunlar üzerine daha çok konuşmamızı gerektirdi galiba.

Aykut Köksal: Evet... Depremden sonra o kadar çok konuştuk ki bunları... Ama yine konuşuyoruz. Ben Doğan Bey'in söylediklerine eklenecek, aynı zamanda açtığı kanallarda akacak bir şeyler söyleyeceğim.

Doğan Bey, "bu deprem böylesine yıkıcı olmayabilirdi" dedi. Yasalara, kurallara, yönetmeliklere uyulmadı ve bu sonuç çıktı. Bir de sürekli "denetim"den bahsediliyor. Belediyelerin inşaat yapanları, teknik elemanların kadroları denetlemesi lazım vs. Bu noktada söze girebiliriz. Birtakım normların yazılı olarak var olması, o normların yaşam içinde gerçeklik kazanmasına yetmiyor. Onu gördük... Öncelikle o normların kendisinin bir toplumsal uzlaşma içinde kabul edilmesi gerekir. Sadece bilim adamlarının, yasa koyucuların o normları koymuş olması değil, toplumsal bir konsensusla o normların toplumda bir meşruiyet kazanması gerekir. Yani o normların dışına çıkmanın, gayri meşru bir durumu gösterir olması gerekir. İhsan Bilgin'in bir toplantıda verdiği bir örnekle bakalım: Hırsızlık yapmak yasalara göre bir suçtur. Aynı zamanda gayri meşrudur. Yine Türkiye'de teknik koşullara uyulmadan bir bina yapmak da suçtur. Peki bu durum toplumca gayri meşru olarak tanımlanabilir mi? Hayır, son derece meşruiyet içindedir. Demek ki, Doğan Bey'in dediği gibi, suçlu falan aramamıza gerek yok. Toplumsal olarak paylaştığımız bir durum karşısındayız ve onun faturası ödeniyor. Neyin faturası ödeniyor? Doğan Bey modern bir toplum olup olmamamıza getirdi sözü, bu da bize şunu düşündürüyor: Biz modernleşmeyi nasıl, ne biçimde yaşadık? Avrupa ikiyüz elli yıl evvel aklın ve bilimin egemenliğine girmiş, biz bu egemenliğe girmeden nasıl bir modernleşme yaşıyoruz?

Burada iki şeyi görmek gerekir. Birincisi, hemen şunun altını çizelim; Batı da modernleşmeyi bedelsiz yaşamadı. Faturasını ödedi. *Radikal*'de İhsan Bilgin'in "Bedelsiz Modernleşme" adlı bir yazısı vardı. Orada, Türkiye'nin 1950 sonrası kentleşme sürecini, gereken bedeli ödemeden nasıl yaşadığını açıkça ortaya koyuyordu. Ben o yazının alınıp *Cogito*'da da basılmasını öneriyorum. Depremden sonra yazılan en önemli yazılardan biriydi. Orada, modernleşme sürecini eksiksiz yaşamış olduğumuz ortaya çıkıyor. Eksik yaşanan, yani sadece bazı sonuçların klişeler halinde nakledilerek yaşanan bir modernleşme, Batı'nın yaşadığı süreçteki girdilerin dışarıda kaldığı bir modernleşme... Sonuçta ortaya çıkan fatura bu. Bu fatura sadece depremle mi ortaya çıkıyor? Aslında bizim yaşadıklarımızın her biri bu faturanın bir parçası değil mi? Demokrasi bağlamında Türkiye'nin yaşadıkları bu faturanın bir parçası değil mi? Türkiye'nin 1980'lerden bugüne Güneydoğu'da ödediği fatura bunun bir parçası değil mi? Herhangi bir doğal felaket karşısında yaşadıklarımız bu faturanın bir parçası değil mi?

Burada ortaya çıkan felaketin boyutunun büyüklüğü Türkiye'nin ger-

çekten o hızlı sanayileşme sürecini yaşadığı, ama bir sanayi kenti var etmek için gereken koşulların hiçbirine uymadığı bir yerde ortaya çıkan faturanın büyüklüğünü gösterir. Ama burada da bir toplumsal paylaşım var.

D. K.: Devlet bizde maske gibi kullanılıyor. Devletle alakası yok! Adamın biri bir şey söylüyor, devlet oluyor. Niye devlet olsun? Devlet, ancak kendisini tanımladığı, sınırlar içinde devlet olabilir. Yani yasalara, kurallara uygun olarak işlevini yerine getirirse devlet olur. Geçenlerde Kadıköy vapurunda adamın biri oturduğu sırada iki kişilik yeri işgal etmişti. Ayaktaki bir adam "kardeşim biraz toparlan da, ben de oturayım" dedi, "Başka yer yok mu!.." diye terslendi. Biraz daha ısrar edince oturmak için, "Ben devlet memuruyum şimdi polis çağırırım hakaretten..." cevabını aldı. Bunun üzerine adam, "Sen devlet sorumlusu değil poponun sorumlususun sadece" dedi... Çünkü adam "ben devletim" diyor.

Türkiye'de bütün kavramlar içeriğini yitirmiş ve birtakım insanların menfaatini korumak için kullanılıyor.

İhsan Bilgin: Tabiî buna karşı üretilen klişeler de içeriksiz. Üzerine çok fazla düşünülmemiş klişeler. Bunlardan biri "birey için devlet"tir. Bu da devletin tarihsel serüveni içinde tartışılır. Türkiye'nin modernleşmeyi nasıl yaşadığıyla çok ilişkili deprem sırasında ve sonrasında yaşananlar... Hatta depremle birlikte ortaya çıkan karşıt unsurların tümünü bunun içine katabiliriz. Hepsi de bir bütünün ayrılmaz parçaları gibi.

Bakır Çağlar: Size bir şey sorabilir miyim? "Modernleşme"nin Türkçesi nedir?

İ. B.: Türkçede galiba karşılığı yok. "Yenileşme" diyebiliriz belki...

B. Ç.: "Modernleşme"nin Türkçede karşılığı yoksa, sorun burada...

A. K.: "Modern" kelimesi bütün dillerde "modern" ama, hiçbir dilde karşılığı yok. Bu öyle bir şey ki belki, çok takılmamak lazım buraya.

B. Ç.: Takılmak lazım çünkü ithal malı bir kavram.

A. K.: İthal meselesine takılınca...

D. K.: Yalnız, modernlik kavram olarak yok dediğimizde ben kendimi düşünüyorum. 73 yaşımı bitirdim. Babam asker olduğu halde Fransa'da okudu. Türkiye'ye küçük yaşta geldiğimde Türkiye modern değildi. Babam asker olduğu için bütün Anadolu'yu dolaştım.

Bizim, "modern yoktur" dediğimiz sırada, mesela 1933 senesinde Elazığ'a ilk trenle ben gittim. Orada bir tümen vardı. Tümenin bir askeri mahfili vardı. Avusturya ya da orta Avrupa'da gördüğümüz gibi bando çalardı. Mahfilin sineması vardı... Bakın bunlara halk nasıl katılırdı. Ben Cumhuriyet'le beraber doğdum ama onunla birlikte ölecek değilim, o devam edecek... Eğirdir'de dağ talimgâhı (komanda okulu) vardır, babam oranın komutanıydı. Oranın da bir mahfili vardı. Babamdan önceki kumandan oraya yeni bir sinema makinesi almış ve depoya atmış. Babam onu çıkarttırdı, film getirtti. Sessiz filmler mahfilde gösterilmeye başlandı. Orada kumandanın da tahtadan bir locası vardı. Ertesi gün halk arasında "bunlar kadın erkek bir odaya kapanıp elektrikleri söndürdüler" denmiş. Babam eşrafı çağırtmış ve demiş ki "yarın yine film gösterteceğim ve siz hepiniz geleceksiniz. Gelmezseniz zorla getirtirim." Adamlar geldiler, film seyrettiler. Aradan bir iki ay geçince herkes geldi.

Aslında modernizm kavram olarak, tanım olarak ne olursa olsun, bunun çeşitli uygulamalarını, çeşitli boyutlarda, küçük yaştan itibaren ben gördüm, bu memlekette yaşadım. "Yok" demek doğru değil; var, vardı... Fakat tecrübe bize özgüydü. Nitekim demokrasinin de doğası bize özgü bir şey, devlet de... Modernizm var, bizim onu takip etmemiz önemli. Avrupa'da yaratılan imajlarla beraber var. Halk Partisi içindeki kavgalar da öyleydi... Almanya'da okumuş solcu bir adamdı Marif Vekaleti Talim Terbiye Reisi... Bizim dostumuz olduğu için biliyorum. Yanında bilmem ne genel müdürü, ırkçı... Öyle bir memlekette yaşadık. Bütün kanallar ithaldi. Bizim memleket çok garip bir memleket! Büyük bir kalabalık için bütün bunlar bugün de bir hikâye...

A. T.: Aykut Bey, bu büyük olaydan, depremden sonra herkes kendine göre birtakım deneyimler yaşadı. Nasuh gitti kurtarma çalışmaları yaptı... Ben de yakınlarım olduğu için gittim, birçok insanla görüştüm. Şu anda ciddi boyutta sahipsiz kentler söz konusu. İnsanlara kimsenin bir şey sorduğu

yok. İnsanlar dayanışmanın da son noktasına gelmişler. Ne kadar dayanışmadan, yaraların sarılmasından bahsederseniz bahsedin, halk buna inanmıyor. Bu nasıl bir sosyal sıçramaya neden olabilir? Yani halk kendini yöneten büyük kuruma, ana kuruma olan inancını kaybetmiş.

Mesela Adapazarı'nda benim beklediğim bir şey vardı. Bazı kentlerde hurafelerin yayılması daha çok zaman alır. Bazı kentlerde hurafeler çabuk yayılır, örgütlenir. Adapazarı hurafelere açık bir kenttir. Bu yüzden birtakım hurafelerin çok çabuk yayılacağını ve İslami bir deprem söyleminin hemen sıçrayacağını bekliyordum.

D. K.: Şimdi ne oldu?

A. T.: Hiç böyle bir şey olmadı. Tuhaf bir şekilde, insanlar doğru bir çözümleme içindeler. Hurafeler Adapazarı'nda karşılık bulmadı. Neden bulmadı? Adapazarı aynı zamanda mafyanın yaygın ve güçlü olduğu bir kenttir. Malum, Sapanca'da "şeytan üçgeni" vardır, infazlar orada yapılır. Hurafeye dayalı İslami söylem karşılık bulmadı, fakat mafyöz örgütler mükemmel bir organizasyon kurdular kent içinde. Mesela bir çadırkentin önünde, "... Çadırkenti" yazıyordu, sonra tabelasını kaldırdılar. Bu çadır kentte kadın-erkek kuaföründen tatlı dükkânına kadar her şey var. Devlet kuru fasülye pilav veriyor, Mafyanın çadır kentinde fıstıklı baklava bile dağıtılıyor.

Nasuh Mahruki: Aynı şey Kobe'de de oldu. Devlet durdu, mafya organizasyon yaptı.

A. T.: Mafya babası öylesine bir güven tesis ediyor ki kent halkı üzerinde, ihtiyaçlarını gidip onun çadırkentinde görüyorlar.

D. K.: Ne kadar adamın ihtiyacını görebilir bu mafya babası?

N. M.: Orada dinci örgütler de yapılandı ve kendi yakınlarını topluyorlar. Diğer insanları sokmuyorlar...

D. K.: Şöyle bir şey de var. Deprem mesela İzmir'de olsa yapamazlardı. Ama burası zaten onların merkezi. Düzce de öyle... Mesela Halk Partisi'nin böyle bir şey yaptığı oldu mu?

A. T.: Hayır. Buradan bir tanımlamaya, sorgulamaya gitmek gerekmez mi sizce?

A. K.: Efendim şunu sorgulamak gerekiyor, ama o benim de uzmanlık alanımın dışında. Bir modern toplumda olması gereken kurumsal yapılar nelerdir? Türkiye'de bunlar oluşmuş mudur? Onun yerine, onun yanında hangi yapılar ortaya çıkmıştır? Bu soruların yanıtlanması gerekir ama benim uzmanlık alanımın dışında.

Bu noktada Bakır Bey belki söz almak ister.

B. Ç.: Türkiye'de yeni bir milliyetçilik dalgası var. Bugüne kadar milliyetçilik hep devlet bağlantılıydı, şimdi anti-devlet bir milliyetçilik çıktı ortaya. Artık Türkiye'de devlet karşıtı, farklı bir milliyetçilik var ve kesinlikle dayanışma üzerine kurulu, çok ciddi boyutta. Bunun farkına varmak lazım.

Türkiye'de bir siyasal İslam bir de radikal milliyetçilik varsa bunlardan hangisi tetikçi? Bu "tetikçi" kelimesini deprem dolayısıyla kullanıyorum. Kim kimi vuracak? Belki ikisi vuruşacak. O zaman sözü edilen modernizmin sonu gelmiş demektir. Deprem, Türkiye'nin modernitesine vurulan ciddi bir darbedir.

A. K.: Modernleşmeyi eksik yaşıyor olmamızın getirdiği bir süreç.

B. Ç.: Hiç yaşamamış olmasının sonucudur. Sizin modernite dediğiniz, seçkinler sınıfının bir yaşantısıdır. Bugüne kadar iki Türkiye gözlemlenmiştir; batısı ve doğusu. Doğunun batıda yaşadığının hiç kimse farkına varmamıştır. Doğu batıda yaşıyor. En çok göç olan bölgelerden birisi orası. Doğu, batı diye bir şey yok; tek bir Türkiye var. Sanayileşme ya da kentleşme bu

ikilemi çözemedi. Onlar hâlâ köylü, kenttekilerin hiçbiri burjuva değil. "Sivil toplum" söylemi bir grup entelektüel elit tarafından gündeme getiriliyor. Ben enkaz kaldıran insanlara baktığımda klasik köysel dayanışma çerçevesi içinde çalışan insanları görüyorum "Sanayileşmiş batı" diyorsunuz, hiç öyle bir şey yok.

A. T.: Peki Türkiye'de burjuvaziyi nasıl tanımlamak lazım?

B. Ç.: Burjuvazinin tanımı yok. Bizler varız işte.

D. K.: Burjuva ya da modernizm, herhangi bir kavramı, başka bir sözcük olmadığı için, burada kullandığımız anda aslında sadece bir metafor yapıyoruz. Gerçekle ilgisi yok. Gerçek de o metafordan tamamen uzak değil ama. O ara kesit çok garip, her söylemle birlikte değişiyor muhtemelen.

Osmanlı'dan bu yana bizim aydınımızın beceremediği tek şey, bu saf aydın olmadığımızı gösteriyor belki de yahut da gelenekle ilgili, bu söylemi ve sözcüğü yaratamamak olmuştur. "Modern" karşılığı bir şey var ama o ne? Dili yok, içeriği de tanımlanmamış.

İ. B.: Doğan Bey sözünü keseceğim ama, müziği var mı?

D. K.: Var ama kim dinliyor?

B. Ç.: Yıkıntı altından ceset çıkarmaya çalışan burjuva gördünüz mü? Bunlar bir süre sonra sivil değişim olarak adlandırılacak. Bunlar fantezi...

D. K.: Sivil girişim, küçük boyutlu.

İ. B.: Bence modernleşmenin önündeki en büyük düşünsel engellerden biri, modernleşmenin bize ait bir şey olacağını zannetmektir. Modernleşmenin daha büyük bir engeli yoktur. Bizim modernleşmemiz olmaz. Modernleşme şu demektir; belli bir standardın dünyaya yayılmasıdır, nereden çıkmış olursa olsun.

D. K.: Sen modernden değil de modernizmden bahsediyorsun.

İ. B.: İkincisi, erken modernleşmiş ülkeleri idealize etmektir, erken sanayileşmiş coğrafyaları diyelim. İdealizasyon şuna götürür: Zannedilir ki "modern toplum," "modern kent" demek, içinde herkesin kravatlı gezdiği bir yerdir. Halbuki modern kent bizatihi büyük sefaletler içerir. 1860 Londra yangınında ve 1870 Hamburg yangınında kentin yarısı yanmıştır. İnsanlar sokaklarda kalmıştır. Dolayısıyla modern manzara, modern kent peyzajı fazla idealize edilmiş figürlerden oluşmaktadır. Tam tersine, karşıtlıklardan oluşur. Bugün bizim kentlerimizde gördüğümüz ve köylü mü kentli mi olduğuna karar veremediğimiz insanlar modernleşmenin kanıtlarıdır. Bu ara durumda yaşayan insanlar...

A. T.: Modernleşme sürecinin doğal sonucu mudur bütün bunlar?

İ. B.: Kanıtıdır.

A. T.: Biz ne zamandır yaşıyoruz bu süreci?

İ. B.: Çok kısa yaşadık. Türkiye'nin, modernleşmenin maddi işaretleri olan nüfus artışı ve yoğunlaşmasını yaşamaya başlaması 1950'lerden sonra olmuştur. Biz bunu son elli yılda yaşadık, İngiltere 1820'lerde yaşadı. İngiltere 1820'ye kadar nüfus problemiyle karşılaşmamıştı. İngiltere 1820'den 1950'ye kadar bir yığın problem yaşadı...

Buradan giderek ben başka bir şey söyleyeceğim. Benim derslerimde kullandığım metaforik bir tabirim var: Kırılgan kentler... Ne demektir kırılgan? Benim Ankara'da çok yakın akrabalarım var, Batıkent'te yaşıyorlar. Ankara'nın en planlı, en iyi ve sahip çıkılması gereken yerlerinden bir tanesidir. Hafta sonu Ankara'da yağmur yağdı ve Batıkent'i su bastı. Sel değil, biraz fazla yağmur yağdı ve burası da bir gecekondu değil. Şuna geleceğim, "kırılganlık" dediğim, illâ deprem değil, her türlü hafif anormal duruma karşı bile çaresiz bir yapıdır.

Bakın, 1950'ye kadar Sakarya, İstanbul ve Bursa'da yaklaşık yılda 1000 konut yapılıyor. Bunu örgütleyen kalfalar, mimarlar var. 1960'tan itibaren, göçlerin sonucu olarak bu bölgede yılda 150.000 konut ihtiyacı çıkıyor ortaya. Yılda 1000 konut üretmeye göre örgütlenmiş bir sistem, yılda 150.000 konut üretmek zorunda kalınca muazzam bir kırılma yaşanıyor. Bu 150.000 konutu üretmek için yapı sanayinin her şeyiyle bugüne kadar olmadık bir şekilde örgütlenmesi gerekirdi. Bunun unsurları neler?

Mimar, mühendis aslında 1950'den önce de var, ama bunlar kentin anıtlarını yapıyorlar, zenginlerin villalarını, kurumsal binaları yapıyorlar. Konutları insanlar kendileri yapıyor. 1950'lerden sonra, bu dev nüfus hareketinden sonra mimar fonksiyon değiştiriyor. Mimar, artık sıradan olanın yapımında görev alıyor. Çünkü eski zaman loncalarıyla bu iş karşılanamazdı. Mimar, bir sanayi haline gelen, kendi içinde de çok katmanlı bir yapı sektörünün içinde o güne kadar oynamadığı bir rolü oynamaya başlıyor. Bu Sinan'ın Selimiye'yi yapmasından çok farklı bir şey, ikisine de mimar diyoruz ama.

Planlama meselesi... İşte hocanın kitaplarında da bulabilirsiniz. Osmanlı imar düzeni nasıl kuruluyor? Yılda beş yüz kişinin yerleşmesine imkân veren bir sistemle yılda yüz bin kişiyi bir yerleştiremezsiniz.

A. T.: Yerleştiremiyorsunuz da....

İ. B.: Çok dramatik olan şu: Bu toplum elli yıldır bize iş veremiyor. Mimara ve inşaat mühendisine iş vermiyor. Bu çok ciddi ve derin bir problem. Ben 20 yıldır konut meselesiyle uğraşıyorum, akademik olarak; proje olarak bugüne kadar villadan başka bir iş gelmedi bana. Burada ciddi bir şey var: Toplum, bu işi vermesi gereken bir sırada bu işi vermemiş. Bunun konuşulması lazım.

Ergin Cinmen: Bakın sizin yönetmelikleriniz var. Depreme dayanıklı binalar yapıyorsunuz. Peki hukukçuların sosyal depreme dayanıklı insan inşa etme meselesi neden ciddiye alınmıyor?

D. K.: Bakın, mimarlığa sizin söylediğiniz ilginin azlığı temelde mimarlığın üst kültür yapısıyla çok sıkı ilişkisinden kaynaklanıyor. İnsanın barınmak için ev yaptığı zaman, mimara ihtiyacı yok. Gecekondu yapıp oturuyorlar. Bizim mimarlık diye tasarladığımız büyük çevre yapma, üretme, yaratma...

E. C.: Mesela imar hukukuyla ilgili eleştirilerinizi getirebilirsiniz... Çok yönlü bir sorun. Bu normlar uygulanabilseydi zaiyat daha az olacaktı veya hiç olmayacaktı. İş geliyor hukuka dayanıyor.

A. K.: Mimarlar hukuku ciddiye almıyor.

İ. B.: Şu size anlamlı gelmiyor mu; niye ceza hukukuna pek çok konuda uyuluyor da, iş imar hukukuna gelince yönetmelikler, yasalar uygulanmıyor?

E. C.: Harika bir soru sordunuz. Çünkü diğerleri de uygulanmıyor.

İ. B.: Şu önemli, kaçak kat yapmak meşru bir şey. Eğer üç kata müsade edilmiş bir bina beş kata çıkarılıyorsa, bunun çeteyle falan ilgisi yok.

E. C.: Eğer bu kaçak kat çıkılmışsa, mutlaka birileri görülmüştür.

İ. B.: Esrar kaçırmak gibi değil ama. Esrarı çok az kişi kaçırıyor, ama kaçak inşaat yapmak çok yaygın.

A. T.: Suç suçtur, arasında bir fark yoktur. Çok önemli bir noktaya işaret ediyorsunuz. Bütün suçlar suç olmasına rağmen bazıları meşru kabul ediliyor, haklısınız. Ama 1950 öncesinde, Cumhuriyet kuşağının Türkiyesi'nde gayri meşru görülen işler bugün meşru. Ya da şöyle diyelim, bireye yönelik suçlar gayri meşrudur; topluma zararı dokunan suçlar meşrudur.

İki hırsızdan biri devleti dolandırıyor, diğeri camınızı kırıp evinizden yüzük çalıyor. Yüzük çalan hapis yatıyor, diğeri VIP salonlarında ağırlanıyor.

İ. B.: Toplumda çok büyük hırsızlıklar olmasına rağmen inşaatın sağlam yapıldığı durumlar vardır. Esas olarak yıkılan kentler var, biz yeniden kredilerden bahsediyoruz. Bugüne konsantre olalım artık. Bakın inşaat alanındaki legalite-illegalite tanımıyla toplumun bağrındaki meşruiyet-gayri meşruiyet tanımının birbirinden çok koptuğunu düşünüyorduk. İmar meselesi sadece mimarın işi değil, o nedenle değişik kesimlerden insanların konuşması daha doğru. Mimar sadece kritik bir rol oynuyor. Aykut'un dediği birçok şey arada kaynadı. Bakın, "konvansiyon" dedi; imar konusundaki konvansiyonlar bizim herhangi bir başka şeyi kötü yapmamıza neden oluyor. Sistem lafı karıştırıyor, Türkiye'deki birçok şey inşaattan falan daha iyi.

A. T.: 40 bin insanın öldüğü varsayılırken devlet 15 bin ölü var, diyor. Batı dünyasındaki bütün yayınlar 40 bin ölüden söz ediyor. Neden gizleniyor gerçek ölü sayısı?

E. C.: Kabuk devletler gizler. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 82 Anayasası nedeniyle bir kabuk devlettir. Bunun içerisinde Susurluk'lar, çeteler oluşmuştur. Devlet Susurluk'ta ortaya çıktı, depremle fevkalade ilişkisi var bunun. Bu devletin belediyecisi de kabuktur. Çünkü ona yaranacaktır. Yani yurttaşıyla eşit mesafede olmayan bir devlet yapılanması vardır. Bunun adına Atatürkçülük denmiştir, ama alakası yok. Atatürkçülük kalkan olarak kullanılmaktadır.

İ. B.: Yurttaşıyla eşit mesafede olan hangi devlet vardır?

E. C.: Benim bir kıstasım var. O kıstas da Anayasa'dır. Şu anayasaya baktığınızda bu eşitsizliği görürsünüz. Zaten bunu deklare ediyor. Bunun içerisinde geçici 15. madde vardır. Depremle ilişkili bir şey bu bence. Burada cuntanın tasarrufları anayasanın üstünde. Bu noktada demokrasi yoktur ve demokrat belediyeler de olamaz. Kocaman bir şemsiye bu; talan şemsiyesi. Eğer bu devletin belediyesi olmayacak yere imar izni vermişse ve Türkiye'de bugüne kadar bir fay haritası çıkarılmamışsa...

İ. B.: Bakın bunların demokrasiyle ilgisi yok. Çünkü 19. yüzyıl Avrupası'nın hiçbir ülkesinde demokrasi yoktu.

E. C.: Toplumun denetiminin olmadığı yerde, sivil toplumun boğazlandığı yerde demokrasi yoktur. Depremin demokrasiyle hiçbir alakası yok mu yani?

İ. B.: Hayır, yok..

E. C.: Ha o zaman konuşmamızın manası yok.

İ. B.: Var, niye? Demokrasinin olmadığı yerlerde de binalar çökmeyebiliyor.

E. C.: Bu ülke somutunda halkın denetimi olmaksızın, sivil toplum gelişmeksizin kabuk devlet ve kabuk belediyeler şeffaflaşamayacak. Bakın toplumun ikinci feryadına, "yardımlar şeffaflaşsın" deniyor. Bunların altını çizelim.

İ. B.: Şeffaflaşsın da şu yanlış mesajı vermeyelim. Bakın, Berlin'in nüfusu 19. yüzılda dört kat arttı. Başlarında Prusya kralı vardı, demokrasi hiç yoktu. Berlin kent meclisi 1920'ye kadar toprak ve mal sahiplerinden oluşuyordu, ama binalar çökmüyordu.

E. C.: Eğer imar planlarının oluşmasında bu işten rant sağlamayan kesimler söz sahibi olmazsa, bu binalar yeniden başımıza çökecektir. Rant sağlamayan kesimler etkin olmalıdır. Başka çözüm yok.

İ. B.: Rantsız kentleşme dünyada hiç olmamıştır.

E. C.: Eğer siz her şey bitmiştir diyorsanız...

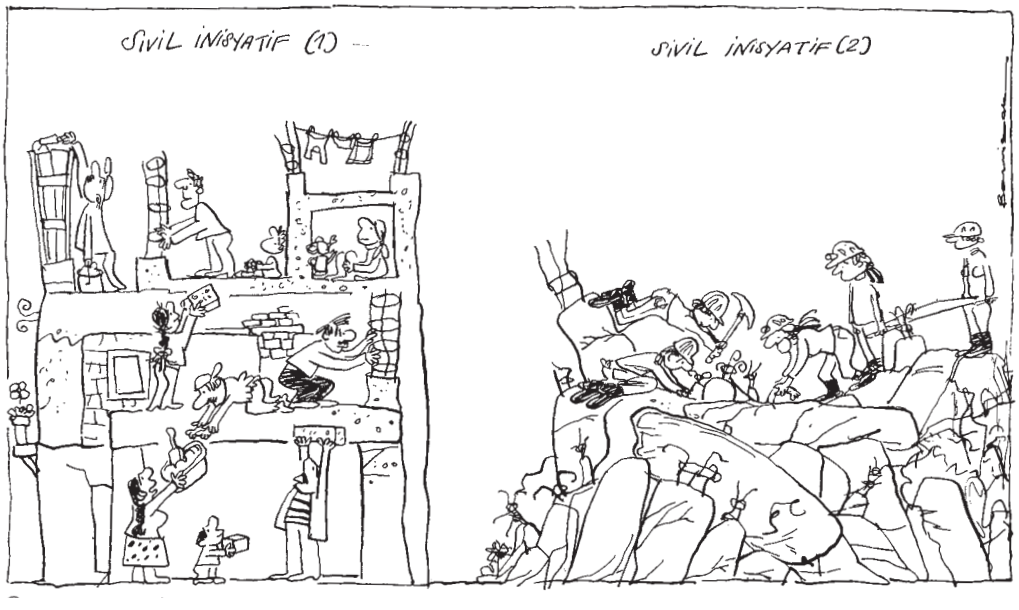
İ. B.: Onu demiyorum. Konulara kontsantre olalım. Katılımcı demokrasinden söz ediyorum ben. Bu demokrasi nasıl oluşacak? Bireylerin ve sivil toplum örgütlerinin karar verme sürecinde etkili olması gerekir. Denetim bu şekilde sağlanabilir ancak. Hukuksuz iş yapılamayacak, hukuk derken demokrasiyi kastediyorum. Bunlar olmadan olmaz. Önemli olan denetimdir ve bu devlet denetleyemiyor. Bunlar görüldü. Şimdi siz verdiğiniz vergiyi hayatınız için kullanmasını sağlayabilirseniz, devlet silahlanmak yerine buraya yönelecektir.

E. C.: Aynı şeyi söylüyoruz.

D. K.: Sorun şu: Sivil toplum ne kadar güçlü olursa bu güç hukuk mekanizmasında daha iyi hissedilir. Bizim gibi kafasına binaları yıkılan adamlar daha pesimist olmalarına karşın, siz böyle bir şansın var olduğunu söylüyorsanız kimse bir şey diyemez. Bu toplumun tümü iktidarı henüz bilimsel düşüncenin altında olan birisine teslim etmiştir. O adamlardan bilimsel tavırlar bekleyemezsiniz.

A. K.: Ya da şüpheci düşünceler bekleyemeyiz...

D. K.: Bugün "nerede bu devlet?" diye feryat eden kadın belki rüşvet vererek evine bir kat ilave etmiştir. Bunu unutmamalı. Bu toplumun yapısı elli senede değişemezdi. Milyonlarca adam üniversiteye gitse de, bu değişmez. Tarihi bir determinizm var arkasında bu konunun. İçinde İslam da var...

SİVİL İNİSYATİF (1)
SİVİL İNİSYATİF (2)

Bizim tek sorunumuz şu: Bilimsel düzeyde yetişmemiş insanla Türkiye'yi idare ediyorlar. Çok kaba, sözde demokrasi denilen bir süreç var. O sayıyı aşamıyoruz. Tek yolu bilinçlenmek. Bilinçlenmenin yasalaşması zaman ister. Ama böyle bir felaket bir araç olabilir. Bu deprem, milyonlarca insanı direkt bağrından vurduğu için kullanılabilir. Bundan yararlanarak politik söylem haline getirmek önemli. Bilimsel, rasyonel ve aynı zamanda halkın anlayacağı biçimde bir söylem bulmalıyız. Bu olayın altında bilimsel olarak inşa edilmemiş yapılar var. Eğer toplum çevresinin yapılanmasında daha dikkatli olsaydı, ilk depremde yıkılacak evde oturmazdı. O bilinç düzeyi yok. O binalara imza koyan mimarların da birçoğu hödük...

E. C.: Sorun yine denetim mekanizmasında.

D. K.: Hayır. Toplumun genel yapısından kaynaklanıyor hepsi.

E. C.: 1997'den beri Türkiye'de bu kötü ortamda bazı kıpırtılar başladı. Aydın... neyse o aydın, bu kıpırtıları tespit etmesi lazım. Eğer bu kıpırtılar bir yere doğru projektör tutuyorsa, o projektöre bakmak lazım, titizlikte. Çorak topraktan ot bitti diye mikroskopla bakmak lazım.

Bir tespite göre, Türkiye'de yaşayan insanların toplamını eğitimle oranlarsanız. 3.6 yıl gibi bir rakam çıkıyor. Bizim toplum olarak ortalama eğitimimiz 3.6 yıl. Şimdi böyle bir toplumda fevkalade bir hükümet yapısı akılcı mıdır? Değil, hiçbir yerde böyle bir şey görülmez. Biz ne yapmaya çalışıyoruz, "buna rağmen toplumun bir çıkışı var mıdır, mümkün müdür"ü arıyoruz.

"Sürekli aydınlık için bir dakika karanlık" eyleminin içinde olan biriyim. İki yıldır bana neden hep o konuyu soruyorlar merak ediyorum. Ne oldu? İnsanlar bir şey gördüler. Bireyler Susurluk ilişkisine birdenbire odaklandılar. Neden? Neden biz burada depremi konuşuyoruz? Bundan on beş yıl önce olsa belki konuşmayacaktık, deprem oldu bitti, diyecektik. Bir gelişme var.

Hiçbir zehir zemberek devlet yapısı bu toplumu oradan oraya götüremez. Toplum istediği yere gider. Bu toplumun nereye gideceğini tayin etmek çabası beyhudedir. Önemli olan, bir aydının görmesi gereken, toplumun yönünü bilmek ve o yönde aşması mümkün engelleri ortadan kaldırmak çabasıdır. Öngörüsüdür, Bunun becerirsek yeter. İşte "Aydın İçin Yurttaş Girişimi" denen bir şey var. Depremin ertesi günü otuz beş sivil toplum örgütü hep birden oradaydı. Bu insanları daha önce aynı masaya oturtamazdınız. Bir şey görüldü. Görülen sadece enkaz değil, devlet yapısıydı.

İnsanlar, devletin yardımları dağıtamayacağını gördüler. Bunlar çok önemli.

Burası gelişmiş bir ülke değil. Topu topu elli yıllık ve arada darbelerle boğuşmuş, enflasyonlarla al takke ver külah ve o garip jeopolitik yerde bir ülke burası. Tüm bunlara rağmen son dört yılda bir kıpırtı var. Önümüzde mümkün olan birşey var: Bu depremin siyasi ve hukuki müsebbiplerini ortaya çıkarmak için, ki insanlar bunu istiyor, hiçbirşey yapmazsak bu böyle gider. Bu iradi bir şeydir. İşte bunu çadırlara gönderiyoruz, ben buraya astım: "unutmayacağım"dır bu. Eğer herkes el verirse unutulmaz. Hak arama yolları açık bugün, barolar mekanizmasını oluşturdu bunun. Tüm deprem bölgesinde barolar hak arama yolunda.

Şu 7269 numaralı yasa uygulanmıyor. Burada, afet bölgesi denen yer depremden önce de afet bölgesiydi. Yasa, "afet bölgesi, afete maruz kalınabilecek olan yerdir" diyor. Hep beraber avaz avaz sormamız lazım o zaman. Yoksa hiçbir şey yapamayız ve bu devlet kabuk halinde kalır. Devlete şunu sormalı "Bu fay haritası sende var mıydı?" Bunu ben hâlâ öğrenemedim. Devlette bu haritanın olmadığı söylendi. Bundan kim sorumludur? 120 tane sivil savunma ekibi nerede?

N. M.: İstanbul, Ankara ve Erzurum'da..

E. C.: Ha işte biz bununla ilgili olarak bağırmazsak kimse bağırmaz. Yani toplum bize, bağırmanın öncüsü olun, diyor. Kötülükleri saydık, eğer bu bardağın dolu olmasını istiyorsak şu an yapılacak çok şey var. Ortam hazır. Biz burada bir şeyleri bilen insanlar olarak toplandık işte. Ben uğraşıyorum bir grup insanla. Bütün insanların tepkisi var, 3.6'lık eğitime rağmen.

Susurluk'ta ışıkları söndürdük ne oldu? Bir sivil toplum tepkisi doğdu ve o artık bitmez. Yansıması olmasa da. Biz eğer bununla ilgili hukuki taleplerde bulunursak ve bu sonuç alırsa siyasete de yansır. Devletin birinci görevi silahlanmak falan değil insanların canını kurtarmaktır. Canını tehlikede gören insanlarla birlikte eğer biz bu toplumda bir şey yapamazsak, kıvılcım attıramazsak her şey olduğu gibi sürer.

A. K.: Böyle bir deprem felaketi yaşandıktan sonra toplumun niye bu deprem yönetmelikleri uygulanmadı diye bağırması bir anlam taşımaz. Önemli olan böyle bir deprem yaşanmadan toplumun bu konuda sesinin çıkmasıdır. Öte yandan çarpık kentleşme konusunda toplumdan bir ses çıkıp çıkmayacağı da önemlidir. Bence çıkmayacaktır.

E. C.: Hayır ama siz şimdi gelişmiş ülkeler için geçerli bir doğruyu, eğitim oranı 3.6 yıl olan bir ülkeye uyguladınız. Belki de bu ülke böyle bir musi-

bet istiyordu. Bazı olaylar birtakım dönüşümlere sebep olabilir. Eğer bu dönüşümleri takip etmek yerine genel doğruları söylerseniz olmaz. O deprem bölgesinde birçok sivil toplum örgütü etkindi, bu süreci görmek lazım.

A. K.: İnşallah o süreç devam eder....

E. C.: Bakın, bu sürecin belki başındayız, ama ciddi bir ivmeyle bu toplum her şeye rağmen örgütlenmeye doğru gidebilir.

A. K.: Ben belediyelerin imar işlerinin, inşaatçıların, ustaların, kalfaların içindeyim ve sizin bahsettiğiniz sürecin, o ivmenin kazanılmasının o kadar kolay olmadığını, 30-40 yıla ihtiyaç olduğunu biliyorum.

D. K.: Engin Bey siz diyorsunuz ki, deprem yönetmelikleri kanununu takip etmekle mükellef olan insanlar var ve bu işin peşine düşüldüğünde bir kıvılcım çıkabilir. Ben burada Susurluk'takinden daha fazla şeyler olacağı konusunda size katılıyorum.

Bakın, yağma Türk ekonomisinin temeli. Ne yağması? Toprak ve inşaat yağması. Çünkü, 1965'ten beri tekrarlıyorum, halkın bu büyük kentlere fakiri geliyor. Barınmak herkesin hakkı... Ee ne yapacak bu insanlar? Sonunda bu gecekondu olayı örgütlü bir toprak yağmasına dönüştü. Devlet, hükümet, belediye, sen, ben bu yağmanın içindeyiz ve bu Türkiye'nin en büyük ekonomik olgusudur. Dolayısıyla deprem, işte bu ekonomik olgunun tam göbeğinden vuruyor.

E. C.: Bakın Susurluk'tan beri Türkiye'de çok önemli değişiklikler oluyor....

N. M: Ben gitmek zorundayım. İzninizle...

D. K.: Nasuh siz bizden çok daha iyi iş yapıtınız muhakkak. Ben altı makale yazdım hepsi o kadar.

İ. B.: Nasuh bir gazeteci sorusu sormak istiyorum. Şimdiden sonra nasıl bir örgütlenme düşünüyorsunuz? Devlete bağlı bir yapı mı, nedir?

N. M.: Hayır, devletin altına girmeyi kesinlikle reddediyoruz. Partilerüstü bir yapıya sahip olmak istiyoruz. Şimdiden sonra eğitime ağırlık verip isteyen herkesin eğitime katılmasını sağlamaya çalışacağız.

İ. B.: Finans nasıl olacak?

N. M.: Devletten de gelecek, özel sektörden de...

D. K.: Katılanlardan da gelebilir...

N. M.: Yoo, onların çoğu öğrenci, çok paralı insanlar değil. Bir de, tıpkı "Trafik Canavarı Olmayın" programı gibi dört beş dakikalık bir televizyon programı hazırlıyoruz. Doğal afetler karşısında yapılacak şeyler ve ilk yar-

dım konularını işleyen 52 haftalık bir proje bu. Biz bu projeye 6 ay önce başlamıştık zaten, araya deprem girdi. Biz yerel örgütlenmeler olmasından yanayız. Her belediye kendi altyapısını bu konuda oluşturmalı.

İ. B.: Daha geniş bir örgütlenme mi düşünüyorsunuz, yoksa yerel örgütlerin merkezi konumunda kalmayı mı?

N. M.: Bu işin tek çözümü bütün kaynakların seferber edilmesi. Ordu, hükümet, sivil toplum örgütleri, belediyeler ayı ayrı örgütlensinler. Zaten kanunda da var, sivil savunma birimleri. 82 ilde 50'şer kişilik ekip kurulsa dört bin kişi eder. Bugün 150 kişinin yaptığını dört bin kişinin yaptığını düşünün. Belediyeler ve üniversite kulüpleri de bu işe girsin ve biz gereken desteği verelim. Yoksa bu işin merkezi olmak istemiyoruz ve bundan kaçıyoruz.

AKUT riskli ve ciddi bir organizasyon. Bizim yanımızda çalışanların veya kurtarmaya çalıştığımız insanın başına bir iş gelirse bunu hiç kimse kaldıramaz. Bizim eğitim standartlarımıza uymayan kimseye AKUT kimliği de veremeyiz. O nedenle kontrollü ve yavaş gidiyoruz.

E. C.: Biz siyasi AKUT arıyoruz...

B. Ç.: Cinmen sivil girişimin lideri olarak tanıtıldığı zaman kendisini okula davet ettim, ders vermesi için. Öğrenciler ülkücüsüyle, islâmcısıyla, demokratıyla bu derse katıldı. Dolayısıyla girişim denen olay varsa, bunun partizan bir bölünmesi olmaz. Cinmen gittikten sonra bir yoklama yaptım, bu farklı eğilimdeki öğrencilerin ortak bir noktası çıktı.

E. C.: Dikine kesti değil mi?

B. Ç.: Evet, bu çok önemli bir şey. Sivil girişim, parti, ideoloji tanımayan bir ortak payda oldu. Benim size bir önerim var: bunun adını "modernite" koyalım.

D. K.: Sadece İstanbul'da inşaatın kara parası devlet bütçesi kadar. Onun için devlet bu büyük paranın üzerine oturuyor. Bu nedenle deprem çok önemli. Biz yazdığımız makelelerde "deprem olursa görürsünüz" diye yazmışızdır kaç defa. İşte deprem oldu ve bunun daha büyüğü de bekleniyor.

Bunun siyasal emplikasyonları çok büyük. Çünkü ekonomik etkisi geniş ve etkilenen insan sayısı çok fazla. Dolayısıyla bunun siyasal emplikasyonları çok büyük ve dediğiniz gibi, dikine kesebilir. Çünkü orada hep beraber öldüler. Orada iyi bir söylem yakalanırsa o söylem her şeyden daha fazla insanları tahrik edebilir, insanlara daha kolay ulaşılabilir. Ama bu söylemi yapmak önemli ve parti söylemi olmamalı bu. Halk bunu doğrudan doğruya bağrına giren bir şey olarak anlamalı.

A. T.: Bu söylemi halkın kendisinin üretmesi mi beklenmeli?

D. K.: Halk üretemez. Halkın ürettiği tek şey "bana hükümet kaç para verecek?" ve "bir daha yapabilecek miyim?" Ancak halkın üretmesine yardım edilebilir.

İ. B.: Şundan hep kaçılıyor. Bu konunun imar ve inşaat kısmının tartışılması, konuşulması insanların canını sıkıyor. Toplum, siyaset, bilinç, hükümet vs. konuşulsun istiyor herkes sadece. Bir defa olsun bu konu konuşulsa ne olur? Hemen siyaset, sivil toplum konularına dökülüyor iş. Şurada bir duralım. İnşaatın önünde elimizi belimize koyalım, yarım saat konuşmadan bir bakalım...

A. T.: İstanbul zayıf bir yapılanma içinde. Sözü edilen İstanbul depremi olmadan önce İstanbullu'nun yönetimi etkileyeceğine ve kötü yapılara izin vermeyeceğine inanıyor musunuz?

İ. B.: O kaçak yapıların yapılması için muazzam bir basınç uygullanıyor. Türkiye'nin kaynakları da daha doğru bir kentcilik ve daha sağlam binalar için kullanılmıyor. Durum bu. Bu durumda teknik olarak yapılacak şey-

ler çok basit aslında. Dört sene okumaya da lüzum yok. Birkaç kalem var: Zemin mühendisliği ve temel mühendisliği çok önemlidir ve bunlar ayrı dallardır. Bir de statik ve yerleşme teknikleri vardır. Toplu inşaat yapmanın ve parsel parsel inşaat yapmanın ayrı teknikleri vardır. Bu dört beş kalem iş masaya konacak. Türkiye'de önemli olan bilinç eksikliği değil konsantrasyon eksikliğidir. Siz hiç mesela dört saat boyunca telefonla konuşmadan, birine laf yetiştirmeden çalışan adam gördünüz mü devlet dairelerinde?

D. K.: Türkiye'de yok öyle adam...

İ. B.: Masasına oturup çalışan insan yok. Bence Türkiye o kadar acelesi olan bir şekilde bir yerden bir yere gidiyor ki, öylesine hızlı ve dramatik bir değişim içinde ki, Türkiye böyle şeylerin yeri olmuyor.

D. K.: Ayakkabısını giyemeden evden çıkıyor...

İ. B.: Mimarların hep beraber bir masanın çevresine toplanıp birlikte çalışacakları bir ortam hazırlanırsa, sağlam binalar yapılır. Başka türlü şu ortamda sağlam bir iş çıkmaz.

A. T.: Bu deprem sözünü ettiğiniz çalışma biçiminin gerçekleşmesini sağlar mı?

İ. B.: Ben inanmıyorum.

A. T.: Siz?

A. K.: Çok özel olarak, İstanbul özelinde depreme dayanıklı ev talebini bence gerçekleştirir. Ama bu hiçbir şey demek değildir. Bakın sağlıklı kentleşme sadece depreme dayanıklı evler toplamı değildir. Ne yazık ki, bu talep, sadece "deprem" başlığı altında çıkacak. İhsan Bilgin'in söylemek istediği de bu. Biz kentleşmeyi tartışmıyoruz. Sadece depreme dayanıklı binayı tartışıyoruz. Niye bu kadar acele ediyoruz? Bakın, modernleşme, ya doğurucu olan toplumsal dinamiklerin ardından ortaya çıkar, yahut Osmanlı'dan beri yaşadığımız gibi, toplumsal gerileme bir dinamiğe dönüşür. Eğer toplumsal gecikme dinamiğe dönüşürse sizin zamanınız yoktur.

A. T.: Yaşadığımız bu.

İ. B.: Evet, özellikle kentleşme konusunda böyle, spesifik olarak.

D. K.: Buralara yığılmış adamların davranışlarından hiç söz etmedik. Bu davranışların ekonomik, dinsel, geleneksel, psikolojik, eytişimsel, iletişimsel sayısız bazları var.

A. T.: Görülüyor ki konuşulacak, tartışılacak daha sayısız konu var. Bu felaketin bizi çağdaş bir topluma taşıyacak talepler yaratmasını dileyelim

Depreme Dayanıklı Ülke

NURAY MERT

Depremden sonra da aynı şey oldu. "Sistem çöktü", "hiçbir şey eskisi gibi olmayacak" teraneleri ortalığı kapladı, dışarıdan bakan biri; "İşte nihayet Türkiye'de yaşayanların aklı başına geldi" zannedebilir, ama tüm olanlardan sonra, Türkiye'de yaşayan birinin bu gözlemi yapması zor.

Bu ani bilinçlenme ve duyarlık taşması olayına biraz daha yakından bakalım. Birden herkes, Marmara bölgesinin sanayi bölgesi seçilmesinin yanlış olduğunu, bölgedeki ve genelde Türkiye'deki binaların depreme dayanıklı yapılmadığını, bu tür ani felaketlere karşı hazırlıklı olunmadığını fark etti. Diğer taraftan, deprem sivil inisiyatiflerin ne kadar önemli olduğunun ve kısmen de devletin eleştiriye ne kadar tahammülsüz olduğunun vurgulanması için bir vesile teşkil etti. Tüm bunlar, her şeyin aynen eskisi gibi devam edeceğinin olmasa da, şimdilik aynen devam ettiğinin kanıtları. Bu tür soruların ancak büyük bir yıkım olduktan sonra akla gelmesi meselesini bir yana bırakalım; görünen o ki, deprem olayı yine çok dar bir çerçeveye sıkışıp kalıyor; örneğin Marmara bölgesinin sanayileşmesini, sadece deprem nedeni ile değil, diğer nedenler, örneğin çevre kirliliği gibi diğer ekolojik nedenler, bölgeler arası dengesiz gelişme gibi sosyal nedenler çerçevesinde sorgulamaya ve tartışmaya kapı açılamıyor. Bu dar çerçeve bile daraldıkça daralıyor, bir noktadan sonra sadece Veli Göçer, Kızılay Genel Müdürü ve Sağlık Bakanı'nı içine alan dar bir kıskaca dönüşüyor.

Kısaca şu oluyor; önce herkes infial ediyor; devlet, ordu ve sisteme kıyasıya ver yansın ediliyor, hemen sonra fazla ileri gidildiği anlaşılıyor, bu sefer bir aklama harekâtına girişiliyor. Diğer taraftan, sistem eleştirileri farklı

kaynaklardan gelmek üzere devam ediyor; nasılsa sistem kimseyi doğrudan hedeflemeyecek, ama hedef göstereni bir şeyi eleştiriyor gibi gösterecek kadar soyut bir şey. Sistem eleştirisi statükocular için de, hiçbir şeyi fazla kurcalamaktan hazzetmeyen yorgun muhalifler için de tutulacak en iyi yol. Çok az insan, İhsan Bilgin'in 5 Eylül 1999 tarihli Radikal-İki'de yayımlanan yazısında yaptığını yapıyor; deprem vesilesi ile çok daha genel ve birincil bir konuyu, sistem gibi soyut bir şeyin ardına saklanmadan, tartışma konusu ediyor; modernleşmenin, şehirleşmenin bedelini ödeyip ödemediğimiz konusunu kurcalıyor. Bilgin, yazısında, daha ziyade ekonomik bedelden söz ediyor. Aslında bu bedel konusunda kurcalamamız gereken başka boyutlar da var; tüm olanlar henüz neredeyse kimsenin aklına bu boyutları kurcalamayı getirmiyor. Yıllarını modernleşme tartışmalarıyla harcayan İslamcı kesimin bir kısmının aklına gele gele, bunun 28 Şubat'ın bedeli olduğu geliyor. Özal dönemine güzelleme dizenlerin modernleşmenin, sanayileşmenin, şehirleşmenin dikenli yönlerini düşünmeleri veya Turgut Özal ve benzerlerinin aslında bir tür Veli Göçer'ler olduklarını bir an bile akıllarına getirmeleri mümkün değil, onlar ezeli devlet eleştirilerini son duruma uydurmakta zorluk çekmiyorlar. Oysa, Özal da bir nevi Veli Göçer gibi davranmamış mıydı? Ucuz kat gibi, ucuz modernleşme, daha doğrusu ucuz refah, ucuz burjuvalık vaadedip insanları ardından sürüklememiş miydi? Hatta iş Marlboro sigara içebilmeye, Çikita muz yiyebilmeye kadar inmemiş miydi? Bunları yapabilme karşılığında, 12 Eylül siyasi yasaklarının devam etmesinin pazarlığı yapılmamış mıydı? Değil binaların depreme dayanıklılık adına bir denetime tabi olması, her şeyin, ne denle olursa olsun denetlenmesi, bürokrasi adı altında reddedilmemiş miydi? 1908'de 'hürriyet'i, 1950'de 'demokrasi'yi başıboşluk olarak algılayan bir toplumda, Özal dönemi de, 'liberalizmin', başıboşluk olarak algılandığı bir devrin başlangıcı değil miydi?

Trajik can kayıplarının ardından, bir süre ucuz bir hüzün edebiyatı yapılıp hemen ardından, 'bu işten ne kazanırız' hesabının yapılmaya başlanması, hatta Avrupa Birliği üyeliği ümüdi konusunda olduğu gibi neredeyse, 'bu işten kârlı çıktık' havasının esmesi, bu duyarsız ağırbaşlılıktan uzak ve bayağı pragmatizm ise bu ülke hakkında kötümser olmak için ayrı bir neden. Şimdilik, görünen o ki, birçok şeyden sonra olduğu gibi, depremden sonra da, yukarıda sözünü ettiğim cinsten bayağı pragmatizmin artmasından başka, fazla birşey değişmedi. Binaları değilse bile Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yapısı depreme çok dayanıklı, kolay kolay sarsılmıyor, sendele-

yip hemen eski dengesine kavuşuyor. Nitekim öyle oldu, kısa bir hezeyan döneminden sonra her şey yerli yerine oturdu; sistem ve kısmen devlet gibi hayalet kavramlar dışında eleştirilecek birşey, Veli Göçer ve Sağlık Bakanı gibi kolay yemler dışında suçlanacak kimse yok. Cumhurbaşkanının fahri AKUT üyesi olması ile, sivil toplum ve inisiyatiflerle devlet bütünleşti, depremimizle bile barıştık, toplum olarak yeniden 'birbirimize kenetlendik'; Tükiye gerçekten bir masal ülkesi.

Türk-Yunan dostluğu temasının vazgeçilmez unsurları; Zülfü Livaneli-Mikis Teodorakis konseri ve Benden Selam Söyle Anadoluya'nın yazarı Dido Sotiriyu ile röportaja varana kadar her şey tıpkı eskisi gibi. Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı en büyük tehdit bile aynı; irtica, '28 Şubat devam ediyor'. Artık devam etmeyen tek şey; Yaşar Nuri Öztürk'ün TV saltanatı; din uzmanlarının yerini, bir süre için jeofizik mühendisleri, onun yerini ise, şahsen Prof. Ahmet Ercan aldı, artık o insanları hem bilgisi ile aydınlatıyor, hem de gerektiği yerde tersliyor. Artık canlı yayında o hanımların sorularına cevap veriyor, hanımlar da artık "Abdestsiz türbe ziyareti yapılır mı?" sorusu yerine, "Pendik'te, giriş katındaki dairem depremden nasıl etkilenir?" gibi sorular soruyorlar.

Kimse ne başka cinsten sorular sormak, ne de onları cevaplamaya çalışmak istemiyor. Ayrıca, deprem ihmallerin, yanlışların sonuçlarını nispeten açık gördüğümüz bir konu, bu vesile ile önümüze serilen tabloyu nerelere vardırabiliriz veya vardırmalıyız, acaba bazı şeyleri tümden yanlış mı yapıyoruz diye düşünmek istemiyor. En sevdiğimiz şey huzur; siyasileri, devleti falan suçlamanın anlamı yok, onlar bu zaafımızı iyi kavramışlar, her ne pahasına olursa olsun huzuru 'sağlamaya' ve korumaya çalışıyorlar.

“Deprem Fonunda Bir Milyon Lira Vardı”

AÇIKOTURUM
İzzettin Önder, Veysi Seviğ, Hasan Ersel

Yöneten: Ayfer Tunç

Ayfer Tunç: Bu depremle birlikte ülke olarak çok şey kaybettik. Can kaybının yanında, maddi kayıplarımız da oturup konuşmamızı gerektirecek kadar büyük. Sayın İzzettin Önder, biz bu depremle en çok ne kaybettik?

İzzettin Önder: Önce büyük bir stok kaybettik. Hem maddi, hem beşeri. İkinci olarak akım olarak baktığımızda, kaybın telafi edilmesi faaliyetlerinin ekonomiyi getireceği, yahut milli gelir artışını getireceği nokta önemlidir. Bu stok yenilenmesi akım hareketlenmesiyle gündeme gelecektir. Teknik olarak depremin finansmanı diye düşünüldüğünde, orayı yeniden canlandırmak, inşa etmek için kullanılacak olan ekonomik faaliyetleri olan mali güçler akla gelir.

Şimdi böyle baktığımda karşıma çok net olarak şunlar geliyor. Önce dış yardımları bir tarafa bırakacak olursak, karşılaştığımız şey bütün bu faaliyetlerin milli gelirden ayrılacak kaynaklarla yapılacak olmasıdır. Hangi yıllarda bu faaliyet yapılacaksa, hangi ad altında ödenirse ödensin, bu bağış olsun, servet vergisi olsun, gelir vergisine yapılan zam olsun, hepsi milli gelirden yapılan ödemelerdir. Yani o yıl yaratılan gelirden yapılan ödemelerdir.

Dış yardımları bir tarafa bırakalım. Hemen çok kesin ve net olarak şunu söylemek istiyorum. Henüz envanteri yapılmamış olmakla beraber, zararın boyutu fevkalade büyüktür. Bu zarar da ikiye ayrılıyor. Birincisi ani zararların telafisi, ikincisi ise birikimler. Orada bazı birikimler yok oldu. Bir insan mesela yirmi sene birikim yaptı, bir bina aldı. O binası yok oldu. Bunun karşılanmasının gönüllü şekilde yapılabileceği kanaatini taşımıyorum. İki sebepten taşımıyorum: Birincisi, gönüllü yardımlar ne şekilde olursa olsun, maddi yansımalarına baktığımızda, o boyuttaki bir felaketi karşılayacak düzeyde olamaz. Ve o süre boyunca – belki 4-5 sene sürecektir kayıpların telafisi– yardımlar süremez. Bunlar mutlaka bir yerden sonra azalmaya başlayacak. İkincisi, gönüllü telafide ciddi haksızlıklar meydana gelebilir. Yani bir grup herhangi bir biçimde daha fazla katkı yapmış olabilir, başka bir grup veya kişi daha az katkı yapmış olabilir. Üçüncüsü gönüllü bağışlar başka tür haksızlıklara yol açabilir. Bunu bir örnekle canlandırayım. Suçlama yapmak istemiyorum ama, şu anda bir iddia var; denmekte ki "bu prefabrik konutlar anlamlı değil, oysa biraz daha tasarruf edip bekleyebilirsek, ciddi konut yaparız, depremzedeler oraya geçip oturur." Buna mukabil eğer siz prefabrik konut yapan bir imalathaneyseniz, bir üretim ünitesiyseniz gönüllü olarak oraya gidebilirsiniz, örnek prefabrik ev de yapabilirsiniz, hatta onu da bağışlayabilirsiniz ve prefabrik ev yapma yolunu zorlayabilirsiniz. Bu hükümeti ekonomik olarak etken olmayan bir karara itebilir. Oradaki insanların gözünü boyayabilir, hükümeti yanlış bir karara sevkedebilir. Dolayısıyla bu yollara ben pek fazla rağbet etmiyorum. Ama gönüllü bağışlara karşı değilim.

A. T.: Ciddi konutların inşası zaman alıyor. Depremzedelerin geçici barınma ihtiyacını devlet ne kadar süreyle karşılayabilir? Kaç sene çadırda yaşamak zorunda kalacak bu insanlar?

İ. Ö.: Hayır, çadır değil efendim. Devlet burada daha birinci kademede çok ciddi bir hata yaptı. Bu ciddi bir felakettir. Bu olay ortaya çıktıktan sonra devletin yapması gereken şey, kurtarma faaliyetlerinden başlayarak, bir konuta yerleştirmeye kadar orada olağanüstü hal uygulamaktı. Oradaki bütün sosyal meskenleri, insanların kullanmadığı konutları devlet 3-5 ay için kullanmak hakkını elde etmeliydi. Bu bir çeşit kamulaştırma değildir, devletin gücünün kullanılma mekanizmasıdır. İşte onun için yardımı gönüllülere bıraktığınız zaman, çoğunluk insanlara evini vermez tabiatıyla.

A. T.: Olağanüstü hal ya da sıkıyönetim ilan edilse idi, çözüm daha mı kolay olurdu?

İ. Ö.: Olağanüstü hal bu tür yetkileri verir. O esnada bütün özel sektörün grayderlerine el konup kullanılması lazımdı, bütün araçların kullanılması lazımdı mesela. Devlet bunun için vardır zaten, yoksa hapishane yapmak için var değildir. Böyle zamanlarda, böyle kararlar için devlet vardır. Bunlar gerekiyordu gibi geliyor bana. Orada şu anda devletin meskenlerine, sosyal konutlarına, vatandaşların sağlam konutlarına devlet 3-5 ay el koymalı mesela. Ondan sonra inşaatı hızlandırmalı.

İkinci bir mesele var. Bu mekanizma kesinlikle gönüllüye engel olmaz, çünkü yapmış olduğunuz maddi bağışları vergiden düşebilirsiniz. Yani ben bir firma olarak şu kadar para yardımı yapmışsam, yarın bu vergi çıktığında onu mahsup ederim. Ama şimdi şöyle bir mantık çıkıyor ortaya: "Yapılan bağışlar bugün uygulanan vergiden düşsün." Bu yanlıştır bence. Devlet şu avantajı kullanmalıdır. Hepimizi eşitleyecek yeni bir vergi koymalı ve "yapılan bağışları bu vergiden düşebilirsin" demelidir.

Dış yardımlara hemen burada girelim. İçeride devletin gücünü kullanarak meseleye ciddi olarak el atmaması halinde, dış yardımın durması söz konusudur. Bir devlet düşünün ki, aylar geçmiş, zorunlu hiçbir tedbir almamış. Yunanistan, İngiltere, Almanya durmadan yardım yapıyor. Düşünmezler mi insanlar 'Bu ülkenin halkı ne yaptı peki?' diye. Gönüllüler bir şeyler yaptı. Peki devleti ne yaptı? İlave bir vergi düşündü mü buna? Siz kendi kendinize yardım etmezseniz, başkaları da yardım etmez ve çok haklıdır. Dolayısıyla

eğer böyle zorunlu bir ödeme getirirseniz dış yardımlar artabilir de. "Bakın biz kendi vatandaşlarımızı zorluyoruz. Ama bizim gücümüz bu kadar, lütfen siz de gelin" diyebilir devlet. Bu, duygu sömürüsü falan da değildir.

Ama hemen şunu ilave edeyim: O senenin milli gelirinde kimler ne üretti-yse, bunların merkezi olarak planlanıp, işleme konması gerekiyor. Bu bütçenin ayrı olması lazım. Depremin ya bir fonla, ya da ayrı bir bütçeyle idare edilmesi gerekiyor ki, o kaynaklar bu işe ayrılsın ve çok şeffaf bir biçimde denetlenebilsin.

A. T.: Kamuoyunun isteği de bu sanıyorum hocam. Deprem zararlarının giderilmesi söz konusu olduğunda, yardımlar şeffaflaşsın feryadı kopuyor.

İ. Ö.: Hayır efendim, katılmıyorum. Çok teşekkür ederim bunu hatırlattığınız için. Ben de tam oraya geliyordum. Halkı bununla biraz aldatıyorlar. "Devlet bunu kötü harcayacak, şunda kullanacak, bunda kullanacak" falan diye vergiyi erteletmek için kamuoyu yaratma mekanizması bu. Tamam vergi verelim. Ayrı bütçe ayrılsın veya bir fona alınsın. Hatta biz denetleyelim. Bunlar söylenmiyor ama, çok uluorta bir şekilde "efendim bunlar çarçur edilecek, bunlar şurda kullanılacak burda kullanılacak," deniyor. Bu, bir mazeret yaratarak kamuoyunu ideolojik baskı altına almadır.

A. T.: Ama ideolojik bir yönlendirme olmasa da halk böyle düşünmez miydi? Türkiye'nin bugüne kadar yaşadığı deneyimlerin yarattığı, hiçbir zaman yardımların yerine gitmediği ve o insanların kaderlerine terk edildiği yönünde yaygın bir inanç var toplumda.

İ. Ö.: Doğru, yani bir doğruluk üzerine kurulmuş bir inanç. İşte o zaman bunu denetleyelim.

A. T.: Dolayısıyla bu şeffaflık feryadı büyük bir yansımayla karşılık buldu.

İ. Ö.: Bunu denetleyelim, ben buna kesinlikle katılıyorum, hatta halk temsilcisini koysun. Veya radyolarda, televizyonlarda, TBMM kanalının bir saatinde bu hesaplar ortaya konsun. "Şu kadar para bugün geldi vergiden, şu kadarını biz şuraya harcadık," densin. Harcandı mı harcanmadı mı, o insanlar görür. Şeffaflığa mutlak olarak varım. Ama bunu bir mazeret olarak kullanıp, "şeffaf yaparsanız veririm" demeden, "şeffaf olmadığı için vermiyorum" demek... Bunu mazeret olarak kullanmak şeklinde algılıyorum ben.

A. T.: Yardımları belli bir merkezde toplamak yerine, kendi yardımlarını kendileri götürenler oldu. Bunlar çok yanlış sonuçlara yol açtı, yardımlar gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşamadı. Ama bütün bunlar güvensizlikten, devletin bu kaynakları kötü kullandığına inanmaktan oluyor...

İ. Ö.: İsterseniz şöyle katılayım size, yüzde 60-70 güvensizlik ise, oran söylemek yanlış tabiî ama, yüzde 30- 40'ı propagandadır. Orası bir panayır yeri gibi. Firmalar kamyonlarla, tırlarla yardım getiriyorlar, her kamyonda firmanın markası var. Bunlar ayıptır. İnsanlık olarak ayıptır; ahlak felsefesi olarak ayıptır, İslam felsefesi olarak ayıptır hatta. Laik olarak söylüyorum bunu.

İkinci olarak burada yeni dünya düzeninin devleti geriye itme süreci gündeme getirildi. Bu çok yanlış. Sivil toplumculuk demokrasinin koşuludur, ama bağışlarla beslenen örgütlerin ortaya çıkması çok yanlıştır. Kamu otoritesinden farklılık arz etmeye başlar. Çünkü bir örgüt bağış topladığı zaman, gittiği firma, çok da haklı olarak ne için harcadığını sorar. Bunun anlamı nedir? Yapılan işleri firma denetler. Firmanın denetlemesi demek, sermayenin denetlemesi demektir. Bu her zaman kamu yararına uygun olmaz. Bu ideoloji yarın başka sivil toplum örgütlerine de yayılır ve sermaye hâkimiyeti gündeme gelir. Gelir dağılımının bu kadar bozuk olduğu, sermayenin devlet kanalıyla, medya kanalıyla hâkim olduğu bir ortamda; bir de böyle bir mekanizmayı gündeme getirmek fevkalade yanlıştır. Bu, sermaye ideolojisinin hegemonyasının yansıtılması; sermayenin sivil toplumculuğun altına muazzam bir ray döşemesidir. Böyle bir toplumsal çıkar olamaz. Onun için devletin burada bence kesinlikle devreye girmesi lazım. Nasıl girecek sormayın, çünkü o mekanizmayı ben de bilmiyorum.

A. T.: Hasan Bey depremin ertesinde hemen zararımızın ne olduğuna ilişkin birtakım rakamlar telaffuz edildi ve bunlar sınırlarımızı aştı. Sanırım bu ifadelerde katılmadığınız rakam telaffuzları var. Ayrıca, deprem sonrası ekonomi günlük hayatımıza nasıl yansıyacak?

Hasan Ersel: Devletin varlık nedeni kamusal mallara sunum sağlamaktır. Kamusal mal dediğimiz zaman da toplumun tümüyle yararlandığı malları kastediyoruz. Toplumu bir kamusal zarardan korumak da kamusal mal sağlamaktır. Şimdi devletin performansında şu veya bu nedenle, geçmişte ve bu olayda büyük aksama var. Ama buradan hareketle

devletin yok olmasına karar vermek de başka bir soruyu gündeme getirir. Kamusal malları kim sağlayacak? Bunlar bireysel girişimlerle sağlanamayan mallar. O yüzden bu işte bir düzenlemenin, bir merkezce, ama çağdaş anlayışla yapılması gerekiyor.

İzzettin Bey'in söylediği gibi, bu iş öyle bir yıllık bir iş değil. 1999 yılı için milli gelir tahminimizi biz oynatmadık bile. Bu yılki gelire çok fazla etkisi olmayabilir. Ama olay burada bitmiyor. Fiziki sermayeyi üçe ayırıyorum. Üretimdeki sermaye, yani sanayideki sermaye; altyapı oluşturan sermaye, yani yollar, köprüler vs. ve sosyal sermaye, yani evler.

Bu deprem çok enteresandır. Sanayideki sermayeyi vurdu, görece konuşuyorum tabii. Altyapıda bir miktar zarar yarattı fakat bölgedeki altyapının zenginliğiyle karşılaştırınca o da az. Fakat sosyal sermayeyi mahvetti. Yani evleri yıktı. Şimdi bu olayı uzağa doğru düşünelim. Bir tanesi, bu giden sermaye yerine konacaktır. Ev yapılacaktır. Bu giden sosyal sermayeyi yerine koyduğumuz zaman talep yaratacağız, ama üretken kapasite yaratmayacağız. Çünkü aynı parayla biz götürüp yeni bir fabrika yapabilirdik. O fabrikayı yapmayacağız, oradaki insanlara ev yapacağız. Yapmamız da şarttır. Türkiye'de sermaye hasıla oranı yükselecektir. Yani 1 birim sermayeyle daha az hasıla elde edeceğiz. Çünkü üretken yere yapmayacağız.

Şimdi bize de ayın 19'unda Japonya'dan sordular, ekonomide zarar tahmininiz nedir diye. Niye Japonya sordu? Deprem işini en iyi bilenler onlar olduğu için, Türk bankalarıyla ekonomik ilişkiye girecekler mi, girmeyecekler mi? Bunun riskini anlamak istiyorlar vesaire. Çabuk cevap verilmesi lazım. 20 Ağustos tarihli ilk bildirimiz var gönderdiğimiz. Bir tahmin yapmaya çalıştık. Tabiî bilgiler çok eksikti, malum, onlar da eksik olabileceğini biliyorlar. Burada ne bildirdiğiniz, sizin uluslararası ilişkilerinizi de değiştiriyor. Mesela faizi yükseltir. Faiz yükseldi denilen de küçümsenecek bir olay değil. Yüz milyar dolar Türkiye'nin değişken faizli dış borcu vardır. Bir puan yükseliş bize kaça patlar? Bunlar önemli şeylerdir. İşte onun için o tarihlerde hesapsız yapılan atmalara çok sinirlendim. Ve Türkiye'de o dönemde hatırlayacaksınız faizler içerde yükselmişti. Merkez Bankası döviz satmıştır. Biz elimizdeki bilgimiz dahilinde sağa sola, bankalara sorduk soruşturduk. Türk bankaları ya da burada yaşayan Türk insanından paniğe kapılıp da döviz alan yok. Yabancılarda çekilme var. Bir milyar dolar gitti. Bu arada bir rakamı pat diye atabildi bir kurum. Şu kadar milyar dolar diye, korkunç bir rakamı söyleyebildi. Depremin üçüncü gününde böyle bir hesabı aklı başında biri-

si direkt zarar diye alır. İkincil etkiler, üçüncül etkiler üç günde hesaplanır mı? Kobe depreminin analizi kaç yıl sonra çıktı? Ama üçüncü gün 25 milyar dolar, 40 milyar dolar dediğiniz zaman direkt etki yaptı ve paniğe yol açtı.

A. T.: Türkiye'yle ilişkide olan ülkelerde mi?

H. E.: Tabiî. Yani "eyvah bu ülke battı paramızı kurtaralım" paniği. Şimdi bunda iki neden olabilir. Önce iyimser olanını söyleyeyim. Büyük bir facia oldu, herhalde ekonomide zararı çok olmuştur diye doğal olarak düşünülmüş olabilir.

İkinci neden olarak şu söylenebilir: Dilencilik kültürü vardır Türkiye'de. "Battık diyelim, bize yardım yaparlar." Çünkü 1990'da Irak Savaşı'nda Türkiye bunu, üstelik resmi ağızlardan yapmaya kalktı ve bizi çok müşkül duruma düşürdü.

Makul bir zarar var deprem sonrasında, onu telafi etmek mümkünken, "Türkiye batıyor"a getirdiler. Türkiye riski yükselmeye başladı, bütün ödediğimiz faizler yükselmeye başladı. Ha n'oldu bakın. "IMF zararı ben kendim ölçerim" dedi. Amerika'da bir deprem olduğunda IMF heyet gönderir mi? Herhalde güvenir. Japonya'ya heyet gönderir mi? Hayır. Dünya Bankası, "ben ölçeyim, bu işi ben koordine edeyim" dedi. Büyük Bengal sel felaketini de Dünya Bankası koordine etmişti. 30 milyon kişi evsiz kalmıştı, korkunç bir olaydı. Onlar koordine ettiler ve başardılar. Şimdi ne oldu? Biz böyle bir yerdeyiz. Türkiye bu işin altından kalkamıyor duygusu verdik. Bu para yardımı değil, dikkatinizi çekerim, bu zavallılık yardımıdır.

Şimdi biraz daha uzağa baktığımız zaman, bu sermaye hasıla katsayısı yükselince Türkiye acaba uzun dönemde ortalama büyüme yolundan çok sapar mı, bunun karşısında büyüme hızımız ne olur, diye bir hesap yaptık. Burada şunu da düşündüm: Bundan sonra Türkiye'de ortalama ev maliyet fiyatı yükselecektir. Çünkü artık hiçbirimiz eve sağlamlığına bakmadan girmeyiz. Peki, bu bir maliyet midir? Türkiye için iyi bir şey midir, kötü bir şey midir? Sağlam evler yapacağız, bir daha bu kadar insanımız ölmeyecek. Uzun vadede tasarruftur bu. O evler daha uzun yaşayacaktır. Bizdeki evler kısa dönemde yıkılır. Dolayısıyla onu bir facia olarak görmüyorum. Ama şu da var. Buradaki sermaye hasılasındaki artışa karşı, tasarruf oranında ufacık bir oynama olsa, Türkiye'nin büyüme hızı yükselebiliyor.

Bundan sonra, "üretimdeki her şey, ne zaman tekrar eski düzeyine gelir?"in cevabını vermek zor. Çünkü üretimin tamamen insan faktörüne bağlı olduğunu biliyoruz. Hiçbir yönetici gel çalış demiyor. Üretken sermayede

tahribatın azlığı açısından başarılı bir tablo çıktı. Bu bir şeyi daha gösteriyor: Fabrika yaparken uyulan standartlara, ev yaparken hiç uyulmuyor. Türkiye'de önümüzdeki dönemde, benim gördüğüm şey şudur: Türkiye'de gerilik nedeniyle emek piyasası esnektir. Türkiye'de gerilik nedeniyle bu evlerin fiyatları düşüktür. Türkiye insanlarının insanca yaşayabilmesi için emek piyasasını adam gibi düzeltmek zorundadır.

A. T.: Deprem Türkiye'ye özgü değil. Dünyanın her yerinde deprem oluyor, sel oluyor, birtakım büyük toplumsal felaketler oluyor. Başka ülkelerde de zararlar genellikle vergi yoluyla mı karşılanmaya çalışılır?

Veysi Seviğ: Bütün dünya ülkelerinde bu tür zararlar, büyük kayıpları karşılayabilmek için kurulan fonlarla karşılanır. Genellikle fon kullanılır. Bu fonu kurma görevi bütün dünyadaki uygulamalarda devletindir. Yani esasında sayın İzzettin Hoca'mın söylediği gibi bu olay, özel bir bütçeyi gerektirir. Ve bu kaynaklar bu zararların öncelik sırasına göre karşılanmasına yönelik kullanılır. Türkiye'de bir talihsizlik oldu esasında. Devlet bütçesinin en fazla açık verdiği dönemde böyle bir felaketle karşılaştık. Bu felaketle karşılaştığımız vakit hükümet biraz acele etti. Bir fırsatçılık yaptı; esasında devlet fırsatçılığı, deprem fırsatçılığı yaptı. Ayrıca bir vergi paketi açıkladı. Bu vergi paketine baktığımız vakit tasarı olarak Meclis'e sunulan paket, esasında depremden zarar görenlerin zararını karşılamak için değil, mevcut bütçe açığını biraz daha azaltabilmek için yapılmıştır. Bana göre asıl tepki buradan doğdu. Çünkü bunun içerisinde gayet mantıksız bir vergi daha vardı. Evi olanlardan bir defa daha emlak vergisini üstelik bir kat daha almak istiyordu. Halbuki emlak vergisini Türkiye'de 2000 tane belediye alıyor. Şimdi belediyenin topladığı emlak vergisini, örneğin 2000 mevcudu bulanan bir kasaba belediyesinin topladığı bir emlak vergisini bu fona nasıl aktaracaksınız? Buna ait bir madde yok. Eksik bir hukukla başlayan bir olay. Esasında şöyle bir bakacak olursak 7269 sayılı bir yasa var. Bu yasa zaten bu işe bir fon tahsisini öngörmüş. Bu fonun da devamlı mevcut olmasını öngörmüş ve bu fona da 2 kaynak öngörmüş. Bir bağışları öngörmüş, bir de vergi gelirlerinden pay öngörmüş.

İ. Ö.: Deprem fonu yani.

A. T.: Ama Türkiye'de bu fon var zaten öyle değil mi?

V. S.: Bu fon var da, sıfır var, sıfır! Esasında bu fonun içerisinde en azından böyle bir felakette minimum harcama yapılacak bir miktarın bulunması lazım. Şimdi tabiî olaya bu açıdan baktığımızda bir kere bütün felaketin getirmiş olduğu sosyal sermaye kayıplarını karşılama görevi devletindir. Bunu devlet bütçeyle yapacaktır, fakat kendi normal bütçesi içerisinde değil. Bunun için ayrı bir bütçe uygulaması lazım. Bu bütçenin kaynağı ne olacaktır? Şimdi bu bütçenin kaynağı bizim gibi ülkelerde ikinci bir vergiyi gündeme getirir. Yani bu felaketin karşılanması için yapılacak harcamalar ikinci bir vergiyle olacaktır. Bu vergi, eşit, adil, herkesin mutlu –klasik bir tanımla ama– mali gücü oranında katkı sağlayacak bir şekilde olacaktır. Bunun seçimini yaparken devlet çok titiz davranmalıdır. Çünkü Türkiye'de şöyle bir olay var. Mali güce göre vergilendirme yok. Herkes kazancına göre de vergi ödemiyor. Herkes servetine göre de vergi ödemiyor. İşte bu ölçü tespiti yine gündeme gelmektedir ve geçmişten gelen bir sıkıntıyı halihazırda yaşıyoruz. Şimdi burada son derece dar bir çevreden devlet vergi toplamaya çalıştığı için, esasında vergi ödemesi gerekenlerden vergi toplayamadığı için bu dar çevre buraya karşı bir tepki gösteriyor. Diyor ki bu vergi yanlıştır. Veya, işte bir görüş, cep telefonu olandan vergi alalım veya telefon görüşmesinden vergi alalım. Arabadan vergi alalım. Şimdi buraya geldiğimizde enteresan olaylar çıkıyor. Türkiye'de ekonomiyi canlı tutabilmek için arabadan aldığınız vergiyi azaltmışsınız, deprem oldu diye arabadan vergi alıyorsunuz. Yahu bu vergiyi niçin azalttın? Bu vergiyi al. Şöyle bir şey söylese, "deprem fonuna bunun yüzde ellisini aktarıyoruz" deseydi 3-4 senedir, kimsenin de sesi çıkmazdı. Bu deprem fonunda da para olurdu. Bu parayı buraya kanalize ederdik. Şimdi işin özüne geldiğimiz vakit sonuçta bu felaketin getirdiği bir mali tablo vardı. Bu mali tablo kısa vadeli karşılanacak tablo değildir. Bu uzun vadelidir. Fakat acil, kısa vadede karşılanacak bir bölüm vardır. Bu kısa vadede karşılanacak bölüm bütçeden karşılanması imkânı yoktur. Sıfırdır.

A. T.: Yani bütçe açık verdiği ve şu anda zaten tükenmiş bir bütçe olduğu için mi?

V. S.: Şu anda bütçe yok Türkiye'de artık. Bugün bütçe Eylül ayında artık verginin yüzde 81'ini faiz ödemek için ayırmaktadır. Bütçeden buraya 1 lira para harcayamaz devlet. Bütçe dışı harcama yapması lazım, mümkün

değil. O vakit bu iş için ayrı bir bütçe oluşturması lazımdır. Şimdi bakıyoruz bu işe. Ayrı bir bütçe oluştururken bir de şunu dikkate alacaktır devlet. Bu deprem felaketiyle vergi gelirinin bir bölümünü de alamayacak. Ne kadarını alamayacak? Aşağı yukarı toplam vergi gelirinin yüzde17'si bu bölgelerden geliyor. Bu vergi de yok önümüzdeki sene. Bu da devlet bütçesine bir ek yük getirecektir. O vakit devlet bütçesinin buraya para ayırması mümkün değil. Onun için özel bir bütçeyi çıkartmak ve bunu kamuoyuna anlatıp bu fedakârlığı o milletten istemek lazımdır. Özel bir vergi geliri ihdas etmek zorunludur. Bunun yalnız hangi dayanakları olacak, iyi tespit etmek lazım. Yurtdışı seyahatlere konabilir, harcamalar üzerine konabilir. Çeşitli faktörlere konabilir. Ancak yaygın ve herkesin hissedebileceği, ödeyecebileceği bir vergi paketini, deprem vergisi paketini hazırlamaları lazım. Bir kerede vermeyle bu yükün altından Türkiye kalkamaz.

A. T.: Uzun vadeli düşünüp bu felaketlerin tekrarlanabileceğini dikkate alarak gelirleri fona aktarmak gerekmez mi?

V. S.: Tabii, bu fonu da canlı tutmak zorundayız. Artı bir olay daha var. Denetimini bu işin ciddi yapmalıyız. Bu muhasebe denetim dışındadır. Sayıştay denetimi dışındadır. İçişleri Bakanlığı ve Maliye Müfettişi denetleyecek dersek bu fonun harcamaları hiçbir vakit doğru yerlere gitmez. Doğru bir denetim uygulanması gerek.

A. T.: Bugüne kadar var olan deprem fonunun kaynağı neydi? Nereden alıyordu gelirini?

V. S.: Şimdi deprem fonunun, iki tane önemli kaynağı var. Birisi bağışlardır. 7269 sayılı kanun son derece açık bir hüküm koymuştur. "Gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri nakdî ve aynî olarak yaptıkları bağışın büyüklüğü ne olursa olsun gider olarak kazançlarından düşecekler."

A. T.: Ama bu deprem sonrasında yardım anlamında.

V. S.: Bu depremden önce de olabilir. Mesela bir şahıs kalkar, der ki "ben Kadıköy ilçesi deprem fonuna bu sene 1 milyar lira bağışlıyorum."

A. T.: Peki böyle diyen çıkar mı?

V. S.: Şimdi doğal felaketle karşılaşmadığı vakit Türk halkında böyle bir

şey çıkmaz. Çünkü böyle bir fonun olduğunu bilmez. Üstelik de Kadıköy ilçesine siz gidersiniz adama deli gözüyle bakarlar. Çünkü fon yoktur, fonun memuru da yoktur. Bu fonun memurunu dinamik tutmak lazım. Yani deprem olduğu vakit kim görevlendirilecektir? Artık oranın bir mal müdürünü mü görevlendirirsiniz yoksa daha uzman bir kadro mu oluşturursunuz? Bunu hareketli tutun. Madem deprem kuşağında yaşıyoruz, devlet bunları harekette tutması lazımdır. Değerli Ersel bunu söyledi ama Japonya'da bu fon, bu tür fon her vakit doludur ve tak diye parayı öder. Bankalarda paraları vardır ve çeşitli kaynaklar toplarlar ve bunu değerlendirirler, buradan ödeme yaparlar. Yoksa Japonya'daki deprem felaketinde Japon bütçesi de, bütçesinin üstüne çıkan deprem olaylarıyla karşılaşmış oldu. Tak diye nereden ödeyecek bunları?

A. T.: Bundan sonra belki bu yolla bu fonda para birikebilir.

V. S.: Şimdi bir kere bir kanun çıkartmak lazım. Doğal afetlerle uğranılan zararların karşılanması ile ilgili. Türkiye bu depremle her an yaşayacaktır. Türkiye'de vatandaşlarımızdan belli ölçüde, belli olaylarda hizmet karşılığında ufak miktarlarda devamlı kaynak aktarımı lazım, bu ayrı. Fakat bugünkü olay için ayrı, özel bütçe yapıp Meclis'ten geçirip bu bütçeyi süratle çıkartmak lazım. Bu işi bir an önce yapmak zorundayız. Bunun için acil bir bütçe, Meclis'ten geçen bütçe ve acil Türk halkından cebre dayalı, zora dayalı vergi almak lazım. Başka çaresi yok. Kalıcı, yeniden projelendirilmiş, bu enkazın kaldırılması da dahil olmak üzere gerçekçi bir bütçe ve denetime bağlı bir bütçeyle yola çıkılması lazım. Yoksa hüsran olur.

A. T.: Peki bağış dışında başka ne yolu vardır deprem fonuna gelir sağlamanın?

V. S.: Bir de devlet bütçesinden ve belediye bütçelerinden fon aktarmak. Belediye gelirlerinden.

A. T.: Aktarmışlar mı?

V. S.: Hayır efendim, kesinlikle. Belediyeler buraya kuruş aktarmıyorlar. Türkiye'de 4000 tane belediye var. Belediye başkanlarını görüyorsunuz. Kimisi aklı başında insanlar. Kimisi de depremden sonra kaçan adamlar. Bir belediye başkanımız kaçtı ,çünkü kendisi müteahhit burada. Fonda para varsa belediyeler oradan tırtıklamaya çalışıyor. Bu fona belediye gelirlerinden, emlak vergisi yasasının toplanan gelirlerinden fon aktarmaktayız. Devlet bütçesinden de fona aktarmak lazım. Bu fonu da iyi bir değerlendirmek lazım.

A. T.: Veysi Hoca'mızın anlattığından çıkan şey, çok vahim bir ülke görüntüsü. Deprem olmasa da biz bütçesini tüketmiş bir ülke olarak yaşıyormuşuz anlaşılan... Buna bir de depremi eklediğimiz zaman Türkiye'de insanların durumu ne olacak? Bu durum yatırıma, üretime, istihdama, tüketime nasıl yansıyacak? Biz daha fakir bir ülke mi olacağız, yoksa farklı bir durumla mı karşılaşacağız?

İ. Ö.: Şimdi yine burada ben stok ve akım halinde baktığımda, stok olarak tabiatıyla fakir bir ülke olduk zaten. Yani ne boyutta bilemiyorum, hesaplar henüz yok. Ama akım halinde baktığımızda gerçekten bu sermaye hasıla katsayısı meselesi, tabii bunu telafi edebilmek için tasarrufun çok hızlı arttırılması lazım. Bunun anlamı şu, ileriki dönemde tüketimin artış hızının hiç olmazsa frenlenmesi, tasarrufun arttırılması gereklidir.

A. T.: Hocam, insanların her şeyini kaybettiği bir ülkede, 675.000 evsiz insan var, sanıyorum 10 milyona yakın da çok büyük zarar görmüş insan var. Bu insanların tüketimini nasıl kısacaksınız? Hiçbir şeyleri kalmamış..

İ. Ö.: Hah, çok güzel bir noktaya geldiniz. Ben onları kastetmiyorum. Geri kalanın, bizim tüketimlerimizi daha hızlı kısmamız lazım. Yani birinci bölümü bunun tasarruflara aktarımı gerekir. İkinci bölümü, o insanların tüketimi bizim üzerimize yüklenmiş vaziyette. Tabii bu arada onları yeniden nasıl üretime sokabiliriz. Onlar devreye girinceye kadar, girdikten sonra hızını alıncaya kadar onların tüketimlerinin belirli bir düzeyde kesinlikle bizim üzerimize yıkıldığının farkında olmak gerekiyor. Deprem orada oldu, ekonomik yükü hepimize dağılıyor. Oradaki ekonomiyi canlandırıncaya kadar biz bu yükü kolektif olarak çekmek mecburiyetindeyiz. Şimdi halkımızı daha çok çalışıp daha az tüketmeye nasıl razı edeceğiz? Bence bütçeden daha vahim olan şey bu.

A. T.: Hele de kısa zamanda tüketime bu kadar alışmış bir toplumu.

İ. Ö.: Evet aynen öyle. Hatta belki Batılılara söyleyelim, bize yardım vermeyin, ama, lüks mallarınızı bize satmaya da çalışmayın. Mercedeslerinizi, BMW'lerinizi bize satmaya çalışmayın, diyelim. İşin vahim tarafı bu zaten.

Bu bir ülkesel sorundur, hükümetsel sorun değildir. Hükümet burada organizatör, yönlendirici ve çok açık, hiç bundan çekinmeyelim, baskıcı olacaktır. Ancak o zaman biz eşitleneceğiz.

A. T.: Peki hocam bu siyasi yapının gösterdiği resimde siz hükümetin böyle bir işlevi üstlenebileceğine ve başarılı olabileceğine...

İ. Ö.: Hayır, çok güzel bir soruydu.

A. T.: Tamamlamama gerek kalmadı.

İ. Ö.: Hayır. Sivil inisiyatif kavramı, sivil toplumculuk. Bu tabiatıyla çok güzel, demokrasinin temel taşı. Biz sadece 4 senede bir oy vermeyelim. Sivil inisiyatifler olsun. Fakat bu olayda bu sivil inisiyatif çok ciddi bir sermaye ideolojisini de ortaya çıkarttı. Hayır biz yaparız dediler, merkez karışmasın. Şimdi bakın mesela bir laf dolaşıyor. Efendim yapılan bağışlara devlet el koyup denetliyor. Tabiî denetleyecek. Yani devlet kötü denetliyorsa onun karşısında olalım ama devletin işi bu. Sayıştay denetliyor, tabiî denetleyecek çünkü bağış da bir çeşit vergi benzeridir. Yani siz benden alıyorsunuz bağışı da, gidip sinemada harcarsanız ne yapacağım peki? Bunu birinin denetlemesi lazım. Devlete güvenmiyorum da, Kızılay'a ya da bilmem ne grubuna nasıl güveneyim? Devlet usulsüz diyelim, siz usullü müsünüz? Sade vergi değildir kamusal fon. Buna karşı çıkan bir zihniyet, bireyci falan değil başka bir çıkarcı zihniyettir. Fakat bu arkadaşları ben suçlamak istemiyorum. Farkında olmadan sermaye ideolojisine yattılar. Sivil toplum örgütleri, sivil inisiyatif güzel, ama bu devletle beraberdir. Devleti dışlayarak olmamalıdır. Şeffaf bir biçimde, sonuçta denetimli olarak. Bizzat halkın denetimi olmalı. Çok ciddi olarak bu elektronik devreleri yaktılar.

A. T.: Siyasal yapının bunda hiç mi rolü olmadı hocam?

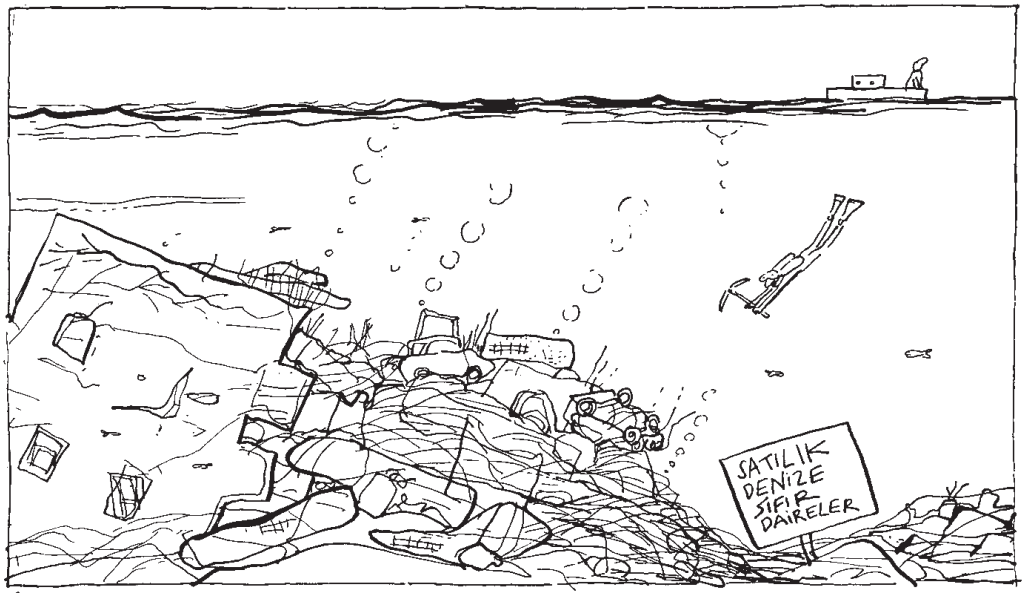
İ. Ö.: Efendim oldu tabiî ama, siyasal yapıya sebep sonuç ilişkisi içinde baktığımızda, siyasal yapı zaten alttaki ekonomik yapının bir fonksiyonudur. Öyle bir ilişki içindedirler. Zaten yatkındır buna tabiatıyla. Şimdi bakın mesela derhal tahvillere yattılar. Bu ne demektir?

Şimdi faiz haddi yine bir de o sebeple yükselecektir. Yani adam demek istiyor ki: "tamam, ben buna bir katkıda bulunayım ama, karşılığında ben bir şey alayım. Üstelik de yükselmiş faizden alayım." Mesela şunu yapmadılar o esnada. Faiz hadlerini yükseltmeme. "Tahvil çıksın, bu tahviller daha düşük faizle çıksın" demediler.

V. S.: Veya "Türk Lirası çıksın" demediler.

İ. Ö.: Demediler! Bu ciddi çıkarcılıktır. Bedelli askerliğe bakın. Bir yüzkarasıdır. Askerliği profesyonel düzeyde yaparsınız tamam, o zaman ayrı. Halbuki ne diyorsunuz? Parası olan para versin. Olmayan askerlik yapsın.

A. T.: Hasan Bey, Türkiye'ye, maddi olarak –gerek aynî, gerek nakdî– ciddi bir dış yardım görüntüsü var. Bu dış yardımlar gerçekten yardım mı? Bunlar bizim sırtımıza yüklenmiş birer yeni borç mu, yoksa karşılıksız mı? Ne kadarı karşılıklı? Dişe dokunur şeyler mi gördüğümüz dış yardımlar?

SATILIK
DENİZE
SIFIR
DAİRELER

H. E.: Efendim Türkiye'de popüler iktisatçıların iki tane dayanağı vardır. Birisine İnce Memed sendromu diyorum; biri gelip bizi kurtaracak. Bir de "yurtdışında amcam var" sendromu. İnsanlar insanlara dayanışma gösterirler, yardım ederler. O temel yardımı, kurtarma işini yapar ama sonunda doğal olarak durur. Ondan sonra uluslararası örgütler var. Şimdi ben bir örnek üzerine konuşuyorum: IMF'den yardım gelecek. Ben IMF'nin uzmanı değilim ama IMF'de deprem yardımı diye bir şey yoktur, çünkü IMF deprem yardımı yapmak için kurulmuş bir örgüt değildir. IMF dünya ticaret sisteminin sağlıklı yürüyebilmesi için uluslararası fon akımlarının dengesini kurar. IMF bir kooperatiftir. Herkesin bir kotası var, bizim de bir milyar dolar civarında bir kotamız var. Bunun üçte birini, öyle yardım filan değil, kendi paramı çekiyorum diyerek alabiliriz.

A. T.: Kendi paramızı mı çekiyoruz biz şimdi IMF'den?

H. E.: Evet, çünkü IMF yardım kuruluşu değildir. O Kızılhaç'tır, Kızılay'dır. IMF heyetinin başkanı 325 milyon dolarınız var alacaksınız, alırsınız diyor. Bunda zaten başkanın söyleyebileceği bir şey yok ki. Yetkisi bile yok, o para bizim. Ben kendi paramı bankadan çekmek için Yapı Kredi Bankası'nın genel müdüründen izin almak zorunda değilim ki. Ama kredi almaya kalktığım zaman durum değişir. Stand by antlaşması ve oradan kredi alabilir miyiz, o değişik bir olay. Onun da depremle bir ilgisi yok. Siyasilerimizin tarih boyunca verdikleri zarar, depremden çoktur. Gelelim Dünya Bankası'na. Dünya Bankası da yardım kuruluşu değildir, ama böyle olaylar için kredi olanakları olan bir kuruluştur. Proje kredisi verir. Nasıl Avrupa Yatırım Bankası'ndan kredi alıyorsanız, Dünya Bankası'ndan da alırsınız. Bu da kredidir, bu da yardım değildir. Ama Yunan Kızılhaç'ının gönderdiği yardımdır.

Eğer Avrupa Yatırım Bankası'ndan, Avrupa İskan Fonu'ndan yirmi yıl vadeli, kentlerimizin altyapısını yeniden yapmaya yönelik bir kredi bulabiliyorsak o da çok iyi bir şeydir. Bulamıyorsak da "niye itibarımız yok?" diye oturup düşünmemiz gerekir. Çünkü bu bankanın varlık nedeni o. Türkiye'de birçok proje yaptı. Bunun da üzerine gidilip alınması lazımdır. Bunların faizleri piyasa konjonktürüne göre ayarlanır, ama biraz daha makul olabilir. Ama burada iyi proje ürettiğinize ve yaptığınızı iyi yaptığınıza ikna etmeniz lazım.

Türkiye büyük bir ülkedir. İç dengeleri önemli olan bir ülkedir. Türkiye kendi iç problemlerini çözemeyip bunu Amerikalılardan isteyebilecek bir konumda değildir. Kendi iç dengelerini çözdükten sonra, varsa Amerika'nın,

Yunanistan'ın yardımı onu tabiî ki absorbe eder. Onlar da verirken güven duyarlar. Onun için kendi iç dengemizi çözmemiz gerek. Şimdi bakın deprem olan bölge Türkiye'nin milli gelirinin yüzde 4-4.5'ini yaratan bir bölge. Büyük derken bunu kastediyorum.

A. T.: Yani zararın oluştuğu yer sanıldığı kadar büyük değil mi aslında?

H. E.: Değil, ama şimdi insani boyutu karıştırmayalım, o olay trajik nereden bakarsanız bakın. Yüzde 9'unu yaraladı sanayinin. Bununla da ölçülmesi yetmez. Çünkü bazı ürünler sadece orada yaratıldığı için, o ürün üretilmediğinde başka yerdeki üretimi de kapsar. Ben onun için limanlar üzerinde durdum. Limanlar açıksa ithalat yapabiliriz. Ödemeler dengesi açısından sorunumuz pek yok. Merkez Bankası'nın döviz rezervleri var. Şu anda ciddiye alınabilir çalışmalarda bu şekilde direkt maliyet 7,5-8 milyar dolar civarında bir şey. Türkiye'nin günlük üretimi 750 milyon dolardır. On gün çalışsak olur. Yani şu kurban bayramını haftasonuna bağlıyoruz falan filan ya, vazgeçtik bu sene desek. Kurban bayramı yapalım, yalnız haftasonuna bağlamayalım, 10 gün çalışalım desek, açığı kapatırız. Direkt etkisini 10 günde halledebiliriz.

Vergi meselesinde hükümetin acele etmesi için hiçbir sebep yoktur çünkü ciddi ödeme yapma dönemi, dış kaynakların kullanımıyla beraber düşündüğümüzde gelecek yıla doğru sarkıyor. Devlet vergiyi zorla koymaz. Vergi koymak bir toplumsal uzlaşmadır. Uzlaşmanın akabinde uzlaşılan noktayı zorlar. Devletin baskıcı gücü odur. Geçen sene biraz bu kuvvetlerin kullanım yeri değişti. Yani zorla kanun geçirmeye kalktı, ondan sonra kanunu uygulayamadı. Hükümetimiz hakkında ben kanaatimi söyleyeyim. Bu hükümet kanun geçirecek güce sahiptir, uygulayacak gücü yoktur. Parlamentonun kompozisyonu böyledir bence.

Şimdi geldiğimiz noktada bir başka olay var. O da IMF'yle stand-by antlaşması. Stand-by antlaşmasına mecbur hale geldik. Bunu ben çok üzücü buluyorum doğrusunu isterseniz. Stand-by antlaşması, "ben bu işi beceremiyorum sen gel, benim için bana sen hesap sor" demek. Niye ben kendime hesap sormuyorum? Fakat yine de bu IMF antlaşması bir fırsattır.

Bir şey daha söyleyeceğim. Çok takıldığım bir nokta var. Bu *décentralisation* problemi, merkezileşmeme. Bu çok söyleniyor fakat acaba *décentralisation* mümkün müdür diye bir soruyu da sormak lazım. Bu sadece depremle çıkan bir olay değil. İnsan faktörünün yetersizliği nedeniyle *décentralisé* edilmeyen kararları belki central'de toplamak gereklidir. Bunun sakıncası da vardır. Bana öyle geliyor ki birçok *décentralisé* edilebilir karar Ankara'dadır, bazı kararlar da bu olayda olduğu gibi görüyoruz ki hazırlığı yapılmadan merkezden başka yere yayılmıştır ve orada da bunu denetlemek mümkün değildir. Buradan da lafı getirmek istediğim şey, Türkiye'de devlet mekanizmasında çok ciddi bir reforma ihtiyaç vardır, düzeltilmesine ihtiyaç vardır. Türkiye'nin çağa kendini adapte edebilmesi için reformu yapacaksanız, devletten başlayıp özel sektörün ona reaksiyonla kendini toparlamasını sağlamalısınız. Devletin yapacağı işlerin profili değişir.

Türkiye'de gayet tabii plan olması lazım. Bir şehirleşme planının borsada yapılacağını mı düşünüyorsunuz yani? Tabii ki onlar planları yapacak, tabiî ki yerleşim yerleri saptanacak, tabiî ki "buraya yerleşme" denecek.

A. T.: Peki DPT ne iş yapıyor şimdi?

H. E.: Gelen her projeye evet mührü basıyor.

V. S.: Noter.

A. T.: Bir plan çalışması var mı Türkiye'nin gelecek 5 yılına dair?

H. E.: Var, ama bana ne kadar Ayşe derseniz deyin ben yine de Hasan'ım. Yani adına plan deyince plan olmuyor.

A. T.: Bütçemiz zaten kötü bir bütçeydi, tamam. Bize depremin vergi dışında yansımaları nasıl olacak? Ya da nasıl bir bütçe olacak 2000 bütçesi?

V. S.: Bir kere deprem için özel bir bütçenin acele hazırlanması lazım; son derece doğru fakat zaten bir bütçeyi hazırlayıp hayatiyete geçirmek 3-4 aydan önce olmaz. Bugün başlasa hükümet çalışmaya, özel ve ciddi bir bütçe çalışması yapmak istiyorsa 4-5 ay sonra bu bütçenin ana hatlarını çizebilir. Ama görüyoruz ki böyle bir bütçe çalışması yok.

İkinci bir olay Türkiye'de bu depremin getirmiş olduğu maddi kayıpları karşılayabilecek maddi potansiyel sağlanabilir mi? Belli bir takvim içerisin-

de sağlanabilir. Yani Türk halkının mali gücü bana göre bu maddi potansiyeli çıkarabilir. Basit örnekler veriyorum şimdi. Şu anda Bodrum'da –Bodrum deprem bölgesidir yalnız– 110 bin tane bitmiş konut var. Bu konutlarda senede 35 bin tanesinin tescil edildiğini, yani el değiştirdiğini görüyoruz. Bu konutların tanesinin değeri 50 bin dolarla 100 bin dolar arasında. Demek ki 100 bin dolara birisi orada bir daire alabiliyor. Bu 35 binin içerisinde tescilli vergi mükellefi olanların sayısı yüzde 12 civarında. Yani yüzde 88'i vergi mükellefi değil, veya kamu görevlisi. Bu kadar gayri ciddi bir sistem olamaz.

Bu gayri ciddi sistem bize neyi getiriyor? Türkiye'de vergi kanunları çıkıyor falan filan, ama vergi yükünde artış bir gıdım. Nasıl oluyor da Yunanistan'ın yarısı kadar vergi yükü olan bir ülkede yaşıyoruz? Kimse servetinin hangi kaynaktan geldiğini ispat etmek istemiyor. Bu konuda hesap vermek istemiyor. Böyle şeylere derhal tepki koyuyor.

Deprem vergisi dediniz mi gücü yok. Siz gayrimenkul alım-satımlarına bir ek vergi koyun. Resmi belgeyi maliye satar, değerli kâğıttır. Değerli kâğıtların çapını genişletin, oraya da bir vergi koyun. Beyannameleri vergi dairesi parayla satsın. Tanesini 10 milyon liraya satın, deprem vergisi koyun üzerine. Bundan sonra telefon alana da koyun. Ve bu kaynağı belli bir sürede alın. Bunu alabilirsiniz; bu ülkenin bu potansiyeli var. Biz bunu yapmıyoruz, ne yapıyoruz? Ortalığı bulandırıyoruz, bu olmaz şu olmaz... Geçmişe yönelik bir vergilendirme yapmaya çalışıyoruz, bir haksızlık. Bundan sonra insanların tasarruflarını değerlendirirken ortaya çıkması muhtemel vergileri biz koyalım, paket olarak koyalım ve Türk halkına da bunu deklare edelim ve kabul ettirelim. Ama fevkalade güzel bir şey söylendi. Kanun çıkar, uygulayacak hükümet yoktur, çünkü herkes bundan kaçacaktır.

A. T.: Peki kanunun uygulanmaması bu ülkenin kaderi mi?

V. S.: Kaderi. İşte 4369 sayılı kanun uygulanmadı. Ben de eleştirdim. Çok haklısınız hocam, okudum sizin yazınızı, çok haklısınız çünkü bu kadar saçma bir kanun olmazdı ama tepki duyulan noktaları farklıydı.

H. E.: Başka tabii, o başka.

V. S.: Şimdi Türkiye bu depremin getirdiği mali sıkıntıları giderebilir, çok güzel. Taş çatlasa birkaç günlük Türkiye üretimini buraya tahsis ediyorum derse, çok kısa bir sürede yeneriz bunu. Yenemeyeceğimiz tek taraf şu: Bir, bunu devletin yapması lazım. Ama devletin kaynağı yok, çekinecek ve sürüncemede bırakacak işi. Devlet bunu ciddi kaynağa bağlayıp, bu işin ciddi organizasyonunun üzerine gitmesi ve projeleri ciddi yapması, depremi bahane ederek bazı kişilere, bazı enkazcılara para kazandırmaması lazım. Bu çok ciddi bir iş. Devletin bugün ciddi olması lazım, ciddi denetim kurulması lazım. Bir de halkın toplumsal hedefini iyi koyması lazım. Ben halk, vatandaş olarak da denetlemek zorundayım bunları. Ama benim kuşkularım var. Benim devlet yapımdaki bugünkü kadrolarda bu işi becerebilecek bir potansiyeli, kusura bakmayın, görmüyorum. Neden? Yok. Çünkü bu beceri yok.

A. T.: Hasan Bey, devlet bunun altından kalkamazsa, özel sektör bundan nasıl etkilenir?

H. E.: Çok etkilenir. Bir ülkede devletin yeri özel sektörle doldurulmaz. Dolayısıyla devlet işlerini yürütemezse, bugün mü, üç gün sonra mı bilemem, ama sonuçta özel sektörün hayatı bozulur. Şimdi eleştirdiğimiz nokta ne? Bu kamusal malları devlet bize iyi sağlamıyor vesaire. Bunun düzelmesi içinse çok yönlü bir baskının oluşması lazım. Baskı oluşursa iyi bir şey de çıkabilir. Buna iki tane de reaksiyon gelebilir, onu da söyleyim. Bir, demokratikleşme sürecine katkıda bulunabilir bu. İkincisi de, siz fazla ileri gittiniz, -geleneksel Osmanlı-Türk geleneğinde-, sakin olun olabilir. Fikrimi sorarsanız ikinci olasılık yüksektir.

Psikolojik Deprem

ATİLLA SOYKAN - ÇİĞDEM SOYKAN

Deprem, Kayıplar ve Psikolojik Yanıtlar

Ülkemizde yaşanan deprem felaketi toplam 45 saniye olan süresinin çok ötesine taşan felaketleri de birlikte getirdi. Tüm toplum doğrudan ya da dolaylı yoldan bu felaketten etkilendi, ama depremin tam göbeğinde yaşayanlar doğal olarak en fazla etkilenenler oldu. Bu bireylerin hemen hepsi maddî kayıplar yaşarken, daha az şanslı olanlar hem yakınlarını hem de kendi sağlıklarını kaybettiler; yani geçmişlerinde oluşturdukları ve varoluş kaygısı yaşadıklarında sığındıkları pek çok "ben" tanımını kaybettiler. Artık "ben anneyim", "ben babayım, evladım, kardeşim", "ben zorda kalırsam kardeşim mutlaka yanımda olur", "ben ailemi korurum", "benim evim, param var", "ben sağlıklıyım" ya da "ben güvendeyim" gibi kişinin kendisini betimlediği özelliklerin bir kısmı, hem de hiçbir hazırlık şansı olmaksızın ve hepsi birlikte yok oldu. Ne yazık ki kayıplar, yalnızca bizi biz yapan geçmişimizle, geçmişimizdekilerle sınırlı değil, pek çoğumuzun geleceği de değişti. Depremde zedelenenler belki farkında bile olmadan pek çok planlarını bir köşeye ya da "rafa" kaldırdılar. Evlenme, ev alma, yazlığının bahçesine ağaç dikme gibi hayallerin kaybı, kaybettiği oğlunun gelecek yaş gününü, kızının düğününü artık göremeyecek olmanın yanında sönük kalarak vardan yok oldu. Yoktan var olanlar ise henüz başına gelenleri anlayamamış, en temel ihtiyaçlarından birisi olan kendisini güvende hissetme duygusunu kaybetmiş, tükenmişlik yaşayan, korkuyu kaygıyı kendisine arkadaş edinmiş, öfkeli, kendisini yaşam karşısında son derece çaresiz, güçsüz ve yalnız hisseden çok sayıda insanımız. Ne yazık ki bu insanlarımız o güne kadar başımıza gelme-

mesi için sürekli mücadele ettiği, bir gecede başına gelen, etkisini ve şeklini sürekli değiştirerek hâlâ varlığını hissettiren depreme pek çok kurban verdiler. Elbette ki bu kaybedilenlerin içinde, biraz zaman alsa da, yıkılan binaların, kaybolan şehirlerin yerine konması en kolayı olacak. Ancak burada en zor onarılabilecek belki de asla yerine konulamayacak can kayıplarımız, sağlık kayıplarımız yani yürek acılarımız ve bunların insan akıl sağlığı üzerinde yaratabileceği tehditler. Bu olayı yaşayan pek çok insanla konuştuğumuzda sıklıkla aklını kaçırma sınırına geliş ve aklını koruma çabalarından söz ettiklerini görmekteyiz. Depremin bireyin ruhsal yapısına olan etkilerinin, deprem ile sınırlı kalmayan bir sarsıntı yaşamakta olduğu, bu yaşananların sadece şahitleri olan pek çoğu için bile yoğun bir zorlanma ve uyumsuzluk olarak kendisini gösterdiği açıktır. Artık pek çok insanın uykuya dalma güçlüğü, gece sık sık uyanma, yalnız kalamama, kapalı yerlerde bulunamama, nedensiz biçimde ortaya çıkan fiziksel yakınmalar, yorgunluk, terleme, titreme, nefes almada zorluk gibi fiziksel yakınmaları var. Bunların yanı sıra kişinin düşünceleri ve duygularında da daha önceden pek tanımadığı değişiklikler olmakta. Gündüz ve gece, rüyalarda ve düşüncelerde depremi ve deprem sonrası olayları, kayıpları sürekli tekrar tekrar yaşıyor olmak, akıl sağlığını kaybediyormuş duygusuna kapılmak, gerginlik içinde her an yeni bir felaket bekler durumda en ufak bir sesten bile paniğe kapılmak sık bildirilen düşünce ve duygular olarak dikkati çekmektedir. Özellikle felaketin ilk günlerinde kişilerin kendilerini uyuşmuş ve olayları dışardan seyrediyormuş gibi hissetmesi, duygularının donmuşluğu, duygusal tepkileri veremediği, ağlayamadığı bazen de sanki bütün bunlar hiç olmamış gibi davrandığı görülebilir. Bu tür travmaları yaşayan insanların kolaylıkla sinirlenebildikleri, kolay incinebilir oldukları, hemen alındıkları, duygusal yaşantılarının sık değişiklik gösterdiği bilinmektedir. Yoğun suçluluk, çaresizlik, umutsuzluk ve terkedilmişlik duygularının yanı sıra kaybedilenlere kavuşma isteği gibi duygular da yoğun bir biçimde ortaya çıkabilmektedir. Karşılaşılan bu ağır yaşam olayı sonucunda yaşanan tüm bu duygu ve düşüncelerin olağan ve normalin içinde yer alan durumlar olup 1-2 ay içinde önce sıklığının ve süresinin, daha sonra da yoğunluğunun azalması beklenir (APA 1994). Öte yandan, bu tür felaketlerde yaşanması gerekenlerin, yani normalin tanımı; belirgin bireyler arası farklılıklar gösterir. Kişilerin daha önceki deneyimleri, kişilik yapıları, başlarına gelen olaylarla başetme biçimleri, kaybedilenlerin yaşamdaki yeri ve kişi için anlamı, değişen yaşam koşullarının niteliği, normal yaşama geçmek için

gereken sürenin uzunluğu, hâlâ var olan ortama ve durumlara ilişkin belirsizlikler ve eksik bilgilendirmeler bu belirtiler üzerinde etkili olacaktır. Biz biliyoruz ki, bu olayın sonucunda pek çok kişi belki de psikiyatrik sorunlarla karşı karşıya kalabilecektir. Sonucu belirleyen yaşananların şiddetinden çok seyridir; 1-2 ay geçmesine rağmen yukarda belirtilen yanıtlarda azalma ortaya çıkmaz ise ya da bu yanıtlar kişinin günlük yaşantısını sürdürmesine engel olabilecek nitelikte ise bir profesyonel tarafından da değerlendirilmesi uygundur. Olaya ilişkin anıların ısrarla gece ve gündüz sürmesi de yine profesyonel yardım alınması gereken bir durumdur.

Uyum Süreci

İnsanın biopsikososyal bir varlık olarak kendisini devam ettirebilmesi için içinde bulunduğu ve sürekli değişen çevreye karşı uyumunu sürdürebilmesi en mükemmel becerilerinden biri olarak görülmektedir. Kişinin başına bir travmanın gelmesi, doğuştan sahip olduğu ve zaman içinde genellikle geliştirdiği bu uyum sağlama becerilerini zorlayan olaylar sıralamasında en üstte yer alır (APA 1994). İnsanın örneğin evlenme, bir yakının kaybı, çocuk sahibi olma, trafik kazasında yaralanma gibi zorlayıcı yaşam olayı hakkında bir fikri ve dolayısıyla bir hazırlığı var iken, deprem ve etkileri konusunda geçmişteki öğrenmelerini kullanamaz; her şey yenidir. Yine de, zekâ temel görevini yerine getirmeye yani uyum sağlamaya çalışır. Uyum çabaları belirgin bireysel farklılıklar göstermekle birlikte betimlenebilir bazı ortak özellikler de gösterirler. Bu özellikler bir yakınını ya da organını kaybeden bireylerde ortaya çıkan süreçlere fazlasıyla benzemektedir. Bu süreçler yalnızca kayıp yaşayanlarda değil, bu yörede görev yapan ve kimi zaman da medya yoluyla deprem ve sonrasını izleyenlerde de görülebilir (Kaplan ve Saddock 1998).

Bu bölümde dramatize edilerek oluşturulan bir örnekle uyum sürecinde yaşanması olası ama dış gözlemcilere olağandışı gelebilen bazı özellikler ele alınacaktır.

Bayan A, depremde balkona fırlamış, sarsıntı ile düşmüştü. Depremin şokları sona erince, balkondan inmeyi düşünmüş fakat birden bire bastığı yerin çim olduğunu, evlerinin çöktüğünü ve bazı katlarını yere gömüldüğünü fark etmişti. Sonrasında ise aslında bilincini kaybetmediğini ama ne olduğunu da tam hatırlamadığını söylüyordu. Hatırladığı kadarıyla gece boyunca koşuşturmuştu. Ertesi gün yıkık bir binanın içinde uyurken bulun-

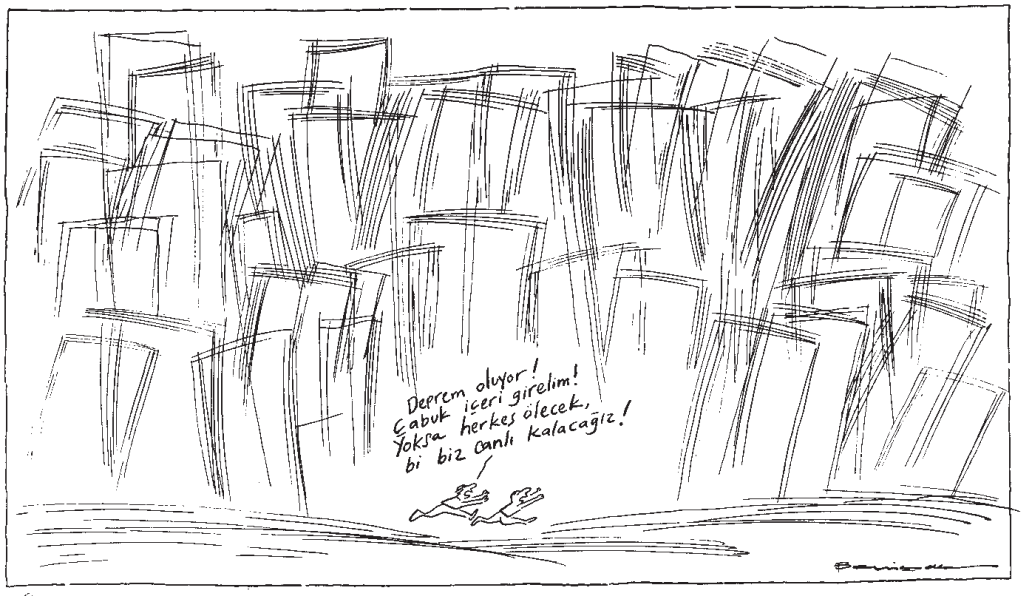
muş, kaburgasındaki kırıklar ve ellerinde, kollarında ve göğsündeki bereler ve derin yaralar nedeniyle hastane bahçesinde tedavi edilmeye başlanmıştı.

Bayan A'nın bu aşamada yaşadığı durum psikiyatride "dissosiyasyon" adı verilen genel bir söylemle acı veren yaşantılara yönelik anıların bilinçten ayrıştırılmasını, en azından bir süreyle hatırlanmamasını sağlan bir savunma ile açıklanmaktadır.

Bir süre sonra Bayan A'nın eşini kaybettiğinin anlaşılmasına rağmen ondan hiç bahsetmemesi çevredekilerin dikkatini çekmiş ve kendisiyle iletişim kurmaya çalışmışlardı. Bayan A ise donuk ve uzak bakışları ile, ne bir ağlama ne de bir üzülme belirtisi göstermeksizin, evin çöktüğünü ve eşinin ölmüş olabileceğini mekanik olarak tekrarlamıştı. Deprem sonrasında baba-annelerini ziyarete gitmiş olan çocuklarına ise haber verilmeye çalışılmış ancak yolda oldukları öğrenilmişti.

Bu tür yaşantılarda kişilerin bir süre uzak, soğuk ya da duygusuz olarak algılanmaları ve hatta bireylerin kendilerinin bile bir şey hissetmediklerinden, ağlayamadıklarından yakınmaları özellikle erken dönemde sıkça rastlanan normal bir tepkidir. Yine kabullenmesi güç gerçeklere karşı "inkâr" savunması ile sanki bir şey olmamış gibi davranma da bu dönemde sıkça kullanılır. Bireyin günlük yaşantısını, tedavilere uyumunu etkilemiyor ise bu süreç doğal seyrine bırakılıp, müdahale edilmeyebilir.

Bayan A'nın çocukları ve diğer bazı yakınları, depremden sonraki gece annelerinin yanına ulaşmışlardı. Önce eve gidip durumu görmüşler, annelerinin yerini ve kurtulduğunu öğrenmişlerdi. Oğlu kısa süre uğrayıp annesini gördükten sonra geri dönerken, kızı annesiyle kalmıştı. Her ikisi de birbirlerine sarılıp ağlarken, kızı birden "Allah seni bize bağışladı" demiş ve sonra annesine neler olduğunu sormuştu. Annesi, gözyaşlarına boğularak olanları anlatmış ve kurtulduktan sonra evin çevresinde koştuğunu, bir geçit aradığını, beton yığınlarını elleriyle, kollarıyla kaldırmaya çalıştığını, defalarca eşine seslendiğini ama yanıt alamadığını, babasını kurtaramadığını, kimsenin yardım etmediğini söylemişti. İzleyen günlerde ise duygusal donukluğu tamamen kalkmakla ve eşinin vefat ettiğini bilmekle birlikte kendisini sürekli olarak sorgulamış, "balkona çıkacağıma ona da seslenseydim birlikte kurtulabilir miydik" ya da "çocuklarla gitmek istiyordu.. ben engel olmasaydım şimdi yaşıyor olacaktı" gibi kendini suçlayıcı iç hesaplaşmalara girmişti. Aile sürekli babalarından bahsediyordu. Bir süre sonra her üçünde de niye bizim başımıza geldi sorusu ve öfke ön plana çıktı. Her şeye kızıyorlar-

Deprem oluyor!
Çabuk içeri girelim!
Yoksa herkes ölecek,
bi biz canlı kalacağız!

dı, kendilerine, müteahhite, belediyeye, devlete. Bu aşamada, aile Ankara'ya taşınmış ve annenin uykusuzluğu, tedirginliği nedeniyle AÜTF Psikiyatri kliniğine getirilmişti. Anne, tam olmasa da günlük işlevlerini yerine getirmeye, o şaşkın halinden kurtulup bir anlamda "dünyaya dönmeye" başlamıştı. Anne ve çocuklara yaşananların normal olduğu, aslında bu durumda insanın hiçbir şey yaşamamasının normal sayılamayacağı vurgulandı.

Bayan A'nın dünyaya ve yaşama dönmeye başlaması aynı zamanda gerçeklerle ve kayıplarla yüzleşmeye yönelik bir iç hazırlığın da başladığına işaret ediyordu. Kayıplar, hele ön hazırlık olmaksızın ve çok boyutlu olduğunda çökkünlük, karamsarlık, hayattan tat almama, ilgi-istek kaybı, enerji kaybı gibi belirtileri ortaya çıkartabilir. Aslında depresyon adıyla anılan psikiyatrik rahatsızlık "yas" sırasında hissedilenlerin bir kayıp olmaksızın yaşanması olarak da tarif edilmektedir. Bu çerçeve içinde Bayan A'nın yukarıda ifade edilen yas belirtilerini geliştirmesi de süreç içinde beklenebilecek bir durumdur. Bu belirtilerin de yavaş yavaş azalması, kayıplardan doğan boşluğun başka alanlarla doldurulması ve bireyin ortalama 6-12 ay içinde yeni ve üretken bir yaşantıya dönmesi beklenir. Bu dönemde kayıpları unutmak değil, kayıplara rağmen yeni uyumlar sağlamak söz konusudur. Yas belirtilerinin yavaş yavaş azalmadığı durumlarda, bireyin zaman zaman da olsa olaylara bağlı olarak neşelendiği gözlenmiyorsa, intihar fikir ve davranışları gelişmiş ise, uygun olmayan ve ısrarlı suçluluk duyguları ve değersizlik düşünceleri mevcutsa, bir psikiyatriste danışılması gereklidir.

Kendine Yardım İlkeleri

Depremde yakınlarını kaybedenler, bu kaybın yas'ını yaşamak zorunluluğu ile yüzleşirler. Sağlıklı bir "yas" süreci yaşayabilmek için kaybedilen bireye ilişkin duygu ve düşüncelerin, zor, sıkıntılı ve acı verici de olsa, ifade edilmesi gereklidir. Bu tür durumlarda genellikle yaşanan acının azaltılmasına yönelik çabaların son derece gereksiz, başarısız ve yas sürecinin doğal ve gerekli akışını engelleyici çabalar olduğuna inanılmaktadır. Aşağıda maddeler halinde ele alınanlar yas sürecini yaşayanlara yönelik öneriler sağlarken, bu kişilerle birlikte olanlara da nasıl davranabilecekleri konusunda yardımcı olabilir (Wolfeld 1991).

Herkes yas'ını farklı yaşar: Yas süreci, kaybedilen kişiyle ilişkiler, kaybın yaşandığı ortam, size destek olan kişilerin varlığı ve kişisel, kültürel özelliklerinizi gibi pek çok etmenden etkilenir. Bu nedenlerle herkes yas'ını kendine

özgü şartlarda yaşar. Yas'ınızı yaşayışınızı diğerlerinin tepkileri ile karşılaştırmayın. Kayba tepkiler uzun ya da kısa, yeterli ya da yetersiz vb. gibi tanımlanamazken, kendi tepki şekliniz ve hızınız size en uygun olanıdır.

Kaybınız hakkında konuşun: Yaşadıklarınızı ifade edin. Bir şeyi içinizde hissederken onu paylaşmadığınızda hissedilenler yok olmaz, yalnızca paylaşılmamış ve saklı kalırlar. Konuşurken yalnızca aklınızla değil kalbinizle de konuşun. Kalbinizle, içinizden gelenleri saklamadan konuşmanız sizin kontrolünüzü kaybettiğiniz anlamına gelmez. Konuşacağınız kişinin sizin duygularınıza saygı duyan ve dinlemesini bilen biri olması önemlidir. Size "sağlam olmalısın", "kendini bırakmamalısın", "neden böyle yapıyorsun, bak beni de üzüyorsun, kendini topla biraz" diyenlerden uzak durun; bu kişiler, iyi niyetli olmakla birlikte, sizin yas'ınızı yaşama özgürlüğünüzü kısıtlarlar.

Çok çeşitli duygular yaşamaya hazırlıklı olun: Şaşkınlık, karmaşa, korku, suçluluk, rahatlama, sevinç, duygu boşalmaları gibi çok çeşitli duyguları, peş peşe ya da birlikte yaşayabilirsiniz. Bu duygusal yoğunluk ne derece garip gözükürse gözüksün, sağlıklı ve normaldir. Kimi zaman ise şiddetli bir hüzün çöker; duygularınızı anlayan biriyle neler hissettiğinizi paylaşabilirsiniz. Bazen de, tersine duygularınız donmuş, uyuşmuş gibi hissedebilirsiniz ve yas'ın erken dönemlerinde özellikle sık yaşanan bir durumdur. Bu uyuşma, aklınızla bildiğiniz gerçeği duygusal dünyanızda kabul edebilmeniz için ihtiyaç duyduğunuz süreyi size kazandıracaktır.

Duygusal ve fiziksel sınırlarınıza saygı duyun: Yemek yemek, uyumak için kendinize zaman ayırın, gerekirse kendinizi zorlayın. Günlük programınızı mümkün olduğu kadar hafifletin. Kendinize karşı yumuşak olun.

Dini törenlere katılın: Cenaze töreni ve takip eden dini gerekleri yerine getirin. İnancınız zayıf bile olsa, bir araya geliş ve acının paylaşımı, tüm katılanların yas sürecine yardımcı olacaktır. Dini inançları kuvvetli olanlar ise yas sürecinin bir parçası olarak "isyankâr" olabileceklerini ama bunun geçeceğini bilmelidirler. Yakınlarınızla, özellikle de sizi anlayabilen ve dinleyenlerle, bu dönemde daha sık görüşmek iyi olabilir.

Yas'ınızı aşın ve yaralarınızı sarın: Birini sevebilme yeteneği, sevdiğini kaybetme ve onun yas'ını yaşamanın kaçınılmazlığını da beraberinde getirir. Yaraların sarılması kolay olmaz; sabırlı olun ve yas'ın bir süreç olduğunu hatırlayın. Yaralarınız sarıldığında asla eski siz olamayacaksınız ve yaşama bakışınız değişecek; öte yandan bu, mutsuz olmak ve öyle kalmak gerektiği anlamına gelmemektedir.

Rezolüsyon

Göçük altından kurtarılan bir depremzede diyor ki, "birinci günün sonunda artık havanın azalmaya başladığını fark ediyordum... nefesim daralıyordu... birden yeniden yer sarsıldı ve ayağımın olduğu yerden serinlik, hava gelmeye başladı... annemi, babamı, kardeşimi, babaannemi ve dedemi kaybettiğimi biliyordum... ama o anda yaşamam gerektiğini anladım... kolonun altında kalan saçlarımı tek tek yoldum... sıkışan bacağımı kurtardım... kollarımı, bacaklarımı hareket ettirdim... insanlara seslenebilmek için gücümü topladım... duyup giden iki kişi oldu... hep yaşamamın bir nedeni olmalı diye düşündüm, dua ettim... üçüncü günün sonunda üstümde çalışan makinelerin sesiyle uyandım... sesimi duyuramıyordum... ara verdiler... tüm gücümle bağırdım... beni duydular... yaşamamın bir nedeni olmalıydı... şu an ne olduğunu bilmiyorum ama olmalı..."

Deprem felaketini yaşayanlar için pek çok şey artık eskisi ve bildikleri gibi olmayacak; değişecek. En büyük değişim ise bireyin kendisinde, yaşama bakışında olacak. Ölümün, kayıpların kendi başlarına gelmeyeceğine, bir şeylerin kendilerini koruyacağına inananlar, tersine, bunların ne kadar yakınlarında olduğunu görecekler. Korku yerini kabule, alışmaya ve sonuçta kendi gücünü anlamaya, tanımaya dönüşecek. Acı anılar, yerlerini yavaş yavaş hoş anılara bırakacak. Hüzün, yeni kardeşleri hoşgörü, dayanma gücü, yaşadığın anın ve sevginin değerini bilme ile birlikte, sağlıklı uyum yapan depremzedeleri, ilginçtir, daha mutlu, olgun ve sevginin değerini daha iyi bilen bir kişiliğe ulaştıracaktır.

Bir diğer depremzede ise diyor ki "sesleri duydum... tam umudumu yitirmiştim ki yukarıda insan sesi duydum... ses çıkarmaya ve ulaşan seslere cevap vermeye devam ettim." Depremde zedelenmeyenlere düşen görev ise ses vermeye, duyarlı olmaya devam etmek gibi gözüküyor. Toplumsal duyarlılık ve paylaşımın devamı ise, bu depremin hem fiziksel hem de psikolojik yaralarını saran ve toplum olarak büyümemize, almayı ve vermeyi öğrenmemize hizmet eden en sağlıklı tepki olacaktır.

Hiç şüphesiz ki tüm bu yaşananların ardından çoğumuz kendileri için gerekli olan değişiklikleri ve yeni düzenlemeleri yapabilecek ve hayatını yeniden oluşturabilecek. Ancak bazılarımız bunu yaparken daha çok zorlanacak ve profesyonel bir desteğe yardım hissedeceklerdir. İşte bu yeniden uyum sürecinde bizlere düşen, panik ve telaş duygularını bir kenara bırakıp önceliklerin belirlenmesi ve uygulamaya geçilmesinde aktif davranabilmek-

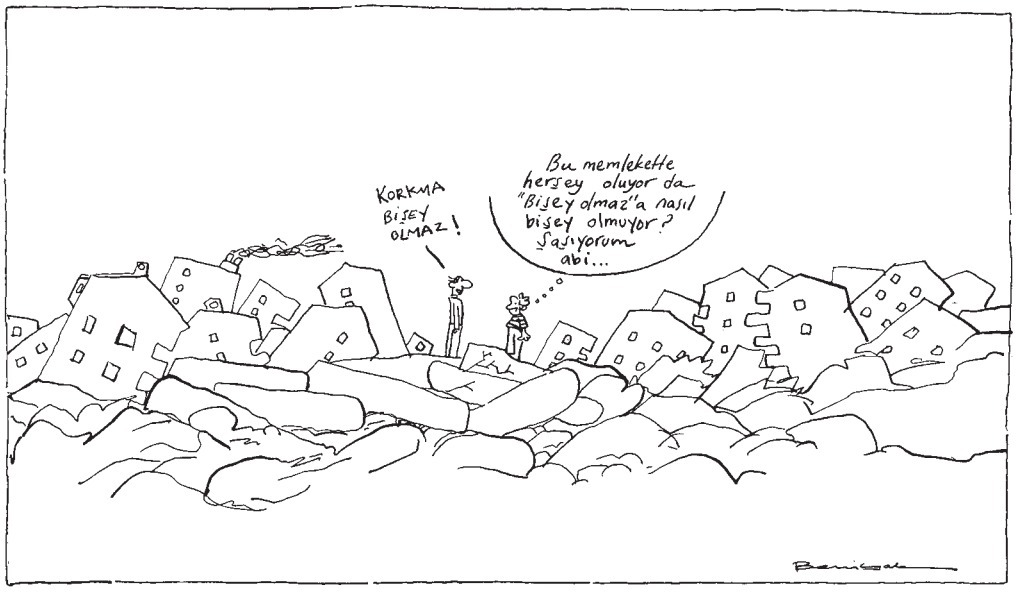
tir. Bu felaketin ardından bireylerin birincil ihtiyaçlarının karşılanması, şu anda ve gelecek için yapılan organizasyonlar hakkında bilgilendirilmesi hem çaresizlik ve yalnızlık duygularının iyileştirilmesine hem de yaşadıkları sonucunda artık en ufak bir belirsizliğe tahammülü kalmamış insanlarımızın olabildiğince hızlı bir şekilde düzenli bir yaşama kavuşma ihtiyaçlarının karşılanmasına hizmet edecektir. Umut edelim ki ilerideki günlerde de bu yaşananları unutanlar olsa da unutmayan birileri hep var olsun.

Kaynakça:

Amerikan Psikiyatri Birliği, Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, dördüncü baskı (DSM-IV). Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, 1994'ten çeviri editörü, Köroğlu E, Hekimler Yayın Birliği, Ankara 1998.

Kaplan HI, Sadock BJ. Synopsis of Psychiatry. Mass Publishing Co. Egypt, 1998.

Wolfeld AD. Helping yourself heal when someone loved dies. Bereavement, A Magazine Of Hope and Healing, Spring: 1-4, 1991.

KORKMA BİŞEY OLMAZ!
Bu memlekette herşey oluyor da "Bişey olmaz"a nasıl bişey olmuyor? şaşıyorum abi...

“Deprem Travmasına Devrimci Bir Ruhla, Seferberlik Mantığıyla Yaklaşmak Lazım”

AÇIKOTURUM
Reha Bayar, Güliz Elal, Bella Habip, Erçin Kimmet, Gökhan Oral, Yankı Yazgan

Yöneten: Cem Akaş

Cem Akaş: Cogito’nun deprem özel sayısında bir dizi toplantı yer alıyor, bu toplantıda da depremin psikolojik ve travmatik etkilerini konuşalım istedik. Benim aklımda şöyle birtakım sorular var, bilmiyorum siz neresinden tutmak istersiniz, nasıl başlarız hikâyeye ama... Travma nedir, nasıl tanımlanır, belirtileri nelerdir, nasıl başa çıkılır, genel bilgi düzeyinde bir tartışalım önce isterseniz. Ardından evsiz kalmış, yıkıntıdan çıkmış, yakınlarını kaybetmiş, deprem bölgesinde depremi yaşamış olmanın getirdiği travma, bireysel travmanın toplumsal boyutlarının ne olduğu, kurtarıcıların ve yöneticilerin yaşadığı travma, bizim siyaset adamlarımızın, Demirel’in yaşadığı travma, biraz bunları tartışalım. Psikologların deprem bölgesinde yaptıkları çalışmaları, çocukların olaya tepkilerini, çocuklara ve yetişkinlere yönelik nasıl programların uygulandığını ve belki sonunda da bundan sonrası için eğitim düzeyinde, sivil toplum düzeyinde nasıl bir yapılanma gerektiğini konuşuruz ve çıkarız konudan.

Bella Habip: Ben psikanalist kimliğimle buradayım, dolayısıyla psikanalizden yola çıkarak birşeyler anlatmaya çalışacağım. Travma kavramını ilk Freud ele alıyor; I. Dünya Savaşı’ndan sonra, savaşta travmatize olan kişilerin üzerinde yaptığı çalışmalardan

yola çıkarak teorisinin içinde de yer bulan bir travma kavramına ulaşıyor. Freud'un ilgisini çeken şey, nasıl oluyor da psişik düzeyde bir olgu, bir şekilde yaralanmış ve travmatize edilmiş bir olgu tekrar tekrar kendini gösteriyor, rüyalarda hep aynı kâbus tekrar görülüyor ya da bir kişinin belirli bir hastalıklı belirtisi bir şekilde tekrar ediyor. Mesela obsesyonel nevrozlarda bir tekerrür ilkesi vardır. Ben tabiî burada kondanse bir şekilde söylemek zorundayım çünkü bu büyük bir teori, bir bilinçdışı teorisi, dürtülerin teorisi, birbirine bağlamlanan bir sürü şey var ama oradan travmayı koparıp bir yerlere oturtmak zorundayım, bu da kolay birşey değil. Bilinçdışı deyince,

bilinçdışının bir özelliği var, bilinçdışı ölümü tanımaz, ölüm nedir, hiçlik nedir diye birşey bilmez. Mesela ölmüş kişileri rüyalarımızda tekrar tekrar görürüz, bazen de ölen kişileri bir an halen yaşıyormuş zanneder, sonra öldüğünü fark ederiz. Zaten yas süreçleri de böyledir. Neden insanlar yas tutmak için belirli bir süre koyarlar önlerine, çünkü hemen algılanmaz o olay, birisi öldüğü zaman onu hemen kabullenmek zordur, çünkü bilinçdışınız bunu tanımıyor, bilincimizdir bunu yapan, halleden. Dolayısıyla travma olayında bilinçdışımızın kabul etmek istemediği birşeyi çok kısa zamanda ve çok ani bir şekilde bilincimiz hem kaydetmek, hem de onu içselleştirmek yani ruhsal hayatımıza dahil etmek zorunda. Fakat bu kolay birşey değil, çünkü bilinçdışı ona bir şekilde hayır diyor, böyle birşey olmadı diyor, dola-

yısıyla bu bir çalışma gerektiriyor. Buradan yola çıkarak birincisi bilinçdışında ölüm ilkesi olmadığı için, travma denilen olayda bilinç o anda ne kadar çalışıyorsa onun belki yüz misli efor sarf ederek onun üzerine çalışacak, ikincisi bu yasla ilgili bir şey ki çok önemli: yas tutma süreçleri kültürden kültüre benzerlik gösterir, mizansen, sahneleme birbirine benzer. Niye sahneleme mesela? Birisi öldüğü zaman bir yas süreci vardır, niye ziyaretine gidilir? Konuşulur çünkü, gittikçe bilinçlendirilir bu olay.

C. A.: Bu olmazsa?

B. H.: Bu olmazsa, yas yaşanmazsa, orada bir boşluk kalır, gerçekliğin inkâr edilmesi gibi birşey. Bilinçdışının ikinci bir özelliği de bir haz ilkesiyle çalışması yani sürekli hazza ilişkin arayışlar içinde olmasıdır. Dolayısıyla bu haz olmadığı için, yani bilinçdışına negatif gelen bir tehlike olduğu için de buna karşı bir mücadele oluyor. Travmada çok kısa bir zamanda çok yoğun ve bilinçdışının karşı çıktığı birşeyle karşı karşıyayız, dolayısıyla psikologlar ve psikiyatrlar spesifik teknikler geliştirmek zorundalar travmayla başa çıkmak için.

Reha Bayar: Travma insanın ruhsal uyumunu, dış dünyayla ve kendisiyle uyumunu ileri derecede bozan bir psikolojik veya fiziksel bir uyaran olarak tarif ediliyor. Önce genel anlamda travmayı bir toparlayalım, sonra depremin getirdiği travmatik özellikleri sıralayalım. Travma çok göreceli bir kavram, bir uyaran herkes için travmatik olmayabilir. Travmanın insandan insana değişmesinde kişinin daha evvelki deneyimleri ve genetik yapısının çok önemli olduğunu biliyoruz, dolayısıyla bu depremi büyük bir psikolojik ve fiziksel travma olarak alırsak, herkesin bu travmaya verdiği cevap bir kere kendi bazında farklı olur, daha evvelki deneyimleri, kişisel özellikleri, genetik özelliklerinin bununla başa çıkma konusunda farklı farklı sonuçları olacaktır. İkincisi travmayla nasıl karşılaştığı çok belirleyicidir, yani depremi bir saat içinde mi yaşamıştır, kayıpları mı olmuştur, dışında mı kalmıştır, sadece gazetelerden mi görmüştür, bu süreç ve yakınlık derecesi son derece etkileyici bir özelliğe sahip olacaktır.

Erçin Kimmet: Çok hoşuma giden bir terim kullandılar, "kilometre başı etki" diye, şöyle bir örnek verdiler, etkisinin ne anlama geldiğini birlikte konuşalım. Mesela diyorlar ki, Japonya'da bir deprem olmuş ve 40 bin kişi ölmüş dediklerinde "Ya kahretsin yazık adamlara, ne yapacaklar şimdi" diyorsunuz, ama Kocaeli'nde bir deprem olmuş 3 bin kişi ölmüş dediklerinde farklı birşey yaşıyorsunuz. Yani travma, kilometre başı bir etki olarak da ifade edilebilir.

R. B.: Yani size tehdit derecesi çok önemli orada.

E. K.: Birkaç gündür bu paylaşım gruplarındayım, gördüğüm şu, kesinlikle en yakında olan kişiler en fazla etkileniyor. Bir de Amerika'da yaşayıp akrabası o bölgede olan ve haber alamayan kişinin yaşadığı da belki farklı ama yoğun bir boyutta olabiliyor.

Yankı Yazgan: Herhalde benzerlik kurmamızı kolaylaştırdığı için. Zihnimizde son derece basit, analog bir sistem var, benzerlikler ve farklılıklar üzerine gidiyor, dolayısıyla bizim başımıza gelebilirlik duygusunu pekiştiren, bana da olabilir dedirten birşey, ölüme tanık olmakla ölümü filmden bilmek veya ölümü duymak arasındaki fark gibi bu. O kilometre bir tür sanal kilometre.

Güliz Elal: Çok sanal da değil, gerçekte yakın bölgelerdeki kişiler de depremi yaşadılar. Deprem bölgesinde yakınının olması önemli bir-

şey, orada da doğrudan bir deneyime dönüşüyor, pek çok kişinin tanıdığı var. O şekilde de etkilenme söz konusu.

R. B.: Uzaklık açısından daha elle tutulur bir ilişki söz konusu. Bir de kişinin yakını olabilir, akrabası olabilir, aynı memleketi, milleti paylaştığı durumlar olabilir, din anlamında yakınlıklar olabilir, çok daha farklı yakınlık kuralları koyabiliriz.

Y. Y.: Bildiklik ayrı birşey, bildikliğin tanıdıklıkla ilgili bir yanı var. Bu yakınlık bazen ailevi yakınlık vesaireden öte milliyet, kültür yakınlığı olabilir. Bombalama eylemlerinde, diyelim Kenya'daki İsrail büyükelçiliğinin bombalanması olayında, mesafe olarak uzağımızda olmasına rağmen Ankara'da İsrail büyükelçiliğinin yanında oturuyorsanız mesela sizi ürkütebiliyor, ne İsraillisiniz ne Kenyalısınız. Yakınlık çok değişken bir yakınlık.

C. A.: Adana'daki depreme İstanbulluların verdiği tepkiyle, İstanbul'daki depreme diyelim ki Los Angeles'lıların verdiği tepki arasında ciddi bir fark var. Bunu nasıl açıklıyoruz?

G. E.: Boyutu çok büyük. Buradaki depremin bir özelliği, dünyada şu ana kadar bu açıdan, travmanın boyutu açısından belki de tek olması. Multipl travma söz konusu oldu burada, şiddetli bir deprem deneyimi yaşandı doğrudan; buna ilave olarak can kaybı çok oldu, yaralanan sayısı çok, yani fiziksel kayıplar, organ kayıpları çok, birçok kişi kör olmuş o yıkıntının gözleri doldurması sonucunda, çok kişi kol bacak kaybetti, böbrek yetmezliğine giren oldu. Birçok kişi evinden oldu, bu ayrı bir travma. Yardım etmeye giden birçok kişi göçüklerden insan kurtardı, ki çok travmatik bir deneyim, orada inleyen kişilere ulaşmaya çalışmak. Bunların bir kısmına ulaşılıyor, bir kısmıysa ölüme terkedildi, oradan çıkan cesetler, yaralılar bu ayrı bir travma. Bir Aksa fabrikası patlaması söz konusu, basına çok az intikal etti, orada zehirlenmeler söz konusu, onun getirdiği büyük bir panik var Yalovalılarda. Yani biz burada bir travmadan değil, 6-7 tür farklı travmanın, aynı kişilerde birkaçının birden yaşanmasından söz ediyoruz. Etkilenen kişi sayısı çok ve travmanın boyutları büyük.

C. A.: Yani diyorsunuz ki bütün dünyada da bu böyle algılandığı için o "kilometre başı etki" ölçütü o kadar geçerli olmadı bu kez.

Gökhan Oral: Ama Los Angeles'ta biraz daha farklı olabilir.

C. A.: Los Angeles'ı Amerika'da, uzak bir yer diye söylüyorum.

G. O.: Aynı zamanda deprem kuşağında bir yer. Travmaya gösterilen tepki daha önceden yaşanmış travmatik deneyimlerle de çok alakalıdır. Daha önce deprem yaşamış bir insanın, Los Angeles'ta yaşayan ve bunun sıkıntılarını yaşamış bir insanın kalkıp İstanbul'daki bir deprem sahnesini yaşaması daha farklıdır herhalde diye düşünülebilir.

B. H.: Travması yenilenir.

R. B.: Dünyanın belki bu kadar çok ilgi göstermesinin bir nedeni bizimle çok direkt ilişkili değil, daha çok deprem bilimiyle ilişkili. Çok geniş bir alanda olan çok büyük bir deprem bu, dünyanın yaşadığı çok önemli depremlerden bir tanesi olduğunu düşünüyorlar bir kere, ikincisi bilimsel olarak da önemli bir deprem. Bütün dünyada deprem araştırmaları için çok büyük bir yatırım var, bir sürü araştırma sürdürülüyor burada, bu araştırmaların sonuç vermesi için bu çok büyük bir deney oldu o anlamda da.

C. A.: Depremcilerin depreme tepkisi çok farklı o yüzden. Bizim konuştuğumuz sismologlar ve yerbilimciler deprem oldu diye yerlerinde duramaz haldeydiler, "Kusura bakmayın ama bizim çok hoşumuza gitti deprem," diyorlardı.

G. O.: Titanik battığında da böyle birşey olmuş, transatlantiklerle ilgili bütün standartlar anında gözden geçirilmiş dünya çapında, kurtarma sandalları, özel yönetmelikler vesaire. Dünya çapındaki etkilerini bilemem tabii, ama Kocaeli'ndeki depremin de Türkiye çapında bu tür bir "standartlar etkisi" doğuracağı kesin. Bir taraftan da deprem yaşamamış bir kuşak var İstanbul'da, son deprem yüzyıl önce filan galiba, yani böyle büyük bir deprem yaşamamış, realize edemiyor olabilirler. Depremi yaşayan kuşaklar gitmiş, deneyimlerini aktarmamışlar, Adana'daki depremse gözden uzakta, burunlarına kokusu gelmedi çok fazla, ama bu kez herkes ciddi olarak sallandı ve burunlarının dibinde gördüler herşeyi. O yüzden daha farklı olması muhtemel.

B. H.: İstanbul'daki deprem herkesi ilgilendirdi – zengini, fakiri, endüstriyi, sokaktaki adamı, herkesi etkiledi bir şekilde. Kimse olayın dışında kalamadı, herkes kendini bir yere koydu, yazlıkçısı da, işçisi de herkes kendini bir yerde gördü.

Y. Y.: Eşitlikçi bir doğa olayı, bazı bakımlardan düşündüğümüzde. Ertesi gün gazetelerde yazanları hatırlayın. Komşusunun farkına varan, ya da kapıcıyla bahçede birlikte bira içen işadamları... Tabii bunlar geçici, o dengeler normal hallerine kavuşmuş vaziyette, bütün felaketler aynı etkiyi yapıyor, sosyal eşitsizlikleri bir an ortadan kaldırıyor; çölün ortasında arabaları bozulup kaldığında efendi ve şoförünün arasındaki ilişki farklılaşıyor, eşitliğe doğru kayıyor, ama normal çevrelerine geldiklerinde eski haline dönebiliyor, o yüzden geçici bir eşitlik.

C. A.: Deprem bölgesinde çocuklar sınıfsal farklılıkların farkında mı? Sonuçta pek çok farklı gelir boyutundan çocuklar bir arada herhalde, değil mi?

E. K.: Tabii ki biraradalar, zorunlu bir konum olarak biraradalar; "ekonomik düzeyi" daha iyi olan insanlar bir şekilde oradan çok kısa bir süre sonra ayrıldı, sonuçta orada kalabilenler kaldı. Onlar da şanslı mı yoksa şanssız mı onu bize zaman gösterecek, çünkü bana gelen bazı bilgilere göre –yanlışsam düzeltin çünkü ben de kendi adıma travma konusunda veya deprem sonrası etkiler hakkında yeni yeni bilgileniyorum– mesela kişinin diyelim o bölgede kalıyor olmasının, oranın yeniden inşa ediliyor olduğunu görmesinin, oradaki değişimi yaşamasının, normal yaşama dönüşünde travmanın etkisinden daha kısa sürede, daha kolay kurtulabilmesinde etkin bir olay olduğu söyleniyor.

C. A.: Gidip de bir yıl sonra geri gelmektense.

E. K.: Evet. Çocuklara "Burası yıkıldı, hadi gelin sizi şurada başka bir ortamda okutalım, orada büyüyün, orada yapın" demek, değişime tanık olmalarını, devamlılığı yakalamalarını engeller.

B. H.: Sırf değişime değil olup bitene de tanık olmak önemli.

E. K.: Bu insanlar üçü beş geçe doktordu, babaydı, iş adamıydı, mahallenin dostuydu, değişik rolleri vardı. Sonra devamlılıkları bir yerde kesiliyor depremle birlikte; ertesi gün depremzede, hatta daha da uzağa götürürsek ekmek alabilmek için, çadır alabilmek için dilenen kişiler haline geldiler. Sosyal rollerde devamlılıkların yıkılması çok travmatik, belki kolu bacağı gitti, benlik duygusu kırıldı. Ben neyim? Gururlu, otorite sahibi bir kişiyken

üçü yirmi geçe farklı bir benliğe geçti. Amaç bu devamlılığı geri getirmek; eski rolüne geri döndüğü zaman veya o fiziksel koşullarını da bir şekilde yakaladığı zaman, devamlılıkta da bir geri dönüş yaşıyor ve normal hayata biraz daha çabuk adapte olabiliyor.

B. H.: Bağlantıları tekrar kurduğu zaman. Tabii burada hep dışarıdaki bağlantılardan söz ediyoruz, yani ihtiyaçlar var ama içeride de bir yıkım oluyor, kimisi mesela haksızlığa uğradığını düşünüyor. Bu bir haksızlık duygusu, istediğiniz kadar ona kaybettiklerini geri verin, kişilerin haricinde maddi olarak o duyguyu da tamir etmek lazım.

C. A.: Bir yandan herhalde "komşum öldü ben kurtuldum" duygusu da var.

B. H.: Suçluluk da var. Ölüleri görüp hayatta kalabilenler var.

C. A.: Hemen oradan uzaklaşmadıysa, ertesi güne kadar oradaki sesleri duymak...

B. H.: Hayatta kalmış olmaktan aldığı bir haz da var. Zaten onun için bu kadar yardımlaşma seferberliği.

Y. Y.: O suçluluk duygusu hızla hafifleyen bir suçluluk duygusu – yardım ekiplerinin sayısı hızla azaldı, gönüllü bulmakta zorlanmalar başladı. Suçluluk duygusu hafifliyor, ama başka suçluluklar yerini alıyor herhalde. Bence bir farkı çok masif olması. Bir travmayla karşı karşıya kaldığınızda genellikle yardımınıza koşan bir insan vardır, annenizi babanızı normal bir ölümde ya da bir trafik kazasında kaybettiğinizde insanlar, konu komşu yemek pişirir getirir, baş sağlığına gelenler vardır. Buradaysa herkes etkilendi, o sosyal desteğin kendisi de depremzede olduğu için katmerli bir durumla karşı karşıyayız. Bu depremi spesifik kılan şeylerden birisi, herkesin aynı anda aynı darbeyi yemesi, dolayısıyla yardımlaşma ve toplumsal dayanışmanın, paylaşmanın minimuma inmesi, çünkü benim derdimi paylaşabilecek olanın kendisinin benzer bir ihtiyacı var.

C. A.: Aynı durumda olan insan sayısının fazla olmasının olumlu bir yanı da yok mu, yani travmayı tek başınıza yaşamak yerine bunu paylaşabilmenin?

Y. Y.: Ben ilk 24-48 saat için konuşuyorum.

G. E.: Şimdi orada çift yanlı birşey var. Bir yanda depremzedelerin kendileri, kurtarma çalışmalarında çok yoğun olarak çalışmış durumdalar, kurtarılan kişilerin büyük bir kısmı yakınları tarafından kurtarılmış durumda, yani komşusunun evinin yıkıntılarını ayıklayıp kurtarmalar veya şehir dışından gelip yakınını göçük altından çıkarmalar çok sık. Orada çok süratli bir şekilde komün duygusu oluşmuş ve insanlar arasında yardımlaşma bu boyutta çok fazla. İnsanlar zaten travmayla iki şekilden biriyle başa çıkıyor: ya çok süratli bir şekilde büyük bir çabalamaya giriyorlar, 24 saat uyumadan yardım etmek için koşuşturarak, birşeyler yaparak kendilerini travmanın etkisinden koruyorlar, yahut bunun tersi oluyor, travmanın getirdiği çaresizlik duygusuyla pasifize oluyorlar, hareketsiz ve donuk hale geliyorlar. Bunun her ikisini de izliyoruz.

R. B.: Ben bu depremin İstanbul için özel bir boyutuna dikkat çekmek istiyorum. Sadece deprem için konuşursak, depremde travmaysa olur biter. Ondan sonra da sıkıntılarımız zaman içinde giderek azalarak kaybolur. Tabii depremin ayrıca uzun süreli kayıpları var, sevilenlerin kaybı, organ kaybı, güç kaybı, pozisyon kaybı gibi, onların toparlanması çok daha zor, ama İstanbullular için bir de yeni bir deprem beklentisi var. Bu travmayı biz henüz atlatamadık, çünkü her an ne zaman olabileceğini bilmediğimiz, şiddetini bilmediğimiz ama mutlaka olacağını bilim adamlarının söylediği yeni bir depremden dolayı bir türlü kendimizi toparlayamıyoruz. Bunu ben psikiyatrist olarak kendimde hissettiğime göre, halk arasında da oldukça yoğun yaşanıyor diye düşünüyorum. Dolayısıyla böyle bir dolaylılığı olan bir travma söz konusu.

G. E.: Bence o şununla da ilgili: insanların hayata bakışları, dünyayı algılayışları değişti. Hepimiz dünyayı birçok şeyin öngörülebildiği, kontrollü bir yer olarak algılıyorduk; birdenbire bütün bu olgular değişti, birdenbire dünya çok tehlikeli, öngörülemez, ölümlü, çaresizliğin varolduğu bir yer oldu. Bu korkuyla ilintili olarak birçok çarpıtma da başladı, muazzam bir şekilde hurafeler dolaşıyor ortada, somut bilgilerden çok uzakta, depremin tekrar olmasıyla ilgili, nerede olacağıyla, dünyanın sona ereceğiyle ilgili değişik birçok bilgi, insanlar arasında çok yaygın hale geldi.

Y. Y.: Dedikodunun mekanizmasına baktığınız zaman, dedikodu bir kontrol, bilinmeyeni kontrol etmenin yollarından birisi; en azından bir bilgi üretiyorsun, ortada olmayan bir durumu açıklayıcı bir şey üretiyorsun, o yüzden de bize kontrol duygusu veren birşey.

C. A.: Peki bunun bir haz tarafı yok mu?

B. H.: Esasında paniği arttırıyor.

Y. Y.: Hayır o sonucu, ama kontrol duygusu için geliştirilen birşey.

C. A.: Bu bilgiyi üreten insanlar var, bir yerden çıkıyor, ağızdan ağıza dolaşıyor ya, bunun hem kaynaklığını yapan, hem aracılığını yapan insanlar var, orada "kötü haber yayma zevki" gibi birşeyden sözetmek mümkün mü?

B. H.: Ben haz ilkesine döneceğim. Freud'un verdiği bir örnek var, galiba torununu seyrediyormuş, torunu bir makarayla oynuyor, oyunun ismi "forda". Oğlan üç yaşında, makarayı atıyor ve bir iple çekiyor, attığı zaman "for" diyor, çektiği zaman "da" diyor, yani "burda". Freud bunu şöyle yorumluyor: çocuk annesinin gidişlerini ve gelişlerini bir şekilde sahneye koyuyor, sembolize ediyor tekrarlaya tekrarlaya. Travmada da böyle birşey var, yinelenen düşlerde ve kâbuslarda olduğu gibi, ilk olan şeye geri dönme arzusu. Çocuk onu tekrarlarken bir şekilde annesinin geri dönüşünü kutluyor, arzu ediyor ve tekrarlıyor. Travmatik bir olayı da tekrarladığımız zaman hep ilk başa döneriz. Bunu niye yaparız diye soruyor Freud, bunu da o olayı kontrol altına alma isteğine bağlıyor. Yani annenin gelişi de gidişi de benim elimde olsun. Travmada da böyle bir işleyiş biçimi var diyor, ilk travmatik sahneyi tekrarladığımız zaman kâbuslarda belirli bir biçime sokuyoruz, haz ilkesine uydurmaya çalışıyoruz oradan istediğimiz gibi çıkabilmek için.

G. O.: Ama herhalde arkaik bir korku tarafı da var olsa gerek. Depremin afet, kıyamet, ölüm gibi çağrışımlar yapan sosyal bir yükü olsa gerek. Savaştaki travmadan daha farklı yaşanabiliyor, o yüzden de herhalde bu travma tanımını yaparken bile bayağı bir sıkıntı vardır. Birkaç şeyi aktarayım, mesela romantik çağdaki savaşlarda Avrupa'da, bizim artık PTSD diyebileceğimiz, postravmatik stres bozukluğu diye tanımlanabilecek tabloyla, çok daha ağır psikotik bozukluklarla savaştan geri dönenler var. Bu insanlar oldukça iyi döşenmiş şatolarda ağırlanırlarmış ölene kadar, bu bir tedavi metodu değil, kendince bilimsel bir açıklaması da var - savaş sırasında bombalar patlıyor, bunlar beyinde bir miktar mikro patlamalara yol açıyor, korktular deniyor o terminolojiye göre, o yüzden zavallılar savaş gazisi

oluyorlar. Yani bir travma vardır ortalıkta ve bu travma da bir insanı korkularıyla örseleyebiliyor, çok kötü hale getirebiliyor. Belki Freud'a teşekkür etmemiz lazım, her insanın başına travma diye birşey gelebilir ve bu, ruhsal birtakım geçici ya da kalıcı hasarlara neden olabilir, bu da aşağalanması gereken birşey değildir, yüceltilmesi gereken bir şey de değildir gibi bir tanım ancak onun sayesinde ortaya çıktı.

Y. Y.: Travma ruhsal gelişimin önemli bir elementidir.

G. O.: Aynı zamanda onu da söylüyor.

Y. Y.: Bu arkaik meselesi aslında önemli. Bazı korkuların "built-in" olduğunu biliyoruz, örneğin kan korkusu, ateşle ilgili, yılanla ilgili korkular öyle. Birtakım eski metinlerin analizleri aynı şeyi gösterebiliyor. Depremle ilgili korkuların da aynı olduğu söyleniyor, çünkü evrimin erken evrelerinden itibaren başlayan şeyler bunlar. Dünyanın ateş, yer yarılmaları ve birtakım başka yok oluşlarla yoğrulmuş bir gelişimi var ve insanoğlunun ataları, tıpkı bize genetik miraslarını bırakan diğer canlıların yaptığı gibi, koruyucu işlevi olan birtakım korkular aktarıyor. Gördüğümüz veya daha önceden dosyalarını karıştırdığımız insanların önemli bir bölümünde deprem korkusu ciddi söylenen şeylerden biri; hayatında deprem yaşamamış ama "deprem olacak" korkusu içinde olan, gittiği yerlerde depreme karşı önlemlerin olup olmadığını araştıran birçok insanı tanıyorduk. Onların korktukları da başlarına geldi bu arada. Bunlar ölmediler de; daha beter, korkularının gerçekleşebileceğini gördüler. Mesela ölüm korkusu var, ama ölüm korkusu gerçekleştikten sonra yaşamadığınız için, ölüm korkusu vardı korktuğum başıma geldi deme şansımız yok, ama bu öyle bir korku ki, korktuğum başıma geldi ve üstelik o korkuyu yaşamak, tedavi edici veya korkuyu azaltıcı bir etki yaratmıyor.

R. B.: Söylediğinde çok haklı Yankı, bu arkaik korku o kadar önemli ki. Bütün dini metinlerde, dünyanın sonunun yerin sarsılmasıyla, depremlerle yarılmasıyla ilgili olacağı düşünülüyor. Yok olmamızı böyle bir korkuya bağlıyoruz.

C. A.: Depremden bir süre sonra kitlesel olarak ortaya çıkan suçlu arama durumu vardı, bu travmayla başa çıkma yöntemlerinden biri midir? Dinsel-tanrısal düzeyde de bir suçlu arama eğilimi vardı, müteahhitlere yüklenme vardı. Toplu halde suçlu avına çıkmıştık. Suçlu vardı elbette ama, bu farklı birşeydi sanki.

G. E.: Suçlu aramayı öfke hissine bağlayabiliriz, travmadan sonra bel-

li duygular çok sık olarak ortaya çıkıyor, hüzün, özlem duygusu, kayıplara karşı korku çok zirve şekilde. Öfke çok sık rastlanan birşey, tabii öfkenin bir hedefinin olması lazım, neden bana oldu, bunun suçlusu kim, neden yardım gelmedi gibi değişik hedefler bulabiliyor, fakat ben o suçlu aramayı öfke tepkisi olarak düşünüyorum. Çaresizlik duygusu, suçluluk duygusu bunlar hep travmanın hemen sonrasında ve uzun vadede çok sık ve üniversal olarak görülen duygu tanımları.

R. B.: Bizim toplum olarak son yıllarda yaşadığımız bir sürü düzensizliğin, bir sürü sosyal problemin zaten nedenlerini araştırıyoruz hep ve çoğu zaman çaresiz kalıyoruz, elimiz kolumuz bağlı. Bundan bir yıl evvel bir Susurluk olayı çıkmıştı, hep beraber ona sarıldık, onun sanki bazı şeyleri değiştirebileceğini düşündük, oradaki herkesi baş suçlu ilan ettik. Fakat toplumsal anlamda çok fazla bir değişiklik olmadığını görüyorduk, umutlarımızı yitirmiştik. Depremden sonra gene sosyal anlamda tüm kurumlar yeni baştan sorgulanıyor. Tabii ilk etapta sorumlu olarak müteahhitleri gördük; sanki bu birbirine bağlı suçluluk ağı veya sorumluluk ağı değilmiş gibi onlar günah keçisi ilan edildi, çok ön plandaydılar, hırsımız da çok akuttu. Belki bu daha sonra bütün kurumlara ve herkese yayılacak ve bu sefer olumlu bazı sonuçları olacak. Böyle kötü bir olaydan bazı hayırların doğmasını bekliyoruz. Bir de bu depremden sonra gizli suçluluk duygularımız, hepimizin içinde olan, bildiğimiz veya bilmediğimiz, bilinçdışında olan bir sürü suçluluk duygumuz var. Bunlar gerçek veya gerçek olmayan suçluluk duyguları. Belki ilk aşamada onun bir projeksiyonu da olabilir, bir suçlu ararken daha elle tutulur, somut suçlular bulma yoluna gidiliyor olabilir. İşte müteahhitler hemen suçlu ilan edildi; daha sonra herhalde toplumun diğer katmanlarına yayılacak.

G. E.: Belki birşeyi netleştirmekte yarar var. Bu suçlu aramanın bir de klinik düzeyi var. Tabii sosyolojik ve politik anlamda çok önemli bazı şeyler ortaya çıktı. Sanki toplumun kolektif bilinçaltında paylaşılan bir suçluluk var. Uzun dönemden beri Türkiye bazı şeyleri çok kolaydan halletme yoluna gitmiştir ve bu deprem sanki onun bir sonucu gibi algılanıyor. Benim

sözünü ettiğim daha klinik düzeyde idi. O da çok net görünüyor deprem bölgesinde, suçlular çok değişik, Kızılay'a karşı öfke patlamaları, orada depremden bu yana sürekli hizmet veren Silahlı Kuvvetler üyelerine karşı öfke patlamaları, suçlamalar, yardım getirenlere karşı suçlamalar, bu işin klinik boyutu, bu da doğrudan bir semptomun yansıması.

G. O.: Galiba orada çocuk babayı yanında istedi. Kızmasının nedeni şu: devlet ve sistem orada baba konumunda, çocuk da mağdur duruma düşmüş, ondan yardım istiyor ve yanına gelmediği için kızıyor.

Y. Y.: Büyüklerin çaresizliğini görmek çocukları kontrolden çıkaran birşey, anne babanın acizliği, öğretmenin sınıfta acizliği hiperaktiviteyi provoke eden birşeydir, ya da anne babanın kontrolde yetersiz kalması çocuğun "acting out"larını arttıran birşeydir. Dolayısıyla bunun temelinde, ona karşı duyulan gerçek bir öfkeden ziyade, onun o çaresizliğini aşmasını dileme var aslında. Katlanması zor bir duygudur bu çocuklar için. Davranışsal düzeyde bir gözlem bu, öyle çok üst düzeylerde analiz gerektirecek bir gözlem de değil. Devletle ilişkide de benzer bir tarzı var bu toplumun; gerek romanlarda, gerek resmi tarih yorumlarında devlet böyle tanımlanıyor, doğrudan beklenen de işi ele alması, kurtarıcılığa soyunması. Kurtarıcılığa benim babam değil de komşu amca geldiğinde, hem kurtarıldığıma seviniyorum, hem de babamın güçsüzlüğü beni incitiyor.

C. A.: Kendisinin güçsüz olduğunu görmek babada da bir etki yapıyor, değil mi?

B. H.: Orada koruma mekanizmaları çok sağlam!

Y. Y.: Diğer yandan baktığınızda hepimizi etkilemiş birşey, ona uzman adıyla anılan bizler de dahiliz. İsrailli bir meslektaşımla, deprem sonrasında kendi tuttuğum notlara baktık; benim kendi konfüzyonum, olaydan şok olmuşluğum, suçlayıcılık gibi şeyler kesinlikle yorumlarıma yansımış. Bütün kontrol çabasına rağmen kafamız çok karışık, travmanın etkisi altındayız, şu anda da travmanın etkisi altındayız. Aynı konuşmayı biz altı ay sonra yapsak kesinlikle daha sağlıklı değerlendirmeler yapacağımızdan eminim, bu sadece elimizdeki bilgi ve verinin artmasıyla değil bizim kendimizi toparlayabilmemiz, reentegre edebilmemizle de ilgili sanıyorum.

E. K.: Kendimden bir örnek vereceğim. Travmada duygusal olarak bir yükselme ve düşüncede bir düşüş oluyor, sağ ve sol beyin arasındaki bağlantıda bir kopukluk ortaya çıkıyor. Bizim öğretmenlerle yapacağımız ve bize yapılan müdahalede de ikisi arasındaki bağlantıyı kurmaya yönelik, yani

düşünceyi yükseltmeye yönelik bir çaba var. İlk başta çıkan şeyler daha duygusal tepkiler olabilir, ama somut bazı gerçeklikler de var. Tüpraş rafinerisindeki yangın gibi. Bunun tepki oluşturması bence çok normal.

Y. Y.: Deminki babanın yetersizliği gerçek bir beceriksizlik zaten. Gerçek bir beceriksizlik olduğunu ilk 48 saat hikâyesinde görüyoruz. Birisi "Kriz masası kriz geçiriyor" dedi.

C. A.: Genel bir şerbetlilik izlenimi içindeyiz, "Nasıl olsa bize bir şey olmaz, biz mısır ekmeği ve hamsi yiyoruz"un sonuçlarından bir tanesi mi bu?

Y. Y.: AIDS hikâyesindeki gibi. Aslında aynı mekanizmaları çok daha küçük felaketlerde de görmek mümkün, suçluluk duyguları insanı nasıl davrandırıyor. Bunun çok klasik örneği hastanelerde yaşanan şeylerdir. Bu konuda yapılmış bir çalışmada doktorlara saldıran, doktorları suçlayıcı tutumlara en çok giren, en çok olay çıkartan, dava açan gruplara bakıldığında, bunların genellikle önceden verilen tedavi protokollerini aksatan, doktor tavsiyelerini yerine getirmeyen veya gereken zamanda harekete geçmeyen aileler olduğu söyleniyor. Tabiî ki sağlık sisteminin yeterli ya da yetersiz olmasından bağımsız olan şeyler bunlar. Üstüne düşeni yapmamış olma ya da yapılabilecek olanların hepsini yapmamış olma ihtimali tahrik edici, bunun bu durumda rolü olduğunu düşünüyorum.

B. H.: Sağlık personelini suçlamak bağlamında bana eksik gelen birşey var. Bizde ara sistemler kurulmamış; mesela panik halinde çocuğu doktora getiriyorlar, doktor acilen bir ilaç veriyor ve hemen yolluyor. Gönüllülerden, hastaları karşılayan, yönlendiren, "antibiyotiğini şu saatte şu kadar alacaksın" diyen kişiler olsaydı bence o panik, o travma çok daha kolay atlatılabilirdi.

E. K.: Ben bu olayın Türkiye'de olumlu bazı şeylere sebep olacağını umuyorum. Keşke bu yolla olmasaydı. Türkiye'de yaşayan 65 milyon insan var, herbirinin çok önemli olduğu, yaşadıkları yere kadar dikkat etmeleri gerektiği, ben bir ev alıyorsam eğer onun oturduğu zemine bakmam gerektiği ve devletin de her bireye bu anlamda değer vermesi gerektiği, bunun dersini alıyoruz gibi geliyor bana. Enkaz altından bir kişinin çıktığını görmek hepimize birşey verdi, orada olana da, dışarda olana da. Çünkü onun altında yatan her kişi çok değerliydi, belki kızgınlık biraz da buradan çıkıyor, yani bizim o bireye verdiğimiz değeri sanki birileri görmedi ve o değeri vermedi gibi hissettik sanki.

Y. Y.: Bu dolayısıyla kendimizle ilgili de bir değersizlik hissi, o kişiden

çok farklı olmadığımızı biliriz, hepimiz için geçerli. Değersizleştirilme zaten öfkeyi arttıran şeylerden biri, hiçbirimizin bir kuruş değeri yok.

E. K.: Bu kadar çok gönüllünün çıkması belki de "orada ben bu durumda olsam bana sadece insanlar koşacak, biz birbirimize değer veriyoruz" duygusu bir bakıma.

C. A.: Bu çok önemli. Depremden sonra yapılan tartışmalardan birisi de sigorta şirketlerinin devletin yerini alması gerektiğiydi, devletten beklentilerimizin daha aza indirilip depremin sonuçlarıyla başa çıkma yöntemlerini toplum içinde aramanın gerekliliği ortaya kondu. Biraz kendi başımızın çaresine bakmayı öğreneceğiz diye umuyorum.

B. H.: Bir de o bilginin dağıtılması var, deprem esnasında biz herbirimiz birey olarak ne yapmalıyız bilgisi. Ama bunu da sivil toplum örgütleri bir şekilde üstlenmeli, devlete bırakılmamalı. O bilgiyi devlet bizi bilgilendirecek, bizi üstlenecek, bizi kurtaracak diye düşünüp devlete bırakırsak tamamiyle o bilgiden kendimizi sıyırmış oluruz.

C. A.: Kandilli tartışması bunun güzel bir örneği. Kandilli Rasathanesi'ni üniversiteden alıp TÜBİTAK'a, yani devlete çok daha yakın bir kazığa bağlama çabası, biraz da o bilginin devlet kontrolü dışında, insanlara yayılmasından duyulan tedirginlikten kaynaklanıyor. Tam bir refleks.

B. H.: Tabiî. Sivil toplum örgütlerine karşı alınan tutum da böyle.

Y. Y.: Kontrol refleksi... Bu depremden önce, pardon depremden sonra, DS-DÖ, yine bahsettiğim yabancı meslektaşlarla bir eğitim toplantısı yaptık, daha ziyade savaştan gelme tecrübeleri olan kişilerdi bunlar, onun sonrasında da aynı kişilerle Adapazarı'na ve Gölcük'e gittik ertesi gün. Gölcük, Değirmendere ve ardından Adapazarı'nı da gördükten sonra hepsi *groge* oldular ki hepsi bizzat savaşmış vs. insanlar. Yahudi toplumunun hayatında *holocaust* ne yaptıysa, bu depremin Türk toplumunun hayatında öyle bir etkisi olabileceği şeklinde bir yorum yaptılar. Yani bir tür kopuş hissi, bir tür sıçrama, değişme. Çünkü sadece deprem olarak kalmayan; göçlerle, toplumsal örgünün değişmesiyle, Türkiye'nin sanayi merkezinin belki başka yerlere kaymasıyla; bir sürü sonuçları olabilecek, kuşaklar boyu etkileri

devam edebilecek ve bir kültür değişikliğine yol açabilecek bir olay bu. İyimser bir beklenti ve dilekten öte, bu bizim irademizin ötesinde gerçekleşebilecek birşey; "Hadi bunu bir fırsat yapalım da Türkiye'ye dönüştürelim" gibi değil. İrademizin ötesinde bir değişiklik olabileceği beklentisi insanlarda doğuyor. İçsel yapımızda da, dünyayı kavrayışımızda, ahlak anlayışımızda da bazı değişikliklere yol açabileceği, tamamen dışardan, başka deneyimlerden gelmiş, tamamen bambaşka bir kültürden gelmiş insanların gözlemi.

E. K.: Benim çok hoş bulduğum birşey var, meslektaşlarım arasında. Ben psikoloji mezunuyum ve sonuçta bilgi bizim sermayemiz. Bilgi genelde saklanır ve kimseyle paylaşılmaz. Bu deprem sonrasında, kendi meslektaşlarımız depremle ilgili olarak bilgilendikçe, bu bilginin diğer insanlara da aktarılması için büyük bir performans gösteriliyor. Herkesle paylaşılan, çünkü herkese ulaşması gereken bir bilgi. Bu, sadece bizim ufak meslek alanımızda bile anında bir değişikliğe sebep oldu, çünkü büyük bir kitleye, toplumsal bir görev olarak bunu yapmak ihtiyacı doğdu. Oradaki gönüllü yapılanmalar, herkesin bir şekilde birbirini bilgilendirmeye çalışması, ne kadar organizasyon bozukluğu olsa da, o akışta bir sorun yaşansa da, büyük bir hareketlilik yarattı. Somut olarak ben bunu yaşıyorum ve görüyorum, danışma merkezlerinde birisi bir eğitime gittiyse, üç-beş arkadaşını topluyor, ufak toplantı yapıyor, paylaşıyor. Bunlar çok önemli gelişmeler bence.

G. E.: Sanırım sonuçlardan bir tanesi de, toplumun psikolojik bilincinin artması olacak.

C. A.: Psikolojik ve sismolojik bilinci herhalde! Epey bir şey öğrendik çünkü toplum olarak depremler hakkında. Sizin anlattığınız daha dayanışmacı bir model esasında, daha olumlu yanları var. Ama bir yandan da, "toplumsal fay hatları"nın belirginleştiğini de görüyoruz. AKUT'a karşı Akkurt hikâyesi, bunun yarattığı tepkiler, "Çoluk çocuk oraya koşuyor, yardım etmeye çalışıyor ama İslamcılar nerde, MHP'nin gençlik örgütleri nerede?" gibi tepkiler, Adapazarı'nda, Faziletlilerin yoğun olarak bulunmasını gözönünde bulundurmayıp da, "Gölcük'tekiler de zaten çok rahat bir yaşam sürüyordu, orada olması çok normal" diyen İslami kesim – önceden de varolan ama yoğunluğu artan birtakım kırılmalar var. Bunların bu deprem sonrasında biraz daha kalıcı hale gelmesi gibi bir korkum var benim.

G. O.: Uzun vadede doğuracağı tesirler içinde bu tür sosyal hareketler herhalde olacaktır.

R. B.: Ben tam tersini düşünüyorum. Şimdiye kadar ben bireysel suçlu-

luktan bahsettim, siz toplumsal suçluluktan bahsettiniz, toplum olarak bazı konularda yetersiz olduğumuzu gördük, onun suçluluğunu yaşıyoruz, o suçlunun peşinden tek tek gittik, orada çalıştık ama daha sonraki dönemlerde kişisel olarak herkes üstüne düşeni en iyi şekilde yapacaktır. Toplum olarak da daha duyarlı bir toplum haline geleceğimizi düşünüyorum. Mutlaka böyle aykırı sesler olacaktır, insanların içinde yanlış düşünceler ön plana çıkacaktır, biz belki eskiden daha az tepki veriyorduk, daha duyarsız kalıyorduk sanırım, ama bundan sonra sivil toplumlar olsun, diğer toplumlar olsun, daha duyarlı hale gelecek ve daha tepkisel olacağız diye düşünüyorum. İnşallah haklı çıkarım.

C. A.: Yüzlerce hastayla ilgilenilmekte, psikolojik tedavileri yapılmakta, ama ortada tıbbi yapılanmamızın kaldırabileceğinden daha fazla bir yük var, dolayısıyla belki daha kitlesel yardım etme yollarının bulunması gerekir. Ne yapılabilir bu konuda?

E. K.: Ben istersen, birazcık bizim yaptığımızdan bahsedeyim, çünkü ben Ana-Çocuk Eğitim Vakfı'nda baba destek programında çalışan biriyim. Aslında uzmanlık alanım babalarla konuşmak, yani babalara, 3-9 yaş arası çocukları olan babalara eğitim verilmesine yardımcı oluyorum. Bu afet olayından hemen sonra vakfın ilk tepkisi, hemen herkesin yaptığı gibi "Peki şimdi ne yapacağız" oldu, büyük bir taramaya girildi. Önce literatür tarandı, bilgilerin hepsi çekildi ve herkes dört koldan bunları çevirmeye, redakte etmeye başladı. Orada yaklaşımlara bakarken şunu farkettik ki yardım eden kişilerden, yani destek gruplarından birincil halkada olanlar anne-baba, kardeş, akraba ve öğretmenler. Özellikle İsrail'in deneyiminde de benzer bir araştırma yapmışlar. Mesela yaz döneminde böyle bir afet olduğunda, öğretmenler çocuklarla birebir ilişki kuramıyor. Fakat kış döneminde, yani okullar açıkken olduğunda çocuklar birebir öğretmenle kalıyor ve öğretmen onlarla ilişkiye girdiği zaman bakıyorlar ki, iki durumda çocukların normal yaşama dönüş sürelerinde farklılık var. Yani bu çocuklar çok daha çabuk toparlıyorlar kendilerini. Bir öğretmene ulaşmak demek, o sınıfta 50 çocuğa ulaşmak demek. Onun üzerine biz öğretmenlere yönelik, çocuklara neler yapılabileceğine dair bir yayın bulduk ve hemen onu çevirdik. Daha fazla malzeme geliyor, her gün öğretmenin uygulayabileceği pratik şeyler üzerine de geliyor. Fakat dedik ki bu hedefleri öğretmene verdik, bunu da aldı okudu, çok güzel, ama uygulama nerede? Uygulamanın bir şekilde olması gerekiyor. Öğretmenlere yönelik iki günlük bir eğitim programı yapıldı. Bu

metnin de ona verildiği ve birincil amaç olarak öğretmenin kendi üzerindeki etkiyi görebileceği bir eğitim programı. Debriefing ve sanat faaliyetleri gibi unsurları var, ama kesinlikle terapi değil; 15 kişilik gruba, grup müdahalesi şeklinde yapılan bir çalışma. Şimdi biz bunu aldık ve programı oluşturduktan sonra hemen meslektaşlarımıza haber saldık. Bugün itibariyle 73 kişi bu konuda eğitildi, öğretmenlere bu eğitimi vermek üzere. Tabii bazı fiziki şartlarda da sorun var orada. Ama onları oluşturdukları andan itibaren biz ve eğitilen kadro hemen oraya gidip, 15 kişilik gruplarla öğretmenlere eğitim verecek ve onlar da direkt olarak çocuklarla bunları uygulayacaklar. İlk hedef olarak ulaşmak istediğimiz öğretmen sayısı 1500'dü, fakat bu eğitim kadrosu zenginleşince, şimdi mesela 3000'i hedefliyoruz ve bunu 2-3 hafta içinde yapmayı düşünüyoruz. Ne kadar başarırız, onu zaman gösterecek.

Y. Y.: Bizim aslında benzeri birşeyimiz var, tamamen aynı mantıkla, yani çocukla, özellikle okul çağındaki çocukla en yakın ilişkide olan kişiyi hedefliyoruz. Öğretmen ve öğretmenlerin çaresizliği söz konusu. Adapazarı Eğitim-Sen'den yaklaşık 40 öğretmeni biz eğiteceğiz sonuçta. Onları eğitimci haline getireceğimizi sanmıyorum, çünkü oldukça travmatize insanlar.. Ama en azından biz de video kaydı yapıp onu eğitim için kullanmak gibi birşey hazırladık. Sizinkine çok paralel bir proje. Bu arada İstanbul okullarının öğretmenleri önemli çünkü İstanbul'da yaklaşık 12.000 öğrenci kaydı var. Ve konvansiyonel yollarla bu işle başa çıkılması mümkün değil. O yüzden ben terapi olmayan terapilerin, yani böyle özel bir iddia taşımayan, arogan bir elitin yaptığı tipte olmayan, daha halkın terapileri tipi, popülist değil ama, işe yarayan yöntemleri destekliyorum. Sonuçta iyileştirme hiçbir elitin tekelinde olmayan birşey, çeşitli düzeylerde iyileştirme yapmak mümkün, bizimkisi de bir tür iyileştirme işlemi yapacak insanlar yetiştirmek, askerdeki sıhhiye eri yetiştirmek gibi birşey. Hedefleri belli, iddiası, yapacağı iş belli olan son derece net bir iş. Ve birçok insana da işe yararlık duygusu vermek gibi ek bir faydası var.

G. E.: Geniş bir kitleyi hedefliyor olmanız çok önemli. Fakat iki unsur var: Bir, bölge öğretmenleri çok çaresiz, kendileri travmatize; beş gün sonra

okullar açılıyor ve ne yapacaklarını bilmez durumdalar; bu da zaman aciliyetini getirir.

E. K.: Zaten bu yaklaşımın temel felsefesi de önce kendine iyi bak. Önce öğretmene iyi bakmak lazım. Zaten kendileri de şunu diyorlar: "Biz eğitime başlayacak durumda değiliz."

R. B.: Ben birşey sormak istiyorum. Bu konuda ne yapılıyor, bilgim yok. Orada, kamu kuruluşunda çalışan, başta eğitimciler olmak üzere ama pek çok insan çok büyük bir travma yaşıyor. Travmadan sonraki davranışlardan bir tanesi kaçırma davranışı. Onların büyük bir kısmının şu anda bölgeyi terk etmek gibi bir düşünceleri var. Buna öğretmenler de dahil, diğer memur kesim de dahil. Halbuki, sizin de bahsettiğiniz gibi, bu travmanın en hafif şekilde atlatılması için orada travma öncesindeki hayatın yeni baştan yapılandırılması lazım. Bunun için sizin çalışmalarınızın dışında acaba ne yapılabilir, ne yapılıyor ve oradaki insanların bu olaya bakışı nasıl?

E. K.: Öğretmenlerle bağlantı kurduğunuz zaman, "Önce bizim fiziksel şartlarımıza dair birşeyler yapın" deniyor. Biz Çağdaş Yaşamı Destekleme kadar geniş bir alanda çalışabilecek ve maddi yardımları yerine ulaştırabilecek yapıda bir vakıf değiliz. Biz eğitim veren, buna bir program üzerinden devam eden ve yetişkin eğitimi üzerinde uzman olan bir vakıfız. Diğer STK'larla işbirliği yapıyoruz elbette.

G. O.: Aslında sadece ilk 48 saatte götürülen yardım zincirindeki kopukluk ve paralize olmuşluk hali fark edildi, bu konuşuldu; derken ilk bir haftadaki yardım sistemi eleştirilmeye başlandı. Şimdi eğitim servisiyle ilgili zincirdeki kopukluk görülecek, temel sağlık hizmetlerindeki aksaklıklar görülecek, çünkü insanların sağlıkla ilgili birtakım sorunları var, çocuklar hastalanıyor, eczane bulamıyorlar. Daha önceki sistem ancak yürüdüğü için, olağanüstü bir durumda örgütlenip servis sunamıyor. Benzer birşey ruhsal yardım konusunda da geçerli, ruhsal yardım zinciri Türkiye'de yok. Böyle bir ihtiyacın varlığı, zaten yıllardır tek tük söyleniyor. Asıl ruhsal problemler, sağlık problemleri şimdilerde ortaya çıkmaya başlayacak. Oysa biz buna hazır değiliz.

Y. Y.: Daha ilerideki hizmetler konusunda da, özelleşmiş şeyler konusunda da hazır değiliz. Zincirin ileri halkaları da pek matah durumda değil. Bence bu toplum ruh sağlığı tipi şeyler konusunda Türkiye'de teşebbüsler var ama başarısız kalmış, çünkü gereken maddi zemin oluşmamış durumda. Topluma yayılmış sağlık ocakları tipinde ruh sağlığı merkezleri. Özelleşmiş

insan olmasına fırsat kalması için özelleşmemiş kişilere ihtiyaç var. Özelleşmemiş hizmet çok iyi durumda. Türkiye'deki kulak burun boğaz doktorunun anjin işiyle uğraşması gibi birşeye benzeyen durumlar söz konusu. Bu neden oluşmadı? Zorunluluklar tam doğmadığı için. Şu anda zorunluluk doğmuş vaziyette. Bunu geliştiren toplumsal yapılara baktığınızda, büyük savaşlar geçirmiş toplumların bu tür hizmetleri ürettiklerini görüyorsunuz. Savaş sonlarında, bu alanlarda sıçramaların olduğunu görüyorsunuz. İşte, ABD'de toplum sağlığı, ruh sağlığı ile ilgili "veterans administration" buna paralel birşey. Yani gazilere yönelik hizmetlerin örgütlenmesi etrafında. Türkiye'de de bu deprem vesilesiyle başlayan şeyler sadece depremden etkilenenleri değil, bambaşka meseleleri de kapsar. Burada öğrenilen, mesela protokole dayanan müdahale yöntemleri sadece felakette değil, trafik kazasında babasını kaybeden bir ailenin üyelerine yönelik olarak da kullanılabilecek, dolayısıyla bu tür bir probleme ilk yaklaşım için kalkıp da bilmem ne üniversitesi klinik şefine gelmeye ya da Nişantaşı'ndaki bilmem kim terapiste gerek kalmayacak.

R. B.: Zinciri fiziksel anlamda kurmak çok zor değil. Zaten kurulmuş sağlık ocakları var. Ama yetişmiş eleman anlamında yetersizlik var Türkiye'de, kısa sürede bunu aşmak da mümkün değil. Şu birkaç sene içinde psikiyatrik tedavide çok ciddi anlamda sıkıntılar yaşayacağız. Bunları bölgede yapmak bir dert, merkezlere taşımak başka bir dert.

G. E.: Zaten merkeze taşımak gerçekçi değil.

R. B.: Bizim de oraya gitmemiz gerçekçi değil.

Y. Y.: Oradaki insanları ruh sağlığı alanında kompetan hale getirmek herhalde en önemlisi. Aslında depresyon alanında pratisyen hekimlere yönelik bir eğitim uzun süredir yürütülmekteydi. O tür programların çoğaltılması, çocuk ruh sağlığı alanında aynı şeyin yapılması gerekecek. Çünkü köylere kadar yayılmış bir sağlık ocağı sistemimiz var. Bir pratisyen hekimin altını ıslatan bir çocuğa veya annesine dikkafalılık eden bir çocuğa bazı tavsiyeler üretebilecek bir durumda olması gerekiyor. Uykusu bozuk bir bebeğin, uykusunu düzeltme konusunda nasıl mamasını ayarlayabiliyorsa, aynı şekilde destek verebilmesi gerekiyor. Herhalde bu, sistemi zorlayacak. Bunun dışında, tıp dışındaki ruh sağlığı hizmetleri de buna ayak uydurmak zorunda kalacak. Ama en iyi örgütlenmiş olan tıp olduğu için sağlık alanında, herhalde onun çevresinde gerçekleşecek bu yapılanma. Yine örgütlü, demin bahsettiğiniz o aradaki kişi yani, olayın koordinasyonundan sorum-

lu insanlar yok. Sosyal hizmet diye bir durumun farkına varılması, çocuk esirgeme kurumundan öte birşeylerin yapılması gerek. Gerçekten bir milat rolünü oynayabilecek bir olay bu deprem. Türkiye'de böyle şeyler gelir geçer deniyor. Bu geçemez, geçemeyecek bir durum. Mecburi olacak, iyi niyetten falan olacak. Askerler de yönetimde olsa, bu olmak zorunda, mekanizmanın yürümesi açısından.

G. E.: Bu uzun vadeli bir plan. Türkiye'nin şu anda sosyal hizmetli sayısı fevkalade az. Bu okullar kurulacak orada, hoca bulunacak, ondan sonra mezun verecek. Bu zorunluluğun sonuçlarının meyve vermesi de yıllar alacak. Şu anda varolan insan gücünün terapi konusunda eğitilmesi çok önemli.

Y. Y.: Doktor olarak biz zaten sosyal hizmet uzmanlığını yıllardır yürütmekteyiz. Ev bulmak, adama iş bulmak aslında biz doktorların yıllardır yaptığı birşey. Hastanede çalıştığınız zaman onu görürsünüz. Travma konusunda da önümüzdeki altı ay içinde eğitilmiş bir sürü insanın ortada olacağından eminim.

G. O.: Sıtmayla savaş gibi.

R. B.: Pratisyen hekim dalında büyük şehirlerde yığılmalar var. Psikologların pek çoğu kendi mesleklerini yapmıyor. Ben mecburi hizmet taraftarı değilim ve kaldırıldığına da seviniyorum ama, özendirici şartlarla doktorların ve psikologların eğitilmeye ve oraya gönderilmeye hazır olduklarını düşünüyorum.

Y. Y.: Bence sıtma savaş analojisi gayet hoş. Bunu başka yerlerde kullanabilir miyim?! Bir seferberlik mantığıyla yaklaşmak lazım. Gaziantep bölgesinde bir süre hükümet tabipliği yaptım. Pek çok problemin Türkiye'de kökü, kitlesel olayların kökü böyle kazındı. Cumhuriyet döneminin efsanevi hikâyelerinin arasında sıtma, trahom, verem, lepra var. Ve Türkiye bunu 60 yıl önce organize etti. Bugün de organize edebilir. Ama o zaman bir tür devrimci ruhu vardı; şu anda da Türkiye'de bir tür devrimci ruh oluşmuş vaziyette ve o ruhun öyle pat diye kaybolmayacağını düşünüyorum.

R. B.: Genelde savaşlar böyle bir devrimci ruh çıkarıyor ama çok büyük felaketler de benzer bir ruh getiriyor dünyada. Bunun sayısız örneği de var. Ama biz uzun vadede neyle karşılaşacağımızı tam bilmiyoruz. Bu ilk ay içerisinde en çok mevcut hastalıkların yeniden alevlenmesiyle uğraşıyoruz. Ama post-travmatik stres bozukluğu konusunda ne kadar insan çıkacak karşımıza, bunu çok fazla bilmiyoruz. Bu çok büyük bir travma, şimdiye kadar dünyada böyle kapsamlı hiçbir çalışma yok. Bu ilk olacak. Bu konuda ben

kafamda ne ile karşılaşacağımızı kestiremiyorum. Yaşadıkça göreceğiz herhalde.

G. E.: Japonya gibi sürekli büyük depremler yaşamış yerlerde ya da dünyanın başka ülkelerinde böyle çalışmalar var mı?

G. O.: Savaşla ilgili var daha çok; Vietnam'la ilgili yığınla araştırma var.

Y. Y.: Depremle ilgili çok yok. Mexico City depremi var biliyorsunuz, onunla ilgili birkaç şey vardır. Kobe'yle ilgili yapılmış bazı şeyler var. Türkiye'de bu ölçekle yapılmış hiçbir çalışma yok. Çünkü bu ölçekte olay yok. Kapsamı açısından gerek Mexico City, gerek Kobe depreminden oldukça büyük farkları var. O yüzden bu olay, kendi özgün verilerini yaratabilir.

C. A.: Üniversitelerin bilgi üretme konusunda hazırlıkları var mı?

Y. Y.: Bizim var. Aslında bir ayağı tamamen bu olan bir iş bizimki. Özellikle bütün gruba ulaşmaktan ziyade, temsil edebilecek gruplara ulaşmak üzere yapılmış ön temas çalışmalarımız var. Çeşitli STK'larla bunu bir parça genişleteceğiz. Standart veri toplama araçlarını hazırlamakla geçiriyoruz son zamanlarımızı. Veri toplama araçlarını hızla oluşturup bir kısım standartizasyon vs.'yi en kısa zamanda bitirmek gerekiyor, mesela bir hastane örneğinde biz bunu yaptık. Bu konuda know-how'dan yararlanmak daha doğru, açıkçası kendi know-how'ımızı üretmekten ziyade var olandan yararlanıyoruz, başka birilerinin ürettiği birşeyi, onlarla beraber Türkiye'ye uygulamaya çalışarak. Benzeri çabalarda olan bir sürü başka akademik birim olduğunu da biliyorum. Büyük bir ihtimalle farklı farklı sonuçlar da elde edilecek. Bilimsel anlamda Türkiye'de ruhsal travmayla ilgili büyük bir üretim patlaması olacağını da tahmin ediyorum. Ve kaliteli de olacak bu, her yapan açısından. Bizim özellikle ilgili alanımız çocuklar ve yetişkinler üzerine, yetişkinlerle ilgileniyoruz ama çocuklar çevresindeki yetişkinler hedefimiz. Bu işleri yaparken bazı resmi engellerden özellikle çekiniyoruz; diyelim o konudaki bir araştırmayı kendi yapmak isteyen başka kurumlar size yer açmayabilir, kitleye ulaşmanızı engelleyebilirler. Bu tür sorunlar başladı bile zaten, yani burası bizim alanımız, burada bizden başkası çalışamaz tipi şeyler. Bu bir problem, ama biz daha ziyade hizmet üreterek bir araştırma yapmak şeklinde çalıştığımız için genellikle o konuda çok sıkıntı çekeceğimizi sanmıyoruz. Çünkü hizmetimizi aldıkları anda zaten otomatik olarak araştırma prosedürü işliyor.

G. E.: Çeşitli kurumlar, buna benzer aktiviteleri başlattılar. Ama burada önemli olan, bir miktar kolebrasyon – Cerrahpaşa ve Boğaziçi'nde bir çalış-

ma söz konusu ama kolebrasyon olmayan yerde de kooperasyon çok önemli. Örneğin aynı ölçekleri kullanmak karşılaştırmak açısından yararlı olur. Veyahut da aynı şeyleri replike etmeyip, çalışılan alanların koordinasyonu doğru ve iyi olur diye düşünüyorum. Ben Ankara'dan ODTÜ ile konuştum, Türkiye'de bu konuda ciddi olarak araştırma yapmış benim bildiğim tek kişi Nuray Karancı ama şimdi de Yankı'nın bununla ilgilendiğini duydum. Yarın da Yankı'yı arayıp, sen ne yapıyorsun ne ediyorsun diyeceğim.

Y. Y.: Web sitesine koyuyoruz biz ölçeklerimizi, isteyen alacak. Dediğim gibi, bilgi herkesin, araştırmacının önemi bilgiyi tekeline almaktan ziyade, kendi özgün hipotezini üretmekten geçer. Ama Türkiye'de geleneksel olarak araştırmayla ilgili eğilim, kaynağın üzerine yatmak veya o örneklemin üstüne yatmak gibi bir teknikle rakipleri saf dışı edip çalışmaktır; umarım bu, bu sefer geçerli olmayacak.

G. E.: Herkesin yapabileceğinden daha fazla iş var.

E. K.: Bu pratikte, yaşadığımız şeylerin bir şekilde yazılı hale getirilmesi gerekiyor, kalması gerekiyor.

Y. Y.: Bu oturumda da bunu yapıyoruz bir yanıyla. Çalışmalarda sanırım en önemli şeylerden birisi ne olup bittiğini izleyebilmek olacak, kesitsel çalışmalar bilineni tekrar ilandan ibaret kalma riskiyle karşı karşıya. Araştırmacıların uyanık olması gereken hatalardan biri o. Yoksa dünya bu konuda yapılmış bir sürü kesitsel çalışmalarla dolu.

R. B.: Şimdiye kadar televizyonlarda meslektaşlarımızı izledim. Genellikle çocuklar daha az etkilenecekler, büyükler bunu çok daha fazla yaşayacaklar diye düşünüyorlar. Bilmiyorum, Yankı Bey de aynı şeyi mi düşünüyor, ben aynı kanaatte değilim, çocuklar duygularını çok fazla dışlaştıramıyorlar ama ömürboyu izlerini yaşayacaklar, dolayısıyla çocuklara yönelik koruyucu hekimlik ve tedavinin önemli olduğunu düşünüyorum, çünkü bunlar Türkiye'yi potansiyel olarak geleceğe taşıyacak güçler. Çocuklara verilecek hizmet birinci derecede önemli.

Y. Y.: Özel gruplar diye düşünmek gerekir onu. Yani sakatlar, özürlüler, yaşlılar, bunların da durumu çocuklarla paralel, yani çocuklar da bir özel grup. Tabii ki geleceğe dönüklük açısından düşündüğümüzde en riskli olan grup bunlar. Çocuklarda disosyetik belirtileri ayırdetmek oldukça güç. Disosyetik, çözülme anlamında. Bir örnek verelim: Enkaz altında, burada benim kızım Elif var diyorlar, "Elif, Elif" diye sesleniliyor, kimse ses vermiyor. Sonra çocuk çıkartılıyor, enkaz altından, ben Elif değilim, Tuğçe'yim

diyor mesela. Bu bir disosyasyon. Onun dışında başka tezahürleri olan birşey de, çocuklara özgü disosyasyon ve fiziksel psikoz, fiziksel belirtiler daha sık. Büyüklerden farklı olarak görülen şey o. Ona yönelik belirtilerin taranması lazım, çünkü şikâyetlerin bir kısmı çocuksu sayılabilecek davranışlar. İfade imkânı sağlandığında bunların bir bölümünü ortadan kaldırmak mümkün, yani o Tuğçe'nin bir hafta sonra tekrar Elif olduğunu biliyoruz. Kim kalıcı oluyor, bu çok iyi bilinmiyor.

E. K.: Son dönemde deprem bölgesinde çıkan, çok rahatsız edici bir tavır da var, "Stres yaptım, canım sıkıldı, çocuğa iki tane vurdum rahatladım." O yaşadığı olayın yanı sıra, çocuğun üzerinde bir de böyle bir etki var.

G. O.: Travma sonrasında, bu tür aile içi şiddet sık rastlanıyor.

G. E.: Gözlemleniyor da. Açıkça gözlemleniyor. Çadırların arasında çocuk döven anne sayısı muazzam. Ebeveynler travma sonrası semptom gösteriyor. Çocukların ihtiyaçları artmış durumda, davranışları değişmiş durumda, alt ıslatmaları artıyor, daha çok ağlıyorlar. Anne o ihtiyaca cevap verebilecek durumda değil, bu da şiddete dönüşüyor.

Y. Y.: Orada ana-babalar acizleşmiş. Bir tür reküperasyon sürecinde değil mi aileler. Kendisi o halde olduğu için başkasıyla uğraşacak halde değil. Rezervlerimizin azaldığı, çocuğumuza tahammülümüzün azaldığı, iş yükümüzün arttığı, uykusuz olduğumuz, bir sebeple mutsuz vs. olduğumuz bir zamana çok benziyor bu, sonuçta kaynakların daralmasıyla ilgili birşey. Aslında bu çadırlar arasında gördüğümüz çocuk dövme olaylarına paralel olarak, İstanbul'un gecekondu semtlerine girdikçe sokakta çocuk dövenlerin daha fazla, yoksulluğun az olduğu semtlerde daha az olduğunu görüyoruz.

B. H.: "Bu çocuk değişti" diyorlar. Siz de çok değiştiniz diyorum. Esas değişen ebeveynler, çocuk artık eski ana-babasını bulamıyor. Onu bulabilmek için de kendi düzeyinden geriliyor.

E. K.: Çocuklarda önemli bir etki de "benim yüzümden oldu" duygusu - özellikle egosentrik dönemde oldukları ve ölümü algılayış biçimlerinin farklı olduğunu düşünürsek, bu onlarda çok daha baskın bir şekilde ortaya çıkıyor.

R. B.: Bunlar travmadan sonra herkeste görebileceğimiz değişiklikler. Bu heyecan bozukluklarını çok sık görüyoruz. Genellikle de öfke tarzında oluyor bu gösteriler. Dolayısıyla biz bundan sonra anneyle çocuk arasında bu tür etkileşimleri göreceğimiz gibi, eşler arasında ve o bölgede yaşayan diğer insanlar arasında da bu tür olumsuzlukları herhalde göreceğiz. Hatta çok uzun vadede kişilik bozukluklarına neden olduğunu biliyoruz.

B. H.: Bence o bozuklukların temelinde, çocukla da konuşmamak gibi birşey var. "Şu anda bir geçiş dönemindeyiz, bir hafta burada kalacağız, sonra şuraya geçeceğiz, ama bir şekilde bir düzene koyacağız" – bütün bunlar kelimelere dökülmüyor. Salt ihtiyaçlar karşılanıyor ve bu kadarı yeter deniyor. Halbuki çocuğun orada bol bol kelimeye ihtiyacı var, açıklamaya ihtiyacı var, onlar karşılanmıyor.

Y. Y.: "Anticipatory guidance" diye bir kavram vardır, özellikle bu birinci basamak çocuk sağlığı hizmetlerinde yapılan birşey, yani bir sonraki adımda neler olacağı anlatılır. Beklenti oluşturmanın, beklentiyi şekillendirmenin, beklenenin gerçekleşmesini kolaylaştırdığı şeklinde bir araştırma verisine dayanıyor bu. Tabii o evde baba-çocuk ilişkisine baktığımız zaman bu noktada gerçekten hiçbir bilgi yok. Yani, evdeki baba çocuğuna ne bilgisi verecek?

B. H.: Bilmediğini de söylesin. Şu anda böyle bir durumdayız ama, bunu da söylesin, bir özne olarak karşısına alsın. Çünkü çocuğun ruhsal yaşamı bir şekilde ebeveyninin vesayeti altında. Yani onun onayıyla birşeyler şekilleniyor. Annesinin yüz biçimiyle onun da hayatı değişebiliyor. Dolayısıyla o ilişkiyi kesintisiz olarak devam ettirmek lazım.

G. O.: Madem projeksiyon yapıyoruz ileriye doğru, tabii bütün bunlar hallolacak, ruhsal yardım zinciri oluşacak, fakat sonra da bir adli psikiyatrisi açılmalı işin. Bin tane dava çıkacak. Bizim ceza kanunumuzda suçtur akıl sağlığını kaybetmek. Bir altı ay sonra çıkacak bunlar.

Sen bizim evlerimizi yıkmakla sakalımızı kestin DOĞA,
Ama biz senin denizlerini, topraklarını ve havanı kirletmekle
kolunu kestik. Biliyorsan, kesilen kol bir daha yerine gelmez
ama kesilen sakal daha gür olarak çıkar...
"MİLLİYETÇİ BİR YÖNTEMLE DOĞAYLA MÜCADELE"

"Toplum, Sivil Toplum Örgütlerini, Hoşuna Giden Bir Filmi Seyreder Gibi Seyretti"

AÇIKOTURUM
Yılmaz Karakoyunlu, Nasuh Mahruki,
Hülya Koç, Davut Tezişler

Yöneten: Ceyda Akaş

Ceyda Akaş: Konumuz, deprem bölgelerinde sivil inisiyatifin oluşumu, oluşum aşamaları, eksiklerimiz, toplumdaki sivil örgütlenme açığı ve son depremden bu yana sivil örgütlenmeye yönelik eleştiriler. Bunun yanısıra bir de, bu canlanan hareketi yarına hazırlık bağlamında bilinçli bir şekilde kuvvetlendirmek için neler yapılması gerektiği sorununu tartışmaya açmak istiyorum. Gelecekte neler yapmamız gerekiyor? Sözü önce sayın Yılmaz Karakoyunlu'ya vermek istiyorum.

Yılmaz Karakoyunlu: Aldığım davet mektubunda sivil toplum örgütlerinin yahut sivil inisiyatiflerin bir ülkenin hassas meseleleri karşısında nasıl kullanabileceğinin niteliklerini ve etkinlik ölçeğini tartışmak üzere toplantıya davet edildiğim izlenimini edindim. Doğrudan doğruya yaşanan deprem felaketinin somut acısı üzerinde yoğunlaşmak, sadece onunla ilgili eleştiriler getirmek, çözüm yolları aramak hem *Cogito* açısından sağlıklı bir değerlendirme yöntemi değil, hem de böyle yaklaşımların sağlıklı çözümler getireceğine inanmıyorum. Çünkü her örnek kendi içerisindeki disiplinsizliğini bir dahaki örnekte tashih etmiyor, düzeltmiyor.

Sivil İnisiyatiflerin bir tür toplumsal sıkıntılar içerisinde yer almalarının kolay olmadığını da biliyorum. Çünkü devletin yapılanışındaki frijit ve ken-

dini korumaya yönelik sert tavırları bu tür yaklaşımlara karşı müsamahakâr değil. Ama bu olayın içerisinde çok fazla sayıda, umulmadık ölçekte ağır sonuçlarla karşılaşınca halkın reaksiyonları birdenbire önemli bir noktaya geldi ve devlet, kendi korunma mekânizmalarını kullanmaksızın sivil örgütlerin taleplerine hazırlıklı hale geldi.

Eğer öncesinde sosyal güvenlik yasası ve af yasası gibi toplumun reaksiyon gösterdiği davranış türlerinin yoğunlaşması olmasaydı sivil toplum örgütlerinin meseleye müdahale ediş biçimleri bu depremde bu kolaylığı görmezdi. 1961 Anayasası'nın Türkiye için getirdiği çok önemli yenilikler vardı ve biz, yaklaşık olarak 120 yıllık anayasal geleneğe sahibiz. Ama bu anayasal gelenek içerisinde hiçbir zaman Türk toplumunun kendini özgür ve demokratik biçimde ifade edebileceği ve kendini bu çerçevede tanımlayabileceği bir anayasayla karşı karşıya kalmadık. Dolayısıyla 1961 Anayasası, dünya ölçeğinde baktığımızda Türkiye açısından son derece demokratik, aydınlanmacı ve örgütlenme açısından özgürlükçüydü. 1980'de kaldırıldıktan sonra mevcut sistemin içindeki sıkıntılar da buradan kaynaklanıyor.

Bizim sivil toplum örgütlerinin siyaset içinde yerlerini alabilmesi ve kendilerinden beklenen etkinliği gösterebilmesi, ancak o anayasanın hiç kolay farkedilmeyen, bilfiil sürünerek gelen ince, müsamahakâr, hoşgörülü tavrından cesaret alarak bu noktaya gelebildi. Toplumun bu noktayı görmüş olduğundan kuşkum yok.

Toplum, sivil toplum örgütlerini, hoşuna giden bir filmi seyreder gibi seyretti ve ona destek verdi. Bundan sonra bunun yerleşmesi için gerekli sorumluluğu almadan sahneden çekildi gitti. İkinci bir felaket, Allah esirgesin, tekrar başımıza gelirse tekrar bir sivil inisiyatif bu meseleye müdahale etmek istese bir önceki olaydan yani yaşadığımız bu olaydan yeteri kadar ders almış tavırlarla bu desteği vermeyecektir. Yine aynı olayı tekrar yaşayacaktır. Dolayısıyla toplumumuzun, bir: ders çıkarma kabiliyeti sınırlı, iki: çıkardığı dersi belleme kabiliyeti çok sınırlı, üç: bellediğini hatırlama kabiliyeti çok sınırlı, dört: hatırladığını tekrar uygulama cesareti pek sınırlı, o cesareti gösterirken sonrası için önlem alma kabiliyeti yine çok sınırlı. Bununla, herhangi bir şekilde toplumda değer yargıları oluşmamıştır, değersiz bir toplumuz anlamına gelecek bir ifade kullanmıyorum. Tam tersine toplum, kendi disiplin değerlerini oluşturacak biçimde örgütlenme yeteneğini kullanamıyor. Biz de birtakım kimseleri yönlendirmiyoruz, biz de derslerimizi çıkarmıyoruz. Bu nedenle her hadise münferit olma niteliğini, tekil olma niteliğini koruyor.

İlk defa bu depremle birlikte ortaya AKUT gerçeği çıktı. AKUT Türkiye'de karakteristiği tam kavranmamış ama davranışı çok âlicenap, sahipleri hiçbir menfaatin peşine koşmayan, profesyonel olmayan, nitelikleri itibariyle hizmeti, profesyonel amacı ise insani olan ve bu nedenle de her ülkedeki evrensel değerlere göre kabul gören bir davranışın simgeleştiği hareket biçimidir. AKUT'u sadece acil kurtarma hareketi olarak düşünmeyiniz. O, şu verdiğim tarifler içindeki herhangi bir hareketi tasvip edebiliyorsa AKUT'u otomatik olarak, doğal olarak kabul eder ve özendirir.

Eğer toplumda bu tutumlar, bu davranış türleri yerleşik ve yaygın değilse AKUT hangi üstünlük değerleriyle hizmet verirse versin gündelik bir hareket gibi algılanır. Yani vereceğim analojiyi çok yanlış yorumlamanıza müsaade etmek istemem. Birine sadaka vermeniz hadisesiyle, birini o bulunduğu durumdan kurtaracak gerekli bütün önlemleri alma mücadelesine katılmanız aynı şey değildir. O halde tekil nitelikteki çözüm bulabileceğiniz imkânlarınızın zenginliği ve o konudaki hazırlığınız toplumda o hadisenin bir daha ortaya çıkmasını önlemeye yönelik örgütsel hareketin unsuru olmak, onun bir katkıda bulunan ve katkılarda bulunulan kişisi haline gelmek öyle kolay bir iş değildir. Bizim büyük sıkıntımız kendisini burada gösteriyor.

Aşağı yukarı 100 seneye yakın ya da en az 90 senelik bir örgüt biçimimiz var. Türk toplumu bu örgüt biçimini devraldığı zaman AKUT'a benzer nitelikteydi, AKUT'u somut örnek veriyorum, işaret ettiklerim ve söylediklerim AKUT'a ait değildir. AKUT, bilindiği için, elimizdeki elma, bunun üzerine konuşalım diye söylüyorum. O nedenle AKUT'u da tarif edeyim size. AKUT,

acil kurtarma hadisesi değil, herhangi bir sorunun çözümünde devletin kendi imkânlarını ve ortaya koyabileceklerini hiç dikkate almadan, sadece örgütleyip sistemin gereklerinde ve disiplininde herhangi bir aksamaya sebebiyet vermeyen, sonuçları itibariyle çıkarı olmayan fakat ulaştığı sonuçlardaki başarıyla toplumsal değer yargılarını tatmin eden, onların yeni doğrultularını oluşturan ve muhataplarının sıkıntılarını, dertlerini gideren, dertlerini çözen bir hareketin adı.

(Tam bu esnada ufak bir artçı deprem yaşandı)

C. A.: Sallanıyoruz.

Davut Tezişler: Hâlâ sallıyor, sakın kıpırdamayın.

Hülya Koç: Devam ediyor, inanamıyorum.

Y. K.: Yani söylediğim AKUT tarifi bu. Dolayısıyle bu tarif çerçevesinde toplumumuzun önceden getirdiği birtakım hareketler vardı ve biz de bunları, üzgünüm ama, ayağa düşürdük. Yarın öbür gün AKUT kendi ciddiyetini, kendisini her vesileyle savunmaz ve toplum AKUT felsefesini savunsun derse biz AKUT'un da felsefesini ayağa düşürürüz endişesini hissediyorum. Bu sıkıntılarımı ifade etmek için buraya geldim çünkü olayı önemsiyorum. Arkadaşlar yaklaşık 100 sene evvel veya 90 sene evvel İsviçre'de bir dağ hareketi, küçük bir örgütlenme modeli doğurdu ve doğurduğu modelin arkasından o modeli izleyen bir seyyah aldı bunu kendi memleketine götürdü ve kendi ülkesinde bunu bir araya getirdi, erkek çocuklarından oluşan bir birim teşkil etti: izcilik. İzcilik hareketi, bir toplumda yetişen insanların, demin verdiğim tarife uygun ölçekle örgütlenmesine yönelik hareketin temel ilkeleridir. Bugün alın, izciliğin temel ilkelerine bakın, AKUT'un temel ilkeleri bunlardır diye – var mı bilmiyorum, varsa onu verin okuyalım çok büyük

bir memnuniyet duyarım, yoksa onu almanızı tavsiye ederim. Aşağı yukarı 1900'lü yılların başında bu hadise olmuştur ve o hadiseye bağlı olarak izcilik dediğimiz mekanizma dünya üzerinde inanılmaz şekilde hızla yayılmıştır. Bu söylediğimiz olay evrensel değer yargılarına, bizim bugün ulaştırdıklarımızdan çok daha kolay bir şekilde ulaştı, çünkü Birghingham'daki bir hadise, Manchester'daki bir maden çöküşünde izciler oraya gittiler, küçük küçük yerlerden geçerek orada insanlar bulunduğunu tespit ettiler.

D. T.: Biz Yalova'ya gittiğimiz zaman trafik kontrolünü izciler yapıyordu. Onların oymak şefleri oluyor, onlar tamamen koordine edilmişler, o bölgeye ait izcilerin birtakım çalışmalarda çok büyük faydası oldu.

Y. K.: Bakın, toplantının içeriğini zenginleştirecek çok şey söyleyeceğinize eminim de birbirimizden bilgi alışverişinde bulunurken önemli olan noktaları, benim aktardıklarımı sizin zenginleştirmeniz, sonra başka katkılarla en iyiye doğru götürmemiz, ama ondan mutlaka bir sonuç çıkarmamız lazım. Dünyanın hiçbir yerinde biz sütlacı tencerede kalsın diye pişirmiyoruz, kaplara koyuyoruz ki herkese bir tane porsiyon şeklinde verelim. Dolayısıyle Cogito'ya döküşünüz kaplara döküşünüz demektir yani. Şimdi bizim ülkemizde Robenson kardeşler diye iki kardeş vardır. Bunlardan birinin adı Ahmet, birinin Abdurrahman'dır. Bu bizim düşünce tarihimizde de önemli iki isim. Ahmet ve Abdurrahman Robenson kardeşler İngiltere'den izcilik teşkilatını aldılar ve imparatorluğa getirdiler. İkinci Meşrutiyetin ilan edildiğinin hemen biraz sonrasında 1908 Temmuz derseniz aşağı yukarı 90 senelik geçmişi var izcilik teşkilatının. Bu teşkilatın meşrutiyet içindeki uygulama biçimi İngiltere'dekinden çok daha başarılıdır. Daha sonra biz Cumhuriyetimizi kurduğumuz zaman izcilik teşkilatını spor aktivitesi olarak aldık, o aldığımız aktivite değerleriyle benimsedik ve eğitim bakanlığımızın bir birimi haline geldi. Ama ondan sonra artık 29 Ekim merasimlerinde geçiş yapabilecek bir kadro haline getirdik. İşte sol elleriyle işaretlerini verdiler vs. Türkiye'de bu mantığı, isim olarak kullanmıyorum, onun gerisindeki felsefeyi eğitim birimleri içerisinde mutlak surette işleyici bir mekanizma halinde kurmak gerektiğine inanıyorum. O şekliyle yapılabilecek en iyi örgütlenme modeli nedir; onu düşünmekte fayda vardır diye söylüyorum. Siyasi kadroların hemen hemen tamamında AKUT hareketinin ve benzerlerinin beslenmesine, onların desteklenmesine ve ona ilişkin hizmet birimlerinin özendirilmesine yönelik çok geniş çok yürekten gelen bir hazırlığın mevcudiyetini görüyorum, bundan istifade edilmesi gerektiğine inanıyorum ama sadece

bir deprem hadisesinde çok başarılı örnek vermek, arkasından çok uzun zamandan beri ihtilaflı olduğumuz ülkenin de aynı felakete maruz kalması nedeniyle birden bire hüviyetini oraya taşıyıp evrenselleştirme biçimindeki şöhretin getirdiği sınırda kalmadan bunu ileriye dönük çok iyi örgütleyebilecek ve ülke düzeyinde örgütleyebilecek bir yapıya kavuşması bakımından devletin, hazırlıklı olduğunu ama yeteri kadar bilgi ve tecrübesi olmadığından birinin elinden tutup, bu hazırlıkları ve bilgi birikimini kullandığı noktaya getirmesi gerektiğine inanıyorum, bu aşamada söyleyeceklerim bunlar.

C. A.: Peki ben araya girip bir şey sorabilir miyim? Az önce, af yasasının gündeme gelmesiyle toplumsal bir tepki doğdu ve bu tepki sonucunda da sivil inisiyatifin devlet tarafından kabulü biraz daha yumuşak oldu dediniz.

Y. K.: Hayır, kabul etti devlet, aciz oldu, yumuşak olmadı, devlet kabul etmedi çöktü yani esir alındı devlet bu konuda.

Nasuh Mahruki: Bunun af yasasıyla bağlantısı nedir?

Y. K.: Toplum daha evvelce kendi reaksiyonlarını cesaretle ortaya koyamıyor ve münferit davranış türleri ortaya koyuyordu, münferit davranış türleriyle herhangi bir noktaya varma konusunda devlet kendine kafa tutanlara karşı kolay teslimiyet göstermez ve cesaretlerini kıracak her türlü önlemi alır. Kendi adına kendi davranışının risksiz otoritesini kullanma kabiliyetini

haiz bir tarifte, devletimiz olduğu için, bu noktalarda olağanüstü cesaretler gösterir ve giderdi. Bir mitinge çıkıyorsunuz, sizin diz kapağınıza tekme atıyorlar, anlatabiliyor muyum. Bu işte, bana karşı çıkan birisini nasıl cezalandırırım diyen devletin keyfilik türü. Ama burada öyle bir şey yapamadı, neden yapamadı, çünkü toplum birdenbire hiç kimsenin hatırına gelemeyeceği kadar, toplumsal bir birliktelik göstermeye başladı. Bu birliktelik sokağa düşerek olmadı, bu birliktelik gidip sağa sola siyah çelenk koyarak da olmadı, siyasi parti liderlerine küfür ederek de olmadı. Bir fikrin yanlışlığını, kendisi adına hareket edebilecek zeminlerin tümünü kullanarak özgürleştirebildi. Yani basını kullanarak, yani toplumsal değer yargılarını aktarma mekanizmalarını kullanarak, konuştu, gitti, geldi ve karşısında örgütlenmiş bir kitleyi gördü. Böyle bir kitle karşısında ben astığı astık kestiği kestiğim diyemedi. Diyemeyince çökmeye başladı. O zaman halk, eğer sivil toplum örgütlerini başarılı bir şekilde örgütleyebilir, iyilik zamanı kötülük zamanı farketmez, devletin desteğe ihtiyacı olduğu zaman o desteği veren, yanlışlık yaptığı zaman da düzeltilmesi için gerekli olacak önlemi alacak otoriteyi kullanmak noktasında "kullanırsam karşı taraf benimle ortak hareketin içine girmek zorunda kalacaktır," dedi ve bunu gördü. Cumhurbaşkanımızın bunu reddetmesi öyle Erdoğan Teziç'in raporunun verdiği istikametin sonucu değildir. "Toplumda genel kabul görmeyen bir yasayı kabul etmeyeceğim, gidin bakayım referanduma", dedi, zorladı yani. Onun için bu olaylarda artık bundan sonra benim korkularım vardır: AKUT'a bir taklit çıkması, bir alternatif üretilmesi gibi. Yani AKUT kendi disiplinlerini birlikte yürüterek genişleme politikasını uygular, iyi seçimler yapmazsa alternatifleri çıkmaya başlar, iş ayağa düşer. Yani TÜSİAD kuruldu, şimdi artık hangi ilçeye gitseniz TÜSİAD var, anlatabiliyor muyum, ona benzer şeyler olabilir. Halbuki öyle olmak yerine birinin üstün otoriteyi kullandığı, yani konfederatif bir yapıda, kendi yerlerinde örgütlenmesi lazım ve bunun iyi eğitiminin yapılması lazım, bunun için finansman ayrılması lazım, belki hiçbir zaman bu kadar kolay zemin bulamazsınız. Aşağı yukarı iki ay sonra 2000 yılının bütçesi mecliste müzakere edilmeye başlanacak. AKUT yetkilileri çok iyi bir örgütlenme modeli hazırlar ve bunun finansmanını da detaylandırırsa, yani projelendirilmiş fizibl başlıklar ve fizibl rakamlar sistematiğine döküp getirebilirse, kendisini de iyi örgütlerse, böyle dernekten çıkarıp vakıf gibi daha kalıcı karakter kazanan noktaya getirirse devletten çok önemli destek alabilir, meclisten çok önemli destek alabilir. O zaman

hem eğitim programını uygular, hem bölgesel olarak eleman yetiştirme, bu arada onları faaliyete hazır tutma kabiliyeti kazanır.

N. M.: Konuyu hemen AKUT'a bağladınız.

Y. K.: AKUT diye bakmadım ben, isterseniz bütün AKUT laflarını çıkarın yaptığım konuşmadan.

N. M.: Kalmasında yarar var. Bir örnek olarak onu aldınız.

C. A.: Evet Nasuh, söz sizin.

N. M.: Başını kaçırdım konuşmanın ama son söylediklerinizle ilgili bir şeyler ekleyebilirim. Aslında haklısınız, bize çok yoğun bir talep var, Türkiye'de bu işin örgütlenmesini AKUT üstüne alsın gibi. Fakat bu hiç de kolay değil. Çünkü yaptığımız iş çok ciddi ve riskli. Ciddi bir eğitim programımız var. Bize bir, bir buçuk yıl süren, başvuran insanların katılmasını istediğimiz 68 tane değişik konu ve seviyelerde eğitim programımız var. Bunları karşılayabilen insanları biz AKUT'a kabul edebiliyoruz, bu standardı kaldırabilecek insanları... AKUT'un bir avantajı da kurucularının dağcı kökenli olması ve eğitimlerinin üniversite seviyesinde olması. Bu kaliteyi tutturabildiğimiz sürece AKUT'u yaygınlaştırmaya kararlıyız. Bu kaliteyi ne ölçüde tutturabiliriz, tutturamadığımız zaman ne yapmalıyız? Problem bu bizim için. AKUT kaçınılmaz olarak yavaş yavaş büyüyecek. Bu depremden önce de Ankara ve Antalya'da ekiplerimiz vardı, İzmirde oluşmak üzereydi...

C. A.: Şimdi galiba Kıbrıs'ta da oluşuyor?

N. M.: Resmi olarak yok. Yani bizim AKUT adını verdiğimiz bir grup yok. Ama tabii her yerden talep var.

"Bizi de eğitin, ekip kuralım", diyorlar ama bu öyle kısa süreli bir eğitimle olacak şey değil. AKUT sadece depreme gitmiyor ki.. Sele gidiyor, kanyona gidiyor, dağ kazalarına gidiyor, çığa gidiyor... Dolayısıyla bizim çocuklar birçok konuda eğitimliler. Ama gündemdeki konu deprem ve şimdi bu alanda hazırlık söz konusu.

C. A.: Bu eğitimler ne kadar sürüyor?

N. M.: Dediğim gibi 68 tane konu var. Kimisi 2 saatlik, kimisi de on gün-

lük bir eğitim gerektiriyor. Bizim yapacağımız kontrollü bir şekilde AKUT'u yavaş yavaş büyütmek. Taleplere şu yanıtı veriyoruz. "Bir kere siz kendi aranızda örgütlenin, ilk yardım eğitimi alın ondan sonra da biz sizi eğitelim."

Şimdi İstanbul'da bir eğitim merkezi kuracağız. Burada insanları gayet disiplinli bir şekilde bir ay, iki ay misafir edip her konuda eğitim vererek tekrar kendi bölgelerine göndereceğiz. Dolayısıyla bizim için önemli olan yerel örgütlenmelerdir biz de elimizden gelen yardım ve eğitimi vereceğiz. Ama bu kadar büyük bir ülkede tek merkezden yönetimle başarılı olunabileceğini pek zannetmiyorum. Resmi ya da sivil topyekün bir hareketin olması gerektiğine inanıyoruz. Sayın Ecevit'le yaptığımız görüşmede değişik öneriler sunduk. Bunlardan biri, Türkiye'de çok etkin bir sivil savunma birliği var. İstanbul, Ankara ve Erzurum'da. Fakat bunların toplamı 150 kişi civarında. Bir kere bunların güçlendirilmesi gerekiyor. Her ilde 50 tane iyi yetişmiş, yeterli ekipmana sahip sivil savunma birliği olsa 4000 kişi eder. Yani Afet İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı personel.

Bir de ordu var. Mesela istihkam taburundakilere arama kurtarma eğitimi verilirse hazır bir kuvvet oluşmuş olur. Bu insanlar kendi bölgelerindeki herhangi bir olaya hemen müdahalede bulunabilir. Çeşitli organizasyonlara girebilirler. Mesela Sivil Savunma'nın kadrosunu da oluşturabilirler. Bir de Sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesi, desteklenmesi gerekiyor. AKUT ve AKUT benzeri yapılar teşvik edilmeli. Üniversitelerde bu konuda kulüp kurulabilir, rektörlük tarafından bu kulüp desteklenebilir.

Şimdi Sivil Savunma'nın ve ordunun tabii ki AKUT'a ihtiyacı yok. Giderler, dünyanın en iyi eğitimcisini getirtip alt yapılarını oluştururlar. Yapıları bunlara müsait, Sivil Savunma'nın Ankara'da çok iyi bir merkezi var. Fakat personeli çok atıl kalmıştır.

D. T.: AKUT olarak devlet karşısında oldukça çekinceli duruyorsunuz. Yaptığınız iş arama kurtarma, insan kurtarma... Cesaret isteyen bir şey bu. O halde devlete karşı da cesur bir tavır almanız lazım. Bu konuda sizi hatalı buluyorum. Neden? Bir kere Sivil Savunma'nın yeterli teşkilatı yok. Ben de orada çalıştım, kesinlikle yok. Türkiye'de üç tane tam teşekküllü jipi var. Yalova'da Sivil Savunma'yla birlikte ben bir yere gittim. Adamların bana söylediğine göre bu insanlar Erzurum Köy Hizmetleri'nde işçi olarak çalışıyor. Ellerine kazma kürek verilip, üstlerine Sivil Savunma kıyafeti giydirilip uçakla buraya gönderilmişler. Sizin bu noktada, kamuoyundan bu desteği almışken devletin sahip olduğu sistemi övmeniz yanlış. Sivil Savunmacı'la-

rın bize karşı tavırlarını deprem bölgesinde gördük. Bu çekişme yüzünden bazı hatalar da yapıldı orada. Sivil Savunma çok yetersiz, yedi gün sonra jipini getirdi.

N. M.: Bir kere yanlış yerden bakıyoruz. Sivil Savunma'nın yeterli olduğunu söylemedim. Sivil Savunma'nın 120 adamı son derece yeterli ancak 65 milyonluk ülke için yetersiz. Dolayısıyla bizim burada özellikle birilerini korumak ya da devlete karşı çıkıp çıkmamak gibi bir konumumuz yok. Ama ortada Sivil Savunma diye bir sistem var. Ankara, İstanbul ve İzmir'de bu ekipler tecrübeli ve yeterliler, malzemeleri var. Fakat bu sadece üç ilde var. Bu ekiplerin her ilde olması gerektiğini söylüyoruz. Yani başlangıç var ama devamı yok. Biz bu başlangıcı doğru buluyoruz, devamının olmamasını yanlış buluyoruz. Söylediğimiz bu. Artı bizim Sivil Savunma'yla resmi işbirliği protokolümüz var; onlarla ortak eğitim de yaptık. Dolayısıyla o insanların yeteneklerini, tecrübelerini biliyoruz, onları iyi tanıyoruz. O az sayıdaki insanın çok mükemmel olduğunu söyleyebilirim. Ayrıca Yalova'ya gelmemeleri de yanlış.

D. T.: Gelmediler değil, araçları geç geldi.

N. M.: Ama 45 bin enkazdan bahsediyoruz, siz bana Yalova gibi küçük bir lokasyondan örnek veriyorsunuz.

D. T.: Sadece yetersiz olduklarını belirtmek için...

N. M.: Yalova'da değilse, Değirmendere'de, orada değilse bir başka yerde vardılar ve iyi çalıştılar.

D. T.: Kazma kürekle!..

N. M.: Ortada iki Sivil Savunma var. Ben burada onları savunma durumuna düştüm. Biri benim bahsettiğim her türlü teçhizata sahip kurtarma, biri de kırk yıllık atıl sistem. Bu ikisini birbirine karıştırmayın. Ortada bir de son üç senedir oluşmuş, arama köpeklerine, ekipmana sahip eğitilmiş insanlar var. Şimdi eleştiri yaparken bu sözünü ettiğimiz İstanbul, Ankara ve Erzurum grubuna destek de vermek lazım. Bu iş çözüldüğünde 4 bin personel olacak.

Bu da Türkiye'yi belirli ölçüde rahatlatmaya yeter. Sivil Savunma hakkında söyleyeceklerim bu kadar. Ayrıca Spor akademilerinde ders olarak Sivil Savunma okutulması için bugünlerde kararname hazırlanıyor. Bizce en doğrusu belediyelerde yerel örgütlenmelerdir. Bu belediyeler bulundukları yöredeki doğal afet türüne göre ağırlık verebilirler. Yani belediyeler bölgelerinde ihtiyaç duyulacak örgütlenmeye gitmeliler.

Bu problem öyle bir iki senede çözülemez. Ciddi bir eğitim ve alt yapı işi. Bir kere topyekün bir örgütlenme şart. Türkiye'nin tamamının kendi içinde örgütlenmesi gerekir. İlkokullarda çok temel ilkyardım eğitimi verilmeli.

D. T.: Bu söylediklerinizin hiçbir anlamı yok gelecek için. Ben, Yalova'da devleti asker ve polisten ibaret gördüm. Siz istediğiniz kadar teşkilatlı olun. Sizin kurtardığınız yaralıların tedavisinin nasıl yapıldığını gördük. Kızılay'ı gördük, bir kere kan stoğumuz yok. Gıda yardımı yok, tıbbi araç gereç yok. Ben inanmıyorum! Sivil Savunma, AKUT'un gruplaşmasını kabul edecek mi? Yoksa devlet Sivil savunmayı kaldırıp AKUT'a mı destek verecek?

N. M.: Ne alakası var! Ben böyle bir şey söylemiyorum.

H. K.: Böyle çaresiz konuşmalar yerine öneriler getirin...

D. T.: Ama bunlar önerileri doğuracak. Yaşadığımız toplumsal felaketin gerçeği bambaşka. Somut bir bölünmüşlük yaşadık, yaşıyoruz. Yitip giden hayatlar, geride kalanlar. Acılar ortak olanlar ve hadi sendeciler. Acılarımızı bile gerçeğe yakın yaşıyamıyoruz. Tarihinde yaşadığı nice acılardan ders almamış bir millet. Ders verme yani acılardan halkını uzak tutabilmekten aciz bir devlet. Kötümserlik penceresinden baktığımı kabul ediyorum. Ama galiba doğrusuda bu. Radikal çözüm için yapacağımız en doğru yaklaşım, felaket ihtimallerinde bu pencereden bakabilmektir. Lütfen dikkat edin. Yirmi dört bin yaralı şu anda tıbbi bakım altında. Sivil toplum örgütlerinin kendi insiyatifleriyle enkaz altından çıkardığı yaralı sayısı 2000-2500 civarı. Geride kalan tüm yaralıları halk kendi kendine enkaz altından çıkarttı. Tabii ki hiçbir örgütü neden bu kadar az insan çıkardınız gibi basit bir yargılamayla suçlayamayız. Ama yetersizliğimizin ağır bir gerçek olduğunu da kabul etmeliyiz. On dört ve yirmi beş yaş arası yirmi milyon genç nüfusa sahip bir ülkede, bu kadar büyük bir potansiyelin devletimizin yanlış politikası nedeniyle bir sonraki nesile bilinçsiz, yetersiz ve dejenere olmuş yaşlı insanlar olarak sıralarını savmaları tedirginliğini yaşıyorum. Sayın milletvekilinin söylediği bilimsel verilerle konuya yaklaşmak, tabii ki kağıt üstünde geçerlilik taşıyan etkenler ya da Hülya hanımın değindiği çaresiz yaklaşımların bir çözüm getiremeyeceği. Ama inanın gerçeği yaşamak bambaşka bir olgu. İlkokulu bitirmiş birey sayısı kalabalık, ama eğitim seviyesi kalitesinde nüfus kıtlığı çeken bir ülkede bu tür yaklaşımların çözüm getireceğine inanmıyorum. Entelektüel seviyeyi koruyarak, gerçekleri değiştiremezsiniz.

Bin yıla yakın bir süreden beri Anadolu topraklarında yaşayan biz Türkler, galiba hâlâ göçebe felsefesinde kurtulamadık. Dikkatle incelersek, yaşam felsefemiz daima gelgitlerle dolu. Kültür seviyemiz, eğitim sistemimiz, sevgilerimiz, acılarımız da hep böyle. İyi kötü yaşadığımız her şeyin yerini sürekli değiştiriyoruz. Biz ne yaptık da bu acıları yaşadık? İnanın bunlara unutulacak. Yetersizlik, bilgisizlik ve acizlik okyanusunda kürek çekmeye devam edeceğiz. Sonumuzu hiç düşünmeden. Tabii ki çözüm var. Ama uzun ve çetin bir yol. Sivil inisiyatifin bu güce ulaşmak istemesi tek bir yumruk olup toplumsal yaraları sarması bana çok hoş ve doğru bir yol gibi geliyor.

Yaşadığımız bu büyük felakette bu ülkenin göremediği, ya da medyanın gözden kaçırdığı bir başka kurtarma ekibi var. Bu işin başından beri haklarının yendiğine inanıyorum. Yaptıkları profesyonel çalışmalara ve engin cesaretleriyle ülkemiz için çok büyük faydaları olacağına inandığım Zonguldaklı madencilerimiz. Sahip oldukları engin tecrübe ve cesaretle bir çok vatandaşımıza hayatlarını hediye ettiler.. Yaşıyacağımız tek toplumsal felaket deprem olmayacak. Ama sayın Mahruki'nin gözden kaçırmaması gereken nokta, göçükler konusunda bu isimsiz ve medyatik olmayan kahramanlardan AKUT'un büyük bir bilgi transfer şansının olduğunun farkına varmasıdır. Medyanın da Sezarın hakkını Sezara vermesi gerekiyor. Bir de Nasuh Mahruki'ye şunu sormak istiyorum. Siz devlete karşı ne yapabileceksiniz?

N. M.: Devlete karşı birşey yapmamız gerekmiyor ki!

D. T.: Kendinizi nasıl motive edeceksiniz?

N. M.: Biz zaten yeterince motiveyiz, problemimiz yok. Biz arama kurtarma derneğiyiz ve tek amacımız arama kurtarma çalışması yapmak. Gerisi bizi ilgilendirmiyor.

Şunu söyleyeyim. Biz Türkiye'de yaşıyoruz. Türkiye'nin sağlık sistemi belli, trafiği belli, eğitimimiz belli, millet meclisimiz belli... Dolayısıyla böyle bir ülkede yaşarken her şeyi bir anda değiştirme hayaline kapılmak doğru değil. Uzun vadeli programlar hayal edelim. Bizden sonraki kuşaklardan başlayarak ciddi bir eğitim verilebilir. Şu andan itibaren üzerimize düşeni yapmalıyız. Bütün sistemler kendini revize etmeli. Şu son depremde gördük ki böyle bir şeye çok hazırlıklı değiliz. Belki de hiç hazırlıklı değiliz. Hepimiz ciddi bir tokat yedik. AKUT da bu kadarına hazırlıklı değildi; biz elimizden geleni yaptık. Daha iyi organize olsaydık belki daha çok insan kurtulurdu. Dolayısıyla dersler çıkartılmalı ve bu dersler bir an önce uygulanmalı.

Sürekli bir yerleri eleştirerek, karalayarak bir yere varamayız. Onun

yerine önerilerimizi getirmeliyiz. Yeterli kanunlar var. Ordu çok büyük bir güç. Sağlık Bakanlığının bazı şeyleri gözden geçirmesi gerekiyor. Bütün bakanlıklar, sorumlular, yetkililer bundan sonra kendilerini yeniden gözden geçirip revize etmeli.

D. T.: Bunlar tespit edilen şeyler. Benim korkum da bu. Benim, sizin yapabileceğiniz şey, gücünüz belli ama birçok şey devlete kalmış durumda. En azından altyapıyı devletten bekliyoruz. İyi de bunun üstüne düşecek mi?

N. M.: Her şeyi devletten beklemek de yanlış. Siz 65 milyon olarak verginizi doğru veriyor musunuz? Siz çocuğunuza eğitim veriyor musunuz? Halk gerçekten devlete karşı görevlerini tam olarak yerine getiriyor mu ki devletten bu kadar çok şey istiyor. Bizim topyekün bir harekete ihtiyacımız var.

Bir de bugünden çözümü bulup yarın bunun ekmeğini yiyebileceğimizi ummamamız gerekiyor. Problem bu. Hükümetler de beş senelik yatırımlar yapıyor, niye yirmi sene sonrasını düşünmüyor? Bu benim şahsi görüşüm. AKUT olarak biz eğitim verebiliriz. Çok talep var. Bu da bizi korkutuyor. Çünkü biz şimdiye kadar hiç hata yapmadık. Ne bir elemanımız yaralandı ne de bizim yüzümüzden biri hayatını kaybetti. Şimdi bir anda binlerce kişi olursak bu hatayı yapma olasılığımız çok artacak. Bu bizi çok korkutuyor.

C. A.: Depremden bu yana AKUT toplum tarafından büyük destek gördü. Peki bundan sonra devletten aynı desteği görebileceğine inanıyor mu AKUT?

N. M: Hükümet üç aylığına kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi aldı. Biz de bunun içinde kendimize rahatlık sağlayacak kararların çıkması için istiyoruz. Fakat ikide bir deprem oluyor, oturup konuşamadık henüz. Ben bu konuda görüşüyordum ama yarım kaldı. Oturup toplanamıyoruz. Bize destek var ama biz talepte bulunduktan sonra bu kararname çıkar ya da çıkmaz ayrı bir konu. Sonuçta böyle bir girişim var.

Talebimiz kabul edilirse bizi maddi olarak çok rahatlatacak.

H. K.: Ben afet bölgesinde hem gazeteci; hem de gönüllü bir kuruluşta yarı görevli olarak bölgede bulundum. Naçizane tecrübelere sahip oldum. NGO (Non Govermental Organizations) olarak

bilinen örgütlerle ilişkim eskiye dayanır. Bu bağlamda OXFAM içerik ve işleyiş açısından yakından tanıdığım örgütlerdendir. NGO'ların çalışma alanlarını belirtmek açısından 90'lı yılların başlarında yaşanan Peşmergeler sorununu örnek vermek istiyorum. Kuzey Irak'tan can güvenliği sebebiyle Türkiye'ye göç eden Peşmergeler olayında Türkiye Cumhuriyeti devleti ve yetkilileri gelen dış yardımların koordinasyonu ve dağıtılması konusunda, ülkenin adına leke sürecek uygulamalar yapmışlardır. Bölgeye gelen yardımlar, çarçur edilmiş, rant sahibi kişilerin elinde paraya dönüşmüştür. Burada belirtmek istediğim nokta şu; gelen dış yardımlar tek başına bir değer teşkil etmez. Bu yardımları ülkede gözetecek, dağıtacak bir merciye ihtiyaç var. Çünkü yabancı sivil toplum örgütleri yardıma gittikleri ülkelerde tam olarak kime, neye, nasıl yardım edeceklerini hem sosyal açıdan hem de kanunlar nezdinde bilemezler. Bunun örnekleri Somali'de, Bosna'da, Sudan'da yaşandı. Bu durumda gelen NGO yardımlarının da düzenli bir şekilde hedef kitleye ulaşması için iyi bir organizasyona ihtiyaç var. Belirtmek istediğim ikinci ve çok önemli bir nokta ise; deprem felaketiyle ortaya çıkan yardım ve koordinasyon örgütlerinin sadece deprem, sel gibi doğal afetlerde değil, aynı zamanda siyasal ve sosyal açıdan da bir fay hattı üzerinde bulunan Türkiye'de büyük göç ve savaş gibi olağanüstü durumlarda da gerekliliğidir. Ve bu örgütlerin kesinlikle devletten yardım görmesi, resmi düzeyde kurumlarla işbirliği içinde bulunması gerekir. Maalesef Türkiye'de siyasal ortam henüz bu yapılanmalara hazır olmadığı için, bu tür örgütlenmeler anti-devletçi ve potansiyel bölücü olarak görülmektedir.

Bildiğiniz gibi deprem bölgesine zamanında ulaşamayan yabancı kurtarma ekipleri oldu. Aynı zamanda farklı amaçlarla gelener oldu. Öğrendiğime göre bu ekiplerden biri Norveç ekibiydi ve çok farklı bir nedenle buradaydılar.

C. A.: Niye gelmişler?

H. K.: Söyleyemem. O benim kayıtlarımda şu an...

Y. K.: Yayınlanmayacak mı yani?

H. K.: Şu anda belli değil...

N. M.: Ülke de söylemeseydin... Adamları bir daha sokmazlar Türkiye'ye.

H. K.: Böylesi büyüklükteki bir felakette oluşan kargaşada zaten darmadağınık olan bir devlet yapısı içinde gelen yardımların niteliğini kontrol edemezsiniz. Eğer gelen yardımı ve kurtarma ekipleri bölgeye zamanında

ulaştırılsaydı belki de yüz kişi daha kurtarılacaktı. Buradaki hemen herkes en az bir kere o bölgede bulundu. İnanılmaz bir cahillik hakim her yere. Ölü diye morga getirilen insanlar orada bulunan sağlıktan anlamayan insanlar tarafından bilekten nabız alınmak suretiyle kontrol edildikten sonra öldüklerine kanaat getirildi. Rigor Mortis-ölüm katılığı denen duruma ulaşan bir bedenin canlılığı hiçbir zaman bilekten nabız alınarak kontrol edilemez. Kaldı ki ağır yaralanmalarda ve iç kanamalarda nabız hemen hemen yoktur. Evet hepinizin korktuğu şeyi söyleyeceğim; depremden sonra pek çok insan diri diri gömüldü.

Ortada bir AKUT olayı var. AKUT depremlerdeki büyük çabalarıyla göz doldurdu. Nasuh ve ekibi yaptıkları çalışmalarla kahraman oldular. Neredeyse iki düşman ülke arasındaki ilişkilerin düzeltilmesinde rol oynadıar. Halk onları seviyor. Burada OXFAM örgütünden hareketle söylüyorum. Kurumsallaşırken bozulmamaları lazım. Batıdan alınan tüm yenilik, yapılanma ve organizasyon örneklerinden orada yaşanan hataların da dikkate alınması lazım. Bu örgütlere yapılan en büyük eleştiriler; devletle içiçe geçmeleri ve yöneticilerin kişisel menfaat sağladıkları yönündedir. Ortada bir rant var. İnsanların en duyarlı olduğu noktayı işaret ediyorsunuz ve karşısında hem devletten hem de halktan ilgi ve destek alıyorsunuz ve bunların neticesinde derneğe büyük bir sermaye akışı başlıyor. Kurumlaşırken amaçların gözardı edilmemesi ve hele Türkiye gibi her an süistimal edilebilecek iyi niyet merkezli çabaların heba olmaması için hem derneklerin hem de devletin bu konularda yasalar düzeyinde ve kişisel ilişkilerde çok dikkatli olması gerekir. Güç sahibi rant sahibi kıskacının sivil örgütlere sıçramaması çok önemlidir.

AKUT'un yarı nezdinde aldığı olumlu sinyalleri görenler tabii ki durmadı. Bugün AKKURT'lar diye bir oluşum çıktı ortaya, yarın diğerleri... Ortada ciddi bir pasta var çünkü. Bu yapılanmaların denetlenmesi bu aşamada devletin elinde. Bir çeşit kurumsal çerçeveye oturtulması şart. Örneğin AKUT depremin ilk günlerinde televizyondan bağış kabul ettiklerini belirten anonslar yaptı. Sonuçta hesaplarına el kondu. Kanuna aykırı işler bunlar. Denetlemek çok güç; yarın ben de başka bir isimle dernek kurdum derim yardım toplarım. Bu tür olaylar AKUT açısından da kötü.

Ben deprem bölgesindeyken ilk günlerde bölgeye kamyon kamyon gönüllü genç geldi. Renkli tulumlar giyip gelmişler ama enkazların başında hiçbir işe yaramadılar. Bu insanların örgütlenme, bilgi ve tecrübe eksikleri

vardı. Türkiye burada kötü bir sınav verdi. Orada, her enkazın tepesinde, sizin gibi "nerede bu devlet" diye bağıran bir sürü insan vardı.

D. T.: bir dakika "sizin gibi"derken belki de konuşma tarzımın agresifliğinden böyle eleştiriyorsunuz. Ama şu var, biz Yalova'da üç tam gün çalıştık. Kızmamın ve agresif olmamın nedeni orada yabancı ekiplerle yaptığımız tartışmalardı. Cihazların yok dediği yerde canlı insanlar çıkarttık. Tartıştık.. Çok yanlış gördüm orada bu nedenle agresifim. Dediğiniz doğru, orada çok cahil insan, çok felaket tellalı vardı.

Benim AKUT'a eleştirilerim de oldu. Nasuh Bey gayet samimi bir hareket başlatmış ama kontrol eksikliği var. Birçok AKUT tişörtlü insan gördüm. Orada tişört dağıtmışsınız falan. Baktım o insanlar da en az bizim kadar deneyimsizler, yeteneksizler...

H. K.: Biz şu anda tamamen arama ve kurtarma desteğinde odaklandık. Asıl önemli olan deprem sonrası bölgeye yiyecek barınma, eğitim, sağlık ve diğer hizmetleri götürecek bir yapılanmadır. AKUT görevini tamamladı. Bundan sonraki organizasyon çok önemli. Konuşmamın başında işaret etmek istediğim nokta da budur. Bu tür yardımlar doğal afet, sosyal çalkantılar ve savaş gibi olağanüstü durumlarda sivil halka yapılması gereken yardımları içerir. Bu desteğin de mümkün olduğunca tek elden yürütülmesinde yarar var. Örnek verdiğim örgüt dünya çapında yardım çalışmalarına girmektedir. Hem merkez ofis olan İngiltere'de hem de başka ülkelerde kurulu ofislerde ve sahalarda çalışan ücretli ve gönüllü destekçilerden kurulu bir yapıya sahiptir bu örgüt. Şimdi bir müsibetle hem örgütlenmeye hem de yardıma çalışılıyor Türkiye. Bu çok zor bir durum.

D. T.: Size güzel bir örnek vereyim. Çiftlikköy'e giderken kamyonumuz durduruldu. Biz boş olan vaktimizde ki ben de kriz masasında ilaç yardımının ayarlı bir şekilde istiflendiğini gördüm, kamyonumuzla biz gittik, kendi inisiyatifimizle ilaçları yükledik ve dağıttık. Resmi kriz masalarının hiçbir şeyden haberi yoktu. Ellerinde harita yoktu.

H. K.: Oradayken çok zor anlar yaşıyorsunuz zaten. Ortamdaki çaresizlikten etkileniyorsunuz tabi ki. Bu çaresizlik ve kaos pek çok insanın işine geliyor. Vicdan operasyonları düzenleniyor. Falanca şirket gidip 20.000 kişiye yemek veriyor. Bu giderleri tabi ki vergiden düşüyorlar. Ayrıca müthiş bir Piar desteği. Gazetelerde televizyonlarda boy gösteriyor. Hele elinde medya kuruluşu bulunan şahıslar bunu bir reklam haline dönüştürüyor. Yardımların amacı sapıyor.

D. T.: Siz Norveçlilerle ilgili ilginç bir şey söylediniz. Biz depremin 9. günü Gölcük'e geçtik. Bir şey dikkatimi çekti. Bu depremde ilgi iki türlü ölü oldu. resmi ölü sayısı 15 bin ya, bunu yarısı deprem sırasında yarısı da daha sonra öldü diye düşündüm.

Gölcük'e gittik, her taraf bomboştu. Canlı var mı yok mu belli değildi. Askeriye boşaltmış. Gece yarısı komiserle sokakları dolaştık, askerin yasak koyduğu bölgelerdeki boş binalarda dinleme yapıyorduk. On beş kişilik sivil Güney Afrikalı kurtarma timi gördük. Birisi İstanbul Başkonsolosu yardımcısı olduğunu söyledi, Türkçesi çok iyiydi. Bana bir Güney Afrikalı bir bayan "enkaz altında ölmek üzere olan birisini bulursam manevi açıdan rahatlamasını sağlayarak ölmesini sağlayabilirim", dedi:

N. M.: Hıristiyan mı yapacakmış?...

D. T.: sonuçta Güney Afrikalı o grup dini amaçlı gelmişti. Yanımdaki emniyet görevlisine durumu anlattım. O da böyle bir durumda misyonerliğin aptalca olduğunu, burasının müslüman bir ülke olduğunu söyledi....

H. K.: Benim verdiğim örnek daha farklı bir noktaya işaret ediyor.

N. M.: Bu depremin boyutunu iyi ortaya koymak lazım. Örneğin Adana Ceyhan depremi bizim dişimize göre bir depremdi. AKUT ve Sivil Savunma üç dört günde işi bitirdi. Orada depremden sonra ölen kimse olmadı. Sağ kalanlar hemen çıkartıldı.

Fakat bu deprem, ki "yüzyılın faciası" deniyor, Amerikalıların da başına gelse darmadağın olurlardı. Hiçbir ülke belini toplayamazdı kolay kolay. 45 bin enkazdan bahsediyoruz. Dolayısıyla Türkiye'de yaşanan sorunları biraz da buna bağlamak lazım.

Biz AKUT olarak 150 kişi kadardık bölgede ama sanırım üç dört bin kişi AKUT'çu olarak çalıştı. İnsanlar AKUT yazan tişört bastırıp gelmişlerdi. Her tarafta bu şekilde görülmemiz olumluydu belki ilk bakışta, ama onların hataları bize olumsuzluğu da yaşattı. Türkiye'nin dört bir yanından gelen sıradan insanlar AKUT'çu olarak çalıştı. Hata yapanlar oldu. Kamyonlar önüne AKUT yazarak bölgeye girebildiler. Eli sopalı insanlar herkese yol vermiyordu. Dolayısıyla yardım araçları bile camlarına AKUT kâğıdı iliştirmek zorunda kaldı. Hâlâ bugün bile bize haber geliyor, Değirmendere'de AKUT adına yardım toplayanlar varmış. Askere, emniyete telefon ediyoruz engellenmelerini sağlamaya çalışıyoruz bizimle alakaları yok diye. Yani bugün bile bizim başımızı ağrıtan olaylar oluyor. Şu anda AKUT'tan kimse yok orada.

Biz oradayken yardım dağıtma işleri ister istemez bizim üstümüze kaldı. Bizim işimiz sadece arama kurtarma ama Değirmendere'de yardım dağıtma işi de bizim üstümüze kaldı. Kimse yoktu.. Bir süre bu görevi yürüttük daha sonra her şeyi donanma komutanlığına teslim ettik ve devreden çıktı.

Bu büyüklükte bir deprem herhangi bir Avrupa ülkesinde olsaydı derhal sıkıyönetim ilân edilirdi. Ordu el koyardı her şeye. Almanya'da böyle olurdu mesela. Bir general görev alır iletişim, koordinasyonu sağlardı. Tek yetkili olurdu, cumhurbaşkanı, başbakan bile onun altında olurdu. Biz şaşardık, çünkü ölçek çok büyüktü. Eleştiri yaparken bunu dikkate almamız lazım. Bu büyüklükte bir depremi insan bir kere yaşar. Üç kuşak yaşamıyor, dördüncü kuşak yaşıyor mesela. Dolayısıyla böyle bir faciayı babanızdan bile duymayabilirsiniz. Ama potansiyel olarak var.

C. A.: Yılmaz Bey'e söz vermek istiyorum.

Y. K.: Şimdi arkadaşlar aranızda yaşça en büyüğü benim. Dolayısıyla farklı tecrübelerim var. Başlangıçta söylediğimi tekrarlama ihtiyacını duyuyorum. Herkes böyle bir olayda neyi dert ediyorsa onu destekleyecek ipuçları arar geçmişten. Bizim tartışmamız da kaçınılmaz olarak bu kalıba döküldü.

Eleştirinin temelindeki yaklaşım böyle olursa varmak istediğimiz sisteme ilişkin olgunlaşmaları da sağlayamayız. Türkiye'de medyanın ve devletin birdenbire bilinçlendirme mekânızmalarını harekete geçirebildiği iki olay var. Bunlardan biri çevreciliktir, öteki ise Babuna olayıdır. Biri fevkalade başarılı istikamette devam ederken ötekisi olağanüstü kötü sonuçlara doğru gidecek bir münakaşa ortama yarattı.

Aşağı yukarı Davut yedi sekiz yaşlarında iyi bir çobandı. Hayatında bir tek mahareti vardı. Sapanla istediği yeri vurabiliyordu. Koskoca İsrailoğullarının gözünü korkutan Goliat'ın gözünün ortasına taşı attı ve o ülkenin kralı oldu. O da yetmedi, kendisine peygamberlik verildi. Fakat ilk defa evinin balkonunda gördüğü, askerinin karısı Behseba'nın ırzına geçti.

Sistem kendi içerisinde beklenen doğrultanlarda gelişmez, beraberinde kaçınılmaz yanlışlıkları da getirir. Dolayısıyla böyle bir tartışmanın sonunda nereye varacağımız konusunda eğer çok disiplinli bir yaklaşım kullanmaz ve her biri kendisiyle ilgili meselenin ip uçlarında olumlu ya da olumsuz eleştirilere cevap vermek ya da savunmak noktasında kalırsak sistematik bir olgunlaşmayı sağlama imkanımız kalmaz.

AKUT'u bekleyen çok ciddi bir tehlike var. AKUT umarım bunun farkına varmıştır. AKUT giderek efsaneleşiyor. Toplum, zihninde uzun süre bir efsa-

ne taşımaz. Onun reel ortamlara ayağını basması gerekir. Efsanevi olma vasfını toplum kabul etmez. Öyle olunca da AKUT, kendi müdahalesi, kararı olmadan, çevresinde istenmeyen olumsuzluklar görür, Babuna olayı gibi bir olayla karşılanabilir, ukdesini taşıyorum. Şimdi eğer Türkiye'de AKUT araştırma ve kurtarma faaliyetlerinden sorumlu ise, AKUT'u o çerçevede tutmak zorundasınız. Ama bu o kadar basit değil, yani şu yaşadığımız deprem gibi fevkalade geniş kapsamlı bir felaket içersinde her şey AKUT'tu diye bakarsanız bu büyük yanlışlık olur. AKUT kurtarmada başarılı örnekler verdi, bir felaketin organizasyonu sadece kurtarmadan ibaret değil, onun barınma problemi vardır, sağlık problemi vardır, onun eğitim problemi vardır, onun istihdam, iş gücü problemi vardır, üretim vardır, yani çok sayıda unsurun eşit ölçekte dikkate alınması ve hepsinin kabul edilebilir sonuca ulaştırılması, bir formasyonu lazımdır. Sıkıntısı çekilen budur, yoksa Davut bey gidip orada şahsi inisiyatifinizle, işte bilmemneleri aldım dağıttım derseniz, bu tesadüfiliğin getirdiği bir başarıdır ve kendisine kredi olarak verilemez. Çünkü böyle meseleler de önemli olan inisiyatiflerin kullanılması değil ilkelerin tatbik edilmesidir. Bizim sıkıntısını çektiğimiz husus, inisiyatif kullanma mahareti olan insan eksikliğimiz değil, ilkeler sistematiğini uygulayabilecek bilgi ve tecrübemizin yokluğudur, esas sıkıntısını çektiğimiz olay budur. Bundan alınacak ilhamlarla yeni örgütlenme modeline giderken dikkate almamız gereken husus, eğer ilkeler belirlenirse orada inisiyatif kullanan insanlar da fevkalade önemli kişiler haline gelebilir. Dolayısıyla olayı tartışma noktasında, başka bir yaklaşım kullanmamız gerektiğine inanıyorum, o da şudur; dünyanın hiçbir yerinde, hiç bir örgüt, bir gece saat 03:02'de 45 bin kişiyi yaralayan, 15 bin kişiyi öldüren 50 bine yakın enkaz bırakan bir felaket olacaktır bekleyişiyle örgütlenme yapamaz, bunu dünyanın hiçbir ülkesi kaldırmaz. Ona göre seyyar çadır bulunduracaksınız, ona göre aşhane bulunduracaksınız, ona göre hastane bulunduracaksınız, hekim bulunduracaksınız, sağlık kurulu bulunduracaksınız, polis bulunduracaksınız, böyle bir şey söz konusu olamaz, yani bu hiçbir zaman mantığa uygun değil. Ama toplumumuzdaki bir birime herhangi bir felaketin en azla giderilmesini sağlayacak örgütlenme modelini ve maharetini kazandırabiliyorsanız, o kendiliğinden bu örgütlenmeyi başarabilir. Bizim bu olaydaki aksamamızın en önemli nedeni, devletin bu olayın vehametini kavrayamaması, ölçeğinin ne olduğunu bilememesidir, en önemli eksikliği budur. Tabii bir siyasetçi olmaktan kaynaklanan zaruretlerim var, isim zikretmemin ayıp sayılabilece-

ği, dolayısıyla devlet tabiri içerisinde zikredişim de budur. Farkına varamadı, devlet işin boyutlarını farkedemedi. Yoksa arkadaşımızın dediği gibi hemen o gece bir örfi idare, bir sıkıyönetim ilan edebilirdi, bölgenin başındaki komutanı tam yetkili yapardı, hiçbir kimsenin zibidilikle ortaya çıkmasına müsaade edilmezdi, denilen bütün disiplinler olurdu ve ordu bu mekanizmanın başında başarılı olurdu. Şimdi ikinci bir sıkıntı unsurunu daha anlatmak zorundayım, o da şu; bakın bu işlerde en başarılı olan birim, Türkiye'de ordudur. Medyamız, farkına varmadan en başarılı birimi hadiseye bigâne kalmış, ilgisiz kalmış sadece Gölcük'te kendi donanmasının felaketinin peşine düşmüş gibi gösterdi ve bu çok önemli bir yanlışlıktı. Bunun düzeltilmesi için yapılan müdahalelere rağmen halkın bu görüşü değişmedi. Bundan sonra böyle bir felaket olursa, ordu AKUT'u sokmayabilir. Çünkü AKUT dediğim gibi, efsaneleşmiş ismiyle bu memlekette ordunun yapamadığını yaptı havasını yaratmak suretiyle, kendisi ile ilgili son derece önemli tehdit unsurlarını bünyeye çekmeye başladı yani hedef haline geldi, dikkate alınması lazım gelen hususlardan bir tanesi budur. Dolayısıyla bu disiplinleri iyi kullanması gerekecektir, bu örgütlenme modeli içinde AKUT'a bir görev tarifi verilmiştir, bu görev tarifini çok iyi benimsemiş, arkadaşımız başkanı olarak bunu şimdi burada söyledi ve bu benim gönlüme çok su serpti, kendisine teşekkür ediyorum. Biz acil kurtarmanın ihtisasını yapmış insanlarız, biz eğitim organizasyonu yapamayız, malzeme organizasyonunu yapmak için yetiştirilmedik, bizim amacımız sağlık organizasyonundaki aksamaları halletmek, çadır hastaneleri kurmak, sahra hastanelerini kurmak değil... Dolayısıyla buradan çıkarılacak dersi çok daha değişik kapsamda almak lazım diye düşünüyorum. Başka söylemem gereken bir nokta var, orda da AKUT'un uyanık davranması lazım geldiğini söyleyeceğim, hükümete 3 ay içinde kanun gücünde kararname çıkarma yetkisi verildi, onu veren komisyonun bir üyesi de benim, üzerinden tam bir ay geçti, daha o kararnameye dayalı olarak tek bir kararname çıkmadı, geriye kaldı 2 ay, şu anda devlet prefabrike evler mi yapalım, kalıcı evler mi yapalım diye bir partinin kendi içinde iki bakanını gırtlak gırtlağa getirdi. Bu tip şeylerde biraz evvel hanımefendinin işaret ettiği gibi rantlar çok kolay toplanır ve bu rant mücadelesiyle farkına varmadan sistematik aksamalar başlar. Bir ay geçti üzerinden, daha tek bir kararname çıkmadı. Onun için AKUT'un da bugün çok gözde olmasından kaynaklanan avantajlarını kullanarak siyasetçiler birtakım söz vermelerin içerisine girebilirler, ama bunda başarılı olmayabilirler.

Onun için orada çok uyanık davranmaları gerekiyor. Sistemin rehberliği dediğimiz bir kavram var. Sistemin rehberliği dediğimiz kavram aklı selimi sağ duyuyu hakim kılıyor. Sistemin riskleri dediğimiz bir başka kavram var, işte o tehlikeye işaret etmek istiyorum sonra izin isteyeceğim. Sistemin riski şudur, analojik olarak söyleyeyim size, hepiniz Mandrake'yi tanıyorsunuz değil mi? Mandrake'nin yanında bir de Abdullah vardı, hepiniz Robin Hood'u tanıyorsunuz değil mi? Onun yanında bir de Küçük Joe vardı. Hepiniz Köroğlu'nu tanıyorsunuz değil mi? Onun yanında da bir Ayvaz vardı. Şimdi tek tek hepinize sorsam, Mandrake mi olmak istersin yoksa Abdullah mı, ya da Robin Hood mu olmak istersin Küçük Joe mu, Köroğlu mu olmak istersin Ayvaz mı? Hiç şüphemiz yok ki hepiniz tek tek "ben Robin Hood olmak isterim", "ben Mandrake olmak isterim", "ben Köroğlu olmak isterim" dersiniz. Ayvaza, Küçük Joe'ya ve Abdullah'a iltifat edeniniz çıkmaz. Bu bireysel gücün doruklaştığı bir başarı tarifinin örneğidir. Voltran mıdır Zoltan mıdır bir şey var çocukların oynadığı, 4 tane adam yanyana geliyor, bunların 4'ü tek başına baktığınız zaman hiçbir kıymeti harbiyesi yok, ama sonra bunlar sarı, mavi, yeşil, siyah, beyaz bir araya geliyorlar birleşiyorlar ve karşı konulmaz bir gücü oluşturuyorlar. Çocukların çizgi filmlerinden aldığım ilhamla veriyorum size bu analojiyi. Dolayısıyla bizim şimdi bir tane Robin Hood bir tane Köroğlu, bir tane Mandrake yaratmak değil amacımız. Voltran denen dörtlünün oluşturduğu gücü elde etmek. Bu bir organizasyon kabiliyetidir, bir örgütlenme modelini becerebilmektir. Türk toplumu kolay kolay örgütlenemiyor. Dolayısıyla 3 nesilde bir karşılaşılacak boyutta bir felaketle karşılaştığı vakit bu örgütlenme modelini hiç uygulayamıyor. Arkadaş diyor işte gittik Ceyhan depremine, ki Ceyhan depremi bizim bileğini bükebileceğimiz, başa çıkabileceğimiz bir şeydi, gittik kurtardık geldik, ama burada böyle bir şey yok. İşte asıl tehlikenin başladığı nokta bu. O zaman bir ölçekte başarılı olabilen bir birimi gelin tümüyle Türkiye'ye teşmil edelim dediğiniz zaman, ölçeğinde son derece başarılı olan bir birimi, ölçek büyütmesine götürürken tamamen felç haline getirirsiniz. Amaç 80 ilde, 875 ilçede ve 9016 beldede AKUT kurmak değildir, ama bu söylediğim coğrafyada bu birimsel dağılım ölçeğinde AKUT anlayışına bağlı olarak hareket edebilecek bir disiplini getirmektir, bir maharetle kullanım disiplini getirmektir. Bu nasıl olur? Bu devletsiz olmaz, bu ordusuz hiç olmaz. Şimdi ordu da dersini aldı bu işten, ordu kendisinin muhatap olmadığı bir felakette fevkalade hızlı müdahale edebilir ama darbeyi kendi içinde yapıyor. Yani

siz kendi eviniz gitmiş, kendi anneniz babanız göçük altında kalmışken komşunuza koşabilir misiniz? Çok ayıplayıcı da bakmayın öyle. Dolayısıyla o da şimdi yeni bir tecrübe edindi, o da bu yeni tecrübe modeline göre kendisini örgütleyecek. Bunun arkasından gelebilecek olan şey şudur, onu özellikle sizin için söylüyorum, yani sistematik yaklaşma modeli var zihninizde onu gördüm. Sistematik modelle yaklaşan insanlara öneri yaparken fevkalade iyi dikkatli olmanız lazım. Bir, bir hadisenin kendi içersinde bir sistematik, metodolojik dediğimiz yaklaşımı vardır, ikincisi lojistik dediğimiz yaklaşımı vardır. Türkiye lojistik yaklaşım konusunda belki dünyanın hiçbir ülkesiyle mukayese edilemeyecek kadar bereketli bir ülkedir, hakikaten öyledir. Yani böyle bir felaket anında Türk halkı yemez, yiyeceğinin yarısını gider rahatlıkla verebilir veya giymez sırtındakini gider rahatlıkla verebilir, hele hele ilk günlerinde biter, yani o kadar gönüllüdür. Dolayısıyla lojistik mânâda böyle felaketlerle karşılaşıldığında herhangi bir sorun ortaya çıkmaz. Ama yaklaşım metodolojisi yani sistem işlerliği açısından da en tehlikeli olan ülkelerden bir tanesi biziz. Çünkü dediğim gibi, sistem riskleri yani ilke varken inisiyatif kullanma merakı ve alışkanlığı bu mekanizmaların işlerliğini tehlikeye sokabilir. Türkiye'nin bu konuda arkadaşlarıma verdiği bir sözü var, ben öyle bir not aldım, kararnameleri hazırlayan avukatla konuşuyoruz bunlarla ilgili hiç çok fazla ümide kapılmasınlar. Yani ilk günlerin heyecanında bunlar söylenir, ama nedir şu AKUT, tarifini getirin dedikleri zaman verdiğim kısa tarif önlerine gelir, biz bunu hallederiz derler ve devlet kendi içersinde bu olayın arkasına girer. Peki çözüm ne? Çözüm şu; dünyanın her yerinde olduğu gibi her tarif kendi aklını beğenen insanların elinde olgunlaşmaz, ortak akıl dediğimiz, ideal akıl dediğimiz veya adil akıl dediğimiz bir noktada birleşmemiz lazım, o bu örneği gösteremez. Dolayısıyla şimdi bu Cogito çalışmasının ürünlerinin de ilgililer tarafından okunacağından kuşkuluyum. Burada ileri sürülen görüşlerin bile dikkate alınabileceğinden kuşkuluyum. Uzun süre devletle, planlama otoritesinde çalıştığım için sistematik yaklaşımların ne olduğunu biliyorum. Metni eline alır, kimler katılmış a,b,c,d,e, nedir ya bunların efsafı yanına da parantez içinde yazmışsınız işte gazeteci, toplum lideri veya AKUT başkanı, boşver ya diyeceklerini biliyorum. O halde sistem işlerliğinin sağlanabilmesi herkesin kendisiyle ilgili olan tarifindeki doruklaşması ve onu bütünleşmeye hazır hale getirmesidir. Ekimde meclis açılacaktır, meclisle birlikte hiç şüpheniz olmasın şimdiden adım gibi sizlere söyleyebilirim hemen bu depremle ilgili bir araştırma

komisyonu teşkil edilecektir. Her parti, 3'er tane 5'er tane milletvekilini bu iş için görevlendirecektir, bütün kapılar ardına kadar bunlara açılacaktır, istediği valiyi istediği polis müdürünü çağıracak, dinleyecektir, bu arada çok vatanperverane hizmetlerde bulundu diye AKUT'u çağıracaklardır, siviltoplum örgütlerini çağıracaklardır vesaire vesaire yürüyüp gidecektir. AKUT'ta kendi içinde disiplinlerinin ne olduğunu henüz tam tanımamıştır, onun da yavaş yavaş kendisiyle ilgili disiplin değerleri tanıması lazım. Bu örgütlenme modelleri bizde kolay kolay gerçekleşmediği için, ne çok büyük ümitsizliğe kapılmak, ne de her şeyi çok kolay çözebiliriz hayalinin içersinde rahatlamamak lazım olur. Korkularım var, o korkularım, işte bu felaketi de atlattık, çok şükür fazla kimse de üzerime gelmedi diyen bir siyasi ihmal bağnazlığı, umutlarım var, o da sokakta gördüğüm insanlar, artık sivil toplum örgütlerini siyasete girebilecek, siyasete yön verebilecek etkinliğe kavuşturacak ciddi cesaret ve ısrar göstermeleridir. Türkiye'yle ilgili olarak en önemli teselli başlığı da bu harekettir. Hiçbirisini isimlendiremezsiniz, a,b,c,d,e diyemezsiniz ama birdenbire geliyor. İşte o demin verdiğim Voltran örneği de odur. Farklı meslekten a hanım, farklı meslekten b bey, farklı meslekten c hanım, farklı meslekten d beyle bir araya gelip ortak aklı nasıl buluruz diye tartışabilirler. Şu hissiyat önemlidir, zaman içersinde geliştirecek olan şey budur. Başlangıçta söylediğim, Robenson kardeşlerin getirdiği izcilik sistemini bir kere inceleyin, onun felsefi değerlerini alın. Ben hayatımda hiçbir tek gün izcilik yapmadım, ama bilmiyorum, izcilik dağa kampa çıkıp ateş yakıp memleket türküleri söyleyip aç kapıyı bezirgân başı oynamak değildir. Ben üniversiteyi bitirip, lisansüstü imtihanlarını kazanıp Amerika'ya gittiğimde üniversitede öğrenciler için bir yurda yerleştirdiler beni, evli öğrenciler için bir yer vardı, ben evliydim oraya gittim. Oraya girdiğimde bana bir ev verdiler 65 m^2'lik, evle beraber kaba ölçüleri ile şu kadar da bir melver verdiler ve ben Türkiye'den geldim deyince de Arap öğrencilerle bir düşünerek arap harfleriyle yazılmış olanını verdiler. Sonra gidip aldım idareden ve okumaya başladım, oldukça kalındı, evin su tesisatının nasıl döşendiği, elektriklerin nereden geçtiği, gaz nereden geliyor, yatak odasının neresinde dirsek olduğu, yangında ne yapılacağını, bilmem nerede ne yapılacağını hepsini hepsini anlatmıştı, ne yapabileceğinizi anlatmıştı. Fakat orada hiç öngörülmemiş bir felaketle karşı karşıya kaldık, ne yangın, ne sel, ne zelzele hiçbiri ama bir felaketle karşı karşıya kaldık, üniversite kendi enerjisini kendi üretir diyor, santral felaketi geldi başımıza ve aklınıza gelebilecek bütün her şey kırıldı ve

bardaktan boşanırcasına bir yağmur yağdı. Dolayısıyla bütün eşyalarımız da gitti. Ertesi gün geldiler bizi aldılar götürdüler 60 km ileride bir yere yerleştirdiler ve hemen oraya 20 tane 30 tane otobüs tahsis ettiler, her sabah üniversiteye gidiyoruz, çocuklarımızı okullarına götürüyorlar, eşlerimizi alışverişe götürüyorlar, örgütlenme kabiliyetinin ne olduğunu orada gördüm. Sonra geldiler 1 hafta, 10 gün sonra bütün aile reislerini topladılar, geldiler çerçevelerin çakılması camların takılması, hepsi yapılmıştı. İçine yeniden buzdolabı konmuştu, su ısıtıcısı konmuştu, çamaşır makinesi, vesaire konmuştu sadece geldiler dediler ki, "sizin şahsi eşyalarınız vardı, onları yenileme şansımız yok ama üniversite idaresi kabaca size 3 bin dolar, eşya almanız için de ayrıca para verecek", dediler. Bu dediğim hadise 1960'ta oldu. Daha yoktunuz dünyada siz, var mıydınız? Ama oldu, bunu yaptığı sırada da Georgia Valisi Jimy Carter'dı, (62 ve 64'te senato üyesi) geldi evlerimize baktı "güzel olmuş", dedi, bir iki tanesinin bahçesi kötü durumdaydı, hemen bahçıvanlar geldi, bahçeleri yeniden yapmaya başladılar, bunun yapıldığı sıralarda da Vietnam'da kan gövdeyi götürüyordu. Dolayısıyla önemli olan AKUT'un acil kurtarma kabiliyetini, dediğim gibi 875 ilçeye, 9016 beldeye, 80 tane vilayete yaymak mümkün değil, şu kabiliyeti sağlayabilmek önemlidir. Benim arzım bundan ibaret teşekkür ederim. Buyrun

D. T.: Ben bir şey soracağım size, orada Hasan Gemici beyefendiyle görüştüm. Gölcük'te, Siyaset Meydanı'nın son 5 dakikasına geldim, biz orada cihazla arama kurtarma yapıyorduk, Hasan Gemici'ye de söyledim yanlış olan şeyleri, bana bir kâğıda yazıp kendisine vermemi söyledi program arasında, ilgileneceğini söyledi. Sonuçta bunu yazdıktan sonra bir şey olmayacağını biliyorum. Siz anladığım kadarıyla devleti çok iyi tanıyan, sistemini eleştirebilen bir insansınız, size bir şey soracağım bu deprem felaketini gördünüz, eksiklikleri de çok iyi biliyorsunuz. Siz bir şey yapabilecek misiniz?

Y. K.: Kendiniz derken şahsımı mı kastediyorsunuz?

D. T.: Evet, şahsınızın yetkisi ve gücü dahilinde.

Y. K.: Benim bir gücüm yok.

D. T.: Peki çıkacak kararnamede etkili olabilir misiniz?

Y. K.: Sadece ve sadece benim maaşımdan oraya yardımda bulunulması için bir maaşımı kestiler, ona da söyleyecek bir gücüm yok kesmeyin diyebilecek bir gücüm olsaydı, kesmeyin derdim. Ben dürüst bir adamım, zihnimden geçirdiğimi söylerim. Kesmeyin kardeşim niye kesiyorsunuz benim maaşımı. Bunu yapacağınız yerde mecliste gereksiz yanan ışıkları kesin,

bunları söndürün, 3 gün koridorlar ışıksız olsun, duvara tutunarak gitsinler, bizim birer maaşımızdan çok daha fazla para verirsiniz. Benden 1 milyar 276 milyon lira para kestiler. 550 x 1 milyar 276 milyonun tutarının yüzde on beşi eğer depremde zarar görenlere giderse ben mutlu olurum.

D. T.: Bu kararnamede bir etkinliğiniz olmayacak yani.

Y. K.: Kararname çıkmaz. Gazete okumuyor musunuz, bakın Toplu Konut'tan sorumlu devlet bakanıyla Afet işlerinden sorumlu Bayındırlık Bakanı birbirine giriyor. Neden? 276 trilyonluk rant var... Üç tane MHP'li dostuna ihale etse ihya eder. Adam diyor ki 30 m^2'lik prefabrik ev vereceğim. Siz bana bu parayı verin ben adama 85 m^2 kalıcı ev vereyim.

Hayal kurmayın genç arkadaşlarım. Ben 1959'da üniversiteyi bitirdiğimde mümtaz bir öğrenciydim. Dünya çapındaki bir imtihanı yedi kişi kazandı, bunlardan ikisi Türkiye'dendi. Bize en iyi paraları, eğitimleri verdiler de hepsini elimizin tersiyle ittik. Bir tek şey öğrendim: Metodoloji. Doğruyu nasıl elde edebilirim? Duygularımızdan, heyecanlarımızdan kendinizi sıyırın. Olay henüz bitmiş değildir. Sonuçta hiçbir şey yapamazlarsa sonuçta efsaneleşmiş kuruma sıçramaya bakacaklar.

D. T.: AKUT'a...

Y. K.: Evet... İngiliz atasözü vardır ya "Bazan bir şey hissetmeniz bilmenizden daha kuvvetlidir". Böyle bir his içerisindeyim. Oktar Babuna olayını hatırlayın. Türk toplumunun duygusallığından kaynaklanan sömürülebilirlik vasatı sonuna kadar kullanıldı. Sonuçta toplanan para tamamen ranta dönüştü.

Benim çocukluğumda yerde Arap harfleriyle yazılmış herhangi bir şey bulduğunuzda, üç defa öper başınıza kor ve bir duvar dibine bırakılırdı. Ben çocukken bunu yapardım, sonra o alfebeyi çözdüm ve okudum. On beş yaşında da okuduğumu anladığımda meğer o kağıt parçası seks dergisine aitmiş. Bizimki görgülere dayalı bir tekrar. Biz bilgilerimizi ancak tekrar ederek zenginleştirebiliyoruz.

Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir felaket karşısında acısının envanterini bizim kadar kolay hatırlayan ve anlatan başka bir millet bulamazsınız. Çünkü aynı hatayı tekrarlıyoruz... Söylemek istediğim şu: Türkiye'de değerler kavramsal olarak zenginleştirilir, kavramsal olarak çöktürülür. Bir olayla kavramsal zenginlik kazanılır bir olayla çöküş gerçekleştirilir. Apo'yu yakaladı diye Ecevit'i getirdiniz deprem oldu diye çökerttiniz. Ne o doğru ne de o! Her şey bu kadar kolay olmamalı. Demek ki bizde sabır yok.

Sistemin riskleri vardır ve bunlardan biri, herkes kendisini ilgilendiren meselenin hem geçmişte hem de yaşanmış olaylarda ipuçlarını arar. Bu doğru değildir, bu yaklaşım hedefe varışı olgunlaştırmaz. AKUT başkanının böyle bir toplantıda subjektif olması kaçınılmazdır ama yanlış değildir.

H. K.: Şimdi ciddi bir otorite boşluğu var. Genelkurmay Başkanı gazetecileri toplayarak dert yatıyor. Çok ilginç bir durum. Türkiye'de basının sermayeyle ilişkisi gözönünde tutulduğunda. Genelkurmay Başkanı devletin işleyişinde gördüğü aksaklıkları basın yoluyla duyuruyor. Başbakan ne yapacağını bilmiyor, bakanları suçluyor, ya da yanlış yere müdafaa ediyor. Hiç siyaset tecrübesi olmayan bakanlar oturdukları koltuğun sorumluluğundan bir haber. Ciddi bir otorite boşluğu hakim devlete ve hükümete.

Vatandaşlar sivil toplum örgütlerinin önemini ağır ağır kavrıyor. Sizce devlet katındaki bu otorite boşluğu neden kapatılamıyor?

Y. K.: Hülya Hanım iki şeyin eksikliği birbirine paralel yürürse en büyük tehlikeyi yaratır. Siz tek başına otorite boşluğu diyorsunuz, bence ondan daha tehlikelisi tecrübe boşluğudur. Bugünkü devlet yönetimini elinde bulunduran hükümetin kanatlarının inanılmaz ölçüde tecrübe boşluğu var. Ben kendi mensubiyetim nedeniyle bir iftihar sadedi olarak söylemiyorum, eğer bu hükümetin içinde Anavatan Partisi olmasa, onun tecrübesi olmasa bu depremin ikinci günü bitmiştik. Hepinizin yobaz, ahlaksız deyip aşağıladığınız Mehmet Keçeciler olmasaydı o gün hem Bahçeli hem Ecevit iki gözü iki çeşme ağlayabilirdi. Devleti bilmiyorlar... Bakanlardan biri, Kızılay'ın kendi talimatıyla harekete geçeceğinin farkında değildi. Bilmiyorlar; Afet işleri'nin oraya el koyabileceğini bilmiyorlar. Ama Mehmet eski yöneticidir, biliyor ve gerekli müdahaleleri yapıyor. Dolayısıyla bu tecrübe boşluğu otorite boşluğunu biraz daha zorlaştırdı. Yoksa devlette otorite boşluğu olmaz, biri çıkar ve o boşluğu doldurur.

H. K.: Genelkurmay Başkanı'nın gazetecileri çağırıp sorgulama yapması?

Y. K.: Sizin mesleğinize eleştiri getirmek zorunda bırakırsınız beni. Yapacağım eleştiriye sabrınız var mı?

H. K.: Buyurun...

Y. K.: Siz dünyanın neresinde gördünüz böyle bir şey? Dünyada Türkiye televizyonları kadar çocuk elinde olan bir şey yoktur.

Sizin yarım bıraktığınız, benim de dostluğunuza sığınarak tamamlamak istediğim bir husus var. NGO, Türkiye'de bir sorgulama kurumu değildir. NGO, sorumlululuk kurumudur, asıl meziyet sorumluluğunu idrak etmek-

tir. Henüz bu aşamaya gelmedik biz. İnanıyorum ki bu sorgulamanın arkasından sorumluluğunu kavrayacak noktaya gelecektir. Eleştirmek çok kolaydır.

H. K.: Siyasiler, hükümet ve yetkililer hazırlıksız yakalandık diye bir mazeret öne sürüyorlar. Böyle bir olaya hazırlıksız yakalanılmaz. Trafik kazalarında depremin çok küçük ölçekli provalarını yapmıştık oysa. Yaralıların araç enkazlarından çıkarılışlarını ekranlardan acıyla izledik, gördük. Bilgi ve tecrübe eksikliği böylesi boyuttaki depremin büyüklüğü ile doğru orantılı olarak hepimizi bir fekaletin eşiğine sürükledi.

Türkiye'de başka bir ülkede göremeyeceğiniz işler oluyor. Enkaz kaldırma çalışmaları sırasında bazı çalışanlar kadınlara enkaza girmeme uyarısı yaptı. Zaten onlar da kapkacak toplama görevini üstlenmişlerdi. Bu cinsiyet ayrımı komik ve bir bakıma da Türk toplumunu anlatması anlamında oldukça manidar.

Toparlarsak daha ilk günden deprem bölgelerinde umutsuzluk hakimdi. Ben oralarda depremin üçüncü günü gittim. Enkazların altında canlı olabileceğini hiç düşünmedim. Son olarak, ilk başta söylediğimi tekrarlayacağım; sivil toplum örgütleri sadece afet anında değil sosyal ve siyasal çalkantılar halinde de gereklidir. Türkiye bu acığı bir an evvle kapatmalıdır. Uluslararası düzeyde profesyonelce bu işleri yapan örgütlerle işbirliği gerekir. AKUT arama ve kurtarma çalışmaları yapar. Asıl önemli olan kalan sağları ülkeye kazandırmaktır ve bu zor bir iştir. Sivil örgütlerdeki bilgili ve deneyimli uzmanlar dentimindeki gönüllüler bu işin üstesinden gelebilir.

D. T.: Çok kesin söylüyorum, bu ülkede hiçbir şey değişmeyecek ve daha kötüye gidecek. Devletin, AKUT'nu bir yere gelmesini kesinlikle istemez. Dikkat edin, bu devlette çok şey kemikleşmiştir. AKUT'u inşallah yutmazlar.

H. K.: Ne çok fazla umutlu olmak ne de hayaci olmak doğrudur. Türkiye'de bir gerçek var şu anda; sivil insiyatif artık oluşmaya başladı.

1980'lerde depolitize ve asosyal olan toplum 90'lardan itibaren küçük ölçekte de olsa uyanmaya başladı. Bugün farklı alanlarda çalışmalar yapan pek çok sivil örgüt var. Geleceğe umutla bakmamız için salt bir dğer bile oluşturabilirler. "Asla birşey değişmeyecek" çok pesimist birdüşüncedir.

Sivil insiyatifin örgütlenip devleti uyarıcı, sorgulayıcı, kontrol edici bir görev üstlenmesi gerekir. Türkiye maalesef siyasal ve sosyal bakımından bu tarz örgütlenmelerde çağın çok gerisinde. Bu deprem gözümüzü biraz açtı sanıyorum.

Bir Çocuğun Hayatını Kurtarırken, Başka Hayatları Kaybettiğini Düşünmenin Dayanılmaz Baskısı ile Yaşamayı Öğrenmek

NASUH MAHRUKİ

Zaman kavramını tamamen yitirmiştim, 17 Ağustos depreminden sonraki 10 gün boyunca, hepimizin yaşadığı ağır baskı altında da bir anlamı yoktu zaten. Kaç saattir hiç dinlenmeden çalışıyorum, kaç saattir hiç bir şey yemedim, kaç gündür uyumuyorum bilmiyorum. Aklımdaki tek düşünce, Doğuhan'ı bu lanet delikten tek parça çıkartamazsak, bir daha aynada kendi yüzüme eskisi gibi asla bakamayacağım.

Hayatım boyunca pek çok kez ölümle yollarımız kesişti. Çok arkadaşımı dağlarda kaybettim. Son 8000lik denememde, tırmanış partnerim gözümün önünde buz duvarlarına çarpa çarpa 600 metre aşağıya uçtu. Onun düştüğü yerde olduğum halde, ne korktum, ne ümitsizliğe kapıldım, sadece ona yardımcı olamamanın, bir şey yapamamanın çaresizliğini, kramplarını yaşadım. Ve kazmama daha sıkı yapışıp, inişimi sürdürdüm. Ölüm karşısında bu kadar soğukkanlı olabilen ben, Doğuhan'ın iki bacağının altında kaldığı 5 katlı enkazın başında, her geçen saatle, belki de hayatımda ilk kez, önleyemediğim bir şekilde ümitsizliğe yenik düşeceğim ana doğru yaklaşıyordum.

Gölcük'de durum, kelimelerle ifade edilemeyecek kadar korkunçtu. Bazıları yanmış hâlâ dumanı tüten yıkık binalar, tamamıyla enkaz haline dönmüş bir şehir, sokaklarda acılı insanlar, müthiş bir kalabalık ve düzensizlik. Sanki Gölcük'te bir savaş çıkmış da, bombardımandan sonra şehre ilk giren bizlermişiz gibi hissettik kendimizi. Gece varmıştık Gölcük'e. Merkezimizi çarçabuk kurup, enkaz altından ses gelen binaların listesini hazırlamaya başladık. Yanımıza aldığımız mahalleliyle birlikte yıkıntıların arasındaki enkazları kontrol etmek için küçük ekipler yolladık. Sonuç; pek çok enkazda

Cogito, sayı: 20, 1999

hala canlı var. Bir an önce müdahale etmemiz gerekiyor ancak bazı enkazları kaldırabilmek için gerekli ağır iş makinelerine sahip değiliz. Yanımızdaki kırıcı ve kesici alet sayısı bile çok az. Çevreden, sağdan soldan, hatta dükkanlardan ve Meslek Lisesi'nden ne bulduysak alıyoruz. AKUT ekibi olarak farklı grup yapıyoruz. Her grubun başında en az bir tecrübeli kişi ve geri kalanı çoğu İstanbul'dan gelen gönüllüler olmak üzere çalışmalara başlıyoruz.

Gölcük'te ilk gittiğim enkaz çok tehlikeli bir durumdaydı, ortadan içeri doğru çökmüş, her an geri kalanı da yıkılacakmış gibi duran bir bina ve en alttan gelen bir çocukla, bir kadının sesi. Sanırım 6-7 yaşlarında bir kız çocuğu ve annesi. Yanlarında bir üçüncü çocuk daha varmış ama ondan artık ses alamıyorlarmış. Birbirimizi rahatlıkla duyabiliyor ve konuşabiliyorduk. Ancak onları nasıl çıkarabileceğimizi bilmiyorum, vincimiz olmadan bu çalışmayı yapamayız ve enkaz o kadar dengesiz duruyor ki, her an henüz çökmemiş bölümler yıkılabilir gibi görünüyor. Merak etmemelerini ve artık kurtarma ekiplerinin geldiğini ve onları oradan çıkaracağımızı söyledim, söylemek zorunda kaldım. Acı dolu, çaresiz, yakarışlarını dindirmek, onları biraz olsun rahatlatmak için belki de hayatımda ilk kez bile bile yalan söyledim.

Enkaz ile ilgili raporu merkeze iletip, başka enkazlara gittik ve hemen hemen her yerde buna benzer trajediler yaşadık. Pek çok enkazdan ses geliyordu ve ne yazık ki bizim gücümüz bunların çok azına yetecek kadardı. Buluşma noktamızda toplanan bilgiler ışığında küçük kurtarma grupları enkazlara dağılıyor ve zamana karşı inanılmaz bir mücadele başlıyor.

Doğuhan'ın sıkıştığı enkaza Sertaç'la geldiğimizde yapabileceklerimiz elimizdekilerle sınırlıydı. Çocuk, yaklaşık 60 cm yüksekliğinde, 150 cm genişliğinde ve 5 metre derinliğinde yatay bir tünelin içinde sıkışmış. Hemen yanındaki kanepenin üzerinde yatan bir akrabası tavanın altında kalmış. İlerleyen saatlerde, ezilmiş cesetten gelen koku ve kan gittikçe dayanılmaz bir hal alacaktı. Doğuhan'ın iki bacağının üzerindeki kolon ve bu koltuk üzerlerine düşen 5 katlı binayı taşıyor. Yapmamız gereken şey çocuğun bacaklarını kolondan kurtarmak ve onu dışarıya çekmek. Ancak o kadar zor bir yerde sıkışmış ki, içeride çalışmak bile son derece zor ve zahmetli. Daracık mekanda çocuğun üstüne abanarak bacaklarının üzerindeki ütü tahtasını, yatağı ve alttaki koltuğa benzer şeyi parçalamak için sırayla girip çalışıyoruz. İçerisinin sıcağına ve havasızlığına en fazla 15 - 20 dakika

dayanabiliyoruz. Bir yandan da zemindeki 5 cmlik marley ve sıvayı da söküyoruz. Düşüncemiz, bu 5 cmyi boşaltarak çocuğu biraz aşağıya alabilmek.

Doğuhan'ın durumu, diğer pek çok enkazdakinden çok daha zor, teknik ve uzun bir kurtarma gerektirmesine rağmen, onu orada bırakıp başka enkaza gidemedik. Aranızda duvarlar olan bir sesle, göz kontağına, yakın temasa girdiğiniz bir insanın size olan etkisi bambaşka. Saatler ilerledikçe, 17-18 yaşındaki bu talihsiz çocuğun direncine hepimiz hayran kaldık. Hepimizi engellenemez bir kararlılık dalgası sardı. Ne olursa olsun bu çocuğu bu delikten çıkaracaktık, hem de tek parça olarak.

Zamanını tam olarak hatırlamıyorum. Saatlerdir Doğuhan'ın başında bekleyen ambulansın sorumlusu Doktor Levent, kriz masasına gidip, destek olarak bir Rus ekip getirdi. Ruslar durumu inceleyip bacaklarının her ikisinin de kangren olduğunu ve bir an önce kesilerek çocuğun çıkarılması gerektiğini söyledi. Ancak pozisyon o kadar kötü ki, bacaklarını kesmeye karar versek bile, ki ben bu fikre karşı çıktım, içeride bu operasyonu yapacak alan yok. Daha sonra, uzman bir ortopedist geldi, onun önerisi de kan kaybından dolayı çocuğu kaybetmemek için, her iki bacağı en fazla 60 saniye içinde kesip çok hızlı bir şekilde çocuğu ambulans yetiştirmek oldu. Ancak bu işi nasıl yapacağımızı kimse söyleyemiyor. Eğer kesmeye karar verirsek, bu işi Cem'le ben yapacağız. Çünkü ancak onunla ben sığabilirim bu daracık mekana. İki bacağın birden kesilecek olması, bu işi yapmak için uygun ekipman olmaması ki, demir kesme makinesi, ağaç kesmek için kullanılan tel testere yada iri bir bıçaktan başka alternatifimizin olmaması gibi pratik sorunlar da ortaya çıkınca, bu kararı sadece çocuğu kaybetme sınırına gelirsek uygulamaya karar veriyoruz. Çocuk dayandığı sürece biz de dayanacak ve çalışmaya devam edecektik.

Kaçıncı gece olduğunu hatırlamıyorum. Yanımıza gelen vatandaşlar, hemen yakınımızdaki bir binadan ses geldiğiniz söylüyorlar. Bunun üzerine, iğneyle kuyu kazmaya benzer işi diğer arkadaşlara bırakıp, Sertaç'la birlikte bahsedilen binaya gidiyoruz. Gerçektende bu enkazın altında hala sağ olan bir kadın ve ne yazık ki ölmüş çocuğu var. Hemen müdahale ediyoruz. Makinemiz olmadığı için yaklaşık 2 saat kadar uğraşıp, ellerimizle, çekiçle, keskiyle bir delik açıp önce, anneye fark ettirmeden çocuğun cesedini alıyoruz. Kurtarma boyunca kadıncağız, ona su verdiğimiz için ya bize dualar ediyor ya da oğlunu soruyor. Aynı yatakta yatmalarına rağmen kadın

yan sıkıştığı için, hemen arkasındaki çocuğunu göremiyor ve öldüğünü bilmiyor. Bir kez daha yalan söylemek zorunda kalıyorum. Kadına onu çıkarttıktan sonra çocuğunu bulacağımızı, muhtemelen daha içeride olduğunu, hiç merak etmemesini söylüyorum. Kadını çıkartıp hemen bekleyen ambulansın doktorlarına teslim ediyoruz ve tekrar Doğuhan'ın yanına dönüyoruz.

Çalışma koşullarının teknik zorluğuna ve fiziksel zahmetine, bir de çocuğa bağlanan serumun daracık mekanda bizi engellemesi ve kan zehirlenmesi olasılığına karşı zamanın her geçen dakika aleyhimize işlemesi de eklenince, yapmaya çalıştığımız operasyon yavaş yavaş hepimizi psikolojik sınırlarına getirmeye başlıyor.

Hiç durmadan devam eden çalışmaya rağmen, Doğuhan'ı bir türlü çıkaramıyoruz. Vinç kullanarak üzerindeki 5 katı teker teker alıyoruz ve en son kata kadar iniyoruz. Artık çocuğun üzerinde yalnızca üst katın tavanı var. Onu vinçle almak riskli olacağı için, Hilty dediğimiz büyük kırıcılar ile dikkatli bir şekilde delmeye başlıyoruz. Artık alttan ve üstten çalışma yapan gruplar birbirini görüyor, ancak çocuğun bacakları hala kolonların altında..

Bu arada bir ihbar daha alıyoruz, yine hemen yakınımızdaki bir binada canlı olduğu ihbarı geliyor. Gündüz vakti olduğu için hemen kalabalık bir ekip duruma bakmaya gidiyor. 7-8 yaşlarında şirin mi şirin bir kız çocuğu ve babaannesi kısmen yıkılmış bir binanın ara katında mahsur kalmışlar. Küçük kız duvarların arkasından, enkazın altından bile o kadar sempatik konuşuyor ki, bütün yorgunluğumuza rağmen hepimizi bir güç dalgası sarıyor. Ben, artık ölümle şahsi meselem haline getirdiğim Doğuhan'ın yanına dönerken, Saydun, Sertaç ve Rus kurtarmacılardan biri çalışmaya başlıyor ve 1.5 - 2 saatlik bir çalışma ile onları çıkarıyor.

Ekibimize yeni katılan BÜMAK'lı çocuklarla birlikte, Doğuhan'ı alabilmek için yeni yöntemler deniyoruz. Sol bacağı kolonun altında kalan bir yatağın altına sıkışmış. Yatağı parçalamaya çalışıyoruz, ancak daha sonraki günlerde de öğreneceğimiz gibi, kurtarma yaparken bizi en çok zorlayacak iki şeyden biri, yaylı yataklar oluyor, diğeri de buzdolapları. Bu iki ev eşyası, tünel kazarken eğer yolumuza çıkarsa, işimizi ciddi şekilde zorlaştırıyor ve zaman kaybettiriyor.

Yorgunluk ve uykusuzluk hepimizi bitirmiş durumda, artık çocuk da dayanma sınırlarına yaklaşıyor. Doktorlar sürekli ilaç takviyesi yaparak onu destekliyor. Can acısından, çıkamamaktan, gürültüden, sıcaktan, tozdan artık sinirleri de bozulmaya başlıyor. Onu kaybetmekten korkuyoruz. Son

bir gayretle çalışmayı hızlandırıyoruz. Artık Hilty ile bütünleşen Saydun ve Mehmet ağır makine ile çocuğun hemen bacağının üzerinde çalışırken, ağlamalarını ve bağırmalarını duymazdan geliyoruz. Bizim yukarıdan, çocuğun içeriden bağırışlarımız, Hilty'nin gürültüsüyle duyulmuyor ama bu duygusal boşalım, bize biraz daha ayakta duracak güç katıyor. Bacağının hemen üstündeki kolonu, yatağı ezdiği yere kadar kesiyoruz. Bunu yaparken çok dikkatli olmak zorundayız çünkü tavanı bu kolon taşıyor, eğer oynatırsak çocuk da biz de eziliriz. Ancak yatağı kaldırmadan da bacağını çekemiyoruz. Kangren olmuş bacaklarındaki kanın, birden baskı kalkınca dolaşım sistemine karışıp çocuğu zehirlemesinden korktuğumuz için her iki bacağına da turnike uyguluyoruz. Yine de sağ bacağının kurtarılabileceğine inanıyorum. Her iki bacağa da turnike uyguladığımız halde, Doktor Levent'e, sağ bacağının renginin çok kötü olmadığını ısrarla söylüyorum. Doktorlar kendi aralarında durumu değerlendiriyorlar. Doğuhan, her durumda sol bacağını kaybedecek, ancak sağı kurtarma şansımız var ve buna oynuyoruz. İçi bir türlü rahat etmeyen Doktor Levent içeri girip turnikeyi açıyor. Daha sonra hastanede mikro cerrahi olmamasından dolayı, Doğuhan'ın her iki bacağının da kesildiğini öğreneceğiz ancak şu an için bu hareket bile, bu olağanüstü gerilimli ortamda bize bir moral oluyor.

Sol bacağı boşlamak için, iplerle oluşturduğumuz bir sistem kuruyoruz ve yukarıdaki 5-6 kişinin çok yavaş ve kontrollü bir şekilde asılmasıyla yatağı havaya kaldırmayı deniyoruz. İkinci denemede ipleri daha iyi bağlayınca bunu da başarıyoruz ve bacağı boşa çıkarabiliyoruz, ancak dışarı alabilecek yer yok. Tek çaremiz her iki bacağı da boşa çıkarıp, bir seferde çocuğu çekmeyi denemek.

Sağ bacağının üzerindeki betonu ve sıkıştıran koltuğu boşlamak için yandan mümkün olduğu kadar açmaya çalışıyoruz. Stratejiler konusunda farklı düşünceler çıkıyor; Ruslar, sağ bacağı sıkıştıran kolonu da komple açmamız gerektiğini savunuyorlar. Bu çalışma en az 6 saat sürer ve ne bizim ne çocuğun 6 saat daha dayanacak gücü yok. Doğuhan'la birlikte geçirdiğim 30 küsur saat boyunca, bir - iki kez elimi sağ bacağının sıkıştığı yere zorlayarak, hatta biraz da canını yakarak sokmuş ve topuğuna kadar ulaşmıştım ve çekilirse gelecek durumda olduğuna inanıyordum. Eğer çocuk gelmezse neler olabileceğini düşünmek bile istemiyorum, hatta gelmeyeceği olasılığının varlığını kendi aklımda bile kabul etmeyi reddediyorum.

Doktorlar çocuğa sakinleştirici ilaçlar veriyorlar. Son hamle acı verici

olacak. Artık bunu denemeye hazır olduğumuza karar verince de Ali tünelin içine girip Doğuhan'ın beline sarılıyor, bende onun bacaklarına, 4 kişi de benim bacaklarıma sarılıyor. 5 kişi yukarıdaki ip sistemini yavaş yavaş çekerek yatağı havaya kaldırıyor ve sol bacağı açıyor. Biz de hep birlikte yüklenerek çocuğu yavaş yavaş çekmeye başlıyoruz ve mucize gerçekleşiyor. Sağ bacağı sıkıştığı yerden kurtuluyor ve Doğuhan santim santim dışarı doğru kaymaya başlıyor. Bir kaç dakika sonrada tamamen dışarı alıyoruz. Derhal doktorlar alıp ambulansa bindiriyor ve hızla hastaneye doğru yola çıkıyorlar.

Rus kurtarmacılar, AKUT ekibi, izleyiciler, büyük bir coşkuyla hepimiz birbirimize sarılıyoruz ve tebrik ediyoruz. Gerçekten de çok zor bir iş başardık. Tam 35 saat süren bu son derece zorlu kurtarma operasyonunu başarabildiğimiz için hepimiz çok mutluyuz. Kendi hesabıma bu çocuğun hayatı için ortaya koyduğum fiziksel ve duygusal mücadeleyi herhalde pek az şey için yaptım, yapmak zorunda kaldım. Tırmandığım en zorlu ve riskli dağlarda bile bu ölçekte bir psikolojik sorumluluk ve gerilim yaşamadım. Beş gündür yalnızca 6 saat uyudum ki, artık ayakta bile zor duruyorum. Şu anda tek istediğim biraz uyumak, ben uyurken birilerinin enkaz altında can veriyor olduğunu bile bile ..

Herkesin Depremi Kendine mi?
(Felaket gecesi ve sabahından kopuk kopuk izlenimler)

ARTUN ÜNSAL

D Y sın
ep er ar
r m ze
e , Zel le, S tıs ı ... Hepsi de aynı anlama geliyor, gerisi boş laf. Hele yaşayınca; hem de milyonlarca insanla birlikte. Dehşet ki dehşet...

Gece vakti: Kimileri trendedir, kimileri gemide kimileri sokakta, kimileri evlerinde ya da hastanede belki de hapishanede. Bense otobüsteydim o saatlerde, Bursa-Yalova arasında bir yerlerde. "Edremit'ten gelip İstanbul istikametine giden" bir otobüsün bir yolcusuyum. Yorgundum; otobüsün olağan sarsıntısı ninni gibi gelmiş, uyukluyormuşum ki, pek farkında olmadım o korkunç saniyelerin. Yalova Topçular'a yaklaşmış olmalıydık, gözlerimi araladım. Bir benzin istasyonu önündeydik. O da ne, yakında daha yapımı bitmemiş bir bina yıkıntısı. Önüm sıradaki bayan yolcu huylandı birden, kızını dürttü. Yolun karşı tarafındaki bir binanın ikinci katından alevler yükseliyordu. Garip. Kızının el radyosunu kapıverdi birden ve kulaklığını kulağına geçirdi. "Deprem!" Bilmem hangi FM istasyonunun spikeri "İstanbul zelzeleye teslim oldu" diyesiyeymiş. Yalova'da böyle olursa, kimbilir İstanbul ne haldedir?

Otobüs olduğu yerde kaldı, koşmaktan çatlamış bir at gibi. Herkes cep telefonlarına sarıldı. Nafile, tık yok. Benzincinin yanındaki lokanta salonundaki televizyona seyirtenler oldu; banda alınmış akşam haberleri devam ediyor. Oysa geceyarısını geçeli üç küsur saat olmuş. İstanbul, ne âlemdesin?

Gece karanlığında kimse Yalova'nın ne durumda olduğunu farkedemiyor. Üstelik derin bir sessizlik var etrafta. Topçular'a doğru yola çıkıyor otobüsümüz. Bir süre gidildi. Otobüs yeniden durdu. Biraz beklendi, sonra şoförümüz marşa bastı. Topçular iskelesine doğru yöneliyoruz anlaşılan. İskelenin girişinde araç kuyruğu var, hareket yok. Kısa sürede anlaşıldı. İskele'nin bir bölümü hasar görmüş, araba vapuru seferleri iptal. Körfez'i dolanacağız.

Haberleşme olanağı yok. Kimse depremin esas merkezinin nerede olduğunu bilmiyor. Otobüsümüzde herkes İstanbul'daki yakınlarının ve evlerinin ne durumda olduğunu merak ediyor, ama telefonlar işlemiyor. Oğlumu arıyorum, düşüremiyorum. Peki bu cep telefonları neye yarar? Dağda, yaylada değiliz, neden çalışmıyor. Bayram sabahı değil ki, şebeke kilitlenmesi mazeretini kabullenelim. İnşallah, her şey yolundadır. Oğlumla son görüşmemizde olağan tartışmalarımızın dozu biraz yüksek olmuştu; suçluluk duyuyorum şimdiden, ya başına bir şeyler gelmişse? Paranoyanın sonu yok ki? "Tüf, tüf, Allah esirgesin!" Topçular'dayız ve İstanbul'da neler olmuş bilmiyoruz. Daha vahimi, yeniden yola düzüldüğümüzde karşılaşacaklarımızı...

Gün ağarıyor. Ve çıplak gerçek anayolun sağında ve solunda bizi bekliyor. Koca koca binalar, iskambilden şatolar gibi yıkılmışlar. İliklerim donuyor. Anayolda anlatılamaz bir keşmekeş. İç taraflar ve deniz kenarının durumunu kestiremiyoruz, ancak anayol kenarındaki bazı binalar her şeyi anlatıyor. Kimbilir İstanbul ne durumda? FM'lerden gelen haberler İstanbul'un sadece bazı bölgelerinde depremin can aldığını söylüyor. Oysa buraları göçük içinde. Anayol mahşer... Arabalar, kamyonlar bitişik nizam kıpırdayamıyor. Tüm kiremitleri uçmuş bir çatı, yol hizasına inmiş. Altında acaba kaç kat vardı? Çatının üzerinde bir adama ilişiyor gözüm: Çömelmiş, boşluğa bakıyor, hareketsiz. Şok geçiriyor. Aslında bizler de şaşkın ve çaresiziz. İstanbul'da, Ankara'da, Afganistan'da, Japonya'da yerin sarsıldığına tanık olmuşum ama, depremin bu kadar yakınımda bu denli tahribat yapabileceğini hiç düşünememiştim bunca yaşamımda.

Trafik kilitlendi. Otobüsten iniyoruz. Yolun kenarında bir köpek var. Tir tir titriyor bedeni, kuyruğunu kıstırmış. Birileri uyarıyor "Elektrik hatları altında durmayın!". Tellere bakıyorum, evet teller de titreşiyor, sanki acıyla. Artçı depremlerin görünür kanıtları. Yolun ortasında kümeleniyoruz, binalardan uzak. Köpek yanımızdan ayrılmıyor. Hayvanların depremi hissettikleri boşuna söylenmemiş... Ne bir cankurtaran ne itfa-

iye arabası ne de siren sesi. Polis yok, asker yok, sivil savunma ekipleri yok, jandarma yok. Yıkılmış hayalet beldelerden geçiyoruz. Ne bir belediye yetkilisi ne bir kaymakamlık görevlisi ne bir Kızılay sorumlusu. Şaşkın ve sahipsiz insanlar ve yolu kaplayan araçlar. Herkes şok içinde ve gene telefondan umut yok. Ve bizler bilmeden depremin göbeğine ilerliyoruz.

Hem başkaları hem de kendimiz için çaresiziz. Vurgun yemiş gibiyiz. Karamürsel, Değirmendere, Gölcük; yol boyu yıkılmış binalar. Peki sahil nasıl? Birileri dalgaların site evlerinin üçüncü katına kadar çıktığını söylüyor. Tahmin mi gerçek mi, bilemiyoruz. Bir ana ve kızını otobüsümüze alıyoruz. Her ikisi de yalınayak. Gerçekten perişan görünen anayı bir koltuğa zorla oturtuyoruz. Yirmi yaşlarında olan kızı ise otobüse adımını atar atmaz yere yığılıyor ve sürünerek ilerliyor. Yürüyemiyor bir an için, geçirdiği şoktan. Su veriyoruz, binbir teşekkürle ağızlarına götürüp bir de "sizin hakkınızı içiyoruz" diye özür dilemezler mi... Yaklaşık 10 kilometre ötedeki bir yakınlarından haber alamamışlar telefonlar kilitlenince, yanına gitmeye karar vermişler. Binaları şükür yıkılmamış ama deprem sırasında tam sekiz kattan aşağı inmişler ana kız, o karanlık merdivenlerden. Sonra sokağa düşmüşler yalın ayak, ayaklarına cam batmış, taş batmış, otobüse girince farkına vardılar. Hemen iki çift plaj terliği geliyor tatilcilerden. Gene zorla kabul ediyorlar. Ana kızın koskoca mavi gözlerinde dehşet okunuyor. İçimiz parçalanıyor, ama başka ne yapabiliriz. Onlar sağ çıkabilmişler ama ya ötekiler?

Tek tük beliren iş makinelerinin peşinde yüzlerce insan. Ama yoğun trafikte ilerleyemiyorlar ki. Normal zamanda tek gidiş geliş olan bu yolda şimdi dörtlü beşli şeritler oluşmuş ve kimse kıpırdayamıyor. Çevreden iki üç yiğit delikanlı trafiği idare etmeye çalışıyor gönüllü. Ama onları dinleyen kim? Örgütsüz toplum olduğumuz hemen ortaya çıkıyor. Bu arada cep telefonuyla mucizevi bir şekilde İstanbul'u düşüren biri var. Hemen başına seğirtiyoruz: İstanbul da çok sallanmış ancak yıllardır korkulan felaket sadece Avcılar civarında meydana gelmiş. Öteki yerlerde pek hasar yokmuş. Oğlum Yeniköy'de ben Çengelköy'de oturduğumuzdan biraz rahatlıyorum. Ama amcaoğullarımdan birinin evi Avcılar'da, merak ediyorum durumunu...

İzmit'e yaklaşıyoruz. Yana bükülmüş, büzülmüş asfalt yolda yarıklar. Otobüsümüz slalom yapıyor usta bir kayakçı gibi. İzmit'te de yıkıl-

mış, hasar görmüş binalar var. Ama tarihi cami sapasağlam. Yalova'dan beri devam eden kötü malzeme ve sorumsuz müteahhit, uygunsuz inşaat zemini tartışmaları yeniden alevleniyor yolcular arasında. Oysa, vatandaşı ve siyasetçisi yıllardır herkes biliyordu bu durumu. İlle de böyle büyük bir felaketin gelmesi mi gerekiyordu? Ağır ağır Derince'ye doğru yol alıyoruz. Gördüklerimiz içimizi paralıyor. Petkim tesislerinde çıkan yangının genzimize dolan dumanları moralimizi daha da bozuyor. Ya bir büyük patlama olursa yakındaki binalarda oturan ve sokaklara dökülen bu insanların hali ne olur? Ülke ekonomisine de darbe bu yangın. Ama önce insanların hayatı önemli değil mi?.. Herkes dışarıda, artçı depremler devam ediyor. Kimileri yolun ortasındaki yeşil refüjlere sığınmış. Çoluk çocuk yaşlılar biraz gölge ve biraz su peşinde. Yeni yapılmış caminin şadırvanları ve minaresi yıkılmış. Minarenin koca alemi ana caddenin ortasına düşmüş. Her yerde akordeon gibi bükülmüş, çökmüş koca koca binalar. Yıkıntıların yanında bekleşen insanlar. Tek tük görülen iş makineleri ile kurtarma operasyonları başlamış halkın kendi olanaklarıyla. Ama devede kulak.. Dahası, ülkenin büyük medya kuruluşları, hele TV'cileri bile henüz deprem bölgesine ulaşmamış. Kendi felaketimizi bile CNN'den mi öğreneceğiz?

Gebze'den başlayarak trafik normale dönüyor. Şimdi otobüsteki herkes evinin durumunu merak ediyor. Aklımdan geçiyor: Acaba kitaplıklarım depremin sarsıntısıyla devrildi mi? Duvarlarda çatlak var mı? Bir iki cam sürahi ve bardak vardı, kırıldı mı? Canımızı kurtardık ya, şimdi mal telaşı var. Herkes duygusal, herkes gerçekçi... Öğleden sonra saat iki gibi İstanbul'a vardık nihayet. Kavacık köprüsünde iniyorum. Canım eve gitmek istemiyor. Kandilli'de taksiden inip iskelenin yanındaki lokantaya giriyorum. Uzun bir süre denize bakıyorum, hafif çırpıntılı. Rüzgâr esiyor. İştahım hiç yok, oysa geceden beri bir şey yemedim. Kestane ağaçlarının serinliği altındaki lokanta her zamankinden daha kalabalık bu öğle saatinde. Kimse evinde kalmak istemiyor anlaşılan. Bir şeyler yer gibi yapıyorum. Eve geldim. Evde bir tahribat yok. Her şey yerli yerinde. Çok sevinemiyorum ama. Huzursuzum. Saatler sonra amcamın oğlundan haber alabiliyorum. Oturdukları bina görece eski yapım ve dört katlı olduğu için zarar görmemiş ama onlar da tüm Avcılar halkı gibi parkta geceliyorlarmış.

Tüm sevdiklerim, yakınlarım şükür sağlar. Felaketten kayıpları yok,

sadece sinirleri felç olmuş. Sevinemiyorum, hiç sevinemiyorum. Televizyonda şimdilik bin civarında ilan edilen ölü sayısının çok daha yükseleceğini tahmin edebiliyorum, otobüsle Körfez'i dolanırken gördüklerimizden. Adapazarı'nda olup bitenleri ise çok sonraları öğrenecektik, sizler gibi.

Herkesin depremi kendine demek mümkün mü? Uygar bir toplum felaket karşısında tedbirli ve örgütlü olmaz mı? "T-shirt"ünden, "blue jean"inden dört çarpı dört "Jeep"ine, cep telefonlarına, markalı lüks tükemin şehvetine kapılmış Türkiye ne zaman nelerin değerli olduğunun farkına varır belki... "Hoş ve boş" yaşam tarzı beni ilgilendirmiyor çünkü.. İçim kan ağlıyor. Oğlum Can'ın arkadaşlarıyla birlikte Adapazarı'na yiyecek dağıtmaya gönüllü gittiğini öğreniyorum. O gecenin sabahında tanık olduğum başıboşluk ve çaresizlikten doğan utancım biraz hafifliyor.

17 Ağustos gece toprak kaydı, ruhlarımız kaydı. Evler yıkıldı, nice canlar gitti. İnşallah ders alırız diyorum. Umudum genç kuşaklarda. Öğrencilerimden Çağlar'ın iki yıllık AKUT üyesi olarak deprem bölgesinde olduğunu tahmin ediyorum... Evet öyle. Onunla gururlanıyorum. Türkiye'de bir şeyler değişiyor galiba. Nutuk atma döneminden, sorgulama, örgütlenme ve iş yapma dönemine geçiliyor sanıyorum. Çok mu iyimserim?

Milliyet
BASINDA GÜVEN
17 Ağustos 1999 Salı 150.000 TL

6.7'lik deprem Türkiye'nin batısını vurdu

YIKILDIK

İzmit, Sakarya ve Düzce'de büyük hasar. Çok sayıda ölü ve yaralı var. İstanbul'da da bir çok bina çöktü, hastaneler yaralı doldu

Korkunç gece

Merkez üssü İzmit olan 6,7 şiddetindeki deprem, ülkenin yarısında dehşet yarattı. 45 saniye süren deprem, Trakya ve Marmara Bölgesi'ni büyük çapta sallad, İstanbul, Ankara, Bursa, Eskişehir ve Ege sarsıldı. Marmaris'te bile hissedildi.

Sakarya: İmdat

Sakarya, Kocaeli, Düzce'de ağır hasar olduğu, birçok binanın yıkıldığı, ölü ve yaralılar olduğu, enkaz altından imdat çığlıkları geldiği haber veriliyor. Sakarya, İstanbul'daki hastanelerden ve afetlerden acil yardım istedi.

Gecekondu semtleri

İstanbul'da en çok gecekondu semtleri etkilendi, birçok bina yıkıldı, çatladı. Haydarpaşa Numune ve Kartal Devlet Hastanesi'ne yüze yakın yaralı taşındı. İstanbul ve çevresindeki tüm hastanelerin acil servisleri alarma geçirildi.

Avcılar perişan

Özellikle Halkalı, Avcılar ve Sultanbeyli'de büyük hasar görüldü. Avcılar'da E - 5'in yanında bulunan binalar yıkıldı. Çöken binalarda çevre halkı kurtarma çabasına girişti. Enkazdan yaralı çocuklar çıkarıldı. Haberleri sayfa 15'te

Depremden sonraki görüntüler korkunçtu. İstanbul Avcılar'da Deniz Köşkler mahallesinde çöken bina.. Efe Erdem, Ahmet Dumanlı

45 saniye sürdü saatler gibi geldi

Dumanın gizlediği

Tutan ki devletin ars - ı ulusal sahsiyetine karsı sözcel hakarette bulunmaktan hüküm giydiniz.
Ve bunu üç - beş kişi arasında ya da bir toplulukla konuşurken yapmıştınız..
Affın dışındasınız.
Ama...
Aynı kelimeleri, televizyonda, radyoda ya da gazetede ifade etiniz.
3 yıllık ceza ertelemesinden yararlanıyorsunuz.
Devamı sayfa 19'da

Bugün
GÜNERİ CIVAOĞLU

Herkes çığlık çığlığa sokaklara çıktı. Camdan atlayanlar oldu

Türkiye'nin Batı'sı geçen saat 03.02'de korkuyla uyandı. Sarsıntı beş bitmeyecek gibi geldi. Ilk şokun ardından halk panik içinde sokaklara döküldü. İstanbul'da yer yer trafik sıkışıklığı yaşandı. Telefon ve elektrik kesildi. Haberleşme yapılamadığı için sağlıklı bilgi alınmak zorlaştı. Büyük otellerin üst katlarında kalanlar, yangın merdivenlerinden kendilerini dışarı attılar.

Uyarı: Hasarlı binaya girmeyin

Saat 04.35'te 5 şiddetinde ikinci büyük sarsıntı oldu. Kandilli Rasathanesi Müdürü Prof. Ahmet Mete Işıkara, "Bu, şiddetli deprem kategorisine giriyor. Artçı depremleri gözönüne alarak iki üç gün daha hasarlı binalara girilmemeli" dedi.

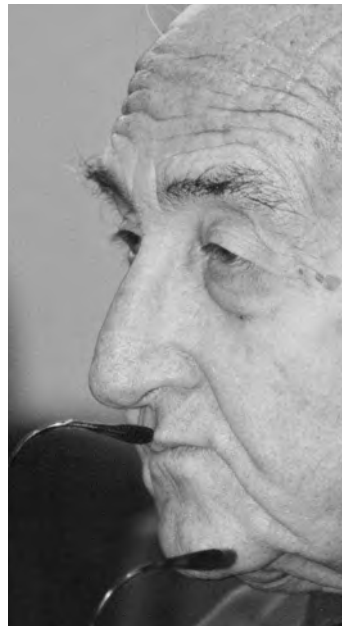
Korku... Panik... Bütün İstanbul sokakta sabahladı. Sarsıntıyla birlikte birçok binada yangın çıktı. Avcılar'daki beyaz fabrikası bunlardan biriydi. İtfaiyeye ulaşamayan, ambulans bulamayan vatandaşlar büyük tepki gösterdi.

"Biz Nerede Hata Yaptık?"

AÇIKOTURUM
Gürhan Ertür, Mesut Önen, Ömer Madra,
Behiç Ak, Aydın Engin, Cem Aydın,
Orhan Bursalı, Murat Belge

Yöneten: Ceyda Akaş

Ceyda Akaş: ... Bu toplantıda bir dizi sorunun cevabını hep beraber arayacağız: Medya depremi nasıl gördü, nasıl gösterdi, iletişim ağını iyi kurdu mu, halkı bilinçli yönlendirdi mi, sansür anlamında nasıl engellerle karşılaştı, kendisinin eksik bilgilenmesinden kaynaklanan ne gibi zorluklar yaşadı, haber olmanın ötesinde yeterince olay üzerine gidebildi mi, tüketici haber mantığından ne ölçüde kendini uzak tutabildi, koordinasyon anlamında neler yaptı, neler yapabilirdi, gibi. Sözü önce Mesut Önen'e vermek istiyorum.

Mesut Önen: Efendim ben şöyle bir sistematik yaptım kendi kendime. Biz genellikle yüksek lisans ve doktora çalışmalarında öğrencilerimizle böyle bir sistematik içinde çalışırız; bir giriş kısmımız olur, ondan sonra da alt bölümlere geçeriz. Bu girişte tabii konunun önemi ortaya konur, niçin bu konunun seçildiği açıklanır; ondan sonra da hangi alt bölümler altında inceleneceği başlıklar altında yazılır. Tabii konunun önemi konusunda benim çok fazla bir şey söylemem gerekmiyor, bu büyük deprem felaketinin ülkeye ne denli zararlar ve etkiler yaptığına hepimiz şahit oluyoruz. O bakımdan önce sistematiğimden söz etmek istiyorum. Evvela böyle büyük olaylar karşısında genel olarak medyanın ilgisi ne olmuştur, nasıl olur, yani bunu bir medyacı gözüyle görmeye çalıştım ve bu konuda da yani

bizim bilmsel çalışmalarımızda her zaman yaptığımız gibi dayandığımız, referans verdiğimiz kaynaklar da vardır. O zaman bir medyacı meslektaşımızın yazısından aldığıma göre büyük olaylarda evvela medya tarafından olayın bir aktarması söz konusu olur, olay nasıl olmuştur, nasıl gelişmektedir? Bunun haberi verilir. Ondan sonra da medya ister istemez bu büyük olayın bir tanımlamasını yapar. Ona göre nedir bu tanımlama? O tanımlama üzerine de o medya aracının, –tabii medyayı açıklamıyorum burada hepiniz biliyorsunuz– nasıl bir yön takip edeceği de o tanımlamaya dayanılarak yürütülür diyor, ve özellikle şunu aktarıyor ki benim de ilgimi çekti; iletişim teknolojisinin eriştiği bu aşamada haberleri büyük olayları ilk günden, özellikle deprem olayında görüldü, bunu medya mensupları yansıtıyor. Çünkü telefon bağlantıları kesilmiş, hükümet mensuplarının bile telefon bağlantısının kesildiği bir zamanda oraya giden medya mensupları televizyon kameraları kurup çanak antenlerle ilk haberleri verme başarısını göstermişlerdir. Fotoğraf makinesini alan, kamerasını yüklenen kameraman oradan bu haberleri çanak antenler aracılığıyla verebilmektedir ve bu medyanın diğer yönlerden resmi makamlara göre bir avantajıdır. Medyanın rolü üzerinde daha fazla konuşmaya gerek görmüyorum çünkü, medya olayları aksettiriyor hatta bazen eğer medya olmazsa hiç haberdar olamayacağımız olayları dahi öğreniyoruz, ondan sonra resmi ağızlardan bunların açıklanması ya da tebliğini görüyoruz. O bakımdan büyük olayların aksettirilmesinde medyanın rolü hiç inkâr edilmez bir biçimde vardır ve bu da siyasi bakımdan demokrasi sorununu dahi ortaya getiriyor. Benim tespitime göre halkın ilgisinin çekilmesi ve yönlendirilmesi de medya aracılığıyla oluşuyor. Ben haftada iki defa da yazı yazıyorum dış olaylar hakkında. Bu Türk-Yunan yakınlaşmasından sonra, Türk halklarının yakınlaşmasından sonra, Yunan yöneticilerinin bu yakınlaşmadan uyarılması gerektiğini, eski Yunan düşünce tarihinde demokrasinin anlamının halk iktidarı olduğunu, kimin kimden yönlendirilme alması gerektiğini açıklayarak, Yunan yöntecilerini de artık bu halkların istekleri yönünde bir tavra girmelerini yazmıştım ve hâlâ da düşüncem odur. Gene de burada depremden gelen etkileri medyanın aktarması, bir halkın yönetim gücünü ortaya koyacaktır diye düşünüyorum. Ancak bütün bunları tespit etmekle beraber, bir başka başlık altında da medyanın bu haberi aktarma, bir olayı tanımlama ve ondan sonra da doğru veya yanlış haberler aksettirip aksettirmediği konusu üzerinde durdum. Üzüntüyle söylemek isterim ki burada medya mensupları önünde, maalesef bazı olaylar, medyanın bazı

gayretkeşliklerinden ve hatta yalan haberler yayınladıklarından da sözediyor. Örneğin bir belge var yazımda isterseniz gösteririm, körfez olayının meşhur amerikan CNN televizyonu tarafından yanlış aktarılması hakkında. Bunlardan bir tanesi orada körfez kirlendi haberi altında görünen, televizyon görüntülerine giren bir karabatağın hazin hali. Bunun Fransa'nın Normandiya sahilllerinde bir başka olay nedeniyle çekimlerden alınmış olduğu sonradan ortaya çıktı. Bir de Kuveyt'teki Amerikan elçiliğinin bombalandığına dair bir haber... Halbuki öyle bir şey olmadığı anlaşıldı. Ve bunun gibi birçok olayları, sualleriniz üzerine açıklayabilirim. Bu yanlış aktarmalar da hem kamuoyunda yanlış tanımlamalara sebebiyet veriyor hem de güveni azaltıyor. Bu konuda *Le Monde* gazetesinin bir yazarının ki sonradan genel yayın yönetmeni olmuştur bir yazısına rastladım. Diyor ki "içinde bulunduğumuz çağda ilk haberi televizyon kameralarından ve medyadan alıyoruz ama" diye ekliyor "bunu acaba iyi işaret olarak mı alalım yoksa kötü işaret olarak mı alalım." Yanlış haberler verildiği zaman tabii bu yönlendirme de yanlış olacaktır. Bu bakımdan medyanın bu şekilde bir de yanlış veyahutta yalan haberlerine şahit oluyoruz. Ama bunun sebeplerini başka bir başlık altında incelemeye geçeceğim. Bunun bir medya etiği konusu olduğunu düşündüm. Bir başlıkta medyada etik tutumlar diye burada değinmeyi düşündüm. Biliyorsunuz Türkiye'de medyanın etiği konusu son zamanlarda sık sık ele alınan bir husus. Türkiye'de Basın Konseyi diye bir kuruluş vardır. Bu konuyu, senelerdir yüksek kurulunda bulunduğum için çok yakından izliyorum. Bu konuda etik kurallar ve etik çalışmalar hatta içtihat denilebilecek kararlar tespit edilmekte. Ayrıca Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından bir etik tutum bildirgesinin de son zamanlarda neşredildiğine şahit oluyoruz. İletişim fakültelerinde medyada etik bahisleri sık sık tekrarlanıyor. Bugünkü gazetede okuduğuma göre Türkiye Gazeteciler Cemiyeti birkaç gün sonra Armada Oteli'nde bir uluslararası toplantı düzenliyor. Orada medyanın özeleştirisini ele alan bir toplantı yapılacak. Demek ki medya kendi kendini bir özeleştiriye tabî tutma, etik kuralları üzerinde ısrar etme ihtiyacını duymuş diye düşündüm. Dünya çapında da bu etik çalışmalar sürüyor. Türk Basın Konseyi Dünya Basın Konseyleri Birliği'ne üyedir ve yılda 2 defa uluslararası toplantılar olur. Geçen sene de bunun Türkiye'de bir toplantısı yapılmıştı. Orada konuşulan konular vardır. Medyanın bu tutumları karşısında devletin yahutta hükümetin tutumu ne oluyor? Sizin de sorunuzda olduğu gibi –sansür– dediniz, ben henüz sansür diyemiyorum buna çünkü, sansürün anlamı

başkadır. Sansür önceden gelir, siz daha baskıya girmeden gazeteniz ya da programınız yayına girmeden şu yayına girsin, bu yayınlanmasın diye ortadan kaldırılır. Ama bu sonradan bir baskı şeklinde ortaya çıkarsa dolaylı bir sansür diyebiliriz. Bu sonradan baskı konusunda Radyo Televizyon Üst Kurulunun uyarılması ve bunun üzerine de Kanal 6 televizyonunun kapatılması olayına bu vesileyle verdiği gözdağına geçmek istiyorum. Kanal 6 televizyonu bir hafta süreyle kapatıldı. Ama Bölge İdare Makemesi yürütmeyi durdurma kararı aldı, büyük zararlara sebebiyet vereceği ve nihaî kararında bunu dikkate alacağı sebebiyle. Nedir, bu neden oldu? Belki sonradan yalanlanmaya çalışıldı ama Bakanlar Kurulundaki bir konuşmayı bana naklettiler. Başbakan TRT'den sorumlu yani enformasyondan sorumlu bakanına "nedir?" diyor "bu televizyonların yaptığı seviyesizlik? RTÜK size bağlı değil mi?" diye soruyor. Başbakan yardımcısı tarafından başbakanlığa bağlı olduğu yavaşça kendisine sufle ediliyor. Ben ilgili kanunu da getirdim buraya... Halbuki bir bağlılık söz konusu değildir bu kanunda. Hükümetin RTÜK ile ilişkileri baş-

ZAMAN

ZAMAN Yardım Kampanyası

Acımızı paylaşarak azaltalım...

UZAT ELİNİ

Ecevit: Acımız büyük

100 bin konut planı

STV'de iyilik kavşağı

Sivil savuşturma

Kirişlere dikkat edin

Parlamento, yeni acılara fırsat vermeden mevzuatı düzeltsin

Meclis görev başına

Mucize kurtuluşlar

kanlıkça yürütülür. Yani hükümetin ilişkileri bakımından başbakanlığın bir rolü vardır. RTÜK'e kesinlikle karışamaz. Yani Türkiye'de maalesef çok demokratik zannettiğimiz kimselerde bile böyle bağımsız kuruluşlar daima hükümetin emri altındaymış gibi bir intîba uyanmış durumda. Ama ben bu görüşe katılıyorum sonuçta... Çünkü RTÜK yapısı itibariyle zaten siyasi yapıdadır. Biz kanunun hazırlanmalarında da televizyon kanalı temsilcisi olarak katılmıştık. Birçok önerimiz rededildi ve bugünkü siyasi parti adaylarının TBMM'ce tayin edilmeleri şeklinde bir siyasi kurul oluşturuldu. Burada en ilginç olan kısım kanunun istediği amaçta ortaya çıkmamasıdır. Kanun der ki: 9 kişi olacak, 5 tanesi iktidar partisinden, 4 tanesi muhalefetten. Ama kendisi hayatta olduğu sürece iktidar ve muhalefet değişir ama oradaki üyeler değişmez. Bugünkü yapısına bakarsanız iktidar adayları arasından seçilmişlere nazaran muhalefettekiler daha çoğunlukta gibi görünüyor. Bu yapıyı biz değiştirmek için Basın Yüksek Kurulu olarak tamamen bu kanunda yapılması gerekli değişiklikleri, değişimleri öneren bir yasa tasarısı metni hazırladık ve herkese dağıttık. Çok kısa olarak Basın Konseyi bu 6 madde değişimine Radyo Televizyon Üst Kurulu'nda nasıl değişiklik yapılsın önerisini getirmektedir. Evvela hukuki terminoloji bakımından bağımsız olabilmesi için hukuki biçimi bakımından kurum deyince başka alt kurulların da olması gerekir diye düşündük: Bir genel kurul, bir de yürütme kurulu. İşte bu genel kurul, tamamen bağımsız olmaya çok yatkın kimseler tarafından TBMM'nin grubu olan siyasi partilerden, basın konseyinden, gazeteciler cemiyetinden, televizyon kuruluşlarından kişiler olmalıdır. Böyle bir bağımsız genel kurul oluşturduktan sonra, genel kurulda her bir sektörden iki taneden fazla olmamak üzere gene 9 kişilik bir yürütme kurulu olacak. İşte bu yürütme kurulu, bugünkü Radyo TV Üst Kurulu dediğimiz kurulun fonksiyonlarına haiz olacak. Ancak bu yürütme kurulunun ismini de değiştirdik, üst kurul yerine, yüksek kurul yaptık çünkü, üst kurul deyince artık ondan üstünü yokmuş gibi bir anlam ortaya çıkıyor. Halbuki kararları daima mahkemelerin denetimine tabidir. Bununla beraber demin Ömer Madra Bey "benim radyom kapatılmaz çünkü biz bu kanundaki bütün ilkelere uyuyoruz" diyor; ama valla ben size büyük cambazlık gösteriyorsunuz o zaman diyorum. Halbuki ilkeler nereye çekerseniz gider. Ben Radyo Televizyon Üst Kurulu'nda kötü niyetli bir insan olsam, gelir herhangi bir sebepten bu ilkelere aykırılıktan dolayı 2.-3. maddelerde sayılan ilkelerden radyonuzu kapatabilirim. Bunları da biz bir elekten geçirdik. Bu tasarı da böyle. Şimdi bu konudan sonra

demin başta da söylediğim bir başka hususa geçmek istiyorum. Burada bütün bu medyanın rolü ve bu saptırmalar, aktarmada yanlışlıklar ve hatta olay yaratmaların sebepleri üzerinde de durulması gerektiği kanısındayım. Her şeyden evvel ben bu konuda medyanın oluşumunu görüyorum. Daha bugünkü gazetede bir yazı, Türk Medyası hakkındaki medya kuruluşlarına sahip olan grupların medyayı genellikle ya finansal ya siyasi nüfuz için bir araç olarak görmesinin sebebini tespit etmiş, bu gazetede, dün sanıyorum bir haber daha vardı: Medya Devleri, aralarında evlilikler kuruyorlar. Buna evlilik deniliyor şimdi biliyorsunuz. Bu birliklerin kurulmasının elbette bir sebebi vardır ve bunu da gerçekleştireceklerdir. Yine bir köşe yazarımızın yazısından ben yanlış söylemiş olmayayım diye şu terminolojileri çıkardım. Bir gazetede örneğin genel müdür vardır, genel yayın yönetmeni vardır ve bir de diyorki köşe yazarı, gazete patronu vardır. Eğer TV kanalı söz konusuysa, TV kanalının da sahibi vardır. Bunlar tabii hukuki bakımdan kimlerdir, tespit etmek gerekir; ama madem ki böyle çalakalem yazmayan bir köşeyazarı da bu terminolojiye geçebilmiştir bunların da bir sebebi olması lazımdır diye düşünüyorum. Sözümü bitirmeden önce bir de medyada bu aksaklıkların niçin olduğuna dair çok özel iki olaya değinmek istiyorum. Bir tanesi bir fotoğrafçının, gazete fotoğrafçısının çektiği fotoğrafın yayınlanması üzerine hakkında yapılan şikâyet.

Bu şikâyet çekilmemesi gereken bir fotoğrafı, konu ediniyor. Bir hanım artistimizin hiç gerekmeyen bir tutumunu çeken bir fotoğrafçı ve bu gazeteciyi dövmeleri olayı. Bu olayı ben izledim. Orada gazeteci yani fotoğrafı çeken diyor ki: "Ben bu fotoğrafı çekmek zorundayım, eğer çekmeden gazeteme dönersem beni işten atarlar". Bunun maalesef bir gazete genel yönetmeninden de "evet böyle olur", diye tasvibini de aldım. Burada eksiklik sadece kameraman ya da fotoğrafçıda değil bence, bu mekanizmanın her zaman böyle işlemesinde. Zaten bir kameraman, bir fotoğrafçı aylığını ya alabilen ya alamayan bir işçi, işten de olma korkusuyla olur-olmaz fotoğrafları çekip duruyor, bu bir. İkinci olay: maalesef onun henüz gerçek olup olmadığını araştıramadım ama burada söylemek istiyorum, bilginiz varsa bana söyleyiniz. Son depremde Adapazarı'nda bir adam göçükten çıkartılıyor ve bir kameraman çıkarılma sahnesine geç yetişiyor, adama tekrar göçük altına sokulup çıkışının tekrar kameraya çekilmesi için para verdiği söyleniyor ama rica ettiği de söyleniyor. İnanılmaz bir şey canlandırma da diyebilirsiniz. Bu kötümser sözlerimle ben şimdilik sözlerime son vereceğim.

C. A.: Ömer Madra'nın zannediyorum söyleyecekleri var.

Ömer Madra: Evet benim söyleyeceklerim kısa, medya depremi nasıl gördü deyince bir iki soru sorayım size. Şimdi bu depremin merkez üssü neresidir bilen var mı?

C. A.: İzmit diye söyleniyor.

Ö. M.: Evet, resmi açıklama böyle ama İzmit değil aslında. Gölcük, Değirmendere'nin 1.5 km. açığında, denizin dibinde bir krater. 1. soru bu yani merkez üssü....Yüzyılın en büyük depremi olduğu söylenen bir deprem var ya da en büyüklerinden biri diyelim. İyi ama yerinin bilinmesi çok önemli değil mi? Çeşitli deprem uzmanlarıyla yaptığımız söyleşilerden bir tanesinde söz konusu deprem uzmanı "İzmit'in doğusunda diye bir haber gelince olamaz diye düşündüm", dedi çünkü fay hattını biliyor, "başka bir şeyden bahsediyor olmaları lazım", dedi "orada benim hissettiğim, beni sarsan deprem olamaz". Bu çok ciddi ve güvenilir bir uzman. Dolayısıyla biz şimdi yüzyılın en büyük depreminin üssünün nerede olduğunu bilmiyoruz aslında, Türk medyasında bunu *Observer*'den aktararak biz söyledik, birkaç defa da söyledik. Sonra baktık ki, fazla ilgilendirmiyor insanları, hiçbirimizi ilgilendirmiyor. Biz de vazgeçtik, yani tamam peki İzmit olsun, ne yapalım yani. Sonra, kaç şiddetinde oldu, bu deprem? Bunu bilen var mı?

Behiç Ak: 12

Orhan Bursalı: Değişik fikirler çıktı ama 6.9'dan başladı.

Ö. M.: Hayır 6.4'ten başladı.

B. A.: Şiddetle büyüklüğü karıştırıyorsun bak.

Ö. M.: Yani ilk verilen rakamlar itibariyle 6.4'ten başladı. Büyüklüğü kaçtı bilen var mı diye sorayım o zaman.

B. A.: Büyüklük 7.4 diye açıklandı en son.

Ö. M: En son. Golden, Colorado'daki merkezde 7.8 diye ölçüldü, çok ufak değişmeler olabilir ancak 7.4'te anlaşıp anlaşmadıkları belli değil. Yani bu konuda da bir karışıklık olduğunu kabul ediyoruz sanıyorum.

M. Ö.: Yani Ömer Bey karışıklığı tespit etmek istiyor haberlerde.

Ö. M.: Bir karışıklık diyerek atlatamayacağımız kadar bir kaos var bence. Şimdi 6.4'le başladı Kandilli Rasathanesinden yapılan açıklamaya göre ve basın, medya organlarının verdiği bilgiler sonuçta bir 10 gün sonra 7.4'te anlaşır gibi oldu. Peki, başka bir şey sorayım kaç kişinin öldüğünü bilen var mı bu depremde? Soru üç.

C. A.: Basının açıkladığı kaç kişi, yani devletin açıkladığı kaç kişi ve gerçekte kaç kişi diye 2 tane sayı var ortada.

Ö. M.: İki mi? Şaka mı yapıyorsunuz? Yüzlerce sayı var. Atina'da olan depremi yakından izledik. Burada kaç binanın yıkılmış olduğu kaç kişinin ölmüş olduğu ve tahminen kaç kişinin enkaz altında kalmış olduğu ve kaç kişinin evsiz kalmış olduğu 1 gün sonra açıklandı ve bunun tedbirleri de

anlatıldı. Şimdi bunun üstünde durmak istemiyorum aslında; yani bahsetmek istediğim Yunanistan'ın hazırlıklılığıyla bizim hazırlıklılığımız arasındaki fark değil. Biz medya olarak, genel olarak bütün medyada bu depremin merkezinin nerede olduğunu henüz tespit edebilmiş değiliz. Kaç şiddetinde ya da kaç büyüklüğünde olduğunu da tespit edebilmiş değiliz. Kaç kişinin öldüğünü katiyen bilmiyoruz. Yani resmi rakam hâlâ 16-17.000 civarında sabitlendi sanıyorum.

Topluca: 15.000

O. B.: 21.000 diye bir rakam da açıkladı. Bu dünkü haber.

Gürhan Ertür: Yaşar Okuyan bunu açıkladı. Başbakanlık kriz merkezinin rakamları da tamamen farklıydı.

Ö. M.: Yani onun için söylüyorum. Başbakandan, çeşitli mercilerden bilgi alıyoruz 1-2 rakam daha söyleyeyim. Kaç kişinin öldüğünü bilmiyoruz ama bu depremde ölen insanlarımız, benim bilebildiğim kadarıyla 40.000'in altında değil. Bütün yabancı basın öyle diyor. *Reuters,* diğer haber ajansları, *BBC Independent* vs. Türkiye'deki medyadan ya da devletten sağlıklı bir rakam almak pek mümkün değil. Dolayısıyla onu da bilmiyoruz diyelim. Elimizde bir tane rakam var yalnız: Devletin 45.000 tane ceset torbası istediği.

Peki kaç kişi yaralandı? Bu, muammaların en büyüğü; çünkü dünyada yaralı sayısının azaldığı tek deprem. İyileşen yaralıları düşersek o zaman pek bir envanter tutma imkânımız olmayacak ve medya da bunun üzerine herhangi bir şekilde gitme telaşına kapılmadı doğrusu. "Bugün de azalmış yaralı sayımız oh... oh... ne iyi" gibi bir tavır içindeyiz genel olarak. Yaralı sayısını kesinlikle bilmiyoruz, evsiz sayısını da bilmiyoruz. Büyük projeler yapılıyor, yeniden yapılandırma gibi. Bu büyük depremin sonunda kaç kişinin barınağa ihtiyacı olduğunu bilmiyoruz. Prefabrike mi olsun, çadırdan prefabrike evlere ne zaman geçilsin, bunu tartışıyoruz. Yalnız kaç kişiye böyle bir model uygulamamız gerektiği konusunda bir fikrimiz yok.

Şimdi eğer medya depreme nasıl baktı diye soruluyorsa, kayıplar konu-

sunda Türkiye'nin en önemli ekonomik ve sinaî ve ticari faaliyetlerin yapıldığı bölgeyi vurmuş olan bu olayda o konudaki rivayetin artık ne kadar muhtelif olacağını siz düşünün: 7 milyar $'la benim tespit edebildiğim 50 milyar $'a kadar uzanan rakamlar var. Dolayısıyla bunu da bilmiyoruz. Sonuçta, başımıza ne geldiği hakkında pek bir fikrimiz olmadığı gibi, bunu öğrenebileceğimiz de yok. Bu durumda sorunun da cevabı kendiliğinden çıkmış oluyor sanıyorum. Medya maalesef depreme, bakamadı. Başımıza gelen olayı öğrenebilmiş değiliz. Yunanistan'daki depremle bizim burada olan arasında bağlantı olup olmadığını da bilmiyoruz. Bu konuda en az iki görüş var çünkü. Bundan sonra İstanbul'da buna benzer bir şey olacak mı, fay hattı nerden geçiyor onu bilmiyoruz. Bir de şimdi evlerimizi terkettik. Medya mensuplarından da bir kısmının evi çatlamış, hasara uğramış olabilir. Bizzat medya mensubu olan kişiler evinden kaçmışsa, çıkmışsa, dönüp dönmeyeceğini bilmiyor. Çünkü bu çatlağın durumunu gösteren bir haritayı ne basın, ne üniversite, ne de devlet yayınladı. Onun için yani en iyisi sıvayıp girilebilir diye düşünmekten ibaret bir durumla karşı karşıyayız.

Bir de kısaca başka bir konu üzerinde durmak istiyorum. Medyanın deprem süreciyle ilgili bakışının da sorgulanması gerekir. Depremden sonra Türkiye'de bir de sosyal deprem cereyan etti. Yani dünya tarihinde herhalde ilk defa iller arası yer değiştirmeler, tersine göç dalgası oldu ve bu ilk ağızda son derece spontane ve refleksif olarak devreye giren insanlar oldu, bunlar sivildi ve öyle STK filan da değil, tek tek insanlar da gittiler, grup olarak da yatlarıyla matlarıyla da gittiler ve onun arkasında da gene mesela İlhan Selçuk'un ifadesiyle Türkiye tarihinde ilk defa örneğine rastlanan büyüklükte bir kamuoyu bildirisi verildi. En büyük olarak nitelemesi tartışılabilir tabii ama çok farklı görüşten grupları biraraya getiren bu büyüklükte bir şey olmaması açısından önemli. Dolayısıyla etkili olduğu da göze çarpıyor bazı konularda. O kamuoyu bildirisi ve herhalde cumhurbaşkanlığı tarihin en hızlı reaksiyonuyla veto edilen af yasa tasarısını da ve, bir de yargıtay başkanının oldukça önemli yani en üst hukuk kurumunun başındaki insanın "bu anayasayı alıp yırtalım ve yenisini yapalım çünkü Türkiye'de demokrasiden bahsedilemez", diyen konuşmasını sayarsak... Aynı zamanda bir başka, hukuk kurumunun, Anayasa Mahkemesi başkanının baktığı yerden alarak yapmıştır bunu -düşünce özgürlüğünün sınırsız olması açısından bütün bunlar önemlidir. En hafifinden ciddi bir sosyal hareketliliğin Türkiye'de olduğu görülüyor. Acaba medya bu sosyal depremi nasıl gördü diye ayrıca sormak lazım.

Aydın Engin: Şimdi ben Ömer Madra kadar karamsar olmayacağım. Münafık muhalif olmakta benim de ondan kalır yerim yoktur ama gene de görece iyimser olduğumu, olacağımı düşünüyorum. Ben sizin sorunuzu "Deprem sınavında medya" diye kavrıyorum. Bu bağlamda iyimser düşünmeye çalıştım. Belki bu iyimserliğimde şunun payı vardır. Ben depremden 6.5 saat sonra, yani saat aşağı yukarı 9 sularında deprem bölgesindeydim ve çok uzun süre kaldım orda. Bunun bir başka anlamı da var. Gazete okumadım, televizyon izlemedim, radyo dinlemedim. Sadece geceleri uyumak için, ölü kokusundan kurtulmak için kentlerin, deprem yıkıntılarının 30-40 km. açığına çıkmak gerekiyordu ya da telefon bağlantısı kurmak için 50-60 km. başka merkezlere uzaklaşmak, Orhangazi'ye İznik'e gitmek gerekiyordu. İşte ancak oralarda bir-iki kez televizyon izleyebildim. Yani deprem boyunca medyanın, deprem sınavında ne yapıp ne yapmadığını eksiksiz gözlediğimi söyleyemem. Ben daha çok kendim gibi gazetecilerle, yani habercilerle beraberdim orada. Oradaki izlenim ve gözlemlerimi paylaşmak istiyorum. Bu iyimserliğimin temeli de zaten oradan kaynaklanıyor.

Bence medyanın, temel olarak, esas, kalın çizgi olarak deprem sınavında sınıfta kaldığını düşünmüyorum. "Pekiyi"lerle dolu bir karnesi olduğunu elbette iddia edemem. Olmadığını biliyorum. Ama sınıfta da kalmadı. Hatta bütünlemeye bile kalmadı demek geliyor içimden.

Bir kere Tüpraş yangını hariç, medya gerek habercilikte, gerekse deprem sınavında genel olarak deprem sınavında sınıfta kalmadı. Bence, deprem bölgelerindeki kaosun farkedilmesi, sergilenmesi önemliydi. Medya bunun şu ya da bu ölçüde üstesinden geldi. Kimi zaman magazin tuzaklarına saplanarak, ama çoğu zaman da bu tuzaklardan kurtulmayı becererek görev yaptı. Can kurtarma ve yahut insanların yaşamsal ihtiyaçlarını giderme konusunda bölgede yaşanan kaos, bu kadar şiddetli sergilenmeseydi, İstanbul gibi, Ankara gibi yani depremden dolaysız etkilenen, doğrudan etkilenmeyen, yıkıntılar altında olmayan bölgelerdeki insanların duyarlılığının bu kadar kabarması da pek mümkün değildi gibi geliyor bana.

İkincisi devletin deprem karşısındaki hantallığını, gecikmesini, el koyamamasını, aczini kanımca sözünü pek sakınmadan teşhis ve teşhir etti. Hatta burada bir eklenti yapmak istiyorum: Ordunun, Türkiye'de böylesi doğal afetlere her zaman çok hassas olan ordunun, özellikle depremin ilk 72 saatindeki tutumunda, medya alışılagelmiş ya da geleneksel diye adlandırabileceğimiz tutumunun dışına çıktı. Ne gördüyse onu aktardı.

Burada tekrar ve altını çizerek söylemek istiyorum. Olay yerindeki habercilerin tanıklığından yola çıkarak bunu dile getiriyorum. Medyanın, ordunun ilk 72 saatte müdahale etmediğini, edebilecekken etmediğini, yağmadan tutun da yardımların ulaşmamasına yol açaçak trafik kargaşasına kadar pek çok sakıncayı anında önleyebilecek bir gücün, kendini felakete el koymaktan uzak tutmasını, medya geleneklerine epey aykırı olarak, alışılmadık bir cesaretle sergilediği kanısındayım.

Nitekim daha sonra, habercilere tepelerden gereken uyarılar geldikten sonra, yani askerlerin kurtarma faaliyetlerine çok aktif katıldıklarını özellikle görüntülemeleri ya da haberleştirmeleri isteği geldiğinde, benim için mesleki anlamda, meslek etiğine önem veren bir gazeteci olarak genç arkadaşlarımla övünmeme yol açacak, hatta gözlerimin yaşarmasına yol açacak sahneler yaşandı.

Belki anımsarsınız, Moskova Olimpiyatları sırasında Alman 1. Kanalı'nın Moskova muhabirine (Moskova Olimpiyatlarını "kapitalist Dünya" boykot etmişti hatırlayacaksınız) Alman TKV gazetecisine, "Boşver spor olaylarını, skandalları kovala. Yani Moskova Olimpiyatlarının nasıl bir fiyasko olduğunu, bu olimpiyatların tutmadığını, yarışmaların 4. sınıf atletler arasında geçtiğini filan sergile" dendiğinde, o istifa etmişti. "Ben gazeteciyim ve olanı yansıtmakla yükümlüyüm" diyerek...

Bu örnek Kavaklı kıyısında gencecik gazeteciler arasında -en yaşlıları bendim herhalde- tartışılırken bir TV kanalından genç bir arkadaş, çok cesur ve çok güzel bir şey söyledi: "Niye istifa edeceğiz ya abi", dedi. "Tam tersine, biz buradan gidersek, burada olup biteni hiç kimse bilmeyecek. Bizim işimiz bildirmek. Ne kadar makaslasalar, makaslayamayacakları bölümlerle dahi halkın haber alma hakkını ete kemiğe büründürmüş olacağız".

Bu iyi bir sınavdı bence ve ordunun gerçekten kurtarma faaliyetine katıldığı alanları ve anları görüntüledikleri gibi, katılmadığını da sergilemekten geri kalmadılar. Bu da bence önemliydi, medyanın sınıfta kalmadığının göstergeleri olarak...

Bir başka nokta: Ana başlıklar halinde söylemek istiyorum bunları sadece, farkettiğiniz gibi sivil inisiyatif terimi çok kullanıldı. Depremin hemen akabinde patlayan sivil kalkışma... Medya doğru bir terimle "sivil deprem" dedi ona, "depremden sonraki sosyal deprem" dedi. Doğrudur. Aynı kanıdayım.

Burada anlı şanlı sivil örgütlerden söz etmiyorum. Depremin hemen sonrasında, kendiliğinden bir araya gelmiş gencecik yurttaşlardan, kimseden buyruk almadan, kimseden talimat almadan, kimseden ödev istemeden, kimseye ödevini, ne yapacağını sormadan el koyan ve becerenlerden söz ediyorum. Bu, yıkıntıların altından insan çıkartmaktır; bu bir bebeğin ağlamasını önlemektir; bir annenin çocuğuna kavuşmasını sağlamaktır; babasını, annesini kaybetmiş çocukları 4 saat için 5 saat için bir ağaç gölgesinde beslemek, barındırmak ve oyalamaktır.

Akla gelmeyecek irili ufaklı kahramanlıklar sergilendi. Medya buna duyarsız kalmadı ve bunu bölüştü. Bunu bölüştüğü oranda da sivil inisiyatifin deprem bölgesinde gösterdiği, örnek alınası inisiyatifi, atılganlığı sergilediği oranda da, bu inisiyatifin daha da yüreklenmesine, kabarmasına, yeni yeni unsurlarla beslenmesine yol açtı. Özellikle depremin 8.-9. günlerinde bunun somut örneklerini gördük. Gerçekten bir minibüs geldi; bir taksiden 5 genç kız indi; bir otobüs dolusu, sadece deprem yüzünden bir araya gelen Orhangazili gençler geldiler. Hepsi ne yapacaklarına kendileri karar verdiler. Çok önemli değil ama çok değerli işler yaptılar. Burada da, bunları sergilemekte de medyanın çok sınıfta kalmadığı kanısındayım.

Keza, arada epey şarlatana söz vermiş olsalar dahi, daha önce rastlamadığımız ölçüde uzmanların, bilimin sesini ekranlardan ve sayfalardan yansımasında medya gene çok sınıfta kalmadı. Ben depremden önce, bu kadar uzmanın, bu kadar bilim adamının ekranlarda, bu kadar saat konuşma olanağı bulduğuna, herkesi neredeyse deprem uzmanı kılacak bilgilerle bizleri donattığına şahit olmamıştım. Bir başka olayda, bir hukuk olayında, bir toplumsal olayda, ne bileyim ben, atıyorum, Sivas Yangını'nın, Madımak Yangını'nın arkasından –ki o da çok büyük bir olaydı– bu kadar sosyolog, hukukçu, şu bu ekranları istila edip, bizleri bu olayın vehameti üzerine uyarmamıştı veya aydınlatmamıştı. Ama medya, deprem sırasında gerek ekranlarında gerek gazete sayfalarında, aradaki şarlatanları ayıklamak kaydıyla, bilimin sesine daha önce rastlamadığımız ölçüde yer verdi. Bunun da medyanın sınıfı geçmesi açısından pozitif bir nokta olduğunu düşünüyorum.

Gene bir ana başlık düzeyinde söyleyeceğim. "Deprem sınavında medya" deyince, artık 5-10 büyük gazeteden; 4-5 televizyon kanalından ibaret bir görüntü gözlerimizin önünden silindi. Daha somutlayayım. Özellikle radyoların ve yerel medyanın, örneğin Adapazarı'nda, İzmit'te hatta o çok küçük Halıdere'de, yerel radyoların, olanaksızlıklar içersinde, akümülatörlerle, kendi temin ettikleri derme çatma jeneratörlerle yayına devam ettikleri sırada, kitle iletişimi diye adlandırdığımız etkinliğin sadece haber- yorumdan ibaret –yorumu "ahkâm kesme" gibi biraz pejoratif bir içerikte kullanıyorum burada– olmadığını, toplumsal dayanışmanın örgütlenmesinde kilit işlev taşıyan toplumsal iletişimi sağlamakta çok ö-nemli, çok değerli işlevler kazandığını, taşıdığını, kotardığını gözlediğimi sanıyorum. Sanıyorum ne demek ? Gözledim.

Radikal

21 AĞUSTOS 1999 CUMARTESİ - YIL: 2 - SAYI: 1043 - 125.000 TL

Sağlık Bakanlığı, gönüllülere dil uzattı

Sus ve çalış

Bakanlık yetkilisi Duranay, çok can kurtaran AKUT için 'Şov yapıyorlar' dedi. Ecevit'e göre de sorun yok

Yardım gereksizmiş!

Ürpertici bir örnek

Demeci bırak, işe bak

Askerleri de vurdu

Albümde kalan canlar

Beş yıl geri gittik

Depremin kayıplarını sarmak için canla başla çalışan Türkiye'de ekonomi de büyük yara aldı. Günlük kayıp ise 200 milyon dolar

Tüpraş kâbusu bitti

81 saat sonra ölüme çalım

Haber ve fotoğraflar 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 ve 24. sayfalarda

Medyanın 5-10 büyük gazeteden, 4-5 büyük televizyon kanalından ibaret olmadığı, özellikle deprem bölgelerinde yaşayanlar için somutlandı ve o anlamda da ekmek kadar, su kadar medyaya ihtiyaç olduğu anlaşıldı. Burada örnek olarak ve iyi bir örnek olarak "Açık Radyo"dan

söz etmek istiyorum. "Açık Radyo"nun depremden sonra dayanışmanın örgütlenmesinde gösterdiği performans, yaptığı katkı, varsa eğer "Açık Radyo"nun bundan önceki ve bundan sonraki muhtemel bütün günahlarını affettirecek kadar önemli ve değerliydi.

C. A.: Peki ben size bir soru sorabilir miyim? Medyanın ve işte bu bilim adamlarının bu kadar ayaklanmalarının sebebi bu depremin İstanbul ve civarında olması değil mi? Yani Diyarbakır'da olsaydı depreme medya böyle yaklaşmazdı.

A. E.: Katkısı vardır tabii. Belki Patnos'ta olsaydı bu kadar duyarlı olunmazdı. Mümkün. Ama böyle fiktif bir yargıdan hareket edemeyiz. Öyle olsa sınıfta kalırdı; şimdi İstanbul'a yakın diye sınıfı geçti filan diye yorumlayamayız. Evet bu yakınlığın katkısı olmuştur. Hatta anlı şanlı köşe yazarlarının bile ucundan kıyısından deprem bölgelerine gitmeleri, depremin 200 km'lik bir şerit içerisinde olması sebebiyleydi. Lice depreminde bölgeye giden anlı şanlı köşe yazarı hatırlamıyorum.

O. B.: Ben konu açıldığı için söylüyorum. Mesela, 1.5 yıl önce bir Adana depremi yaşadık. Önemli bir depremdi Adana için.

A. E.: 1995 sanırım.

O. B.: Hayır, hayır 1 yıl önce yaşadık. Orada yine televizyon yayını 3 gün 5 gün falan sürdü ondan sonra etkisi kayboldu.

B. A.: Yaralar sarıldı.

O. B.: Devletimiz yaraları sardı orada. Ama ondan sonra izlenmedi Adana depremi.Bugün Adana depreminin sonuçları hâlâ devlet ya da oradaki halk tarafından değerlendirilmiş değil. Orada hâlâ 1,5 yıldır hasar tespiti yapılıyor. Ve bunun raporları yeni bitmiş, yani evlerde onarım, onarılacak evler vs. yeni bitti. Dolayısıyla orada evlerin tamiri yani depremin sonuçları itibariyle, kaldırılmamış bir enkazı izlemedik biz. Burada siz haklısınız. Ben de o noktayı çok önemli görüyorum. Bu deprem Avcılar vs. ye de bakarsak biraz medyanın hinterlandında, tam arka bahçesinde oldu, İstanbul'un periferisinde oldu yani bütün olanaklarıyla medyaya büyük bir iş alanı yaratıldı burada hem de çok geniş, lokal olmayan, çok geniş bir alanı kapsıyor. 5 kent, 100 km.lik bir alan, dolayısıyla burada medya için çok iş var. Bugün gördüğümüz bütün görüntüler hatırlayın doğrudur söylediğiniz bu arka planda Siirt olsaydı veyahutta başka bir yerde olsaydı Erzincan'da olsaydı bu kadar genişlikte bile olsaydı yine etkisinin bu kadar süreceğini ve böyle bir sosyal depreme yol açacağını ben sanmıyorum, olanak vermiyorum.

A. E.: Mümkün ama iki ana başlığı da söyleyip bitirmek istiyorum izin verirseniz. Gene de çok önemli bulmuyorum bunu.

Deprem Adapazarı-Yalova şeridinde oldu. Bunda da medyanın bir suçu yok. Hinterlandı, arka bahçesi, yakın ulaşma olanakları falan, iyi de ne yapalım ki deprem orada oldu. Bir de siz tartışmayı açarken panik sözcüğünü kullandınız. Ona da pek katılmıyorum. Yani ufak tefek, benim gözleyemediğim, başta dediğim gibi görmediğim gazeteler oldu; günlerce gazete okumadım; 10-11 gün hiçbir şey görmedim. O gazetelerde, yayınlarda bir şeyler olduysa sözümü geri almaya hazırım, ama benim deprem sırasında İstanbul'da olduğum, yani duş yapmak için geldiğim, para almak için geldiğim nadir gecelerden birinde; bizim aile arasında "Işıkara gecesi" diye adlandırdığımız geceyi biliyorum. Profesör Işıkara'nın"evleri terkedin" dediği, hantal devletin, örneğin vilayetin "evlerinizi terkediniz, ola ki bir felaket gelir", diyemediği, öyle seyirci kaldığı gece yani. Bu bir deprem yağmuru mu, bir artçı deprem mi yoksa yeni bir depremin göstergesi mi, bilimin cevap veremediği kritik bir anda, en akıllıca iş sokağa çıkmaktı. Işıkara'nın bilim adamı sorumluluğunu üstlenerek bunu söylemesi cesur bir hareketti bence. Yazıldı işte onun için, şuydu buydu filan. Beni ilgilendirmiyor. Bilim adamı olarak doğru bir sınav verdiğini düşünüyorum. Bunu TRT'nin bile, yani devletin televizyonun bile, devletin alışkanlıklarını reddederek, adeta "evlerinizi terketmenizi tavsiye ediyoruz" diyebilmesi; diğer televizyon kanallarının insanların gece sokağa çıkmasını önermesi bir doğru tutumdu. Yaşadığım bir geceydi. O yüzden tanığa ihtiyacım yok. Panik manik olmadı. İnsanlar gayet sakin sokaklara çıktılar, açık alanlara çıktılar.

C. A.: Alışmışlardı zaten.

A. E.: Ve hatta yararı da oldu. Güzel komşuluk ilişkileri bile kuruldu. Son olarak... Şöyle bitireceğim. Sınıfta kalan olmadı mı bu deprem sınavında ? Evet oldu. Medya, depremden önce de sık sık sınıfta kalan bir yapı. Burada da sınıfta kaldığı oldu. Ayrıntısına girmeyeceğim örneğin Tüpraş'ta, medya sınıfta kaldı. Habercilik açısından cevabı çok basit: giremediler olay yerine, yangına. Birinci elden bilgi alamadılar. Çok az gazeteci, rastlantı sonucu, içeriden çıkamadıklar için, içerde kaldıkları için, örneğin *Reuters*'den bir arkadaş içerde kaldı, çıkamadı, izledi olayı, bunu biliyorum, onlar hariç geri kalan haberciler Tüpraş meselesinde oldukça yanlış bilgiler verdiler. Yangının söndürülmesinden, Tüpraş yetkililerinin tutumundan, tehlikenin çapından çerçevesine kadar. Bu bir.

İkincisi: Depremle ilgili asparagas haber! Evet yapıldı. Bunu ben de biliyorum. Deprem bölgesinde bile, biz merkezdeki arkadaşlarımız telefonlarla anlattılar. Dediler ki "İstanbul'da bu gece deprem olacak", diye manşetler atılmış kimi gazetelerde. İzlemedim ama medya zaten benzeri asparagasları daha önce de yapıyordu. Sınıfta kalanlardı bunlar.

Bir örnek daha: Uyumak için Adapazarı'ndan uzaklaştığım, Pamukova'ya gittiğim bir akşam Reha Muhtar'ın unutulmaz bir haberini seyrettim: "Şu anda Tüpraş'taki rüzgârın yönü döndü, zehirli gazlar üstümüze doğru geliyor, yayını bitirebilir miyiz bilmiyoruz, ama sizler bu konuda müteyakkız olmalısınız", diye cephedeki savaş muhabiri havalarındaki komiklikleri... Bunlar tamam, ama bunlar bence genel çizgisiyle medyanın sınıfta kalmadığı yargımı çürütmüyor. Bunlar aradaki çürük dişlerdir; aşılır bu.

Bence deprem derslerinin en önemlisi şu: Yurttaş bilincinde, yurttaşlık bilincinde, Türkiye'de depremden sonra "küçük ama büyük bir sıçrama" oldu. Bunda medyanın payı var. Haber alma, iletişim kurma işlevini iyi-kötü yerine getirdiği için. Benim iyimserliğim bundan ibaret.

C. A.: İnsanları harekete geçirdi mi deprem?

A. E.: Evet, evet. Medya olmasaydı yurttaş bilincindeki bu sıçramayı bu kadar iyi yaşamayacaktık. Bu kadar yoğun ve yaygın yaşamayacaktık. Yaşam siyah-beyaz değil. Sular ağır ağır ısındı. Şimdi biraz daha bilinçli, yurttaş gibi davranmanın gerekleri üzerine biraz daha düşünmüş insanlar oluştu Türkiye'de. Bunun da şu çorak topraklarda önemli bir kazanım olduğunu sanıyorum. Medya bunu sağlamadı ama yansıtarak buna katkıda bulundu.

Ö. M.: En azından bu konuda hemen bir özeleştiri yapayım. Aydın Engin'in söylediklerine çok büyük ölçüde katılıyorum ve ben sınıfta kaldı terimini tamamen yanlış kullandım. O anlamda söylemek istememiştim. Şunu demek istiyordum. Yani temel bilgi edinme freedom to information açısından bakıldığında genel olarak devletin çok perdeleyici bir tavrı olduğu görülüyor. Türkiye'deki genel ve yerel medyayı katiyen kastetmiyorum, soyut düzeyde bir düşüncedir benim demek istediğim ama yanlış terimdi, hakikaten. Bu konuda iki ilavede bulunmak istiyorum. Bir tanesi medya'nın ne menem bir şey olduğu, ne işe yaradığı hiçbir zaman bu kadar net bir şekilde ortaya çıkmamıştı. Üstelik de onlar da bu genel toplumsal çalkalanmada özellikle devletin ya da işleniyorsa hükümetlerin diyelim eksiğini gediğini ortaya çıkartmada duyarlı davrandılar. Bir de birkaç yıldan beri benim şahsen dikkatimi çekmekte olan bir olayın burada pekiştiğini yani benim fikrimi pekiştirdiğini söyleyeceğim

o da Türkiye'de medyada eksikliğinin duyulduğu "muhabir"dir, patronlar ve köşe yazarları düzeyinde değil ama daha alt ve orta kademeli muhabir diyebileceğimiz insanlar kendi kriz masalarını kurmak gibi bence olağanüstü önemde bir iş yaptılar. NTV'de onlarla çok yakın işbirliğinde bulunanlardan ve orada toplumun çalkantılarına, gelişmelerine, ya da iniş çıkışlarına çok daha duyarlı bir kesim her şeye rağmen oluşmakta. Bu da bu depremde özellikle ortaya çıkan önemli pozitif noktalardan biriydi. Hâlâ bunları bilmediğimiz için toptan bir sınıfta kalmadan bahsediyorum ama orada da Aydın Engin'in söylediği bir şey var: medyayı öğreniyoruz hep beraber.

G. E.: Şimdi sanıyorum genel bir mutabakat olduğu için hiç devletin durumundan söz edilmedi ve etmeye de çok fazla gerek yok. Ama onun da bir medya kuruluşuna sahip olduğunu düşünerek Anadolu Ajansı ne yaptıyla başlayıp, diğer söyleyeceklerime geçmek istiyorum. Anadolu Ajansı deprem haberini 06.35'te verdi. 6.43'te de 3 ölü olduğunu duyurdu. Bunun devletle ilgili kısmını bir tarafa bırakıyorum. Şimdi Aydın'dan ben biraz daha farklı düşünüyorum medyanın görevi eğer doğru bilgiyi sağlamak ve kamuoyunu doğru bilgilendirmek ise etik sorgulamalarından önce veyahutta medyayı nasıl zapt-ı rapt altına alırız, RTÜK yasasını nasıl düzenleriz, basın âhlak yasalarını nasıl düzenlerizden çok daha önce yani kurumlar, organizasyonlar, engellerden önce medyanın doğru bilgiyi nasıl sağlaması gerektiği ve kamuoyunda doğru bilgilendirme görevini nasıl yerine getirmesi gerektiği üzerinde biraz durmak lazım. Bunun için de medyanın şu anda ne durumda olduğuna bakmak lazım. Verilen örneklerin hepsi doğrudur, gerek Aydın'ın bölgeyi dolaşarak edindiği izlenimler, gözleriyle gördükleri, gerekse medyada zaman zaman paniğe yol açan haberlerin çıkması, bunların hepsi doğru, ancak altyapımız ne durumda yani mevcut medyanın altyapısı ne durumda? Eğer muhabirlik sistemi bütünüyle gözardı edilmiş, ikinci plana atılmış ise sizin bölgeden doğru enformasyon toplamanız mümkün değildir. Doğru enformasyonu herhangi bir medya kurluşunun başında depreme ilişkin haberleri bir akıl süzgecinden geçirerek yayınlayacak insanların olup olmadığını bilmiyorum ama bunlar olsa dahi, bunların iş yapması mümkün değil. Başbakanlık kriz masasının nasıl oluştuğunu ve kimlerden oluştuğunu beş aşağı beş yukarı biliyorum. Koskocaman bir salon içinde her bakanlıktan tam yetkiyle görevlendirilmiş birer tane masa ve başında da çok da da küçümsemeyeceğimiz aklı başında kültürlü birtakım insanlar fakat bunların bilgi kaynağı deprem bölgelerindeki kriz masaları. Bölgelerdeki kriz masalarının

başında ise bölgede deprem felaketine uğramış olan en azından komşusunu kaybetmiş insanlar. Şimdi eğer enformasyon kaynağınız burası olursa, sizin başbakanlıkta değil; uzaya bile çıksanız, orada bir üs bile kursanız; herhangi bir yerdeki operasyonu yönetmek veya oradaki ihtiyaçlara cevap vermeniz mümkün değildir. Bu açıdan gazetelerin yönetimlerine ve depreme ilişkin organizasyonlarına baktığımız zaman aynı durumla karşı karşıya kalıyoruz diye düşünüyorum. Seçim sonuçlarını izleyen gazete ve televizyon merkezleriyle, depremi izleyen ve hem doğru bilgilenen hem de halkı doğru bilgilendiren medya deprem merkezleri arasında çok ciddi bir farklılık görüyorum çünkü, ikincisini görmedim. Yani böyle bir durum yok. Evet deprem Türkiye'yi tam merkezden vurmuştur. Ekonominin oranı itibariyle, milli gelirin oranı itibariyle medyanın yoğunlaşması itibariyle, Marmara Bölgesi'nde olmuştur. Bugün birçok insan Adana'da deprem olduğu zaman Adana'ya gitmediğine hayıflanmaktadır ve bunun özeleştirisini yapmıştır. Ama bu fiili bir gerçektir, can evinden vurmuştur ve bunun için de dünyanın hiçbir yerin-

Göz göre göre

Türkiye'nin en iyi gazetesi

SABAH

PERŞEMBE 19 AĞUSTOS 1999 FİYATI 150.000 LİRA

30 yıl büyük deprem yok

ÇARESİZLİK

Vatandaş çaresiz...
Devlet çaresiz...
Ölülerimizi koyacak yer bile bulamıyoruz

Ölü sayısı her an hızla artıyor. Cenazeler kaldırılamıyor. Sonunda İzmit'in dev buz pateni sahası bile morga dönüştürüldü..

Buzhaneler bile doldu

Ölü sayısı 5 bini buldu

Bulaşıcı hastalık tehdidi

BILD GAZETESİ

Türkçe başlık attı: "Acımızı paylaştınız"

ZIYA TAŞKENT

Ünlü sanatçı yazlık evinde can verdi

JAPONYA

Türkler'i çok uyardık ama dinlemediler

İŞTE NEDEN

Afrika, Asya'ya yaslanınca fenâ sarsıldık

de görülmedik bir nüfus hareketi olmuştur. Ama hangi medya kurumunda bir deprem merkezi oluşturuldu ve bu deprem merkezi donanımı itibariyle seçimleri izleme merkezlerinden daha büyüktü? Bu soruyu ben bilmediğim için ortaya atıyorum yani ATV'nin var mıydı? Cumhuriyet Gazetesi'nin var mıydı? Çünkü Açık Radyo'da yaptığımız yayınlarda hatta ve hatta abartarak söyleyeceğim, bir toplu iğnenin anonsunun dahi yapılması sırasında önümüzdeki en önemli engel bölgeden doğru enformasyonu edinmekti. Bir küçük not vermek istiyorum. Ben bütün bu süre boyunca bölgelerden en doğru bilgiyi Finansbank Genel müdürünün her bir afet bölgesine gönderdiği iki kişilik timlerden aldım. Ben şunu çok merak ediyorum mesela Aydın Engin arkadaşımız bölgeye giderken veya NTV'den arkadaşımız bölgeye insanları gönderirken onlara bir brif verdi mi, yapacağı işler konusunda onlara yol gösterdi mi? Şimdi bunlar olmadığı takdirde tabii ki sonuçta, bölgeye giden herhangi bir muhabirin ya da kameramanın verdiği bilgilerle yetinmek zorundasınız ve bunları yansıtmak zorundasınız. Onun üstüne siz ne kadar kurullar, komisyonlar, RTÜK'ler bilmem neler koysanız da bu gerçeği değiştiremezsiniz. Bodrum'daki bir diskoteğin tuvalet penceresinden çıkan sanatçının fotoğrafını çeken muhabiri belki engellersiniz. Ama medyanın gerçek görevini yerine getirmesi için yapılması gereken şeyleri göz ardı edersiniz. Bir ikincide de aynı problemlerle karşı karşıya kalırsınız. Türkiye'de medya maalesef ki içe çok dönüktür, Türkiye'ye çok dönüktür, her şeyde bu böyledir. Yani dünyanın çeşitli yerlerindeki yayın organlarına baktığınız zaman, bunların manşetlerini teşkil eden haberlerle veya televizyonlarda ön planda çıkartılan haberlerle, Türkiye'deki haberler arasında çok büyük bir farklılık vardır.Çünkü dünya perspektifi yoktur. Açık Radyo şunu yaptı: Işıkara'nın açıklaması yayınlandığı zaman *MIT*'deki bir deprem uzmanına bağlandı ve açıklamanın yanlış olduğunun mesajlarını mikrofondan verdi. Eğer dünyadaki kaynakları kullanmazsanız bugünkü tablodan farklı bir şey yapmanız mümkün değil. Evet askerin sokağa müdahale etmesini geç verdi, birtakım yanlış haberler de verdi. Birtakım kargaşaya da neden oldu. Göçüğün altından kaldırılan insan yeniden sokulup bir daha çıkarıldı vs ama bence temelde...

M. Ö.: Bu olay doğru muymuş?

G. E.: Bilmiyorum efendim. Ben sizin sözünüz üzerine söyledim. Doğrudur ama bunları da RTÜK'lerle ve birtakım kuracağınız konseylerle vs. ile önlemeniz mümkün değildir. Yani medyanın yönelişini değiştirmediğiniz taktirde, bakışını değiştirmediğiniz taktirde, içe dönük yönelişini değiştir-

mediğiniz taktirde bunları çözmeniz mümkün değildir ve bu, Türkiye'nin önünde çok ciddi bir problemdir her konuda. Yargıtay başkanı konuşma yapıyor bütün yazarlarımız kişilik tartışmaya başlıyorlar. Bugün *Sınır Tanımıyan Doktorların web sitesi*ne girin, Türkiye'deki Marmara Bölgesi'ndeki depreme ilişkin en detaylı bilgiyi oradan alırsınız. İddia ediyorum, gidin açın bakın web sitesini en detaylı bilgiyi oradan alırsınız, nerede ne olmuş tıkır tıkır tıkır çünkü bilgi üretmesini bilen, bilgiye ulaşmasını bilen insanlarını bölgeye gönderiyor, bütün mesele bu. Evet çok ciddi bir sivil hareket gelişmiştir. Bireyler koştura koştura arabaların arkasında birçok malzemeyle gidip neredeyse bir kapıcılık sistemini gerçekleştirmişlerdir. Bunu küçümsemek için söylemiyorum ama hakikaten böyle olmuştur. Hâlâ devletin Toprak Mahsulleri Ofisi'nin devreye girmesi gerektiği yerde sivil birtakım insanlar, bireyler, gruplar oraya yiyecek göndermeye gayret ediyorlar ama, medyamız görünüşü itibariyle ve içinde bulunduğu durum itibariyle, altyapısı itibariyle bana göre ciddi bir şekilde ve doğru bir şekilde depreme eğilememiştir çünkü altyapısı koftur. Ondan sonra ATV'de Ali Kırca, Işıkara'nın sözüne dayanarak konuşuyor, çünkü şu süzgeci kullanmıyor. Bir iki tane daha başka uzmana danışmayı düşünmüyor. Bir uzman düşünün Kandilli Rasathanesinin başında, 100'e yakın artçı deprem oluyor ve bu uzman sürekli kameraların karşısında. Bu kurumu bu uzman yönetebilir mi, böyle bir şey mümkün olabilir mi? Ama bütün objektifler, bütün kameralar Işıkara'nın peşinde. Ondan sonra da medyanın bu işten başarıyla çıktığını iddia etmek de doğru değildir. Bölgedeki muhabirler aslanlar gibi çalışmışlardır, yüzlerinden bellidir yorgunlukları, kameramanlar çalışmışlardır ama radyo, televizyon ve gazete merkezleri eksik kalmışlardır. Belki İstanbul'un %60'ını %70'ini yeniden yıkıp yeniden inşa etmemiz gerekiyor. Türkiye'nin önünde yeniden yapılanma süreci başlamış durumda, inanılmaz da bir sivil enerji var. Genel Kurmay Başkanı Kıvrıkoğlu'nun mesajından sonra Radikal'in Kıvrıkoğlu'na söylemediği bir şeyi manşet üstüne çıkartarak tamamen değiştirmesi bazı merkezlerde bazı taşların yanlış olduğunu gösteriyor bana. Teşekkür ederim biraz heyecanlı konuştum.

M. Ö.: Hangi başlık?

G. E.: Kıvrıkoğlu diyor ki, "askerler çıktığı zaman gündem değiştiriyorlar. Bizim hiç böyle bir niyetimiz yok, gündem doğrudur ve değişmemelidir", diyor. Konuşmasının içinde var. Genelkurmay Başkanı Kıvrıkoğlu'nun konuşması gündemi değiştirdi diye manşetin üstünde yazı var.

Ö. M.: Tam zıttını söylüyor. Gündemi değiştirecek diyor üstelik. Bir de kehânet var.

G. E.: Bir şey daha söylemek istiyorum, inanılmaz bir ağ gelişti doğru veya yanlış anarşisi olan: internet. En önemli enformasyon kaynaklarımızdan birisiydi, inanılmazdı, bölgeden gelen insanlar, bölgeye giden insanlar.

B. A.: O, Bosna Savaşı'ndan beri zaten basının yani normal basın ve medyanın önüne geçti. Medya bağırıyorsa, internet, kulağa fısıldıyor o kanalın üzerine hiçbir zaman için çıkılmadı. Kosovalı çıkamadı, radyolar da çıkamadı.

Ö. M.: Bu konu çok önemli. Yani bizim en önemli deneyimlerimizden biriydi. Allah'tan kurabilmişiz birkaç ay önce bu sistemi. Yüzbinlerce mesaj geçti ve bir tek 23 Ağustos günü günü deep sayısını öğrenebildik tıklamaya deep diyorlar 11.000 defa tıklanmış çeşitli sayfalara. Bu muazzam bir şey.

Murat Belge: Aydın'ın söylediği şeylerle Gürhan'ın söylediği şeyler arasında bir yerlerdeyim ben de. Yani aslında ne kadar ekmek o kadar köfte hikâyesine geliyorum: medyanın yapılanması, personeli vs. ekmek, ama orada işte daha da Aydın'a yaklaşıp deprem olayının kendi dehşetinden ötürü de en azından bir süre o köftenin her zamankinden daha iyi olduğuna katılıyorum. Yani oradaki o insanlarda başka türlü insanlar yerleşiyor bu felaket karşısında. Sonunda tabii yapısal belirleyiciler daha uzun vadede etkileyici olacaktır. Yapılanmasının ayrıntılarına uzun uzun girmeyelim, toplumun birtakım gerçekleri var, toplumda bir kavga sürüyor ve her şey için Türkiye'de bu devletin sivil toplum gibi temel sorunları var ve işte bunun için de, dış dünyaya bakışı bir sürü düzeylerde incelemek mümkün: Avrupa Birliğine girdik giremedik sorunu Avrupa Birliği'nin kendisini bir hayli aşan bir bütün, Türkiye'nin dünyaya bakışını bu kavga nasıl belirliyor vs. Bütün bunların ortasında bir ülke ve bu ülkede de sorunlara belli biçimlerde fikir söyleyen ve gitgide sağlıklı bir toplumda sağlıklı bir medyanın üstlenmeye aday olmaması gereken bir işlev üstlenen Türk medyası. Medyadan anladığımız herhalde bir toplumda olanı gene topluma yansıtmaktır. Ama bizim medya gitikçe topluma ne düşünmesi gerektiğini söyleyen bir medya haline geliyor.

C. A.: Buna inanıyor musunuz peki, bu deprem olayında örneğin medya topluma ne düşünmesi gerektiğini söyledi mi?

M. B.: Yok işte burada, bu deprem olayında bunu bir miktar aştı. Deprem bunu da sarstı. Yani bunu yapanlar olurken yapmayanlar da oldu. Bunlara değinmek istiyorum. Medyanın yapılanması, bilgi donanımı eksikliği çok ciddidir. Televizyonumuzun olsun basınımızın olsun genel bir problemidir. Mesela Bilgi Üniversitesinde İletişim Fakültesi var, orada gazetecilik bölümü var, oraya puanı tutmayan bizim edebiyat bölümüne geliyor ve bir an önce de gitmek istiyor. Ben de öylelerine diyorum ki yahu kardeşim gazetecilik bölümüne gittiğinde sana punto vs. öğretecekler sen sahiden gazeticilik öğrenmek istiyorsan bir gazetede çalışıp 15 gün 3 hafta içinde öğrenirsin. Bu kadar teorik. Bunlar melez meslekler gazetecilik, diplomasi. Halbuki edebiyat gibi ciddi bir şey okursan...

A. E.: Daha iyi gazeteci olursun.

M. B.: Yahut sosyoloji, yahut bilmem ne, herhangi bir dalda esaslı bir eğitim alırsan, gazeteci olduğunda bir alanda iyi bir bilgin olur. O bakımdan da edebiyat iyidir. Ama anlatamıyoruz tabii. Bu genel bir kanı. Ama gazetecinin allamî olması da gerekmiyor yani bunu da abartmamalı... Gazeteci aslında bilgiyi kafasında saklamaktan çok duruma göre bir bilgiye gidebilecek olan adamdır, bunu öğrenmesi önemlidir yoksa bir deprem uzmanı gazeteci yetişmez elbet. Zaten gazeteci tanım itibariyle bugün sorumluysa, yani uzun boylu spesiyalizasyon alanlarına giremez ama yine de bunu yapabilmek için bilgiye de ulaşabilmek için kendi kafasında asgari bir bilgiye sahip olması gerekir ki işte deprem olduğu zaman jeoloğa gideceğini, biyoloğa gitmesine gerek olmadığını bilmesi lazım. Ancak her zaman biliyorlar mı kime gitmeleri gerektiğini emin değilim. Bunun da etkileri oldu sanıyorum, bütün deprem olayının verilişinde o bilgi eksikliklerinin payı oldu. Bizim medyamızın sakatlıklarından biri belki daha çocuksu ve daha kolay affedilebilir bir tarafı şu bu ortamda: Herkesin kendi reklamını yapma tutkusu var, "korkunç bir facia ama bunu en iyi bizim medyada, bizim kanalda görebilirsiniz". İşte bunun da örnekleri oldu mesela, Tüpraş yanıyor ama adamın biri orada şov hayalinde.

C. A.: Tüketici haber yani.

M. B.: Ben buradayım, arkamda alevler diyerek. Bunlar da yapıldı bol miktarda. Demek istediğim bir taraftan bir yapılanmanın getirdiği şeyler, akıl eksikleri vs. ister istemez böyle bir olayda çıkacaktır. Ama ben bütün

bunlara rağmen asgari ölçüde çıktığına inanıyorum ve onun için sevinçle gülüyorum ama bunu şuna bağlıyorum hakikaken müthiş bir şey bu, birkaç tane çok kaşarlanmış ve zaten kafası başka bir şey almayan adamlar orada çıkıp da "bakın ben ve kanalım ne kahraman, arkamda da alevler" dese de genel olarak bunu yapmadılar orada o insanların acısını duydukları belli. Bu empati medyacılıkta çok önemli herhalde. Böyle bir durumda özellikle en otantik olarak sana verebileceği mesaj oradaki insanın faciasını yansıtmak, bunu yaptılar büyük ölçüde de.

Bence en önemli etkilerden biri medyanın pozitif etkisinin olması, Türkiye'nin son dönemdeki yapılanması, Avrupa birliği, yabancı düşmanlığı vs. dediğim olaylardan depremle birlikte ciddi bir geçişinin olması.

A. E.: Türk'e Türkten başka dost olmaz.

B. A.: Atina'da biraz sonra deprem olması da enteresan yani sanki birisi kurmuş gibi o da doğanın çok net bir..

M. B.: Ya da artık Allah da sıkıldı bu işten "yeter artık", dedi.

Ö. M.: Yunanlı itfayeci, iki komşuyu da aynı Tanrı çarptı, tokatladı, deprem Tanrısı diyor ve şimdi diyelim bu inanılacak şey mi diye devam ediyor, bütün sorunların hepsi orada diyor. İşte enkazın altında yatıyor hepsi diyor. Çok hoş bir laf.

M. B.: Bir teşhis koydular: bizdeki depremden sonra Yunanistan Türkiye'ye 2 m. yaklaştı diye. Korkup aman biz 50 cm. öteye gidelim diye, depremi göze alıp gittiler.

B. A.: Öteleme dedikleri şey galiba bu bilimsel olarak.

M. B.: Şimdi bu baş kahraman Osman Durmuş'a gelirsek. Deprem öncesi yine bu medyadan edindiğim izlenimde ben Osman Durmuş'a bu kadar tepki geleceğini beklemezdim doğrusu, nitekim Babuna kepazeliğinde kalkıp o kanın nereye gittiğini sorunca medyanın yarısı adam haklı dedi, aynı adamın aynı hezeyanları için. Ama bu deprem için işi büyüttü ve bir sürü şey çok çıplak ve net cereyan etti. Birden orada en olmadık, en beklemediğimiz, yayın organları dahil bu adama ve o zihniyete karşı basbayağı bir tavır aldı. Burada galiba başta söylediğim, medyanın topluma ne yapması gerektiğini söyleyen medya olmaktan sıyrılıp toplumda varolan şeyi yansıtmaktan kaçmayan medya haline gelmesinin bir payı var. Sanıyorum orada tepesine evi yıkılmış adamın gelecek yardımcının Ermenistan'dan veya Mısır'dan gelmesini ayırt edecek hali yok. Öbür mesele de devlet- sivil toplum ilişkisinin genel durumu. Türkiye'de, bu olay onu da sarstı. Ama o sarsıntıda değişen

şeyi medya kabul etmedi bu sefer. Hatta devletin battallığının, hantallığının, Aydın'ın dediği gibi sergilenmesinde bence pozitif bir rol oynadı. Bunlar iyi şeyler.

M. Ö.: Onları da düzeltti gibi geliyor mesela aynı bakan Yunanistan'a ben giderim kurtarmaya diyor.

M. B.: Evet gider!

Ö. M.: Milliyet'in bugün manşetiydi.

M. B.: Bütün bunlar oldu ama şimdi biz buradan müthiş bir mesafe alamayacağız, öyle hayaller kurmaktan kısa zamanda vazgeçtim. Devletin iflasını yaşadık mesela, şimdi sivil toplumun iflasını yaşayacağız. Bir sürü saçma sapan işler olacak, aralarında kavga edecekler, bazıları kurdela bağlayacak, bazıları bilmem ne yapacaklar. Ama bu tür toplumsal mücadele sonuçta siper savaş gibidir Gramsci'nin benzetmesine uygun bu: 500 m. ilerlersin ve diyelim yeni mevzileri tutarsın, sonra 1 yıl sonra belki 300m. daha ilerlersin. Bu arada belki 250m. gerilersin. Bütün bunlar da olacak ama sonuçta sivil toplumu idare eden garip ülkenin garip tahteravallisinde sivil tarafa biraz daha ağırlık koyan bir oluşum oldu ve buralarda da medya pozitif bir rol oynadı. Ama sanırım bu değişiyor, medyada da değişiyor, depremin sarsıntısı azaldıkça şimdi herkes yine kendi pozisyonlarına, normal pozisyonlarına çekiliyor. Bunların bir kısmı zaten kararlı insanlar mesela yargıtay başkanının bu lafları söylediği haberini duyduğumda, ertesi gün baktığım gazetelerde hangi yazarların "bu ne biçim yargıtay başkanı" diye yazacaklarını biliyorum. Bu arada o kavganın içinde taraf olmayan bir sürü insan var, şu durumda da gördüğümüz o, genç haberciler vs. Ama onların da ellerinde fazla bir güç olmayacağından sonuçta bu işler tepeden belirleneceği için ya

da medyanın yapısal sorunları içinde onlar da varolmak zorunda olduğu için, onlar da etkisiz kalacaklardır. Bunlar da başlamış olacak ama bence pozitif bir şeyler de oldu. Bunların etkileri de kalacaktır, bunlar buharlaşıp gidemez. Toplumda bir sürü şey buharlaşmış gibi görünüyor ama öyle olmuyor. Beni ışık söndürme eyleminden sonra Ali Kırca Siyaset Meydanı'na çağırmıştı. Toplumlarda neyin, hangi cerayanın, hangi ürünün nasıl geliştiğini pek bilemeyiz çünkü bu bazen böyle ortaya çıkar, her şeyi kaplar vs. bunu görürüz. Fakat sonra o öyle olmaz. Peki o olan nereye gitti? Bu yeraltı suyu gibidir, bir yerde tekrar toprak altına girer ama bir yerden tekrar ortaya çıkar ve yahut yunusbalığı gibi, yunusbalığı diye nitelendirmiştim ben o zaman bu durumu. Biliyoruz işte nefes almak zorunda ve bir yerden çıkacak. Genellikle biz daldığı yere bakmaya devam ederiz, herhalde oradan çıkar diye halbuki tam arkamızdan çıkar. Aslında o Susurluk tepkisi bunun gibiydi biraz daha güçlenmiş olarak orada suyun altına girdi bence burada da çıkıyor.

C. A.: İlle bir felaket olması gerekiyor değil mi?

M. B.: Evet yani bazı memleketler felaketle yürüyor. Ama belki Türkiye'de 2. Dünya Harbi'ni yaşasaydık böyle bir MHP olmazdı. Bazı felaketleri yaşamadığın zaman başka şekilde, başka bir zamanda o karşına çıkıyor. Ama işte felaket çıkınca onun karşıtı da çıkıyor. Öyle çok diyalektik meraklısı bir adam değilimdir aslında ama çok diyalektikçi gibi konuşuyorum.

C. A.: Peki bu sivil örgütlenmelerdeki farklılığı nasıl değerlendiriyorsunuz? Adapazarı mesela çok fazla Fazilet partisinin ya da sağcı kesimin yüksek olduğu bir nüfusa sahip. Burada bir MHP'nin sivil örgütlenme kıvılcımı görüldü mü örneğin?

M. B.: Çok fazla fikrim yok, burada zaten sivil örgütlenme falan derken biraz önce Aydın'ın da söylediği gibi anında, mahalinde ortaya çıkan şeyler. Bunlar bir deneyim kazanmış olan insanlar. Biraz da değişmiş olarak kalabilirler ve o örgüt dengesi sınırlı olduğu için ortadan kalkabilir ama o mutlaka bir adamın kafasında bir karşılıktır o deneyimde. Ama genelde Türkiye çapında kurulmuş o örgütleri kastediyorum ben. Zaten örgüt olarak varolan oluşumları.

A. E.: Birkaç cümlede yanıtlayayım. MHP hiç yapmadı bu işi. Akkurt diye AKUT'a paralel, MHP çizgisinde bir örgütlenme projesinden söz edildi ama zaten deprem bölgesinde çıkmadı, Konya yöresinde filan kuruldu ve ileriye matuf bir proje olarak kuruldu. Deprem bölgesinde ise MHP iki girişimde bulundu.

Bunlardan biri, Ülkü Ocakları genel merkezinin kente gelip, kendilerine

fazlaca oy çıkan mahallelere ve hatta kendi aktif üyelerine diyelim isterseniz, doğrudan, hedefli olarak bunlara gidip yardım dağıttı. Yani sabun, deterjan, ekmek hatta para, konserve filan dağıtma biçiminde etkinlik gösterdi. Bu etkinlik Adapazarı'nda çok yoğundu. Hatta çok demonstratifti demek gerek. Ülkü Ocakları Genel Merkezi tabelalı o kamyonu, kentin her yerinde 2 km. öteden fark etmek mümkündü. Bir ikinci MHP etkinliği, ben yine "sivil" terimini kullanmadan MHP'nin deprem bölgesindeki bir başka etkinliği olarak örnek vermek istiyorum. Son derece spontan doğan bir garip olay yaşandı Gölcük sapağıyla, Karamürsel'e kadar uzanan şeritte. Burada trafik akışı yaşamsal önem taşıyordu. İş makinalarının, kurtarıcı ekiplerin ve ambulansların geçmesi lazımdı ve yol korkunç şekilde tıkalıydı. Deprem seyretmeye gidenlerden, enişte sinin teyzesinin, baldızının, bilmemnesinin başına bir şey gelip gelmediğini öğrenmek isteyenlere kadar. Hemen hepsi yabancı plakalı, oralı olmayan arabalarla doluydu yol.. Burada trafik düzeni çökmüştü ve işte o ilk 70 saat o yüzden çok önemliydi. Seymen Kışlası diye Gölcük-İzmit arasında çok büyük bir askeri kışla vardır Kara Kuvvetlerinin. 32 km'lik bir yoldan bahsediyorum. 100 metrede bir asker dikseniz 320 asker gerekiyor. 10 metrede bir asker dikseniz 3200 asker lazım. O kışlada galiba bir tugay var. İstense trafik kolayca düzene konabilirdi yani.

Trafiği açan spontan doğmuş bir hareketti. Eline sopa almış birtakım adamlar, çok zorlamayla "siviller" denilebilir bunlara, trafik akışını sağladılar. Gayet ürkütücüydü bu bir yanıyla. Gereğinde şiddet kullanıyorlardı; kendilerini bölgenin hakimi gibi hissediyorlardı. 30-40 km.'lik bir bölgenin hakimi gibi. Ama trafiği de açtılar, Seymen kışlasının önündeki trafik de dahil buna. Bunlara depremin 3. gününün başlangıcında MHP pazubent, kolluk, dağıttı. Bu spontan harekete "İşte siz de bizim takımdan olun", gibi gayet ilkel bir tavırdı bu. Çok da başarılı olmadı. Çünkü tepki aldı kimilerinden, kimileri takmadı. Takmış olanlara da araçlardaki insanlar uymamaya başladı. Bunlar MHP kolluklarını takınca kendilerini şiddet kullanmada haklı hissetmeye başladılar. Yani Ankara'dan genel merkez amblemini de taşıyan birkaç kamyonla bölgeye gelen MHP'liler dışında MHP, deprem bölgesinde yoktu. Sivil ya da faşizan herhangi bir eylemliliği yoktu, kendimi bunu söylemeye yetkili hissediyorum çünkü olsa görürdüm diye düşünüyorum

B. A.: Bir de MHP'li olup da oradaki sivil inisiyatifli insanlarla çalışan da çok olmuştu. Çünkü orada gerçekten bir dram yaşanıyor. MHP'lilik, Faziletliliğin bir önemi kalmıyor.

A. E.: Kente dışarıdan gelenler siyasal kimliklerini şu ya da bu biçimde açığa vuran eğilimler taşıdılar, her kanattan ama. Pek de pozitif bulmadığım davranışlar oldu. Ama kentin içinde kendi örgütlenmelerini yaratanlarda, artık MHP'lilik, CHP'lilik ÖDP'lilik çok geriye itildi, bunu da sonuç olarak anlamak mümkün çünkü ruh hali buna müsait değildi.

Radikal

24 AĞUSTOS 1999 SALI - YIL: 3 - SAYI: 1046 - 125.000 TL

ÖLÜ 12.148
YARALI 34.448
ENKAZ ALTINDA 35.000

Dev soğutucu, 'Yunan malı' diye gönderildi

Yazıklar olsun

Yunanlı armatörün gıda ve ilaç stoku ile cenaze işleri için yolladığı dev soğutma gemisi tam iki gün boşta bekletildi

İki günlük yoldan geldi

12 bin metreküp hacim

Gümrüksüz yardım olmaz

TEŞEKKÜRLER

Dostlar dönüyor

Bakan'a tepki büyük

Dur artık Durmuş

Çek Bakan'ın özrü

Dert bizim ders onların

Bir sen eksiktin yağmur

Düzce'de çadırlar su alınca, depremzedelerin yıkıntılardan kurtardığı birkaç eşya da kullanılamaz hale geldi. Adapazarı'nda şiddetli yağış, hayatı daha da ağırlaştırdı. Çadırı olmayanlar enkaz altına sığındı

Barınma sorunu büyüyor

Çalışmalar felç oldu

Yalova'da düzen hâkim

Söz veriyoruz unutturmayacağız!

M. B.: Zaten işte siyasi parti, sivil toplum örgütü deyince anlamamız gerekenler bunlar değil. Bunlar çok yok Türkiye'de ama işte Akut'un örgütlenmesiyle herkes olduğu kadar bir şeyler yaptı. Ama şimdi yavaş yavaş hedefler değişiyor.

Ö. M.: Ben o kadar kuvvetli görmüyorum bu mevzilenme, geri çekilme tutumunu, nerden nasıl tespit ediyorsunuz bunu?

M. B.: Belki ben abartıyorum ama olması gereken bir şeydir diyorum. Şimdi böyle bir felaketten sonra kim ne yapar? Sağlıklı haberleri kurmak lazım diye düşünüyorum. Burada devletin yapacağı iş var sivil toplumun yapacağı iş var. Bunlar birbirinin ayaklarına basmamayı öğrenmeliler. Bu Türkiye'de çok zor öğrenilen bir davranış.

M. Ö.: İşte bu noktada ben suale cevaben bir olguyu hatırlatmak istiyorum. Sivil Toplum hareketi ya da sivil toplum örgütleri dediğimiz zaman bu

örgütlenmenin bu kadar gelip geçici olduğu kanısında değilim. Çünkü hatırlıyorum bundan 3 ya da 4 yıl önce sivil toplum örgütlerini içeren bir kitap yayınlandı. Ve bu kitap bir örgütlenme girişimiydi ve hatta beraber hareket ettikleri birçok olaya rastlıyoruz,son kamuoyu bildirisi gibi yayınlanan. O bakımdan ben onları sanıyorum daha iyi bilirsiniz gelip geçici de olabilir ama biraz devamlı olarak nitelendiriyorum. Yani bundan sonra sürecekmiş gibi.

M. B.: Söylüyorum zaten daha da güçlenmiş olacak diye, ama her zaman her durumda karşımıza bu mesele çıkar. Bunların yapılmış olması iyidir..Ama bunlar her zaman yapılsalardı daha da iyiydi gibi.

Ö. M.: Tam da o noktadayiz ve önemli bir fırsat eğişinde olduğumuza inanıyorum.

M. B.: Sivil Toplum, devlet meselesinin enternasyonal bir bağlantısı var. Bir sürü insan ilk anda yapılabilecek yardımı yaptı. İşte bugün başka bir evreye geçiliyor, "reconstruction" vs. Burada bizim devletimiz kendi içgüdüsel refleksleriyle kendi dışında herhangi bir şey yapılmasını bloke ediyor. Kanunları da var, para yardımı yapılırsa da Kızılay'a gider. Bunun dışında da hiçkimsenin hiçbir şey yapmaya hakkı yoktur. Nitekim Türk Eğitim Vakfı gibi yani tamamen zihniyetiyle, tavrıyla devletin yanında, eteğinde kurulmuş bir örgütün banka hesabına el konuyor. Şimdi burada bu devletten medeni bir şekilde bahsetmek lazım ve devlet bütünüyle ille de kötü niyetle davranmıyor da olabilir. Dışarıdan bir sürü yardım gelecek. Bu yardımı yapanlar genellikle söz konusu olan Türkiye olsun olmasın sivil kanalları tercih ederler çünkü bu yardımı yapana daha bir doğrudan yardım yaptığı duygusunu verir. Halbuki Türkiye gibi yerlere para yardımı yaptığın zaman bunun nereye gideceği belli değil. Bu kuşkuyu duyuyor. Ama Tunca Toskay kalkıyor efendim devlete gelen yardımlar hemen hizmete sokuluyor diyor ama başka bir kuruluşa verilmişse..

C. A.: Bunu kontrol eden bir mekanizma yok değil mi?

M. B.: Hayır ama buna karşı bir önlem oluşturmak lazım. Ama bunun arkasını getirmek lazım, buna göre dışarıyla da örgütlenmek lazım ve bu devletin biraz daha aklı başında olması gerekiyor.

A. E.: Şu anda Federal Almanya'da önemli dayanışma örgütleri yani Protestan kilisesi, Katolik kilisesi, dünyanın en büyük Metal İşçileri Sendikası ve İşçi Dayanışma Örgütü, bunların dördü toplam 50 milyon mark topladılar. Daha dün akşam tanık olduğum, aracı olduğum ve çaresiz kaldığım bir olay bu. Bu kuruluşlar 50 milyon markı kesinlikle, "bütçe açığına yama

yapacak bunlar", diye devlete vermemek niyetindeler, kararlılar. Şimdi bakınız 50 milyon mark çok yüksek bir rakam. 30 milyon dolar yapar ve bu adamlar için, dün öğlenden beri, görevim olmadığı halde ben bile, "acaba bir başka yol var mı", diye kafa yoruyorum. Murat Belge'nin dediği nokta çok önemli. Bu çok saçma değil mi? Devlete rağmen yol arıyoruz. Tam tersine, devletin bunun yollarını açması lazım. Önemli olan Türkiye'ye, depremzedelere 30 milyon doların gelmesidir.

Ö. M.: Tam o noktada devletin yol açması lazım değil; açtırılması ancak mümkün olabilir.

M. B.: Burada sivil toplum örgütlerinin daha aklı başında, uzağı gören ve ortak şeyleri geliştirmeleri lazım. Mesela medyaya bağlarsak da bu gibi durumlar Türkiye'nin kanunlarının manasızlığını, yabancı düşmanlığının nasıl bütün toplumun gözeneklerine, kemiğine kadar işlemiş olduğunu vs.yi gösteriyor. O zaman işte medya memleketin aslî problemlerini araştırma konusu yapmalı, uyarmalı, gündeme getirmeli ama işte buralara gelince medyanın barutu ya zaten razı olduğu için tepeden yahut da başka nedenlerden yetersizlik gibi nedenlerle birdenbire tükeniyor. 12 Eylül'de hatırlıyorum, bankerler hakkında bir haber çıkıyor adamlar da kapatıyorlar böyle beğenmedikleri bir haber çıkınca. Hürriyet, Sabah, Milliyet, Cumhuriyet, Tercüman biraraya geliyor diyelim, önemli de bir haber, göze alıyoruz ve bunu da yayınlıyoruz. O zaman işte 5 gazeteyi birden kapatsınlar, kendi bilecekleri iş. 12 Eylül boyunca 5 gazete bunu yapamadı. Yani hepsi sen yapacak mısın, sen koyacak mısın diye telefonda birbirlerine sorup sonra hadi bakalım onlar koyacağız diyorlar, onları kapatsınlar diyen, bir medya olur mu?

G. E.: Bir bölgeye bakıp ondan sonra durum nedire dönmek istiyorum şimdi bölgede ordu var, yerel yönetimler var, siviller var, partiler var ve sivil toplum örgütleri var. Genelde benim gördüğüm kadarıyla, yukarıdan bakıldığı zaman bazı bölgelerde sivillerle yerel yönetimler arasında ve ordu arasında çok güzel bir işbirliği gelişti. Bunun hattı Gölcük-Karamürsel. Şöyle bir 2 yıl sonraya baktığımız zaman Değirmendere'ye, çünkü alan orada var, yapılaşma alanı orada var, göğe kadar uzanan gökdelenlerle karşılaşacağımızdan çok eminim çünkü bütün sivillerin, sivil örgütlerin enerjisi oraya yönelmiş vaziyette, herkes harıl harıl birtakım projeler hazırlıyor. Sakarya çok ciddi bir problem, çünkü Sakarya'da Marmara Bölgesi'ndeki en kalabalık 1. kolordu var fakat 1. kolordu ne harekete geçti ne bir şey yaptı. Ama ordudan çıkarılan, uzaklaştırılan Kıvrıkoğlu'nun da mesajında bahsettiği bir

subay belediyeyi örgütledi. Değirmendere bölgesinde, Halıdere'de, Gölcük'te donanmanın deposundan isteyen istediğini gidip herhangi bir bürokrasi ile karşı karşıya kalmadan alabilirken Sakarya'da askeri depodakini belediye alamadı, belediyenin deposundakini askeriye alamadı ve Kıvrıkoğlu'da bundan şikâyet etti. Burada bence tek problem var o da şu: bu olay bize bu tür durumlarda bayrak kaldırmanın ne kadar yanlış olduğunu gösteriyor. Kim olursa olsun ordu bayrağı olabilir, herhangi bir partinin bayrağı da olabilir veyahut bir derneğin bayrağı da olabilir bu. Onun için zaten herhangi bir parti araya giremedi. Partiler geldikleri zaman fiili bir durumla karşı karşıya kaldılar. Buna özellikle bahsettiğim Gölcük, Değirmendere veyahut Karamürsel hattı için söyleyebilirim. Herkes kolkola ilerledi ve çok da güzel işler başardılar. Öbür tarafta ise bir Sakarya Üniversitesi kampüsünde ciddi bir malzeme deposu oluştu. Askerin elinde ciddi bir malzeme deposu oluştu çünkü bir müddet sonra artık arabalar durdurularak oraya yönlendirilmeye başlandı. Yönetici ve işadamları derneğinin oldukça esaslı, öyle hemen her şeyin tasvip edildiği bir depo ve belediyenin deposu oluştu. Yani ne zaman birtakım ayrılıklar birtakım farklılıklar devreye girdiyse, o bölgede doğru hizmetin zemini kalmadı. Şimdi buradan bundan sonrasına dönerken, bir kere temel bir şeyi belirlemek lazım, böyle durumlarda partiydi, tarikattı, örgüttü bunları silmek lazım. Mesela Emeğin Partisi gitti Derince'de bir çadırkent kurdu, koskocaman da Emeğin Partisi diye astı, 2 gün sonrada jandarma orayı tamamen sökmeye kalktı. Neyse bir uzlaşma yapıldı vs. Ama bunlar sonuçta hızla yapılabilecek şeylerin önüne bir engel olarak çıkıyor. Bugün sorun olarak ciddi bir kilit var, bu kilitin parçalanması konusunda dün Sanayi Bakanının yaptığı bir açıklama var, bir kararname geliyor. Bazı sivil toplum örgütlerine yurtdışından para getirme daha doğrusu bağış kabul etme olanağı sağlanacak. Ama bunun kapsamı nedir, nereye kadar genişliyor şu ana kadar öğrenebilmiş değilim, Resmi Gazetede yayınlanmadı. Bu kapsam çok büyük bir ihtimalle para toplama yetkisi, imkânı olan sivil toplum örgütlerine tanınacak ama geniş midir, dar mıdır bilmiyorum. Ama yarı resmi diyebileceğimiz kuruluşlar, Türkiye Odalar Borsalar Birliği etrafında bu işi örgütlemeye çalıştılar, araya tampon koymaya çalıştılar ama bu mümkün olmadı. Şimdi bence birinci mesele bölge envanterinin çıkarılması, deminden beri bahsettiğimiz ölü sayısı, kim nerede, ne yapıyor, Gölcük'te denizin dibinde yatan tetikçiler hangi bölgelerden geldi: Ankara mı, İzmir mi, İstanbul mu, bir kere envanteri çıkartmak lazım.

O. B.: Medyanın görevi olarak mı söylüyorsun?

G. E.: Hayır, ben genel anlamda söylüyorum.

O. B.: Hükümeti söylüyorsun.

G. E.: Evet, ama medya da bunu teşvik mi eder, yönlendirir mi veyahut bu problemi dile mi getirir onu bilemiyorum. Medyayı geçtik çünkü. Biraz sivil toplum kuruluşlarına geldi konuşma. İkincisi yığınla proje var, dışarıda inanılmaz miktarlarda paralar var herkes bundan bahsediyor zaten. Buralarda herhangi bir merkez, herhangi bir koordinasyon birimi vsden çok herhalde sivil toplum örgütlerinin hatta bireylerin şeffaflık esasında biraraya gelmeleri ve devletten talep ettiklerini ilk önce kendilerinin yerine getirmeleri gerekiyor. Yani bu nedir? Bilançolarını sanal ortamda herkesin görebileceği bir hale getirmek, özellikle de yurtdışından getirilecek paralarla realize edilecek bütün projelerin kuruşuna kadar hesabını o sanal ortamda vermek doğru bir çözümdür diye düşünüyorum. Ondan sonra da Kızılay'ın şeffaflığını çok daha rahat sağlamak veya talep etmek mümkündür diye düşünüyorum. Bunun için de herkes nereye ne yapmak istiyorsa ve kimlerle birleşmek istiyorsa bunun gerçekleşeceği, hiçbir merkezin olmadığı, koordinasyonun olmadığı ama bütün bilgilerin, bütün pojelerin yine sanal ortamda herkese açıklanabileceği bir ortama siz kendi adınıza örneğin Helsinki Yurttaşlar Derneğinin bir projesine destek olmak istiyorsanız, o ortamda zaten yakalarsınız.

Bu şeffaflığı sağladıktan sonra bir de altın davranış kurallarını koymak lazım yani bu faaliyetlerde bulunan insanlar ömürleri boyunca deprem boyunca ihalelere katılamazlar yani bunları garantiye alan bir şeye ilerlemek lazım. Türkiye'nin önünde çok güzel bir şans doğmuştur. Kürt sorununu da halledebilir, Kıbrıs'ı da halledebilir.Yunanistan'ı da halledebilir komşu ülkelerle düşmanlığı da çözebilir, Avrupa Birliği konusundaki engelleri de aşabilir. Bu deprem böyle bir olanağı önümüze getirdi diye düşünüyorum. Yeter ki bilinçli ve dikkatli hareket edebilelim.

Cem Aydın: Ben medyanın görevini yaptığı düşünüyorum. İyi yaptı, kötü yaptı, eksik yaptı o ayrı bir konu. Her kurum kendi tarzıyla, kendi imkanlarıyla elinden geleni yaptı. İletişim teknolojisi en iyi şekilde kullanıldı. Radyolar depremin

hemen ardından yayına geçti, televizyonlar elektrik kesikken yayındaydı. Depremin boyutunu bölgeye ilk ulaşan muhabirlerden öğrendik. Canlı yayın araçları herkesten önce bölgeye ulaştı.

C. A.: Saat 3:00'te haber yayını vardı değil mi o sırada, peki görüntü çekilebildi mi?

C. Aydın: Yaz dönemi olduğu için 3:00 bülteni bant yayındı. Sunucu ve editörler sabah yayınına hazırlanıyorlardı. Rejide bulunan kameradan deprem anında yayın yönetmeninin şaşkınlığı kaydedilmiş. Doğrusu çok sakin karşılamış. Onun dışında deprem anına ilişkin görüntü yok.

O. B.: İlk yayın ne zaman başladı?

C. A.: 3:07'de yayına girdik.

O. B.: Haber olarak, canlı yayın? Görüntü ne zaman verildi?

C. Aydın: Görüntü daha sonra geldi tabii, 4:00'ten sonra tam zamanını hatırlamıyorum. İstanbul görüntülerini istihbarat hemen yayına hazırladı. Daha sonra İhlas Haber Ajansı görüntülerini kullandık. Canlı yayın araçları 6:00 civarlarında bölgeden ilk görüntüleri göndermeye başladılar. Ve kesintisiz yayına geçtik. Yalnız biz değil, tüm yayın organları ellerindeki imkânları seferber ettiler. Evet, medya görevini yaptı derken onu söylüyordum. Birincisi iletişim teknolojisi çok iyi kullanıldı. İkinci aşamada medyanın, yardım seferberliğine çok büyük katkısı oldu. Üçüncü aşamada ise toplumun tepkisini doğru yansıttı. Bir yandan da bilgilendirme işlevini iyi yürüttü. Bunlara baktığımız zaman medyanın görevini yaptığını söyleyebiliriz. İyi yaptı kötü yaptı tartışmasında ise medyanın toplumdaki duruşuna, medyanın oluşumuna bakmamız gerekir diye düşünüyorum. Medya, deprem sonrasında çokça eleştirdiğimiz Türkiye'nin siyasi ve idari yapısının bir uzantısı durumunda. Medya bu yapıya uyum sağladı kendini bu çarpık yapıya göre şekillendirdi. Medyanın altyapısındaki boşluk da bundan kaynaklanıyor. Medya görevini iyi yapamadı derken buna şaşırmamız lazım. Depreme özgü özel bir habercilik anlayışı yok. Her medya kurumu bugüne kadar ne yapıyorsa deprem de onu yaptı. Açık Radyo kendi çizgisinde, NTV kendi çizgisinde yayıncılık yaptı. Bizim açımızdan farklılık haber organizasyonuyla ilgiliydi. Kesintisiz yayın için yeni

bir çalışma sistemi oluşturduk. NTV, haberin doğasını bozmadan ekrana taşımayı hedefleyen bir yayıncılık anlayışı ile çalışıyor. Depremde de bunu yaptı. Bilgi karmaşası, olayın büyüklüğü tabii ki bizi de zorladı. Teknik Üniversitesi ile Boğaziçi Üniversitesi arasındaki tartışmalar bizim de kafamızı karıştırdı. Çareyi her iki tarafın da görüşlerini ekrana yansıtmakta bulduk. NTV açısından iyi bir yayıncılık örneğinin ortaya çıktığını düşünüyorum. Ömer Madra'nın söylediklerinin bir kısmına katılmıyorum. Biz de, şiddet ve büyüklük arasındaki farkı depremle birlikte öğrendik, bilmediğimiz birçok teknik terimle tanıştık. Bunun da çok doğal olduğunu düşünüyorum.Yanlış haberlere gelince, bu sorun yine medyanın altyapı sorunuyla ilgili. Ayrıca Açık Radyo da benzer hatalara düştü. Depremin üçüncü günü "İzmit'te bir deprem daha oldu" haberi yayıldı. Kaynağın Açık Radyo olduğunu öğrenince Ömer Madra ile konuştum. Yanlış haber olduğu ortaya çıktı. Neyse işin dağınıklığında, karmaşada olmaması gereken birçok yanlış yapıldı.

İşin bir de duygusal yönü vardı. Duygusal anlamda da bir hırpalanma yaşadık. Çalışma arkadaşlarımız yakınlarını kaybettiler. Olayı ayrıntılarıyla izleyiciye ulaştırmaya çalışırken bir yandan da yakınlarımızı kaybetmenin şokunu ve acısını yaşadık. Örneğin haberi ilk duyuran sunucu Faik Uyanık ailesini kaybetti. Faik'i yayından çıkratıp apar topar Gölcük'e gönderdik. Görüntüleri yayına hazırlayan bir başka arkadaşımız, görüntüleri seçerken gözyaşlarını tutamıyordu. O da yakınlarından haber alamamıştı. Yayın süresinde bu duygusal hırpalanma bizi epey zorladı. Onun dışında genel olarak yayınlardan duyulan rahatsızlık, izleyicinin habere ulaşma ihtiyacı ön plana çıkınca hissedildi. İnternet ortamında, bazı televizyonları protesto eden kampanyalar düzenlendi. İzleyici şova yönelik yayınlara her zamankinden daha fazla tepki gösterdi. Çünkü habere ulaşmak istiyordu. Ekrandaki muhabir ise, rating mücadelesinin getirdiği bir anlayışla "önce biz geldik, önce biz verdik gibi" fuzuli bir tarzı sürdürüyordu. 45 dakika ağlayan kadın, ses ve görüntü efektleri bu kez izleyicide karşılığını bulmadı. Daha önce varolan sorumsuz yayıncılık dediğimiz anlayışın bir uzantısıydı bu. Aynı kadrolar, aynı anlayışı deprem haberlerinde de alakasız şovlar, yalan yanlış bilgiler izleyiciyi bu kez daha çok rahatsız etti.

C. A.: Ve bunlarda halkı çok fazla etkiliyor çünkü insanlar sabahtan akşama kadar televizyon seyrediyorlar. Bu bir şekilde gerçekten bir paniğe sebep oluyor.

C. Aydın: Evet, izleyicinin habere ulaşma ihtiyacı doğal olarak Türki-

ye'de nasıl bir haberciliğin yapıldığının da sorgulanmasına neden oldu. İyi de oldu. Bunun dışında Açık Radyo'daki arkadaşımız dedi ki, hiçbir kurumda kriz masası oluşturulmamış. Bu doğru değil adı Kriz masası olmasa da haberlerin kontrol edildiği bir masayı aklı başında her kurum oluşturdu, çünkü bu zorunluydu. Seçim organizasyonundan daha farklı bir durum vardı. Seçim için hazırlıklar günler öncesinden başladı. Karşılaştırma yapmak pek doğru olmaz diye düşünüyorum. Bırakın kriz masasını, yardımların organizasyonu için bir başka masa oluşturduk. NTV bir haberleşme hattı açtı. Yardım organizasyonundaki dağınıklık bize bu sorumluluğu da yükledi. Hangi bölgede neye ihtiyaç olduğunu altyazılarla duyurduk. Bunun için tabii ayrı bir organizasyon oluşturmak gerekiyor. Bütün bunları yanyana koyduğumuzda işin ne zor ve çok boyutlu bir iş olduğu da çıkıyor. Toplumun tepkisi o kadar net bir biçimde kendini gösterdi ki yine. NTV, "Halkın Sesi" diye bir bölüm açarak bu tepkiyi kamuoyuna, yetkililere duyurdu. NTV'yi övmek için söylemiyorum her kurum kendi imkânları içinde bir şeyler yaptı. İnternet ve Teletext sayfalarında ölü ve yaralıların listelerini yayınladık. Boşluk olan her noktada iletişim olanaklarını devreye soktuk. NTV haberciliğinde belli bazı ilkeler var. Deprem haberlerinde de bu ilkeleri uyguladık. Bunlar NTV'ye özgü ilkeler de değil, uluslarası meslek ilkeleri. Nedir mesela, ses ve görüntü efektleri hiçbir zaman haberin önüne geçmez. İzleyicinin ruh halini etkileyecek görüntüler yayınlanmaz. Cesetler vinçle taşınıyor. NTV'ye de bu görüntü geldi, izledik ve bunları yayınlamama kararı aldık. Korku ve acı içinde yaşayan insanlara bunu göstermenin hiçbir yararı yok. Zararı var. Malesef bazı kanallar bunu özel haber, özel görüntü şeklinde yayınlamakta tereddüt etmediler.

O. B.: Gazeteler de bastı öyle görüntülerin altına da copyright Milliyet gibi yazıldı.

B. A.: Mesela buz pisti olayı çok ilginç bir fotoğraftır. Buz pistindeki cesetler. O müthiş bir fotoğraftı. Buz pateni pistinin bir sürelik cesetler için kullanılması garip bir konsept ve bir gazeteci o görüntüyü gördüyse fotoğrafını çeker.

O. B.: O tartışmalı tabii. Toz pembe görüntüler göstermek de sakıncalı.

C. Aydın: Onun dışında yanlış işler yapılmadı mı? Yapıldı tabii. Ömer Madra'nın söylediği tür yanlışları ise ben biraz farklı değerlendiriyorum. Mesela ölü sayısındaki karmaşa. Burada resmi rakamları, resmi açıklama olduğunu belirterek vermek zorundasınız. 45 bin ceset torbasının istendiği-

ni de yansıtmak gerekiyor ama bu 45 bin ölü olduğu anlamına gelmez. Daha fazla ölü olduğuna dair elinizde yeterli kanıt varsa bunu söyleyebilirsiniz. Ben de verilen rakamlardan daha fazla ölü olduğunu düşünüyorum ama bu şüphemi bu şekliyle ekrana yansıtamam. Bunu sorgulayan haberler yapabilirsiniz ama ben resmi rakamlara güvenmiyorum anlayışı ile haber yapamayız. Devlet kurumlarına olan güvensizliğin bir sonucu bu. Haksız da değil ama haberi oluştururken bazı temel bilgilere ihtiyacımız var. Ve kontrol etmesi çok zor bilgilere de güvenmek zorundayız. Resmi rakamlar bu yüzden önemli ve doğru olduğunu varsayarak yol almak zorundayız. Yanlışsa o yarı skandal niteliğinde bir haber olur.

Ö. M.: Tam bu noktada işte minik bir itirazım var. Onu elbette vermek ama kontrol ettirmek lazım. Çünkü güvensizlik yani yardım kuruluşlarının Aydın Engin'in, Murat Belge'nin ve Gürhan'ın değindikleri "güvenmeyelim başka yere verelim" tavrı tabii ki en tepedeki verilen bilgilere karşı da bir güvensizliğin olduğunu gösteriyor, temel sorun bilgi alamamaktır zaten. Bunu belki daha çok zorlamak gereği öğrenilmiş olabilir. Ben bir iki nokta ilave etmek istiyorum haberleşme yarışı konusunda. "Ben verdim, sen verdin", derken biraz önce sizin sözünü ettiğiniz örneklerde de tersi var. Açık Radyo'yu siz aradınız mesela, bu "halkın sesi"ni ben hemen aktardım radyo-

da, birebir yansıtması açısından çok ilginç ve önemli geldi bana işte bu yardım koordinasyonundaki paslaşmalardır.

İyi bir şeydi Açık Radyo'nun bu halkın sesini yapması, işte bu alt kademelerde daha çok dediğim örgütlenme burada da işe yaradı. Daha çok muhabirler seviyesinde bu yayın organları arasında bu haberleşme yarışının bir bayrak açtığının tersi bir görüntü de oldu. İşte bunlar yeni öğrenilen bence yeni uygulanan şeylerdi. Üzerinde pek durulmamış başka bir şeyin üzerinde durmak istiyorum. NTV'nin Türk-Yunan meselesinde bir yakınlaşma oldu daha önce, kurban bayramı sırasında Yorgo Papendreo'yla NTV'de röportajlar yayınlanmıştı, sonra da bu depremle devam etti. Yani bu görülmeyen bir etkiydi aslında.

O. B.: Ömer ben kaçırdım, neydi o?

Ö. M.: Yani bu Yorgo Papendreo çok önemli bir değişiklik getirdi, söylemine yumuşak bir üslup, bambaşka bir söylem getirdi. Bunu ilk defa NTV aylar önce, kurban bayramı sırasında bence çok akıllı bir şekilde yakaladı ve adamı ilk defa Türk kamuoyuna çok uzun bir söyleşiyle sundu.

B. A.: Deprem olacağını fark mı etti?

A. E.: Sanmıyorum.

Ö. M.: Ama daha sonra da bu konferans diplomasisi diyebileceğim bir şekilde yayınlarla devam etti. O tarafta Atinalı gazeteciler, burada birileri. Bu tabii bilinçaltında kalmış. En azından benim kaldı. Bunun payı olabilir arka planda. Medyanın ne kadar önemli olduğu böyle örneklerden çok iyi anlaşılıyor. Öte yandan bir de eleştirim var mesela, NTV tarafından kabul edilmedi yayınlanması, değil mi?

G. E: Yani bir kampanya filmi olarak yayınlanması.

C. Aydın: Haberleştirildi, hatta "halkın sesi"nde sivil toplum başlığında, tek tek bütün o sivil toplum örgütlerinden imzası olanlar arandı. Dışarıdan da katılım oldu ama kim katılmış? Çağdaş gazeteciler.

Ö. M.: Ben onları izlemedim, spotun yayınlanmasının reddedildiğini biliyorum.

A. E.: Neyse bu aile sorunlarını sonra konuşalım.

Ö. M.: Sonuç olarak, yaparak öğrenme süreçlerinin ilginç sonuçlarından birini de biz yaşadık Açık Radyo'da. Sağlam bir alt yapı kurmanın yani aklı başında insanlardan oluşan programcılığı bol tutmanın çok büyük bir faydası görüldü. Ve hepsini muhbir şeklinde kullanmayı başardık yani müzik yayını yapan bir adam aynı zamanda sigortacı olduğu için bir anda sigor-

Türkiye'nin en iyi gazetesi
SABAH
PAZAR 22 AĞUSTOS 1999
FİYATI 150.000 LİRA
Sadece
5 milyar
lira için
Müteahhitler topu topu 5 milyar lira kâr etmek için apartmanları mezara çeviriyor
100 saat sonra hayata döndü
ÇINARCIK'TA MUCİZE
SERHAT artık tek başına
BİR DRAM
ABD'den tatile gelip öldüler
FUTBOL
Ligler 10 Eylül'e kadar tatil
SALGIN
Eyvah... Hastalık kapıyı çaldı
YARDIM
Telefon bedava sigara veriyor
Umut Gemisi
Genç-yaşlı, kadın-erkek binlerce gönüllü, bir can daha kurtulsun diye afet bölgesine koşuyor...
Hedef: Değirmendere
Ümitle bekliyoruz
HÜKÜMETTEN 3 GENELGE
Müzik yayını bir ay yasak
KAPATILACAK
Ecevit: Altyapı çökünce geciktik

ta konusunu gelip anlattı. Çok direkt bir bölgeden yayın yapma olanağını verdi bu.

A. E.: İzleyemedim sonuçlarını ama evet sıcak habercilik oldu galiba, benim cep telefonuyla radyo muhabirliği yapılır teorim de kanıtlandı.

Ö. M.: Evet yani programcılarımızı, muhabire dönüştürmeyi başardık, bu harika bir şeydi.

C. A.: Cep telefonu faturalarını siz mi ödediniz?

Ö. M.: Tabii ki onlar ödedi. Biz de programcılar her şeyi gönüllü yapmak zorunda.

B. A.: Buraya gelmeden önce, deprem konusunu tartışmak için çok mu erken diye düşündüm? Sonra acaba çok mu geç? diye düşündüm. Sonunda ikincisinde karar kıldım.

Biz eğer deprem olmadan önce bu toplantıyı yapmış olsaydık, basın olarak deprem konusunu yansıtmakta kendimizi başarılı sayabilirdik. Bu yüzden bu konuda başarısız olduğumuzu düşünüyorum. Kendimi de başarısız buluyorum. Çünkü depremle ilgili çizdiğim karikatürleri hep depremden sonra çizdim. Deprem konusunda çok az da olsa bilgim olmasına rağmen, hatta olası İzmit depremi hakkında daha önceden bir iki makale okumuş olmama rağmen, böyle bir konuyu önceden çizgilerime konu etmek inanın hiç aklıma gelmedi. Demek ki ben de deprem konusunu yeteri kadar ciddiye almamışım. Aslında buradaki arkadaşların da üç aşağı beş yukarı aynı durumda olduklarını düşünüyorum. Örneğin ben on bir ayda bir büyük bir

depremin olduğu bir ülkede yaşadığımı yeni farkettim. Biz bu tolantıyı daha önceden yapabilir miydik? Toplantıyı düzenleyen Ceyda, bize "depremle ilgili bir toplantı yapacağız, gelir misiniz? " diye teklif etseydi, eminim ki onu çok ciddiye almazdık. En azından konunu uzmanı olmadığımızı düşünürdük. Gelseydik bile bu kadar sıcak bir şekilde konuşmazdık. Ne yazık ki deprem oldu ve bizler de çok kısa zamanda bu konuyla ilgili bazı bilgiler edindik ve bu konuyu sanki önceden beri çok iyi biliyormuş gibi davranmayı becerebildik. Ben bunu kendi konuşmalarımda bile yakalayabiliyorum. 1509 depremini sanki doğduğumdan beri biliyormuş gibi insanlara anlatırken yakalıyorum kendimi.

Kısacası, depreme toplumun bütün kesimleri gibi biz de hazırlıksız yakalandık. Birçok şeyi yaşarken öğrenmeye çalıştık. Örneğin ben tsunami denen deprem dalgalarının sadece pasifik okyanusuna ait bir şey olduğunu zannederdim. Depremden sonra birgün internette "Tsunami warning system" adında bir dosya buldum ve oradan tarihte Marmara denizinde ve İstanbul'da da birçok tsunami olduğunu öğrendim.

Ö. M.: 1894 depreminde de olmuş.

B. A.: Tabii öyle bir eğitim aldık ki İstanbul'un surlarının Fatih tarafından yıkıldığını öğreniyoruz da tsunamilerin tarihte kaç kez surları yıktığını öğrenmiyoruz.

Ö. M.: Behiç bu konuda bir saptama yapayım mı?Deprem konusuna uzak oldğumuz bu mesafe demokrasi konusuna uzaklığımızla aynı.

C. A.: Artı, bilime olan uzaklığımız.

Ö. M.: Hepsi birbirine bağlı.

B. A.: Ben iyi bir popülerbilim takipçisiyimdir. Bu konu bu kadar benim hayatıma girmemişti.

A. E.: Üstelik sen mimarsın.

B. A.: Ben de oraya gelmek istiyorum. Lisede, ortaokulda tarih okuduk. Tarihteki, Osmanlı'daki depremleri biliyor musunuz?

1509'daki Büyük İstanbul depremini tarih kitaplarında okuyanınız var mı?Ya 1542 de olanı, ya 15 Mayıs 1556'da olanını? Fatih caminin kaç yılında yapıldığını biliyoruz, hangi depremler onu kaç kez yıkmıştır? Galata kulesinin Cenevizliler tarafından yapıldığını biliyoruz, peki, depremlerde kaç kez yıkılmıştır bu kule? Peki bir başka soru, her yıl İstanbul'un fethini kutlandığını biliyoruz. Peki bu kutlamayı yapanların, bu tür doğa olaylarının yıldönümlerinde bir anma yaptıklarını hiç duydunuz mu? Örneğin 1509

depremi ile ilgili her yıl bir toplantı yapıldığını ve o vesileyle olası bir İstanbul depremini tartışıp, konuyu göndemde tutmak istendiğine tanık oldunuz mu? Ya da Ayasofya'nın minarelerinin birinin dibinde 1509 depreminde yıkılmış ve yeniden yapılmıştır, gibi bir küçük yazı?

İnanmak belki çok zor ama, gerçek bu. Yaşadığımız coğrafyada doğa olayları, tarihin dışına itilmiştir. Çok büyük olaylar olsalar da tarih-dışıdırlar.

Bu bir ideloji. Donanma komutanının "Donanmayı taşımayacağız", demesi de aynı, Tüpraş müdürünün "Tüpraş taşınmayacak, onarılıp, aynen devam edilecek," demesi de... Yani bu tür olaylar tarih dışına itilir.

İkincisi coğrafya okuduk. Fay kırıklarıyla ilgili ciddi bir bilgilenmemiz olmadı. Çok faydacı bir anlayışla verilirdi coğrafya dersleri. Nerede ne yetişir? Hangi hayvan hangi bölgede yetiştirilir? vs. Maalesef "fay kırığı" gibi işe yaramayan şeyleri öğrenemedik coğrafya derslerinde. Neden böyle? Deprem tarih dışı olduğu gibi doğa dışı bir olay olarak da görülüyor da ondan. Bir felaket olarak görülüyor.

Ö. M.: Tınaz Titiz "ezberci eğitim" diyor buna.

B. A.: Eğer biz depremin etinden, yağından ve sütünden faydalansaydık, inanın deprem dersi görürdük. Bundan sonra da "depremden demokrasi elde ediliyor", diye bir sonuç çıkartabilirsek, sosyoloji bölümlerine deprem dersi koyabiliriz. Bütün bunları geçiyorum. Ben İstanbul'da yani birinci derecede deprem bölgesinde, mimarlık okudum. Ama ne yazık ki, deprem dersi görmedim. Statik hocamız Prof. Turgut Paylı' yı anmadan geçemeyeceğim. Biz burnu büyük mimarlara, statik dersi vermek için ne taklalar atardı. Sınavları unutulmazdı. Önce bütün sınıfa tahtaya yazdığı son derece zor bir soru sorardı. Bu sorunun cevabını hiçbirimiz bilemezdik. Muzip bir gülümsemeyle ikinci etapta, ilk soruyu bilememiş bizleri, tek tek sınıfa alır ve kendi eliyle hazırladığı kartları çekmemizi söyler ve kartın üzerindeki iki sorudan birini yapmamızı söylerdi. Bu sorulardan biri zor, diğeri ise çok kolay olurdu. Genellikle kolay olan soruyu yapar ve bunun sonucunda sınıfı geçerdik. Turgut beyin bu tavrı hep kafamı karıştırmıştır. Ne yapmak istediğini eğitimin sonuna doğru anladım. Onun aslında bize öğretmek istediği tek bir şey vardı: "Hiçbir şeyi bilmeden mezun oluyorsunuz!" Mimarların taşıyıcı sistemleri ve depremi öğrenebilmeleri için bu konulara daha fazla vakit ayıracakları bir eğitim sisteminin olması gerektiğini düşünürdü. Turgut beyin o alaycı gülümsemesinin üzerimizde oluşturduğu eziklikle "mimar

olduk." "Biz mimarlar bu işi biliriz, depremi tanırız" diyenlere hiç güvenmedim bu yüzden.

Geçenlerde atölyede çalışırken kapı çaldı ve içeriye pijamalı bir adam girdi. İzmir'den gelmiş. Bana bir karikatür çizmek istediğini söyledi ve kargacık burgacık bir çizgiyle de çizdi. Bir sürü insan var karikatürde ve hepsi aynı şeyi düşünüyorlar: "Biz nerede hata yaptık?"

107.4 Radyo Cumhuriyet

Cumhuriyet

24

24 AĞUSTOS 1999 SALI

Hükümet ölü sayısını 12 bin 148 olarak açıkladı; ancak, BM'den 45 bin ceset torbası istedi

Depremzedenin zor günleri

KOCAELİ
Çadır kent kışa yetişecek

SAKARYA
Depremden sonra yağmur

YALOVA
Yalnızca enkaz kaldırılıyor

MADENCİLER
'Cesetleri zor çıkardık'

Umut kesildi

Yağmur da vurdu

Karikatürü sevmeme rağmen, söylemi giderek sevdiğimi farkettim. Gazetelerin başlıklarıyla karşılaştırdığımda bu söylemle bir çelişki oluşturuyorlardı. Çünkü manşetler hep "Siz nerede hata yaptınız?" diye soruyordu.

Biz aslında, bildiğimiz şeyleri tartışmaya çalıştık. Belki de deprem konusundaki hazırlıksızlığımızdan dolayı, ya da birikimsizliğimizden dolayı yaptık bunu. Devlet de aynı şeyi yaptı.

Birden olay, şeriatçı-laik tartışmasına bürünüverdi. Ya da yetersizlikleri çok belli olan sağlık bakanının adım başı yaptığı gaflara cevap vermek haline dönüştü. Tabii bütün bunlar basının asıl konudan uzaklaşmasına neden oldu. Bence, basın kendisini bütün bu hengâme içinde "sütten çıkmış ak kaşık" gibi hissetmemeli. Bir örnek vermek gerekirse daha üç dört ay önce, en büyük gazetelerimizden biri Türkiye'nin dev projelerini gururla manşetten sundu. Bunlar içinde İzmit körfezinin fay hattı üzerinden geçen İzmit otoyol geçişi projesi ve yine bir deprem bölgesine inşa edilmesi planlanan Akkuyu nükleer santrali projesi vardı. Basın bu tür özel ilgi ve duyarlılık isteyen alanlarda uyarıcı işlevini yerine getiremiyor kanısındayım. Bir de "yaraların sarılması" meselesi var. Eskiden sadece gazetecilikle uğraşan

gazetelerde kötü bir haber veya panik yaratan bir haber manşete çıksaydı, bu, gazetenin tirajını arttırırdı. Oysa bugün bu tür haberlerin sürekli manşetlerde durması basın sahiplerini de bir noktadan sonra rahatsız ediyor. Çünkü artık gazetelerin kârları sadece tiraja dayanmıyor. Reklam gelirleri, promosyonlar, yan şirketler vs. var. Kısacası gazeteler de istikrarsızlıktan çekiniyorlar ve borsanın düşmesini istemiyorlar. Gazeteler belli bir süre sonra uslûplarını normalleştirmek zorundalar. O yüzden bir süre sonra gündem değiştiriliyor, her şeyin üzerine bir cila çekiliyor. Bu yüzden de bazı bilgilerin verilmesinde yetersiz kalınabiliyor. Tabii burada hayatımıza yeni katılan bir medya olan internetten de bahsetmek gerekir. Bu tür dönemlerde yani toplumun neredeyse her kesiminin etkilendiği, gazetecilerin bile haber olduğu dönemlerde, insanların haber alma yanında interaktif bir iletişim içine girme gereksinmesi artıyor. Bu yüzden internet ister istemez basına fark atabiliyor.

Ö. M.: Adamın karikatürünü yayınladın mı sonra?

B. A.: Hayır yayınlamadım.

G. E.: Bizde de böyle bir haber var. Atina'dan sonraki merkezin İzmir olduğu şeklinde.

O. B.: Aslında benim söyleyeceklerime Behiç giriş yaptı, bir kısmını da söyledi. Ben bir başka noktadan konuya girmek istiyorum. Deprem öncsine dönelim. Diyelim ki bir gazete "İzmit'teki fay hattında gerelim var, bir depreme yol açabilecek gelişmeler var yeraltında" diye manşet atsa, ancak depemin ne zaman olabileceği konusunda bir şey söylenemediğini yazsa, bunun toplumda etkisi ne kadar olurdu? Depreme karşı toplumda bir hazırlık yapılabilir miydi? Belki de o gazete felaket tellali olarak nitelendirilirdi, üstelik. Türkiye hiçbir zaman bir depreme hazırlıklı olmadı, deprem diye bir sorunu olmadı bu toplumun ve devletin. Paradoksa bakın ki Türkiye bir deprem ülkesi! Kuzey Anadolu fay hattı dünyanın en aktif faylarındandır. Bu bir sır değildir. Marmara'da her gün küçük ölçekli yüzlerce deprem olur. İzmit bölgesinde depreme yol açabilecek stres birikimi olduğunu bizim araştırmacılar daha önce yazdılar, bu Cumhuriyet Bilim Teknik'te de yayımlandı. Ancak yarın veya 5 gün sonra deprem olacak şeklinde kesin bir tarih vermeden toplumun ilgisini çekmek mümkün değil neredeyse... Deprem konusunda Türkiye de dahil dünyada on binlerce kişi çalışıyor. Örneğin bir yerbilimci ekibiyle birlikte İzmit bölgesinde derin hendek kazıyor. Amacı toprak katmanları arasında geçmişte olmuş depremlerin izlerini sürmek. Şimdi

birimiz bu çalışmayı topluma duyursa, ne kadar ilgi çeker? Üstelik adama "deli mi bu" bile diyebilirler. Bu fay hattında yılda 2 cm kayma var. Tehlike artıyor dese bile yine hükümetlerin ilgisini çekemez. Örneğin Ege bölgesindeki kayma 4 cm. Bu dünyadaki en aktif hareketlerden biri. Marmara'da yeni bir deprem beklerken biz, olay Ege'de patlayabilir... Ateş elimizi yakmadığı sürece bir şey yokmuş gibi davranıyoruz. Olayı tenimizde, derimizde hissetmediğimiz sürece, gözlerimizle olayı görmediğimiz sürece bir şey bilmek istemiyoruz. Tepeden tırnağa günü yaşayan, geleceği kurmayan bir toplumuz. Siyasi partiler ki topluma önderlik etmeleri gerek, bazen toplumdan da geriler. Kaderci anlayışımız da buna uygun. Basının toplumu geleceğe hazırlama gibi bir işlevi olduğunu söyleyebilir miyiz? Bilgi toplumu bilgiye, olguya dayanır. Bilgi toplumu durmadan yeni bilgiler üretir ve hayat da bu bilgiler üzerinde gelişir. Bilim-bilgi-demokrasi-bunlar ancak birbirleriyle var olabilirler. Depreme hazırlıklı olmak demek, bilim ve bilgi toplumu olmak demektir. Bugün bir siyasi parti milletvekili kalkıp diyorsa ki, deprem gavur komutanların bulunduğu deniz komutanlığının altında patladı, bu Tanrının cezasıdır, ve bu sözleri söyleyen parti milyonlarca oy alıyor ve iktidara aday olabiliyorsa, Türkiye depreme hazırlıklı bir ülke olamaz. Böyle bir ülkenin basını da depreme hazırlıklı olamaz, gerçek habercilik yapamaz, Türkiye'nin birçok hayati önem taşıyan gerçek sorununu iş işten geçmeden gündeme getirip tartışamaz. Örneğin Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının yolunun bir bilgi toplumu, bir bilim toplumu olmaktan geçtiğini tartışmaz. Bir bilim adamı, Konrad Lorenz, dünyanın çevre sorunlarının öneminin kavranabilmesi ve çevre ve doğa politikalarında radikal değişimlerin olabilmesi için, dünyanın başına büyük bir felaketin gelmesinin gerekebileceğini, örneğin New York'un yarısının yok olmasıyla dünyanın geri kalanının kurtulmasının mümkün olabileceğini söylemişti, bir zamanlar. Büyük olaylara hazırlıklı olmak büyük düşünmeyi gerektirir.

Sürdürülebilir bir hayat, bir kalkınma, bir toplum isteme... Bu kavram Tür kiye'de neredeyse hiç yok. Deprem ülkesi olmamıza rağmen, deprem hayatımızda, gelecek planlarımızda hiç yok. O zaman da hayatı sürdüremez bir toplum oluyorsunuz. Basın, sadece haber vermekle mi görevli? Bütün bilgi kaynakları elinin altında, bütün uzmanlara ulaşabilir, ülkenin her zaman güncel konularını her zaman gündemde tutması gerekir basının.

C. A.: Deprem olmadan önce, Cumhuriyet Bilim ve Teknik bunu yapabilir miydi?

O. B.: Depremden önce bunu haber olarak verdik. Üç yıl önce uluslararası bir bilim dergisinde İzmit'te fay hattında gerilimin arttığı araştırması yayımlandı, biz de bunu türkçe olarak dergimizde duyurduk. Bugün depremle ilgili olarak bizim dergide de kapaktan verdiğimiz harita bol bol kullanıldı.

B. A.: "Paniğe kapılmak lazım", diye. Işıkara aramış ve "sen ciddi bir dergi çıkartıyorsun, Orhan'ın yine birkaç yıl önce dergide bir yazısı çıkmıştı: "Deprem konusunda güvendiğimiz ve sorumlu bir gazetecisin, nasıl olur da 'paniğe kapılmalıyız' diye panik yazısı yazarsın", demiş. Niye millleti paniğe kaptırıyorsunuz. Bundan aslında bahsetmelisin.

star

22 AĞUSTOS 1999 PAZAR — FİYATI: 130 BİN LİRA

UTANÇ FOTOĞRAFI

FATİH ÇEKİRGE YAZIYOR

ASIL ENKAZ BU

14 bin ceset çıktı, en az 30 bin insanımız enkaz altında, Türkiye kan ağlıyor, Çeşme'de bir grup "insan müsveddesi" göbek atıyor

CUMA GECESİ SAAT 02.00 ÇEŞME

Murat Yorgancılar... Yorsan'ın sahibi Ender Yorgancılar'ın büyük oğlu

Ece... Murat'ın kız arkadaşı... Sakarya'ya, Yalova'ya nispet yapıncasına gerdan kıvırıp... Yer yetmemiş, sandalyeye çıkmış

O kadar keyifli bir gece yaşıyor ki, tefi arkadaşının popotuna vurarak tempo tutuyor

Hepsiniz ağızdan sakı söyleniyor. Çünkü mutlu bir gece!

MİLLİ FELAKET NEDENİYLE BU HAFTA MAGAZİN EKİMİZ Pardon YAYINLAMIYORUZ

YER, LE MEYHANE... İçerde İzmir'in tanınmış ailelerinden en az 200 kişi var. İçki su gibi akıyor. Eller çırpılmaktan kızarmış... Fotoğrafı çeken star muhabirinin ise, utandan yüzü kızarıyor... Salmadaki grup sol ucda: "Seni aman benim için doğurmuş" şarkısını çalıyor. Göbek atıyorlar. Hem de masaların üzerinde... Çünkü insanlıktan çıkmışlar... Sakarya'daki, Yalova'daki enkaz en iyi ça de geç kalkacak. Ama yukarıda görüzen "vicdan enkazı"nı kaldırmak mümkün değil.

CUMA GECESİ SAAT 02.00 SAKARYA

YER, ÇARK CADDESİ... Yerle bir olan binlerce binadan sadece biri... Yunan'ı, Rus'u, Alman'ı ve İtalyan'ı koşmuş gelmiş... Elleriyle tırnaklarıyla toprağı eşeliyorlar. Zonguldak'ta maden işçisi, gönüllü AKUT'çusu. Mehmetçiğe gecesini gündüzüne katıyor, bir can kurtarabilmek için... Yemiyorlar, içmiyorlar, uyumuyorlar...

ÇEŞME'DEKİ UTANÇ GECESİNİN FOTOĞRAFLARI ARKA KAPAKTA

O. B.: Evet bu doğrudur. Dergimizde Marmara bölgesinde deprem beklentisini konu alan bir araştırma yayımlanmıştı. Ben de bu yazıya ilişkin yaptığım yorumda, paniğe kapılmamız gerektiğini, İstanbul'u bir an önce depreme hazırlamak için gerekli bütün önlemlerin bir an önce alınmasının zorunlu olduğunu belirtmiştim. Yıkılması gereken binalar hemen yıkılmalı, hasarı azaltmak için altyapı sağlamlaştırılmalı demiştim. İş işten geçtikten sonra panik zaten yaratamazsın, önemli olan yumurta kırılmadan önlem almak, depremden önce paniğe kapılmalıyız ki önlem alalım ve bir işe yarasın... Şimdi de CBT'nin adı bilim korku dergisine, bizim de felaket tellalına çıktı. Felaket tellallığını birilerinin sonuna kadar sürdürmesi gerek, İzmit depremi bunun ne kadar gerekli olduğunu gösterdi. Aslında deprem Türkiye'nin gündeminde, tabii ki bazı kesimlerin, hep oldu. Bilim, mühendis odaları vb.

bunu hep tartışıyor. Senaryolar hazırlıyor. Ama depreme toplumu hazırlayacak mekanizmalar bir türlü harekete geçirilemiyordu.

B. A.: Bilim gazeteciliğinin gelişmemiş olmasından mı kaynaklanıyor?

Ö. M.:Medyanın böyle bir fonksiyonu yok

O. B.: Medyanın Türkiye Yunanistan ilişkilerinin iyileştirilmesi konusunda bir alt yapı oluşturma fonksiyonundan bahsediyorsun, o halde başka konularda da bu fonksiyonundan da bahsedebilirsin.

Ö. M.: Hayır yeniden yapılanmaya yönelik uzun vadeli projeleri yansıtır ama burada bilgi uyandırmasını bekleyemezsin. Yani hayatımıza girmemiş bir konuya medya.....

O. B.: Hayır, bir şeyler oluyor– hayatımıza bir noktadan giriyor... Bakın İstanbul deprem senaryosu 4 yıl önce Mustafa Erdik tarafından hazırlanıyor... Gazeteler de o zaman bahsetti, ama her şey orada kaldı. Biz bunu ciddiye alıp olayın takibini yapmadık. Araştırmacı gazetecilikten bahsediyorum. Bir deprem olursa ne kadar hazırlıklıyız, basının görevi aynı zamanda bunu da araştırmak değil mi? Deprem konusunda toplumu sürekli uyanık tutmak gerek. Gerekirse durmadan felaket tellalı da olmayı göze almalıyız. Bu konuda en kötü nitelikli haber ne olabilirse onu vermekten yanayım. Toplum aslında bundan hiç hazzetmese de... Felaket haberi vermenin en kötü tarafı belki biraz uykusuz kalmak olur. Ama toplumu uykuya yatıracak haberciliğin telafi edilemeyecek zararları vardır.

Ö. M.: Uykulu kalırsın değil mi!

O. B.: Mesela televizyonlardaki açık oturumlarda, uzman geçinen bazıları İstanbul'da paniğe gereğin olmadığını söyleyebiliyor, utanmasa, önlem almaya bile gerek yok diyecek... Depreme karşı İstanbul'da alınması zorunlu önlemleri uyutmaya çalışıyor...

B. A.: Orhan şuradan kaynaklanıyor; Türkiye'de bilim gazeteciliği yok ATV'nin toplantısında, Aykut Barka'ya bir vatandaş şöyle dedi: "Ben hammalım, sen niye bana haber vermedin? "Aslında burada çok güzel bir şey var: Bu bilim adamıyla halk arasında bağlantıyı kurabilecek ihtisaslaşmış bir gazeteciye ihtiyaç var. Bütün dünyada bu var. Bu insanlar kitap da yazarlar arada bir, bu bilgileri toplarlar, popüler bilim kitapları böyle çıkar. Bilim gazetecileri bunu yapabilirler.

Aradaki bu bilimcinin kuru ve popüler olmayan söylemiyle işte halkın söylemiyle arasında bağlantıyı kurabilecek bir tür insana ihtiyaç var, işte o da bilim gazetecisi.

O. B.: Başka bir nokta daha var, Murat Belge, "muhabirin allame-i cihan olması gerekmiyor," dedi.. Aslında gazetecilerin çok iyi eğitimli ve kültürlü olması, gazetenin hitap ettiği okurun ortalamasının üstünde olması gerekiyor.

G. E.: Bilgiye ulaşabilecek kadar bilgili olmalı.

A. E.: Depremin, muhabirlerin bilgili olup olmamasından bağımsız, Türkiye medyasının bir sorunu olduğu kanısındayım. Gürhan vurguladı, dünyaya açık olmayan bir medyadan söz etti. Bütün bu karmaşık, negatif yapının içerisinde bir şeyler söylüyorum. Benim gibi alaylılara, meslekte alaylı yetişenlere, ustalar bir öğüt verirdi: Oğlum emekli maaşları vaktinden önce dağıtılıyorsa bunu mutlaka haber olarak 1. sayfaya koyun. Bir de hafta tatili ile bayram tatili birleştirilirse, aman atlamayın derlerdi.

Neydi buradaki mantık? Çok büyük bir kitleyi ilgilendiren bir haberin atlanmaması için baştan kulağımızı büküyorlardı. Bu örneği neden verdim ? Şimdi 1. dereceden deprem bölgesindeki bir ülkede olduğumuzu, milyonlarca insan yeni fark etti, ancak deprem belasından sonra farketti Türkiye'de. Bu noktada medyanın önceden uyarma, bilgilendirme gibi bir tercihi olmadığı kanısındayım. Medya, işte insanları eroine alıştırır gibi habire sansasyonel haberlerle giden bir yöne gitti. Türkiye medyasının lokomotif kanalları, gazeteleri bu yönde yürüyor. Diğerleri de ister istemez onlara ayak uydurmaya çalışıyorlar.

Vereceğim örnek paradoksal gelebilir size. Sadece örnek vermek için söylüyorum. Ben şöyle düşünüyorum, benim çocukluğumda 1940'larda, 50'lerin başlarında, eğer Türkiye'de bir eğitim politikası olarak Batı müziği, halka rağmen, radyolarda çalınmasaydı, ben Batı müziğinden zevk alan bir çocuk olamazdım. Taşrada duyabileceğim müziklerle sınırlı bir beğenim olurdu. Eğer Batı müziği bir kampanyanın, tercihin ürünü olmasaydı en azından bir kesime, örneğin benim gibilerin beğeni dağarcığına yerleşmesi mümkün olmazdı. İşte ben, medyanın geniş kitleleri ilgilendiren konularda inatçı, ısrarcı olması halinde, örneğin "1. dereceden deprem bölgesinde yaşamak" gibi bir konuda, medya inatçı ve ısrarlı olmadığı müddetçe bu bilinç yerleşmez. Ama medya mesleğin etiğine ve gereklerine yalınkat baktığı sürece, biz ister istemez "Halk bunu okumaz, seyretmez", filan deriz. Toplumun genel çıkarlarını savunmakta inatçı ve kararlı bir medya yok Türkiye'de. Bu yüzden de depreme hazırlıksız yakalandık.

Köşe Yazıları

Deprem ve Medya

İSMET BERKAN

Pazartesiyi salıya bağlayan gece yarısından sonra sabaha karşı 03.02'de sarsılarak uyandığımızda en büyük ihtayacımız haberdi. Depremden kısa bir süre sonra elektrikler de kesilince herkes radyosuna sarıldı. Depremle ilgili yayınını radyodan da yapan TGRT ilk saatlerin başlıca haber kaynağıydı.

Sabah olduğunda neredeyse bütün büyük ve önemli telvizyon istasyonları tam anlamıyla devreye girmiş, Gölcük'ten, Yalova'dan, Avcılar'dan naklen yayınlar başlamıştı.

Sabah NTV'de Saynur Kuruç'un, "Şimdi bölgedeki arkadaşımız Faik Uyanık'la telefon bağlantısı kuruyoruz. Evet Faik, bize İzmit'te neler olduğunu anlatır mısın" demesini ve cevap olarak da, "Saynur ben şimdi Gölcük'teyim, annem babam ve kızkardeşim göçük altında, konuşacak durumda değilim" sözlerini duymasını herhalde uzun zaman unutamayacağım. Bu kısa konuşma bile felaketin boyutlarını sergiliyordu.

İlk gün TV'ler genellikle helikopterlerin üstündeydi. Medyanın refleksi devlet kurumlarından daha hızlıydı, mekanizmalar daha çabuk harekete geçmiş, hem teknik ekip ve ekipman (naklen yayın araçları), hem de uzman personel (muhabirler) olay yerlerine çoktan ulaşmıştı bile.

İzmit depremi, bütün Türkiye'nin naklen yayınla izlediği tarihin ilk depremiydi. Medya, özellikle de televizyonlar depremin karakterini değiştirdi. Eskinin uzaklarda ve güçlükle haber alınan depremleri gitmiş, onun yerine her yıkıntının başında çalışmaları kontrol eden ve en önemlisi resmi görevlilerin yokluğunu saptayan TV'li depremler gelmişti işte.

Ama bunun da sakıncaları yok değildi. Örneğin Değirmendere'de yayın üçüncü gün başlayabildi ve birden orada da deprem olduğunu öğrendik. Aynı şekilde Adapazarı ve Düzce'de yayın çok geç başladığı için bu şehirlerin durumunu da geç kavradık. Oysa depremin en fazla yaraladığı şehirlerin başında Adapazarı geliyor.

Dediğim gibi TV yayınları bize çok önemli haberler ve görüntüler ilettikleri gibi optik kırılmalar da yarattılar. Örneğin İstanbul'da sadece Avcılar'a lokalize olan deprem zararları sanki bütün İstanbul yıkılmış izlenimi verdi ilk gün. Aynı şeyi daha sonra Avcı-

lar'da bir yıkıntının önüne kurulan CNN kamerası dünya ölçeğinde yaptı. Bir gün boyunca bütün dünya İstanbul yıkıldı sandı, oysa şehirde hayat neredeyse normaldi. Sonunda CNN muhabirleri esas sorunun İzmit'te, Gölcük'te, Yalova'da olduğunu anlatabildiler.

Tüpraş'ta yangın devam ederken NTV muhabiri sürekli bir patlama tehlikesinden söz etti. Anlatmaya çalıştığı, yangının LPG tanklarına ulaşması ihtimaliydi ama kelimeler dikkatli seçilmemişti. Oysa yangında sık sık patlamalar oluyordu ve NTV yayınını izleyebilen yöre insanları sık sık paniğe kapılıyordu, 'Beklenen patlama bu mu acaba' diyerek.

Türlü çeşitli saçmalıklar da yaşanmadı değil. Bir TV'nin kahraman muhabiri sorumsuzca yanan tankların yakınına kadar girdi ve civarda "kendisinden başka kimsenin olmadığını" saptadı. Oysa olamazdı, yangına uzaktan müdahale ediliyordu.

TV'lerin eleştirilecek yanları çok olduğu gibi övülecek yanları da çok. Ben genellikle NTV izledim, zaman zaman Kanal D, Atv ve TRT 1'de de takılı kaldım. Bu kanalların beni tam anlamıyla olmasa bile epey doyurduğunu, genel resim hakkında ciddi bilgi sahibi yaptığını söylemeliyim. Ancak diğer kanalların zaman zaman baktığım yayınlarında çok sayıda sorumsuzluk örneğine rastladım. İstanbul'da perşembe gecesi yaşanan panikte bir TV kanalının cahilce yayınının çok payı olduğunu söylemeliyim.

NTV'nin görevi değil belki ama diğer TV'lerin bence önemli bir eksiği deprem konusunda yeterince bilimsel bilgiyi aktarmamaları, bazı belgeselleri yayına sokmamalarıydı. İnsan başına ne geldiğini bilimsel olarak da öğrenmek istiyor. Bu konuda favori kanalım Discovery de yetersiz kaldı. İzlediğim tek ve iyi belgesel ise kablodaki Süper Kanal'daydı.

Depremin bir anda gece gündüz en çok izlenen kanal haline getirdiği NTV kısa zamanda değişik fonksiyonlar da üslenmeye başladı. NTV yardım hattı bence sivil inisiyatifin yaptığı en yararlı şeylerin başında geliyordu. Devletin yapmakta güçlük çektiği ihtiyaç koordinasyonunu TV yapıyordu.

Medyayla ilgili söylenecek çok şey var. İsterseniz yarın hem TV'lere devam edelim, hem de biraz yazılı basının üstünde durmaya çalışalım.

Radikal

Deprem ve Medya: İki Türkiye'nin Tescili

İSMET BERKAN

Osman Durmuş yüzünden yarım kalan 'Medya ve Deprem' serisine ve gözlemlerimi aktarmaya devam ediyorum. Depremin ilk dakikalarında Cumhurbaşkanı'ndan sokaktaki insanına kadar herkesin temel ihtiyacı haberdi. Bakın dün İsmet Solak'ın Hürrriyet'teki köşesinde okuduk, son 40 yıldır kesintilerle de olsa Türkiye'yi yöneten insan, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de elektriksiz ve telefonsuz kalmış, karanlıkta el yordamıyla bir pilli radyo bularak haber almaya çalışmış.

Depremin ilk saatlerinden itibaren Türk medyası bu en temel görevi layıkıyla yerine getirmeye başladı. Normal yayınını keserek haber yayınına başlayan Kanal D, depremden canlı yayını yapan ilk kanaldı. Haber kanalı NTV doğal olarak bütün zamanını depeme ayırdı. Aynı şekilde atv de haber yayınına geçti. Deyim yerindeyse biraz TGRT hariç bütün TV'ler bu kanalların arkasından nal topladı. TRT başlangıçta teknik yeterliliği sayesinde hayli iyiydi, derken yayınların üstüne haberci sorumluluğu yerine 'devlet ciddiyeti' çöktü ve böylece TRT izlenmez hale geldi.

Geride kalan TV'ler yarışı hemen başka bir şeye çevirdiler. Sansasyon ve

sorumsuzca verilen haber ve görüntüler ansızın ortalığı kapladı. Günlerdir e-mail zincirleriyle bir TV habercisi protesto ediliyor, bir başka TV de aynı şekilde haber bülteni yüzünden tepkiler alıyor.

Cumhuriyet tarihinin bu ilk medyatik doğal felaketi bize çok şey öğretmeli. Çünkü bu felaketten sonra, artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak.

Bu deprem TV'leri ve TV'nin gücünü ortaya koydu ama bir de yazılı basın var. Ünlü İtalyan düşünür ve yazarı Umberto Eco'nun bir başkasından aktardığı bir söz var. Eco, "Televizyon" diyor, "şöyle şöyle bir şey oldu. Bu konuları yarın eline ulaşacak bir mektupta ayrıntılarıyla anlatıyorum, diyen bir telgraftır. Yazılı basın ise sabah gelen mektup."

Evet, Türkiye telgraf TV'lerden aldı, çarşamba sabahı da mektuplar yağmaya başladı. Yazılı basın, depremin adını ilk günden koydu. Bu bir cinayetti. Türkiye bütün kurumlarıyla çökme raddesine gelmişti.

Ertesi gün basının eleştiri okları depremde yaşanan organisazyon bozukluğuna yönelmeye başladı ve orada uzunca bir süre de kaldı. Basın, genel anlamda depremin nedenleri ve sonuçları üstünde durdu.

Peki bütün olup biten arasında basının hataları olmadı mı? Elbette oldu. Mesela bazı gazetelerimiz, deprem bölgelerine giden yazar ve muhabirlerinin depremzedelerle görüşme fotoğraflarını o kadar kocaman yayımladılar ki, haber olan hangisi şaşardı okuyanlar: Yazarın kendisinin oraya gitmesi mi, yoksa deprem olması mı?

Mesela bir gazetemiz başlattı, ötekisinin bir ilavesi de ona katıldı. Başka şehirlerde yaşayan ve eğlence yerlerinde göbek atan insanların fotoğrafları epey tahrik edici biçimde kullanıldı. Kullanılmakla da kalmadı, göbek atan tef çalan insanların isimleri de yayımlandı. Bu insanların başına bir şey gelirse, tahrik olan biri o insanlara saldırırsa bunun sorumlusu kim olacak?

Mesela bazı gazetelerimiz ve yazarlarımız, Müslüman ülkelerden Türkiye'ye hiç yardım gelmediğini yazdılar. Oysa gerçek bunun tam tersiydi. En fakirinden en zenginine kadar neredeyse bütün İslam dünyası Batı'yla birlikte Türkiye'nin yardımına koştu. İlk yardım edenlerden biri Birleşik Arap Emirlikleri'ydi.

Basında yanlış ve yanıltıcı haber ve yorum da çok çıktı. İlk örneği Radikal'den. 'Deprem önceden haber alınabilirdi' başlıklı haber, aslında özellikle İstanbul için kurulması düşünülen 'Erken Uyarı Sistemi'nin onayının hâlâ DPT'den çıkmadığını anlatıyordu ve buradaki erken uyarı depremi önceden bilmeyi değil, depremin ilk saniyesinde doğalgazı, elektriği vs. kapatan ve böylece daha fazla ölümün önüne geçmeyi hedefleyen bir sistem anlamınaydı. Ama gazete bunu başlığıyla yanlış aksettirdi.

Aynı şekilde depremin ilk günlerinde gazetelerde Kandilli müdürü Prof. Dr. Ahmet Mete Işıkara'nın '30 yıl daha deprem yok' dediği yazıldı. Oysa Prof. Işıkara bunu kestetmiyordu.

Bir gazetede Deprem Fonu'nda 1 milyon lira olması eleştirildi. Oysa bu da yanlıştı. Fonda sürekli trilyonlarca lira para bulunuyor olsa esas eleştiri konusu olmalıydı. Deprem olduğunda hemen fona para aktarılıyordu zaten.

Aynı şekilde devleti bilmemekten kaynaklanan bir hata da Afet İşleri Genel Müdürlüğü ile ilgili yapıldı. Bu genel müdürlüğün hâlâ ortada görülmediği yazıldı. Oysa Afet İşleri, afetin ardından yeniden yapılanma için devreye giren bir birim, afeti önlemekle görevli değil.

***

Bütün bu eleştiriler, basının ve TV'lerin depremde genel anlamda iyi sınav verdiği gerçeğini gizlemiyor elbette.

Radikal

Derinleştikçe Batıyor

CAN DÜNDAR

Dedemin gençliğinde *Ulus* gazetesi varmış. 60 yıl önce Erzincan depremi olduğunda *Ulus*'ta Falih Rıfkı şöyle yazmış:

"Felaketin, bilhassa can kaybının mesuliyetinin inşaat kusurlarına ait olması bize cidden ağır geliyor."

Önceki gün görüntülerini gördüm 1939 Erzincan depreminin... Yurttaşlar, yakınlarını yaka paça çekiştirerek kurtarmaya çalışıyorlardı enkaz altından...

Tam 33 bin can alan Erzincan depremi olduğunda Ankara'da Meclis "sinemaya yeni sansür nizamnamesi" hazırlamakla meşgulmüş. Dedem bunları okuyarak tüketmiş gençliğini...

***

Babamın gençliğinde ise *Cumhuriyet* okunurmuş.

Dün baktım; 30 yıl önce Varto depreminden sonra "bölgeye gerekli yardımın ulaştırılamadığını", "salgın hastalıkların ortaya çıktığını" yazmış *Cumhuriyet*... Bir de bölgeye gönderilen yardıma el koyup vatandaşlara satan sahtekârlar kınanmış. Depremzedeler devletin geciktiğini görünce enkaz altındaki yaralılarını kolundan bacağından çeke çeke kurtarmaya çalışmışlar.

2.500 can gömülmüş Varto'ya...

Ankara ise İlhami Soysal'la uğraşıyormuş o ara... Daha Varto enkazının altından sesler gelirken, Genelkurmay Başkanı'nı eleştirdi diye kaçırıp dövmüşler İlhami Soysal'ı... Sonra Çayyolu'nda arabadan atmışlar. Ecevit, CHP Genel Sekreteri olmuş o yıl.. Demirel başbakanmış...

***

Dedemden 60, babamdan 30 yıl sonra bugün de ben, Marmara depreminin haberlerini devrediyorum oğluma, lanetli bir miras olarak...

4. kuşak da *"inşaat kusurlarıyla artan can kaybı", "yardımın zamanında ulaştırılamayışı", "salgın hastalık korkusu"* haberleri ve yakınları tarafından ite kaka kurtarılmaya çalışılan depremzedelerin görüntüleriyle yetişiyor.

Düne kadar *"enformasyon devrimi"*nden söz eden Cumhurbaşkanı Demirel, deprem gecesi 4,5 saat hiçbir yerle iletişim kuramadığını söylüyor. Onca telefonu izinsiz dinleyen devletin Başbakanı Ecevit, bakanlarıyla ancak TV kameraları aracılığıyla haberleşiyor. Sağlık Bakanı *"Kan ihtiyacımız yok"* derken, ekranın altındaki banttan hastanelerin acil kan anonsları geçiyor.

Ve bize *"Ya deprem değil savaş olsaydı..." "ya telvizyonlar olmasaydı"* diye sormak düşüyor.

***

Devlet, 60 yılda inşaat kusurlarını gidermeyi, vaktinde yardım göndermeyi, ulusal seferberliği koordine etmeyi beceremedi. Üstelik 60 yıllık beceriksizliğin, tedbirsizliğin, dökülen kanların, yitirilen canların sorumlusu olduğu halde, yaptığının, yapamadığının hesabını vermeden *"Duruma hâkimiz, yaraları saracağız"* teranesini okuyup durdu 60 yıl boyunca, metnini bile değiştirmeden...

Ama *"öbür iş"*i hiç aksatmadı.

"Düşünce Özgürlüğü" davasının duruşmasındaydım önceki gün deprem telaşı içinde, DGM'de... 8. maddeye çevirmişler istenen cezayı... Tecli mümkünmüş hiç olmazsa... Devlet, kriz anında TEM'de trafiği kesemiyor, denizi kullanamıyor, ilteşimi sağlayamıyor, koordinasyonu beceremiyor, yangını söndürecek teknolojiyi üretemiyor, doğru dürüst bir inşaat altyapısı geliştirip denetleyemiyor, ama 60 yıldır, düşünen, üreten yurttaşına ülkeyi dar etmek için elinden geleni yapıyor.

*"Derin"*leşiyor, lakin derinleştikçe batıyor.

***

"30 yılda bir olur böyle büyük deprem" diyorlar. 2030'u, oğlumun gençliğini düşündükçe kaygılanıyor, utanıyo-

rum! Tek tesellim, artık *"büyük devlet"* masalına kimselerin inanmıyor oluşu...

Devletin aczini gören, kazmayı küreği kapıp koşuyor Marmara'ya... Sivil toplum ayaklanıyor. Tercümanı, doktoru, dağcısı, eczacısı gencecik çocuklar internet aracılığıyla haberleşerek yardım için seferber oluyor. Devletin yapamadığını özel kanallar ve *"Deprem için sivil koordinasyon merkezi"* türü örgütlenmeler üstleniyor.

Onca evle birlikte devlet denen kâğıttan kaplanın da çöküşüne ve enkazdan sivil toplumun doğuşuna tanık oluyoruz Marmara'da...

"Yara saran" değil, akılcı tedbirler alıp yaralanmaları önleyen bir *"teknik devlet ihtiyacı"* konuşuluyor artık...

3 kuşağa malolsa da bu da az gelişme değil. 2030 depreminde durum birazcık farklı olur belki...

Sabah

Felaket

İSMAİL HEKİMOĞLU

Salı günü sabahı manifatura dükkânına girip, radyoyu dinlediğimde zannettim ki İstanbul'un üçte biri yıkıldı. Çünkü yıllar boyu dedik ki: *"Eğer 7 şiddetinde bir deprem olursa, çürük binaların hepsi gider, deprem olmuş öyleyse yıkıntı sayısı fazladır..."* Kime rastladımsa Düzce'den ötesinin battığını sanıyordu. Radyo ve televizyon haberleri, felaketin boyutunu büyüttükçe büyüttü; trenlerde, otobüslerde, uçaklarda yer bulunmaz oldu. Ben de Erzincan'daydım; Sivas'a kadar bir otobüste yer buldum; ordan Ankara, Ankara'dan bir başka otobüsle yola çıktık, Düzce'den Akçakoca (Karadeniz) istikametine yol almaya başladık. Daracık yollar otobüslerle doldu, yol tıkandı, durduk; yolcular indi, fındık, bahçelerine daldılar. Helal, haram inancı olmadığı gibi, hak hukuk anlayışı da olmayınca fındık, elma ne buldularsa dalından koparıp yediler, *"İşte asıl felaket budur!"* dedim.

Canlılar içinde *hukuk anlayışı olan sadece insandır.* Bu da kaybolursa, kaybımız en büyük felaketten daha büyüktür.

Otobüslerdeki ve özel araçlardaki yolcuların ekserisi deprem bölgelerine yetişip, yakınlarını görmek isterken ve içlerinde tahsilli, bilgili, kanun adamları da varken, hepsi onun bunun bahçesine dalıp, kendi bahçesi gibi yedi içti; fazla değil on dakika içinde yolun kenarları çöplüğe döndü. Süslü ve iddialı kelimeler sancak gibi taşınsa da, Türkiye Avrupa ülkelerinden biri olsa da, gördüğüm manzaralar beni ürpertiyor. Öğrenimden pay alan insanlar, sanki eğitimin semtine uğramamış.

On tane binanın yıkıldığı yerde iki bina ayakta duruyorsa, rüşvetin, hırsızlığın nerelere uzandığı ve işlenen cinayetlerin cezasız kaldığı açıkça gözüküyor.

Minarenin dimdik durduğu yerde yaya geçidi yıkılmış, yol kapanmış, aradan iki gün geçtiği halde enkaz kaldırılmamış...

Dinsizlik hatalı bir hareket görülmediğinden "Din ve ahlak dersleri" de beklenen faydayı sağlayamadı. Dinî ahlakın yerini millî ahlak almazsa hukukun hâkimiyeti de sağlanmazsa hangi felaket bundan daha büyük olabilir?

Sağlam zannedilen yerler deniz gibi dalgalandı, kocaman binalar gemi gibi sallandı, sefa sürmek için yapılan evlerde insanlar yaralandı, can verdi...

Depremin sebepleri anlatılabilir, amma Türkiye'de 8, Japonya'da 11 şiddetinden daha fazla sarsıntı olmadı. Peki 80 şiddetinde deprem olsa ne yapacağız?

Her şey ölçü içindeyken ölçüsüz, ahenksiz insan çok. Her şey nizam içindeyken öyle insanlar var ki fırsatını bulduğunda yapmayacağı kötülük yok.

Allah'ın istediğini değil, canının istediğini yapanlar, başkasının hakkını ne kadar korur?

İnsanları zevkleri ve menfaatleri yönetirse, yöneticiler ne yapacak?

Organlarımızı yaradan ve yaşatan Allah, her günahı, her sevabı bilir.

Müslüman halkımızın yüzde otuzu İslamiyet'le meşgul oluyor. İslamiyet'i öğrenmek, yaşamak zor. Ne acayip bir durum ki, devlet sol fraksiyonlarla, anarşiyle, terörle meşgul oldukça dindarlar nefes alıyordu. PKK ile meşfiliyet, Kur'an kurslarının, imam hatiplerin kapanmasını önleyemedi, üniversite kapılarında bekleyen başı örtülü kızlar içeri giremedi, İslam güneşinin tutulduğunu hatırlatan güneş tutulması yetmedi ve deprem, hemen hemen herkese Allah dedirtti. Her hadise İlahi ikazdır, ayetlerle emirlerini bildiren Allah, olaylarla konuşsanı (ikazını) devam ettiriyor.

Eğer deprem gibi âfetler günahkârların başına gelseydi, ateist milletler helak olurdu. Felaketzedelerin manevî yönünü bilmeyiz amma, çok sağlam olduğunu zannettiğimiz zemin de ayağımızın altından kayıp gidiyor. Kâniat ne kadar büyük, insan ne kadar küçük. Düşmana karşı güçlü olmak, İlahi huzurda aczimizi bilmek, insanlığın gereği...

Her ideolojinin bir planı vardır, İlahi planların tecellisi de unutulmamalı...

Zaman

Kenetlendik!

ENGİN ARDIÇ

Kenetlendik... Komşusu yıkıntının altında can çekişen bakkal, cıgaranın paketini komşusunun hayatta kalan kocasına iki milyon liraya satıyor...

Ulusça tek yumruk olduk... Samsun'dan İzmit'e gelen otuz kişilik bir çete, kendine "yardım ekibi" süsü vererek marketleri ve kuyumcu dükkânlarını yağmalarken yakalandı.

Tek tek evleri dolaşıp "depremden sonra sel bekleniyor, evleri boşaltın" diyen bazı kişiler, boşalan evlere girip ne var ne yoksa çaldılar... İyi günde de kötü günde de milli birlik ve beraberlik içindeyiz...

Deprem bölgesine gönderilen ihtiyaç fazlası ekmekler orada burada dağ gibi yığıldı ve bayatladı... Ekmekler kadar, ihtiyaç fazlası domatesler de ziyan oluyor... Adapazarı'nı kaplayan ceset kokusuna katkıda bulunmak amacıyla depremzedelere bir kamyon dolusu kavun yollayan hayırsever bir vatandaşın gönderdiği kavunların kabukları ortada kaldı... Milletçe yüreğimiz tek bir yürek şeklinde çarpıyor...

O kadar birlikte çarpıyor ki, insanlar o kadar üzüldüler ve bunaldılar ki, "evde oturmaktan sıkıldık, zaten moralimiz bozuk, Pasha diskoteği ne zaman açılacak" diye sorular...

Tüpraş yangınının ilk günü korkup kaçan yetkililer, ertesi gün geri dönüp "bu yangın çok büyümüş, biz bunu söndüremeyiz" dediler ama yangın kontrol altına alındı, demek ki herkes görevini "müdrik" olarak işinin başında, endişeye mahal yok.

Zaten Veli Göçer'le birlikte Kandilli Rasathanesi müdürü Profesör Işıkara'yı da asarsak(!) kırk beş bin şehidin intikamı alınacak... Kanları yerde kalmayacak!

Haydi Türkiye, el ele, gönül gönüle! Gavurların gönderdiği yiyecek malzemelerini ufak ufak afriklemeye başlayalım, sonbahara doğru İstanbul'un "seçkin" marketlerinde satışa sunalım... Komşusu kan kaybından değil vakit kaybından ölen aynı bakkal, bir somun ekmeği beş yüz bin, bir şişe suyu da iki buçuk milyona satıyormuş..

Vicdansızlar! Atina'da kapı kapı dolaşıp yardım malzemesi topluyor Rum çocukları, "Türkler'in zor gününde bizim de çorbada tuzumuz bulunsun" demişler, işin içinde mutlaka bir üçkâğıt vardır... Hemen sokmayın, gümrükte bekletin, belki içinden zararlı ve yasak yayın falan da çıkar! Fener'de Patrik Bartholomeos bütün kiliselerin

kapılarını ardına kadar açmış, "Yatacak yeri olmayan Müslüman kardeşlerimiz lütfen bizim konuğumuz olsun" demiş, milleti kiliselere toplayıp gırtlağını kesecekler aman dikkatli olun(!)

Japon kurtarma ekibini dokuz saat bekletmişler, öyle ya, getirdikleri araç ve gereçler gümrükten "giriş yapacak"... Devletimiz yaraları saracak güçtedir... Hükümetimiz istifa etmeyi falan asla aklından geçirmeyecek kadar dimdik ayaktadır!

Alman kurtarma ekibi enkaz altından ağır yaralı bir kız çocuğu çıkarmış, "hemen uçağa koyup Almanya'ya götürelim, acele ameliyata alınması gerekiyor" demiş... Çocuğun pasaportu yok, nereye gidiyor öyle elini kolunu sallaya sallaya? Dingonun ahırı mı burası, on altıncı son Türk devleti! Çocuğun götürülmesine izin verecek hiçbir yetkili çıkmamış, sonra müfettiş gelir, sorgu sual eder, "pasaport kanununa muhalefetten" bir de başına dert alırsın...

Devletimiz, bu gibi doğal afetler ve kötü günler için bir Deprem Fonu ayırmış... Deprem Fonu'nda birmilyon lira varmış... Milli birlik ve beraberliğimize kasteden bazı bölücü ruhlu münafıklar veryansın ediyorlar, birmilyon lirayı yabana atıyorlar, birmilyon lira deyip geçiyorlar, eskiden birmilyon liraya kaç tane apartman alınırdı, bunu unutuyorlar!

Kriz masası zıpkın gibi... Kriz masasını düzene sokacak bir "kriz masası krizi masasına" hiç de gerek yok.. Kaç kişi nerede öldü, sorun bir tamam söylesin...

Bu arada, milli birlik ve beraberlik ruhu içinde vatansever bir düğün sahibi, "ne yani, ben şimdi yarın gece kızımın düğününde havai fişek atamayacak mıyım" diye sormuş... Ortaköy'deki Esma Sultan yalısında düğünü varmış... Milli birlik beraberlik ruhu içinde lütfen o düğüne çağrılı olmasanız da gidiniz ve pastadan bir dilim de siz yiyiniz... Pastanın geri kalan bölümünü ne yapacağınızı biliyorsunuz.

Bebek Parkı'nda geceleyen burjuva ve proleterler kenetlenmişler, sınıf ayırımı ortadan kalkmış, herkes kederde ve tasada birleşmiş...

Haydi Türkiye! Enseni ve vücudunun başka yerlerini karartma, çarşamba akşamı Galatasaray Rapid Wien'i yenince zaten yüreğimize su serpilecek, Viyana kuşatmalarında ölen dedelerimizle birlikte kırk beş bin deprem kurbanının da ruhu şad olacak... Zaten yirmi birinci yüzyıl da bir Türk asrı olacaktır, biliyorsunuz, altı yüz yetmiş beş bin Türk yeni millenium'a Kızılay çadırlarında girse de!

Star

Serin Devlet...

BEKİR COŞKUN

DERİN devlet yerine bu kez *serin devlet* ile karşı karşıyayız.

*Ankara'*dan *Adapazarı'*na ekmek, ilaç ve çadır kamyonlarını *24 saatte* gönderemediler.

*Japonlar Uzakdoğu'*dan 24 saatte geldiler de, *Ankara* 24 saatte *Adapazarı'*na varamadı.

Değil kamyon, *ses* dahi gitmiyor.

Hadi *telli telefonların* diyelim ki teli koptu. Telsiz *cep telefonları* niçin kilitlendi ve tümüyle devre dışı kaldı dersiniz?..

Düşünün; deprem bölgesine inmiş *Başbakan,* özel televizyonların ekranları aracılığı ile bakanlarına emir verip *"Burda haberleşme ve ulaşım yok, beni duyuyorsanız"* diye sesleniyor.

Ama bakanları yanıt veremiyorlar, çünkü *kameraman* gitmiş.

Devlet serin...

Yani nasıl oldu, *ABD* bizim depremimizi bizden daha iyi ölçtü?..

Türkiye depremin *6.7 şiddetinde* olduğunu açıkladı, *Amerika Colorado Ulusal Deprem Bilgi Merkezi* ise şiddetin *7.8* olduğunu duyurdu. Depremden iki gün sonra bizim profesörler biraz artırıp *"7'nin üzerinde"* dediler.

Eloğlu *Colorado*'da doğru ölçüyor, bizim aletimiz depremin tam merkezinde ölçemiyor.

Önemli gibi gözükmeyen bu ayrıntı, ancak *teknoloji ve bilimle başa çıkılabilen depremler karşısında* aslında bizi anlatır.

***

İkinci gün olmasına karşın, deprem bölgesinden gelen bölük pörçük haberler bir şeyi gösteriyor:

Depremin, bir *doğal felaket* olmaktan çıkıp bir *cinayete* dönüştüğünü...

O sıcakta, beton içindeki insanların canlı olsalar bile su kaybından birer birer ölmeye başladıkları duyuluyor.

Devlet ise serin...

Düşünün; dün deprem felaketini görüşmek üzere toplanan *Meclis*'te milletvekilleri çürük binaları yapanların şiddetle cezalandırılmasını istediler. Ama aynı *Meclis* öte yandan af yasasıyla hırsız müteahhitleri affediyor. Rüşvet alarak demir-çimento çaldıran *bürokratları* da...

***

Depremlere engel olunamaz...

Depremler; yeryüzünde hiçbir toplumun başa çıkamadığı, insanların panikledikleri, kargaşanın yaşandığı ve canların yok olduğu doğal felaketlerdir.

Buna kim ne diyebilir?..

Ama *felaket öncesi;* kaçak-bozukçürük yapılaşmaya oy ve rüşvet hesaplarıyla izin verilmişse... *Felaket sonrası;* insanlar göçük altlarında günlerce bırakılmışsa...

Bu *doğal felaket* olmaktan çıkar...

Cinayettir...

Hürriyet

Fay Hattının Şortlusu

TÜRKER ALKAN

Hep gerçek kişiliğimizi saklamaya çalıştığımızdan olmalı, öteden beri sorar dururuz, "Gerçek kişilik ne zaman ortaya çıkar?" Buna farklı cevaplar verilegeldi: "İşret, temyizi âdeme mihenktir," diyenler var. "Hayır," der başkaları, "insanlar asıl yolculuklarda mayalarını ortaya koyar." "O da bir şey mi, asıl keramet nikâhtadır. Adam imzayı atar atmaz değişti."

Bu listeye bir de depremleri ekleyebilirsiniz artık. Depremle birlikte ortaya çıkan kişilikler var. Bazıları elleriyle, tırnaklarıyla moloz yığınını kaldırmaya çalışırken, diğerleri depremzedelerden çıkar sağlama peşinde.

Bir Sağlık Bakanımız var ki evlere şenlik. Yunanlının, Ermeninin, Amerikalının yardımını kabul etmiyor, malum, Türk kanına yabancı kanı katmamalıyız. Bu işe şaşırıp kalanlara sormak gerekmez mi, "Ne bekliyordunuz?" MHP'nin ırkçı idelojisini, 'Değişmedik, değişmeyiz, değişmeyeceğiz,' laflarını hep birlikte dinlemedik mi? Sağlık Bakanı, kendince doğru olanı yapıyor. DRP, eski çağlardan kalma bu tavrı ne kadar içine sindirecek, bekleyip göreceğiz.

Depremle birlikte dinciler de ilginç bir tavır takındı. Erbakan, "Bu bir ihtardır, ders çıkaralım," dedi. Neyin ihtarı olduğunu açıkça söylemese de arif olanlar anlar elbette.

Akit Gazetesi'nin yazarlarından birisi konuya açıklık getiriyor: "Rivayete göre, 28 Şubat kararlarının programı Gölcük'teki tesiste yapılmıştı Cenab-ı Hakk'ın 17 Ağustos kararlarında gördük ki, beşerin karargâhı çok çürük kalıyor. İnsanımızın inancına uygun kabul ettiği işlere metazori karşı çıkmak sed olmak, en hafif tabiriyle daha dünyada iken karşılığını görüyor..."

Bir başka Akit yazarı, konuştuğu bir kadına gönderme yaparak konuya yeni bir açılım getiriyor, "Kıç açık, baş açık, memeler ortada!.. Bunları gördükçe kadınlığımdan utanıyorum. Başımıza gelen bu felaket az bile..." Ve bir hadis ekliyor: "Yerin zelzelesi iki şeyden olur: Biri zina etmektir, diğeri zulm etmektir. Zina ve zulm aşikâr olursa yer buna

takat getiremez. Hakk Teâla Hazretlerine yalvarır, inler ve sallanır. Bu Hakk Teâla'nın zina ve zulüm yapan insanı helak etmesine kadar devam eder."

Felaketten yarar sağlamaya çalışanlardan biri de İmam Hatip Liseleri Mezunları Derneği. Yayımladığı bildiride şunları söylüyor: "Toplumumuzun manevi bir dopinge ihtiyacı var. Derneğimizin başlattığı 'El ele, gönül gönüle haydi imam hatibe' kampanyası çerçevesinde toplumun her kesimini bu çağrıya kulak vermeye çağırıyoruz."

Ulusça uğradığımız bu felaket karşısında bazı insanların, 'Ohh olsun, az bile, bizi dinlemezseniz daha başınıza neler gelecek,' anlamındaki sözlerini ben şahsen içime sindiremiyorum. Yalnız, bu beylerin eğer kendi içlerinde tutarlı olmak istiyorlarsa, bazı konulara açıklık getirmeleri gerekmez mi? Eğer sorun fay hattı değil de, kadınların etrafta şortla dolaşması ise bu deprem neden Marmaris, Bodrum, Antalya gibi yörelerde değil de, Adapazarı gibi muhafazakârlığın ağır bastığı yörelerde yer aldı? Çocukların günahı neydi? İran, Afganistan, Pakistan gibi yerlerdeki depremleri nasıl açıklayacaklar? Ya da hiç deprem görülmeyen İngiltere gibi kâfir memleketleri hakkında ne demeyi düşünüyorlar? Hepimiz çarşaflara bürünecek olsak, fay hattı faaliyetleri sona erecek midir? Bunu garanti edebilirler mi?

Son bir soru: Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'nden, Ermenistan'a kadar Hıristiyan dünyası bize yardım için sıraya girmişken, kaç Müslüman ülkeden ne yardımı gördük?

Radikal

Korkuya Tutsak Kentler

AYDIN ENGİN

*"Godot'yu Beklerken"*i bilirim. Bilirim Godot hiç gelmeyecektir. Saçma sapan bir bekleyiştir ve önemi bu "saçma"da saklıdır.

*"Barbarları Beklerken"*i bilirim. Bilirim ki barbarlar gelecektir. Asya steplerinden kopup gelen barbar dalgalarının öncüleri çoktan görünmüştür. Bilirim ki ardından barbar orduları kentin su duvarları dibinde belireceklerdir. Ölüm ve yıkım gelecektir. Geleceklerini bilerek beklerim ve korkarım.

*"Depremi beklerken"*i hiç bilmiyordum. Nasıl bilinsin? Bir depremin ne zaman geleceği, hangi anda, hangi şiddetle vuracağı bilinemez. O yüzden "Deprem beklenmez"... diye düşünürdüm. Beklenirmiş. Perşembe gecesi öğrendim.

Godot'yu beklemek kadar "saçma", barbarları beklemek kadar korkutucu...

Perşembe gecesi kentler korkunun tutsağıydı. Bilinmezliğin daha da ürkütücü kıldığı korkunun... Özel kanalların ardından devletin (var ya hani) sesi, resmi televizyon kanalı TRT'de, *"Gemlik, Bursa, Balıkesir ve İstanbul'daki yurttaşlarımın müteyakkız bulunmaları ve geceyi dışarda, açık alanlarda geçirmeleri tavsiye ediliyor"* deyince, artık paniğe bile kapılamayacak kadar "dehşet yorgunu" milyonluk kitleler açık alanlara akmaya başladılar.

Karanlık bastığında bir *"Kafka dünyası"*nda yaşamaya başladık. *Kafka'*nın düş gücünü de aşan bir tuhaf iklimde..

Çoluk çocuk alanlara serilip, battaniyelere, minderlere çökenler, yüzlerinde eğreti bir gülücük, gözlerinde sezilebilir bir korkuyla konuşuyor, şakalaşıyor, çay içiyor, uyuyor, oturuyor, bakınıyorlardı.

Kimse kimseden buyruk almadı, kimse buyruk verecek, düzenleyecek bir yetke (otorite) de aramadı. 15 milyonluk koca İstanbul'da, devlet (var ya hani), kimseye *"Evlerinizde kalmayın"* demedi. *"Evlerinizde kalın"* da demedi. Ama kimse bu suskunluğu yadırgamadı da.

Birkaç battaniye, iki üç minder, bir iki ekmek, bir şişe su, ekmek, peynir ve

domatesleriyle insanlar, içlerindeki korkuyu çocukça bir gülümsemeyle örtmeye çalışıp alanlara, açıklığa çıktılar.

Aynı dakikalarda Kafka'nın dünyası daha da koyulaştı. Bir televizyon ekranında emekli olmasına rağmen, söylediklerinin altı hep kalın çizilen emekli orgeneral *Kemal Yavuz* tek çarenin sıkıyönetim ilanı olduğunu, ordunun elinde *"mükümmel"* seferberlik planları bulunduğunu söyledikten sonra, aynı ekranda, bize bakan bir bakanın (Profesör *Öksüz)* adeta gözlerinin içine baka baka "Bu ülkede yönetim yok" dedi. Bakan da "Var" dedi.

"Ülkede yönetim yok" diyen emekli general elbette yanılıyordu.

Çünkü perşembe gecesi bu ülkede, "yönetim", hem de çok etkili, milyonlarca kişinin gözü kapalı uyduğu bir *"yönetim"* vardı.

"Yönetim var" diyen Bakan Öksüz de elbette yanılıyordu.

Çünkü o 'yönetim' derken hükümeti, devleti kastediyordu. Perşembe devlet ortalıkta görünmemeyi yeğlemişti. Yani yoktu.

Perşembe gecesi, bu ülkede yönetim, Kandilli Rasathanesi Müdürü Profesör *Ahmet Mete Işıkara*'nın kişiliğinde somutlandı.

Çaresizlik içinde bir "ışık arayan" yurttaş, sonunda Profesör Işıkara'da aradığını buldu; sözüne kulak verdi; tartışmasız uydu ve gece dışarıda uyudu.

Kafka bu kadarını düşleyebilir miydi sizce?

Açın Kafka'nın kitaplarını, ne *"Dava"*da, ne *"Şato"*da, can pazarının en yakıcı dakikaları yaşanır, en büyük kentler korkuya tutsak düşerken, "ülkede yönetim var-yok tartışması" yapanlarla karşılaştırılabilecek bir paragraf, bir satır bulabilirsiniz.

Ama gecenin kara mizahı daha sonraki saatlerde ve art arda geldi:

İki apartman bloku arasındaki bahçeye serilmiş, sohbet edenlerden biri, "Ne güzel be!" dedi ciddi ciddi. Sonra da ekledi, "Bak, deprem sayesinde komşu olduğumuzu hatırladık, bir arada güzel güzel konuşuyoruz". Bu trajik yorum tüm komşularca baş sallanarak onaylandı.

Sessizliği bir başkası bozdu, *"Milli Güvenlik Kurulu niye şey yapmıyor?.. Yani olağanüstü toplanmıyor"* diye sordu.

Soru, bu taraklarda bezi olmadığı yüzünden kolayca anlaşılan, çok sevimli bir ihtiyarın, gerçekten içtenlikle yönelttiği bir soruyla karşılandı:

–Niye toplansın ki? O türban mürban işlerine bakmıyor mu?

***

Korkuya tutsak düşmüş kentler, perşembe gecesi Türkiye'nin aynasıydı.

Çaresizliğinin aynası...

Cumhuriyet

Kullanılmayan Enerji

MÜMTAZ SOYSAL

Yer sarsıldığında, *Funda* uyanıktı. Beşiktaş'taki küçük apartman dairesinde, tezinin son rötuşlarını yapmakla meşguldü. Korkunç uğultu ve sallantı başladığı zaman ilk aklına gelen, gerekli kayıtları yaparak bilgisayarını kapatmak oldu. O işlem bitmişti; fakat sarsıntı sürüyordu.

Yalnızdı; daha önce hiç yaşamadığı deprem korkusunu bu kadar uzun süre, bitmek bilmeyen saniyeler boyunca yaşamış olmak gencecik yaşı için kolay kaldırılabilecek bir yük değildi.

Ama, ilk günün kaçınılmaz gerilimi geçer geçmez hemen yaptığı iş, deniz otobüsüne atlayıp Japon ve Alman ekipleriyle birlikte Yalova'ya geçmek oldu. *"Kurtarma çalışmaları için gelenlere yardımcı olmak üzere yabancı dil bilen gençlere ihtiyaç var"* çağrısına kulak vererek.

"Gitme derler" korkusuyla, çok uzaklarda tatilde olan ailesine bile haber vermeden.

Dayanılmaz koku ve gerginlik ortamında, sivil ve askeri makamlara kazma kürek, ceset torbası çevirileri yapma ve kendi sağlığını iyice bozma pahasına.

Aynı biçimde davranan, ellerinden geleni ortaya koymak için gönüllü örgütlenmeye geçen, kendilerince bir şeyler yapmaya çalışan, iyi okumuş, iyi yetişmiş, kızlı erkekli binlerce, on binlerce genç gibi.

Güneydoğu olaylarının en kanlı dönemlerinde gözlerini kırpmadan askere giden yüz binlerce delikanlıya benzemek istercesine.

Gençlerinde var olan ama ancak büyük olaylar vesilesiyle ortaya çıkan enerjiyi iyi örgütleyip kullanamamak, bu ülkenin yüz kızartıcı ayıplarından biridir. Aynı yurtseverlikle, aynı özveri eğilimi ve duygu yüküyle başka ülkeler kimbilir neler yapardı? Çürüyen ve yozlaşan toplumların artık mumla aradığı değerler Türkiye'de tepeler gibi var; ama, tepe tepe kullanan yok.

Oysa, şimdilerde *"Tek partili dönemin faşistçe uygulamaları"* diye küçümsenip neredeyse alaya alınan 1930'ların izcilik çalışmaları geliştirilip doğru dürüst kampçılık eğitimine dönüştürülseydi, çok daha zinde ve her işi yapmaya çok daha hazırlıklı bir gençlik yetiştirilmiş olmaz mıydı? Deniz izciliğinin ve dağcılık kulüplerinin kazalarda ve afetlerde hemen devreye girebilecek kurtarma ekipleri olarak örgütlenmesi çok mu zordu? Ağaçlandırma veya yol yapma gibi çalışmalarla eğlence ve dinlenmenin birleştirildiği gençlik kampları kurmak başarılamayacak bir iş midir?

Ne yazık ki, 1960'ların başından başlayarak, Zap Köprüsü türünden gençlik girişimlerini *"tehlikeli komünizm kıpırdanmaları"*olarak gören, 1970'lerdeki fraksiyon kavgalarını bahane edip toplumdaki tepkileri bütün gençliğe karşı savaş açmaya kadar vardıran ve 1980 sonrasının yozlaştırıcı ekonomik görüşleriyle gençlerdeki hevesleri yanlış özlemlere akıtan bir anlayış, çok iyi kullanılması gereken bir enerjiyi heba etmekten başka işe yaramadı.

Her şeyin yeni baştan düşünülmesi gereken bundan sonraki dönemde, en başta düşünülmesi gereken konulardan biri de, genç enerjinin iyi kullanılmasıdır.

Hürriyet

"Daha Fazla Işık"

İZZETTİN ÖNDER

Karanlık bir dünyada nedenleri iç içe geçmiş felaketler yaşarken insanın dilinden *"daha fazla ışık!"* sözcükleri dökülüyor, kalbinde ise aydınlığa olan gereksinme titreşimleri yükseliyor. Ünlü fizik âlimi *Einstein*'ın kendisi kadar ünlü bir ifadesi şudur: *"Yaratıcı o denli ürkütücüdür ki, bu âlemde gördüğümüz ve yaşadığımız olaylarda bizleri her an şaşırtmakta ve dehşete düşürmektedir. Ancak, o yaratıcı, o denli merhametli ve bize öyle güçler vermiştir ki, bunları kullanarak bu dehşet verici olaylar arasındaki ilişkiyi anlayabilir ve yorumlayabiliriz."*

***

Deprem, açıktır ki, bir doğa olayıdır. Her doğa olayı gibi, onun da kuralları vardır. Bugün için depremin oluşum kurallarının tümünü bilemiyor olabiliriz. Ya da oluşum kurallarını bilebilsek dahi, olabilecek bir depremin zamanını, süresini ve şiddetini henüz tam olarak hesaplayamıyoruz. Bu nedenle, gerçekten deprem olayı fevkalade ürkütücü gelmektedir. Üstelik de, depremle ilgili tüm nedenleri bilebilsek dahi, depremin yol açabileceği can ve mal kaybına engel olunamayabilir. İşin bu yönü insan–doğa ilişkisidir ve bu ilişki, bu boyutu ile *"doğa felaketi"* olarak da anılabilir.

***

Böylece ilk boyutu ile tanımlayabi-

leceğimiz doğa olayı, Türkiye ekonomisinin çok büyük bir bölümünün kurulu olduğu ve nüfusunun çok büyük bir bölümünün yaşadığı bölgeyi vurdu. İşte bu noktadan itibaren insan-insan ilişkisi başlıyor ve bu kısa yazının sonunda görebileceğimiz gibi, insanın insana yaptığı tahribat doğanınkinin kat kat üstünde olabilmektedir.

Önce şu yerleşim meselesine bir bakalım. İşletmelerin yerleşim konusu iktisat bilimi içinde işlenmekte ve gerek hammadde gerek pazar açısından en uygun yer seçilmeye çalışılmaktadır. Ne var ki, bu seçişte hâkim olan amaç, kârın azamileştirilmesidir.. Sermaye merkezli hâkim ideoloji böyle bir teoriye insancıl amaç, sosyal amaç fonksiyonlarını dahil etmez. Teorinin saf halinde söz konusu yan düşünceler de yer alıyor olmakla beraber, uygulamada böyle bir pratik kesinlikle geliştirilmez. Çünkü uygulama sermaye hâkimiyetinde yürütülmektedir. Türkiye'deki devletçilik uygulamasının böylesi kapitalist uygulamadan farkı, kalkınma çabalarını tüm yurt sathına yaymaya çalışmış olmasıdır. Çünkü bu işi özçıkarcı sermaye değil, toplumsal yararı gözeten devlet yapıyordu.

Gerek sanayi gerek yerleşim merkezlerinin saptanmasında hiçbir planın olmaması tesadüfi değil, sermaye-yanlısı kasıtlı davranıştır. İşin bu boyutunun tek yorumu, devletin ortadan kaldırılmış olmasıdır. Devlet, sadece üretim ile değil, düzenleyici faaliyetleri ile de toplum adına davranan bir örgüttür. İşte, *"plan"*ı *"pilav"*a benzeten sorumsuzların amaçları tam da bu idi: Tüm kararlarda toplumsal yararın gözardı edilerek, sermaye çıkarı doğrultusunda hareket serbestisi oluşturmak! Böylece devlet denen aygıtın şahdamarına binilmiş oluyordu. Bugünkü birikimli oluşum ve acı sonuç böylece ortaya çıkmıştır!

Felaket bölgelerinde tam bir *"halk karmaşası"* hâkim oldu. İşin ilginç yanı, bu karmaşaya giden yolu alkışlarla açanlar, o müthiş anda "devlet nerede!" diye çığlık attı. Devlet nerede olabilirdi ki! Niçin anlamamakta inatçı davranılıyor ki. Özel sermayenin birkaç sosyetik kapkaççının elinde olduğu gelişmekte olan bir ülkenin devleti, kapitalizmin yerleşmiş olduğu ileri ülkelerin devletleri gibi olamaz. Onun için, sermayenin denetlenmesi ve buna bağlı olarak sistem konuları, gelişmekte olan ülkelerde çok daha fazla öncelik taşır. Böyle bir devlet organize olamaz. Böyle ekonomilerde en organize kesim silahlı kuvvetlerdir. Nitekim bizde de aynı durum söz konusudur. Ancak, zamanla sermaye kesimi olgunlaşıp, kendine çekidüzen verdikçe, burjuva kuralları tüm toplumu ve devleti kapsamaya başlayabilir.

En son kademeyi müteahhitlerimiz ve onların yapmış olduğu mukavva evlere oturma izni veren kurullar oluşturmaktadır. Ülkede planlama kavramını silen, iktisat bilimine dahi hâkim olan, ancak ilk anlık parıltıları ile toplumun gözünü boyayarak, onu tüm olasılıklara karşı duyarsız bir cahil haline getiren gelişmemiş sermaye ideolojisi, patates tarlası üzerine motor fabrikası kuranlar ile kartondan mezarlara insanları sokanlar arasında fazla bir fark gözetmez.

Daha da ileri giderek, bu işin dünya çapında da böyle olduğunu görürüz. Tüm dünyayı gözü doymaz bir biçimde sömüren, zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapan ideoloji ile Türkiye'de yaşanan ideoloji arasında nitelik değil, sadece derece farkı bulunmaktadır.

Sermaye, koruyucu-ideolojisini de yaratmaktadır. Önce tetikçi bulup karşımıza koymaktadır: müteahhitler, belediyeler, organize olamayan devlet vb. Bunların hepsi birer denizanasıdır. Kumsala vuran denizanalarını teker teker denize geri gönderen adamın zavallılığı gibi, biz de teker teker tetikçilerle uğraşırsak ana suçluyu kaybederiz. Nitekim, aynen de böyle oluyor. Bu hikâyeye bir de insanların kutsal duygularını sömüren sermaye yanlısı dincilerin çabaları da katılınca, korkuyorum ki bu kez de işin ana dokusuna inemeyeceğiz.

Şimdiye dek olanların sonuçlarını, devletin organizasyonunda, bu işe yol açan hâkim ideoloji sayesinde yeşerip hayat bulanlar karşılamak zorundadır. Bizzat kendilerinin savunduğu piyasa ekonomisi buna amirdir. Aynı çevreleri bir de şu düşünce etrafında yoğunlaşmaya davet ediyorum: Ekonomik anlamda israf nedir? Acaba bu ekonomide asıl israfın kaynağı nedir?

Ulusça uğramış olduğumuz bu büyük felaket sonucunda hayatlarını kaybedenlere rahmet, tüm ulusumuza da başsağlığı dilerim.

Cumhuriyet

Toplum ve Devlet

MURAT BELGE

Depremden bu yana televizyon başına mıhlandık, atlaya zaplaya, aynı görüntüleri tekrar tekrar seyretsek de, büyülenmiş gibi gözümüzü dikip bakmaktan kendimizi alıkoyamıyoruz.

Daha ilk günü, baktıkça bir şey belirginleşmeye başladı. Yalova, İzmit, her neresiyse, benzer enkazların başında benzer insanlar, aynı işi yapıyorlar. Saatler geçiyor ve ekranın dörtgeni içinde yer alan bu görüntüye yeni bir öğe katılmıyor. 'Yeni öğe'den kastım bir alet, makine ya da 'resmi görevli' çağrışımı uyandıracak bir kişi.

Bugün cuma ve okuduğum gazetelerde herkes bunu yazmaya başlamış; televziyonda daha önceden başlamıştı: Devlet ortada yok.

Bu koşullarda, afet bölgesinde yaşayan toplumun tümü bir 'sivil toplum örgütü' haline gelmiş, kendi sorununu kendi çözmeye çalışıyor.

Böyle bir dayanışma elbette ki çok etkileyici. Ancak, günler geçiyor, koşullar pek fazla değişmiyor ve yorgunlukla yılgınlık o dayanışma manzarasını yaratan insanların sırtına abanmaya başlıyor.

Araç gereç ve bilgi eksikliği... Bu nesnel dayatma, öznel dayanışmanın güzelliğini bozmaya başlıyor.

Daha önce de yazmıştım: Topluma 'sivil toplum' kavramından bakmak, toplumsal analizin bir yöntemidir, sadece 'bir' yöntem. Bunun anlamlı olması için, denklemin öbür öğesi, yani 'politik toplum' ya da 'devlet' gereklidir. 'Devlet'in bir biçimi varsa, 'sivil toplum'un da bir biçimi olabilir: Örgütlü, ne yaptığını bilen bir sivil toplum. Durum böyle değilse 'sivil' toplum sadece 'üniformasız' bir insan topluluğu anlamına gelir ki, bu da kendi başına bir güç demek değildir.

Sivil toplum, devletin devlet olarak üzerine düşeni yerine getirdiği bir zemin üstünde etkili olabilir.

Seyrettiğimiz manzaralar bu temel koşulun varolmadığını gösterdi. Devlet 'vaka mahallinde' değil, kendi Tüpraş'ı karşısında çaresiz, çok alışık olduğumuz o yarı tehditkâr edasıyla 'sakın bizi suçlamayın' diyerek savunmasını yapmakla meşgul.

Zaten bunun için oradaki bütün toplum bir 'sivil toplum örgütü' gibi. Ama işte bu da, özünde iyi olmakla birlikte, sonuçta sağlıksız. Gerekli kaynaklarını bulamadığı için kendini tüketen bir mekanizma.

Türkiye depremi bilmeyen, tanımayan bir toplum değil. Bizim kuşak, örneğin, kaç deprem gördü! Gene de, bu durumda bir farklılık var. Depremin 'geri kalmış' diye bildiğimiz bölgelerde olmasına alışığız. Ama bu seferki bizi gelişkin olduğumuz yerden vurdu. Ya da 'gelişkin olduğumuzu sandığımız' diyeyim. Böylece 'azgelişmişlik' denilen yapısal kuruluşu aşmadan ve dönüştürmeden, sadece kamufle ederek gelişmeye çalıştığımız gerçeğini gün yüzüne çıkardı.

Radikal

Dayanışma ve Yardımlaşma Ruhu…

HASAN CEMAL

Omuzuna yaslandı, hıçkıra hıçkıra ağlıyor. "Daha yeni çıkardık" diyor, toprağın üstünde yatan battaniyeye sarılı cesedi göstererek... Burası, Veli Göçer'in Çınarcık'taki Çamlık Sitesi. Dün öğle vakti, cehennem gibi bir hava. Ağır bir koku yükseliyor. 6 blok, 300 daire... Hepsi, tepelerine dev birer balyoz yemiş gibi yerle bir...

"Neyin oluyor?"

"Kızım!"

Yüzünde tarifsiz bir keder. Acının en katmerlisi gelip gözlerine oturmuş...

"Daha beşbuçuk yaşındaydı, Özgecik."

Özge Türkcan'ın yanına, toprağın üstüne, battaniyeye sarılı bir ceset daha uzatıyorlar.

"Bu da kayınçom, Murat Aykut. Onu da yeni çıkardık. İngiltere'den tatil için gelmişti. Ben de kızımı daha yeni onun yanına göndermiştim. Kayınbiraderimi kızıma sarılı halde çıkardık enkazın altından... Ölümden korumak istemiş Özgeciğimi..."

"Şu üç tekerlekli, sarı kırmızı bisikleti görüyor musun?" diye devam ediyor, "Özgeciğimin bisikleti o. Bu bisiklet sayesinde bulduk onları."

Kayınvalidesiyle kayınpederi Gülin ve Mahir Aykut ise hala enkaz altında...

Devlet kızıyor!

Enkaz kaldırma çalışmalarında kendi başlarının çaresine baktıklarını anlatıyor.

Biri söyleniyor:

"Devlet kepçesi yatıyor orada, çalışmıyor sabahtan beri. Parçam yok, mazotum bitti diye. Ne zaman olacak mazotu, parçası?.. İş başa düştü. Allah'tan özel şirketler yetişiyor."

Kendisi Telekom Anadepo Müdürlüğü'nde, eşi Egebank'ın Maltepe Şubesi'nde çalışan Uğur Türkcan'ın acısı, dramı işte böyle...

Dün öğle vakti.

Yapış yapış bir sıcak.

"Abi, deprem! Yine sallandık!"

Saat tam yarım...

Kadının gözleri acı ve öfkeden çakmak çakmak.

Bağırıyor:

"Bu siteyi, burayı asıl mezar yapan Ahmet Birinci'dir, Çınarcık Belediye Başkanı... Yalnız Veli Göçer'den değil, ondan da hesap sorulsun."

Eşiyle birlikte 20 saat enkaz altında kaldıktan sonra kurtarılmışlar. Silahlı Kuvvetler'de 21 yıl çalışmış, yeni emekli olmuş.

Kocası da SSK emeklisi. O geceyi anlatıyor:

"Dairemiz dördüncü kattaydı. Uyuyorduk. Birden sallanmaya başladık. Korkunçtu, karyolanın iki yanına tutundum. Çıyak çıyak, tangur tungur, oraya buraya savrulup çarparak bir yerlere indik. Zifiri karanlıkta, havasız bekleşmeye başladık. Allah inandırsın, çişimi yapıp yapıp içtim. Dördüncü kattaki evimiz, zemin kat olmuştu. İki gariban çocuk bizi 20 saat sonra kurtardı.

Dertleniyor:

"Kışlığımız zaten yoktu. Yazlık da gitti. Bu arada hanımın emeklilik parasıyla yeni araba almıştık. Kaskosu daha yoktu. O da gitti."

Eşinin sesi titriyor:

"Bırak şimdi evi, arabayı. Annem, babam, abim hâlâ enkaz altında. Önce onları bir çıkaralım."

Sonra yine bağırmaya başlıyor:

"Bu devlet nasıl devlet?.. İnsanlık için birşeyler yapın. Yazın, gelsinler bize yardım etsinler. Anamı babamı şuradan çıkarıp gömeyim."

Çığlık atarcasına konuşuyor.

Ya da acısı çığlık gibi keskin.

İçini acıtıyor.

Sağ olan öbür erkek kardeşi Serhat Şentürk yanında. İstanbul'dan gelmiş. Aksaray'da oturuyor. Kapalıçarşı'da tekstil işi yapıyormuş.

Bana etrafı gezdirirken yakınıyor:

"Abi, bizim halkta da hata var. Buzdolabı taksitiyle ev almışlar. Ev alayım derken kendilerine mezar satın almışlar. Bu fiyata ev olur mu abi? Müteahhit üç kâğıtçı, soyguncu, hırsız, tamam. Peki ama halkta da yanlış yok mu abi?.."

Kokunun geldiği tarafa doğru yürüyoruz. Betonların arasından yarı beline kadar sarkmış... Yalnız sarı saçları ve morarmış elleri gözüküyor.

Koku, çok fena!

Yerlere kitaplar saçılmış. Bazılarını toplayıp bir kenara koymuşlar. En üstteki ilginç:

Kıyamet ve Ahiret...

İmam-ı Gazali, Hakikat Ltd. Şti. Yayınları.

Yalova, Kâzım Karabekir Caddesi..

"Bu felaket Salı sabahı 3'te vurdu Yalova'yı. Saat 11, 12'ye kadar Yalova'dan kimseciklerin haberi yoktu. Devlet yoktu! Organizasyon yoktu. Kendi kaderimizle başbaşa kaldık. Şimdi yardım geliyor. Ama teslim alan yok. Dağıtan yok. Ekmek geliyor, çürüyor. Adam beş ton süt getirmiş, alan yok. Feryat ediyor adam, süt bozulacak Allah aşkına alın soğuk bir yere koyun diye..."

Bir başkası:

"Sivil savunmanın adı var kendi yok vilayette. Halbuki 200 kişilik iyi yetişmiş bir sivil savunma ekibimiz olsaydı, kötü mü olurdu?"

Acımehmet Ovası Mahallesi'nde Yalova Mesa Blokları... Altı katlı bloklar, iki kata, tek kata inmiş.. Az ileride, Kaçkar Sokak'ta dört bloklu Uyap Sitesi... tam anlamıyla göçmüş...

Emekli polis, 41 sicilli, Hasan İşçan'ın yüreği yanık, duvarın üstüne çıkmış haykırıyor çığlık çığlığa:

"Nerede belediyenin mühendisleri, kavatları neredeler?.. Acımızı neden görmüyorlar?"

Emekli polisin bir kardeşi ve üç yeğeni enkaz altındaymış, umut kalmamış... Biraz ileride, battaniyeye sarılı inşaat işçileri... Yeni çıkarılmışlar. Yolun kenarında yatıyorlar.

Biri kolumdan tutup bahçeye götürüyor. Çuvalı açıp bir kesik ayak gösteriyor. Bakamıyorum. Morarmış. "Belki biri tanır diye saklıyoruz abi" diyor.

Anababa günleri!

Dayanışma ve yardımlaşma günleri.

Acıları dindirip yaraları sarma zamanı.

Bazen böylesi felaketler, böylesi trajedi ve kopuşlar, unutmayalım toplumların yeniden doğuşuna yol açacak seferberlik hamlelerine de zemin hazırlar.

Paniklemek, moral bozmak yerine, birbirimize sarılıp el birliğiyle dayanışma ve yardımlaşma ruhunu egemen kılalım.

Milliyet

Türkiye'nin Tek Şansı: Yağma Ortaklığından Kurtulmak

DOĞAN KUBAN

Küçük bir ayrıntı: Bulgaristan'dan gelen deprem ekibinin köpekleri var. Gelen deprem ekipleri köpekleriyle birlikte geliyorlar. Ülkesinin her köşesi deprem tehlikesi altında bir Türkiye. Bizde köpekli bir ekip yok. Başka bir ayrıntı: TÜPRAŞ, Türkiye'nin en büyük rafinerisi. Kendi yangınını söndürecek aracı yetersiz. Uzmanı da yok. Azerbaycan, İsrail, Rusya. *"Biz söndürürüz"* diye geliyorlar. Başka bir ayrıntı: Fay hattı üzerinde Türkiye sanayi kapasitesinin yarısına yakını yığılmış. Başka bir ayrıntı: Zengin tatil siteleri. Depremde bütün site çökmüş. Eğer bunun gibi yüzlerce ayrıntı, aslında bütün bir tablo bu yamalarla bir araya getirilmişse, her küçük şokta bunun parça parça olması kaçınılmazdır. Ve toplumun bütün birikimleri, iyi niyetli bütün çabalar, değil böyle bir depremde, her ufak harekette

çatırdayacak demektir. Zaten Türkiye ekonomisi sürekli deprem geçiriyor gibidir. Çatırdaya çatırdaya dünyanın en zavallı para birimine sahip ülkesi olmuştur. Afur tafur dolaşanlar, bu ekonominin hesabını herhalde, bizim bilmediğimiz birilerine veriyorlardır. Biz öğrenemiyoruz.

Depremde hem hükümet, hem toplum kanımca çok iyi bir sınav vermiştir. Hükümet, doğru iletmek dışında, canla başla çalışıyor. Halk sabırla bekliyor ve gerçek bir dayanışma gösteriyor. Fakat yamalı bohça tablosunu değiştirecek, bu denli ağır bir felaketten toplumu aydınlatmak için yararlanmamak affedilecek bir şey değildir. Bütün politik söylem, gerçeği mümkün olduğu kadar saklamak amacıyla şekilleniyor. Yalan söylenmiyor. Fakat doğru da söylenmiyor. Politikacıların özel üslupları gerçeklerin çevresinde dolaşıyor. Bu söylem televizyonlarda da garip bir metafora dönüşüyor. Bu politikacı jargonu, bizim gibi bir ülkede en tehlikeli söylem. En cahil halk bile yalanı sezebilir. Fakat hiçbir şey demeden yapılan konuşmalar... bunlar halkı suya götürüp susuz getiriyorlar. İşin doğrusu, neredeyse yarım yüzyıldır söylenen ve yarım yüzyıldır politikacı ve işadamı jargonunda kaybolan gerçek: *Türkiye'nin ekonomik politikası toprak ve yapı yağmacılığı üzerine kurulmuştur. Zenginlikler toprak spekülasyonu ve inşaat spekülasyonu sonucudur. Tabii fakirlikler de. Neden?.. Çünkü en kolayı bu.* Eğer dürüst gazeteciler ve gazeteler varsa, büyük sanayi holdinglerinin toprak elde ederek, tümel gelirlerine göre ne oranda yapı spekülasyonu ile uğraştıklarını göstermeliler. *Toprak ve yapı yağması kentlileşememenin bir göstergesidir. Topraksız insanın barınak açığı olması anlaşılabilir bir olgudur. Kente göç ve sayı demokrasisi ve bunların istismarı da yağmayı doğuran nedenlerdir. Bunu besleyen geleneksel tavırlar da anımsanabilir. Örneğin Şile'nin Türk köyleri son Osmanlı çağında kömürcülükle geçinirlerdi. Rum köyleri ise bahçecilik yapıyorlardı. 1960'lara kadar bu köylüler hâlâ ormandan ağaç kesip kömür yapıyorlardı.*

Aynı bölgede Polonezköy, tarımla geçinilebileceğinin güzel bir örneği olduğu halde, 1970'lerde, bizim bildiğimiz köylüler, kendi bahçelerinin ürününü yerken bile tarıma yanaşmak istemiyorlardı. Bugün arsa ve orman arazisi spekülasyonu ile uğraşıyorlar. Emeksiz para kazanmak. Herhalde Türk kültür tarihinde haracın ve beleşin yeri üzerinde ayrıntılı bir araştırma yapmakta yarar var. Fakat bu tür gözlemler ne acıları dindirir ne de ekonomik yıkımın baş döndüren boyutlarını saklamaya yarar.

Yağmadan en ufak bir pay bile almamış olduğuna kesinlikle inandığım sayın başbakan, depremin dehşetinden sonra, hatta ondan da daha dehşetli yağma düzenini, birlik, beraberlik, yaraları sarmak bahanesiyle örtbas etmemeli. Halk, uğradığı felaketin, kendisinin de bilinçsizce katılarak, bazı grupları olağanüstü zengin eden bir toprak yağması olduğunu şimdi de öğrenemezse, başka hiçbir fırsatta öğrenemez. Bu toprak yağmasının, bu en kolay para kazanma yolunun, bütün yasaları delik deşik eden, politikacıların bütün safsatalarını yönlendiren, Türkiye ekonomisinin en büyük motifi olduğunu öğrenemezse başka hiçbir zaman öğrenemez. Halk, belediyelerin temel işlevlerinin geri kalmasında yasadışı, plan dışı arsa ve inşaat izni olduğunu öğrenemezse başka hiçbir zaman öğrenemez. Eğer Türkiye'de namuslu insanlar kaldıysa, kentlileşmemiş, fakat kentli marifetlerinin kaypak yollarını öğrenmekte pek de zorlanmayan bu insanlara, yasasızlığı neredeyse kural haline getiren bu yağma düzeninin şimdi, kendilerini acılara boğan boyutlarını anlatmak zorundadırlar. Çünkü daha depremle birlikte, enkazların kaldırılmaya, yeni planların yapılmaya, yeni inşaat izinlerinin verilmeye başlanacağı önümüzdeki dönemde yağma çarkları yine aynı şekide dönmeye devam ede-

cektir. Fakat bir ölçüde engellenebilir. Hiç olmazsa zorlaştırılabilir. Halk, parti politikası ile arsa yağması arasındaki ilişkiyi görecek kadar aydınlanmalıdır.

Biz, demokrasinin istenilen yere istenilen inşaatın yapılması olarak anlaşıldığı bir çağda yaşıyoruz. Her müteşebbis ve müteahhitin yaptığı spekülasyon, politikacılar tarafından tebcil edilen bir demokrasi etkinliğidir. Ve bunların, yatırımları engelleyen, yasaları hiçe sayan, insan sağlığına, kentsel yaşam kurallarına ve planlı bir kent gelişmesine aykırı olduğunu söyleyenler de demokrasi ve kalkınma düşmanlarıdır. Yalova'da yıkılan siteleri yapan bütün müteahhitler ve onların ortakları demokrasi havarisi, 'etmeyin, eylemeyin, insanlara ve topluma yazıktır' diyenler de demokrasi düşmanıdır. Enkaz altında kalanlar da demokrasi için ölmüşler. Ve bunun şu sırada söylenmesi de vatanın bütünlüğüne zarar getirebilir. Öyle diyor, büyüklerimiz.

Hükümet bir tek kararla felaketin insansal nedenini aydınlatabilir: Yıkılan binaların kaç tanesi malzeme noksanından yıkıldı? Bunun için proje bulmak, derin incelemeler yapmak gerekmez. Yıkılan yapılardan alınan malzemeler üzerinde basit bir laboratuvar analizi –deneyim sahipleri bunun harçlara bakarak da anlarlar– demir boyutları kontrolü yeterlidir. Proje noksanı, zemin etüdü noksanı, deprem koşullarına uymamak. Kuşkusuz spesifik birçok neden olabilir.

Fakat bu yıkılmaların büyük çoğunluğu malzeme çalmaktan kaynaklanmaktadır. Buna neden olan inşaatçı ve buna göz yuman belediye kontrolörleri, kötü inşaatın temel sorumlularıdır. Bu korkunç yıkımdan sonra yasal karmaşalar çıkarmak, çeşit çeşit araştırma yapmak, işi bilerek çıkmaza sokmaktır. Malzeme hırsızlığı yıkılan yapılarda yeterli kanıttır. Hatta yapı başka bir nedenle yıkılmış olsa bile, hırsızlık fiil olarak ortadadır. Bu araştırmayı bütün üniversitelerin inşaat fakülteleri yapabilir. Bunu saptamak için malzeme örneği almak ve birkaç kesit incelemek yeterlidir. Bunu yapmadan kenti temizlemek bahanesiyle enkazı ortadan kaldırmak açıkça suç nedenini ortadan kaldırmaktır. Gerçi kimsenin gücü o enkazı kolayca ortadan kaldırmaya yetmeyecektir. Fakat hükümet ve Bayındırlık Bakanlığı iyi niyetini, bu incelemeyi hemen başlatarak göstermelidir.

Türkiye'de böyle bir kendini sorgulamanın bütün koşulları oluşmuştur. Halk, kötü yapıcılığın, kötü müteahhidin varlığına inanmakta, onları suçlamaktadır. Kamuoyu vicdanen onları mahkûm etmiştir. İnşaat rezaletini günlerdir, sabahtan akşama kadar belleklerimize nakşettik. Kuşkusuz toprak ve yapı yağması sadece kötü inşaatlarla sınırlı değildir. Onlar bu çarkın sadece bir kolunu oluşturur. Fakat bu ölümcül bir koldur.

Bir cinayet koludur. Bütün namuslu insanlar, eğer öyle birileri kaldıysa, depremden daha büyük felaketin, depremi böyle bir felaket haline dönüştüren yapılaşma düzensizliği olduğunu halka duyurmalıdır. Bütün iyi niyet sahiplerinin, dürüst bilim adamlarının, güvenilir plancı ve mimarların dile getidikleri ortak yargı, yağmanın bu felaketin asıl nedeni olduğu ve buna göz kırpanların felaketi çağırdıkları gerçeğidir.

Bu dönemde yapılacak en büyük kötülüklerden biri, halkı kaderciliğe teşvik eden ortaçağ sözleri söylemektir. Depremi Tanrı göndermedi. Deprem, dünyanın jeolojik yapısının doğal gelişmesi içinde, dünya kabuğunun yapısından ve hareketlerindan kaynaklanan bir olgudur.

Mevsimler, git-gel, erozyon gibi. Tanrı işidir diye kimse mayo ile kışı beklemiyor. Kimsenin arabasını Tanrı yürütmüyor. Benzin koyunca gidiyor. Tanrı'nın, küçük bebeleri ve genç anaları beton bloklar arasında ezmek için böyle bir felaket getirdiğini söyleyenler Tanrı'nın rahmetine bile inanmayanlar, fakat inanç ticareti yapanlardır. Aynı şekilde, gözlerinin önün-

de, taş kireç, çimento yığını haline gelmiş binaların altında kalan annelerin, babaların çocukların acıları ile eriyen insanların, *"Nerede belediye? Nerede hükümet? Çocuğuma mama gönderin, buraya bir tek belediye memuru gelmedi"* türünden sözleri ve bunları dramatize eden, dozu kaçmış yorumları bahane edip, Türkiye'nin bu tür felaketlere hazır olmadığını söylemeye bir türlü cesaret edemeyen devlet adamlarını da artık istemiyoruz.

Türkiye'nin bu durumdan kurtulacağına inanmak başka bir sorun, neden kafamızı her seferinde duvara vurduğumuzu sormak başka bir sorun. Yangın, su baskını, deprem gibi bilinen olaylarla karşılaşınca çaresizlik içinde oraya buraya saldıran politikacılardan da gına geldi. Biz bir tek tutum istiyoruz. Şöyle diyebilirler: *"Bu çok büyük bir doğa olayıdır. Dünyanın her yerinde olduğu gibi, bizde de büyük acılar çekilmesi beklenmelidir. Fakat bu yıkımın sadece depremin büyüklüğünden değil, birikmiş, yıllanmış ve tekrar edegelen kötü politikalardan, bilgisizliklerden bilinçsizliklerden, adam kayırmalardan, densizlikler ve hırsızlıklardan kaynaklandığını biliyoruz. Hep birlikte üstesinden geleceğiz. Fakat bir daha olmaması için bu hastalıkların, bu pisliklerin, bu yalanların üzerine gideceğiz!"* diyecek kadar dürüst bir söyleme gereksinme var. Türkiye ekonomisinin kimbilir kaç yılına malolacak ve kimbilir kaç milyon insanın yaşamını altüst edecek böyle bir durumda bunu söylemeye cesaret edemeyen adamların vatanperverlikten, politikadan söz etmeleri insanı umutsuzluğa düşürüyor. Gerçekten de halkı asıl umutsuzluğa düşüren, bazı şeylerin neden olmadığı değildir. Onlara daha güvenilir bir gelecek için cesaret veren cesur, açık, inandırıcı söylemin yokluğudur. Politik jargonun yıvışık, eklemsiz, içeriksiz, içeriksiz sözlerini aşan bir gerçek devlet adamı söylemi. Nefes aldıran, taze bir söylem...

Cumhuriyet

Bedelsiz Modernleşme

İHSAN BİLGİN

Hep beraber birilerine kızıyoruz: Devlete, partilere, belediyelere, müteahhitlere, mühendislere, kalfalara, arsa sahiplerine, hatta sisteme. Tek tek hepsine kızmakta haklıyız. Bir kez bunun adını koyalım. Ancak adını koyduktan sonra bir adım daha atıp şu soruyu sormak gerekiyor: Felaketlere açık bu kentleşme örüntüsü neden ve nasıl mümkün oldu? Eğer bu soruyu sorup üzerinde düşünmezsek kızgınlığımız, öfkemiz kendi içinde boğulacak. Çaresizlikle boşvermişlik arasında savrulup duracağız.

Son cümleyi baştan söyleyelim: 1940'ların ikinci yarısında başlayan, 60'larda hızlanan, 70'lerde tıkanan, 80'lerde mecra değiştiren, bugünlerde de yeni tıkanıklıklarından söz edilen Türkiye modernleşmesi, kentleşme için gerekli olan ekonomik kaynakları yaratamamıştır. Ya da kaynakları arasından yeterli miktarı kentleşmeye ayır(a)mamıştır. Kentleşmenin *"bedeli"* öden(e)-memiştir.

Kentleşmenin *"bedeli"* nedir, nasıl hesaplanabilir? Şöyle basitinden bir tablo çizelim: Bir kenti oluşturan yapı stoğunun ezici bir ağırlığını, yüzde 80-90'ını konutlar oluşturur. O zaman hesabı kolaylaştırmak için konutlar üzerinden gidelim. Ama önce kentin sadece binalardan oluşmadığını da hatırlayalım: Kaldırımlar, yollar, otoparklar, garlar, demiryolları, metro istasyonları ve tünelleri, iskeleler, kanalizasyon-su-telefon-gaz vs. şebekeleri, elektrik direkleri, telefon kulübeleri, duraklar, parklar, okullar, kreşler vb.'den oluşan dev sistemi ve bu sistemin maliyetini şöyle bir gözümüzde canlandırmaya çalışalım. (Mal ve hizmet üreten işyerlerini, ofisleri, çarşıları, atölyeleri, fabrikaları şimdilik tablonun dışında tutuyoruz.) Sonra da bu toplam bedeli o kentteki konut

sayısına bölelim. Bu hesabı yapmış kent ekonomisti var mı bilmiyorum, ancak ürkütücü bir rakam çıkacağına hiç kuşku yok. En iyimser tahminle ortalama bir evin maliyetinden daha düşük olmayacaktır bu rakam. Demek ki o evi meydana getirmek için harcanan paranın en azından iki misli harcanacak: Biri kendisi için, diğeri de doğurduğu kentsel donatı ihtiyacı için. Bir evin *"kentsel konut"* olabilmesinin bedeli en azından bu. Öyleyse *"kentsel konutun"* maliyeti arsa, proje, demir, çimento, tuğla, inşaat işçiliği, doğrama, seramik, parke, lavabo, dolap vs.'den ibaret değil. Üstüne bir de kentsel donatıların bedelini eklemek gerekiyor.

Peki kim ödeyecek bu bedeli? Toplum çeşitli açılardan sınıflandırılabilir. Konumuz kent olduğuna göre aktörleri de kentin tüketimi üzerinden okuyalım. Muhtemel aktörler şunlar: Kiracılar, bina ve ev sahipleri, mal ve hizmet üreten şirketler.(1) Kiracı zaten böyle bedelleri ödeyecek durumda olmadığı için kiracı kalıyor. Ayrıca da uzun vadede kirasıyla zamana yayılmış olarak ödemiş olacak payına düşeni. Ev sahibi payına düşeni ödeyecek. Eğer evini kiralıyorsa zaman içinde kiralara yansıtarak bir miktarını geri alacak bu bedelin. Şirketlerin bina sahibi veya kiracı olmanın dışında da yükümlülükleri olacağı kesin.(2) Ama kim hangi oranda ve hangi termin içinde öderse ödesin ev ciddi bir biçimde pahalılaşacak. Ev sahibi olmak kolay olmayacak. İşte o nedenle İngiltere'de bu yüzyılın başında toplam konut stoğunun yüzde 90'ı nüfusun yüzde 10'unun elindeydi. Kiralar da yükselecek. Kiraların yükselmesi mal ve hizmet üreten şirket kârlarının daha büyük bir bölümünün ücretlere, ücretlerin de daha büyük bir bölümünün kiralara gitmesine neden olacak. Yine bu nedenle Avrupalı işçi sınıfının büyük bir bölümü 1920'lere kadar çoluk-çocuk tek odalı evlerde oturuyor ve helaları diğer ailelerle paylaşıyordu. Bina yapmak (yani kentleşmek) pahalı bir iş olduğu için, dolayısıyla da kolay olmadığı için.(3) Bedel bir biçimde ödenecek; herkes de bundan payını alacak.

Şimdi bu tabloyu aklımızda tutarak Türkiye'nin son 50 yıldaki modernleşme öyküsüne bakalım: 1980'lere kadar sermaye birikimi esas olarak imalat sektörünün şu kanalları içinde seyrediyordu: Dayanıklı tüketim malları, paketlenmiş tüketim malları ve inşaat sektörüne girdi teşkil eden ara mallar. Büyük firmaların faaliyetleri, dolayısıyla da kârları bu kanallar içinde yoğunlaşmıştı. Dikkat edilirse bu faaliyet ve kâr alanları içinde doğrudan *"kentin üretimi"*ne konu olan faaliyetlerin bulunmadığı görülecektir. Oysa 19. yüzyıl Avrupası'nda başta arsa spekülasyonu olmak üzere, altyapı ve üstyapı yatırımlarına konu olan büyük ölçekli faaliyetlerin de büyük şirketlerin konu ve kâr alanı içinde olduğunu görüyoruz. Özellikle de banka ve sigorta şirketleri gibi finans kuruluşlarının. Oysa bizde 1980'lerin sonuna kadar büyük sermayenin bırakılım inşaat ve imalatı, bu sektörün en kârlı ve en zahmetsiz kalemi olan arsa spekülasyonuyla bile ilgilenmediğini görüyoruz. Kent dışı faaliyetler olan baraj ve otoyol yapımlarını bir kenara bırakırsak Türkiye'deki ilk büyük inşaat firmaları 1980'lerde komşu ülkelerin büyük ölçekli inşaat talepleriyle birlikte oluşmuş; oluştuktan sonra bile Türkiye içinde kendilerinden beklenebilecek bir faaliyet yoğunluğu içinde olmamışlardır. Bu bize şunu gösterir: Demek ki kentin üretim alanında büyük şirketlerin kâr beklentilerine cevap verecek bir hareketlilik yoktur. Ancak öte yandan da ülkenin nüfusu dramatik bir hızla artmakta ve artan nüfusun üçte biri Doğu Marmara Bölgesi olarak adlandırılan Sakarya-İstanbul-Bursa üçgenine yığılmaktadır. Demek ki en azından bu üçgenin içinde kentin üretimine ilişkin faaliyetlere büyük bir ihtiyaç bulunmaktadır. İşte dramatik ikilem burada başlıyor: İhtiyaç olduğuna kuşku yok. Ancak sermaye bu ihti-

yaçların doğurduğu faaliyet kolları üzerinden birikmiyor. Demek ki bu işler yapılmıyor! Çünkü yapılıyor olsa önce bu ölçekteki kuruluşlar talip olacaklardı işlere. Ya da başka türlü yapılıyor. Kapitalist modernleşme tarihinin alışık olmadığı bir biçimde yürüyor işler.

İşlerin nasıl yürüdüğünden önce neden böyle olduğuna bakalım: Neden Türkiye tarihinde kentin üretimine en çok ihtiyaç olan bir zaman aralığında bu faaliyet kolları marjinalize oluyor? İhtiyaç neden kâra dönüştürülmüyor?

İşte bunu Türkiye'nin içinden bakarak anlayamayız. Tıpkı Türkiye'nin neden hemen 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kesintisiz bir büyüme ve genişleme mecrasına girdiğini de Türkiye'nin içinden bakarak anlayamayacağımız gibi. Çünkü bu, dünya ölçeğindeki yeni birikim rejimiyle ilgilidir. Şunu vurgulamak önemli: Avrupa ve Amerika'nın merkez ülkeleri de dahil, dünya kapitalizmi tüketim toplumunu 1950'lerle birlikte kurmaya başlamıştır. Bir başka deyişle 100 yıllık geçmişi olan sanayi devrimi 1950'lere kadar bugün anladığımız anlamdaki kitlesel tüketim devrimini gerçekleştirecek bir kapasiteye sahip olamamıştır. Süpermarketlerin, reklam sektörünün, alışverişin, modanın, medyanın 1950'ler sonrası yaptığı ilk büyük atak, bugün içinde yaşamaya alıştığımız yaşam standartlarının başlangıcının da bu dönem olduğuna işaret eder. İşte Türkiye modernleşme rüzgârına tam da bu zaman diliminin başlangıcında yakalandı: Otomobilin, beyaz eşyanın, televizyonun, mutfak aletlerinin, sinemanın, gazetenin, modanın, Tetra-Pak tarafından kutulanıp market raflarına dizilmiş malların dünyaya çığ gibi yayıldığı dönemde. Türkiye dünyayla senkrona girmişti bir kere. Dünyada neden kâr ediliyorsa burada da ondan ediliyordu. Dünyada ne satılıyorsa burada da o satılıyordu. 1980'lerle birlikte gelen değişime de kolayca ayak uyduruldu: Finans, bilgi-işlem, telekomünikasyon, medya, seyahat sektörlerindeki patlamayı, hizmet sektörünün yeniden keşfini, sermayenin diğerlerinin yanı sıra bunlar üzerinden de birikmesini dünyayla eşzamanlı olarak yaşıyoruz.

1950'lerde ve 60'larda merkez ülkelerde kamu sübvansiyonları tarafından finanse edilen sosyal konut ve planlama hamlesi yeni birikim rejiminin desteği olarak işlev görüyor, hegemonik sektörlere servis veriyordu. Yeni sosyal konutlar taze malların kitlesel olarak tüketilmesini kolaylaştıracak istikrar ortamının güvencesi oldular. Türkiye'nin, ikisini birden aynı güçle yapacak imkânları yoktu. Kaynaklar ağırlıklı olarak televizyona, otomobil, radyoteype, çamaşır makinesine, deterjana harcandı o dönem. Tıpkı şimdi de cep telefonuna, şifreli kanallara, seyahate, borsaya doğru yöneldiği gibi. Bu tabii ki karşılıklı bir ilişkiydi: Yatırımcılar üretim, tüketiciler de tüketim tercihlerini bu sektörlerin mallarından yana kullandı hep. Bilerek ve isteyerek.

Peki ya kent? Kentin üretimi ne oldu bu arada? Ertelenemeyecek acil ihtiyaç barınmadır her zaman. Barınamayan insan tüketemez de. Doğu Marmara'nın nüfusu 50 yıl içinde 15 kat artarak 1 milyonlardan 15 milyonlar seviyesine çıktı. Bu nereden bakılırsa bakılsın yılda ortalama 100 bin yeni konut ihtiyacı demektir. Daha en başından, tarihin tanık olduğu en geniş ve en sınıflarüstü katılımla bir anlaşmaya varıldı modernleşmenin bütün aktörleri arasında: Herkes sorununu kendi imkânları ve inisiyatifiyle çözecek, örgütlü sermaye malzeme satmanın, yönetim ve hukuk da işleyişi kolaylaştırmanın ötesinde bu işe karışmayacaktı. Eşi görülmedik bir enerjiyle betonarme apartman hamlesine girişildi. Herkes hemşerileriyle, kalfalarla, arsa sahipleriyle, müteahhitlerle, *"kooperatif"* adı altında biraraya gelmiş müteahhit ve taşeron gruplarıyla, belediyelerle küçük ve seri anlaşmalara girişiyor, arsanın ve inşaatın maliyetinden

payına düşeni bir biçimde denkleştiriyor, ev sahibi oluyor, sonra ikincisine, üçüncüsüne, yazlığa yatırımın hesabını yapıyordu. Denklem o denli *"sağlam"* kurulmuştu ki, herkes birden kazançlı çıkıyor, İngiltere, Almanya gibi ülkelerin 60 yıllık disiplinli politikalarla ulaştığı yüzde 60'lar seviyesinde konut sahipliği oranı otomatik olarak tutturuluyordu. Anlaşmanın önemli bir maddesi daha vardı: Kentleşmenin, betonarme inşaat dışındaki maliyeti kimse tarafından ödenmeyecek, kaynaklar iki kanala akmaya devam edecekti: Evlerin modern sanayinin ürettiği mallarla doldurulmasına ve bir sonraki betonarme apartmanın inşaatına.

Esneklik üzerine kurulu bu *"büyük anlaşma"*nın tahammül edemediği bir küme vardı: Uzun vadeli hesap, akıl ve norm. Çünkü buralardan gelen sesler *"bedeli"* hatırlattılar hep; *"yumuşak modernleşmenin"* ödenmemiş bedelini. O nedenle bürokrasi, teknokrasi ve meslekler ancak formasyonlarını kapının dışında bırakmak şartıyla kabul edildiler *"büyük anlaşmayı"* ilmik ilmik ören küçük anlaşma ortamlarının içine. *"İşi bilmek"* okuldan ve kitaptan öğrenilenleri unutmak, yerine bu ilişkilerin kendine özgü dilini ve alışkanlıklarını benimsemek anlamına geliyordu. Dilin karışmasında ve anlaşılmaz hale gelmesinde medya patlaması kadar inşaat yapma konvansiyonlarının ve ortamlarının da payı olsa gerek.

Sıkışınca alıştığımız şu sonucu çıkarmayalım bütün bunlardan: *"50 yıldır yanlış şeyler tüketiyoruz. Bizim aslında otomobile, buzdolabına, bilgisayara ve deterjana ihtiyacımız yoktu!"* Bunun yerine bir yana otomobilimizi, buzdolabımızı, bilgisayarımızı ve deterjanımızı koyalım, öte yana da apartmanımızı ve şehrimizi. Ve kıyaslayalım. Sonra da neden birincilerin Amerika ya da Japonya'dakilere benzerken ötekilerin arasındaki mesafenin bu denli açık olduğunu bir kez olsun düşünelim.

Ve kızmayı sürdürelim. Ama her kızdığımız aktörün 50 yıl önce bedelini ödemeden modernleşmek üzere anlaştığımız ve anlaşmayı sürekli olarak yenilediğimiz aktörlerden sadece biri olduğunu da unutmadan.

1. Bu noktada mal ve hizmet üreten işyerlerini, ofisleri, çarşıları, atölyeleri ve fabrikaları da işin içine katmış oluyoruz. Çünkü bu faaliyetlerin gerçekleştiği bina stoku kentin toplamı içinde küçük bir yer tutmasına rağmen, bu faaliyetleri gerçekleştirenler kentin varoluşundan kapladıkları yerle kıyaslanamayacak ölçüde yararlanmakta ve pay almaktadırlar.

2. Bugün de işyerlerinin örneğin suya ve elektriğe ikametgâhtan daha fazla para ödemeleri bu anlamdaki bir uygulamanın örneğidir.

3. Üstelik de bu ülkeler dünyanın "merkezinde" oldukları için 19. yüzyılın koşulları içinde çevre ülkelerden büyük oranda artık transfer ediyorlar, dolayısıyla da kentleşmelerinin bedeli bir ölçüde ilişkide oldukları çevre ülkeler tarafından ödenmiş oluyordu.

Radikal – İki

Deprem Türkleri Dine Çağırıyor

SCOTT PETERSON

Bu Türk camiinden ezan sesleri yükselmiyor artık. Minaresiyle hoparlörleri, depremde çinko su oluklarını yırttıktan sonra namaz kılınan yeri yıkarak devrilmiş.

Cemaatin namazdan önce ayakkabılarını bıraktığı yer de yokolmuş.

Ama 17 Ağustos depreminden sonraki ilk cuma –Müslümanların kutsal günü– laik bir devlet olan Türkiye'nin endüstri odağında, kuzeybatısında camileri yepyeni bir cemaat doldurdu.

Bu caminin imamı, Türkler deprem sonrasının sorunlarıyla boğuşur-

ken inancın yeniden keşfedilmesi konusunda, "İnsanlar farklı duygular içinde şimdi," diyordu. "Sanki Allah'tan özür dilemeye çalışıyorlar."

Mustafa Kemal Atatürk'ün Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun küllerinden modern bir cumhuriyet yarattığından beri, onun laiklik ülküsü ve Türklerin çoğunluğunun Müslüman olması gerçeği konularında gerilim göze çarpıyordu. Dinde deprem sonrası patlaması, o tedirgin ortamda beliren son değişikliktir.

15 bin'den çok insanın öldüğü bu yıkıntılar bölgesi taş yığınına dönmüş. Evsiz kalan 200 bin kişi parklara, yol kenarlarına kurulmuş çadırlarda barınıyor. Çoğu, Türkiye'nin ödünsüz laiklik politikasını suçluyor, bu felaketin ilahi bir ceza olduğuna yürekten inanıyor.

İmam, "Kuran'da peygamberlerin söylediğine göre, insanlar inançlarını yitirdikleri zaman kıyamet kopacak, bu da doğal bir âfetle gelecekmiş" diyor.

Adının yazılmasını istemedi, hükümetin Müslümanlığı politika dışında tutmaya çalıştığını, "her sivrisineğin vızıltısına bile kulak verildiğini" söyledi.

Felakete dine sarılarak karşı koymak çabası, araştırmacıların belirttiğine göre "çok doğal"; ama bu çabanın bölünmüş İslamcılar tarafından politik açıdan kullanılacağı konusunda kuşkular var. Bu, sadece camilere gidenlerin sayısında artışa yol açabilir.

Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler profesörü Hasan Koni, "Bu kere Türk hükümeti ağır ve yetersizdi; yardım gelmediği zaman Tanrı'ya sığınmak geçici bir tepkidir" diyor. İslamcıların laiklik karşıtı propaganda başlattıklarını söylüyor, cumartesi günü de askerler "karşı propaganda" başlatmışlar.

Prof. Koni, "İnsanların çok kayıpları oldu, onun için dua etmek zorundaydılar. Din yeniden gündeme geldi" diyor.

Bu, Türkiye'nin başka yerlerindeki Müslümanlar arasında bile, azınlığın benimsediği bir görüş; ama şu sıralarda ortaya atılıyor.

1997'de laiklik yasalarını çiğnediği için uzaklaştırılan eski Başbakan Necmettin Erbakan, depremi "İlahi bir uyarı" olarak nitelendirdi. Ama laiklik, Türkiye'nin yapısını oluşturan temel öğelerden biridir. Başbakan Bülent Ecevit, "Laiklik, Türkiye'deki rejim açısından son derece duyarlı bir konudur; çökerse bütün rejim çöker" demektedir. "Akhilleus'un topuğudur bu."

Laikliğin geleneksel kalesi ordu olmuştur hep. Askerlerin sakal bırakmaları –sakal, din açısından bir simgedir– ya da üniformayla camiye gitmeleri yasaktır. Atatürk döneminden bu yana, laikliği korumak için ordu üç darbe yapmıştır, İslamcı Erbakan'ı görevinden uzaklaştırmak için alınan 1997 kararının arkasında da ordu vardır.

Durum değişeceğe benzemiyor. Türkiye Genel Kurmay Başkanı General Hüseyin Kıvrıkoğlu, 4 Eylül'de ordunun dinci etkilerle "100 yıl, gerekirse 1000 yıl savaşacağını" söylemiştir.

Yine de, tedirginlik hızla yayıldı. Sarsıntının ertesi günü İslamcı bir topluluk, din yasalarının hiçe sayılarak Türkiye'nin başına felaket getirildiği gerekçesiyle, İstanbul'da içki satan dükkânlara saldırdı.

Başbakan Ecevit'in hükümeti ve ordu, Mazlum-Der gibi dinci kuruluşların depremden zarar görenlere yardımlarını engelledi.

İzmit'te yedi kişilik ailesiyle bir çadırda barınan İlhami Ünel, "İnsanlar gerçek Müslüman gibi yaşamıyor" diyor. "Allah inançlılarla inançsızlar arasında ayrım yapmadı. Allah bu felaketi herkes için yarattı."

Ünel, laikçilerin de yanıtlar aradığını söylüyor. Her zaman dua ettiğini, karısının ise depreme kadar hiç etmediğini belirtiyor. "Şimdi karım, 'Lütfen dua et,' diyor." Evrensel bir mesaj olduğunu söylüyor bunun. "Dünyadaki bütün insanlar bu mesajı almalı, silahları, atom bombalarını bırakmalı. Kuran da, Muhammed de, Musa da, İsa da insanların kardeş olarak yaşamalarını öğütülüyor."

Kızını depremde yitiren Nesrin Oskar, "İlk andan itibaren hepimiz bir yumruk gibi birleşerek kardeş olduk" diyor. "Allah da bu felaketi birleşmemiz için gönderdi. Daha önce ayrı ayrıydık; komşularımı bile tanımıyordum."

Deprem, bir bakıma, olumlu sonuçlar mı yarattı? Komşusuyla birlikte ağacın altında, plastik bir iskemlede oturan Bayan Oskar, "Tek tek kişiler açısından değil; ama bir bütün olarak hepimiz için bir ders, bir sınav oldu bu" diyor. Çadır "ev"leri bir futbol alanına kurulmuş.

Parmaklarında pırlantalı altın yüzükler takılı Oskar, "Olayın aslı budur; hepimiz kendimiz için, bu dünya için çalıştık, ama öteki dünya için ne yaptık?" diye soruyor. "Hepimiz sadece kendimiz için çalıştık, deprem de bu yüzden oldu."

Öteki dünya yolun karşısında, İmamın yıkık camiinin çevresinde de gündemde. Yerle bir olmuş camiine bakarak, ezan okurken "içinin bomboş" olduğunu söylüyor imam. Ama dine bu yeni ilgiyi anlatırken de yüzüne bir gülümseme yayılıyor.

"Yıkık bir camiye benziyor bu, ama bizi topluyor, bir araya getiriyor" diyor. "Bu da geçince insanların daha da çoğalarak geldiklerini göreceğiz."

Washington Post

Türkler Yöneticilerin İşi Oluruna Bırakan Tutumuna Karşı Öfkesini Haykırıyor

ERIC BIEGALA

Ülkenin kuzeybatısını yıkıma uğratan ve hâlâ geçici olan sonuçlara göre 12 bin kişinin ölümüne yol açan depremden sonra politik sorumlular şiddetli eleştirilerle karşı karşıya bulunuyorlar. Yardımların bir karmaşa durumundaki örgütlenmesinden, insanların kontrolünde gösterilmiş bulunan oluruna bırakmalara kadar yapılan suçlamaların arkası kesilmedi. Bununla birlikte ilk hedeflenenleri inşaat müteahhitleri oluşturuyor.

Başbakan Ecevit cumartesi akşamı şöyle açıkladı: "Türkiye'de bundan böyle depremlere karşı korunma ve müdahaleyi içeren bir yapı oluşturulacaktır."

Bunun zamanı gelip geçmişti bile. Türkiye'de hiç kimse ülke topraklarının hemen tümünün tehlikeli bir deprem bölgesi üzerinde olduğundan habersiz değildi. Gerçekte hükümet başkanı zor bir işe girişmişti, basın ve halk tarafından yağdırılan eleştiri sağnağına cevap vermeye çabalıyordu. "Yaşamını yitirenlerin sayısını aza indirmek için hızla harekete geçmek (...) hangi hükümet olursa olsun onun da yeteneklerini aşardı." Başbakan böylece yapma bir iyi yüreklilikle özür diliyordu.

Gerçek bir örgütlü yardım yapısından yoksun olan Türk yetkilileri daha başlangıçtan felç durumuna girmişlerdi. Bu durum iktidarda hangi hükümet bulunursa bulunsun farklı olmayacaktı. Yalova bölgesindeki ekiplerden birini yöneten Katalan itfaiye şefi Bienvenue Sanchez: "Oraya varır varmaz felaketin ne kadar yaygın olduğunu hemen farkettim: çok geniş bir toprak parçası üzerinde çok sayıda şehir depremden zarar görmüştü.... Böyle bir alan üzerinde ekiplerin birbiriyle uyumlu ve eşzamanlı olarak çalışmasını sağlamak olanaksızdı" diye belirtiyordu.

Cumhurbaşkanı Demirel Yuhalanıyor

Böyle de olsa yine de eleştirilerde bu durum pek de gözönünde bulundurulmuyor. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, çoğunlukla sorumlu tutuluyor ve en sert saldırılara hedef oluyordu. Şurası gerçek ki Demirel Türk politika sahnesinin en kıdemlilerinden biridir: 70'li yıllardan bu yana başbakanlıklarda bulun-

du, "ülkede bize yardıma gelecek ekipler yoksa, bu da yine, otuz yıldan beri başta bulunan bu sorumluların hatasıdır" diye konuşuyor Mehmet, yüzündeki koruma maskesinin gerisinden. Elindeki kürekle, Gölcük'teki yıkıntılar altından iç karartıcı bir biçimde ezilmiş yeğeninin cesedini çıkarmaya çalışıyor.

Onun gibi çok sayıda Türk için de, Demirel, genel çıkarlar konusunda çok az kaygı duyduğu izlenimi bırakan bu yöneticiler kastının gerçek bir temsilcisidir. Cumhurbaşkanının konvoyu Yalova'da bir sıra ambulansın yolunu tıkadığında ise artık sınır aşılmıştı... Devletin en üst düzeydeki kişisi, normal yaşamında tam anlamıyla saygılı olan bir halka kendini yuhalattı.

Ama yine de, en şiddetli eleştiriler uygun olmayan malzeme ile inşaat yapan müteahhitlere yöneltiliyor. Yalova ya da Çınarcık yıkıntıları arasında, inşaat betonlarında kullanılan kumun, inşaat için hiç de uygun olmayan, tersine betonu kemiren tuzlu deniz kumu olduğunu görmek pek de ender birşey değil. Eskişehir'de dört müteahhit için soruşturma açıldı. Diğer başkaları polisçe aranıyor. Cumartesi günkü televizyon konuşmasında Başbakan "daha etkili bir denetleme düzeni oluşturma" sözü verdi.

Çünkü güvenlik kuralları bulunmasına karşın, genel olarak bunlara uyulmuyor. Veli Göçer'in serüveni bu konuda tam bir örnek oluşturuyor. Bu matbaacı 90'lı yılların başında, basım işlerinden daha kolay ve daha kârlı olan inşaat işine giriyor. *Milliyet* gazetesinde yayımlanan bir konuşmasında "Ben hırsız değilim, yalnızca deneyimsizliğimin kurbanıyım" diye savunuyor kendini bugün, "bu alana girdiğim zaman deniz kumundan sakınmak gerektiğini bilmiyordum, öğrenir öğrenmez kullanmayı bıraktım." Oysa en sıradan bir şantiye şefi bile bilir bunu. Nedir ki bilgisizliği, Veli Göçer'i Yalova çevresinde 600 birim yapıyı inşa etmekten alıkoymamıştı. Geçtiğimiz salı bunlardan 550'si çöktü ve 200 kişinin ölümüne neden oldu.

Ordu Korunuyor (denebilir)

Halkın, üzerinde sorgulamada bulunduğu son kuruluş ordu oldu. Elinin altında insan bakımından olduğu gibi malzeme bakımından da son derece büyük olanaklar bulunan örgütlü tek güç olan askerler ilk iki gün boyunca ortada görünmediler. Belirtmek gerekir ki Gölcük'te bir deniz üssü 200 kişinin üstüne yıkılmıştı ve askerler kendi adamlarını kurtarmakla meşguldüler. Buna rağmen cuma günü Savunma Bakanı televizyonda askerlerin sivillere de yardım ettiğini söyleyerek savunma gereği duyuyordu yine de ve Genel Kurmay, ordunun bu hafta sonu 2000 yaralıyı taşıdığını açıklıyordu. Bununla birlikte çok sayıda gazetenin orduyu hedef alan suçlamalardan kaçındığı görülüyor. Kurumla ilişkileri bilenen Doğan Grubu gazetelerinin başyazarları askerleri haklı göstermeye çalışıyorlar daha çok. Ordu Türkiye'de çekinilen ve saygı duyulan bir kurum olma niteliğini sürdürüyor. Son kırk yıl içinde üç hükümet darbesi gerçekleştirdi ve halen de ülke politikasını geniş ölçüde yönlendirmektedir, özellikle de ideolojik düzeyde. Cumartesi günü, başbakan, askerlerin deprem bölgesinde sıkıyönetim ilan edilmesini istediklerini yalanlıyordu. Oysa, aynı zamanda, genel kurmay başkanı ise tam tersini söylüyordu bunun. İşte devletin tepesindeki eşgüdüm yokluğunun en belirgin örneği.

Le Monde

Beceriksizlikler İslamcı Muhalefetin İşine Yaradı

CHRISTOPHER LOCKWOOD

İzmit depreminin politik artçı şokları yeni yeni başlıyor.

Ama anlaşıldığına göre, İslam-

cı muhalefet, Başbakan Bülent Ecevit'in laik hükümetinin simgelediği her şeyi suçlamak için depremi de, resmî demeçleri de kullanacak. Depremin ertesi günü İslamcı *Zaman* gazetesi kurtarma çalışmalarını skandal olarak nitelendirdi, ama asıl darbeyi indiren yüksek tirajlı laik *Hürriyet* oldu.

Gazete Türkiye'nin yapı endüstrisini cinayetle suçladı; bu da, Refah Partisi'nin yasaklanmasından sonra Fazilet Partisi'yle temsil edilen İslamcıların işine yaradı. Sadece kâr peşinde koşan, lastikli yapım kurallarıyla oynayarak yoksulları tehlikeye atan "Allahsız" müteahhitler, Fazilet'in modernizm karşıtlarının sarıldıkları cephane oldular.

Bu tür yolsuzluklara göz yuman ya da göz yummak için memurları rüşvet alan bir hükümete saldırmak çok kolaydır. Yapı endüstrisi, denetleme olmayınca üyelerinin düşük nitelikli çimento kullanmalarının ya da beton demirinde kısıtlamaya gitmelerinin doğal sayılacağını ileri sürmektedir.

Dahası, İslamcılar için deprem, ülkenin modernleşme programının amacını ve yönünü tartışmaya açmaktadır. Birkaç yıl içinde kırsal alanlardan büyük kentlere ve depremin vurduğu endüstrileşen batı kuşağına milyonlarca kişi göç etmiştir. Bu insanlar büyük bir aceleyle kurulmuş, yıkılmaları sadece saniyeler alan blok apartmanlara yerleşmişlerdir. Gecekondu bölgeleri, modernizasyonun karanlık yanını oluşturmuştur; bunlar, Fazilet'in değerlerine aykırı gelişmelerdir. Ekonomik büyüme, yeni endüstrinin depremle yokolmasından büyük yara almış, bu da durumu daha kötüleştirmiştir.

İslamcılar, hükümetin deprem karşısındaki beceriksizliğini de kullanmaktadırlar. Demokratikleşme yolunda büyük adımlar atılmıştır gerçi, ama Türkiye'nin politikasının gerisinde ordu vardır hep, komutanlar iki yıl önce Türkiye'nin tek İslamcı başbakanının, Necmettin Erbakan'ın görevden uzaklaştırılmasını sağlamışlardır.

Son bunalımda, yıllardır getirilen uyarılara karşın, hükümet depremde gerekli sivil yardımı sağlayamamış, orduya güvenmek zorunda kalmıştır; ordu da, önce Gölcük deniz üssündeki askerlerini kurtarmakla işe başlamıştır.

Ecevit, İslamcıların belirttiği gibi, yorgun bir ihtiyar görüntüsünde belirmiştir televizyonda. Türk politikasının önde gelen öteki yaşlısı, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ise ortalarda pek görünmemiştir. Bütün bunlar, Fazilet'in vurguladığı değişiklik zamanının geldiği görüşünü güçlendirmiştir.

Batı, zararın tahminlerin ötesinde olduğu düşüncesindedir, ama gönderilen dış yardım çok cılızdır. Türkiye, Balkanlar'da, Doğu Akdeniz'de, Orta Doğu'da önemli bir denge öğesidir. Bulgaristan'la Yunanistan'ın yanı sıra, İran'la, Irak'la, Suriye'yle, Ermenistan'la, Gürcistan'la sınır komşusudur. NATO'nun çok önemli bir üyesidir.

Ama Batı, Türkiye'yi dışlamaktadır. Avrupa Topluluğu, 1996'da aşağılayıcı bir biçimde, Türkiye'yi hiçbir zaman üyeliğe aday gösterilmeyecek ülkeler listesine almıştır. İslamcılar için büyük bir armağan olmuştur bu. Şimdi İzmit ve sonrasıyla bir armağan daha gelmiştir.

Independent

"İzmit Afeti Tasarlanmıştı"

GRÉGOIRE BAILLOD

Zürih Ecole Polytechnique (EPFZ)'te "Kuzeybatı Türkiye'deki tektonik haraketler" üzerine tez yazan Christian Straub, fayı "sanki büyük bir fermuar gibi" ifade ediyor. O'na göre salı günü meydana gelen afet beklenen, öngörülmüş bir durumdu. Avrasya ve Arap tabakalarıyla, Anadolu mikrotabakasının karşılaşma yerinde büyük bir fay

doğudan batıya doğru bölgeyi bıçak gibi kesiyordu. "1939'dan beri bu kesik üstünde, batı yönünde büyük sarsıntılar meydana geliyordu. Harita üzerinde siyah noktalar sanki inci bir kolyenin taneleri gibi yan yana dizilmiş durumdalar. En sonuncusu 1967'de İzmit'in 15 km. doğusunda gerçekleşti. Tüm gerilme bu bölgede birikmişti ve açığa çıkacağı günü bekliyordu. Bu sadece bir zaman meselesiydi." Yani afet, Zürihli uzman için bir sürpriz olmamış. "Hiç kimse sarsıntının ne zaman meydana geleceğini bilemez, ama hareket alanları belirli bir sistematiği izlerler." diye açıklıyor Christian Straub.

İran sınırından Yunanistan'a kadar uzayan 1200 kilometrelik Anadolu kırığı Karadeniz'in güney kıyısı boyunca uzanır, salı afetinin merkezi olan İzmit körfezinden geçerek Marmara'ya ulaşır. Sismik hareketler Akdeniz havzasının tüm doğusunda çok yoğun olmasına rağmen, Anadolu fayı en önemli gerilme kuşaklarında yoğunlaşır ve bölge en şiddetli yer sarsıntılarına sahne olur. Yüzyıl başından beri bu hat üzerinde 7 rihter ölçeğini aşan (Salı günkü 6.7 idi) en az on deprem gerçekleşti ve 60.000'den fazla kişinin ölmesine, yarım milyon evin hasara uğramasına sebeb oldu. EPFZ jeoloğu tarafından yapılmış ölçümlere göre, Avrasya'ya göre Anadolu mikrotabakası senede iki santimetre batıya doğru yatay itilmeye maruz kalıyor. Bu engellenemez sapma gelecekteki deprem merkezinde bir gerilmenin birikmesine sebebiyet veriyor. Bu gerilme gevşediği zaman, bir anda birkaç metre kayabilecek tektonik tabaka sert bir biçimde yerine oturuyor ve yer sarsıntısını oluşturuyor. "Salı günü, yer aşağı yukarı 2,7 metre haraket etti" diye açıklıyor Zürihli uzman. 20 milyondan fazla kişinin yaşadığı, ülkenin endüstriyel merkezini oluşturan bir bölgede olan İzmit'in üstündeki bu tehdit karşısında Türk yetkililerin kaygılanmamış olmaları nasıl açıklanabilir?

Christian Straub incelemelerini Türk devlet kurumları ve araştırmacılarıyla ortaklaşa gerçekleştirdiğini söylüyor. "O bölgede insanlar iki yüzyıldır yer sarsıntıları yaşıyorlar. Bu sarsıntıları engelleyemeyiz. Yapılabilecek tek şey, deprem bölgesine uygun yapılar inşa etmek ya da belirli kuşaklarda hiç inşaat yapmamaktır ve de tabiî afet olduğunda kurumların harekete geçirilmesidir. Ne var ki orada bulunan insanların daha birincil kaygıları bulunmakta, İslamiyet insanları kaderciliğe sürüklüyor; "eğer yer hareket ediyorsa, bu, Allah böyle karar verdiği içindir."

Le Temps

Türkiye'deki Depremin Gizli İşbirlikçisi: Yolsuzluk

STEPHEN KINZER

Depremler genellikle doğal afet olarak nitelendirilir, ama bu ay Türkiye'de binlerce yaşama mal olan deprem bundan fazla birşeydi.

Evleri temel güvenlik standartlarına uygun olarak yapılsaydı kurbanların pek çoğu şimdi hayatta olacaktı. Ama bu evler, beceri ve deneyim eksikliklerini yolsuzlukla kapatabileceğini öğrenmiş müteahhitler tarafından, ucuz malzemeyle yapılmıştı.

Türkiye Asya'da, Kuzey Afrika'da ve eski Sovyetler Birliği'nde oteller, havaalanları ve toplu konutlar yapmış, dünyanın en saygıdeğer inşaat şirketlerinin ülkesi. Ne var ki deprem, burada aynı zamanda pek çok cahil ve özensiz müteahhitin de bulunduğunu gösterdi. Rüşvet ve başka ahlaksızlıklar sayesinde başarıya ulaşan bu adamları zengin eden sistem, şimdi Türkiye'ye diz çöktüren trajedinin suçundan kendi payına düşeni yüklenmek zorunda.

Türkiye'de yolsuzluk, civardaki pek

çok ülkede olduğu kadar yaygın değil. Devlet memurlukları Azerbaycan'da olduğu gibi açık arttırmayla satılmıyor. Öğretmenler ve doktorlar Gürcistan'da olduğu gibi hizmetleri karşılığında rüşvet istemiyor.

Hırsızlık hâlâ pek alışıldık birşey değil, depremin ertesinde de yağmalama olayları dikkat çekecek derecede azdı. Bu da bazen aile onurunu savunduğu kabul edilen katillere saygı duyulan, ama Tanrı'nın en temel kanunlarını ihlal ettiği için hırsızlardan nefret edilen bir kültürü yansıtıyor.

Ancak son yıllarda, pek çok ülkenin kalkınma çabalarını sekteye uğratan türden bir yolsuzluk Türkiye'de de etkisini göstermeye başladı. Bu ülke eğer Avrupa Birliği'ne girmeyi ve Batı'nın tümüyle güvenilir bir ortağı haline gelmeyi istiyorsa, söz konusu yönelimi durdurmak ve tersine çevirmek zorunda.

Türkiye uzun yıllar içe dönük, ülke dışına çıkmanın kısıtlandığı, ithal mal bulundurmanın yasak olduğu ve özel girişimin bir dizi düzenlemeyle boğulduğu bir ülkeydi.

Bu kısıtlamalar Türkiye'yi dünyadan kopartmaya yaradı, ama aynı zamanda da bütün dünyada görülen yolsuzluk gibi yönelimlerden korudu. Ulusal liderler doğruluğu ekonomik büyümenin üzerinde tuttu, sıradan insanların çoğu da onları örnek aldı.

Bütün bunlar 1980'lerin ortalarında, yarım yüzyıl önceki Mustafa Kemal Atatürk'ten beri Türkiye'nin gördüğü en devrimci lider olan dev bir siyasetçinin, Turgut Özal'ın ortaya çıkmasıyla değişti.

Önce başbakan, sonra da cumhurbaşkanı olarak Turgut Özal, onyıllardır sımsıkı kapalı duran kapı ve pencereleri açıp, Türk girişimcilerinin müthiş enerjisini serbest bıraktı.

Bu çok önemli bir adımdı ve Türkiye'yi kısa bir sürede uluslararası düzenle uyumlu hale getirdi.

Ancak Özal, onları bunca zamandır engelleyen modası geçmiş kurallardan kurtulmaları için Türkleri cesaretlendirirken, kuralların genelde kötü şeyler olduğu yönünde ince bir mesaj da veriyor gibiydi. Bazı hırslı Türkler onun sözlerinden, "zengin olmak öyle önemli ve harika bir amaçtır ki bunun nasıl başarıldığı önemsizdir" sonucunu çıkardı.

Eğitimsiz ve kapitalsiz bir Türk ne tür bir işe girişip de zengin olmaya doğru adım atabilirdi? Binlercesi, yerel siyasetteki tanıdıklarının ihalelerde yardım edeceğine güvenip inşaat şirketleri kurmayı seçti.

İnanılmaz bir hızla büyüyen apaçık bir ekonomide bu müteahhitlerin birçoğu hızla zengin oldu.

Ağustos ayındaki depremle birlikte, toplumun bu insanların yükselmesi için ödediği bedel de trajik bir şekilde ortaya çıktı. Müteahhitler sayısız apartmanı, ülkeyi düzenli olarak sarsan doğa güçlerine karşı koyamayacak kadar zayıf demirler ve kum gibi çimento kullanarak yapmıştı. Suçun bir kısmı, herşeyin pazarlığa açık olduğu ve dostların birbirine hep yardım ettiği sosyal sistemde aranmalıdır. Bir belediye başkanının ya da başka bir kamu görevlisinin, inşaat şirketi sahibi bir tanıdığı ya da akrabası varsa, ikisinin de kârlı çıkacağı bir düzenlemeye gidilmesi gelenek icabıdır. Sırf müteahhidin parası, deneyimi ya da eğitimi yok diye böyle anlaşmaların bozulmasına izin vermek, katı kalplilik gibi algılanır.

Depremden sonraki günlerde çılgına dönmüş depremzedeler, yer sarsılmaya başladığı zaman iskambil kartları gibi çöken binalar yaparak zengin olmuş bazı müteahhitleri linç etmek istedi.

Ama hedef olacaklarını anlayan müteahhitler çoktan ortadan yok olmuştu. Tek suçlu müteahhitler değil. Bu kadar çok insanın gereksiz yere ölmesine neden olan sistemin bir başka işbirlikçisi de o evleri satın alanlar. Türkiye son yirmi yılda, milyonlarca göçmenin fakir düşen ve savaş yıkımıyla karşı karşıya kalan güneydoğudan kalkıp daha zengin batı şehirlerine gitmesi sonucunda büyük bir toplumsal

oynama yaşadı. Bu insanların çoğu 15 bin dolara ya da daha ucuza ev almaya istekliydi ve aldıkları evin güvenli olup olmadığına bakmıyordu.

Müfettişler hiç ortalıkta gözükmedi ve eğlenceyi bozacak hiçbir şey yapmadı, sonuçta da bu evlerin çoğu mezar haline geldi.

Depremin yarattığı yaygın kızgınlık pek çok ülkede hükümet değişikliğine yol açabilirdi.

Ama Türkiye'de bu olaydan yalnızca şimdiki hükümetin sorumlu olmadığının herkes farkında. Asıl sorumlu, devletin ve onun beslediği sorumsuzluk kültürünün ta kendisi.

Türkler geleneksel olarak devlete ve onun kurumlarına abartılı bir saygı duyagelmiştir.

1996'daki o müthiş skandal devletin çetecilerle, suikastçılarla ve uyuşturucu tüccarlarıyla olan ilişkilerini ortaya serince bu saygı sarsılmaya başladı. Şimdi yediği ikinci darbe yaşlı politikacıları ve askeri liderleri derinden rahatsız ediyor, çünkü insanların üzerindeki psikolojik kontrolleri zayıflıyor.

Ama eğer bu deprem sonunda Türkler toplumun çıkarı için kurallar benimseyip onlara uymaları gerektiğini anlarsa, eğer "devlet baba"nın hep en doğrusunu bildiğini varsaymak yerine liderlerinin hesap vermesini talep etmeye yönelirse, bu çok dinamik ama hâlâ yeterince şekillenmemiş ülke bir dönüm noktası yaşayabilir.

New York Times

Kültürel Bir Fay Hattının Üstünde Yaşam

LEE HOCKSTADER

Otuzlu yaşlarında, iyi İngilizce konuşan, şık Avrupa modalarını izleyen, özel bir üniversitenin modern bürolarından birinde, bilgisayar başında çalışan, İstanbullu bir "yuppie"yle konuşuyorum. Bu kadın da, orta sınıf pek çok Türk gibi, tümüyle Batılı.

Ama geçen haftaki mahvedici depremin kurbanlarına yardım etmeye koşan küçük bir gönüllü ordusuna katıldığında, karşılaştığı tepki tümüyle Üçüncü Dünyalıydı.

Yöredeki kriz merkezini arayıp acil ihtiyaç malzemesini nereye bırakmaları gerektiğini sorduğunda telefonu açan asker, "Yarın gelin," demişti, "saat beşte kapattık."

Bu deneyim oldukça manidardı, çünkü İstanbul'un doğusundaki büyük deprem –daha doğrusu ülkenin bu depreme verdiği tepki- pek çok insana Türkiye'nin bölünmüş kişiliğini, Doğuyla Batı, Birinci Dünyayla Üçüncüsü arasındaki özgün konumunu anımsattı.

Müslüman, savaş yorgunu, askerlerin baskın olduğu, insan haklarını umursamayan ve yüksek enflasyon altında ezilen Türkiye, Batı Avrupa'nın zengin ülkelerine pek benzemiyor. Türklerin çoğu ülkelerinin kıtadaki zengin demokrasilere uymadığını itiraf ediyor – fazla büyük, belki fazla fakir, ama kesinlikle fazla Müslüman olduğunu söylüyorlar.

Yine de birçoğu Türkiye'nin – demokratik, laik ve yoğun bir şekilde ticari olan ülkelerinin– bir şekilde Avrupalı olduğu konusunda ısrarlı. Topraklarının yalnızca yüzde üçü Boğaz'ın batısında olsa da, Avrupa Birliğine başvurusu defalarca reddedilmiş olsa da, Türkiye dış ticaretinin çok büyük bir kısmını hâlâ Avrupa ve Amerika'yla, gittikçe küçülen bir bölümünü de İslam dünyasıyla gerçekleştiriyor. Türkiye'nin AB'ye adaylık başvurusu iki yıl önce reddedildiğinde ülke öfkeye boğuldu.

Türklerin davranışlarındaki çelişki –ülkenin Avrupa'dan uzak olduğunu kabul edip yine de ona katılmaya hakkı olduğunda diretmek– iki kıtaya ve bir ölçüde de iki kültüre yayılmış bir ülkenin coğrafyasını ve tarihini yansıtı-

yor. 12.000'den fazla insanın ölümüne yol açan depremin hemen ardından bu çelişki açıkça görülüyordu.

Bazı açılardan ülkenin toplu tepkisi, liberal Batı demokrasilerine tartışılmaz bir şekilde benziyordu. Türkiye'nin özgür basını depremin hemen ertesinde eleştiri, özeleştiri ve suçlamalarla dolu bir günah keçisi avına girişti; Türkiye'nin Ortadoğu'daki Arap ve Müslüman komşularının uysal medyalarından beklenemeyecek bir şeydi bu.

Türkiye'nin önde gelen gazetelerinden biri olan ve depremin yerle bir ettiği binaların müteahhitlerine yönelik suçlamalarda başı çeken Hürriyet'in manşeti, "Katiller" diye haykırıyordu.

Entelektüel eğilimli olan ve yetkililerin beceriksizliğine karşı bayrak açan Radikal ise, "Devlet nedir?" diye soruyordu. Bazı yorumcular medyanın fazla saldırgan olduğunu söylüyor. İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin rektörü, siyasetbilimcisi İlter Turan, "Memurlara fazla sert davrandılar," diyor, "onlar korkunç koşullar altında ellerinden geleni yapıyordu."

Yine de, bir suçlu arayışı ne kadar yerinde görünse de, yorumculara göre birilerinin sorumlu tutulması gerektiği düşüncesi belirgin bir şekilde Batılıydı. Washington Yakın Doğu Politikaları Enstitüsü'nde Alan Makovsky, "[etnik Kürt] ayrılıkçılığı ya da [islami] köktendincilik ya da [Türk devletinin kurucusu] Mustafa Atatürk'ün kişiliğine yönelik tabulara basmadığınız sürece" herhangi bir konuyu tartışma açısından kamuoyunun önünde neredeyse hiçbir sınır olmadığını söylüyor.

Hükümetin felaket sonrasındaki ağır ve koordinasyonsuz tepkisiyle çileden çıkan sıradan Türkler de seslerini yükseltti. Pek çok insan, dinleyen birini bulur bulmaz yetkililer hakkında tam olarak ne düşündüğünü anlatıp, sonra da adının ve soyadının nasıl yazıldığını gazetecilere gösteriyordu.

Türk bireylerin, sivil grupların, girişimcilerin, şirketlerin, üniversitelerin ve başka kurumların deprem sonrası gösterdikleri tepkide de Batı toplumunu çağrıştıran bir yan vardı – pek çok Türk de bu tepkiyi şaşkınlıkla karşıladı.

"Sivil toplum örgütlerinin işlemediği ve insanların oturup her şeyi devletten beklediği gibi, onyıllardır söylenen bir klişe vardır Türkiye hakkında," diyor Makovsky. "Bu klişe Türkçe sözlükten silinmek üzere."

Tarihsel olarak bakıldığında, Türkiye'nin Arap ve İranlı komşularıyla gergin ilişkileri olduğu, Türklerin komşu ülke insanlarına pek de gizlemedikleri bir düşmanlıkla baktığı görülüyor. Ortadoğu araştırmaları konusunda uzmanlaşan pek çok akademisyen olduğu halde ülkedeki hiçbir üniversitede bu konuda bir fakülte olmaması boşuna değil.

Yine de ülkenin uzun yıllardan beri karşılaştığı bu en büyük afette Doğulu ve Üçüncü Dünyalı yanı, Batılı yanından daha da öne çıktı diyebiliriz. İçişleri Bakanı Saadettin Tantan, lokanta ve gece kulüplerinin 45 gün süresince müzik çalmasını yasakladı. Eğlence yerlerinin çoğu bu yasağa uydu.

Son 40 yılda dört hükümeti darbe ya da baskı yoluyla düşüren ordu, sıkıyönetim ilan etmeyi düşünmüş olduğunu açıkladı. Bazı hükümet yetkilileriyse, belki de paniği önlemek için ölü sayısını düşük olarak açıkladı. Dün Türkiye'nin medya izleme kuruluşu, bir televizyon kanalını, fazla kışkırtıcı yayın yapmakla suçlayarak bir haftalığına kapattı. Kanal 6 hükümetin depreme tepkisini eleştiren ve standartlara uymayan binalar yaptıkları için müteahhitleri suçlayan yayınlar yapmıştı.

Depremin getirdiği yıkımın demografik özelliklerinde de Türkiye'nin gelişmiş değil, gelişmekte olan ülkelerden biri olduğunu anımsatan şeyler vardı.

Ölüm ve yıkımların çoğu, kırsal doğudan göç edip bir iş ve daha iyi bir yaşam arayan düşük gelirli insanlarla dolu endüstriyel Batı Anadolu şehirlerinde gerçekleşti.

Üçüncü Dünyaya özgü bir şekilde, hızla kentleşen bölgelerdeki varlıkları, ucuz konut ihtiyacı doğurmuştu. Bunun sonucunda da, standartlara uymayan malzemeyle ve büyük bir hızla yapılan apartmanlar ortalığı kapladı. Deprem vurduğunda bu binalar kurtarma ekiplerinin dediği gibi "börek" haline geldi. Enkaz altından çıkanların pek azının sigortası vardı.

Pek çok Türkün ve hatta bazı Türk yetkililerin gözünde hükümetin krize tepkisi acınacak derecede yetersizdi; yorumcular Türkiye'nin Batıdan bu konuda alacağı dersler olduğunu söyledi. Yapılan röportajlarda Batılı kurtarma ekipleri övüldü, ülkenin acil kurtarma ekipleri eleştirildi.

Bu karşılaştırmalar haksızlık ediyor ve Türkiye'nin Batıyla ilişkilerini uzun süredir karmaşıklaştıran bir aşağılık kompleksinin ipuçlarını veriyor olabilir. Makovsky, "Kendilerini Almanya ve Fransa ile karşılaştırıyor ve ne kadar geride olduklarını görüyorlar," diyor, "ama dışarıdan gelen biri, hangi yönden gelinirse gelinsin Türkiye'de kendinizi başka bir dünyaya girmiş gibi hissettiğinizi şaşırarak fark ediyor."

Washington Post

geçen sayıdakiler

Osmanlılar Özel Sayısı

Cogito / Sayı: 19

İki Osmanlı Klasiği / Gelibolulu Mustafa Âli: *Künh ül-ahbar* • Selânikî Mustafa Efendi: *Tarih-i Selânikî* **Kuruluşa Dair /** Halil İnalcık İle Söyleşi: *"Osmanlı Tarihi En Çok Saptırılmış, Tek Yanlı Yorumlanmış Tarihtir"* • Cemal Kafadar: *İki Cihân Âresinde* • Cemal Kafadar İle Söyleşi: *Ortaçağ Anadolusu ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine* **Osmanlıları Tanımak /** İlber Ortaylı: *"Osmanlı" Kimliği* • Nejat Göyünç: *Osmanlı Devleti Hakkında* • Klaus Kreiser: *"Türklerde Akıl Var mı?"* • Halil İnalcık: • *Osmanlı Fetih Yöntemleri* • Sencer Divitçioğlu: *"Oyun Teorisi" Bağlamında Celâlî İsyanları* • Jane Hathaway: *Unutulan İkon: Hz. Ali'nin Kılıcı Zülfikar'ın Osmanlı Türevi* • Nicolas Vatin: *Bir Osmanlı Türkü Yaptığı Seyahati Niçin Anlatırdı?* • Şevket Pamuk: *Osmanlılarda Para ve Enflasyon* • Edhem Eldem: *18. Yüzyıl ve Değişim* • Maurice M. Cerasi: *18. Yüzyıl Osmanlı Kenti* • Jamal J. Elias: *Zikr-i Dervişâne'den Divân Musikisine Kadar Osmanlılar Devrinde Semâ'ya Bir Bakış* **Osmanlı Devleti'ne Bakış /** Ahmet Turan Alkan: *Herkesin "Osmanlı"sı Kendine* • Açıkoturum: *"İdeal 'Osmanlı' Yok"* • Ahmet Kuyaş: *Osmanlı-Türk Modernleşmesi ve Ordunun Siyasetteki Yeri Üzerine* • Christoph K. Neumann: *Devletin Adı Yok – Bir Amblemin Okunması* • İsmail Kara: *Felsefe ve Tefelsüf* **Kitap /** Nejat Göyünç: *16. Yüzyılda Avrupa'da Türkler İle İlgili Yayınlar* •

Yazarlar Hakkında

SOYADI SIRASIYLA

Behiç Ak: 1956 yılında Samsun'da doğdu. IDMMA Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. *Bina* adlı oyunu 1993 Kültür Bakanlığı Ödülü aldı ve 1995'te sahnelendi. Ayrıca 1994'te, Kültür Bakanlığı tarafından desteklenen *Siyahperde, Türk Sinemasında Sansür* adlı belgesel filmin senaryo yazarlığını ve yönetmenliğini yaptı; Ankara Film Festivali'nde, Ulusal Belgesel Film dalında "En İyi Film Ödülü"nü aldı. 1982 yılından bu yana *Cumhuriyet* gazetesinde karikatür ve çizgi band çizmekte olan Behiç Ak'ın Türkiye, Japonya ve Almanya'da yayımlanmış birçok kitabı vardır.

Mustafa Aktar 1952 yılında doğdu. Manchester Üniversitesi'nde Elektronik eğitimi gördü. Yüksek Lisans ve doktora çalışmalarını, BÜ Elektrik ve Elektronik Mühendisliği Bölümü'nde tamamladı. 1987 yılında, TUBITAK Yer Bilimleri Bölümü'ne doçent oldu. 1996 Yılında BÜ Kandilli Rasthanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü'nde Jeofizik Dalı'nda profesör oldu. BÜ Jeofizik Anabilim Dalı'nın başkanlığını ve aynı zamanda, TUBİTAK Yer Bilimleri Araştırma Enstitüsü'nde sismoloji çalışmalarının yöneticiliğini yürütmektedir.

Mehmet Ö. Alkan: 1963'te doğdu. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasi Tarih Anabilim Dalı'nda yardımcı doçent doktor. NTV Belgesel danışmanı.

Cem Aydın: 1968'de İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Halen NTV haber koordinatörüdür.

Afife Batur: 1931'de Adana'da doğdu. İTÜ Mimarlık Fakültesi'ni bitirdi. Başlangıçta erken dönem Osmanlı Mimarisi üzerine çalıştı. 15 yıldır 19. ve 20. yy. Türkiye Mimarisi üzerine çalışıyor. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yönetim Kurul Başkanlığı yapmaktadır. Uzmanlık alanlarında çeşitli eserleri vardır.

M. Reha Bayar: 1955'te Samsun'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni bitirdikten sonra, uzmanlık eğitimini aynı fakültenin Psikiyatri Anabilim Dalı'nda tamamladı ve 1990 senesinde uzman oldu. Halen 1998'de doçent unvanı aldığı Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde görev yapmaktadır.

Murat Belge: 1943'te Ankara'da doğdu. İngiliz Erkek Lisesi ve İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Aynı bölümde doktora ve doçentlik tezlerini verdi. 1969'dan bu yana çeşitli yayın etkinliklerinde bulundu. (*Halkın Dostları, Yeni Gündem, Birikim* dergileri, İletişim Yayınları). Çeviri çalışmalarının yanı sıra siyasal, toplumsal ve kültürel konuları işleyen dokuz kitabı yayımlanmıştır.

İhsan Bilgin: Mimar; İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde öğretim üyesi; modern dönem konut, ikamet ve imar tarihleri ile 20. yy. mimarlığı üzerine çalışıyor; önceliği konut ve yerleşme olmak üzere çeşitli konularda mimari projeleri ve birçok uygulanmış işi bulunmaktadır.

Orhan Bursalı: Vefa Lisesi, Berlin Hür Üniversitesi Siyasal Bilimler Enstitüsü'nden mezin oldu. Dış haberler müdürlüğü, gazete yayın yönetmenliği yaptı. 12 yıldır *Cumhuriyet Bilim Teknik* Yayın Yönetmeni.
Ergin Cinmen: 1952'de İstanbul'da doğdu. 1975'te İÜ Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bir dönem İstanbul Barosu Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. "Aydınlık İçin 1 Dakika Karanlık Yurttaş Girişimi"ni başlatanlar arasındadır. Halen serbest avukatlık yapıyor.
Bakır Çağlar: 1941'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Sorbonne'da Anayasa doktorası yaptı. Hükümet ajanı olarak Strasburg'da altı sene çalıştı. Anyasa Mahkemesi Araştırma Merkezi'nde danışman olarak çalıştı. Halen İstanbul Üniversitesi'nde Anayasa ve İnsan Hakları Hukuku dersi vermektedir.
Ahmet Çakmak: Princeton Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Fakültesi'nde profesör. 1962'de Princeton'dan doktora aldı. İlgi Alanı: Deprem mühendisliği, Seismik dalgalar, Ayasofya'nın yapısı. Yayınları: *Hagia Sophia: From the Age of Justian to the Present* (Justinyen Döneminden Bugüne Ayasofya), *Ayasofya'nın Dinamikleri Üzerindeki Temel Etkiler, Dinamik Analiz ve Ayasofya'nın Depreme Tepkisi*. Halen *Journal of Soil Dynamics Earthqualce Engineering* dergisinin yayın yönetmenidir.
Aydın Engin: 1941'de Ödemiş'te doğdu. 1959'da İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girdi, bitirmeden ayrıldı. Tiyatro yazarlığı, oyunculuğu, yönetmenliği ve dramaturgluk yaptı. Çeşitli dergi ve haber ajanslarında yöneticilik yaptı. Halen *Cumhuriyet* gazetesinde muhabirlik ve köşe yazarlığı yapmaktadır.
Sırrı Erinç: 1918'de İzmit'te doğdu. İstanbul Üniversitesi Coğrafya ve Jeoloji Enstitüsü'nü 1940'ta bitirdi. 1944 yılında Kaçkar buzulları üzerine doktora yaptı. 1957'de İstanbul Üniversitesi'nde Fiziki Coğrafya Başkanı oldu. Türkiye Bilimler Akademisi şeref üyesidir. 1998'de TÜBİTAK Bilim Hizmet Ödülü'nü aldı. İÜ Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü'nü 1982'de kurdu. Başlıca uğraş alanları; Jeomorfoloji, özellikle 4. Zaman Jeolojisi ve Klimatolojidir.
Hasan Ersel: 1967 yılında AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. 1968-1982 yılları arasında aynı kurumda öğretim üyesi olarak, 1984-1987 döneminde de Sermaye Piyasası Kurulu'nda baş iktisatçı olarak görev yaptı. 1987-1991 yılları arasında TC Merkez Bankası Araştırma, Planlama ve Eğitim Genel Müdürü, 1991-1993 arasında da Başkan Yardımcısı olarak çalıştı. 1993'ten bu yana Yapı ve Kredi Bankası'nda Genel Müdür Başyardımcısı ve Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Türkiye ekonomisi üzerine yayımlanmış çeşitli araştırmaları vardır.
Gürhan Ertür: 1951'de İstanbul'da doğdu. Kitap ve dergi yayımcılığı, gazetecilik, parti yöneticiliği, hazır giyim imalatı ve ihracatı yaptı. Şimdi radyocuğu öğrenmeye çalışıyor.
Bella Habip: 1958'de İstanbul'da doğdu. Grenoble Üniversitesi Klinik Psikoloji Bölümü mezunu. Uluslararası Psikanaliz Cemiyeti'ne bağlı bir kuruluş olan Paris Psikanaliz Kurumu'ndan pisikanaliz eğitimi aldı. Halen, erişkin ve çocuklarla psikanaliz, ve psikanalizden esinle psikoterapi uygulamaları vardır.
Yılmaz Karakoyunlu: 1936'da İstanbul'da doğdu. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. ABD Georgia Üniversitesi'nden MBA derecesi aldı. Doktorasını İstanbul Üniversitesi'nde tamamladı. Devlet Planlama Teşkilatı'nda Yıllık Programlar ve Finansman Şubesi Müdürlüğü yaptı. Çeşitli kuruluşlarda genel müdürlük, genel koordinatörlük, yönetim kurulu başkanlığı ve üyeliği görevlerinde bulundu. Halen ANAP İstanbul Milletvekili, ANAP MYK üyesi ve TBMM Plan Bütçe Komisyon üyesidir. Eserlerinden bazıları; *Mor Çiçekli Natürmort, Salkım Hanımın Taneleri, Güz Sancısı, Romanos Diyojen, Altın Huylu Doruklar*.
Ü. Erçin Kimmet: 1968'de Erzurum'da doğdu. ODTÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü'nü 1991'de bitirdi. 1991-1998 yılları arasında Çekirdek Çocuk Yuvası ve Kulübü'nde psikolojik danışmanlık ve sorumlu müdürlük yaptı.
Osman Köker: 1957'de Maraş'ta doğdu. 1976'da ODTÜ Maden Mühendisliği Bölümü'nde öğrenciyken gazeteciliğe başladı. *Barış, 2000'e Doğru, Özgür Gündem, Söz* dergi ve gazetelerinde çalıştı. Tarih Vakfı tarafından yayımlanan *Toplumsal Tarih* dergisinin 1998'den beri yayın koordinatörlüğünü yürtüyor.

Hülya Koç: 1967'de İstanbul'da doğdu. 1989, İÜ Veterinerlik Fakültesi mezunu olan Koç, 1992-1995 yılları arasında Yıldız Teknik Üniversitesi MYD Fotoğraf bölümünde okudu. 1989 yılında bisiklet sporuna başladıktan sonra ilk uzun turunu, 1991 yılında İzmit-Marmaris arasında, tek başına gerçekleştirdi. 1993 yılında İran, Pakistan, Hindistan ve Nepal gezisine çıktı.

Orhan Koloğlu: 1929'da Konya'da doğdu. İÜ Basın Yayın Yüksek Okulu mezunu. Strasbourg Ünversitesi'nde doktora, yaptı. 1947'de gazeteciliğe başladı. *Son Saat, Yeni Sabah, Akşam, Yeni İstanbul, Milliyet* ve *Aydınlık* gazetelerinde çalıştı. 1964-1971 yılları arasında yurtdışında basın ataşeliklerinde bulundu. 1974 ve 1978-79'da iki kez Basın Yayın Genel Müdürlüğü, 1975-1977 döneminde CHP Dış İlişkiler Danışmanlığı yaptı. Hacettepe, Eskişehir Anadolu, İstanbul ve Al Fateh üniversitelerinde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Tarih konularında yayımlanmış kırk kitabı bulunuyor.

Aykut Köksal: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Fakültesi'ni bitirdikten sonra İÜ Edebiyat Fakültesi Bizans Sanatı kürsüsünde ve İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi bölümünde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1994'ten beri de Mimar Sinan Üniversitesi'nde tasarım kuramı dersi veriyor ve yüksek lisans seminerlerini yönetiyor. 1973-74 arasında yayımlanan yazılarından oluşan *Zorunlu Çoğulluk / Mimarlık ve Sanatta Dilin Süreksizliği* adlı kitabı 1994'te basıldı.

Doğan Kuban: 1926'da Paris'te doğdu. 1949 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ni bitirdikten sonra fakültenin Mimarlık Tarihi Kürsüsü'ne asistan oldu.

Ömer Madra: 1945'te İstanbul'da doğdu. AÜ Siyasal Bilimler Fakültesi'ni 1968'de bitirdikten sonra aynı fakültede 13 yıl öretim üyeliği yaptı. *Playboy, Gergedan, Şehir, Start* dergilerinin ve *Güneş* gazetesi *Pazar Eki*'nin editörlük ve editör yardımcılığı görevlerini yürüttü; bu dergilerde, *Yeni Gündem* ve *Argos* dergilerinde birçok yazı yayımladı.

Nasuh Mahruki: 1968'de İstanbul'da doğdu. 1992 yılında Bilkent Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden mezun oldu. Erciyes Dağı kış kuzey buzulu tırmanışı, Büyük Demirkazık Dağı kuzey duvarı tırmanışı, Küçük Demirkazık Dağı batı yüzü tırmanışı, Güzeller Dağı kuzey yüzü ilk kış tırmanışı, Büyük Demirkazık Dağı Peck Kulvarı ilk kış tırmanışı gibi pek çok etkinliğe katıldı. Everest Dağı'nın zirvesine çıkan ilk Türk unvanına sahiptir. AKUT (1996) kurucu üyesi ve şimdiki başkanıdır. Kitapları: *Bir Dağıcının Güncesi* (YKY; 1995), *Everest'te İlk Türk* (YKY; 1995), *Bir Hayalin Peşinde* (YKY; 1996).

Nuray Mert: 1960'ta İstanbul'da doğdu. 1983'te BÜ İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Lisansı ve BÜ Temel Bilimler Fakültesi Tarih Lisansı, 1985'te BÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih masterı, 1992'de BÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi'nde doktora yaptı. Eserleri; *Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış*, Bağlam Y. 1994; *İslam ve Demokrasi, Bir Kurt Masalı,* İz Y. 1998.

Fazlı Yılmaz Oktay: İTÜ Maden Fakültesi'nde öğretim üyesi.

Gökhan Oral: 1961'de Ordu'da doğdu. İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde 1978-1984 yılları arasında lisans yaptı. Adli Psikiyatri, Psikanaliz ve Psikoterapi, Davranış Patolojileri, Kriminoloji ve Adlı Sosyal Bilimler üzerine çalıştı. İÜ Adli Tıp Enstitüsü, Etik Kurul ve Akademik Genel Kurul Üyesidir. Çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yaptı. Halen İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Adli Psikiyatri Bilim Dalı'nda öğretim üyeliği yapmaktadır.

İzzettin Önder: 1940'ta Erzurumda doğdu. İÜ İktisat Fakültesi'ni 1963'te bitirdi. İÜ İktisat Fakültesi'nde doktora yaptı, aynı fakültede 1971'de doçent,1980'de profesör oldu. 1967-1968'de İngiltere'de York Üniversitesi'nde, 1974-1975'te Japonya'da Seijo Ünversitesi'nde araştırmacı olarak görev yaptı. Halen İÜ İktisat Fakültesi Maliye Bölümü'nde görev yapmaktadır.

Mesut Önen: 1928'de Çanakkale'de doğdu. 1951 yılında İÜ Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1956-61 yıllarında İtalya'da Roma La Sapienza Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans ve doktora yapan Mesut Önen, 1961'den itibaren İÜ Hukuk ve Siyasal Bilgiler fakültelerinde kadrolu öğretim üyeliği görevini yürütmüştür. Hukuk, Uluslararası İlişkiler, Uzay Hukuku, Radyo-Televizyon Yayınları konularında kitapları ve makaleleri vardır.

Martha E. Ordaz Schroeder: 1997'de İspanya Granada Üniversitesi'nde doktora yaptı. Tez konusu; Ortaçağ depremleri, varsayımlar ve sosyal gerçeklik, Tarihsel sismisitenin karşılaştırmalı etüdü. 1993-1997 arası İspanya Granada Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak görev yaptı.
Lucius Annaeus Seneca (İÖ 4- İS 65): Romalı edebiyatçı ve düşünür. Öğretilerini, Stoa felsefesinin görüşleri çerçevesinde oluşturmuştur.
Veysi Seviğ: 1940'ta, İstanbul'da doğdu. İÜ T.B.A ve Hukuk Fakültesi mezunu. Halen MÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Mali Hukuk Ana Bilim Dalı başkanıdır. Yerli ve Yabancı yayın organlarında yayımlanmış 1000'i aşkın çalışması vardır. Türkiye'nin katma değer vergisi uygulamasına geçiş aşamasında ilk organizasyon ve yasal yönlendirmeleri yapan komisyonun başkanlığını üstlenmiştir.
Atilla Soykan: 1962'de Ankara'da doğdu. AÜ Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı üniversitede asistanlık yaptı. 1992'de uzman oldu. ABD'de konsultasyon ve diyezon psikiyatride üst ihtasas yaptı. Halen AÜ Tıp Fakültesi'nde öğretim görevlisidir.
Çiğdem Soykan: 1963'te Ankara'da doğdu. HÜ Psikoloji Bölümü'nü bitirdi. AÜ Psikiyatri Bölümü'nde psikolog olarak çalıştı. ODTÜ'de klinik psikoloji masteri yaptı. ABD'de krize müdahale üzerine çalışması var. Halen AÜ Psikiyatri Bölümü'nde öğretim görevilisidir. HÜ'de doktora çalışmasına devam ediyor.
Ali Mehmet Celâl Şengör: 1955'te İstanbul'da doğdu. 1978'de Albany'deki State University of New York'tan jeolog olarak mezun oldu. 1979'da aynı üniversiteden master diploması, 1982'de de doktorasını aldı. 1980'de Université de Paris-Sud'de misafir profesör olarak bulunan Şengör, Eylül 1981'de İTÜ Maden Fakültesi, Genel Jeoloji kürsüsüne asistan olarak atandı. 1986 yılında İTÜ Maden Fakültesi Genel Jeoloji Anabilim Dalı'nda doçent oldu. 1988-1989 akademik yılında Royal Society'nin davetli araştırmacısı olarak Oxford Üniversitesi Yer Bilimleri Bölümü'nde çalışan Şengör, 1990 yılında Academia Europaea'ya ilk Türk üye, aynı yıl Avusturya Jeoloji Servisi Österreichische Geologische Bundesanstalt'a muhabir üye seçildi. 1992 yılında İTÜ Maden Fakültesi Genel Jeoloji Anabilim Dalı'nda profesör oldu. Şengör *Cumhuriyet* gazetesinin *Bilim Teknik* ekine 1997 Aralık ayından beri "Zümrüt'ten Akisler" köşesinde bilim, bilim felsefesi ve genel bilim kültürü ile ilgili yazılar yazmaktadır.
Tuncay Taymaz: 1964 doğumlu olan Toymaz, 1991'de Cambridge Üniversitesi'nde Doğu Akdeniz Bölgesindeki depremler üzerine yaptığı tez ile doktorasını aldı. Şuanda İTÜ jeofizik profesörü olarak ders vermektedir. Araştırma alanları Türkiye'deki aktif faylar, deprem sismolojisi ve Doğu Akdeniz sismotektoniğidir.
Davut Tezişler: 1970 doğumlu. Toplumsal afetlerde özellikle orman yangınlarında kurtarmalar alanında yoğun çalışmaları oldu. Gölcük depremi sırasında, bölgede hem yabancı ekiplerle hem de kurduğu ekiple faaliyette bulundu.
Ayfer Tunç: 1964'te doğan Tunç, İstanbul Erenköy Kız Lisesi'ni ve İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. 1981 yılından başlayarak çeşitli dergilerde düzyazıları yayımlandı. 1989 yılında Yunus Nadi Öykü Ödülü'nü aldı. *Güneş* ve *Yeni Yüzyıl* gazetelerinde çalıştı. Yayımlanmış kitapları şunlardır: *Saklı* (öykü), *Kapak Kızı* (roman), *İkiyüzlü Cinsellik* (gazetecilik araştırması), *Mağara Arkadaşları* (öykü).
Artun Ünsal: 1942'de İstanbul'da doğdu. Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 1966'da, Siyasal İncelemeler Enstitüsü'nü 1967'de bitirdi. 1972-1986 yılları arasında *Le Monde* ve *Journal de Genève* gazetelerinin Türkiye temsilciliğini de yaptı. Çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yaptı. *Siyasal ve Anayasa Mahkemesi* (1980), *Kent ve Siyasal Şiddet* (1982), *Benim Lokantalarım* (1996) gibi yapıtları bulunmaktadır.
Yankı Yazgan: MÜ Tıp Fakültesi doçentlerindendir. Tıp eğitimini (1983) ve genel psikiatri eğitimini (1991) Türkiye'de tamamladı. Yale Üniversitesinde, çocuklukla başlayan nöro-psikiatrik bozukluklar ile ilgili araştırma araştırma yaptı. Buradayken obsesif-kompolsif bozukluk, Tourette sendrom, dikkat eksikliği-hiperaktivite ve otizim bozuklukları üzerine yoğunlaştı. Türkiye'ye döndükten sonra Marmara-genpab'ı ve abdg'yi kurarak bu konular da klinik ve araştırma hizmetlerini birleştirdi.